



JMSD



วารสาร มจร การพัฒนาสังคม

JOURNAL OF MCU SOCIAL DEVELOPMENT

ISSN (PRINT) : 2539-5718

ISSN (ONLINE) : 2561-1215

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2568

VOL. 10 NO. 1 MAY - AUGUST 2025



หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย





วารสาร มจร การพัฒนาสังคม

Journal of MCU Social Development

ISSN (Print): 2539-5718, ISSN (Online): 2651-1215



วัตถุประสงค์

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นวารสารที่เผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ หรือบทความปริทัศน์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษา ในมิติเพื่อสนับสนุนการศึกษา การสอน การวิจัย โดยเน้นสาขาวิชาการพัฒนาสังคม สังคมวิทยา การพัฒนาชุมชน เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ

บทความที่นำมาตีพิมพ์ในแต่ละฉบับ กองบรรณาธิการจะตรวจสอบความสมบูรณ์ตามรูปแบบเป็นขั้นแรก แล้วจัดส่งผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกลั่นกรอง (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ประเมินบทความตามเกณฑ์และแบบฟอร์มที่กำหนดในลักษณะเป็น Double-Blind Peer Review คือ ปกปิดรายชื่อผู้เขียนบทความและผู้เกี่ยวข้อง

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้นๆ มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการฯ

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการคัดเลือกบทความลงตีพิมพ์และจะแจ้งให้เจ้าของบทความทราบหลังจากผู้ประเมินบทความตรวจอ่านบทความแล้ว

คณะกรรมการที่ปรึกษาอวรส

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตราจารย์ ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระพรหมวัชรธีรอาจารย์ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ), ศาสตราจารย์ ดร.
พระเทพปวรเมธี (ประสิทธิ์ พรหมรสี), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระเทพวัชรสารบัณฑิต (ประสาร จันทสาโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบุรณ์ วุฑฒิกโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อากาศโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง

บรรณาธิการ

ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภัทรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ดร.สุดธิดา พาตฤทธิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.สร้อยบุญ ทรายทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.สุรัตน์ พักน้อย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยุทธ ชีโนกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทียะกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ พัฒนะ เรือนใจดี

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาน บุญเสริม

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาจิระวัฒน์ กนตวณฺโณ (กัญจ), รองศาสตราจารย์ ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ หามนตรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ภาวกานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์
พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สี่ไม้), ดร.
พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทบุญโญ, ดร.
ดร.พรทิพย์ เตชะสมบูรณากิจ

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ สายันต์ ไพเราะญจิตร
ศาสตราจารย์ ระพีพรรณ คำหอม
ศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พวงงาม
ศาสตราจารย์ ดร.วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์
ศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย
ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
รองศาสตราจารย์ ดร.สุขมา อรุณจิต
รองศาสตราจารย์ ปาริชาติ วลัยเสถียร
รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมทิพย์ ศรีทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ขำเพชร
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริกร กาญจนสุนทร
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ สุวีรางกูร
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช สังขมณี
รองศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงชัย ทองปาน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัชพล ศิริสวัสดิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายชล ปัญญาชิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาวิตรี สะอาดเทียน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยชนก คะตะสมบูรณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คัททียากร ศศิธรามาศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นักวิชาการด้านโบราณคดีชุมชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดช แขน้ำแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกฤตพัชร รุ่งเมือง
ดร.ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง

Professor Dr. Surya Prakash
Assistant Professor Dr. Ranjay Vardhan

มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Panjab University India
Post Graduate Government College
for Girls, India

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระภุชิสสะ ปณฺญาปิโชโต
นายจ๋ามยูน ลุงเฮือง
นายเดชอุดม แสงบุญ

นายเกียรติพงษ์ จันทร์แก้ว
นายดาวเหนือ บุตรสีทา

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

พระมหาชาติชาย ปณฺณาวชิโร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง วรรณทอง

พระครูสังฆกิจโสภณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดชา กัปโก

ฝ่ายแพร่และประชาสัมพันธ์

อาจารย์เดชอุดม แสงบุญ

อาจารย์ จ๋ามยูน ลุงเฮือง

ฝ่ายเหรียญกฐิก

นางสาวจิตราพร ทองอยู่

เจ้าของ

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสาร มจร การพัฒนาสังคม
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โซน B ชั้น 1 อาคารเรียนรวม เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ : 035-248-000 ต่อ 8278, โทรสาร : 035-248-000 ต่อ 8279, 089-732-8951

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม) 2568 ซึ่งอยู่ในระยะเวลาที่ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (ศูนย์ TCI) โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ทำการประเมินคุณภาพวารสารรอบที่ 5 ในปี พ.ศ. 2568 – 2572 ซึ่งในการประเมินคุณภาพครั้งนี้ ทุกวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI จะต้องได้รับการประเมินคุณภาพใหม่อีกครั้ง โดยภายหลังการประเมิน จะมีระยะเวลาการรับรองคุณภาพวารสารเป็นระยะเวลา 5 ปี คือ ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 – 31 ธันวาคม พ.ศ. 2572 มีเงื่อนไขเพิ่มเติมว่า หากต้องการขอรับการประเมินเพื่อปรับกลุ่มคุณภาพวารสาร สามารถส่งข้อมูลเพื่อเข้ารับการประเมินอีกครั้ง ในเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ 2570 ดังนั้น กองบรรณาธิการได้ตระหนักถึงคุณภาพวารสารตามกรอบการประเมินคุณภาพวารสารเป็นอย่างดีจึงได้คัดเลือกกลั่นกรองบทความวิชาการและบทความวิจัย ที่มีผู้เขียนส่งมาอย่างเข้มข้น เพื่อให้บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ และเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพวารสารให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ กองบรรณาธิการได้ปรับปรุงทั้งตัวรูปแบบและรายละเอียดของเนื้อหาภายในเล่มให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นวารสาร มจร การพัฒนาสังคม หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม) 2568 นี้ ประกอบด้วยบทความวิชาการและบทความวิจัย จำนวน 26 บทความ

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า บทความวิชาการและบทความวิจัยที่ได้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นกับการศึกษาของประเทศไทย หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณและยินดีน้อมรับไว้เพื่อปรับปรุงวารสารให้ดียิ่งขึ้นไป



ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภักทรกุล

บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทความวิจัย และบทความวิชาการ:	
ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม..... จิรายุส สุธหล้า, อีรัทศน์ โรงกิจจากุล, เกียรติศักดิ์ สุขเหลื่อง	1 – 15
การออกแบบบทเพลงธรรมคิตศิลป์ในถิ่นอีสาน สู่อการพัฒนาสังคมเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์..... พระมหาธนัช คมภิรญาโณ (สังฆมนญาณ)	16 – 30
การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์..... พระปลัดธนเดช สมจิตโต (สมบัติมา)	31 – 45
การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์..... สุพล ศิริ, พระมหามนกมล กิตติญาโณ (ดีมีหาญ), กษิติศ รอดน้อย	46 – 56
แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา..... ปฐวิภาณ สิงห์บุบผา	57 – 69
การวิเคราะห์ภูมิงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน..... อรจิรา พวงมาลัย	70 – 79
ภาวการณ์พึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาจังหวัดสระแก้ว..... วิชาญชัย บุญแสง, ฤกษ์ชัย รักชาติเจริญ, สมบูรณ์ ศิริสรธรทิพย์, ภัทร์ พลอยแหวน, สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์, ธนากร มูลพงศ์	80 – 91

เรื่อง	หน้า
รูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม : การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน..... นรภัทร เดโชพยัคฆ์ชัย	92 – 106
นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร..... จันทนา กองกันภัย, สุขเกษม ชุนทอง	107 – 123
รูปแบบการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย..... ตรีมิตร เกษมวิรัตน์พงศ์	124 – 137
MORAL CITY : แนวทางการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาสู่เมืองคุณธรรม..... ยงจิรายุ อุปเสน	138 – 152
การออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี..... วราห์วรรณรัตน์ ทองเชื้อ	153 – 166
การพัฒนาสังคมคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์..... สราวุฒย์ วิจิตรปัญญา, พระครูสิริพัชรโสภิต, พระปริยัติพัชรภรณ์	167 – 179
การพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์..... พระครูประโชติพัชรพงศ์, พระมหาภาคภูมิ ภาทุมเมธี และพระครูปริยัติพัชรธรรม	180 – 192
กระบวนการสร้างและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร..... ดวงกมล เจียรวุฒิกุล, สุขเกษม ชุนทอง	193 – 204

เรื่อง	หน้า
รูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี..... วัชรารกร เคยบรรจง, สุขเกษม ขุนทอง, สุรศักดิ์ บุญเทียน	205 – 218
การพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรมบนฐานหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิจิตร..... ณภัทร ณ ลำปาง, สุขเกษม ขุนทอง	219 – 231
รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง สมาธิ ของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง..... พระครูสุตชยาภรณ์	232 – 246
การเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี..... สุภาพ อภัยพรม	247 – 258
กลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์กรณีศึกษา : ชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร..... พระปลัดทัศนพล เขมจาโร และ สุขเกษม ขุนทอง	259 – 272
แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา: กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยา..... พลวัฒน์ ชุ่มสุข และ ลลดาภัทร หมั่นกลาง	273 – 283
การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3..... นภัสสร คำลือ, พลิษฐ์ ยอดวันดี	284 – 299
รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการ ทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร..... ณอม จินาวา	300 – 315

เรื่อง	หน้า
มาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ จากภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)..... <i>ประภาภรณ์ ไรจน์ศิริรัตน์</i>	316 – 327
หอเจ้าปู่ตา : การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ของพระสงฆ์และชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์..... <i>พระปลัดเมธี เขมปญโญ (สอนวันดี), สมเจตน์ มีตาบุญ, นรุตม์ กุลผาย</i>	328 – 339
การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปลอดคอร์รัปชัน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์..... <i>ชัยวัฒน์ ปัญจิต, พิทวัฒน์ มโนรัตน์</i>	340 – 354



ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากร
องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยการประยุกต์หลักจริยบรรณธรรม*
Performance in Digital technology of organizational personnel
Nan Provincial Administration by Applying the principles of ethics

¹จิรายุส สุตหล้า, ²ธีรทัศน์ รุ่งกิจจากุล, ²เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

¹ Chirayut sutla, ² Theratat Rungkitjakun, ² Kiettisak Suklueang

¹องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน,

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

¹ Nan Provincial Administrative Organization,

² Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

¹E-mail: Aeing_00@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของบุคลากรประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยการประยุกต์หลักจริยบรรณธรรม 2) เพื่อศึกษาผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยการประยุกต์หลักจริยบรรณธรรม 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยการประยุกต์หลักจริยบรรณธรรม ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 261 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานใช้ค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป วิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน แล้วนำมาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1) บุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านมีความคิดเห็นว่าการประยุกต์ใช้หลักจริยบรรณธรรมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลใน 7 ด้านตามพันธกิจขององค์กรอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงผลสำเร็จของการจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรที่มีการวางแผนล่วงหน้าและสอดคล้องกับแผนพัฒนาอื่น ๆ ขององค์กร

2) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่าผลโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แม้การนำเทคโนโลยีมาใช้ในงานจะยังไม่เข้าถึงเต็มที่ในบางด้าน แต่ก็มีพัฒนาการที่ดีขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงก่อนมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ

3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักจริยบรรณธรรมในการบริหารงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพันธกิจทั้ง 7 ด้านขององค์กร โดยสนับสนุนสมมติฐานทั้งหมดอย่างมีนัยสำคัญ



คำสำคัญ: ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน; เทคโนโลยีดิจิทัล; หลักอิทธิบาทธรรม

ABSTRACT

This article aims to: 1) study the level of personnel opinions regarding the performance efficiency in digital technology of the staff at Nan Provincial Administrative Organization by applying the Iddhipadadhamma; 2) compare the opinions of personnel on the performance efficiency in digital technology of the staff at Nan Provincial Administrative Organization by applying the Iddhipadadhamma; 3) propose guidelines to enhance the performance efficiency in digital technology of the staff at Nan Provincial Administrative Organization by applying the Iddhipadadhamma. The research employed a mixed-methods approach. For the quantitative part, a survey method was conducted with a sample of 261 participants. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. Hypothesis testing was performed using the F-test (One-Way ANOVA) when the independent variable consisted of three or more groups. For the qualitative part, in-depth interviews were conducted with 10 key informants, and the collected data were subsequently analyzed.

The research findings revealed that:

1. The personnel of the Nan Provincial Administrative Organization perceived that the application of the Iddhipadadhamma significantly enhances the performance efficiency in digital technology across the seven mission areas of the organization. This reflects the success of the personnel development plan, which was strategically planned in advance and aligned with other organizational development plans.

2. The comparison of personnel opinions based on personal factors revealed that the overall results were at a moderate level. Although the utilization of technology in some areas is not yet fully implemented, there has been noticeable improvement compared to the period before the systematic personnel development plan was established.

3. The guidelines for applying the Iddhipadadhamma in management to enhance the performance efficiency of personnel at Nan Provincial Administrative Organization were recognized as appropriate and aligned with all seven mission areas of the organization. These guidelines significantly supported all the hypotheses.

Keyword: work performance efficiency; Digital technology; the Four Paths of Accomplishment (Iddhipadadhamma)

บทนำ

ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคระบบเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียง เครื่องมือสนับสนุนการทำงานเฉกเช่นที่ผ่านมาอีกต่อไป หากแต่จะหลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตของคนอย่างแท้จริง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้างรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กระบวนการผลิต การค้า การบริการและกระบวนการทางสังคม รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างสิ้นเชิง อิทธิพลของเทคโนโลยีดิจิทัลดังกล่าว



จึงเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายของประเทศในการวางแผนทางการดำเนินการด้วยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อแก้ไขปัญหาที่สั่งสมมานานและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เช่น การพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจทั้งภาคเกษตรกรรม การผลิต และการบริการ การแสวงหาและใช้โอกาสจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาค การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ของสังคม การพัฒนาศักยภาพกำลังคนของประเทศ การบริหารจัดการสังคมสูงวัย การแก้ปัญหาคอร์รัปชัน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2565)

ประเทศไทยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกรูปแบบรวมทั้งสิ้น 7,851 แห่ง ซึ่งถือเป็นหน่วยงานของรัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีบทบาทสำคัญในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น ตลอดจนการให้บริการสาธารณะอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในการจัดการกับปัญหาเร่งด่วน เช่น ภัยพิบัติ ภัยแล้ง มลพิษทางอากาศจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM 2.5) รวมถึงการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (คณิตา ราชฤทธิ์ และคณะ, 2563) โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะปัญหาทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน การพึ่งพารัฐบาลกลางซึ่งมีหน้าที่ดูแลประชาชนทั่วประเทศเพียงฝ่ายเดียว อาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ได้อย่างรวดเร็วและตรงจุด โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามบริบทของตนเอง รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมผ่านกลไกของท้องถิ่น

วิสัยทัศน์ของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น คือ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดบริการสาธารณะตามมาตรฐานไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ได้อย่างทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีภายในปี 2565” ซึ่งสะท้อนเป้าหมายหลักของกรมฯ ในการส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดบริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดและหลักธรรมาภิบาล เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง ทั้งนี้ การกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัย “เครื่องมือ” และ “ข้อมูล” ที่มีความถูกต้อง แม่นยำ และเชื่อถือได้ตามหลักวิชาการ (คณิตา ราชฤทธิ์ และคณะ, 2563)

ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ และแผนแม่บทฉบับที่ 20 (พ.ศ. 2566–2580) ที่เน้นการบริการประชาชนและประสิทธิภาพภาครัฐ มีเป้าหมายเพื่อยกระดับการให้บริการของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของประชาชน โดยเน้นการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน

ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) แผนยุทธศาสตร์ได้กำหนดเป้าหมายให้ อปท. มีสมรรถนะและความทันสมัยในการจัดบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะให้แก่ประชาชน โดยกำหนดตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายของการประเมินประสิทธิภาพของ อปท. ไว้ดังนี้ ปี พ.ศ. 2566–2570: ไม่น้อยกว่าร้อยละ 90, ปี พ.ศ. 2571–2575: ไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 และปี พ.ศ. 2576–2580: ไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจึงได้ดำเนินการตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรให้มีความพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง และสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ภายใต้หลักการ “ภาครัฐของประชาชน เพื่อประชาชน และประโยชน์ส่วนรวม” โดยกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่เน้นส่งเสริมและยกระดับการปฏิบัติราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง การ



ประเมินประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นภารกิจสำคัญที่ดำเนินการเป็นประจำทุกปี เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความสามารถในการจัดบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะอย่างมีมาตรฐาน เป็นระบบ และมีคุณภาพ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นแกนกลาง รวมทั้งเปิดโอกาสให้องค์กรมีอิสระในการให้บริการสาธารณะได้หลากหลายยิ่งขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ในระดับพื้นที่ที่มีระบบภาษีและรายได้ที่เหมาะสมต่อการบริหารงบประมาณ การจัดสรรทรัพยากร และการแก้ไขปัญหาพื้นที่อย่างตรงจุด โดยคำนึงถึงมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มวัย ทุกเพศภาวะ รวมถึงสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ภาคเอกชน หรือองค์กรอื่น ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างรอบด้าน ทั้งนี้การประเมินประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เรียกว่า Local Performance Assessment (LPA) ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ครอบคลุมใน 5 ด้านหลัก ได้แก่ การบริหารจัดการ การบริหารงานบุคคลและกิจการสภา การบริหารการเงินและการคลัง การให้บริการสาธารณะ และด้านธรรมาภิบาล ขณะเดียวกันยังมีการตรวจประเมินศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูง (High - Potentiated Local Assessment: HPA) โดยมีการปรับปรุงแบบให้เหมาะสมและลดโอกาสการคัดลอกซ้ำซ้อนของข้อมูล เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานอย่างแท้จริง และนำไปสู่การพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่อย่างยั่งยืน (สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส, สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2566)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม โดยใช้หลักหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์กับการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน คือ 1) ฉันทะ หมายถึง ความเอาใจใส่ 2) วิริยะ หมายถึง กำลังความเพียร ความขยัน 3) จิตตะ หมายถึง การตั้งจิตมีใจจดจ่อ 4) วิมังสา หมายถึง การหมั่นหาวิธีการในการแก้ปัญหา เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางการบริหารงาน สำหรับนำไปวางแผนสำหรับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป ซึ่งจากข้อมูลและปัญหาเบื้องต้นที่ได้กล่าวมานั้นเป็นเหตุผลและแรงจูงใจที่ต้องการศึกษาการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีของบุคลากร องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมมาใช้ว่าจะมีส่วนที่จะช่วยให้บุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในกสนปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้นหรือไม่ เพราะด้วยส่วนตัวเองก็นับเป็นหนึ่งในบุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านจึงเล็งเห็นทั้งปัญหาและต้องการที่จะเห็นการพัฒนาด้านเทคโนโลยีของบุคลากรในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน
- 2 เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
- 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม



วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้าน เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการ ประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม” ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) กล่าวคือ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จำนวน 750 คน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, 2566) และผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) และวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) ซึ่งได้มาจาก บุคลากรสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จำนวน 750 คน โดยการสุ่มตัวอย่างจากสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้จำนวน 261 คน

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรบุคลากรสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

ลำดับ	อำเภอ	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนตัวอย่าง (คน)
1	ผู้บริหาร	10	3
2	สำนักปลัดฯ	30	10
3	สำนักงานเลขานุการ	11	4
4	กองคลัง	25	9
5	กองการศึกษา	40	14
6	กองการเจ้าหน้าที่	17	6
7	กองช่าง	33	11
8	กองสาธารณสุข	559	195
9	หน่วยตรวจสอบภายใน	5	2
10	กองพัสดุและทรัพย์สิน	20	7
รวม		750	261

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด (Close ended Questionnaire) และเป็นแบบสอบถามที่เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) กำหนดคำตอบให้ผู้ตอบแบบสอบถามที่ได้กำหนดไว้ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม”

ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างแบบสอบถามตามกรอบปัจจัยที่กำหนด โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้



ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวข้องกับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบปลายปิดให้เลือกตอบ (Check List) จำแนกตาม เพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพ และรายได้ต่อเดือน จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับหลักธรรมประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้าน เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการ ประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

- 1) ฉันทะ หมายถึง ความต้องการที่จะทำ ใฝ่รักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ จำนวน 4 ข้อ
- 2) วิริยะ หมายถึง กำลังความเพียร ความขยัน จำนวน 4 ข้อ
- 3) จิตตะ หมายถึง ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด จำนวน 4 ข้อ
- 4) วิมังสา หมายถึง การหมั่นแก้ไขปัญญาในการแก้ปัญหา จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้าน เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ภายใต้ภารกิจ และอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยแบ่งเป็น 7 ด้าน ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน จำนวน 2 ข้อ
2. ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต จำนวน 2 ข้อ
3. ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม จำนวน 2 ข้อ
4. ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว จำนวน 2 ข้อ
5. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 2 ข้อ
6. ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 ข้อ
7. ด้านการบริหารจัดการและสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 ข้อ

ตอนที่ 5 เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยวิธีการ ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
2. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
3. วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
4. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 รูปหรือคน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จำนวน 3 คน
- กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จำนวน 2 คน
- กลุ่มที่ 3 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 1 รูป
- กลุ่มที่ 4 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 1 คน
- กลุ่มที่ 5 กลุ่มสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จำนวน 3 คน



โดยแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จำนวน 261 ราย โดย จำแนก เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ไว้ดังนี้

ตารางที่ 2 จำแนกกลุ่มตัวอย่างตามแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน จำนวน 261 ราย

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
เพศ			
	ชาย	107	41.00
	หญิง	154	59.00
	รวม	261	100.00
อายุ			
	18 - 20 ปี	29	11.11
	21-35 ปี	58	22.22
	36-50 ปี	101	38.69
	51 ปีขึ้นไป	73	27.96
	รวม	261	100.00
ระดับการศึกษา			
	ประถมศึกษา	0	0
	มัธยมศึกษาตอนต้น	10	3.83
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	24	9.19
	อนุปริญญา/ปวส./ปวท.	46	17.62
	ปริญญาตรี	181	69.34
	สูงกว่าปริญญาตรี	21	8.04
	รวม	261	100.00
อาชีพ			
	ข้าราชการการเมือง	50	19.15
	ข้าราชการ/พนักงานจ้าง	211	80.85
	รวม	261	100.00

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 59.00 ด้านอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 36-50 ปี จำนวน 101 คน คิดเป็นร้อยละ 38.70 ด้านระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับปริญญาตรี จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 76.62 ด้านอาชีพ



ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีข้าราชการท้องถิ่น จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 52.49 และด้านรายได้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ 20,000 - 30,000 บาท จำนวน 132 คน คิดเป็นร้อยละ 50.57 ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ตามหลักอิทธิบาท 4

การบริหารงานขององค์การบริหารส่วน จังหวัดน่าน ตามหลักอิทธิบาท 4	ระดับการปฏิบัติ		
	($\bar{X}$)	S.D.	แปลผล
๑. ฉันทะ คือ ความพอใจ	4.25	0.37	มาก
๒. วิริยะ คือ กำลังความเพียร	3.92	0.42	มาก
๓. จิตตะ คือ ความคิดไตร่ตรอง	3.68	0.53	มาก
๔. วิมังสา คือ การไตร่ตรอง	3.95	0.57	มาก
รวม	3.95	0.39	มาก

จากตาราง จะเห็นว่าบุคลากรมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.65, SD = 0.39) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับตามค่าเฉลี่ย ดังนี้ ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.15, SD = 0.37) ด้านวิริยะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.95, SD = 0.57) ด้านจิตตะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.62, SD = 0.42) ด้านวิมังสา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.48, SD = 0.53) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

ลำดับ	ด้านการบริหารงาน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1	โครงสร้างพื้นฐาน	4.13	0.40	มาก
2	การส่งเสริมคุณภาพชีวิต	4.12	0.42	มาก
3	การจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย	4.10	0.42	มาก
4	การวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว	3.45	0.50	ปานกลาง
5	การบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3.30	0.46	ปานกลาง
6	การศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.13	0.04	มาก
7	การบริหารจัดการและการสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	3.86	0.41	มาก
โดยรวม		3.87	0.31	มาก

จากผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 7 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.87, S.D. = 0.31) เมื่อพิจารณาเป็นราย



ด้านพบว่า ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.13, SD = 0.40) ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.12, SD = 0.42) ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.10, SD = 0.42) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.45, SD = 0.50) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.30, SD = 0.46) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.13, SD = 0.04) ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.86, SD = 0.41)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างของบุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านในหัวข้อ “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” ได้ผลสรุปการวิจัยดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นของบุคลากรในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านโดยการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมนั้น บุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีทั้ง 7 ด้านตามพันธกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านนั้น ได้อยู่ในระดับมาก จึงเห็นได้ว่าตั้งแต่ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้มีการจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรขึ้น บุคลากรก็มีการยกระดับการปฏิบัติงานของตนเพิ่มมากขึ้นโดยเป็นผลมาจากการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดโดยมีการวางแผนล่วงหน้าในระยะยาวให้สอดคล้องกับแผนอื่น ๆ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าศึกษาผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ได้ผลว่าผลเปรียบเทียบทั้ง 7 ด้านตามพันธกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้ผลระดับปานกลางโดยมีการยอมรับตามสมมุติฐานทั้งหมดแต่ผลของการวิจัยแสดงให้เห็นว่าผลตามแนวความคิดส่วนใหญ่ยังมองว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านยังไม่เข้าถึงเท่าที่ควรแต่ก็ได้รับการพัฒนาจากเมื่อยังไม่มีการวางแผนจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าผลการเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ได้ผลว่าจากการนำแนวทางการพัฒนาโดยนำหลักอิทธิบาทธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแล้วนั้นอยู่ในระดับมาก และยอมรับสมมุติฐานทั้งหมด สอดคล้องกับพันธกิจ 7 ด้านขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยข้อที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของบุคลากรต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยภาพรวมทั้ง 7 ด้าน อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านสามารถดำเนินการบริหารงานตามภารกิจและอำนาจหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการวางแผนและกระบวนการบริหารที่มีความชัดเจน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้ “หลักอิทธิบาท 4” อันได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจรักในงานที่ทำ) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความตั้งใจจดจ่อ) และวิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง) ซึ่งถือเป็นแนวคิดเชิงพุทธที่สามารถนำมาปรับใช้ในกระบวนการบริหารจัดการในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาคราชการที่ต้องการความโปร่งใส มีเป้าหมาย และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของ



ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดในการใช้หลักอิทธิบาท 4 ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระจรรณ อธิปญโญ (2554) ที่ศึกษาการบริหารงานตามแผนพัฒนาบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพยนต์ อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งพบว่าการใช้หลักธรรมในการบริหารสามารถสนับสนุนการดำเนินงานให้มีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพได้ดี รวมถึงงานวิจัยของกัญญ์กวีฬารณ์ กลิ่นนิมมวล (2551) ที่พบว่าการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท 4 มีผลลัพธ์ในระดับมากเช่นกัน ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า หลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารในองค์กรภาครัฐเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานในทุกมิติ ทั้งในด้านการวางแผน การตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในองค์กร

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารยังมีข้อจำกัดบางประการ โดยเฉพาะในด้านการวัดผลที่อาจไม่สามารถประเมินออกมาในเชิงรูปธรรมได้อย่างชัดเจน เช่น ความตั้งใจ หรือความเพียรของบุคลากร ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในที่อาจขึ้นอยู่กับการรับรู้ส่วนบุคคลและสภาพแวดล้อมในการทำงาน รวมถึงอาจเกิดข้อจำกัดจากระดับความเข้าใจและการยอมรับในหลักธรรมของบุคลากรแต่ละคนที่ไม่เท่ากัน จึงอาจทำให้ประสิทธิผลของการนำหลักอิทธิบาทมาใช้แตกต่างกันไปในแต่ละบริบทขององค์กรหรือหน่วยงาน ดังนั้นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการปลูกฝังหลักธรรมทางพุทธศาสนาในเชิงการบริหารควรดำเนินควบคู่กับการสร้างระบบบริหารที่มีความชัดเจน โปร่งใส และสามารถวัดผลได้อย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2. จากผลการวิจัยข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งเปรียบเทียบประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน โดยอาศัยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม และจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่า กลุ่มประชาชนที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากร นั่นสะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการและการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ไม่ได้พิจารณาหรือได้รับผลกระทบจากลักษณะทางเพศของบุคลากร แต่เน้นความสามารถในการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล และโดยเฉพาะการน้อมนำหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจในงาน), วิริยะ (ความเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจ) และวิมังสา (การพิจารณาพิจารณา) มาใช้ในการวางแผนและดำเนินงานในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ขึ้นอยู่ด้วยลักษณะส่วนบุคคล

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระจรรณ อธิปญโญ (2554) ที่ศึกษาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพยนต์ อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ลักษณะประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ และรายได้ ไม่มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลของการบริหารจัดการ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานของ สุวิมล สังวร (2561) ที่ศึกษาการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่า แม้ปัจจัยส่วนบุคคลบางด้าน เช่น อาชีพ และรายได้ อาจมีผลต่อความคิดเห็น แต่โดยภาพรวมแล้วยังสามารถสะท้อนถึงประสิทธิภาพในการบริหารที่เน้นกระบวนการมากกว่าลักษณะเฉพาะบุคคล

การนำหลักอิทธิบาทมาใช้ในงานบริหาร โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับองค์กรท้องถิ่นหลายแห่ง ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพภายในบุคลากร มากกว่าการพิจารณาปัจจัยภายนอก เช่น เพศหรือรายได้ ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมกับบริบทขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ที่มุ่งเน้นการใช้พลังภายใน (internal motivation) เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา งาน แต่ก็อาจมีข้อจำกัดในแง่ของการขาดการวิเคราะห์เชิงลึกถึงอิทธิพลของบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีร่วมด้วย ซึ่งอาจมีผลต่อทัศนคติของบุคลากรบางกลุ่มในระยะยาว อีกทั้งยังควรมีการติดตามผล



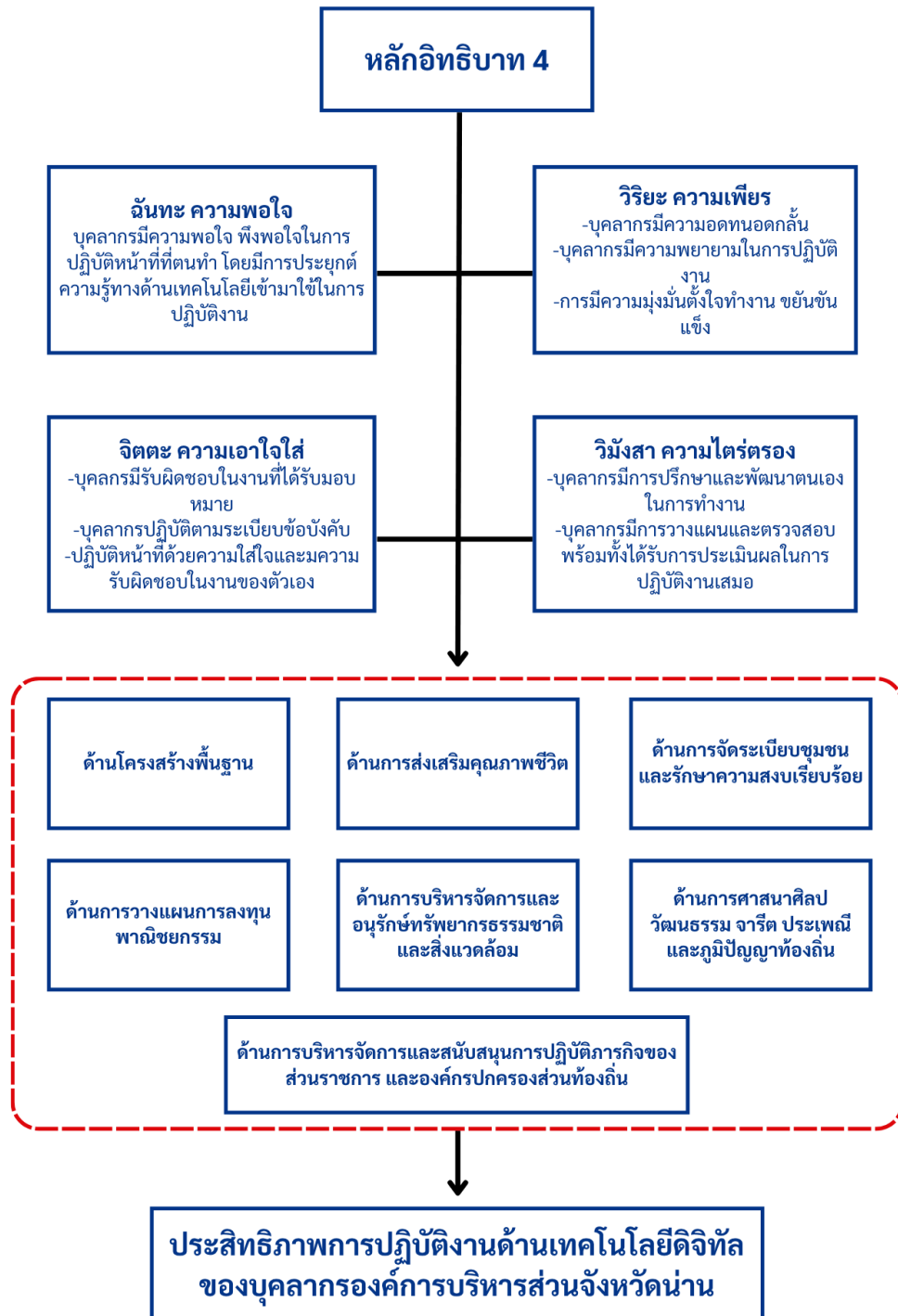
ในเชิงพฤติกรรมหรือผลสัมฤทธิ์ของงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าการประยุกต์ใช้หลักธรรมะสามารถเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในโลกยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. ผลการวิจัยข้อที่ 3 พบว่า แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านสามารถประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงาน ความเพียรพยายาม ความตั้งใจ และการพิจารณาอย่างรอบคอบ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้บุคลากรสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับภารกิจและอำนาจหน้าที่ขององค์กรได้อย่างเหมาะสม โดยองค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเข้าใจกฎหมาย ระเบียบ และแนวทางปฏิบัติอย่างครอบคลุม รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ การมีจริยธรรม จิตอาสา และใจรักบริการ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการทำงานอย่างมีระบบและยั่งยืน แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนัต ไซพันธ์ (2560) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี ช่วยส่งเสริมให้บุคลากรมีความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น รู้จักความเหมาะสมในการมอบหมายงาน และสามารถบริหารจัดการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และยังตรงกับงานวิจัยของ ภวัต นิติโยชิต (2560) ที่ศึกษาการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลา ซึ่งพบว่าการพัฒนาตามหลักอิทธิบาท 4 ช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จิตสาธารณะ และพลังในการทำงาน ส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงานและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม แม้การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารงานจะมีข้อดีหลายประการ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ควรพิจารณา เช่น การที่หลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักเชิงนามธรรม อาจยากต่อการวัดผลอย่างเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะในองค์กรราชการที่มีระบบการประเมินผลชัดเจนในรูปแบบตัวชี้วัด นอกจากนี้ ยังขึ้นอยู่กับความเข้าใจและการยอมรับของบุคลากรแต่ละคน ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทางจิตใจ ประสบการณ์ และบริบทของแต่ละหน่วยงาน จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้บุคลากรได้เรียนรู้หลักธรรมอย่างต่อเนื่อง และมีการประเมินผลในเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับเชิงปริมาณ เพื่อให้การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและประชาชนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยโดยมีการนำหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง มาประยุกต์กับยุทธศาสตร์การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว 5) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 7) ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

สรุป

การวิจัยเรื่องประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” ซึ่งแต่ละด้านมีข้อค้นพบที่สำคัญ คือ หลักอิทธิบาท 4 อันประกอบไปด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ บุคลากรมีความพอใจ ตั้งใจ มีความคิดสร้างสรรค์ ฉลาด รู้จักการทำงานเป็นระบบ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ เช่น การไปหาประสบการณ์หรือความรู้จากองค์กรอื่นเพื่อนำมาพัฒนาและเผยแพร่ในองค์กร 2) วิริยะ คือ ความเพียร บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการทำงาน เอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตรงต่อเวลา ขยัน



ชั้นแข็ง วางแผนในการทำงาน มีความอดทนอดกลั้น 3) จิตตะ คือ ความใส่ใจ มีความเอาใจใส่ ความเอาใจจดจ่อในสิ่งที่ทำ ไม่วางธุระในสิ่งนั้น ๆ คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง ทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ ตรวจสอบหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ (การเข้าถึง) 4) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง บุคลากรมีการวางแผนในการปฏิบัติงาน รวมไปถึงผู้บริหารที่มีการติดตามงานตามแผน พร้อมทั้งมีการตรวจสอบและประเมินผลตามสมควรเพื่อเป็นการสร้างมาตรฐานในการปฏิบัติงานและลดความผิดพลาดในการปฏิบัติงานด้วย

ในด้านประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน สามารถสรุปได้ว่า 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีการจัดทำแผนพัฒนาบุคลากรและแผนอัตรากำลังขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านเพื่อให้ความสำคัญกับจำนวนของบุคลากรและเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน โดแล็งเห็นเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มมากขึ้น 2) ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่มีการผ่อนคลายพร้อมกับให้ความรู้ด้านการสร้างรายได้ในชีวิตเพิ่มนอกจากอาชีพที่ปฏิบัติในปัจจุบันเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น 3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน และรักษาความสงบเรียบร้อย เป็นการพัฒนาด้านชุมชน องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านมีหน้าที่ในการช่วยเหลือและบรรเทาในส่วนของการช่วยเหลือในการเกิดสาธารณภัยกับประชาชนรวมถึงไปถึงบุคลากรในสังกัดขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน และมีฝ่ายกู้ชีพที่ช่วยอำนวยความสะดวกด้วยโดยมีอุปกรณ์และเครื่องมือที่พร้อมช่วยเหลือ 4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว ได้มีการนำเอาโครงการกิจกรรมที่ผ่านกระบวนการตามขั้นตอนประชาคมไปบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน เช่น โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว โครงการงานวันท้องถิ่น หรืองานของดีแต่ละอำเภอการจัดเวทีประชาคมในการรับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชนและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทั้งการทำดีทีศน์ แผ่นพับ โปสเตอร์ หรือจัดรายการวิทยุ 5) ด้านการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมการคุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านทางประชาสัมพันธ์ช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน Facebook ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน และการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่าง ๆ 6) ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมถึงการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือด้านงบประมาณ และสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่ควรดำรงไว้ให้คงอยู่ต่อไป และ 7) ด้านการบริหารจัดการและสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การให้บริการแก่ เอกชน ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น และการช่วยเหลือส่วนราชการอื่นหรือ อปท. อื่นในการพัฒนาท้องถิ่น เช่น การช่วยด้านการกู้ภัย การยืมเครื่องจักรกล การสนับสนุนเงินอุดหนุน หรือ การสนับสนุนบุคลากรและมีการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงานพร้อมทั้งสนับสนุนอุปกรณ์ให้กับหน่วยงานอื่นที่จัดกิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกแก่หน่วยงานอื่นด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบาย ดังต่อไปนี้



1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านควรมีการจัดตั้งคณะทำงานและประชุมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานของบุคลากรภายใต้สังกัดอย่างน้อย 2 ครั้งต่อ 1 รอบปีงบประมาณ เพื่อเป็นปรับปรุงพัฒนาการทำงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. มีการจัดทำนโยบายที่เกี่ยวกับการรับฟังข้อคิดเห็นของบุคลากรในสังกัดว่ามีอุปสรรค ปัญหา หรือข้อเสนอใดเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเพื่อให้การปฏิบัติงานของข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไปในทิศทางเดียวกัน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรนำไปปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1. ด้านการวางแผน เห็นควรวางแผนการปฏิบัติงานโดยมีการประชุมวางแผนการปฏิบัติงานของข้าราชการก่อนปีงบประมาณเป็นประจำทุก ๆ ปี เพื่อสะท้อนปัญหาในปีงบประมาณที่ผ่านมาและเพื่อสำรวจความต้องการของบุคลากรเพื่อให้องค์กรได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. หน่วยงานและหน่วยบริการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ให้ความช่วยเหลือพร้อมทั้งทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งราชการและเอกชนเพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด

3. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการคุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยอย่างเป็นระบบ และทั่วถึงพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกร่วมมือกับส่วนราชการอื่นๆ

4. ทำงานเชิงรุกกับบุคลากรภายในสังกัดโดยสำรวจความต้องการด้านการพัฒนาตนเองด้านเทคโนโลยีว่ามีปัญหาหรือข้อเสนอแนะแบบใดบ้าง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ควรศึกษาการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง และพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยี

2. ควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาในหัวข้อธรรมอื่น ๆ มาประยุกต์ในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด เช่น หลักธรรมภิกขาปฏิบัติ พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

3. ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อช่วยในการทำงานและนำหลักธรรมอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ พร้อมทั้งมีการวางแผนและจัดการประชุม หรือนำเสนอข้อคิดเห็นของบุคลากรในสังกัด เพื่อให้แก้ไขปัญหาได้ตรงจุด และเกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2565). *แผนพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของข้าราชการและบุคลากรภาครัฐเพื่อการปรับเปลี่ยนเป็นราชการดิจิทัล*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

กัญญ์วาภาภรณ์ กลิ่นนิมมล. (2551). *ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาท 4*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.



- คณิดา ราชภูริบุญ และคณะ. (2563). รายงานสรุปผลการประเมินประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สถ.-อปท.) ประจำปี พ.ศ. 2563: Local Performance Assessment (LPA) Annual Report 2020. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2568, จาก https://www.dla.go.th/upload/document/type2/2021/1/24834_2_1611031994404.pdf
- ณัด ไชยพันธ์. (2560). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมประสิทธิผลในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี. (ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโน. (2553). การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม 5 : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจรูณ อธิปญโญ, (2554) การบริหารงานตามแผนพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนตำบลลำพูน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์. (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภวัต นิตยโชติ. (2560) . การพัฒนาสมรรถนะตามหลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดสงขลา. (ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส, สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2566). รายงานผลการประเมิน ประจำปีงบประมาณ 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สุวิมล สังวรณ. (2561). การบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสิงห์บุรี. (สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน. (2566). แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน (พ.ศ.2567-2570). น่าน: องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน.



การออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน สู่อการพัฒนาสังคมเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์*
THE DESIGN OF DHAMMA MUSIC AND ART SONGS IN THE ISAAAN REGION TOWARD
THE DEVELOPMENT OF A CREATIVE CULTURAL SOCIETY

พระมหาธนัช คมภิรญาโน (สังฆมณเฑียร)

Phramaha Thanat Kampeerayano (Sangkhamanayan)

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: got121191@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา และคุณค่าของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน 2) เพื่อออกแบบและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคม 3) เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการธรรมคีตศิลป์สู่การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยเลือกผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และเกี่ยวข้องโดยตรงกับบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน รวมจำนวน 54 คน แบ่งเป็น พระสงฆ์ ศิลปิน ครูภูมิปัญญา ผู้เชี่ยวชาญ และชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยข่า จังหวัดอุบลราชธานี การเก็บข้อมูลใช้การ สัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า

1) ธรรมคีตศิลป์สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และศรัทธาของชาวอีสาน โดยใช้ดนตรีเป็นสื่อขับเคลื่อน ธรรมะ ถ่ายทอดคุณค่าทางจิตใจ เช่น ความกตัญญู ความสามัคคี และศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นมรดก วัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในชีวิตรักของคน

2) บทเพลงที่สร้างขึ้นทั้ง 3 บทสะท้อนสาระสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเชื่อมโยง พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยข่า มีวัดธรรมิกาวาสเป็นศูนย์กลาง สื่อสารอัตลักษณ์และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นผ่านเสียงเพลงอย่างลึกซึ้ง

3) ผลการประเมินจากกลุ่มเป้าหมาย 54 ราย ได้แก่ พระสงฆ์ ศิลปิน ครูภูมิปัญญา ผู้เชี่ยวชาญ และชาวบ้านในพื้นที่ พบว่าความพึงพอใจต่อบทเพลงธรรมคีตศิลป์โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.62) โดยมี 8 ด้านอยู่ในระดับมาก และ 2 ด้านระดับปานกลาง

4) ข้อเสนอแนะคือควรส่งเสริมการผลิตและเผยแพร่บทเพลงผ่านความร่วมมือระหว่างรัฐ ศาสนา ชุมชน โดยเฉพาะวัดควรมีบทบาทร่วมสร้างสื่อกับศิลปินและเยาวชน พร้อมจัดกิจกรรมในสถานศึกษา งานบุญ และสื่อออนไลน์ อีกทั้งควรสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มนักแต่งเพลงธรรมะและการพัฒนาหลักสูตร หรือการ ศึกษาวิจัยต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ธรรมคีตศิลป์; การออกแบบ; บทเพลง

ABSTRACT

This research aims to 1. Study the history, origin, and value of Dhamma Keeta Sin songs (Dhamma-inspired musical art) in the Isan region, 2. Study designation and creation of Dhamma Keeta Sin songs in Isan style as a means for social development, and 3. Analyze the integration of Dhamma Keeta Sin into social and creative cultural development. The researcher used purposive sampling to select key informants with knowledge, understanding, and direct involvement in Dhamma Keeta Sin in the Isan region. A total of 54 participants were selected, consisting of monks, artists, local wisdom teachers, experts, and villagers from Ban Huay Kha community in Ubon Ratchathani Province. Data collection methods included in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation.

Findings

1. Dhamma Keeta Sin reflects the way of life, beliefs, and faith of the Isan people. Music is used as a medium to convey Dhamma and instill spiritual values such as gratitude, unity, and faith in Buddhism. It represents a cultural heritage deeply rooted in people's lives.

2. The three newly composed songs reflect essential aspects of religion and local culture, linking Buddhism with the lifestyle of the Huay Kha community, with Wat Thamnikawas Temple as the spiritual center. These songs express local identity and wisdom through music in a profound and meaningful way.

3. Evaluation from 54 target participants—including monks, local artists, wisdom teachers, experts, and villagers—showed a high level of overall satisfaction with the songs (average score of 3.62). Eight aspects were rated high, and two were rated moderate.

4. Recommendations include promoting the production and dissemination of Dhamma Keeta Sin songs through collaboration among the government, religious institutions, and local communities. Temples, particularly in rural areas, should play an active role in co-creating media with artists and youth. Additionally, activities should be organized in schools, festivals, and online platforms. Further support should be given to establish Dhamma songwriters' groups, develop curricula or workshops, and conduct ongoing research to assess impact and adapt the practice across different regions for sustainable development

Keywords: Dhamma Musical Art; Design; Musical Composition

บทนำ

ในพระไตรปิฎกปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับบทเพลงและดนตรีที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ของเครื่องประกอบเพื่อศาสนพิธี การแสดงความเคารพ ตลอดจนใช้เป็นสื่อแห่งการตรัสรู้ เช่น เรื่องราวของ “พิน 3 สาย” ที่พระอินทราธิราชตีถวายแก่พระโพธิสัตว์ เพื่อเปรียบเปรยหลักทางสายกลาง หรือกรณีพระนางเขมาผู้ชาบซึ่งในบทเพลงจนเกิดศรัทธาและบรรลุนิพพาน ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าดนตรีในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการประกอบเพื่อความรื่นรมย์ แต่ยังเป็นสื่อแห่งธรรมะที่ลุ่มลึก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539; ชัยพัฒน์ สุทธิผล, 2564)



อย่างไรก็ตาม ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะภาคอีสาน ความนิยมของบทเพลงอีสานได้รับอิทธิพลอย่างมากจากการสื่อสารสมัยใหม่และสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะ YouTube ที่ทำให้เพลงอีสานหลากหลายแนว เช่น ลูกทุ่งอีสาน ร็อกอีสาน อินดี้อีสาน แพร่หลายและเป็นที่รู้จักในวงกว้าง บทเพลงเหล่านี้สะท้อนวิถีชีวิตร่วมสมัยและสร้างความบันเทิง แต่ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ที่ผู้ฟังรุ่นใหม่หันไปนิยมเพลงเชิงพาณิชย์มากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้ดนตรีพื้นถิ่นหรือดนตรีที่มีมิติทางศิลปกรรม เช่น ดนตรีธรรมะ ถูกกลดทอนบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัดในสังคม (ศราวุธ โชติจำรัส, 2563) อีกทั้งบทเพลงธรรมะที่มีอยู่ยังขาดการออกแบบให้สอดคล้องกับรสนิยมและภาษาอารมณ์ของชาวบ้านในพื้นที่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่าง “ธรรมะ” กับ “ชีวิต” ของผู้คนในวิถีปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2563)

ด้วยเหตุนี้ แนวทางการออกแบบบทเพลงธรรมคตินศิลป์จึงควรตั้งอยู่บนฐานคิดแบบบูรณาการทั้งด้านเนื้อหา เสียงดนตรี และบริบทของผู้ฟัง โดยใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เช่น แคน โปงลาง หมอลำ และกลอนลำ ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างบทเพลงที่มีพลังทางจิตวิญญาณ และสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน (สุภาภรณ์ บุญล้อม, 2561) อีกทั้งควรส่งเสริมการเผยแพร่บทเพลงธรรมคตินศิลป์ผ่านเครือข่ายระหว่างวัด ชุมชน โรงเรียน และสื่อออนไลน์ เพื่อสร้างพื้นที่ใหม่ทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ศิลปกรรมแบบร่วมสมัย (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2564)

ผู้วิจัยซึ่งมีพื้นเพเติบโตในถิ่นอีสาน มีความผูกพันกับวิถีพุทธ วัด และบทเพลงพื้นบ้าน ได้เห็นถึงพลังของดนตรีในการเยียวยา สื่อสาร และหล่อหลอมความเชื่อทางศาสนา จึงมีแรงจูงใจในการศึกษาการออกแบบบทเพลงธรรมคตินศิลป์ในถิ่นอีสาน เพื่อฟื้นคืนพลังของดนตรีธรรมะให้กลับมามีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคมร่วมสมัย พร้อมทั้งคาดหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาบทเพลงธรรมะที่เข้าถึงผู้คนได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของวัด ศิลปิน และเยาวชนในกระบวนการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคตินศิลป์ในถิ่นอีสาน
2. เพื่อออกแบบและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคตินศิลป์ในถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคม
3. เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการธรรมคตินศิลป์ถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกด้านประวัติ ความเป็นมา คุณค่า และเทคนิคการสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคตินศิลป์ในถิ่นอีสาน รวมถึงการออกแบบและประเมินผลการนำบทเพลงเข้าสู่ชุมชน มีรายละเอียดการ ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research)

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) การเก็บ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ เกี่ยวกับ ประวัติ ความ



เป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน และประเด็นเกี่ยวกับ การสร้างสรรค์ออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน

1) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ ประวัติ ความเป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน มาวิเคราะห์

2) นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ประวัติ ความเป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน มาสังเคราะห์ เพื่อให้เห็นจุดเด่น และด้อย กระบวนการ บังคับ และเทคนิคการสร้างบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน และปัญหาอุปสรรค การสร้างบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน

แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ในลักษณะข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน บูรณาการบทเพลงธรรมคีตศิลป์ถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ที่เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน และประเด็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ออกแบบ บทเพลงธรรมคีตศิลป์ จากพระสงฆ์ ศิลปินพื้นบ้าน ครูภูมิปัญญา ผู้เชี่ยวชาญ ภาคเอกชน คณะผู้สร้างสรรค์บทเพลงธรรมคีตศิลป์ และผู้ร่วมกิจกรรม (นางรำ) มีขั้นตอนดังนี้

1) ผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเสนอผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกไว้ เพื่อเป็นหนังสือแนะนำตัว และขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) เมื่อได้รับอนุญาตและกำหนดวัน เวลาแล้ว ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง หรือบางท่านหากไม่สะดวกที่จะไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ก็เก็บรวบรวมแบบสัมภาษณ์ออนไลน์ โดยแจ้งให้ทราบถึงจุดประสงค์ของการวิจัย และวิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ ขออนุญาตบันทึกเสียง เก็บภาพขณะสัมภาษณ์

3) เมื่อได้ทำการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำไปวิเคราะห์ต่อไป

4) นำผลการสังเคราะห์ด้านประวัติความเป็นมา คุณค่า แนวคิด เทคนิค เนื้อหา และทำนองบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสานมาสังเคราะห์ มาสร้างบทเพลงในพื้นที่พัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชนวัดธรรมิกาวาส ตำบลห้วยข่า อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 3 บทเพลง

5) นำบทเพลงธรรมคีตศิลป์ที่จัดทำจำนวน 3 บทเพลง สู่ชุมชนวัดธรรมิกาวาส ตำบลห้วยข่า อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี โดยการเผยแพร่ผ่านโปรแกรมออนไลน์ และนำบทเพลงเข้าสู่กลุ่มคณะผู้ร่วมกิจกรรมวัดธรรมิกาวาส ตำบลห้วยข่า อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี เจ้าอาวาส คณะนางรำ เพื่อใช้เพลงเป็นการประชาสัมพันธ์วัด และนำเพลงไปใช้ในงานวันสำคัญทางศาสนา งานประเพณีต่างๆ ทั้งในชุมชนวัดธรรมิกาวาส ตำบลห้วยข่า อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี ต่อไป

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) การวางแผน (Plan)

- 1.1) ร่วมกับชุมชนและผู้ให้ข้อมูลสำคัญวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ
- 1.2) กำหนดเนื้อหา แนวคิด ทำนอง และรูปแบบบทเพลงที่จะสร้าง
- 1.3) วางแผนการเผยแพร่และการประเมินผล



2) การปฏิบัติ (Act)

- 2.1) ประพันธ์เนื้อร้อง ทำนอง และดนตรีประกอบ
- 2.2) บันทึกเสียงและจัดทำดนตรีประกอบ
- 2.3) เผยแพร่บทเพลงผ่านกิจกรรมในชุมชนและสื่อออนไลน์

3) การสังเกต (Observe)

3.1) เก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมของชุมชน การตอบรับ และข้อเสนอแนะจากการใช้บทเพลงในกิจกรรมต่างๆ

- 3.2) สังเกตปฏิกริยาและความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย

4) การสะท้อนผล (Reflect)

- 4.1) จัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อสะท้อนความคิดเห็นต่อบทเพลง
- 4.2) ประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้ประเมิน (Participants) จำนวน 54 ท่าน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ศิลปิน ครูภูมิปัญญา ผู้เชี่ยวชาญ และชาวบ้าน
- 4.3) วิเคราะห์ผลเพื่อปรับปรุงและสรุปข้อเสนอแนะ

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาการออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน สูการพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 7 กลุ่มๆ ละ 5 ท่าน ดังนี้ 1) พระสงฆ์ 2) ศิลปินพื้นบ้าน 3) ครูภูมิปัญญา 4) ผู้เชี่ยวชาญ 5) ภาคเอกชน 6) คณะผู้สร้างบทเพลงธรรมคีตศิลป์ 7) ผู้ร่วมกิจกรรม (นางรำ) รวมทั้งสิ้น 35 ท่าน และการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้ประเมิน ประกอบด้วยพระสงฆ์ ศิลปิน ครูภูมิปัญญา ผู้เชี่ยวชาญ และชาวบ้าน รวมทั้งสิ้น 54 ท่าน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่อง “การออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน สูการพัฒนาสังคมเชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์” ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือ 3 ประเภทหลัก ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group)

แบบสัมภาษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยยึดตามหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสงฆ์ ศิลปินพื้นบ้าน ครูภูมิปัญญา และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น โครงสร้างแบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดในการออกแบบและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยวิธี การตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล (Member Check) เพื่อยืนยันความถูกต้องของคำตอบที่ได้รับจากการสัมภาษณ์

2) ชุดกิจกรรมการออกแบบและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคีตศิลป์

ผู้วิจัยได้จัดทำชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคีตศิลป์ จำนวน 3 บทเพลง โดยมีกระบวนการทำงานเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลประวัติของวัดและชุมชน
2. เรียบเรียงเนื้อร้องบทเพลงตามข้อมูลที่ได้



3. บันทึกเสียงไกด์ร้องโดยนักร้องต้นฉบับ

4. บันทึกเสียงไกด์ดนตรี

5. บันทึกเสียงร้องจริง พร้อมประกอบไกด์ดนตรี

6. บันทึกเสียงดนตรีจริงโดยนักร้องดนตรี

7. กระบวนการ Mix & Mastering

8. นำบทเพลงไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดและชุมชน เช่น งานบุญ การแสดง หรือ กิจกรรมทางศาสนา

3) แบบประเมิน และแบบสังเกตพฤติกรรม

เครื่องมือในส่วนนี้ถูกออกแบบขึ้นเพื่อใช้ในการประเมินความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายที่รับฟังบทเพลงธรรมคีตศิลป์ โดยมีโครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน เช่น ชื่อ ฉายา วัน เวลา และสถานที่

ตอนที่ 2 แบบประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับบทเพลงธรรมคีตศิลป์ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบ 5 ระดับ (Numerical Rating Scale) ดังนี้

5	หมายถึง	มากที่สุด
4	หมายถึง	มาก
3	หมายถึง	ปานกลาง
2	หมายถึง	น้อย
1	หมายถึง	น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 หมายเหตุหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ถ้ามี)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยเน้นความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และสามารถตอบคำถามวิจัยได้ตรงประเด็น โดยมีขั้นตอนสำคัญดังนี้

1. การขออนุญาตและเตรียมข้อมูล จัดทำหนังสือแนะนำตัวเพื่อขอความอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แจ้งวัตถุประสงค์และวิธีการเก็บข้อมูลอย่างชัดเจน

2. ดำเนินการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลทั้งแบบสัมภาษณ์ตรงและแบบออนไลน์ (ในกรณีที่ไม่มีสะดวก) ขออนุญาตบันทึกเสียงและภาพขณะสัมภาษณ์

3. ตรวจสอบและจัดการข้อมูลตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์เพื่อนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลด้านประวัติ แนวคิด เทคนิค และทำนองของบทเพลงธรรมคีตศิลป์

4. สร้างสรรค์บทเพลง นำข้อมูลที่ได้ไปออกแบบและสร้างบทเพลงธรรมคีตศิลป์ 3 บทเผยแพร่บทเพลงผ่านช่องทางออนไลน์ และใช้ในกิจกรรมของวัดธรรมิกาวาส

2) การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

1. เตรียมการและประสานงาน ทำหนังสือขออนุญาตและแจ้งจุดประสงค์ของกิจกรรม

2. จัดกิจกรรมและเก็บข้อมูล ดำเนินการสนทนากลุ่มตามวันเวลาที่กำหนด บันทึกเสียงและภาพประกอบการวิเคราะห์

3. วิเคราะห์และจัดเก็บข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลให้สมบูรณ์ และนำไปวิเคราะห์ในลำดับถัดไป



6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) **การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ** ใช้วิธี การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ข้อมูล (Synthesis) วิเคราะห์ประเด็นหลัก เช่น ประวัติ ความเป็นมา และคุณค่าของบทเพลง กระบวนการสร้าง จุดเด่น จุดด้อย และอุปสรรคของการสร้างสรรค์บทเพลง ผลการสนทนากลุ่มในด้านศิลปะ ศรัทธา และวัฒนธรรม นำเสนอผลการวิเคราะห์ ด้วยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) พร้อมภาพประกอบและคำบรรยาย

2) **การวิเคราะห์เชิงปริมาณ** การเตรียมข้อมูล ตรวจสอบแบบสอบถามให้สมบูรณ์ บันทึกคะแนนลงในแบบรหัส (Coding Form) เครื่องมือวิเคราะห์ ใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยใช้สูตรคำนวณช่วงค่าคะแนนจากค่าพิสัย (Rank) โดยแปลความค่าเฉลี่ย (ประกอบ กรณสูตร, 2542) ดังนี้ ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.50 – 5.00 หมายความว่า มากที่สุด ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 – 4.49 หมายความว่า มาก ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.50 – 3.49 หมายความว่า ปานกลาง ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.50 – 2.49 หมายความว่า น้อย ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00 – 1.49 หมายความว่า น้อยที่สุด

สรุปผลความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายต่อบทเพลงธรรมคีตศิลป์ โดยวิเคราะห์ในด้านต่างๆ เช่น ความสอดคล้องกับพุทธศาสนา ความไพเราะ ท่วงทำนอง ความคิดสร้างสรรค์ และศักยภาพในการพัฒนาสังคม

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาประวัติ ความเป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ดนตรีไทยมีรากเหง้าที่ลึกซึ้ง เป็นมากกว่าความบันเทิง แต่คือภาษาทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธา และโลกทัศน์ของคนไทยมาแต่โบราณ หลักฐานทางโบราณคดีชี้ให้เห็นว่าดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและชีวิตจิตวิญญาณของผู้คนมานานหลายพันปี ดนตรีจึงสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมนุษย์ที่เปี่ยมด้วยศิลปะและวัฒนธรรม

ในบริบทของภาคอีสาน เพลงพื้นบ้านอีสานถือเป็นหัวใจสำคัญของวิถีชีวิตชุมชน ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรัก ความทุกข์ และศรัทธาผ่านภาษาถิ่น ทำนองพื้นบ้าน และเครื่องดนตรีอย่างแคน กลอง หรือซอ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงเครื่องดนตรี แต่เป็น "ภาษาของวิญญาณ" ที่เชื่อมโยงผู้คนกับพิธีกรรม งานบุญ และความสัมพันธ์ทางสังคม

บทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสานเป็นพัฒนาการร่วมสมัยของดนตรีพื้นบ้าน ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมะอย่างมีชีวิตชีวา ผสมผสานคำสอนทางพระพุทธศาสนาทำนองที่เข้าถึงใจคนรุ่นใหม่ ทำให้ธรรมะเป็นเรื่องที่เข้าถึงง่ายและสัมผัสได้จริง

ด้านศาสนา ธรรมคีตศิลป์ช่วยถ่ายทอดธรรมะอย่างน่าสนใจ ส่งเสริมศีลธรรมและการฝึกจิต

ด้านวัฒนธรรม สืบทอดทำนองพื้นบ้านและภาษาถิ่น เป็นการอนุรักษ์ศิลปะท้องถิ่น

ด้านสังคม สร้างความสามัคคีและความภูมิใจในวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมงานบุญ งานวัด

ด้านการศึกษา เป็นสื่อการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่ใช้ได้หลายวิชา

ด้านจิตใจ มีพลังในการสร้างสติ สมาธิ และแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต

ดนตรีไทย โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านอีสานและบทเพลงธรรมคีตศิลป์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต สะท้อนจิตวิญญาณของชนชาติไทย และควรได้รับการอนุรักษ์ ถ่ายทอด และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชาติ และปลูกพลังแห่งความเป็นมนุษย์ในทุกยุคสมัย



2. การออกแบบและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคม

ผลการศึกษาวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ทั้ง 3 บทในชุมชนวัดธรรมิกาวาส มิได้เป็นเพียงกิจกรรมด้านศิลปะ แต่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของหลากหลายภาคส่วนในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ศิลปินพื้นบ้าน ครูภูมิปัญญา ผู้เชี่ยวชาญ ภาคเอกชน คณะผู้ประพันธ์ ตลอดจนชาวบ้านทุกกลุ่มวัย ที่ร่วมกันสร้างสรรค์บทเพลงซึ่งมีหัวใจอยู่ที่ “วัดธรรมิกาวาส” อันเป็นศูนย์รวมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจิตวิญญาณของชาวบ้านห้วยข่า จังหวัดอุบลราชธานี

บทเพลงทั้ง 3 บท ได้แก่ “อุบลเลิศล้ำวัดธรรมิกาวาส” ถ่ายทอดคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรมของวัด “ขอพรหลวงพ่อมนต์วิเศษ” ถ่ายทอดศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญรอดในฐานะที่พึ่งทางใจ “สัญญาฮักช่องตาอุ” ถ่ายทอดความรัก ความผูกพันต่อถิ่นฐานและวัดในฐานะพยานแห่งความทรงจำ ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นบทเพลงที่ให้คุณค่าหลายด้าน ดังนี้

- 1) ด้านศาสนาและศรัทธา วัดธรรมิกาวาสปรากฏในบทเพลงในฐานะศูนย์กลางจิตวิญญาณ ถ่ายทอดธรรมะ ศีลธรรม และความศรัทธาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะผ่านภาพของ “หลวงพ่อมนต์วิเศษ”
- 2) ด้านความสัมพันธ์วัดกับชุมชน วัดเป็นเวทีชีวิตร่วมของชุมชน ทั้งงานบุญ ประเพณี และกิจกรรมทุกเพศวัย บทเพลงแสดงให้เห็นความแน่นแฟ้นระหว่างวัดและชาวบ้าน
- 3) ด้านความรักในถิ่นเกิด เพลง “สัญญาฮักช่องตาอุ” เชื่อมโยงความรักต่อบ้านเกิดกับความศรัทธาต่อวัด ถ่ายทอดความผูกพันในระดับอารมณ์และความทรงจำ
- 4) ด้านอัตลักษณ์และวัฒนธรรม บทเพลงผานภาษาถิ่นอีสาน ทำนองพื้นบ้าน (หมอลำ ลำกลอน แคน) กับเนื้อหาธรรมะ เป็นการสื่อสารวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งและเข้าถึงจิตใจผู้ฟัง
- 5) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพลงพรรณนาความสงบ ร่มรื่น และธรรมชาติรอบวัดที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม และสะท้อนแนวคิดชีวิตเรียบง่ายของชุมชน
- 6) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ วัดถูกเสนอเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมะและวัฒนธรรม เพลงจึงสามารถประยุกต์ใช้เป็สื่อการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน

บทเพลงธรรมคีตศิลป์ทั้งสามเป็น “กระจกสะท้อน” ความเป็นตัวตนของชุมชนห้วยข่า โดยมีวัดธรรมิกาวาสเป็นศูนย์กลาง พลังของบทเพลงเหล่านี้ไม่ได้หยุดที่ความไพเราะทางศิลปะ แต่เป็นเครื่องมือเสริมสร้างศรัทธา อัตลักษณ์ท้องถิ่น และความร่วมมือของคนในชุมชน เพื่อพัฒนาและรักษาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในระดับรากฐาน

3. การวิเคราะห์การบูรณาการธรรมคีตศิลป์ถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่า การออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ทั้ง 3 บท ได้แก่ “ขอพรหลวงพ่อมนต์วิเศษ” “อุบลเลิศล้ำวัดธรรมิกาวาส” และ “สัญญาฮักช่องตาอุ” เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่สะท้อนตัวตนของถิ่นอีสานได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านภาษาท้องถิ่น ท่วงทำนองพื้นบ้าน และเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับวัดธรรมิกาวาสซึ่งเป็นทั้งศูนย์กลางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยข่า อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี

แก่นสาระของแต่ละบทเพลง “ขอพรหลวงพ่อมนต์วิเศษ” ถ่ายทอดพลังศรัทธาและความหวังของชาวบ้านที่หลังไหลมาขอพรจากหลวงพ่อบุญรอด “อุบลเลิศล้ำวัดธรรมิกาวาส” เน้นความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ถิ่น ความงดงามของวัด และศิลปกรรมท้องถิ่น “สัญญาฮักช่องตาอุ” ผสานบทเพลงรักกับศรัทธาในวัด สะท้อนความผูกพันต่อถิ่นเกิด

บทบาทของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ เป็นมากกว่าเสียงเพลงเพื่อความบันเทิง แต่เป็น “พลังของจิตวิญญาณชุมชน” ที่สื่อสารความดีงาม ความเชื่อ ศีลธรรม และอัตลักษณ์ได้อย่างลึกซึ้ง เชื่อมโยงวัดกับชุมชน



ถ่ายทอดค่านิยม เช่น ความกตัญญู ความสามัคคี และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอีสาน สู่ถึงศาสนาย่างมีชีวิต เช่น การพูดถึงพระสงฆ์ ชาตคณอกนิบาต และหลักธรรม ด้วยภาษาที่จับใจผู้ฟัง

ผลการประเมินจากผู้ฟังจำนวน 54 ท่าน ประกอบด้วยพระสงฆ์ ศิลปิน ครูภูมิปัญญา และประชาชนทั่วไป โดยรวม ได้รับความพึงพอใจในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.62) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.85)

ด้านที่ได้รับคะแนนสูงสุด คือ ศักยภาพในการสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 3.86) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.71), ด้านความเหมาะสมในการใช้พัฒนาสังคม (ค่าเฉลี่ย 3.71) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.91), ด้านการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม (ค่าเฉลี่ย 3.78) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.82)

ด้านเนื้อหาและดนตรี ได้รับคะแนนสูงในเรื่อง ความสอดคล้องกับวิถีพระพุทธศาสนา (ค่าเฉลี่ย 3.67) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.66)

ความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอ (ค่าเฉลี่ย 3.61) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.67), ความไพเราะของทำนอง (ค่าเฉลี่ย 3.55) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.82)

ด้านที่ได้คะแนนปานกลาง ได้แก่ การใช้ภาษาถิ่นอีสาน (ค่าเฉลี่ย 3.49) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 1.00), การประชาสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมสร้างสรรค์ (ค่าเฉลี่ย 3.43) (ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 1.05) ซึ่งสะท้อนถึงความท้าทายในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย และช่องทางเผยแพร่ที่ยังจำกัด

บทเพลงธรรมคีตศิลป์ที่พัฒนาขึ้นมีพลังในการสื่อสารคุณธรรม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างเข้าถึงใจผู้ฟัง มีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสร้างแรงบันดาลใจ ขับเคลื่อนสังคมเชิงคุณธรรม และฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นถิ่น หากได้รับการส่งเสริมด้านการเผยแพร่ ผลิตซ้ำ และสร้างเครือข่ายผู้สร้างสรรค์ที่มีความเข้าใจทั้งด้านศิลปะและศาสนา ก็สามารถขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและลึกซึ้งในระดับภูมิภาคต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาประวัติ ความเป็นมา และคุณค่า ของบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน

จากการศึกษาพบว่า ธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน คือรูปแบบการนำเสนอพระธรรมคำสอนผ่านบทเพลงที่แฝงไว้ด้วยท่วงทำนองพื้นบ้าน เสียงแคน ลำกลอน หมอลำ หรือดนตรีพื้นเมืองของชาวอีสาน ซึ่งล้วนเป็นวัฒนธรรมที่ยังปรากฏในวิถีชีวิตผู้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย บทเพลงเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงให้ความบันเทิงหรือไพเราะหูเท่านั้น หากแต่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแนบเนียนและลึกซึ้ง ผ่านภาษาอีสานที่เป็นถ้อยคำเรียบง่าย ชัดตรง และเข้าถึงใจบทเพลงธรรมคีตศิลป์จึงเป็นมากกว่างานศิลปะ เพราะเป็นสื่อธรรมะที่กลมกลืนกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแนบแน่น ความคุ้นเคยในเสียงดนตรีพื้นบ้านและความเป็นกันเองของภาษาท้องถิ่น ทำให้ผู้ฟังสามารถซึมซับหลักธรรมได้อย่างไม่รู้ตัว ด้วยถ้อยคำง่าย ๆ แต่ลึกซึ้ง ฟังแล้วเข้าใจง่าย มีอารมณ์ร่วม และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตจริง จึงเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ในงานบุญ งานเทศน์มหาชาติ งานศพ หรืองานประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอีสาน

ธรรมคีตศิลป์ไม่เพียงสะท้อนพลังศรัทธาในพระธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นภาพแทนของชุมชนที่เชื่อมโยงกันด้วยความรัก ความสามัคคี และความห่วงใยในรากเหง้าทางวัฒนธรรม การที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการขับร้อง ฟัง หรือแต่งบทเพลง ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นส่วนหนึ่งของงานศิลป์แห่งศรัทธา นี้โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ อนุก นาวิกมูล (2527) ที่กล่าวว่า เพลงพื้นบ้านคือกิจกรรมที่คนใน

ท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รู้สึกว่าเพลงนั้นเป็นของตน และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกัน ธรรมชาติศิลปก็ยังเป็นพื้นที่สำหรับการอนุรักษ์ภาษา กลอน และดนตรีพื้นถิ่น เช่นเดียวกับที่ ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2540) ได้กล่าวไว้ว่า เพลงพื้นบ้านคือมรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดด้วยการพูด การจำ และการฟัง เป็นเสียงของสังคมที่บอกเล่าความเป็นไปของชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ แต่ลึกซึ้งนัก

นอกจากนี้ ยังพบว่าเพลงธรรมชาติศิลปสามารถใช้เป็นสื่อทางการศึกษาได้อย่างดี โดยบูรณาการศาสนา ภาษา และศิลปะเข้าด้วยกัน เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ธรรมะได้ผ่านเพลงที่สนุกสนาน ไม่เป็นทางการ แต่ซึมซับเนื้อหาสาระไว้เต็มเปี่ยม และที่สำคัญไปกว่านั้น คือพลังของธรรมชาติศิลปในการกล่อมเกลাজิตใจ สร้างแรงบันดาลใจ และชักนำผู้ฟังให้แสวงหาความดีงามอย่างเป็นธรรมชาติ ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับงานของ ปราณี วงษ์เทศ (2525) ที่เคยศึกษาบทบาทของเพลงพื้นบ้านและชี้ให้เห็นว่า เพลงท้องถิ่นนั้นมีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนในชุมชน เป็นเครื่องมือในการประกอบพิธีกรรม งานบันเทิง หรือแม้แต่การกล่อมเด็ก และมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาค

กล่าวโดยสรุป ธรรมชาติศิลปในถิ่นอีสานมิใช่เพียงศิลปะเพื่อความบันเทิง แต่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตชาวบ้าน ผ่านภาษา ท่วงทำนอง และดนตรีพื้นบ้านที่สืบทอดมายาวนาน คุณค่าของบทเพลงเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิด ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของ Bourdieu (1986) ที่มองว่าวัฒนธรรมคือทรัพยากรสำคัญซึ่งสร้างความมั่นคงและความภาคภูมิใจให้กับชุมชน บทเพลงธรรมชาติศิลปจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และเสริมสร้างความเป็นเอกภาพของสังคมอีสาน นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับแนวคิด มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage – UNESCO, 2003) ที่ชี้ว่างานศิลปพื้นบ้านและบทเพลงเป็นสมบัติทางจิตวิญญาณที่ช่วยคงไว้ซึ่งความทรงจำและคุณค่าของชุมชน ซึ่งการค้นพบนี้ตอกย้ำว่าธรรมชาติศิลปคือพลังทางวัฒนธรรมที่ไม่เพียงแต่รักษาอดีต แต่ยังเป็นรากฐานที่หล่อเลี้ยงความมั่นคงของชุมชนปัจจุบัน

2. การออกแบบและสร้างสรรค์บทเพลงธรรมชาติศิลปในถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคม

จากการศึกษาพบว่า การสร้างสรรค์บทเพลงธรรมชาติศิลปทั้งสามบทในงานวิจัยนี้ มิใช่เพียงกระบวนการประพันธ์ท่วงทำนองและถ้อยคำเพื่อความไพเราะ หากแต่เป็นการถ่ายทอด “ตัวตนของชุมชน” ผ่านเสียงเพลงที่ยังปรากฏอยู่ในความเชื่อ ความศรัทธา และความผูกพันของผู้คนกับสถานที่ที่เป็นหัวใจของชีวิตวัดธรรมิกาวาส บ้านห้วยข่า อำเภอบุญศรี จังหวัดอุบลราชธานี

บทเพลง “อุบลเลิศล้ำวัดธรรมิกาวาส” เปรียบดังบทสรรเสริญแห่งศรัทธาที่ชาวอุบลราชธานีมีต่อวัดธรรมิกาวาส วัดซึ่งไม่เพียงเป็นศูนย์กลางทางศาสนา หากยังเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่ถักทอเรื่องราวภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเป็นงานสถาปัตยกรรม ภาษา ศิลปะ และภูมิทัศน์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ตัวเพลงใช้ถ้อยคำที่พรรณนาความงามของพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และธรรมชาติอันร่มรื่นรอบวัด ถ่ายทอดออกมาในแนวดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างลึกซึ้ง ทำให้บทเพลงนี้ทำหน้าที่เป็น “มรดกทางเสียง” ที่เชื้อเชิญให้คนรุ่นใหม่หันกลับมาภูมิใจในถิ่นเกิด และเห็นวัดเป็นเสมือนศูนย์กลางของความเจริญทางศิลปกรรมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พิสิฐ เจริญวงศ์ (2542) (อ้างถึงใน สายันต์ ไพฑูรย์จิตร, 2550) ที่มองว่าทรัพยากรวัฒนธรรมคือสิ่งที่มีชีวิต เปลี่ยนแปลงได้ และมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ของใหม่ที่สืบเนื่องจากรากเหง้าแห่งอดีต

บทเพลง “ขอพรหลวงพ่อมนต์วิเศษ” สะท้อนความผูกพันลึกซึ้งระหว่างผู้คนกับ “หลวงพ่อมนต์วิเศษ” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด ซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้านมาอย่างยาวนาน เพลงนี้ถ่ายทอดภาพผู้คนที่เดินทางมากราบขอพรด้วยศรัทธาและความหวัง บรรยากาศของเพลงเต็มไปด้วยความสงบ สว่าง และ

พลังแห่งจิตวิญญาณ แสดงให้เห็นว่าศาสนาไม่ได้เป็นเพียงหลักคำสอน แต่คือที่พักพิงของหัวใจในยามทุกข์ และเป็นพลังที่ผลักดันผู้คนให้ยืนหยัดต่อชีวิตอย่างมีความหมาย

ในอีกมิติหนึ่ง บทเพลง “สัญญาฮักช่องตาอู” แม้ฟังดูเหมือนเป็นเพลงรัก ทว่าเนื้อหาของมันกลับสะท้อนความรักที่มีต่อบ้านเกิด ความผูกพันกับดินแดนแห่งรากเหง้า และวัดที่เป็นศูนย์กลางของความทรงจำ บทเพลงนี้ใช้ “ช่องตาอู” เป็นสัญลักษณ์แทนความทรงจำอันอบอุ่น ความหวัง ความเสียสละ และคำมั่นสัญญาที่จะรักษาวัฒนธรรมและความดีงามให้สืบทอดต่อไป เพลงจึงทำหน้าที่ไม่เพียงบอกเล่าอารมณ์ความรู้สึกเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อที่กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ถิ่นฐานและศรัทธาของตน

การแต่งเพลงทั้งสามบทนี้จึงเป็นตัวอย่างของการใช้ศิลปะในการสื่อสารที่ลึกซึ้ง มีความหมาย และสามารถสร้างผลกระทบทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิมาลา ศิริพงษ์ (2543) ที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างของการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีระหว่างการอนุรักษ์รูปแบบเดิมกับการปรับตัวตามบริบทใหม่ ทั้งสองแนวทางนี้ต่างก็มีคุณค่า หากยังคงเชื่อมโยงรากฐานกับจิตวิญญาณของชุมชน เช่นเดียวกับงานของ ศุภนิช ไชยวรรณ (2547) ที่แสดงให้เห็นว่าการสืบทอดศิลปะพื้นบ้านมิใช่เพียงกิจกรรมทางเทคนิค แต่คือวิถีชีวิตที่สืบทอดผ่านความเคารพ ความศรัทธา และความตั้งใจในการรักษาแก่นแท้ของวัฒนธรรมไว้ไม่ให้เลือนหาย

จะเห็นได้ว่า บทเพลงธรรมคิตศิลป์ทั้งสามบทนี้ ไม่เพียงบอกเล่าเรื่องราวของวัดธรรมิกาวาส แต่ยังปลุกเร้าความรู้สึกหวงแหนในรากเหง้าแห่งท้องถิ่น เป็นพลังเจียบที่ส่งเสียงไปยังผู้คนในชุมชน และสามารถกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการฟื้นฟูศรัทธา ความสามัคคี และความงามของวัฒนธรรมถิ่นอีสานให้ยั่งยืนต่อไป อีกทั้งในการสร้างสรรค์บทเพลงธรรมคิตศิลป์ทั้งสามบทในงานวิจัยครั้งนี้ ไม่ได้เป็นเพียงการแต่งเพลงเพื่อความไพเราะ แต่เป็นกระบวนการผลิตสื่อที่แฝงศรัทธา ความเชื่อ และรากเหง้าของชุมชน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Communication for Development) ของ Everett Rogers (1962) ซึ่งมองว่าสื่อพื้นบ้านสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเผยแพร่คุณค่าและความรู้ใหม่ในสังคม โดยบทเพลงธรรมคิตศิลป์ทำหน้าที่เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่เผยแพร่ธรรมะและศีลธรรมในรูปแบบที่ผู้คนเข้าถึงง่าย นอกจากนี้ ยังสัมพันธ์กับแนวคิดของ Paulo Freire (1970) ที่เน้นการใช้ศิลปะและการสื่อสารเพื่อสร้าง “การตระหนักรู้” (conscientization) และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน บทเพลงที่แต่งขึ้นโดยมีคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมทั้งการร้อง แต่ง และใช้ในงานบุญประเพณี จึงกลายเป็นสื่อที่ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของโดยตรง อันเป็นกลไกสำคัญที่สร้างพลังสังคมและความสามัคคี

3. การวิเคราะห์การบูรณาการธรรมคิตศิลป์ถิ่นอีสานสู่การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

จากการศึกษาพบว่า จากการศึกษพบว่า บทเพลงธรรมคิตศิลป์ที่สร้างขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ มิได้เป็นเพียงงานศิลปะทางเสียงเพื่อความไพเราะหรือความบันเทิงเท่านั้น หากแต่เป็น “พลังแห่งศรัทธา” ที่แทรกซึมไปในจิตใจผู้คนอย่างลึกซึ้ง ผ่านท่วงทำนอง ดนตรี เสียงร้อง และวรรณศิลป์ ที่เชื่อมโยงคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ากับชีวิตประจำวันของชาวบ้านในถิ่นอีสาน โดยเฉพาะในบทเพลง ขอพรหลวงพ่อมนต์วิเศษ และ อุบลเลิศล้ำวัดธรรมิกาวาส มีการกล่าวถึงพระภิกษุผู้ทรงคุณธรรม การกราบไหว้พระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ การบูชาธรรม และการใช้เสียงเพลงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างจิตใจของผู้คนกับพลังแห่งศีลธรรม ซึ่งเป็นการนำ “ธรรมะ” ออกจากบทเทศน์อันลึกซึ้ง สู่วิถีชีวิตที่รับรู้ได้ง่ายและใกล้ชิด

แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการของ นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ (2566) ว่าด้วย “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม” (Cultural Diffusion) ซึ่งระบุว่ารูปแบบทางวัฒนธรรมสามารถเคลื่อนตัว ขยาย และซึมซาบจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งได้ ผ่านผู้คน ภาษา สื่อ หรือแม้แต่สิ่งกระตุ้นอย่างบทเพลง ในกรณีนี้ เพลงธรรมคิต

ศิลป์จึงเป็นเหมือนตัวกลางที่ช่วยขยายพื้นที่ของธรรมะให้ไปไกลกว่าขอบเขตของวัด และเข้าไปอยู่ในจิตใจของผู้ฟังในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น

ในมิติของ วัฒนธรรมและประเพณี เพลงธรรมคีตศิลป์เหล่านี้ไม่ได้เพียงนำเสนอภาพของวัดในฐานะศูนย์กลางศาสนา แต่ยังยกย่อง “รากเหง้าทางวัฒนธรรมของอีสาน” อย่างแนบเนียน ทั้งภาษาอีสาน คำอุปมาแบบพื้นบ้าน การกล่าวถึงอาหาร ภูมิประเทศ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ล้วนสอดแทรกอยู่ในบทเพลง อุบลเลิศล้ำวัดธรรมิกาวาส ที่บรรยายถึงแห่เทียน ฟ้อนรำ ลำภูไท หรือแม้กระทั่งบทเพลง สัญญาอีกช่องตาอุ ที่ถ่ายทอดความรัก ความพลัดพราก ความทรงจำ และคำอธิษฐานในถิ่นเกิด โดยทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นภายใต้ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้บทเพลงเหล่านี้เป็นมากกว่าศิลปะเสียง แต่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต

ในมิติของ การพัฒนาสังคม บทเพลงธรรมคีตศิลป์ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ศิลปะพื้นถิ่น” นั้นมีพลังมหาศาลหากได้รับการพัฒนาอย่างมีจุดหมาย เพลงเหล่านี้สามารถใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา งานบุญ งานวัด และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ช่วยปลูกจิตสำนึกของชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของวัด ศีลธรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวัฒน์ ฉัตรเมธี (2547) ที่มองว่าดนตรีร่วมสมัยเชิงสร้างสรรค์นั้นสามารถสานวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านเข้ากับโครงสร้างดนตรีใหม่อย่างแจ๊ส การใช้คอร์ดหลากหลาย สังคีตลักษณ์ และจินตนาการทางดนตรี กลายเป็น “ดนตรีสร้างสรรค์” ที่ไม่เพียงสร้างสุนทรียะ แต่ยังเป็นพลังทางวัฒนธรรมที่ผลักดันสังคมให้ก้าวหน้า เช่นเดียวกับ ณัชชา พันธุเจริญ (2559) ที่ย้ำว่า ดนตรีเป็นทั้งสื่อกลางและสื่อสารที่มนุษย์ใช้แสดงอารมณ์ สื่อความคิด และรักษาวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละถิ่นให้ยังคงอยู่ ดนตรีไม่ใช่เพียงความบันเทิง แต่เป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน และเชื่อมโยงคนรุ่นหลังเข้ากับรากฐานทางวัฒนธรรมอย่างไม่รู้จบ เหล่านี้เป็นตัวชี้ว่าบทเพลงธรรมคีตศิลป์สามารถบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตชุมชนและกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างแนบแน่น ทั้งยังแพร่กระจายจากวัดไปสู่งานบุญ งานเทศน์มหาชาติ หรืองานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนแนวคิด การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ, 2566) ที่ระบุว่าวัฒนธรรมสามารถเคลื่อนตัวและซึมซับจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งผ่านภาษา ดนตรี และสื่อ นอกจากนี้ การที่บทเพลงถูกปรับแต่งและสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ แสดงถึงการต่อยอดวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่ ดนตรีสร้างสรรค์ (Creative Cultural Development) ดังที่ ศิริวัฒน์ ฉัตรเมธี (2547) และ ณัชชา พันธุเจริญ (2559) อธิบายว่าศิลปะพื้นถิ่นเมื่อผสมผสานกับโครงสร้างดนตรีร่วมสมัย จะก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคมและการพัฒนาที่ก้าวหน้า ในกรณีนี้ บทเพลงธรรมคีตศิลป์ไม่เพียงรักษาภาษาและประเพณี แต่ยังสามารถสร้างแรงบันดาลใจในถิ่นกำเนิด และเป็นพลังเจียบที่ขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป บทเพลงธรรมคีตศิลป์ที่จัดทำขึ้นในการวิจัยนี้ จึงไม่ใช่เพียงผลงานสร้างสรรค์เชิงศิลป์ แต่เป็น “เสียงแห่งความศรัทธา” ที่แสดงบทบาททางพระพุทธศาสนา เชิดชูวัฒนธรรมอีสาน และกระตุ้นพลังสร้างสรรค์ทางสังคมได้อย่างลงตัว เป็นการนำศิลปะ ดนตรี และธรรมะมาบูรณาการจนเกิดเป็นพลังทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต และสามารถดำรงอยู่คู่สังคมอย่างยั่งยืน เมื่อรวมทั้งสามประเด็นเข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่างานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าธรรมคีตศิลป์คือ “ศิลปะ-ศาสนา-สังคม” ที่เกี่ยวพันกัน บทเพลงทำหน้าที่ทั้งเป็นทุนทางวัฒนธรรม สื่อเพื่อการพัฒนา และพลังสร้างสรรค์ทางสังคม อันเป็นคุณค่าที่สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในระดับสากล

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ในถิ่นอีสาน ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้สำคัญที่แสดงให้เห็นว่า “ธรรมคีตศิลป์” เป็นรูปแบบการขับร้องหรือบรรเลงที่ผสมผสานหลักธรรมทาง

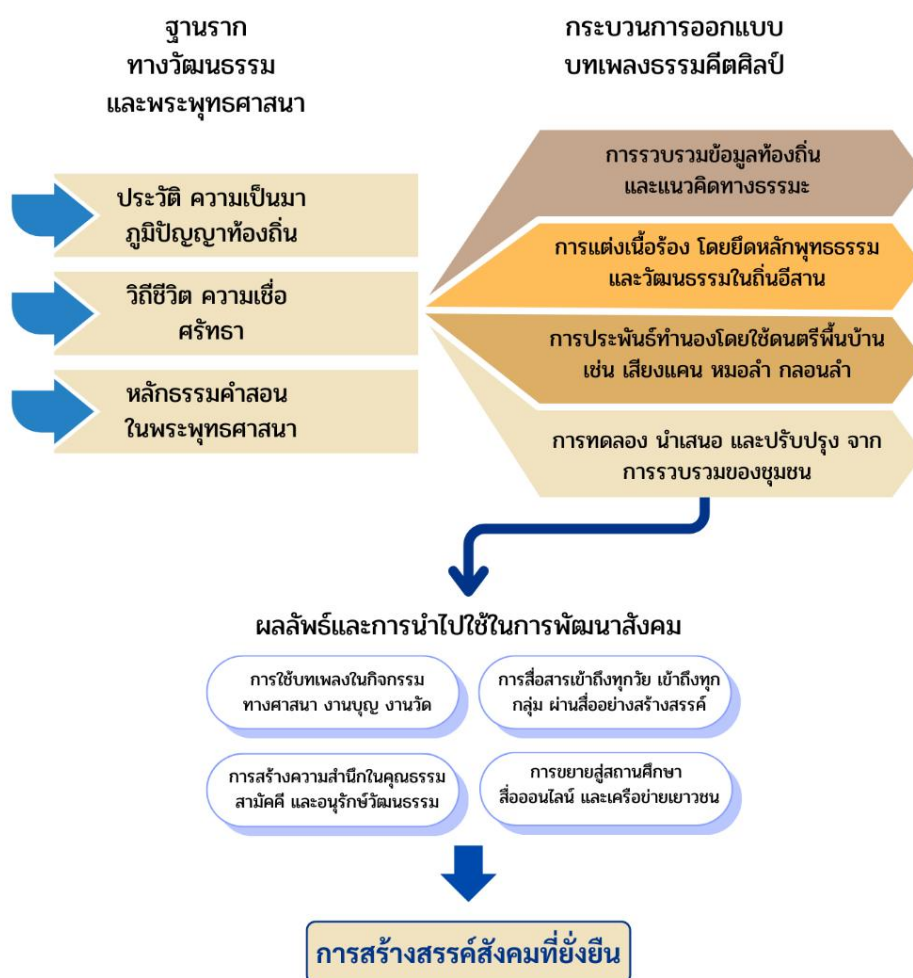


พระพุทธศาสนาเข้ากับดนตรีพื้นบ้านของอีสานอย่างแนบเนียน โดยเฉพาะหมอลำ ลำกลอน และแคน ซึ่งเป็นเสียงเพลงที่คนในท้องถิ่นคุ้นเคยและผูกพัน บทเพลงเหล่านี้สามารถสื่อความหมายทางธรรมได้อย่างลึกซึ้ง กระตุ้นจิตสำนึกทางศีลธรรม และเข้าถึงใจผู้ฟังโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป

ธรรมคีตศิลป์จึงมิใช่เพียงบทเพลงเพื่อศรัทธา หากแต่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมรากเหง้าท้องถิ่นเข้ากับแนวคิดร่วมสมัย ถ่ายทอดคุณค่าทางจิตวิญญาณ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวอีสานได้อย่างมีพลัง และยังส่งเสริมบทบาทของวัด โรงเรียน และองค์กรชุมชนในการสร้างพื้นที่เรียนรู้และบ่มเพาะคุณธรรม ผ่านกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีร่วมสมัย

ในยุคดิจิทัล ธรรมคีตศิลป์ยังมีศักยภาพในการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งขยายการเข้าถึงสู่เยาวชนทั้งในและนอกถิ่น ส่งผลให้บทเพลงธรรมะไม่จำกัดอยู่แต่ในวัดหรือชุมชน แต่สามารถเป็นเครื่องมือพัฒนาความเข้าใจธรรมะในวงกว้าง โดยไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบบทเพลงธรรมคีตศิลป์ที่เน้นเนื้อหาธรรมะที่ชัดเจน เข้าใจง่าย มีความไพเราะ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นถิ่น แล้วนำไปทดลองใช้จริงในกิจกรรมชุมชน ผลที่ได้พบว่าบทเพลงสามารถสื่อสารหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดพลังศรัทธา ความร่วมมือ และจิตสำนึกเชิงคุณธรรม ถือเป็นนวัตกรรมเชิงวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาและเผยแพร่ต่อไปได้ในวงกว้างอย่างยั่งยืน



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

**ข้อเสนอแนะ****ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย**

1. สนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรทางศาสนา ควรมีนโยบายจากภาครัฐหรือองค์กรทางศาสนาในการส่งเสริมการผลิตและเผยแพร่บทเพลงธรรมคิตศิลป์ที่สะท้อนคุณค่าในด้านศาสนา วัฒนธรรม และชุมชนอย่างรอบด้าน
2. บทบาทของวัดในถิ่นชนบท ส่งเสริมให้วัด โดยเฉพาะวัดในพื้นที่ชนบท ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการผลิตสื่อทางวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับบริบทชุมชน และสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับคนในพื้นที่
3. ความร่วมมือทางวัฒนธรรมระดับชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ศิลปินท้องถิ่น และเยาวชน ในการสร้างสื่อทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความยั่งยืนในการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ส่งเสริมกิจกรรมเผยแพร่บทเพลงธรรมคิตศิลป์ในพื้นที่หลากหลาย ควรจัดกิจกรรมเผยแพร่บทเพลงธรรมคิตศิลป์ในสถานศึกษา งานบุญ งานเทศกาลประเพณี หรือผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อให้บทเพลงเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึง
2. จัดตั้งกลุ่มนักสร้างสรรค์เพลงธรรมะในระดับท้องถิ่น สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มนักแต่งเพลงธรรมะหรือกลุ่มสร้างสรรค์บทเพลงเชิงศาสนาในชุมชน เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และผลิตผลงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
3. พัฒนาหลักสูตรหรือเวิร์กช็อปด้านการแต่งเพลงธรรมะเชิงวัฒนธรรมสนับสนุน การพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ (เวิร์กช็อป) เกี่ยวกับการแต่งเพลงธรรมะที่สอดคล้องกับวิถีทางวัฒนธรรม สำหรับพระสงฆ์ ครูศาสนา นักดนตรี และผู้สนใจทั่วไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาผลกระทบของบทเพลงธรรมคิตศิลป์ต่อพฤติกรรมผู้ฟัง ควรมีการวิจัยอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับอิทธิพลของบทเพลงธรรมคิตศิลป์ที่มีต่อพฤติกรรมผู้ฟังในมิติของศีลธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรม และแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมทางสังคม
2. การประยุกต์ใช้บทเพลงธรรมคิตศิลป์กับสื่อดิจิทัล ควรศึกษาการนำบทเพลงธรรมคิตศิลป์ไปใช้ในแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น โซเชียลมีเดีย ยูทูบ หรือพอดแคสต์ เพื่อขยายการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ
3. การเปรียบเทียบการใช้บทเพลงธรรมคิตศิลป์ในบริบทภูมิภาคต่าง ๆ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการใช้บทเพลงธรรมคิตศิลป์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อเข้าใจรูปแบบเฉพาะถิ่น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพัฒนาแนวทางเผยแพร่ที่เหมาะสมในบริบทท้องถิ่นนั้น ๆ

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2564). *แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2565–2570)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- ชัยพัฒน์ สุทธิผล. (2564). *พุทธปัญญากับการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- ณัชชา พันธุเจริญ. (2559). *วัฒนธรรมสร้างสรรค์คนตรี: ดนตรีสร้างสรรค์เชิงวิชาการ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2558). *Diffusion*. สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2566, จาก <https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/35>
- ประกอบ กรรณสูตร. (2542). *สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2525). *พื้นบ้านพื้นเมือง*. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ เครือแก้ว. (2540). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิมาลา ศิริพงษ์. (2534). *การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน: ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศลและสกุล ศิลปบรรเลง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร). คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศราวุธ โชติจำรัส. (2563). บทเพลงอีสานสมัยนิยม และปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมของบทเพลงอีสานในสังคมไทยปัจจุบัน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*, 10(3), 76–84.
- ศิริวัฒน์ ฉัตรเมธี. (2547). *วัฒนธรรมถิ่นอีสาน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี). มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศุภนิจ ไซวรรณ. (2547). *กระบวนการสืบทอดเพลงซอพื้นบ้าน ของจังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร์. (2550). *การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงาน พัฒนาชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2563). *รายงานสถานการณ์วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุภาพรณ์ บุญล้อม. (2561). *ดนตรีพื้นบ้านกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคอีสาน*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอนก นาวิกมูล. (2527). *เพลงนอกศตวรรษ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York, NY: Continuum.
- Rogers, E. M. (1962). *Diffusion of innovations*. New York, NY: Free Press.
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Paris: UNESCO. Retrieved August 2, 2025, from <https://ich.unesco.org/en/convention>



**การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์
ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์***
DEVELOPMENT OF HUMAN BEHAVIOR ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS
IN LOM SAK DISTRICT PHETCHABUN PROVINCE

พระปลัดธนเดช สมจิตโต (สมบัตินา)

Phra Phalad Thanadech Samachitto (Sombatima)

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

Pho Khun Pha Mueang Buddhist College, Phetchabun

Email: tanadech1971.ai@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 40 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. พุทธจริยศาสตร์เป็นข้อปฏิบัติเพื่อควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าความดีงามของมนุษย์ และเป็นตัวชี้วัดมาตรฐานทางจริยธรรม จำแนกออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น คือ ศีล พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง คือ กุศลกรรมบถ 10 และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ มรรคมีองค์ 8 ทำให้พฤติกรรมดีและพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมไปพร้อมกับการพัฒนาพฤติกรรม

2. พฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า มีพฤติกรรมละเมิดพุทธจริยศาสตร์ 3 กลุ่ม คือ พฤติกรรมละเมิดกฎเกณฑ์ศีลธรรม ละเมิดเพราะความไม่รู้ และจงใจละเมิด ส่วนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในตำบลท่าสองคอน ได้พัฒนาตามหลักศีล 5 โดยการพัฒนาพฤติกรรมเบญจศีลและเบญจธรรม พัฒนาพฤติกรรมให้กับกลุ่มที่มีปัญหา การจัดการปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาพฤติกรรม การใช้มาตรการชุมชนมาควบคุมพฤติกรรม และพัฒนาพฤติกรรมสุขภาวะไปด้วย

3. แนวทางพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้พุทธจริยศาสตร์เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและสร้างบรรทัดฐานเพื่อให้เป็นระบบกลไกจริยธรรมชุมชน ประยุกต์พุทธจริยศาสตร์ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน การพัฒนามนุษยธรรมและทักษะการใช้พุทธจริยศาสตร์พัฒนาพฤติกรรมตามสภาพปัญหา และใช้เป็นหลักประกันทางสังคม รวมทั้งพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมไปพร้อมกับจัดการปัจจัยเอื้อต่อพุทธจริยศาสตร์ ส่งผลให้พฤติกรรมดีงาม การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล และพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณค่า

* Received April 8, 2025; Revised August 7, 2025; Accepted August 26, 2025



คำสำคัญ: การพัฒนา; พฤติกรรมมนุษย์; พุทธจริยศาสตร์

ABSTRACT

This research aims to: 1) Study human behavior based on Buddhist ethics. 2) Study human behavior based on Buddhist ethics in Lom Sak District, Phetchabun Province. 3) Study guidelines for developing human behavior based on Buddhist ethics among the people in Lom Sak District, Phetchabun Province. This is a qualitative research study that examines information from the Tripitaka, documents, and related research. The key informants include 40 monks/people. The data is analyzed descriptively based on inductive reasoning.

Research findings:

Buddhist Ethics serves as a framework for guiding and developing human behavior. It provides criteria for evaluating moral values and acts as a standard for ethical conduct. Buddhist ethics can be categorized into three levels: the basic level–*Sīla* (moral precepts); the intermediate level–Ten Wholesome Courses of Action (*Kusala–kammapatha* 10); and the advanced level–The Noble Eightfold Path (*Magga*). These principles promote good behavior and cultivate moral reasoning alongside behavioral development.

Human behavior in accordance with Buddhist ethics in Lom Sak District, Phetchabun Province, reveals three main categories of ethical violations: violations of moral precepts, violations due to ignorance, and intentional violations. In contrast, behavioral development based on Buddhist ethics in Tha Song Khon Subdistrict follows the Five Precepts (*Pañca–sīla*), focusing on developing behavior through both *Pañca–sīla* and *Pañca–dhamma*. The approach includes targeted behavioral interventions for at-risk groups, managing supportive environmental factors, applying community measures to regulate behavior, and promoting health-oriented behavior in parallel.

Strategies for developing human behavior according to Buddhist ethics in Lom Sak District, Phetchabun Province, involve using Buddhist ethics as a foundation for lifestyle guidance and creating ethical community standards. The approach includes adapting Buddhist ethics to the community context, fostering humanitarian values and ethical reasoning skills, developing behavior based on the specific problems encountered, and integrating Buddhist ethics into supportive social mechanisms. This leads to virtuous behavior, harmonious coexistence, and the meaningful development of human resources.

Keywords: Development; Human Behavior; Buddhist Ethics.

บทนำ

ในสถานการณ์โลกปัจจุบัน สังคมมนุษย์เผชิญกับปัญหาซับซ้อนและหลากหลายด้าน ทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม มลภาวะ การบีบคั้นทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย วิกฤติอาหาร วิกฤติพลังงาน และปัญหาสังคม เช่น ความขัดแย้ง ความรุนแรง ปัญหาสิ่งแวดล้อม การ



ทุจริตคอร์รัปชัน และอาชญากรรม ซึ่งบั่นทอนความสามารถของสังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ความไม่สามารถควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ความทุกข์ และความคับข้องใจแก่ผู้คนอย่างกว้างขวาง

สำหรับประเทศไทย ปัญหาดังกล่าวปรากฏชัดเจนในข้อมูลสถิติ เช่น ในไตรมาส 3 ปี 2561 มีคดีอาญารวม 107,034 คดี เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปีก่อนร้อยละ 13.3 โดยเป็นคดีอาชญากรรมมากถึง 89,414 คดี คิดเป็นร้อยละ 83.5 ของคดีอาญารวม และเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 19.5 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ ข้อมูลของกรมสุขภาพจิตยังชี้ว่า แต่ละปีมีผู้พยายามฆ่าตัวตายกว่า 50,000 คน เฉลี่ยชั่วโมงละ 6 คน และในปี 2560 มีผู้ฆ่าตัวตายสำเร็จ 3,934 คน อัตรา 6.03 ต่อประชากรแสนคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) การสูญเสียดังกล่าวไม่เพียงส่งผลกระทบต่อทางสังคม แต่ยังสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจ มูลค่าสูงถึง 16,000 ล้านบาทในปี 2548 (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข, 2556)

จากสถิติและข้อเท็จจริงดังกล่าว ทำให้เห็นว่าปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มิได้สะท้อนเพียงความท้าทายทางโครงสร้าง แต่ยังแสดงให้เห็นถึงวิกฤติในเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งหมายถึงปัญหาว่าอะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดในสังคม และควรยึดหลักใดในการตัดสินใจหรือผิด (โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, 2556) พฤติกรรมมนุษย์ทุกประการสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ และเมื่อเกิดปัญหาสังคม ย่อมมีการวิพากษ์ความถูกต้อง ซึ่งมักมีความเห็นที่หลากหลายและบางครั้งไม่สามารถหาข้อสรุปร่วมกันได้ ปัญหาทางจริยศาสตร์จึงดำรงอยู่ในทุกยุคสมัย และเป็นปัจจัยกำหนดสุขภาวะทางสังคม หากสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น ย่อมสะท้อนการยึดมั่นในจริยธรรมที่ดีงาม พระพุทธศาสนาเองในฐานะรากฐานความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทย มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยมีหลักพุทธจริยศาสตร์ในหลายระดับ ทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ซึ่งครอบคลุมแนวทางการควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ให้สอดคล้องกับหลักความดีงาม (จินตนา บุญบังการ, 2553)

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์จึงถือเป็นตัวอย่างพื้นที่ที่กำลังเผชิญปัญหาการละเมิดพุทธจริยศาสตร์อย่างเด่นชัด จากการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเมือง คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์ลดลง ส่งผลให้เกิดการขาดความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กลายเป็นความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง ความรุนแรง รวมถึงพฤติกรรมผิดศีล 5 เช่น การลักขโมย ทุจริต ประพฤติผิดในกาม การหลอกลวง และการเสพอบายมุข พฤติกรรมเหล่านี้ไม่เพียงสร้างปัญหาจริยศาสตร์ แต่ยังกระทบต่อความสงบสุขของชุมชน แม้ภาครัฐ ชุมชน และคณะสงฆ์จะพยายามแก้ไข แต่ยังคงขาดความเข้าใจเชิงลึกในสภาพปัญหาตามมิติพุทธจริยศาสตร์

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยสนใจศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ เพื่อหาแนวทางพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ในการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยเฉพาะแนวทาง 3.1 ที่เน้นการปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม วินัย และจิตสาธารณะ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) หัวข้อการวิจัยคือ “การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” โดยมุ่งศึกษาพุทธปรัชญามนุษยนิยมในมิติพุทธจริยศาสตร์ เพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ และต่อยอดสู่การประยุกต์ใช้ในสังคมวงกว้าง ซึ่งตลอดประวัติศาสตร์ไทย พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างระเบียบสังคม ความสามัคคี และคุณค่าร่วมทางศีลธรรม พุทธจริยศาสตร์มีศักยภาพในการปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคมสมัยใหม่ เพราะมีหลักการที่



ยืดหยุ่น ครอบคลุมทั้งการพัฒนาตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี นอกจากนี้ พุทธจริยศาสตร์เน้นการพัฒนาภายในจิตใจควบคู่ไปกับการสร้างระบบสังคมที่ดีงาม ทำให้สามารถตอบสนองต่อความท้าทายร่วมสมัย ทั้งในด้านปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจของมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ด้วยเหตุนี้ การเลือกพุทธจริยศาสตร์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ จึงเป็นการนำภูมิปัญญาที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาปรับใช้กับโจทย์สังคมปัจจุบัน อันเป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันเพื่อสร้างอนาคตที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 3 แบบ คือ

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจาก 1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความ และเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 รูป/คน ประกอบด้วย

1. กลุ่มพระสงฆ์ในพื้นที่วิจัย	จำนวน 5 รูป
2. กลุ่มผู้นำชุมชน	จำนวน 15 คน
3. กลุ่มนักวิชาการ	จำนวน 5 คน
4. กลุ่มประชาชน	จำนวน 15 คน

โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตาม



แนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนว จริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผน คัดเลือกชุมชน และการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ชุมชน โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หรือเป็นขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ 4 การเข้าร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา : ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์อย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ 5 เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อมูลผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านเกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมเก็บข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ



สรุปผลการวิจัย

1. พฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์เป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรม พัฒนาพฤติกรรม และเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าความดีงามของมนุษย์ในเชิงพฤติกรรม หลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญใช้เกณฑ์ชีวิตจากเจตนาจากการกระทำ ความเมตตาธรรม และเกณฑ์ชีวิตในเชิงศีลธรรม รวมไปถึงเกณฑ์ชีวิตในประโยชน์สุขต่อชีวิตสังคม และต่อสิ่งแวดล้อม การมีมโนธรรมสำนึกซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแบบจิตนิยมที่อยู่บนพื้นฐานของเบญจธรรม ในขณะเดียวกันพุทธจริยศาสตร์ก็มุ่งเน้นการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมไปด้วย ในขณะที่พุทธจริยศาสตร์จะมุ่งเน้นในการละเว้นจากความชั่วส่งเสริมให้พฤติกรรมดีงามและนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธ จริยศาสตร์ ลักษณะสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ที่มีต่อพฤติกรรม คือ มีลักษณะเป็นพุทธจริยธรรมทั้งในระดับพื้นฐานระดับกลาง และระดับสูง โดยมีความเหมาะสมกับคนทุกวัย มีลักษณะเป็นพรหมจรรย์ในแง่ของการปฏิบัติที่งดเว้นจากการจะทำชั่วทั้งปวง นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นวินัยของมนุษย์เป็นศีลธรรมเพื่อพัฒนามนุษยธรรมที่สมบูรณ์ มีลักษณะเป็นสังฆธรรมที่ว่าถ้าหากของความดี และเป็นสามัญลักษณะที่มีความเป็นสากลโดยไม่จำเพาะเฉพาะพุทธศาสนาเท่านั้น ยังสามารถนำไปเป็นหลักในการปฏิบัติได้กับมนุษย์ได้ทุกเชื้อชาติ

พุทธจริยศาสตร์จำแนกออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งประกอบด้วย พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น รายการเบญจศีลและเบญจธรรมที่มีความสัมพันธ์กัน พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ 10 และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 เป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์เชิงพฤติกรรม ในงานวิจัยที่จำแนกออกเป็น 3 ระดับ เป้าหมายระดับพื้นฐาน คือ การควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมเพื่อไม่ให้เบียดเบียนกัน การเคารพสิทธิในชีวิต และตระหนักถึงมโนธรรมสำนึกในเชิงมนุษยธรรม เป้าหมายระดับกลางเป็นการพัฒนาและสังคมกุศลธรรม ส่วนเป้าหมายระดับสูงเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อไปสู่ความหลุดพ้น

ส่วนประกอบของพุทธจริยศาสตร์ พุทธจริยศาสตร์ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นเครื่องมือทางสังคม โดยพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น คือ ศีล 5 ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญ 5 ส่วน ซึ่งควรนำมาใช้ประกอบการพิจารณาการตัดสินเชิงจริยศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1. ส่วนที่เป็นแม่บท ได้แก่ ตัวแบบที่ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นแนวทางสากล ไม่ว่าจะทำปฏิบัติอยู่ที่ใดก็จะเป็นแบบเดียวกัน และได้รับผลเช่นเดียวกัน

2. ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ คือ ความมุ่งหมายที่เล็งเห็นผล ได้แก่ เพื่อให้มีความเมตตาและกรุณาต่อกัน เพื่อให้หาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เพื่อให้สามารถควบคุมอารมณ์หรือกามคุณได้ เพื่อให้เป็นผู้มีสัจจะ และเพื่อให้มีสติสัมปชัญญะควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้

3. ส่วนที่เป็นข้อปฏิบัติ ได้แก่ การงดเว้นจากการทำความชั่วต่อชีวิต งดเว้นจากการเข้าไปแทรกแซงหรือก่อความเสียหายแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น งดเว้นจากการล่วงละเมิดบุคคลอันเป็นที่รักของผู้อื่น และการทำลายสัมพันธภาพระหว่างบุคคล งดเว้นจากการบิดเบือนข้อเท็จจริง งดเว้นจากการเสพสิ่งมีนเมาและยาเสพติดทุกชนิด โดยส่วนที่เป็นข้อปฏิบัตินี้จะทำให้เกิดการงดเว้นจากการประพฤติกุศลกรรมด้วย

4. ส่วนที่ช่วยส่งเสริม คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่/การแบ่งปัน ส่งเสริมสัมพันธภาพ ส่งเสริมกระบวนการสื่อสารด้วยความสันติ/โปร่งใส และการส่งเสริมสติปัญญาแบบสัมมาทิฐิ

5. ส่วนที่เป็นตัวชี้วัด คือ เกณฑ์การตัดสินคุณค่าของศีลแต่ละข้อ ได้แก่ 1) กิเลสหรือเจตนาที่จะล่วงละเมิด 2) คุณความดีหรือคุณธรรมของผู้ถูกล่วงละเมิด และผู้ถูกล่วงละเมิดเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคม



อย่างน้อยแค่ไหน 3) ขนาดหรือปริมาณที่ล่งละเมิด 4) ความพยายามในการล่งละเมิด 5) ผลจากการล่งละเมิดมีผลกระทบที่มีขอบเขตแคบหรือกว้างมากน้อยแค่ไหน ระดับของตัวชี้วัดมากเท่าใดก็จะทำให้ระดับของความผิดมากขึ้นเท่านั้น

พุทธจริยศาสตร์เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานพุทธปรัชญาแบบมนุษยนิยม เพราะพระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ถ้าหากได้รับการพัฒนาตามแนวทางอย่างถูกต้อง ทำให้แนวคิดพุทธปรัชญามนุษยนิยมสร้างฐานคิดมนุษย์ในอุดมคติที่มีพฤติกรรมดีงามไปจนถึงพฤติกรรมที่บริสุทธิ์สูงสุดที่เรียกว่าพระอรหันต์ และยังมองว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติเป็นระบบกลไกทางธรรมชาติที่เชื่อมโยงกัน ถ้าหากมนุษย์ได้รับการพัฒนาคุณภาพทางจริยธรรมก็จะมีชีวิตความเป็นอยู่เกื้อกูลกับธรรมชาติ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบของมนุษย์ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ทำให้พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สูงสุดในทางคุณธรรมและจริยธรรม พระพุทธศาสนาจึงเห็นว่ามีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเพื่อเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าได้ นอกจากนี้แล้วยังมีพุทธจริยศาสตร์เชิงสังคมที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีพื้นฐานสภาพความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มีสิทธิในชีวิตเหมือนกัน ทั้งยังยึดโยงอยู่กับความเป็นภราดรภาพในสังคม

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมของคนในอำเภอหล่มสักมีรากฐานจากวิถีชีวิตชุมชนไทยภาคเหนือตอนล่างที่ผสมผสานความเป็นเมืองและชนบท มีความผูกพันกับศาสนาพุทธ วัฒนธรรมท้องถิ่น และประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน หลักพุทธจริยศาสตร์สามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาและปรับพฤติกรรมของคนในพื้นที่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

ในระดับพื้นฐาน การนำหลักเบญจศีลและเบญจธรรมมาใช้ สามารถช่วยควบคุมพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น การเคารพสิทธิในชีวิต การไม่ล่งละเมิดทรัพย์สินผู้อื่น และการสื่อสารด้วยความสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนที่ยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด การรักษามโนธรรมสำนึกและการมีความเมตตาต่อกันจะช่วยสร้างความไว้วางใจและความสงบสุขในครอบครัวและชุมชน

ในระดับกลาง การปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ 10 สามารถส่งเสริมให้เกิดการทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ลดปัญหาความรุนแรงในครัวเรือน ลดการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย และเพิ่มการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสาธารณะ เช่น การช่วยเหลือกิจกรรมวัด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการร่วมมือในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของท้องถิ่น

ในระดับสูง การนำหลักมรรคมีองค์ 8 มาใช้จะช่วยพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีปัญญาและการมองโลกอย่างถูกต้อง สามารถปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีสติ ส่งเสริมให้เกิดการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม และรักษาความสมดุลระหว่างการทำความดีเลี้ยงชีพกับการรักษาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับพฤติกรรมมนุษย์ในอำเภอหล่มสัก จึงสามารถเป็นแนวทางเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคีในชุมชน พร้อมทั้งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทั้งคุณภาพชีวิตของประชาชนและความยั่งยืนของสังคมในระยะยาว

2. พฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

การศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่ามี 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) สภาพทางพุทธศาสตร์ด้านกฎเกณฑ์ คือ การมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ และแนวทางในการปฏิบัติตนร่วมกันในสังคมที่มีพื้นฐานจากพุทธจริยศาสตร์ และ 2) สภาพทางพุทธจริยศาสตร์ในเชิงปฏิบัติ คือ การน้อมนำกฎเกณฑ์เหล่านั้นไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด เพื่อหล่อหลอมพฤติกรรมที่ดีงามให้เกิดขึ้นในระดับบุคคลและชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาการละเมิดพฤติกรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ในชุมชน



ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การละเมิดกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีรากฐานจากพุทธจริยศาสตร์ และ 2) การละเมิดพุทธจริยศาสตร์โดยตรง ทั้งในรูปแบบของพฤติกรรมทางตรงและทางอ้อม โดยมีลักษณะและความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นตามบริบททางสังคมและเครื่องมือที่ใช้ในการละเมิด ซึ่งสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมในยุคปัจจุบัน

จากการศึกษา พบสาเหตุของการละเมิดพุทธจริยศาสตร์ของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จำแนกได้เป็น 5 ประการ ได้แก่ 1) การขาดบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ส่งผลให้ชุมชนขาดแรงบันดาลใจและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ 2) ความไม่รู้หรือขาดความเข้าใจในหลักพุทธจริยศาสตร์ ทำให้บางพฤติกรรมที่ละเมิดเกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ 3) การถูกครอบงำด้วยกิเลสภายในจิตใจ เช่น โลภะ โทสะ และโมหะ 4) สภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม 5) การขาดการตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์

นอกจากนี้ ยังพบปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อการละเมิดพุทธจริยศาสตร์จำนวน 7 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม 2) ปัจจัยทางสังคม เช่น ความยากจน การแข่งขัน หรืออิทธิพลของกลุ่มต่าง ๆ 3) ปัจจัยจากโรคระบาด ซึ่งส่งผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของประชาชน 4) ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่ไม่เกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม 5) ปัจจัยทางความเชื่อ เช่น ความเชื่อผิด ๆ ที่เบี่ยงเบนจากหลักพุทธธรรม 6) ปัจจัยจากกฎเกณฑ์สังคมที่ไม่สนับสนุนพฤติกรรมเชิงคุณธรรม 7) ปัจจัยจากเครื่องมือและเทคโนโลยีที่นำไปสู่การละเมิดพุทธจริยศาสตร์ได้ง่ายยิ่งขึ้น

ผลกระทบจากการละเมิดพุทธจริยศาสตร์ในชุมชนอำเภอหล่มสักมีหลากหลายด้าน ได้แก่ 1) ผลกระทบต่อชีวิต ได้แก่ ความไม่ปลอดภัย ความเสื่อมโทรมของคุณภาพชีวิต 2) ผลกระทบต่อสังคม เช่น ความแตกแยก ความไม่ไว้วางใจ และการขาดสามัคคี 3) ผลกระทบต่อวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น การสูญเสียค่านิยมและประเพณีอันเป็นมรดกทางจริยธรรม 4) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การทำลายทรัพยากรโดยขาดจิตสำนึก 5) ผลกระทบต่อจิตใจของประชาชน เช่น ความเครียด ความทุกข์ และความรู้สึกไร้ค่า 6) ผลกระทบต่อระบบจริยธรรมของชุมชน ทำให้เกิดความสับสนต่อสิ่งที่ควรและไม่ควร

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยเกื้อกูลที่สนับสนุนพฤติกรรมตามพุทธจริยศาสตร์ของประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ 1) ปัจจัยทางพระพุทธศาสนา เช่น วัด พระสงฆ์ และกิจกรรมทางธรรม 2) ปัจจัยทางวัฒนธรรมชุมชนที่ยังคงรักษาจารีตประเพณีอันดีงาม 3) ปัจจัยจากบรรทัดฐานสังคมที่ส่งเสริมศีลธรรม 4) ปัจจัยจากกลไกควบคุมพฤติกรรม เช่น การตักเตือนของครอบครัว ผู้นำ หรือสื่อมวลชน 5) ปัจจัยจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมจริยธรรมในชุมชน

3. การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์อำเภอหล่มสัก

การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นกระบวนการที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์และมีคุณธรรม โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัก อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งถือเป็นแนวทางแห่งความเจริญทางจิตใจ พฤติกรรม และสังคมอันนำไปสู่ความสงบสุขอย่างยั่งยืน การน้อมนำ มรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้ในชุมชนอำเภอหล่มสักนั้น เริ่มจากการปลูกฝัง สัมมาทิฐิ หรือความเห็นชอบ ให้ประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องในหลักธรรม เช่น กฎแห่งกรรม การเห็นคุณค่าของชีวิต และความเข้าใจในเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อชีวิต โดยผ่านกิจกรรมการอบรมธรรมะ เสวนาศีลธรรม และการเผยแผ่หลักธรรมในวัดและสถานศึกษา ซึ่งเป็นการวางรากฐานทางจิตสำนึกให้ประชาชนมีแนวคิดที่ถูกต้อง จากนั้นพัฒนาสู่ สัมมาสังกัปปะ หรือความดำริชอบ โดยเน้นให้ประชาชนมีความคิดที่ปราศจากอกุศล ไม่พยายาทำ ไม่เบียดเบียน และ



มีเมตตา ซึ่งเป็นการพัฒนาความคิดเชิงคุณธรรมผ่านกิจกรรมจิตอาสา การอบรมเมตตาภาวนา และการรณรงค์ให้ใช้ความคิดในเชิงสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ในด้านการสื่อสาร มุ่งเน้น สัมมาวาจา หรือการพูดชอบ ส่งเสริมการใช้วาจาที่สุภาพ ไม่เท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่หยาบคาย และไม่พูดเพ้อเจ้อ โดยมีการรณรงค์ในชุมชนและโรงเรียน เช่น การพูดดีสร้างสรรค์ การอบรมการสื่อสารอย่างมีสติ และการส่งเสริมวัฒนธรรมการสนทนาอย่างสันติสุขในชุมชน การดำเนินชีวิตประจำวันตามหลัก สัมมากรรมันตะ หรือการกระทำชอบ เป็นการเน้นการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติดีกในกาม โดยใช้กิจกรรมชุมชนในการส่งเสริมศีลธรรม เช่น การร่วมกิจกรรมรักษาศีลในวันสำคัญทางศาสนา การสร้างแบบอย่างที่ดีของผู้นำ และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมตั้งแต่ในระดับครอบครัว

ในด้านการประกอบอาชีพ ได้มีการส่งเสริม สัมมาอาชีวะ หรือการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียน เช่น ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง การอบรมอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข และการจัดกิจกรรมชุมชนเพื่อยกระดับจริยธรรมในวิถีชีวิตการทำมาหาเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังเน้นการสร้างความเพียรพยายามในการละสิ่งไม่ดีและส่งเสริมสิ่งดีด้วย สัมมาวายามะ โดยการจัดกิจกรรมภาวนา การบำเพ็ญประโยชน์ การรณรงค์ให้มีความเพียรในการละเว้นจากพฤติกรรมเบี่ยงเบน และสนับสนุนการพัฒนาตนอย่างสม่ำเสมอในทุกช่วงวัย

ในด้านจิตใจ มีการปลูกฝัง สัมมาสติ หรือการระลึกชอบ เพื่อให้ประชาชนรู้เท่าทันตนเอง มีสติในการดำรงชีวิต รู้จักควบคุมตน และไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส โดยผ่านการฝึกสติในกิจกรรมประจำวัน เช่น การฝึกเจริญสติ การจัดปฏิบัติธรรมในวัด และการส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีสติ ท้ายที่สุด มุ่งพัฒนาจิตให้มั่นคง แน่วแนด้วย สัมมาสมาธิ หรือการตั้งจิตมั่นชอบ เพื่อให้เกิดสมาธิ ปัญญา และความสงบทางใจ โดยชุมชนให้ความสำคัญกับการฝึกสมาธิ การปฏิบัติกรรมฐาน และการน้อมนำสมาธิเข้าสู่กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

จะเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก ด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ 8 มิใช่เพียงการอบรมสั่งสอน แต่เป็นกระบวนการที่หลอมรวมจิตใจ พฤติกรรม สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งพระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งหากมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ศีลธรรม และสันติสุขอย่างแท้จริง

จากความสำเร็จในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จึงได้มีการกำหนดกลยุทธ์และแนวทางแก้ไขที่มุ่งเน้นการสร้างคามเข้าใจและแรงจูงใจในชุมชน ผ่านการจัดเวทีเสวนาและกิจกรรมฝึกปฏิบัติธรรมในทุกหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ประชาชนซึมซับหลักธรรมและตระหนักถึงคุณค่าที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน รวมถึงการใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน ป้ายประชาสัมพันธ์ และโซเชียลมีเดียของพื้นที่ เพื่อถ่ายทอดตัวอย่างและแรงบันดาลใจจากบุคคลในชุมชนที่สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้จนเกิดผลดี

นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการหลักธรรมในระบบการศึกษาและครอบครัว โดยจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนที่เน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น โครงการจิตอาสา การฝึกสติในชั่วโมงเรียน และการเล่าเรื่องคุณธรรมจากประสบการณ์จริง พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของครอบครัวให้เป็นแบบอย่างด้านศีลธรรม ผ่านการอบรมพ่อแม่ผู้ปกครองให้มีทักษะการปลูกฝังคุณธรรมแก่บุตรหลาน

ในด้านสภาพแวดล้อม ชุมชนมุ่งสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อพฤติกรรมที่มีจริยธรรม เช่น จัดพื้นที่ปลอดอบายมุข ตลาดปลอดเหล้า งานวัดปลอดการพนัน และกิจกรรมหมู่บ้านเชิงสร้างสรรค์ พร้อมจัดตั้งระบบ



เฝ้าระวังปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว และการล่วงละเมิด โดยเชื่อมโยงกับบริการให้คำปรึกษาและการช่วยเหลือที่เหมาะสม

ในส่วนของการแทรกแซงเชิงบวก ชุมชนมีการจัดโครงการรณรงค์เพื่อมอบรางวัลเชิงสัญลักษณ์แก่บุคคลหรือกลุ่มที่ประพฤติดี เช่น ครอบครัวตัวอย่างหรือบุคคลจิตอาสาดีเด่น และสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาสำหรับเยาวชนและผู้ที่มีความเสี่ยงต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบน

กลยุทธ์ดังกล่าวยังเน้นการสร้างความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยประสานงานระหว่างวัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสาธารณสุข และภาคเอกชน เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม รวมถึงเปิดโอกาสให้เยาวชนเป็นผู้ริเริ่มและออกแบบกิจกรรมด้วยตนเอง เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมส่วนร่วมและความภาคภูมิใจ

สุดท้าย มีการวางระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ผ่านการสำรวจและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงด้านคุณธรรมของชุมชนทุกระยะ พร้อมนำข้อมูลมาปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ทำให้การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงอุดมคติ แต่เป็นการปฏิบัติที่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืนต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่ามีหลายประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาใช้ในการอภิปรายผลการวิจัยโดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาอภิปรายผล 3 ประเด็นประกอบด้วย ประเด็นการปลูกฝังจริยธรรม ประเด็นจริยศาสตร์บรรทัดฐาน และประเด็นปรัชญาจริยศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์มิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพหรือจิตวิทยาเท่านั้น หากแต่ยังเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะและพัฒนาพฤติกรรมให้ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง ชอบธรรม และเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม แก่นสำคัญของพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์อยู่ที่ “เจตนา” อันเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่นำไปสู่การกระทำทั้งกาย วาจา และใจ เจตนาที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา และปราศจากอกุศล ย่อมนำไปสู่พฤติกรรมที่ดีงาม ทั้งนี้หลักศีล สมาธิ และปัญญา ถูกเน้นให้เป็นเครื่องมือในการฝึกฝนและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์อย่างเป็นระบบ การรักษาศีล โดยเฉพาะศีล 5 ถูกระบุว่าเป็นรากฐานของพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่น และส่งเสริมความสงบสุขในสังคม ศีลมิใช่เพียงข้อบัญญัติเชิงศาสนา หากแต่เป็นแนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นจริยธรรมที่ควบคุมพฤติกรรมไม่ให้ล่วงละเมิดต่อสิทธิของตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ ยังพบว่าการมีสติและโยนิโสมนสิการ (การใคร่ครวญโดยแยบคาย) เป็นกระบวนการภายในที่ส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างมีเหตุผล บุคคลที่สามารถฝึกคิด วิเคราะห์ และพิจารณาความถูกต้องของการกระทำ ย่อมสามารถยับยั้งความคิดและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และหันไปสู่การกระทำที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งปัญญาและเมตตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แนวพุทธจริยศาสตร์มิใช่เพียงแนวคิดทางปรัชญาเท่านั้น หากแต่เป็นวิถีแห่งการปฏิบัติที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง อีกทั้งยังพบว่าการมี “กัลยาณมิตร” หรือบุคคลผู้มีศีลธรรมเป็นแบบอย่าง ส่งผลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้และซึมซับคุณธรรม เช่น ครอบครัว สถานศึกษา และวัด สถานที่เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นแหล่งเพาะบ่มจริยธรรม และส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้อต่อความสงบสุขของส่วนรวม สอดคล้องกับ รสสุคนธ์ สุนาลัย (2555: 18) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมของผู้ประกอบการวิชาชีพด้านการสื่อสารและ



สารสนเทศ” พบว่า เมื่อวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ แล้ว ทำให้ได้หลักการเพื่อนำไปสร้างเสริมจริยธรรมให้แก่บุคคลได้ดังต่อไปนี้ 1) การปลูกฝังจริยธรรมทำได้โดยการให้ซึมซับและสะสมไปทีละน้อย 2) ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้เรียนรู้และวิเคราะห์ด้วยเหตุผล 3) ควรมีการให้รางวัลและลงโทษเป็นเครื่องจูงใจ และ 4) ต้องให้เข้าใจจริยธรรมอย่างแจ่มแจ้งและมีเหตุผล นอกจากนี้ยังมีความเห็นเพิ่มเติมว่าการปลูกฝังจริยธรรมสามารถทำได้โดยการปลูกฝังทั้งโดยตรงและโดยอ้อมผ่านกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรม และการจัดการกับปัจจัยเอื้อต่อการปลูกฝังจริยธรรมด้วย ทั้งยังเห็นว่าการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาสามารถทำได้หลายระดับขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับบุคคลและเป้าหมายของการดำเนินชีวิตของแต่ละกลุ่มคนด้วย โดยการปลูกฝังจริยธรรมพื้นฐานต้องมีความสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ในระดับพื้นฐานคือศีล 5 เนื่องจากเป็นจริยธรรมพื้นฐานตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อใช้ในกระบวนการควบคุมพฤติกรรมไม่ให้ชั่วและพัฒนาพฤติกรรมให้ดีงาม รวมไปถึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งเหมาะสมกับระดับบุคคลทั่วไป ส่วนการปลูกฝังพุทธจริยศาสตร์ในระดับกลาง โดยการปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งจะเหมาะสมกับกลุ่มอุบาสกและอุบาสิกา ที่มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังฆโลกกับกุศลธรรม ในขณะที่พุทธจริยศาสตร์ในระดับสูง คือ การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งจะเป็นแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่การปฏิบัติขัดเกลาจิตใจและพฤติกรรมให้บริสุทธิ์จนถึงในระดับหลุดพ้น ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงไม่ได้จำกัดอยู่ในเฉพาะการปฏิบัติในชีวิตประจำวันเท่านั้น เพราะยังสามารถนำหลักพุทธจริยศาสตร์ยกระดับไปสู่การสร้างกุศลธรรมในระดับสูงขึ้นไปจนถึงขั้นหลุดพ้นได้ด้วย

2. การศึกษาวิจัยพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมของประชาชนในพื้นที่มีรากฐานทางจิตใจที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะหลักเจตนาเป็นตัวกำหนดความดีความชั่วของพฤติกรรม อันเป็นแก่นแท้ของพุทธจริยศาสตร์ พฤติกรรมที่สะท้อนถึงคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต การมีเมตตาต่อผู้อื่น การรู้จักแบ่งปัน และการละเว้นการเบียดเบียน ล้วนเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตภายใต้กรอบแห่งศีลธรรมและจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ พบว่า ชาวหล่มสักจำนวนมากมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัดอย่างใกล้ชิด โดยวัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชน ไม่เพียงแต่ในเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรม และให้คำปรึกษาทางจิตใจ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามแนวพุทธจริยศาสตร์ เช่น การอบรมธรรมะ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน และการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมสำหรับเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ นอกจากนี้ ยังพบว่าครอบครัวและชุมชนในหล่มสักยังคงรักษารูปแบบการเลี้ยงดูที่เน้นการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้รู้จักเคารพผู้ใหญ่ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และยึดมั่นในความดี สิ่งเหล่านี้เป็นกลไกที่ส่งเสริมให้บุคคลเติบโตขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดด้านพุทธจริยศาสตร์อย่างเป็นธรรมชาติ พฤติกรรมการแสดงออกของคนในชุมชน เช่น การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การร่วมกิจกรรมสาธารณะ การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ล้วนเป็นภาพสะท้อนของการมีเจตนาดีและยึดมั่นในคุณค่าทางจริยธรรม อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่อาจได้รับอิทธิพลจากค่านิยมบริโภคนิยม และความเร่งรีบของชีวิตสมัยใหม่ ทำให้ห่างเหินจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การกระทำบางอย่างที่เกิดขึ้นโดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบหรือปราศจากเจตนาอันดี อาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับพุทธจริยศาสตร์ ทั้งนี้ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ได้รับการปลูกฝังแนวคิดพุทธจริยศาสตร์อย่างต่อเนื่องและเหมาะสมกับบริบทยุคใหม่ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งวัด โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อเป็นพลังร่วมในการฟื้นฟูคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่ดีงามให้คงอยู่และ

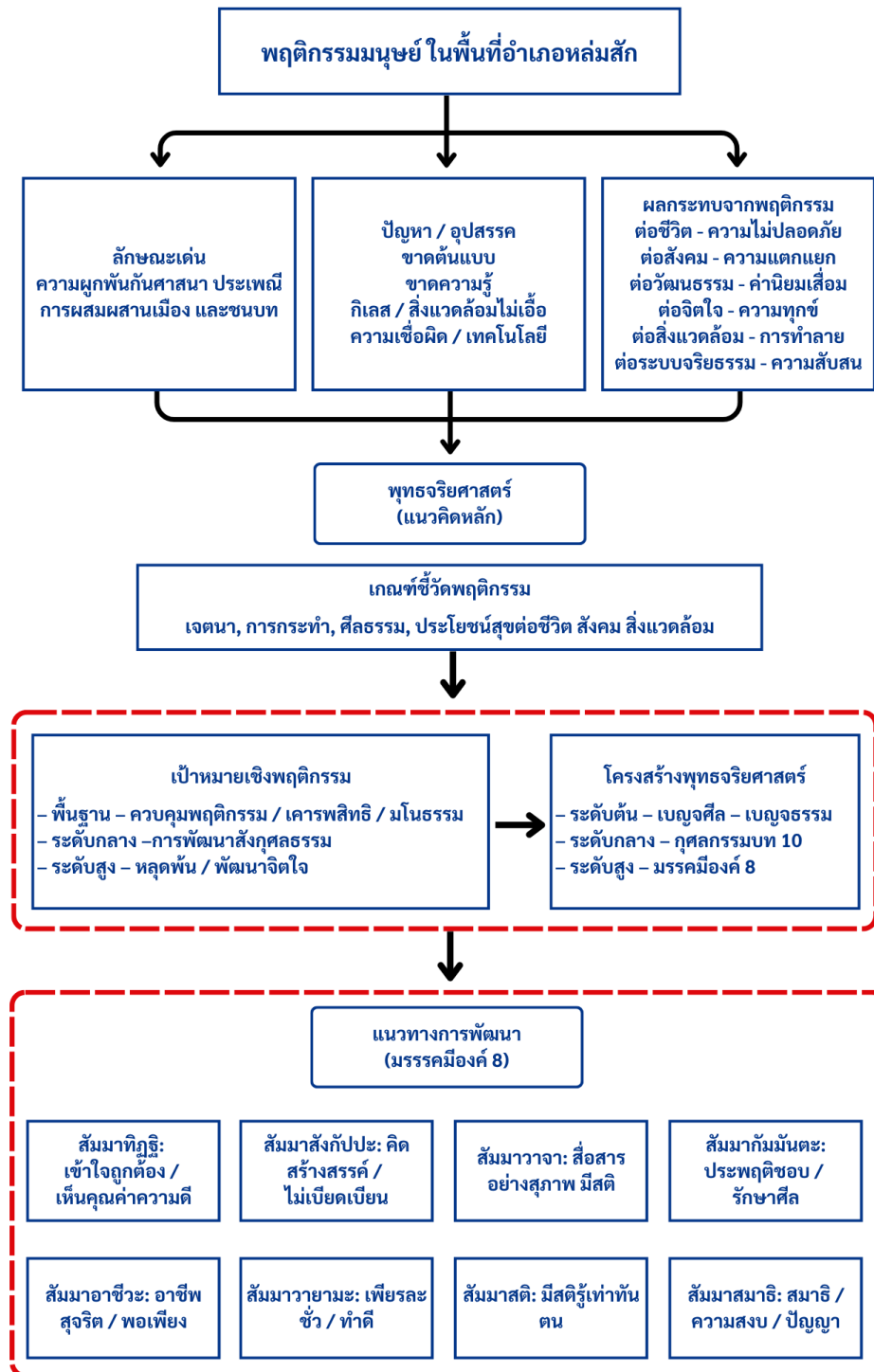


เข้มแข็งยิ่งขึ้นในสังคม สอดคล้องกับวรรณลักษณ์ เมียนเกิด (2557: 261) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติการดูแลและคุณค่าทางจริยธรรมในการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแลตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี” พบว่า แนวคิดจริยศาสตร์การดูแลจะเป็นจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน แต่มีสาระสำคัญบางประการที่ทำให้จริยศาสตร์การดูแลก้าวข้ามกฎเกณฑ์แบบดั้งเดิม หรือมีวิวัฒนาการในสังคมยุคปัจจุบันที่สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมเดี่ยวมาเป็นสังคมแห่งความหลากหลาย จึงจะให้ความสำคัญเฉพาะแต่ความถูกต้องภายนอก ตามกฎระเบียบจนไม่ใส่ใจกับแรงจูงใจภายในของ ผู้กระทำไม่ได้ต่อไป

3. การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ของประชาชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เปิดเผยถึงแนวทางและกระบวนการที่ประชาชนในพื้นที่นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปปรับใช้เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการฝึกฝนตนเองตามหลักพุทธจริยศาสตร์อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการยึดถือศีลเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมทั้งในด้านกาย วาจา และใจให้อยู่ในกรอบของความดีงาม ประชาชนในอำเภอหล่มสักมักนำหลักศีล 5 และมรรคมีองค์ 8 มาเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยยึดถือการเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ พุதைจ ประพฤติผิดในกาม และการเสพสิ่งมีนเมาเป็นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยให้ตนเองและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการเจริญสติ สมาธิ และปัญญา ผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การนั่งสมาธิ ฟังเทศน์ และการอบรมคุณธรรมตามวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมตนเอง สอดคล้องกับ ธนภณ สมหวัง (2540: 26) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดทางจริยศาสตร์และการประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)” พบว่า เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมคือหลักหรือมาตรการที่ใช้ในการตัดสินพฤติกรรม การกระทำว่าถูกหรือผิดควรหรือไม่ควร ปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม เป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งในจริยศาสตร์ที่สำคัญกับค่าทางจริยธรรม กล่าวคือ เมื่อคนคนหนึ่งกระทำการใดสิ่งหนึ่งออกไป เราจะใช้หลักหรือมาตรการอะไรตัดสินว่าการกระทำของเขาถูกหรือผิด และมีเหตุผลอย่างไร และแนวคิดทางศาสนามาใช้ปฏิบัติกับชีวิต เมื่อปฏิบัติได้ผลดีก็จะทำให้ชีวิตดีงามไปด้วย จึงทำให้จริยศาสตร์มีความสัมพันธ์กับแนวคิดปรัชญาปฏิบัตินิยม ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยยังเห็นว่าจริยศาสตร์มีความโดดเด่นทางด้านมนุษยนิยม อันเนื่องมาจากปัญหาแบบมนุษยนิยมที่มองว่ามนุษย์มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาได้ถ้าหากได้รับรู้วิธีการพัฒนาและแนวทางการพัฒนาอย่างเหมาะสม และมนุษย์มีสิทธิในชีวิตของตนเองที่จะไม่ถูกละเมิด มนุษย์ก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาตัวเองไปสู่มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น ซึ่งแนวคิดในลักษณะนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดแบบมนุษยธรรม คือ มนุษย์จะต้องเป็นผู้ที่มีธรรมะประจำใจและธรรมะนั้นจะทำให้มนุษย์มีจิตใจสูงมากกว่าสัตว์ รวมไปถึงการมีสติปัญญาที่สามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ และแก้ปัญหาได้ดีกว่าสัตว์ด้วย ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาแบบเหตุผลนิยม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจริยศาสตร์จะต้องมีกระบวนการใช้เหตุผลประกอบกับการกระทำด้วย เพราะมนุษย์ไม่ได้ใช้ชีวิตในด้านสัญชาตญาณเหมือนสัตว์เท่านั้น แต่มนุษย์มีสติปัญญาใคร่ครวญอย่างมีเหตุผลประกอบในการตัดสินใจและการลงมือกระทำการใดสิ่งหนึ่งโดยผ่านแรงจูงใจด้วย ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเป็นกระบวนการใช้เหตุผลในเชิงจริยธรรมด้วย ซึ่งเหตุผลในเชิงจริยธรรมจะถูกนำมาใช้ประเมินคุณค่าของการกระทำของมนุษย์



องค์ความรู้จากการวิจัย



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แนวคิดพุทธจริยศาสตร์ ถือเป็นกรอบคิดทางศีลธรรมที่ใช้พิจารณาพฤติกรรมมนุษย์ โดยเน้นหลัก “เจตนา” เป็นแก่นสำคัญในการวัดความดีหรือความชั่ว ประกอบด้วยเป้าหมายของพฤติกรรมใน 3 ระดับ ได้แก่ การควบคุมพฤติกรรมเบื้องต้น การสร้างสังคมแห่งคุณธรรม และการพัฒนาจิตเพื่อบ่มงู่ความหลุดพ้น โดยมีโครงสร้างหลักทางพุทธศาสนา ได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม กุศลกรรมบถ 10 และอริยมรรคมีองค์ 8



หากอิงตามพฤติกรรมมนุษย์ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก ลักษณะพฤติกรรมของประชาชนในพื้นที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตผสมผสานระหว่างความเป็นเมืองและชนบท โดยมีรากฐานผูกพันกับศาสนาและวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากจริยธรรม เช่น การขาดต้นแบบทางคุณธรรม ความไม่รู้ ความเข้าใจผิดในหลักธรรม การถูกกระทบจากเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย ซึ่งส่งผลในเชิงลบทั้งต่อชีวิต สังคม วัฒนธรรม จิตใจ สิ่งแวดล้อม และระบบจริยธรรมโดยรวมนำไปสู่แนวทางการพัฒนา โดยเป็นการการปรับพฤติกรรมคนในบริบทท้องถิ่น ซึ่งสามารถดำเนินการผ่านแนวทางแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านความคิด การพูด การกระทำ การดำรงชีวิต การเพียรพยายาม การมีสติ และการฝึกสมาธิ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมให้บุคคลมีความเห็นถูกต้อง รู้จักพิจารณาความดีงาม มีความคิดสร้างสรรค์ ประพฤติชอบ ดำรงชี้อย่างสุจริต และพัฒนาจิตใจให้มีความสงบและปัญญา

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ได้พบว่ามีประเด็นสำคัญหลายส่วนที่ควรนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงได้จัดทำข้อเสนอแนะจากการวิจัย โดยจำแนกออกเป็น 3 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ (การนำไปปฏิบัติ) และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กระทรวงศึกษาธิการควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นนโยบายหลักดันเพื่อการพัฒนาจริยธรรมในสถานศึกษาทั่วประเทศ โดยกำหนดให้การพัฒนาจริยธรรมในสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการประเมินคุณภาพของการศึกษาด้วย

1.2 พรรคการเมืองควรนำผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมแก่เยาวชนไปใช้ในการหาเสียงเพื่อเป็นนโยบายบริหารประเทศ

1.3 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรนำผลการวิจัยในประเด็นการพัฒนาจริยธรรม 4 ด้าน คือ การพัฒนาจริยธรรมทางด้านร่างกาย การพัฒนาจริยธรรมทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาจริยธรรมทางด้านจิตใจ และการพัฒนาจริยธรรมทางด้านปัญญา เพื่อใช้เป็นนโยบายขับเคลื่อนการพัฒนาจริยธรรมและเสริมสร้างรากฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนในสังคมไทย

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 สถาบันครอบครัวควรนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในครอบครัวให้เอื้อต่อการพัฒนาจริยธรรมแก่คนในครอบครัว เนื่องจากครอบครัวมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมละเมิดจริยธรรม และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมของคนในครอบครัว

2.2 เยาวชนนำผลการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับจริยธรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันไปใช้เพื่อให้มีพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงคุณค่าแท้ของเทคโนโลยี และการใช้เทคโนโลยีในเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณค่าทางจริยธรรม

2.3 ประชาชนควรนำผลการวิจัยไปใช้ในประเด็นที่เกี่ยวกับจริยธรรมทางเทคโนโลยี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมละเมิดจริยธรรมทางเทคโนโลยี และละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น และนำผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไปปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมทั้ง 4 ด้าน คือ การพัฒนาทางด้านร่างกาย การพัฒนาทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา



3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยพบว่ามีหลายประเด็นที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจในการทำวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นที่ควรนำไปต่อยอดเป็นงานวิจัยนัดต่อไปนี้

3.1 ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธสำหรับเด็กในระดับปฐมวัย โดยใช้พุทธจริยศาสตร์ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรม

3.2 ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับปัจจัยในการเสริมสร้างจริยธรรมเชิงพุทธสำหรับเยาวชนในพื้นที่ระดับตำบล อำเภอหรือจังหวัด เพื่อแสวงหาแนวทางจัดการปัจจัยเอื้อต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

3.3 ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนในระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา

3.4 ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับพุทธวิธีในวิถีเทคโนโลยีของสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมปัจจุบันที่เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต

บรรณานุกรม

- จินตนา บุญบังการ. (2553). *จริยธรรมทางธุรกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์.
- ธนภณ สมหวัง. (2540). *ความคิดทางจริยศาสตร์และการประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- รสสุคนธ์ ศุนาลัย. (2555). *แนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมของผู้ประกอบการวิชาชีพด้านการสื่อสารและสารสนเทศ*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วรรณลักษณ์ เมียนเกิด. (2557). *การปฏิบัติการดูแลและคุณค่าทางจริยธรรมในการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแลตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี*. (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สหวิทยาการ). วิทยาลัยสหวิทยาการ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ศดียาเสพติดเพิ่มขึ้น ต้องให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังสารเสพติดและการป้องกันปัญหาอาชญากรรมที่ตามมา. ภาวะสังคมไทยไตรมาสสาม ปี 2561*. 16(4), 10.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. (2556). *สถานการณ์ความรุนแรง ในสังคมที่กระทบต่อสุขภาพคนไทย. วารสารสถานการณ์สุขภาพไทย*, 6(1), 8.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566-2570)*, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. (2556). *จริยศาสตร์*. ขอนแก่น: เอ็มมีก๊อปปี เซ็นเตอร์.



การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์*

Product Development and Tourism Activities Based on Cultural Capital of Ethnic Groups in Phetchabun Province

¹สุพล ศิริ, พระมหาพนมกมล กิตติยาโน (ดีมีหาญ), กษิตศ รอดน้อย

¹Supon Siri, Phramaha Manakamon Kittiyano (Deemeehan), Kasidit Rodnoi

¹วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชเมือง เพชรบูรณ์

¹Pho Khun Pha Muang Buddhist College, Phetchabun

¹E-mail: makamon62@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ 3) เพื่อประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยคือ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำด้านวัฒนธรรม 2) ผู้นำชุมชน 3) หน่วยงานภาครัฐ 4) ประชาชนชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยวิธีเจาะจงจำนวนทั้งสิ้น 20 คน และกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 คน และนำเสนอผลการศึกษาโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากการดำรงชีวิตของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้หญิงจะต้องเป็นคนที่ทำงานในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะการทอผ้า ปักผ้า ซึ่งเป็น การแสดงออกหน้าตาทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในงานเทศกาลสำคัญ เช่น กิจกรรมปีใหม่ม้ง และการปักผ้าเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างและคิดค้นขึ้น และสืบทอดให้เป็นอัตลักษณ์กันมาจนถึงปัจจุบัน โดยการฝึกทอผ้าแบบนับช่องแล้วไขว่เส้นด้ายสลับไปมาตามรูปแบบลวดลายที่ต้องการปัก ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพในการพัฒนาในการนำผ้าลายปักที่มีอยู่ดั้งเดิม มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าคาดเอว หมวก เสื้อผ้า เป็นต้น ที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเน้นการตัดเย็บที่มีคุณภาพและละเอียด เพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นของฝาก ของใช้ หรือของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การพัฒนา; ผลิตภัณฑ์; กิจกรรมการท่องเที่ยว; กลุ่มชาติพันธุ์

ABSTRACT

This research article is part of the research. Subject: Product development and tourism activities based on cultural capital of ethnic groups in Phetchabun Province. The purposes of this research were: 1) to develop products of ethnic groups based on cultural capital in Phetchabun Province. 2) To develop tourism activities of ethnic groups based on cultural capital in Phetchabun Province. 3) To evaluate products and tourism activities of ethnic groups based on cultural capital in Phetchabun Province. This is a quantitative and qualitative study. The research methodology is the data collection from interviews with four target groups: 1) Cultural leaders, 2) Community leaders, 3) Government agencies, 4) Ethnic folk wisdom. The data were collected through in-depth interviews with 20 key informants and 60 samples, and the results of the study were presented using descriptive analysis from the interviews.

The results of the research showed that:

Development of ethnic products: As to the lifestyle of the ethnic women, women must be the ones to work in every field, especially weaving and embroidery, which is an expression of the social appearance of the Hmong ethnic group in the important festivals; for example, the Hmong New Year activities and embroidery created and invented our ancestors and have passed down as our identity to the Present, by practicing patterns by counting the squares and crossing the threads back and forth according to the desired pattern. Ethnic communities have the potential to develop and transform their traditional embroidered fabrics into products such as waist band, hat, clothe, etc. It is a product that can utilize resources available within ethnic communities, emphasizing quality and detailed tailoring to sell products to tourists or group who come to study in ethnic group communities as souvenir, items or memento for tourist.

Keywords: Development; Product; Tourism Activities; Ethnic Group

บทนำ

จังหวัดเพชรบูรณ์ มีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย และเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละภูมิภาคมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน ลักษณะทางกายภาพนั้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอนๆ สลับกันไป พื้นที่มีลักษณะลาดชันจากเหนือลงไปใต้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาขนาบกันไปทั้งสองข้างมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2543) มีแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายสำคัญโดยไหลจากจังหวัดเลย เพชรบูรณ์ ผ่านไปสู่จังหวัดลพบุรี สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา ลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ตามลำดับ จึงส่งผลให้พื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ดินมีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทำการเกษตร รวมทั้งส่งเสริมปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

อำเภอเขาค้อมีทิวทัศน์ที่งดงาม มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ ธัญญาหาร และมีผู้คนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ต่างอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากมาย จนมีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมเป็น



อย่างมากความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้น แต่ละชุมชนแสดงให้เห็นถึงความเป็นลักษณะเฉพาะ หรือความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน ปัญหาและความต้องการในแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันไป การช่วยเหลือหรือชุมชนต้องการพึ่งพาตนเองย่อมแตกต่างกันไม่เหมือนกันทั้งหมด อาจจะมีลักษณะทั่วไปในสถาบันทางสังคมที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ความมีชีวิตทางวัฒนธรรมในชุมชนต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกันไปเช่นในแต่ละชุมชนย่อมจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ละบริบทเนื้อหาของการคงอยู่การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลง ในแต่ละชุมชนแตกต่างกันไปซึ่งไม่เหมือนกันดังนั้นแสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากในงานพัฒนา ดังจะเห็นว่าผลกระทบของการพัฒนาประเทศโดยไม่ได้คำนึงถึงการพัฒนาที่ต้องมีความแตกต่างกันตามความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดช่องว่างของการพัฒนาหรือเกิดผลกระทบ ในการพัฒนาประเทศที่ทำให้บางชุมชนไม่ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2543)

อมรา พงศาพิชญ์ ได้ให้ความหมาย กลุ่มชาติพันธุ์ว่า คือกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกันตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน เช่น กลุ่มคนจีน กลุ่มคนไทย กลุ่มคนพม่า เป็นต้น ปัจจัยสำคัญในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์คือความสำนึกของคนในกลุ่มนั้นว่ามีชาติพันธุ์ใด ปัจจัยด้านภาษาอย่างเดียวไม่สามารถกำเนิดชาติพันธุ์ได้ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดที่สำคัญกว่า ทั้งนี้เพราะแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีภาษาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง (อมรา พงศาพิชญ์, 2541) เสรี ชาเหลา และคณะ ได้ให้ความหมาย ชาติพันธุ์คือสิ่งที่แสดงถึงพื้นฐานความเป็นมนุษย์ในแต่ละเชื้อชาติ และแสดงถึงวิวัฒนาการของระบบสังคมเมือง โดยในแต่ละภูมิภาคมักประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายเผ่าพันธุ์ โดยแต่ละเชื้อชาติก็จะมีวัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดมาเป็นของตนเอง ซึ่งจัดว่าเป็นสืบทอดทางชาติพันธุ์ของมนุษย์อย่างหนึ่ง และเป็นความงดงามของสังคมโลกที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย (เสรี ชาเหลา และคณะ, 2545)

ในปัจจุบันชุมชนบ้านเข็กน้อย ชุมชนบ้านเล้าลือ และชุมชนบ้านเพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ หลากหลายวัฒนธรรม ได้มาอาศัยอยู่ มีวิถีชีวิตการเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก รวมกันทำมาหากินและใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งหนึ่งในนั้นที่สำคัญและเป็นที่น่าสนใจ น่าภาคภูมิใจมากที่สุด ก็คือ “ชนเผ่าม้ง” นักสู้แห่งขุนเขา ชนเผ่าม้ง เป็นชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ที่น่าชื่นชมและน่าภาคภูมิใจมายาวนาน มีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีอัตลักษณ์อันโดดเด่น และมีประเพณี การละเล่น การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง แต่น่าเสียดายว่าภาษาเขียนดั้งเดิมได้สูญหายไปแล้ว เป็นชนเผ่าที่ให้ความสำคัญกับหัตถกรรมลวดลายปักผ้าที่มีเอกลักษณ์สืบทอดกันมาช้านานจวบจนปัจจุบัน (วิศิษฐ์ โฆษิตานนท์, 2565) เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าม้งให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปักผ้าที่มีลวดลายต่าง ๆ ซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เผ่าม้งมีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน เมื่อเข้ามาในหมู่บ้านจะได้พบเห็นบ้านเรือนและวิถีชีวิตชาวเผ่าม้งที่แต่งกายด้วยผ้าที่ทอขึ้นเองในบริเวณหมู่บ้าน (บริษัท วัฒนธรรมวัด, 2566) แต่ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าม้งไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญ ในการการปักผ้าเหมือนในอดีต ทั้งที่เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของชนเผ่าม้ง

วัตถุประสงค์ความวิจัย

1. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์



วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้เห็นถึงแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ชีวิตการเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์มีความมั่นคง มีรายได้มั่นคง อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานดังนี้

1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเน้นการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัยและเอกสารอื่น ๆ

1.2) ทำการวิเคราะห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.3) สรุปผลการศึกษาที่ทำให้เห็นถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการศึกษาข้อมูลของทุกโครงการย่อย โดยดำเนินการดังนี้

2.1) ออกแบบเครื่องมือเพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มเป้าหมายในจังหวัดเพชรบูรณ์เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรม

2.2) ดำเนินการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรม จำนวน 60 คน

2.3) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรม

2.4) สรุปผลการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรม

3) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

3.1) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ประกอบด้วย

(1) ผู้นำด้านวัฒนธรรม	จำนวน	5 คน
(2) ผู้นำชุมชน	จำนวน	5 คน
(3) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ	จำนวน	5 คน
(4) ตัวแทนนักปราชญ์กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวน	5 คน

3.2) สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เห็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์



4) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นกระบวนการพัฒนาชุดความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนวัฒนธรรม เป็นการศึกษาวิเคราะห์ในโครงการย่อยที่ 2 โดยดำเนินการดังนี้

4.1) การพัฒนาชุดความรู้พัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนวัฒนธรรม เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และประสบการณ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

4.2) ร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสีย นำไปสู่การวางแผนทางการพัฒนาต่อไป

4.3) วิเคราะห์องค์ความรู้ และผลลัพธ์ของกระบวนการพัฒนาชุดความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของผู้นำและชาวบ้านในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากการดำรงชีวิตของหญิงสาวกลุ่มชาติพันธุ์ จะต้องทำงานในทุก ๆ ด้าน ทั้งงานบ้าน การทำไร่ และดูแลครอบครัว โดยเฉพาะการทอผ้า ปักผ้า ซึ่งเป็นการแสดงออกทางสังคมในงานเทศกาลสำคัญ โดยชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพในการพัฒนาผ้าลายปักที่มีอยู่ดั้งเดิม มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น เสื้อผ้า เครื่องใช้อื่น ๆ เป็นต้น จากศักยภาพของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์นี้ หน่วยงานรัฐ ควรให้การสนับสนุนมากขึ้น เพื่อรองรับผู้ที่มาศึกษาดูงาน และนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก เมื่อมีการศึกษาดูงานในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ก่อนกลับทางชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะมีผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าปักที่ทางชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำขึ้นนำมาขาย เป็นของฝาก ของใช้ หรือของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว

2. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ สรุปได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวปีใหม่ม้ง เป็นประเพณีขึ้นปีใหม่หรือประเพณีฉลองปีใหม่ เป็นงานรื่นเริงของกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดขึ้นทุก ๆ ปี โดยจะจัดหลังจากได้เก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปี เป็นการฉลองถึงความสำเร็จในการเพาะปลูกของแต่ละปี ซึ่งจะต้องทำพิธีบูชาถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวปีใหม่ม้ง พบว่า เด็ก เยาวชน ประชาชน ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ส่วนราชการภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชนได้ มีส่วนร่วม สืบสานประเพณีปีใหม่ม้งวัฒนธรรมอันดีงามของชาวม้ง ให้คงอยู่สืบไป เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและส่งเสริมนักท่องเที่ยวให้มีความสุขสนุกสนานในช่วงเทศกาลปีใหม่ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณีปีใหม่ม้ง โดยการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวปีใหม่ม้ง อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมสมัย ได้แก่ YouTube, Facebook, สื่อออนไลน์อื่น ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรม

3. ประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์ควรมีส่วนร่วมในการประเมินผลิตภัณฑ์ผ้าปักและกิจกรรมการท่องเที่ยวปีใหม่ม้ง เพื่อที่จะต้องเตรียมความพร้อมให้กับชุมชน และรองรับกับคนในสังคมเพื่อให้เห็นความแตกต่างของผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม การเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน การประเมินผลนั้นถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากจะใช้ประเมินความสามารถ การประเมินผลนี้ยังถือเป็นแรงจูงใจสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปักและกิจกรรม



การท่องเที่ยวปีใหม่ม้ง รวมถึงมีผลต่อการประเมินรายได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต่างก็เป็นแรงกระตุ้นที่จะทำให้แต่ละคน มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นการศึกษา การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการประเมินการมีส่วนร่วมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้นำชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชน เด็ก และเยาวชนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี ช่วยเหลือเกื้อกูล เกิดความรักสามัคคีในชุมชนและหมู่คณะที่ร่วมกันทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็น ประเพณีของชุมชน หากว่าผู้นำชุมชนหรือองค์กรภาครัฐไม่เอาใจใส่ในเรื่องของวัฒนธรรม การดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ก็ไม่สามารถสร้างเครือข่ายในชุมชนได้ ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งทุกครั้ง ก็ได้ประชาสัมพันธ์โดยการให้ประชาชน เด็ก และเยาวชนได้รับรู้ถึงกิจกรรมที่จัดขึ้น ได้เห็นความสำคัญวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนของตนเองที่มีคุณค่าแก่การรักษาไว้ให้ตราบนานเท่านานสืบไป การเข้าร่วมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปัก และเข้าร่วมจัดกิจกรรมปีใหม่ม้งที่เป็นประเพณีที่จัดขึ้น มีการเชิญชวนให้เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ไว้ให้คงอยู่ โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน เด็ก และเยาวชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ และเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้ง ประชาชน เด็ก และเยาวชนในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

กลุ่มชาติพันธุ์ ในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จะมีลักษณะการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกัน ผ่านองค์กรภาครัฐและเอกชน กล่าวคือ อาศัยกิจกรรมชุมชน จากชุมชนไปยังอีกชุมชนหนึ่ง อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมสมัย ได้แก่ YouTube, Facebook, สื่อออนไลน์อื่น ๆ เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ลักษณะใดก็มุ่งเน้นประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปรับทราบ อย่างเช่น การจัดกิจกรรมประเพณีปีใหม่ม้ง ก็อาศัยสื่อต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรม อันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันมิให้คนในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ลืมเลือนวัฒนธรรมของตนเอง

การเข้าร่วมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าปัก และกิจกรรมการท่องเที่ยวปีใหม่ม้งนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ ในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จะมีการดำเนินการเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยการบอกกล่าวหรือให้ศึกษาทำความเข้าใจ และนำพาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม การรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างมูลค่าแก่สิ่งนั้น ๆ ให้กลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นอย่างดี การจัดกิจกรรมการออกธำเนาะในเทศกาลต่าง ๆ ด้วยจังหวัดเพชรบูรณ์มีกิจกรรมที่ดำเนินงานทุกอำเภอ แต่ครั้งจะมีการนำเอาศิลปวัฒนธรรมไปแสดง และนำเอาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจำหน่าย รวมถึงมีการจัดนิทรรศการวัฒนธรรมประเพณีนั้น ๆ ด้วย

สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตพนธ์ ชุมเกตุ (2560) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี” โดยการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีส่วนร่วมใน



การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรม แต่อย่างนั้นเกิดขึ้นจากความเชื่อของทุกคนในชุมชน หากไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนก็ไม่สามารถดำเนินงานใด ๆ ได้ โดยที่ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตชุมชนนั่นเอง ภาครัฐจึงได้มีนโยบายในการปลูกจิตสำนึกในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ โดย จัดกิจกรรมประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วิญญู พันธุ์โต (2561) เรื่อง การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงบูรณาการ จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร และเพชรบูรณ์ ซึ่งระบุว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมของชุมชน และความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะประเด็นด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างชัดเจน นอกจากนี้ งานวิจัยของวิญญูยังแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะ กล่าวโดยสรุป ผลการสอดคล้องกันในประเด็นสำคัญ คือ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ ซึ่งสามารถนำไปใช้ต่อยอดในการกำหนดนโยบายหรือวางแผนการพัฒนาในระดับจังหวัดได้อย่างเป็นระบบ

ประเด็นต่อมาคือการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์เมื่อพิจารณาร่วมกับงานวิจัยของ กัญญารินทร์ ไชยจันทร์ (2565) เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองรองในภาคเหนือ: การประเมินศักยภาพในจังหวัดน่าน ลำปาง และเพชรบูรณ์ พบว่ามีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจน โดยงานของกัญญารินทร์เน้นย้ำว่า แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองรองภาคเหนือยังคงอนุรักษ์วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างเข้มแข็ง ซึ่งมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับเอกลักษณ์ท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสืบทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เหล่านี้ (รวมถึงจังหวัดเพชรบูรณ์) มีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และพัฒนา ผลการศึกษาทั้งสองงานต่างสนับสนุนแนวคิดที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ของจังหวัดเพชรบูรณ์มีศักยภาพสูง โดยเฉพาะในแง่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นอัตลักษณ์ เช่น ประเพณีปีใหม่ม้ง ซึ่งสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ทั้งสองงานยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การใช้สื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรม ซึ่งช่วยเพิ่มช่องทางการรับรู้และสร้างความสนใจในกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่มีความคุ้นเคยกับการบริโภคข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล จะเห็นได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวปีใหม่ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่มีการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองรองในภาคเหนือตามที่กัญญารินทร์ ไชยจันทร์ได้ศึกษาไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมในการส่งเสริมให้จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้วิจัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า



1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์

เป็นการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความรู้และการสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เช่น งานหัตถกรรม การทอผ้า และการปักผ้า ซึ่งเป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่ยังคงเป็นอุปสรรคในการพัฒนา คือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรม รวมถึงการขาดผู้เชี่ยวชาญและผู้สืบทอดภูมิปัญญา เช่น การพัฒนาลวดลายผ้าปักแบบดั้งเดิม หรือการถ่ายทอดเทคนิคเฉพาะของการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการมีหน่วยงานหรือกลไกที่รับผิดชอบโดยตรง พร้อมทั้งบุคลากรที่สามารถขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนาทุนวัฒนธรรมให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมที่สร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริง

เพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าว จำเป็นต้องมีการปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และศักยภาพของทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ในการคิดค้น สร้างสรรค์ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดมา เช่น การนำลวดลายผ้าปักมาออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น เสื้อผ้า ของใช้ หรือของที่ระลึก เพื่อจำหน่ายแก่ตลาดนักท่องเที่ยว รวมทั้งการบูรณาการภูมิปัญญาดังกล่าวในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เพื่อเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่าย ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการให้ทุนสนับสนุน การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน การสร้างช่องทางการตลาด หรือการผลักดันให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ แสดงวิถีชีวิต ประเพณี และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ในหมู่บ้าน อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างแท้จริง

2) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งมีประเพณีและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่ยังคงได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในกิจกรรมที่โดดเด่นคือ ประเพณีปีใหม่ม้ง ซึ่งนอกจากจะเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่จัดขึ้นหลังฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อเป็นการขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และแสดงความยินดีกับความอุดมสมบูรณ์ในรอบปีแล้ว ยังเป็นเวทีในการแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การละเล่น ดนตรีพื้นเมือง และการประกวดการแสดงศิลปะพื้นบ้าน การจัดกิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จได้ด้วย ความร่วมมือของทุกภาคส่วน ได้แก่ เยาวชนในพื้นที่ ชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งต่างมีบทบาทในการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ ทรัพยากร และองค์ความรู้ ทำให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปอย่างมีระบบ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้จริง

นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศร่วมสมัยยังมีบทบาทสำคัญในการ ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการรับรู้กิจกรรมดังกล่าวในวงกว้าง โดยชุมชนได้มีการใช้ช่องทางสื่อออนไลน์ เช่น YouTube, Facebook, TikTok และแพลตฟอร์มอื่น ๆ เพื่อเผยแพร่เรื่องราวของประเพณี รวมทั้งบอกเล่าความงดงามของวัฒนธรรมวิถีชีวิต และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและหลากหลาย ทั้ง



ในประเทศและต่างประเทศ เป็นการเพิ่มโอกาสทางการตลาดและการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงไม่เพียงแต่ช่วย อนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เสริมสร้างอัตลักษณ์ และเพิ่มรายได้ให้กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3) การประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่าง “ผ้าปักม้ง” และกิจกรรมประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย การประเมินไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่หน่วยงานภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญ แต่ควรเปิดโอกาสให้ คนในชุมชนมีบทบาทสำคัญ ในการร่วมประเมินและสะท้อนความคิดเห็นอย่างแท้จริง

การประเมินโดยชุมชนจะช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งใน คุณค่าทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ที่สอดแทรกอยู่ในผลิตภัณฑ์และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การ พัฒนาและปรับปรุงคุณภาพ ได้อย่างต่อเนื่อง และเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมิน ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบและตระหนักในความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน การประเมินผลมิใช่เพียงการวัดประสิทธิภาพหรือความสำเร็จของกิจกรรม หากแต่ยังเป็น แรงจูงใจที่สำคัญ ที่ช่วยให้คนในชุมชนเห็นถึงโอกาสในการพัฒนา และต่อยอดกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่ม รวมถึงสามารถยกระดับมาตรฐานจนสามารถแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวได้กว้างขวางขึ้น อาทิ การนำผลประโยชน์มาใช้ในการปรับปรุงรูปแบบการจัดงานประเพณีปีใหม่ม้ง ให้สอดคล้องกับความคาดหวังของนักท่องเที่ยวหรือการปรับดีไซน์ผ้าปักม้งให้เหมาะกับตลาดร่วมสมัยแต่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม

ที่สำคัญ กระบวนการประเมินจะมี ประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อเกิดจากความร่วมมือของหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน เยาวชน กลุ่มผู้ผลิตสินค้า หน่วยงานสนับสนุนด้านวัฒนธรรม หรือแม้แต่นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งหากมีการเก็บข้อมูล ความเห็น หรือข้อเสนอแนะจากทุกภาคส่วน จะทำให้การประเมินมีมิติที่หลากหลาย รอบด้าน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในระยะยาว จึงกล่าวได้ว่า การประเมินผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวในกลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่เพียงแต่เป็น เครื่องมือในการวัดผล แต่ยังเป็น กระบวนการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และพลังขับเคลื่อน ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และยืนหยัดบนพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และสังคมโดยรวม สำหรับการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ คณะผู้วิจัยจึงแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วน คือ นำเสนอข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

ส่วนแรก เป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่ให้อำนาจความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่ชาวบ้าน มีการประสานงานกับหน่วยงานหลาย



ฝ่ายและทุกครั้งที่จัดอบรม เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน เด็ก หรือเยาวชน มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคต่างๆ ให้ทั่วถึง เช่น ถนนหนทาง แสงสว่าง ป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง เป็นต้น

ส่วนที่สอง เป็นข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ที่ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้กับประชาชน เด็ก และเยาวชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดของผ้าปัก และพัฒนากิจกรรมปีใหม่ม้ง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาตลาดของผ้าปัก และพัฒนากิจกรรมปีใหม่ม้ง มีการจัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

ส่วนที่สาม เป็นข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งควรร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการให้ความรู้และสนับสนุนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อการพัฒนาตลาดของผ้าปัก และพัฒนา กิจกรรมปีใหม่ม้ง อย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรดำเนินการขยายเครือข่ายในการเรียนรู้ตลาดของผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งมากขึ้น รวมถึงการเรียนรู้การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยตามโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์” ได้สรุปแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งจากการสัมภาษณ์และการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์พัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีความต้องการที่จะให้มีปลูกฝังจิตสำนึกในการพัฒนาผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งให้กับประชาชน เด็กหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชน เด็ก หรือเยาวชนเพื่อการพัฒนาผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้ง

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้เข้าถึงชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกำลังสำคัญของสังคมท้องถิ่นต่อไป นั่นก็คือ ประชาชน เด็ก หรือเยาวชน และควรต่อยอดการศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ มาเชื่อมกับการศึกษาการพัฒนาผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะทำให้ประชาชน เด็ก หรือเยาวชน อยากเรียนรู้และเข้าใจความเป็นมาของท้องถิ่นตนเองได้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ หากมีการศึกษาวิจัยต่อไป ควรเป็นการศึกษาวิจัยที่เห็นความสำคัญ และคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและปลูกฝังจิตสำนึกในการตระหนักรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่น เพราะในปัจจุบันผู้ที่เข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์และตลาดของกาทำผ้าปัก และกิจกรรมปีใหม่ม้งไม่ค่อยมีคนที่จะบอกเล่าถึงความหมายที่ชัดเจนไม่ตรงกัน จึงควรส่งเสริมให้คนรุ่นหลังร่วมกันรวบรวม บันทึก ภูมิปัญญาที่ยังไม่ได้ถูกนำออกมาเผยแพร่ และนับวันยิ่งจะสูญหายไปตามกาลเวลา ให้ร่วมกันออกมาพัฒนาและอนุรักษ์เป็นสมบัติของชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาต่าง ๆ สืบต่อไป



บรรณานุกรม

- กัญญารินทร์ ไชยจันทร์. (2565). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองรองในภาคเหนือ : การประเมินศักยภาพในจังหวัดน่าน ลำปาง เพชรบูรณ์. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 24(1), 22–36.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2543). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี*. เพชรบุรี: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บริษัท วัฒนาธนวัด. (ม.ป.ป.). *ที่เที่ยว teethiao*. สืบค้น 30 กันยายน 2566, จาก <http://www.teethiao.com>
- วิญญู พันธโด. (2561). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงบูรณาการจังหวัดพิษณุโลก พิษณุโลก และเพชรบูรณ์. *วารสารเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 1(2), 14–26.
- วิศัลย์ โฆษิตานนท์. (2565). *เรารักวิศัลย์*. สืบค้น 30 กันยายน 2566, จาก <https://wisonk.wordpress.com>
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2543). *คู่มือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : หลักการและการประยุกต์ใช้*. ขอนแก่น: ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เสรี ชาเลลา และคณะ. (2545). *กลุ่มชาติพันธุ์ : วัฒนธรรมและประเพณีจังหวัดนครสวรรค์*. สำนักงานวิจัยและบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2541). *วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน
อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

GUIDELINES FOR PROMOTING COMMUNITY PRODUCT STANDARDS OF
THE SRI BANG PAHAN WOMEN'S GROUP, BANG PAHAN DISTRICT,
PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

ปฏิกาน สิงห์บุบผา

Patiphan Singbuppha

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: Patipan10700@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน 10 ราย ลูกค้า/คนในชุมชน 3 ราย เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มยังไม่ได้มีการรับรองมาตรฐานจาก อย. หรือ มอก. ซึ่งทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างผลิตภัณฑ์ของกลุ่มตนกับคู่แข่งในตลาดได้ อีกทั้งยังมีการแข่งขันในตลาด มีคู่แข่งจำนวนมากทำให้การแย่งชิงส่วนแบ่งการตลาดเป็นเรื่องยาก และการขาดการรับรองมาตรฐานในปัจจุบัน ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความน่าเชื่อถือในสายตาผู้บริโภคและเสียเปรียบในเชิงการตลาด 2) กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน มีขั้นตอนการผลิตแบบดั้งเดิม แต่ผลิตภัณฑ์บางตัวเริ่มมีการนำเครื่องจักรหรือเทคโนโลยีพื้นฐานเข้ามาใช้ แต่ถึงกระนั้นขั้นตอนที่ทำก็พิถีพิถันในแต่ละขั้นตอนมาก และเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีมาตรฐานที่ดี 3) แนวทางการส่งเสริมการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ แนวทางการส่งเสริมการตลาดและการขาย และแนวทางการส่งเสริมการเพิ่มทักษะและการสร้างเครือข่าย

คำสำคัญ: การส่งเสริม; ผลิตภัณฑ์ชุมชน; มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ABSTRACT

The research titled "Guidelines for Promoting Community Product Standards of Sri Bang Pahan Women's Group, Bang Pahan District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province" aims to analyze the community products of the Sri Bang Pahan Women's Group, to study the production process of community products of the Sri Bang Pahan Women's Group, and to find guidelines for promoting community product standards of the Sri Bang Pahan Women's Group.

* Received June 3, 2025; Revised August 20, 2025; Accepted August 26, 2025

This is qualitative research using in-depth interviews as a research tool. Key informants included 10 members of the Sri Bang Pahan Women's Community Enterprise Group, 3 customers/community members, and 2 officers from relevant agencies. Data were analyzed using descriptive methods.

The research findings are as follows: 1) The group's products have not yet received standard certification from the FDA (Food and Drug Administration) or TISI (Thai Industrial Standards Institute), which makes it difficult for consumers to differentiate between their products and competitors in the market. Furthermore, there is intense market competition with numerous rivals, making it challenging to gain market share. The current lack of standard certification also diminishes product credibility in the eyes of consumers and puts them at a disadvantage in terms of marketing. 2) The production process of community products by the Sri Bang Pahan Women's Group follows traditional methods, although some products have begun to incorporate basic machinery or technology. Nevertheless, each step of the process is meticulously executed to ensure good product standards. 3) Guidelines for promoting product standard development, guidelines for promoting marketing and sales, and guidelines for promoting skill enhancement and network building.

Keyword: Promotion; Community Products; Community Product Standards

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องสามารถสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ โดยรัฐบาลให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการร่วมกันพัฒนาประเทศในสามภาคส่วน ได้แก่ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ และภาครัฐ โดยเอาความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง และร่วมกันบริหารกันเอง หรือการกระจายอำนาจ (Decentralization) เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนในประเทศมีรายได้ ความมั่นคง และความยั่งยืนในการดำรงชีวิตตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ โดยอาศัยหลักการและแนวคิด 4 ประการ ดังนี้ 1) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) การสร้างความสามารถในการ “ล้มแล้ว ลุกไว” 3) เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ 4) การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว

ปัจจุบันศักยภาพของชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้นอันเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ได้เน้นการพัฒนาชุมชนมีการรวมกลุ่มเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อทำกิจกรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ปัญหาและสนองตอบความต้องการของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) หรือที่เรียกว่าธุรกิจชุมชน มีการให้ความช่วยเหลือนำไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Start up ที่มีศักยภาพสูง วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการ/ธุรกิจของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ ดำเนินการโดยคณะบุคคล/คนในชุมชนที่มีความผูกพันร่วมกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน ในการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากร โดยนำวัตถุดิบ ทรัพยากรทุกประเภท ภูมิปัญญาของชุมชนมาร่วมสร้างสรรค์ผลผลิต เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมรวมถึง การเรียนรู้ของคนในชุมชน (กันยารัตน์ เฟื่องพ้อรู้, 2555)



จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์รวมผู้คนมากหน้าหลายตาจากทั่วทุกมุมโลก ที่อยากจะมาลองสัมผัสกับบรรยากาศนี้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเมืองที่มีเสน่ห์โดดเด่นและเป็นเมืองเก่าแก่ด้านอาหาร ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณี และสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ตายตัวได้มากที่สุด และสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจมากที่สุดอย่างหนึ่งนั่นก็คืออาหารที่มีความเป็นเอกลักษณ์และยังคงความเป็นไทยมากที่สุดจังหวัดหนึ่งในประเทศ ด้วยความที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่หลงใหลกันเข้ามาและอยากจะทำซ้ำที่นี้อีกครั้ง

กลุ่มสตรีศรีบางปะหัน โดยคุณศิริพร อินชูริญ ประธานกลุ่ม เล่าว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้ก่อตั้งเมื่อปี พุทธศักราช 2561 ซึ่งเป็นกลุ่มที่รักในการทำอาหาร และเป็นครัวของชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเริ่มต้นจากการประกวดน้ำปลาหวาน รสปลาท่างโบราณ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชิ้นแรกของกลุ่ม และเป็นสูตรต้นตระกูล ซึ่งได้รับรางวัล รองชนะเลิศอันดับที่ 1 ของการแข่งขันระดับจังหวัด หลังจากการประกวดครั้งนั้นทำให้กลุ่มได้ตระหนักว่าจะต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้จึงความเข้มแข็งและมีผลิตภัณฑ์ที่ดีพอสำหรับการนำไปสู่ท้องตลาด แต่ถึงจะมีความเข้มแข็งและคุณภาพมากเท่าไร กลุ่มก็ยังประสบปัญหาในหลายๆ ด้าน จากการลงพื้นที่เบื้องต้นผู้วิจัยสามารถสรุปปัญหาของกลุ่มได้ดังนี้ 1) ปัญหาด้านวัตถุดิบ แหล่งที่มาของวัตถุดิบที่จะนำมาประกอบอาหารหรือผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าต่อ เพราะถ้าหากวัตถุดิบไม่ได้มาตรฐาน มีสารเจือปนในวัตถุดิบซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำอาหารนั้น ก็จะทำให้สินค้าของกลุ่มไม่ได้มาตรฐานนั่นเอง เช่นเดียวกันกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้ที่ต้องการได้รับการรับรองจากสำนักคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) 2) ปัญหาด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ คุณภาพของสินค้าเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ทำให้กลุ่มไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ เพราะยังขาดความรู้ความเข้าใจที่จะพัฒนาสินค้านั่นเอง 3) ปัญหาด้านการตลาด การตลาดเป็นปัญหาที่ร้ายแรงอย่างมากสำหรับผู้เริ่มต้นหรือกลุ่มคนที่ขายสินค้าในปัจจุบันนี้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้สามารถขายผลิตภัณฑ์หรือสินค้าของตนตามท้องตลาดทั่วไปเท่านั้น นี่จึงเป็นปัญหาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มนี้

กลุ่มสตรีศรีบางปะหันนี้ นับได้ว่าเป็นกลุ่มวิสาหกิจขนาดย่อยที่มีการพัฒนาทั้งทางด้านผลิตภัณฑ์ ด้านเสริมสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม และยังสร้างความเข้มแข็งพัฒนาบุคลากรในกลุ่มให้มีความเป็นหนึ่งเป็นอันเดียวกันต่อมาเรื่อย ๆ แต่เนื่องจากประสบปัญหาที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยสนใจในการเข้าไปช่วยในการส่งเสริมการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มสตรีศรีบางปะหันกลุ่มนี้ ด้วยการศึกษาและวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ อุปสรรค และปัญหาของกลุ่ม ศึกษากระบวนการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำเสนอแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้กลุ่มและชุมชนได้เข้มแข็งและแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือสินค้าและเพื่อให้กลุ่มมีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

งานวิจัยนี้เป็นการทำวิจัยในการศึกษาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นไปที่ศึกษาแนวทางการส่งเสริมในการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ และนำเสนอแนวทางแก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์แบบใหม่ ๆ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ มาตรฐาน ตรงตามความต้องการของตลาด และสามารถแข่งขันได้ โดยใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชุมชน กระบวนการนี้มีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนหลากหลายกลุ่ม รวมไปถึงผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานภาครัฐ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา



2 เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3 เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. **รูปแบบการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) รูปแบบการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน ตำบลหันสัง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1.1) ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ และศึกษาข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ จากเอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 1.2) รวบรวมเอกสารตรวจสอบคุณภาพข้อมูล ตรวจสอบคุณภาพเอกสาร ตรวจสอบคุณค่า แนวทางสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกรวบรวมข้อมูล กำหนดกรอบทฤษฎีและแนวทางสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2) รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) 2.1) สร้างข้อคำถามจากข้อค้นพบของการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำข้อคำถามที่ได้ไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข 2.2) นำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาของข้อคำถามโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/คน ตรวจสอบดัชนีความสอดคล้องโครงสร้างวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ 2.3) เชิญผู้ให้ข้อมูลสำคัญรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการทำวิจัย นี้ ได้แก่ ประธานกลุ่ม สมาชิกในกลุ่ม และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในหาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2.4) ดำเนินการสัมภาษณ์ (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการทำวิจัย ได้แก่ สมาชิกในกลุ่ม จำนวน 10 ราย เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 2 ราย และสมาชิกในชุมชนหรือลูกค้า จำนวน 3 ราย วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ด้วยวิธีวิเคราะห์ข้อมูล ได้ผลลัพธ์ตรงกัน

2. **กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และพื้นที่ในการศึกษาวิจัย**

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการทำวิจัยนี้ ได้แก่ ประธานกลุ่ม สมาชิกในกลุ่ม ลูกค้าและเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในหาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการทำวิจัย ได้แก่ สมาชิกในกลุ่ม จำนวน 10 ราย เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 2 ราย และคนในชุมชนหรือลูกค้า จำนวน 3 ราย จำนวนทั้งสิ้น 15 ราย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และลูกค้าหรือคนในชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 15 ราย

พื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน ที่ตั้งกลุ่ม ณ บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 7 ตำบลหันสัง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันกลุ่มได้ทำการพัฒนาสินค้า น้ำปลาหวาน ตราออ



เจ้า และหมี่กรอบ โดยผลิตและแปรรูปสินค้า คำนึงถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชน และส่วนงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ทันกับยุคสมัย สะอาด ถูกหลักอนามัย และเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือในการวิจัยตามวิธีการดำเนินวิจัย จากการเก็บข้อมูล สรุปลวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วนำไปพัฒนาเครื่องมือในระยะถัดไปของขั้นตอนการวิจัย คือ 1) แบบสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ผู้วิจัยร่างแบบสัมภาษณ์โดยศึกษาแนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ 2) แบบประเมินกิจกรรมก่อนและหลัง ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม หลังจากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบก่อนและหลัง 3) SWOT Analysis วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค ของผลิตภัณฑ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) เตรียมศึกษาข้อมูลด้านเอกสารเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา 2) การเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) 3) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 ราย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการศึกษาวิเคราะห์การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการใช้แบบประเมินก่อนและหลัง เพื่อการควบคุมคุณภาพข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า” หรือ “Data Triangulation”

โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บ รวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบ SWOT Analysis พบว่า จุดเด่น ของผลิตภัณฑ์นั้น เกิดจากความตั้งใจและใส่ใจในทุกกระบวนการผลิต รวมถึงการคัดเลือกวัตถุดิบคุณภาพเพื่อให้มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ของตนทั้งอร่อยและปลอดภัย

จุดด้อย ของผลิตภัณฑ์คือ การที่ยังไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานจาก อย. หรือ มอก. ซึ่งทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างผลิตภัณฑ์ของกลุ่มตนกับคู่แข่งในตลาดได้ นอกจากนี้ ยังมีคู่แข่งในตลาดจำนวนมาก ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการแข่งขัน

สำหรับ โอกาส สมาชิกในกลุ่มเชื่อว่าหากสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้รับการรับรองมาตรฐานจาก อย. หรือ มอก. จะช่วยเพิ่มโอกาสในการแข่งขันและขยายตลาดได้มากขึ้น พร้อมทั้งทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงและเลือกผลิตภัณฑ์ได้ง่ายขึ้น

และสุดท้ายอุปสรรค เกิดจากความเข้มข้นของการแข่งขันในตลาด การมีคู่แข่งจำนวนมากทำให้การแย่งชิงส่วนแบ่งการตลาดเป็นเรื่องยาก และการขาดการรับรองมาตรฐานในปัจจุบัน ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความน่าเชื่อถือในสายตาผู้บริโภคและเสียเปรียบในเชิงการตลาด

อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีคุณภาพดีและใส่ใจในกระบวนการผลิต แต่ความท้าทายหลักอยู่ที่การขาดการรับรองมาตรฐาน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันในตลาดและความไว้วางใจของผู้บริโภค หากสามารถแก้ไขจุดด้อยนี้ได้ จะเป็นโอกาสสำคัญในการเติบโตและขยายตลาด

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน



มีขั้นตอนการผลิตแบบดั้งเดิม เช่น การผลิตยังใช้เตาแก๊สเล็กในการให้ความร้อน การตากวัตถุดิบโดยใช้กะดังตากแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น แต่ผลิตภัณฑ์บางตัว ได้แก่ หมี่กรอบโบราณ ได้มีการเริ่มมีการนำเครื่องจักรหรือเทคโนโลยีพื้นฐานเข้ามาใช้ในการบรรจุผลิตภัณฑ์ เช่น เครื่องซีลสุญญากาศ เป็นต้น แม้ว่ากระบวนการผลิตจะยังคงอาศัยวิธีการพื้นฐาน แต่ทุกขั้นตอนถูกดำเนินการอย่างพิถีพิถัน โดยมีการคัดแยกวัตถุดิบและการฆ่าเชื้อด้วยตู้อบฆ่าเชื้อ ทั้งนี้เพื่อรักษามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด กระบวนการดังกล่าวครอบคลุมถึงขั้นตอนการจัดเตรียม ซึ่งต้องคัดแยกและจัดเก็บวัตถุดิบให้อยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสม ตลอดจนขั้นตอนการจัดบันทึกข้อมูลการผลิตอย่างเป็นระบบ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้กระบวนการผลิตมีความเสถียรภาพและเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ในเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหันนั้นเป็นกลุ่มที่บริหารจัดการหรือขับเคลื่อนกลุ่มโดยประธานกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ โดยการบริหารเช่นนี้จะเกิดผลเสียกับกลุ่ม ในขณะที่ประธานไม่สามารถขับเคลื่อนได้ อีกทั้งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มยังไม่เป็นที่ยอมรับของสากล ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหันได้ดังนี้

1) แนวทางการส่งเสริมการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมด้วยการจัดอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ การเพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ การสร้างตราสินค้า การบริหารจัดการ การตลาด การผลิต และสนับสนุนขับเคลื่อนการยื่นขอมาตรฐาน เช่น การรับรองจากสำนักคณะกรรมการอาหารและยา และ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

2) แนวทางการส่งเสริมการตลาดและการส่งเสริมการขาย ส่งเสริมการขายผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น Facebook, Instagram, และแพลตฟอร์ม E-Commerce หรือ จัดทำแคมเปญส่งเสริมการขาย เช่น ส่วนลด หรือโปรโมชั่นในช่วงเทศกาล

3) แนวทางการส่งเสริมการเพิ่มทักษะและการสร้างเครือข่าย ด้วยการจัดอบรมให้สมาชิกกลุ่มพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การทำการตลาดดิจิทัล หรือการบริหารจัดการกลุ่ม และเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหาทุนสนับสนุนและเปิดตลาดใหม่

อภิปรายผล

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กลุ่มสตรีมีความเข้มแข็งในการรวมตัวเพื่อผลิตสินค้าพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ผลิตภัณฑ์น้ำปลาหวาน และของใช้จากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พบว่ามีข้อจำกัดด้านบรรจุภัณฑ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ทันสมัย ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการขยายตลาดในระดับประเทศหรือสากล ด้านการตลาดยังขาดกลยุทธ์เชิงรุก โดยอาศัยการขายแบบปากต่อปากหรือในงานแสดงสินค้าเป็นหลัก นอกจากนี้ ระบบบัญชีและการจัดการภายในกลุ่มยังมีความไม่เป็นระบบ ส่งผลต่อการบริหารต้นทุนและการวางแผนธุรกิจในระยะยาว จากผลการวิเคราะห์ แนะนำให้มีการอบรมเพิ่มพูนทักษะด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการตลาดออนไลน์ เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถแข่งขันได้ในระดับกว้าง อีกทั้งควรมีหน่วยงานรัฐหรือเอกชนเข้ามาสนับสนุนเชิงนวัตกรรมและการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อความยั่งยืนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหันในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของ นฤมล ยอดชุม, จิตติมา ดำรงวัฒนธรรม, เดโช แชนน้ำแก้ว และคณะ (2563) ทำการศึกษา เรื่อง “พิชซ่าเตาดิน : แนวทางพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน กรณีศึกษา ครอบครัวสวนของพ่อ บ้านหนองชุมแสง หมู่ที่ 1 ตำบลอ่าวตง อำเภอดงเจริญ จังหวัดตรัง” พบว่ากระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์พิชซ่าเตาดินประกอบด้วย 12 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ 1) การเตรียมอุปกรณ์ คัดเลือกอุปกรณ์ที่มีความพร้อมใช้งานและมีความสะอาดตามมาตรฐาน 2) การเตรียมวัตถุดิบ เลือกใช้วัตถุดิบที่สดใหม่ในแต่ละวันเพื่อคงคุณภาพ



ของผลิตภัณฑ์ 3) การก่อกำไฟในเตาดิน จัดเตรียมฟืนและควบคุมการก่อกำไฟเพื่อรักษาอุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับการอบพิซซา 4) การผสมแป้ง ผสมตามสูตรอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ได้ความเที่ยงตรงของเนื้อแป้ง 5) การนวดแป้ง ใช้เทคนิคการนวดที่เหมาะสมเพื่อให้แป้งมีความเนียนและสม่ำเสมอ 6) การพักแป้ง กำหนดระยะเวลาการพักแป้งที่เหมาะสมเพื่อให้แป้งมีคุณภาพตามที่ต้องการ 7) การรีดแป้ง ใช้เทคนิคการรีดเพื่อให้ได้ความหนาบางที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ 8) การแต่งหน้าพิซซา จัดวางหน้าพิซซาในปริมาณที่พอดีและมีความสวยงาม 9) การอบพิซซา นำพิซซาลงเตาโดยต้องเผาระวังอุณหภูมิและระยะเวลาอบเพื่อให้ได้เนื้อสัมผัสที่กรอบพอดี 10) การตัดพิซซา ตัดพิซซาให้ได้ขนาดที่เท่ากันทุกชิ้นเพื่อความเป็นมาตรฐาน 11) การบรรจุภัณฑ์ ใช้กล่องที่สามารถเก็บความร้อนได้ดีเพื่อรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ 12) การจำหน่าย จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งการรับประทานที่ร้าน การจัดส่งถึงบ้าน และการซื้อกลับไปรับประทาน 2. สภาพปัญหาแปรรูปผลิตภัณฑ์พิซซาเตาดิน จากการศึกษา พบว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการแปรรูปผลิตภัณฑ์พิซซาเตาดินสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ปัญหาด้านวัตถุดิบและส่วนผสม โดยการจัดหาวัตถุดิบและส่วนผสมจำเป็นต้องเดินทางไปซื้อจากห้างสรรพสินค้าที่อยู่ค่อนข้างไกลจากพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความไม่สะดวกและเพิ่มต้นทุนในการผลิต 2) ปัญหาด้านการเก็บรักษา การขนย้าย และการขนส่ง วัตถุดิบสดมีอายุการเก็บรักษาสั้น เสื่อมคุณภาพและเกิดกลิ่นได้ง่าย อีกทั้งการขนย้ายและการขนส่งต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษเพื่อป้องกันความเสียหายของวัตถุดิบ 3) ปัญหาด้านความเที่ยงตรงของเครื่องชั่ง ในการผสมส่วนผสมจำเป็นต้องอาศัยการชั่งตวงที่แม่นยำ อย่างไรก็ตาม เครื่องชั่งที่ใช้มีข้อจำกัดด้านความเที่ยงตรง ทำให้เกิดความผิดพลาดในการชั่งตวง และส่งผลให้วัตถุดิบสูญเสียไป 4) ปัญหาด้านการบำรุงรักษาและการทำความสะอาด เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำพิซซามีการเสื่อมสภาพตามเวลา และการทำความสะอาดในบางครั้งยังไม่ทั่วถึง ส่งผลต่อประสิทธิภาพการผลิตและอาจกระทบต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ 3. แนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์พิซซาเตาดิน จากการศึกษาพบว่าแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์พิซซาเตาดินสามารถสรุปได้เป็น 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ ในการผลิตพิซซาควรมีความสม่ำเสมอทั้งในด้านรสชาติ รูปลักษณ์ และคุณภาพ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นมีมาตรฐานเดียวกันและไม่มี ความแตกต่าง 2) เครื่องหมายและฉลาก การจัดทำเครื่องหมายรับรองและการแสดงฉลากที่ชัดเจนจะช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค ทั้งในด้านความปลอดภัยและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ 3) มาตรฐานผลิตภัณฑ์ ควรมีการพัฒนามาตรฐานการผลิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ในตลาด 4) สุขลักษณะและความปลอดภัย สถานที่ผลิตต้องมีความสะอาด ถูกสุขลักษณะ และมีระบบควบคุมคุณภาพที่สามารถสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค

จะเห็นได้ว่ากระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์พิซซาแม้จะมีขั้นตอนการผลิตที่เป็นระบบและพิถีพิถัน แต่ยังมีประสบปัญหาในด้านวัตถุดิบ การขนส่ง การบำรุงรักษาอุปกรณ์ และการจัดการสุขลักษณะ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์เช่นเดียวกัน ความสอดคล้องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่ว่าจะเป็นสินค้าอาหารหรือของใช้ ล้วนเผชิญปัญหาที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ความไม่พร้อมด้านเทคโนโลยีการผลิต การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การจัดการคุณภาพ และการตลาดเชิงรุก ซึ่งหากไม่ได้รับการพัฒนาหรือสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะเป็นข้อจำกัดต่อการขยายตลาดไปสู่ระดับประเทศหรือสากล ดังนั้น แนวทางในการส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มสตรีผู้ผลิตสินค้าพื้นถิ่น จึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะด้านการออกแบบและบรรจุภัณฑ์ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้นับสนับสนุนด้านการตลาด ตลอดจนการสนับสนุนเชิงนวัตกรรมจากภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างความยั่งยืนและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในอนาคต

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กลุ่มสตรีศรีบางปะหันมีความรู้ความเชี่ยวชาญในกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น กลุ่มยังคงใช้กระบวนการผลิตแบบ



ดั้งเดิม แต่เริ่มนำเทคโนโลยีพื้นฐานเข้ามาช่วย อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาสมาชิกผู้สูงอายุและการบริหารที่พึ่งพาผู้นำกลุ่มมากเกินไป อาจทำให้เกิดข้อจำกัดในการพัฒนา การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือและความมุ่งมั่นของชุมชนในการสร้างอาชีพและเสริมสร้างรายได้ที่ยั่งยืน โดยเริ่มจากการสำรวจทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น วัตถุดิบพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแรงงานในชุมชน จากนั้นได้นำองค์ความรู้ด้านการผลิต เช่น การแปรรูป การถนอมอาหาร มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของตลาด นอกจากนี้ยังมีการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและลดต้นทุนการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่ได้คือการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งได้รับความสนใจจากทั้งในและนอกพื้นที่ การรวมกลุ่มของสตรีทำให้เกิดความสามัคคี สร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือน และส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในชุมชน นอกจากนี้ การเชื่อมโยงเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ช่วยสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และช่องทางการจัดจำหน่าย ทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีโอกาสดูแลตลาดและเติบโตอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์พิพัฒน์ มากช่วย (2566) ทำการศึกษา เรื่อง “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการสร้างอาชีพ และการยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ไข่เค็ม อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า การพัฒนาสู่มาตรฐานและผลิตภัณฑ์ต้นแบบภายใต้ชื่อ หนองศิลป์ชัย “ไข่เค็ม” ได้กำหนดสู่มาตรฐาน การผลิตไข่เค็มต่อ 1 สูตรมาตรฐาน ให้สามารถผลิตไข่เค็มได้จำนวน 60 ฟอง ทำให้ง่ายต่อการจัดเตรียมวัตถุดิบ สามารถควบคุมคุณภาพในการผลิตและลดการเหลือทิ้งของวัตถุดิบจากกระบวนการผลิตได้ บรรลุเกณฑ์ ตราสินค้า และฉลากผลิตภัณฑ์ ออกแบบพัฒนาภายใต้แนวทางการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน และความต้องการของกลุ่มชุมชน 1) เลือกใช้บรรจุภัณฑ์ที่ต้นทุนต่ำ 2) ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่ครบถ้วน 3) ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจ และสามารถจำหน่ายในราคาที่สูงขึ้นได้ แนวทางการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน สามารถขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเพื่อเตรียมขอขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์กับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และดำเนินการคัดสรรฯ จัดระดับผลิตภัณฑ์โอท็อปหรือขอรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ต่อไป

เมื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกันในประเด็น การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนเป็นฐาน ควบคู่กับการนำองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต ทั้งสองงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจำเป็นต้องอาศัย มาตรฐานการผลิต บรรจุภัณฑ์ และการสร้างอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค และเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ตลาดที่กว้างขึ้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่เพียงขึ้นอยู่กับทักษะหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยการบริหารจัดการที่เป็นระบบ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถเติบโตและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้ 1) แนวทางด้านการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ 2) แนวทางด้านการตลาดและการส่งเสริมการขาย 3) แนวทางการด้านการเพิ่มทักษะและการสร้างเครือข่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริขวัญ วัฒนจิ, จิตติมา ดำรงวัฒนะ, เตโช แชน้ำแก้ว และคณะ (2563) ทำการศึกษา เรื่อง “จันดีพริกแกง: แนวทางการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์น้ำพริกแกงในชุมชน” พบว่า 1) ขั้นตอนการแปรรูปการผลิตตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์น้ำพริกแกงได้แก่ 1.1) การเตรียมอุปกรณ์สำหรับการทำน้ำพริกแกง 1.2) การเตรียมวัตถุดิบการทำน้ำพริกแกง 1.2) ขั้นตอนการทำน้ำพริกแกง และ 1.4) ประโยชน์ของส่วนผสมในน้ำพริกแกง 2) สภาพปัญหาการผลิตตาม



มาตรฐานผลิตภัณฑ์น้ำพริกแกง ได้แก่ 2.1) ด้านการผลิตน้ำพริกแกงมีขั้นตอนการทำแบบเดิม ๆ 2.2) ด้านวัตถุดิบมีราคาแพงขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ 2.3) ด้านบรรจุภัณฑ์บรรจุภัณฑ์แบบเดิมไม่มีการพัฒนาที่ทันสมัย และ 2.4) ด้านการตลาด ขาดการประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลายและ 3) แนวทางการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์น้ำพริกแกง ได้แก่ 3.1) การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมใช้ในการผลิตน้ำพริกแกง 3.2) ส่งเสริมการปลูกวัตถุดิบในการผลิตน้ำพริกแกงให้คนในชุมชนมีรายได้และรู้จักการแปรรูปสมุนไพรที่หลากหลาย 3.3) ส่งเสริมด้านบรรจุภัณฑ์ช่วยยืดอายุการเก็บน้ำพริกแกงสะอาดและใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 3.4) ส่งเสริมด้านการขายและการตลาดมีการประชาสัมพันธ์เพิ่มช่องทางการตลาดแบบออนไลน์ เราจะเห็นได้ว่าการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องเริ่มจาก การปรับปรุงกระบวนการผลิตให้เป็นระบบ ทั้งในด้านการเตรียมอุปกรณ์ วัตถุดิบ และการบรรจุภัณฑ์ ตลอดจนการแก้ปัญหาด้านการตลาดและต้นทุนวัตถุดิบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางข้อที่ 1 ของงานวิจัยกลุ่มสตรีศรีบางปะหันที่เน้นการยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานมากขึ้น

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ ญัญญกัญญา เทียงธรรม และวันเพ็ญ นิโรภาส (2567) เรื่อง การพัฒนาน้ำพริกปลากระบอกของวิสาหกิจชุมชนบ้านท่าระแนะ จังหวัดตราด ให้ได้มาตรฐาน อย. ซึ่งชี้ว่าการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ไม่เพียงแต่ต้องปรับปรุงกระบวนการผลิต แต่ยังต้องอาศัยการอบรมเพื่อสร้างองค์ความรู้แก่สมาชิกในกลุ่ม ทั้งด้านคุณภาพ ความปลอดภัย และการบริหารจัดการ การวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกจะช่วยให้กลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปสู่การได้รับรองมาตรฐาน (อย. หรือ มผช.) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกับแนวทางของงานวิจัยกลุ่มสตรีศรีบางปะหันที่เน้นให้มีการอบรมและพัฒนาทักษะ เพื่อให้สมาชิกมีศักยภาพในการผลิตและบริหารจัดการตามมาตรฐาน ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ นวัตร โพธิสาร และคณะ (2566) เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลินทรีย์แบบมีส่วนร่วม จังหวัดสุรินทร์” พบว่า การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งด้านทุนสนับสนุน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์เชิงนวัตกรรม และการตลาดในวงกว้าง ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแนวทางข้อที่ 3 ของงานวิจัยนี้ ที่เน้นการพัฒนาทักษะและสร้างเครือข่าย เพื่อให้กลุ่มสามารถเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสใหม่ ๆ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

เมื่อเปรียบเทียบงานวิจัยทั้งหมด จะเห็นว่าแต่ละงานต่างชี้ไปในทิศทางเดียวกันคือ การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัย การปรับปรุงกระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐาน, การสร้างองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็น, และการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อเพิ่มพลังการตลาด ผลดังกล่าวสะท้อนว่าการดำเนินงานในชุมชนไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการผลิตสินค้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึง การจัดการเชิงองค์รวม ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ เทคโนโลยี เครือข่าย และตลาด เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีความยั่งยืนและแข่งขันได้ในระยะยาว

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัย เรื่อง แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน ควรจะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้ได้มาตรฐานที่ยอมรับได้ ทั้งในด้านคุณภาพ การตลาด และการบริหารจัดการ ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกเป็นหลายประเด็น ดังนี้

1) การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ เช่น การเลือกวัตถุดิบ โดยเน้นการใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพและปลอดภัย ซึ่งอาจรวมถึงการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจภายในชุมชน กระบวนการผลิต โดยการปรับปรุงกระบวนการผลิตให้ถูกสุขลักษณะและสอดคล้องกับมาตรฐาน Good Manufacturing Practice



(GMP) และการควบคุมคุณภาพ ด้วยการทดสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ได้มาตรฐานสากล

2) การพัฒนาด้านบรรจุภัณฑ์และการตลาด เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ด้วยการออกแบบที่น่าสนใจและสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชนศรีบางปะหัน รวมถึงการระบุข้อมูลผลิตภัณฑ์อย่างชัดเจน การสร้างแบรนด์ ด้วยการสร้างเอกลักษณ์ของแบรนด์เพื่อให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ และสุดท้ายช่องทางการจัดจำหน่าย โดยการขยายตลาดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์และการเข้าร่วมงานแสดงสินค้า เพื่อเพิ่มโอกาสในการขายที่มากขึ้น

3) การส่งเสริมทักษะและความรู้ของกลุ่มสตรี เช่น การอบรมและพัฒนา โดยการจัดเวิร์กช็อปหรืออบรมเกี่ยวกับการผลิต การตลาด และการจัดการธุรกิจ การพัฒนาภาวะผู้นำ ด้วยการเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการภายในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มสามารถบริหารงานได้อย่างยั่งยืน และการสร้างเครือข่าย ด้วยการส่งเสริมให้กลุ่มสตรีได้เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก เช่น หน่วยงานรัฐบาล หรือภาคเอกชน เพื่อรับการสนับสนุนและขยายโอกาสทางธุรกิจ

4) การบริหารจัดการภายในกลุ่ม เช่น การจัดการการเงิน โดยวางแผนการเงินอย่างมีระบบเพื่อให้สามารถบริหารรายได้และค่าใช้จ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนธุรกิจ โดยกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้กลุ่มมีทิศทางพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และอย่างสุดท้ายการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยการประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้น

5) การส่งเสริมความยั่งยืนในชุมชน เช่น การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้วยการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า และส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสร้างความร่วมมือกับคนในชุมชนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มสตรีและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยรวม รายละเอียดดังภาพ



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย



สรุป

จากผลการวิจัยที่ได้ศึกษา พบว่ากลุ่มสตรีศรีบางปะหันมีความเข้มแข็งและศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใส่ใจในกระบวนการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มยังคงประสบปัญหาหลักในด้านการขาดการรับรองมาตรฐาน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ไม่ทันสมัย รวมถึงข้อจำกัดด้านการตลาดและการบริหารจัดการภายใน ทำให้ยังไม่สามารถขยายตลาดและสร้างความเชื่อมั่นได้อย่างเต็มที่

ในกระบวนการผลิต แม้จะยังคงใช้วิธีการดั้งเดิม แต่ได้มีการเริ่มนำเทคโนโลยีพื้นฐานมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความปลอดภัย ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามของกลุ่มในการพัฒนาและรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ขณะเดียวกันการบริหารจัดการที่พึ่งพาผู้นำเพียงคนเดียวอาจเป็นข้อจำกัดในระยะยาว จึงควรมีการพัฒนาทักษะสมาชิกและสร้างระบบการทำงานที่มีส่วนร่วมมากขึ้น

แนวทางสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์ผลวิจัยประกอบด้วยสามประเด็นหลัก ได้แก่ การส่งเสริมพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ โดยการจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์และสร้างแบรนด์ รวมถึงการสนับสนุนให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการรับรองมาตรฐาน การพัฒนาด้านการตลาดและการส่งเสริมการขาย โดยเน้นการใช้ช่องทางออนไลน์และกลยุทธ์ทางการตลาดที่หลากหลาย และการเพิ่มทักษะและสร้างเครือข่ายด้วยการเชื่อมโยงกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อเพิ่มโอกาสทางธุรกิจและการสนับสนุนทุน

กล่าวโดยสรุป การยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีศรีบางปะหันไม่เพียงต้องพัฒนากระบวนการผลิต แต่ยังต้องบูรณาการการจัดการองค์ความรู้ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การสร้างเครือข่าย และการตลาดเชิงรุก เพื่อสร้างมาตรฐาน ผลักดันผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาดที่กว้างขึ้น และเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่มและชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานเฉพาะ ควรกำหนดเกณฑ์มาตรฐานเฉพาะสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้สามารถเข้าถึงและปฏิบัติได้จริง โดยมีหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) และสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ทำหน้าที่กำกับดูแล ทั้งนี้ควรมีการปรับปรุงแบบเกณฑ์มาตรฐานให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน เช่น การลดต้นทุนด้านเอกสาร การจัดให้มีการทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ในลักษณะกลุ่ม และการสนับสนุนองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพท้องถิ่น

2) ผลักดันโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ ควรส่งเสริมโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชนในลักษณะบูรณาการ โดยครอบคลุมทั้งทักษะด้านการเงิน การตลาดดิจิทัล การจัดการโลจิสติกส์ และการบริหารจัดการธุรกิจ ควบคู่กับการอบรมด้านคุณภาพสินค้า เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถแข่งขันได้ในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

3) สร้างช่องทางตลาดและการเชื่อมโยงเครือข่าย ควรกำหนดช่องทางตลาดที่ชัดเจน เช่น การเข้าร่วมแพลตฟอร์มออนไลน์ของกรมการพัฒนาชุมชน การนำผลิตภัณฑ์เข้าร่วมงาน OTOP Midyear / OTOP Online ตลอดจนการจัดคู่ธุรกิจ (Business Matching) เพื่อเชื่อมโยงผู้ประกอบการชุมชนเข้ากับภาคธุรกิจเอกชน และเพิ่มโอกาสในการขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ

4) ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน ควรมีแนวทางการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ เช่น การประเมินปริมาณวัตถุดิบ การกำหนดโควตาการใช้ในแต่ละปี รวมถึงมาตรการในการรักษาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน



ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

1) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่กลุ่มสตรีศรีบางปะหันอย่างเป็นระบบ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมการผลิตตามมาตรฐาน GMP การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม การบริหารต้นทุน ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ตลาด และขยายการขายผ่านช่องทางออนไลน์

2) เชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ ควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่มีศักยภาพ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรมการพัฒนาชุมชน ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME Bank) และภาคเอกชนที่มีโครงการความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ เงินทุน และช่องทางตลาดในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของชุมชน

3) การศึกษากระบวนการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ควรมีการศึกษาและพัฒนานวัตกรรมชุมชนผ่านกระบวนการที่มีส่วนร่วม เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototype) และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้บริโภค เพื่อนำมาใช้ปรับปรุง และต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้ตอบสนองความต้องการของตลาด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาโมเดลการบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบโมเดลการบริหารจัดการของกลุ่มสตรีหรือวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่อื่น เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดใกล้เคียง หรือวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และสร้างแบบแผนการจัดการที่เหมาะสมกับกลุ่มสตรีศรีบางปะหัน

2) สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การสนับสนุนทุนวิจัยจากหน่วยงานรัฐ การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากสถาบันการศึกษา และการร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อพัฒนาแบรนด์สินค้าชุมชนให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดระดับภูมิภาคและระดับสากล

3) ติดตามผลลัพธ์หลังการพัฒนา (Longitudinal Study) ควรมีการติดตามผลลัพธ์หลังการพัฒนา ในลักษณะ Longitudinal Study โดยกำหนดระยะเวลาในการติดตามอย่างน้อย 1 ปี และ 3 ปี พร้อมกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น ยอดขาย รายได้ครัวเรือน การได้รับการรับรองมาตรฐาน และระดับการยอมรับจากผู้บริโภค เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการประเมินผลและปรับปรุงแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- กันยารัตน์ เพ็งพอรู้. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตมินบุรีและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. (วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณัฐกัญญา เทียงธรรม, วันเพ็ญ นิโรภาส. (2567). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาน้ำพริกปลากระบอกของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวชุมชนบ้านท่าระแนะ อำเภอมืองตราด จังหวัดตราด. (รายงานการวิจัย). Trat Hospital Publication. สืบค้นเมื่อ 17 กรกฎาคม 2568, จาก https://trathospital.go.th/KM/TempDoc/temp_5131.pdf
- นฤมล ยอดชุม, จิตติมา ดำรงวัฒนะ, เดโช แชน้ำแก้ว, และ พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์. (2563). พืชชาเตาดิน: แนวทางพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกรณีศึกษาครอบครัวสวนของพ่อบ้านหนองชุมแสง หมู่ที่ 1 ตำบลอ่าวตง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 3(2), 56–72



- นวัตร โปธิสาร, อุมพร ไชยสูง, จันทรรดา สุขสาม, และคณะ. (2566). แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม จังหวัดสุรินทร์. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7(3), 15-38.
- พงษ์พัฒน์ มากช่วย (2566). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการสร้างอาชีพและการยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ไข่เค็ม อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *ราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 10(2), 149-180.
- ศิริขวัญ หวันจิ, จิตติมา ดำรงวัฒนะ, เดโซ แชน้ำแก้ว, อุดมศักดิ์ เดโซชัย และ เจียร ชูหนู. (2020). จันดีพริกแกง: แนวทางการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ น้ำพริกแกงในชุมชน. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 4(2), 45-63.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)*. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.drt.go.th/wp-content/uploads/2020/11/the-national-economic-and-social-development-plan-2555-2559.pdf>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)*. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2568, จาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2565/E/258/T_0001.PDF.



การวิเคราะห์อภิมานงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*

A Meta-Analysis Research of Innovations for Developing Analytical Reading
In Thai Subject of Basic Education Students

อรจิรา พวงมาลัย

Onchira Puangmalai

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Department of Educational Foundations, Faculty of Education, Silpakorn University

E-mail: onchira.p@silpakorn.edu

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินคุณภาพงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 2) ศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยที่มีผลต่อค่าขนาดอิทธิพล ของนวัตกรรมดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีวิเคราะห์อภิมาน (Meta-analysis) จากวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 155 เล่ม ซึ่งจัดทำในช่วงปี พ.ศ. 2553–2564 ผ่านเว็บไซต์ ThaiLIS โดยประเมินคุณภาพด้วยเกณฑ์จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) งานวิจัยส่วนใหญ่อยู่ในระดับคุณภาพดี และ 2) คุณลักษณะของงานวิจัยที่มีผลต่อค่าขนาดอิทธิพลได้แก่ ประเภทของนวัตกรรม รูปแบบการสอน เทคนิคการสอน สื่อการเรียนรู้ และการบูรณาการ ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การศึกษานี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะทางการเลือกใช้นวัตกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและระดับชั้นเรียน เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ในระยะยาว

คำสำคัญ: การอ่านเชิงวิเคราะห์; นวัตกรรม; การวิเคราะห์อภิมาน; ภาษาไทย

ABSTRACT

This research aimed to 1) evaluate the quality of innovation research for developing analytical reading in the Thai language subject among basic education students, and 2) investigate the research characteristics affecting the effect size of such innovations. This is a quantitative research using the meta-analysis method, based on 155 graduate theses published between 2010 and 2021 through the ThaiLIS database. The quality of research was assessed using criteria from the Office of the Education Council. The results revealed that 1) most research studies were of good quality, and 2) research characteristics significantly affecting effect sizes included types of innovation, instructional models, teaching techniques, learning media, and integrated innovation. This study offers practical guidance for selecting

* Received July 13, 2025; Revised August 16, 2025; Accepted August 26, 2025



suitable innovations aligned with student groups and education levels to sustainably enhance analytical reading skills.

Keywords: Analytical Reading; Innovation; Meta-analysis; Thai Language

บทนำ

การอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นกระบวนการอ่านที่เน้นการใช้ความคิด สติปัญญา และความรู้ในการตีความสิ่งที่อ่าน โดยผู้เรียนจะได้รับการฝึกให้คิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล และสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเองอย่างมีหลักการ ซึ่งทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์นี้ถือเป็นทักษะสำคัญในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการสื่อสารทั้งในระดับบุคคลและสังคม กระทรวงศึกษาธิการ (2549: 4) และสุวัฒน์ วิวัฒนานนท์ (2550: 76) ได้อธิบายไว้ว่าการอ่านเชิงวิเคราะห์คือการรับข้อมูลหรือสาระสำคัญ จากนั้นสามารถจำแนกประเด็น ปัญหา เชื่อมโยงข้อมูล และแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ สุวิทย์ มูลคำ (2550) ยังได้กล่าวว่า การอ่านเชิงวิเคราะห์ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อเท็จจริงและเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังของเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการประเมินและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมีวิจารณญาณ สอดคล้องกับพรทิพย์ แซ่ซัน และเฉลิมลาภ ทองอาจ (2553) ที่เห็นว่าทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นสิ่งจำเป็นในยุคที่ผู้คนต้องเผชิญกับข้อมูลจำนวนมาก โดยเฉพาะจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การฝึกให้นักเรียนสามารถประเมิน แยกแยะ และสรุปสาระสำคัญได้อย่างมีเหตุผลจึงเป็นสิ่งจำเป็น

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ให้ความสำคัญกับทักษะการอ่าน โดยเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ซึ่งกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ชัดเจนในมาตรฐาน ท1.1 คือ “ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน” โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้จากการอ่านไปสู่การพัฒนาตนเองและการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งเมื่อพิจารณาตามช่วงชั้น พบว่าในระดับประถมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนควรสามารถตั้งและตอบคำถามเชิงเหตุผล สรุปข้อคิดจากเรื่องที่อ่านได้ ในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ต้องสามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากข้อคิดเห็น และนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเน้นที่การวิเคราะห์ วิจารณ์ และตีความแนวคิดจากแหล่งข้อมูลหลากหลาย รวมทั้งประเมินความถูกต้องของข้อมูลอย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551)

แม้ว่าหลักสูตรจะให้ความสำคัญกับการสอนการอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นอย่างมาก แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่วัดจากการทดสอบระดับชาติดังกล่าว O-NET ระหว่างปี พ.ศ. 2559–2563 กลับชี้ให้เห็นว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนในหลายระดับชั้นต่ำกว่าร้อยละ 50 นอกจากนี้ การประเมินผลระดับนานาชาติ เช่น PISA ก็สะท้อนปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะผลการประเมินในปี PISA 2018 พบว่าคะแนนเฉลี่ยด้านการอ่านของนักเรียนไทยลดลงเมื่อเทียบกับการประเมินในปี 2015 ถึง 16 คะแนน โดยอยู่ในอันดับที่ 66 จากประเทศ/เขตเศรษฐกิจที่เข้าร่วม (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2563)

ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างในระบบการเรียนรู้ที่ยังไม่สามารถเสริมสร้างทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในยุคที่ลักษณะของข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปเป็นดิจิทัล และมีหลายแหล่งข้อมูล นักเรียนจึงต้องการความสามารถที่มากขึ้นในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างลึกซึ้งและมีวิจารณญาณ (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2564)

จากการพิจารณาปัญหาดังกล่าว ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ พบว่าการอ่านเชิงวิเคราะห์เป็นทักษะสำคัญที่ยังต้องการการพัฒนาอย่างเร่งด่วนในบริบทการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย แม้จะมี



งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้นวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านของนักเรียนในระดับต่าง ๆ เช่น งานของ สุพรรณา หลังประเสริฐ (2550) และปราณี พิพัฒน์สถิตกุล (2556) ที่ได้ศึกษานวัตกรรมพัฒนาความเข้าใจในการอ่านและการคิดวิเคราะห์ในกลุ่มสาระภาษาไทย แต่ยังไม่มียงานวิจัยใดที่ศึกษาการพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์โดยเฉพาะ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะมีการวิเคราะห์ห่อภิมานงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริง และยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยในบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินคุณภาพงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของงานวิจัยที่มีผลต่อค่าขนาดอิทธิพลของนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study)

โดยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจาก งานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา ทั้งระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระหว่างปี พ.ศ. 2553-2564 จากมหาวิทยาลัย 29 แห่ง จำนวน 155 เล่ม ที่สืบค้นได้จากเว็บไซต์โครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย

2. ขอบเขตในการศึกษา

งานวิจัยที่นำมาวิเคราะห์ห่อภิมานในครั้งนี้ เป็นงานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาที่ศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานระหว่างปี 2553-2564 จากการสืบค้นผ่านเว็บไซต์โครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS) โดยใช้คำสำคัญว่า “อ่านเชิงวิเคราะห์” และ “อ่านวิเคราะห์” ในการสืบค้น ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ 2565 และเลือกเฉพาะงานวิจัยเชิงทดลองหรืองานวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ที่ศึกษากับกลุ่มนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีการรายงานค่าสถิติเพียงพอต่อการนำไปใช้คำนวณค่าขนาดอิทธิพล และใช้แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยของสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา (2552) เพื่อคัดเลือกเฉพาะงานวิจัยที่มีคุณภาพงานวิจัยอยู่ในระดับดีขึ้นไปมาใช้ในการสังเคราะห์

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิทยานิพนธ์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2564 และเป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเฉพาะนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาภายหลังที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ประกอบกับมีการประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และภายหลังปีพุทธศักราช 2553 ได้ปรับปรุงและประกาศใช้ในทุกระดับของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งในหลักสูตรดังกล่าวให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอ่านเชิงวิเคราะห์ในสาระมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย จึงก่อให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงปี พ.ศ.2553-2564



3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดการศึกษาเป็นแบบการใช้การอภิปรายในการวิจัยจากเอกสารที่เป็น วิทยานิพนธ์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2564 และเป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเฉพาะนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยประกอบด้วยเครื่องมือ ดังนี้

1) แบบประเมินคุณภาพงานวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยของสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย นางลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ และเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพงานวิจัย

2) แบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ แบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัย และสมุดลงรหัส (code book) แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการพิมพ์และผู้วิจัย ด้านเนื้อหาสาระงานวิจัย ด้านวิธีวิทยาการวิจัย และด้านนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) สืบค้นข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากฐานข้อมูลออนไลน์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และฐานข้อมูล ThaiLIS โดยใช้คำสืบค้นคือ “อ่านเชิงวิเคราะห์” และ “อ่านวิเคราะห์” ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2564

2) ผู้วิจัยพิจารณางานวิจัยในเบื้องต้น 1 รอบ ว่าเป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกรางานวิจัยที่กำหนดหรือไม่ และมีเนื้อหาสาระครบถ้วนเพียงพอที่จะนำมาสังเคราะห์งานวิจัยได้ เพื่อสามารถนำงานวิจัยฉบับนั้นไปใช้ในการประเมินคุณภาพงานวิจัย

3) อ่านงานวิจัยโดยละเอียด และคัดเลือกเฉพาะเล่มที่เป็นไปตามเกณฑ์ในระดับดีขึ้น เพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยในครั้งนี้

4) บันทึกข้อมูลคุณลักษณะของงานวิจัยลงในแบบบันทึกงานวิจัย

5) บันทึกข้อมูลลงในแฟ้มบันทึกข้อมูลที่จัดเตรียมไว้ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลทำได้โดยการนำแบบบันทึกคุณลักษณะงานวิจัยที่ทำการเก็บรวบรวมได้ จากการค้นคว้าอิสระ โดยแบ่งการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การประเมินคุณภาพงานวิจัย เป็นการรายงานผลการประเมินคุณภาพงานวิจัย โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

วัตถุประสงค์ที่ 2 การวิเคราะห์คุณลักษณะงานวิจัยที่มีผลต่อขนาดอิทธิพลของงานวิจัย นวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้แก่

1) การวิเคราะห์ความแตกต่างของขนาดอิทธิพล จำแนกตามตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัย โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA)

2) การวิเคราะห์ตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยที่มีผลต่อขนาดอิทธิพล ด้วยการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์ถดถอยหาค่า

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. คุณภาพของงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์



งานวิจัยที่นำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นงานวิจัยประเภทวิทยานิพนธ์ จำนวน 83 เล่ม เป็นงานวิจัยในสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 39 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 45.80 มหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 45 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 54.20 ผลการประเมินเพื่อจัดระดับคุณภาพ พบว่า เป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก จำนวน 10 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 12.00 ในจำนวนนี้เป็นงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 5 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 6.00 มหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 5 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 6.00 ในภาพรวมส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดี จำนวน 70 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 84.30 ในจำนวนนี้เป็นงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 31 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 37.30 มหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 39 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 47.00 ที่เหลือเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 3 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 3.60 ในจำนวนนี้เป็นงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 2 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.40 และมหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 1.20 ทั้งนี้ไม่มีงานวิจัยเล่มใดที่มีคุณภาพอยู่ในระดับคุณภาพค่อนข้างต่ำ และคุณภาพต่ำ รายละเอียดดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 1 ระดับคุณภาพงานวิจัยจำแนกตามสังกัด

ระดับคุณภาพ งานวิจัย	มหาวิทยาลัยของรัฐ		มหาวิทยาลัยราชภัฏ		รวม	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
คุณภาพดีมาก	5	6.00	5	6.00	10	12.00
คุณภาพดี	31	37.30	39	47.00	70	84.30
คุณภาพปานกลาง	2	2.40	1	1.20	3	3.60
คุณภาพค่อนข้างต่ำ	0	0	0	0	0	0
คุณภาพต่ำ	0	0	0	0	0	0
รวม	38	45.80	45	54.20	83	100

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับคุณภาพงานวิจัยจำแนกตามสังกัด โดยภาพรวม มีคุณภาพดี คิดเป็นร้อยละ (83.30) ทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐ คิดเป็นร้อยละ (45.80) และมหาวิทยาลัยราชภัฏ คิดเป็นร้อยละ (54.20) โดยทั้ง 2 มีคุณภาพดีทั้งคู่ ทั้งนี้ ไม่มีงานวิจัยใดที่มีคุณภาพอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำหรือระดับต่ำเลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า งานวิจัยทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์คุณภาพที่น่าพึงพอใจ โดยเมื่อจำแนกตามสังกัดพบว่า ไม่ว่าจะ เป็นงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยของรัฐหรือมหาวิทยาลัยราชภัฏ ต่างก็มีคุณภาพส่วนใหญ่อยู่ในระดับ ดี เช่นเดียวกัน

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณภาพงานวิจัยรายด้านจำแนกตามระดับคุณภาพ

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพงานวิจัย						ภาพรวม		ระดับ คุณภาพ
	ปานกลาง		ดี		ดีมาก				
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
ด้านความเป็นมาและ ความสำคัญของปัญหา วิจัย	2.200	0.361	2.946	0.271	3.200	0.279	2.949	0.319	ดี
ด้านเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง	1.750	0.250	2.304	0.564	3.025	0.533	2.370	0.609	ปานกลาง
ด้านวิธีดำเนินการวิจัย	2.571	0.655	3.584	0.408	3.943	0.100	3.590	0.452	ดีมาก
ด้านผลการวิเคราะห์ข้อมูล	2.833	1.607	3.650	0.506	4.000	0.000	3.663	0.564	ดีมาก



รายการประเมิน	ระดับคุณภาพงานวิจัย						ภาพรวม		ระดับ คุณภาพ
	ปานกลาง		ดี		ดีมาก				
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
ด้านการสรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	2.444	0.509	3.514	0.412	3.867	0.233	3.518	0.461	ดีมาก
ด้านการนำเสนอรายงาน วิจัย	1.556	0.192	2.386	0.641	3.333	0.222	2.470	0.693	ดี
ด้านคุณภาพ รายงานวิจัย ในภาพรวม	2.226	0.260	3.064	0.265	3.561	0.066	3.095	0.341	ดี

จากตารางที่ 2 พบว่า เมื่อพิจารณาคุณภาพงานวิจัยในภาพรวม พบว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ($M=3.093, SD = 0.341$) เมื่อพิจารณาจำแนกรายด้าน พบว่า ด้านผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีค่าเฉลี่ยสูงสุดมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก ($M=3.663, SD = 0.564$) รองลงมาคือ ด้านวิธีดำเนินการวิจัย ($M= 3.590, SD = 0.452$) ด้านการสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ($M=3.518, SD = 0.461$) มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก และด้านความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย ($M= 2.949, SD = 0.319$) คุณภาพอยู่ในระดับดี ในขณะที่ด้านการนำเสนอรายงานวิจัย ($M= 2.470, SD = 0.693$) และ ด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ($M= 2.370, SD = 0.609$) คุณภาพอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาคุณภาพงานวิจัยในภาพรวมจำแนกตามระดับคุณภาพงานวิจัย พบว่า งานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยคุณภาพงานวิจัยทั้งในภาพรวมและจำแนกรายด้านทุกด้านสูงกว่างานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดีและระดับปานกลาง และงานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ยคุณภาพงานวิจัยทั้งในภาพรวมและจำแนกรายด้านทุกด้านสูงกว่างานวิจัยที่มีคุณภาพอยู่ในระดับปานกลาง

2. คุณลักษณะของงานวิจัยที่มีผลต่อค่าขนาดอิทธิพล

ผลการวิเคราะห์ค่าขนาดอิทธิพล โดยภาพรวม เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ประกอบด้วย ค่าขนาดอิทธิพล, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย, ค่าอิทธิพลต่ำสุด, ค่าอิทธิพลสูงสุด, ค่าการแจกแจงลักษณะเบ้ขวา, ค่าการแจกแจงสูงกว่าโค้งปกติ โดยมีผลการวิเคราะห์ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของค่าขนาดอิทธิพล

ค่าขนาดอิทธิพล	n	M	SD	C.V.	min	max	Sk	Ku
การอ่านเชิงวิเคราะห์	107	3.276	3.015	92.033	-4.597	15.115	0.923	2.082

จากตารางที่ 3 พบว่า ค่าขนาดอิทธิพลมีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ 3.276 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 3.015 และมีค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย ($C.V.$) เท่ากับ 92.033 ในขณะที่ขนาดอิทธิพลที่มีค่าต่ำสุดมีค่าเท่ากับ -4.597 และขนาดอิทธิพลที่มีค่าสูงสุดมีค่าเท่ากับ 15.115 เมื่อพิจารณาการแจกแจงของข้อมูล พบว่า การแจกแจงของข้อมูลมีลักษณะเบ้ขวา ($Sk = 0.923$) แสดงว่า ค่าขนาดอิทธิพลส่วนใหญ่มีค่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และมีการแจกแจงของข้อมูลสูงกว่าโค้งปกติ ($Ku = 2.082$) แสดงว่าข้อมูลมีการกระจายน้อย

การวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยขนาดอิทธิพลจำแนกตามตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยด้านนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยคุณลักษณะ 1 ตัวแปร ได้แก่ ประเภทนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยขนาดอิทธิพล รายละเอียดดังตารางที่ 3



ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยขนาดอิทธิพลการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยจำแนกตามตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยด้านนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คุณลักษณะงานวิจัย	ค่าของตัวแปร	ขนาดอิทธิพล			test of homogeneity of variances		ANOVA	
		N	M	SD	Levene statistic	p	F	p
ประเภทนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์	(1) ด้านรูปแบบการเรียนการสอน	29	2.557	3.293	1.770	.141	.976	.424
	(2) ด้านวิธีการสอน	11	3.772	3.899				
	(3) ด้านเทคนิคการสอน	28	3.011	2.958				
	(4) ด้านสื่อการเรียนรู้	21	3.627	2.319				
	(5) ที่เกิดจากการบูรณาการ	18	4.135	2.749				

* ไม่ได้นำเข้าร่วมวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA)

จากตารางที่ 3 พบว่า ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยขนาดอิทธิพลการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยจำแนกตามตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยด้านนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการนำมาเข้าร่วมวิเคราะห์ความแปรปรวนด้านเดียว คือ ด้านรูปแบบการเรียนการสอน มีค่าขนาดอิทธิพล ($M=2.557$), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($SD = 3.293$), ค่าความแปรปรวนทางเดียว ($F = 1.770$, $P = .424$) ส่วนด้านอื่นไม่มีการเข้าร่วมการวิเคราะห์ความแปรปรวน ตัวแปรคุณลักษณะงานวิจัยด้านนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่มีผลต่อความแตกต่างของค่าเฉลี่ยขนาดอิทธิพล กล่าวคือ งานวิจัยที่มีประเภทนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์แตกต่างกัน มีค่าเฉลี่ยขนาดอิทธิพลไม่แตกต่างกัน

โดยคุณลักษณะของงานวิจัยที่ส่งผลต่อค่าขนาดอิทธิพล ได้แก่

- 1) ประเภทของนวัตกรรม: นวัตกรรมที่เกิดจากการบูรณาการมีค่าขนาดอิทธิพลสูงที่สุด
- 2) เทคนิคการสอน: เทคนิค SQP2RS, KWL PLUS และการเรียนรู้แบบใช้ปัญหา (PBL) มีประสิทธิผลสูง
- 3) ระดับชั้นของผู้เรียน: พบว่านวัตกรรมมีผลต่อทุกระดับชั้น แต่ระดับประถมศึกษาตอนต้นแสดงค่าขนาดอิทธิพลสูงสุด

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านวัตกรรมที่มีลักษณะเฉพาะด้านวิธีการสอนควบคู่กับเทคนิคการคิด และการใช้สื่อการเรียนรู้ร่วมด้วย สามารถยกระดับทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า งานวิจัยนวัตกรรมการอ่านเชิงวิเคราะห์ส่วนใหญ่มีคุณภาพดีตามเกณฑ์ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาก่อนหน้านี้ที่ชี้ว่าการให้ความสำคัญกับกรอบแนวคิดและวิธีวิทยาการวิจัยจะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของผลวิจัย (สุพรรณษา หลังประเสริฐ, 2550) ดังนั้น ผู้วิจัยในอนาคตควรคำนึงถึงการออกแบบวิธีวิจัยและการประเมินคุณภาพเครื่องมือวัดอย่างรอบคอบเพื่อให้ผลวิจัยมีความถูกต้องและเชื่อถือได้

ผลการวิเคราะห์ห่อภิมานพบว่า นวัตกรรมที่เกิดจากการบูรณาการระหว่างรูปแบบการสอน เทคนิคการสอน และสื่อการเรียนรู้ มีค่าขนาดอิทธิพลสูงสุดเท่ากับ (1.02) เมื่อเปรียบเทียบกับนวัตกรรมแบบเดี่ยว ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ นางลักษณ์ วิรัชชัย (2542) ที่แนะนำให้บูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิผล

นอกจากนี้ เทคนิคการสอนเฉพาะทาง เช่น SQP2RS และ KWL PLUS ยังแสดงให้เห็นถึงผลกระทบเชิงบวกต่อทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเมธาวิ ดอกคำ (2560) และ กานต์พิชชา มะโน (2563) ที่ระบุว่า การใช้เทคนิคเฉพาะเจาะจงช่วยเสริมศักยภาพการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน ในด้านระดับชั้น พบว่านวัตกรรมมีผลดีต่อผู้เรียนทุกช่วงชั้น แต่ประถมศึกษาตอนต้นได้ผลลัพธ์สูงสุด อาจเนื่องจากผู้เรียนในช่วงนี้กำลังพัฒนาทักษะพื้นฐานด้านการอ่านและเปิดรับการเรียนรู้รูปแบบใหม่ๆ ได้ดีกว่า ดังนั้น ครูผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมตามช่วงวัยและลักษณะของผู้เรียนแต่ละระดับ

อย่างไรก็ตาม ผลวิจัยนี้มีข้อจำกัดในแง่ของตัวอย่างงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ และอาจมีอคติในข้อมูลที่รายงานมาไม่ครบถ้วน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ห่อภิมานงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน” สามารถสังเคราะห์ได้เป็นองค์ความรู้ดังแผนภาพต่อไปนี้



ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

สำหรับองค์ความรู้เกี่ยวกับ การวิเคราะห์ห่อภิมานงานวิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้เขียนได้ทำการสังเคราะห์และอธิบายไว้ดังนี้



วิเคราะห์โดยใช้สถิติอภิมาน หมายถึง การวิเคราะห์อภิมานสามารถใช้เป็นเครื่องมือเชิงสถิติในการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการศึกษาดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งทำให้สามารถสรุปภาพรวมของผลลัพธ์จากงานวิจัยหลายฉบับได้อย่างเป็นระบบ

บูรณาการ โดยใช้ หลักการแนวคิดนวัตกรรม หมายถึง นวัตกรรมที่มีลักษณะบูรณาการ เช่น การรวมระหว่างรูปแบบการสอน เทคนิคการสอน และสื่อการเรียนรู้ ให้ผลต่อการพัฒนาการอ่านเชิงวิเคราะห์สูงกว่านวัตกรรมแบบแยกเดี่ยว ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการออกแบบการเรียนรู้แบบองค์รวม

ให้ความสำคัญกับเทคนิค และวิธีการ หมายถึง เทคนิคการสอนเฉพาะที่เน้นกระบวนการคิด เช่น SQP2RS, KWL PLUS และ PBL มีศักยภาพในการส่งเสริมการอ่านเชิงวิเคราะห์ ซึ่งสะท้อนว่าการเรียนรู้ที่กระตุ้นการคิดเป็นกระบวนการสำคัญในยุคที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับข้อมูลหลากหลาย

มีทักษะการอ่านเป็นพื้นฐานเริ่มต้น หมายถึง ผลการวิจัยชี้ว่าการส่งเสริมทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ควรเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ผู้เรียนสามารถตอบสนองต่อกระบวนการคิดและการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อให้ได้ผลงานที่ไม่สับสน พัฒนาเยาวชนให้ก้าวไกล หมายถึง งานวิจัยในระดับวิทยานิพนธ์ยังมีคุณภาพโดยรวมในระดับที่น่าพอใจ แต่ต้องการการปรับปรุงด้านการรายงานข้อมูลทางสถิติและการวิเคราะห์ผลเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถนำมาใช้ในงานสังเคราะห์หรือวิเคราะห์อภิมานในอนาคตได้อย่างครบถ้วน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการนำมาพัฒนาเยาวชน ในการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

องค์ความรู้เหล่านี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ในวิชาภาษาไทย และเป็นฐานข้อมูลสำหรับการออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงหลักฐาน (Evidence-based Innovation) ในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาและครูควรส่งเสริมนวัตกรรมที่เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ เช่น เทคนิค SQP2RS, KWL PLUS และการเรียนรู้แบบใช้ปัญหา (PBL) โดยบูรณาการร่วมกับรูปแบบการสอนและสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้พัฒนาหลักสูตรควรบรรจุแนวทางการใช้เทคนิคการสอนที่เน้นการคิดเชิงวิเคราะห์ไว้ในคู่มือครูและแผนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่ยั่งยืนในวิชาภาษาไทย

2. ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้กำหนดนโยบายควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มพูนทักษะให้ครูสามารถเลือกใช้นวัตกรรมการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยโดยมีการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังบทความวารสาร งานประชุมวิชาการ และสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลเพิ่มเติม เพื่อให้การวิเคราะห์อภิมานครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาวิจัยที่เป็นผลระยะยาวของแต่ละประเภทต่อการพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ โดยเฉพาะการติดตามผลในระดับภาคสนาม

3. ควรศึกษาโดยใช้การส่งเสริมการออกแบบที่ตอบสนองต่อบริบทของผู้เรียนที่มีความหลากหลายทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม และความถนัดเฉพาะบุคคล



บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2549). *คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- กรมวิชาการ. (2546). *การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). *การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS for Windows*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี พิพัฒน์สถิตกุล. (2556). *การสังเคราะห์งานวิจัยด้านนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: การวิเคราะห์อภิमान*. (ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาศึกษาศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรทิพย์ แข็งขัน และเฉลิมลาภ ทองอาจ. (2553). การพัฒนาทักษะการอ่านคิดวิเคราะห์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 33(1), 89-101.
- เมธาวี ดอกคำ. (2560). *การศึกษาความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคหมวกหกใบ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- สุพรรณษา หลังประเสริฐ. (2550). *การวิเคราะห์อภิमानงานวิจัยนวัตกรรมการพัฒนาความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนระดับประถมศึกษา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา). คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2563). *รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (O-NET)*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.). (2564). *ผลการประเมิน PISA 2018 การอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *ตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุวัฒน์ วิวัฒนานนท์. (2550). *ทักษะการอ่าน การคิดวิเคราะห์ และเขียน*. นนทบุรี: ซี.ซี. นอลลิคส์ลิงค์.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2550). การคิดวิเคราะห์เพื่อการเรียนรู้. *วารสารครุศาสตร์*. 21(2), 44-58.



ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาจังหวัดสระแก้ว*

RELIANCE ON FOREIGN WORKER OF CAMBODIAN NATIONALITY IN SA KAEO PROVINCE

¹วิชาญชัย บุญแสง, กฤษณ์ รักษาติเจริญ, สมบูรณ์ ศิริสรหิรัญ,
ภัทร์ พลอยแหวน, สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์, ธนากร มูลพงษ์

¹Wichanchai Boonsang, Krish Rugchartjaroen, Somboon Sirisunhirun,
Phut Ploywan, Somsak Amornsiriphong, Dhanakorn Mulaphong

¹คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

¹Faculty of Social Sciences And Humanities Mahidol University

¹Email: wboonsang@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา 2) เพื่อศึกษาปัจจัยการเข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติกัมพูชา 3) เพื่อศึกษาการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติมีผลดีผลเสียในการเข้ามาทำงานในประเทศไทย

บทความวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาเป็นกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจก่อสร้าง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มห้างร้านค้าพาณิชย์แถบบริเวณชายแดน ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า 1) มีการภาวะการพึ่งพาด้านใช้แรงงานมากกว่าแรงงานด้านทักษะความเชี่ยวชาญ เพราะยังขาดแคลนคนทำงานในระดับการใช้แรงงาน การนำเข้าแรงงานข้ามชาติขึ้นอยู่กับธุรกิจของฝั่งประเทศไทย ถ้าเป็นธุรกิจด้านเกษตรกรรม แรงงานที่เข้ามาจะเป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ส่วนธุรกิจห้างร้านพาณิชย์ และ ธุรกิจก่อสร้างนั้นต้องการความต่อเนื่องในการทำงาน ดังนั้นการนำเข้าแรงงานค่อนข้างจะเน้นถึงความถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีกระบวนการนำเข้าแรงงานอย่างชัดเจน และเป็นที่ชัดเจนว่าปัจจุบันแรงงานข้ามชาติล้วนเป็นที่ต้องการในระดับการใช้แรงงานเป็นหลัก 2) ปัจจัยที่มาจากประเทศต้นทางคือความต้องการชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ปัจจัย 4 สวัสดิการที่ดีในการทำงาน ด้านประเทศปลายทางมีความต้องการแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานเนื่องจากประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานและต้องการแรงงานที่อดทนต่องานหนักและทำงานได้ต่อเนื่องจึงต้องการแรงงานข้ามชาติมาทำงานในสถานประกอบการ 3) ข้อดีของการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา ทำให้ผู้ประกอบการเกษตรกรรมมีการดำเนินงานได้อย่างคล่องตัว ถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นจากการที่ได้จ้างแรงงานข้ามชาติ ส่วนข้อเสียก็นั้น อาจเป็นเรื่องของการสื่อสาร แต่เมื่ออยู่ไปก็สามารถพูดภาษาไทยได้ และข้อเสียอีกอย่างคือ บางครั้งต้องมีการลงทุนเรื่องของการใช้จ่ายในการรับเข้ามาทำงานด้วยซึ่งนายจ้างเองก็อาจโดยลูกจ้างทำงานได้

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติ; แรงงานสัญชาติกัมพูชา; ภาวะการพึ่งพาแรงงาน



ABSTRACT

This research aimed to study 1) Examine the patterns of reliance on Cambodian Foreign Worker. 2) Investigate the factors that influence Cambodian foreign workers to seek employment in Thailand 3) Analyze the advantages and disadvantages of depending on foreign worker in the Thai labor market.

The research is a qualitative study. The key informants include groups of business operators in the construction industry, the agricultural sector, and commercial retailers located near the border areas. The sample size was determined using simple random sampling. Data collection tools consisted of interview guides and observation forms. The data were analyzed using content analysis.

Research Findings 1) The study found that there is a dependence on foreign worker primarily in low-skilled, manual labor roles rather than in skilled or specialized work. This is due to a shortage of workers in labor-intensive positions. The recruitment of migrant workers depends on the type of business in Thailand. For agricultural businesses, migrant workers are typically hired during the harvesting season. In contrast, retail and construction businesses require ongoing labor, so the recruitment of migrant workers in these sectors tends to emphasize legal compliance, with clearly defined procedures for hiring. It is evident that there is a consistent demand for migrant workers, especially in manual labor positions. 2) Push factors from the country of origin include the desire for a better quality of life, access to basic needs (the four requisites), and favorable employment-related welfare. On the other hand, pull factors from the destination country stem from labor shortages and the demand for migrant workers who are resilient, capable of performing physically demanding tasks, and able to maintain consistent employment. Consequently, there is a continued demand for migrant labor within various enterprises operators 3) The advantages of employing Cambodia workers include smoother and more efficient operations, particularly in the agricultural sector, where such workers are considered essential. However, there are some disadvantages, such as communication difficulties. These tend to improve over time as migrant workers gradually learn the Thai language. Another drawback is the financial investment required for recruitment, including fees for legal employment processes. In some cases, employers may face losses if workers abandon their jobs after being hired.

keywords: Foreign worker; Cambodian foreign worker; Reliance on foreign worker

บทนำ

ปัจจุบันแรงงานข้ามชาติได้มีบทบาทในภาคอุตสาหกรรมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก และมีแนวโน้มในการขยายตัวและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลไทยก็ออกกฎหมายข้อบังคับกำหนดต่าง ๆ เพื่อให้ความคุ้มครองและเพื่อความมั่นคงของประเทศ ปัจจุบันแรงงานข้ามชาติได้มีโอกาสเข้ามาทำงานในประเทศไทยเริ่มมากขึ้น เพราะรัฐบาลได้มีการจัดทำข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการจ้างแรงงาน (MOU) จากประเทศเมียนมา ลาว กัมพูชา เพื่อความสะดวกในการนำเข้านายจ้างสามารถเลือกแรงงานตามคุณสมบัติที่ต้องการได้ ซึ่งทำ



ให้ประเทศไทยถือว่าเป็นตลาดรองรับแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างมากและส่วนใหญ่แรงงานที่เข้ามาในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ จะเป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ จากแรงงานส่วนใหญ่ก็จะมุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรมภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมแปรรูปวัตถุดิบ จากจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย นับว่ามีจำนวนมากขึ้นเพราะเนื่องจากค่าตอบแทนที่สูงกว่าถิ่นเดิมที่อยู่ ทำให้แรงงานเหล่านี้เกิดการย้ายถิ่นการทำงานเข้ามาทำงานในประเทศไทย และพยายามหาทางอยู่ประเทศไทยให้ถูกกฎหมาย และพยายามหาแหล่งงานที่จ่ายค่าตอบแทนที่สูงกว่าเสมอ และทั้งนี้เองภาคการผลิตเรื่องแรงงานถือเป็นเรื่องสำคัญมากในการผลิตสินค้านานาชนิด และเหตุนี้ โรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่บริเวณชายแดนไทย จึงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานต่างถิ่นนั้นคือ แรงงานเมียนมา ที่สามารถเข้ามาทำงานในพื้นที่บริเวณชายแดนไทยได้

นโยบายภาครัฐที่เกิดขึ้นต้องมีความสอดคล้องกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การเป็นประชาคมอาเซียน กล่าวคือ การทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนเป็น “ครอบครัวเดียวกัน” ที่มีความแข็งแกร่งและมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยสมาชิกในครอบครัวมีสภาพความอยู่ที่ดี ปลอดภัย และสามารถค้าขายได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น ประชาคมอาเซียน (ASEN Community) คือ การรวมตัวกันของประเทศสมาชิกอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015) โดยมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือ “การสร้างประชาคมอาเซียนที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีกฎเกณฑ์กติกาที่ชัดเจน และมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง” เพื่อสร้างประชาคมที่มีความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาสและรับมือสิ่งท้าทายทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เพิ่มอำนาจต่อรองและขีดความสามารถการแข่งขันของอาเซียนในเวทีระหว่างประเทศทุกด้าน โดยเน้นให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้สะดวกมากขึ้น และประชาชนในอาเซียนในอาเซียนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนั้นเน้นการเสริมสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนในสามมิติ คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกฎระเบียบ และความเชื่อมโยงระหว่างประชาชน โดยประชาคมอาเซียน ประกอบด้วยสามเสาหลัก (Pillar) คือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (ประชาคมอาเซียน, 2555) อาเซียน (ASEAN) ประกอบด้วย 10 ประเทศ ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย สาธารณรัฐสิงคโปร์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ เนการาบรูไนดารุสซาลาม สาธารณรัฐสลังกีนีนิยมนิยมนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และราชอาณาจักรกัมพูชา มีประชากรรวมกันประมาณ 570 ล้านคน

จากการศึกษาของ สถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ พบว่า ตลาดแรงงานในประเทศไทยยังต้องพึ่งพาแรงงานข้ามชาติทักษะต่ำเพิ่มสูงขึ้นมาก โดยส่วนใหญ่ทำงานในประเภท 3D คืองานหนัก (Difficult job) งานสกปรก (Dirty Job) และงานอันตราย (Dangerous Job) ซึ่งเป็นงานที่คนไทยไม่นิยมทำ และยังขยายขอบเขตไปในหลายกิจกรรมมากขึ้น นอกจากนี้ พบว่า กลุ่มบริษัทที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติในระดับสูงส่วนใหญ่เป็นรัฐวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่มีการใช้แรงงานเข้มข้นรวมทั้งบริษัทเหล่านี้ยังมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนในแต่ละธุรกิจ (ขมนาถ นิตตะโย, 2563)

สิ่งที่สำคัญในการศึกษาเรื่องแรงงานข้ามชาตินี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพึ่งพาแรงงานเพื่อให้ผู้ประกอบการไทยได้มีโอกาสดำเนินธุรกิจอย่างราบรื่น เพราะแรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชาได้ตั้งใจเข้ามาปฏิบัติงานกับนายจ้างไทย ทั้งนี้ภาครัฐควรมีการออกนโยบายเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศเพราะปัจจุบันการเลือกใช้แรงงานไทยได้มีจำนวนลดน้อยลงในธุรกิจก่อสร้าง เมื่อมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาแล้วผู้ประกอบการควรมีแนวทางตัดสินใจในการเลือกใช้อย่างถูกต้องเพราะหากมีแรงงานข้ามชาติมากเกินไปอาจส่งผลเสียในอนาคตได้ รัฐบาลเองก็ควรมีนโยบายด้านแรงงานข้ามชาติและกฎหมายรวมทั้งสวัสดิการด้านต่างเพื่อรองรับการทำงานของแรงงานต่างชาตินี้ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยให้มีคุณภาพมากขึ้น



วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการเข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา
3. เพื่อศึกษาการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติมีผลเสียและผลดีของการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติ

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้นำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัย เรื่อง “ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ศึกษากรณีแรงงานที่เข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทย โดยที่ไม่ได้มีถิ่นพำนักที่ฝั่งประเทศไทย แรงงานเหล่านี้จะเข้ามาทำงานผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องที่มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ตามความเป็นจริง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา จังหวัดสระแก้ว คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพึ่งพาแรงงาน ที่ตั้งอยู่ในอำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจ้างงานข้ามชาติ ได้แก่ ผู้ประกอบการ นายจ้าง หัวหน้างาน ผู้ควบคุมแรงงานข้ามชาติ จำนวนมากกว่า 5 คน ขึ้นไป

1. การสัมภาษณ์เชิงลึกหลัก (In-depth Interview) กับผู้ประกอบการห้างร้าน และ เจ้าของธุรกิจงานที่ต้องพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ ที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่สนใจที่จะร่วมงาน เช่น งานด้านทำความสะอาดสิ่งสกปรก งานกรรมกรที่ต้องใช้แรงงาน โดยมีการสัมภาษณ์ เจ้าของธุรกิจห้างร้านพาณิชย์ งานก่อสร้าง และงานด้านเกษตรกรรม จำนวน 8 ราย

2. การสัมภาษณ์กับผู้จัดหาแรงงานและแรงงานเชิงลึกย่อย ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ดังนี้ ผู้จัดหาแรงงานจัดหาแรงงานข้ามชาติให้กับนายจ้าง จำนวน 4 คน หัวหน้าแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยจำนวน 4 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญงานวิจัยนี้ทั้งสิ้น 16 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ได้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) จากงานทางด้านการจ้างแรงงานข้ามชาติในเขตชายแดนไทย โดยศึกษากรณีแรงงานที่เข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทย ในครั้งนี้ผู้วิจัย ใช้เครื่องมือวิจัยคือแบบสัมภาษณ์และจะมีแบบบันทึกเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นสมุดจด ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตลอดจนมีการใช้กล้องถ่ายรูปและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อนำมาทบทวนทำความเข้าใจระหว่างกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจ้างงานข้ามชาติ โดยได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน เพื่อให้มีความเหมาะสมและครอบคลุมประเด็นการศึกษาถึงสิ่งที่ต้องการทราบทั้งหมด โดยรายละเอียดในแต่ละส่วนที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก มีดังนี้

ส่วนที่ 1 กระบวนการและรูปแบบการเคลื่อนย้ายการทำงานของแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาในปัจจุบัน แนวทางการเลือกใช้แรงงาน

ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลให้แรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา ได้เข้ามาทำงานในประเทศไทยกับนายจ้างไทย

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) การลงพื้นที่อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อรวบรวมข้อมูล
- 2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ประกอบการ และกลุ่มผู้จัดหาแรงงานข้ามชาติซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อยของผู้จัดหาแรงงานและแรงงาน โดยจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) โดยจะเป็นแบบไม่ใช้ทฤษฎี จำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาเชื่อมโยงกับการค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ บริเวณชายแดนไทย นำไปสู่การนำเสนอแนะนโยบายการแก้ปัญหาแรงงานในประเทศต่อไป

เพื่อให้การวิเคราะห์มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้วยการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนการการจำแนกประเภทข้อมูล โดยมีการเปรียบเทียบข้อมูล รวมถึงสรุปตีความด้วยการบรรยายผลมาใช้ในการวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อตีความว่าช่วงอายุแรงงานได้มีการพึ่งพาสูงสุด และเพื่อสรุปผลที่แท้จริงในการยืนยันข้อเท็จจริงเดิมหรือได้องค์ความรู้ใหม่ต่อไป

การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีการนำมาเปรียบเทียบหาข้อแตกต่าง และสังเคราะห์ให้เกิดแนวคิดของการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ทั้งนี้ทำให้เข้าใจถึงรูปแบบลักษณะงานและปัจจัยในการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาได้อย่างมีหลักเกณฑ์ ทำให้เกิดการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติตรงต่อรูปแบบลักษณะงานและเข้าใจถึงข้อดีข้อเสียของการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในประเทศไทย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษา จะนำเสนอตามอันดับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา ในจังหวัดสระแก้วนั้น ส่วนใหญ่จะพึ่งพาในลักษณะงานด้านการใช้แรงงานมากกว่าแรงงานด้านทักษะความเชี่ยวชาญ เนื่องจากหลายธุรกิจมีคนไทยอยู่ระดับหัวหน้า แต่ยังขาดแคลนคนทำงานในระดับการใช้แรงงาน ทั้งนี้การนำเข้าแรงงานข้ามชาติขึ้นอยู่กับธุรกิจของฝั่งประเทศไทย ถ้าเป็นธุรกิจด้านเกษตรกรรม แรงงานที่เข้ามาก็จะเป็นช่วงฤดูกาลเกี่ยวเกี่ยว ส่วนธุรกิจห้างร้านพาณิชย์ และ ธุรกิจก่อสร้างนั้นต้องการความต่อเนื่องในการทำงาน ดังนั้นภาวะการนำเข้าแรงงานค่อนข้างจะเน้นถึงความถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีกระบวนการนำเข้าแรงงานอย่างชัดเจน และเป็นที่ชัดเจนว่าปัจจุบันแรงงานข้ามชาติล้วนเป็นที่ต้องการในระดับการใช้แรงงานแบกหาม ขนส่ง เป็นต้น



ปัจจุบันนโยบายภาครัฐของประเทศไทย พยายามเอื้อต่อการนำเข้าแรงงานข้ามชาติมากขึ้นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ภาครัฐบาลไทยพยายามสนองความต้องการให้กับนายจ้างคนไทยมากขึ้นเพื่อให้มีแรงงานได้ใช้งาน และพยายามทำให้แรงงานข้ามชาติที่อยู่แบบผิดกฎหมายให้อยู่แบบถูกต้องมากขึ้น ด้านการพึ่งพาปัจจุบันผู้ประกอบการเกษตรกรรมมีความต้องการแรงงานข้ามชาติเป็นอย่างยิ่งเพราะขาดแคลนแรงงานมาช่วยทำงาน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ปัจจัยที่มาจากประเทศต้นทางคือความต้องการชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ปัจจัย 4 สวัสดิการที่ดีในการทำงาน ด้านประเทศปลายทางมีความต้องการแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานเนื่องจากประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานและต้องการแรงงานที่อดทนต่องานหนักและทำงานได้ต่อเนื่องจึงต้องการแรงงานข้ามชาติมาทำงานในสถานประกอบการ การเข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติ สัญชาติกัมพูชานั้น แต่เดิมแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ล้วนเป็นกำลังผลิตในภาคการผลิตทางการเกษตร โดยเป็นผู้สร้างและได้รับรายได้ในระบบเศรษฐกิจ และใช้ชีวิตร่วมกับคนไทย ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดของการเข้ามาทำงานในประเทศไทย คือ ค่าจ้างแรงงานในประเทศไทยที่มีมูลค่าสูงกว่าค่าจ้างแรงงานในกัมพูชา กล่าวคือ แรงงานข้ามชาติได้รับเงินรายได้มากกว่าที่ตนเองเคยอยู่ อันดับต่อมา คือ การไม่มีงานทำในประเทศกัมพูชา เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศไม่สู้ดีมากนัก ประชาชนเกิดภาวะว่างงานอยู่มากทำให้ต้องหาโอกาสไปทำงานที่ดีกว่าเป็นอยู่ ด้านของนายจ้างเอง ปัจจัยสำคัญที่สุดในการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติคือ การขาดแคลนแรงงาน นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดสำหรับนายจ้าง เพราะคนไทยในปัจจุบันหายากมากในระดับงานใช้แรงงาน เป็นไปได้ว่ามีการพัฒนาด้านการศึกษาทำให้กลุ่มผู้ใช้แรงงานลดน้อยลง ปัจจัยต่อมา คือ ค่าจ้างแรงงานที่เหมาะสมตามระบบกฎหมายแรงงานขั้นต่ำ ซึ่งทางกลุ่มของแรงงานข้ามชาติยอมรับในอัตราแรงงานขั้นต่ำอยู่แล้วตั้งแต่เริ่มเข้าระบบการเข้ามาทำงาน หากใช้แรงงานไทยแม้ว่าจะได้มากกว่าแต่ก็ยังหาไม่ได้และอยู่ได้ไม่นานก็ลากลับบ้าน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ที่ 3 ศึกษาการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติมีผลเสียและผลดีและควรพัฒนาแรงงานเหล่านี้ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดีขึ้น

ข้อดีของการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติ สัญชาติกัมพูชา คือ ทำให้ผู้ประกอบการเกษตรกรรมได้มีการทำงานได้อย่างคล่องตัว จุดนี้เป็นจุดสำคัญ เพราะหากไม่มีแรงงานผู้ประกอบการก็อาจไม่มีโอกาสเรื่องของเวลาในการบริหารจัดการ ดังนั้นการที่ได้จ้างแรงงานข้ามชาติทำให้มีแรงงานมาใช้ในระบบ จึงต้องมีความจำเป็นต้องนำเข้าแรงงานเพื่อมาทำไร่ทำสวน ข้อดีต่อมาแรงงานข้ามชาติ คือ ลักษณะการทำงานของแรงงานข้ามชาติไม่ค่อยมีปัญหาหรือมีเงื่อนไขอะไรกับนายจ้างมากนัก กล่าวคือ นายจ้างบอกอะไรก็ทำตามคำสั่ง โดยไม่มีข้อโต้แย้ง

ข้อเสียของการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา เป็นเรื่องของการสื่อสาร แต่เมื่ออยู่ไปก็สามารถพูดภาษาไทยได้ ส่วนข้อเสียอีกอย่างคือ บางครั้งต้องมีการลงทุนเรื่องของค่าใช้จ่ายในการรับเข้ามาทำงานด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ทำงานไม่เต็มที่หรือได้แรงงานไม่อดทนก็มีซึ่งตรงนี้เราไม่สามารถรู้ล่วงหน้าได้เลย ว่าแรงงานเหล่านี้จะอยู่กับเรานานแค่ไหน ซึ่งเราต้องมีการพิจารณาการทำงานของลูกค้าจ้างข้ามชาติให้ละเอียดก่อนเริ่มจ้างแรงงาน

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย จะนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบงานในการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา จังหวัดสระแก้ว



พบว่าการศึกษาภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว สามารถแยกสรุปอภิปรายผลได้ดังนี้

เจ้าของธุรกิจห้างร้านพาณิชย์บริเวณชายแดน

จากการศึกษาพบว่า การเข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทยมีทั้งแรงงานที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้เมื่อบัตรผ่านแดนใกล้อายุแรงงานข้ามชาติก็กลับไปแล้วเข้ามาใหม่ โดยไม่เสียเวลามากนัก ในด้านของความเป็นอยู่ของแรงงาน เมื่อเข้ามาทำงานในประเทศไทย ร้านค้าพาณิชย์หลายแห่งก็มีที่พักพิน หากเข้ามาทำงานโดยถูกต้องตามกฎหมาย แต่บางครั้งก็มีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานแบบไม่ผ่านกฎหมายก็มี กลุ่มคนเหล่านี้จะไปอาศัยอยู่กับกลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จัก การเป็นอยู่ของแรงงานแม้จะไม่ได้อยู่ในที่พักมีมาตรฐานเท่าไรนัก พวกเขาก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

การเลือกใช้แรงงานข้ามชาตินั้น ผู้ประกอบการไทยส่วนใหญ่ต้องการแรงงานให้อยู่กับตนเองยาว ๆ เพราะไม่อยากหาแรงงานใหม่ เพราะการเริ่มต้นเป็นการสูญเสียเวลาและค่าใช้จ่ายอย่างมากในกรณีที่นำเข้าแรงงานข้ามชาติแบบถูกกฎหมาย และที่สำคัญคือ การที่ผู้ประกอบการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติเนื่องจากว่า มีความขาดแคลนแรงงานไทยที่จะเข้ามาทำงานในองค์กรของตนเอง นั้นเอง

อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผลที่ได้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิตดา กิ่งทอง (2558) ทำการวิจัยเรื่อง การเลือกจ้างแรงงานต่างด้าวในอาเซียน (พม่า ลาว กัมพูชา) ของผู้ประกอบการในจังหวัด ปราจีนบุรี โดยอธิบายว่า ความต้องการจ้างแรงงาน ปัจจัยด้านการขาดแคลนแรงงาน ปัจจัยด้านความขยันในการทำงาน ปัจจัยด้านสวัสดิการในการทำงาน ตามลำดับ และ ตัวแปรคุณลักษณะของแรงงาน ด้านความรับผิดชอบ ด้านการทำงานเป็นทีมและด้านความประหยัด ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญที่สุดในการจ้างแรงงานข้ามชาติก็คือการหาแรงงานไทยยาก และคนไทยมองว่างานที่ทำขาดความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นไปค้าขายดีกว่า ได้กำไรเยอะกว่าเป็นแรงงาน ส่วนการทำงานแรงงานข้ามชาติกัมพูชา ถือว่ามีความขยันอดทนไม่ย่อท้อต่องานหนักด้วย

เจ้าของธุรกิจงานด้านการก่อสร้างหรือผู้รับเหมาก่อสร้าง จากผลการศึกษาพบว่า ในด้านการพึ่งพาปัจจุบันผู้ประกอบการธุรกิจก่อสร้างมีความต้องการแรงงานข้ามชาติเป็นอย่างยิ่งเพราะขาดแคลนแรงงานมาช่วยทำงาน เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานนั่นเอง และเรื่องของค่าธรรมเนียมปัจจุบันได้มีการลดลงเพื่อให้มีความคล่องตัวและมีช่องทางสะดวกในการนำจ่ายมากขึ้น

การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา ในธุรกิจรับเหมาก่อสร้างได้เกิดขึ้นมานานมากกว่า 20 ปี แต่เดิมที่แรงงานข้ามชาติที่ใช้ก่อนกัมพูชา จะเป็นแรงงานจากเมียนมา หลังจากแรงงานข้ามชาติเมียนมาได้มีการเปลี่ยนแนวทางการทำงานของตนไป ยังสายงาน อื่น เช่น งานบริการ งานด้านการค้าขาย งานด้านโรงงานอุตสาหกรรมอาหาร แม้กระทั่งงานด้านทำความสะอาดบ้าน ทำให้การเลือกจ้างแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาเข้ามาแทนที่แรงงานเดิมของแรงงานเมียนมา จึงทำให้งานด้านก่อสร้างในปัจจุบัน มีการใช้แรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาเป็นส่วนมาก โดยมีการจูงใจให้แรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชาได้มีสวัสดิการที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชาญชัย บุญแสง (2561) ศึกษาปัจจัยการเลือกใช้แรงงานต่างด้าวในอุตสาหกรรมก่อสร้าง มีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาถึงแรงจูงใจของแรงงานต่างด้าว แนวทางการสรรหาแรงงานต่างด้าวเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง สวัสดิการที่แรงงานต่างด้าวได้รับเพียงพอหรือไม่ โดยอธิบายว่า ปัจจุบันสวัสดิการแรงงานต่างด้าวนั้น กฎหมายได้ให้ความเป็นธรรม และผู้ประกอบการทุกคนก็ปฏิบัติตามด้วยดี แรงงานก็ไม่มีปัญหาด้านการทำงาน ในการเลือกใช้แรงงานสิ่งที่สำคัญสุด

ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ สัญชาติกัมพูชา นั้นปัจจุบันถือว่าเป็นเครื่องที่ควรตระหนักเป็นอย่างยิ่ง เพราะแรงงานไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมทำงานก่อสร้างเพราะมองว่าเป็นงานใช้แรงงานหนักและเสี่ยงสูง



ในกรณีทำงานในที่สูงก็ย่อมมีความเสี่ยง ในสถานที่ทำงานก่อสร้างปัจจุบันแรงงานไทย เหลือน้อยลงไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เมื่อมีฝีมือในการทำงาน ก็จะมีคนไปทำงานต่างประเทศ เพราะมีรายได้ที่สูงกว่าการทำงานอยู่ในประเทศไทย ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนไหวแรงงานฝีมือจากประเทศหนึ่งไปสู่ประเทศหนึ่ง หากเป็นแรงงานไทยที่ยังอยู่ประเทศไทย ก็จะออกไปหาอาชีพรับเหมาต่อเติม รับเหมาซ่อมบ้าน ขึ้นอยู่กับพื้นที่แรงงานไทยดำรงชีวิตอยู่

เจ้าของธุรกิจงานด้านการเกษตรกรรม ผลการศึกษาพบว่าด้านการพึ่งพาปัจจุบันผู้ประกอบการเกษตรกรรมมีความต้องการใช้แรงงานข้ามชาติอยู่ เพราะเนื่องด้วยความอดทนของแรงงานและความมุ่งมั่นในการทำงาน ทำให้ผู้ประกอบการชอบจ้างแรงงานข้ามชาติมาช่วยในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยว และฤดูการผลิต อยู่เรื่อย ๆ ในการศึกษาครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยมา พูลสวัสดิ์ (2558) ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจจ้างแรงงานต่างด้าวของผู้ประกอบการเกษตรกรรม ในพื้นที่อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง ที่อธิบายว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจ้างแรงงานต่างด้าว คือ ปัจจัยทางด้านการขาดแคลนแรงงาน ปัจจัยทางด้านค่าจ้างแรงงาน ปัจจัยทางด้านลักษณะงานเกษตรกรรม ปัจจัยทางด้านการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐบาล อุปนิสัยแรงงานต่างด้าว และนโยบาย กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติในการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ระยะเวลาการดำเนินการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว

เมื่อเป็นเช่นนี้ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ ถือได้ว่าแรงงานด้านเกษตรกรรมของไทยได้มีการใช้แรงงานข้ามชาติมาหลายปีแล้วและปัจจุบันก็มีการใช้แรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่อง และทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจด้านเกษตรกรรมมีความคล่องตัวในด้านแรงงานไว้เก็บเกี่ยวผลผลิตต่อไป

ผู้จัดหาแรงงานข้ามชาติให้กับนายจ้างและหัวหน้าแรงงานข้ามชาติ ผลการศึกษาพบว่า ด้านการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติปัจจุบันผู้ประกอบการเกษตรกรรม ผู้ประกอบการด้านก่อสร้างต่างต้องการแรงงานทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในระบบ จึงต้องนำเข้าแรงงานมาใช้ในงานอยู่เสมอนั่นเอง ธุรกิจที่เป็นที่ต้องการแรงงานข้ามชาติเป็นอย่างมากคือ ธุรกิจก่อสร้าง ที่ต้องการแรงงานสัญชาติกัมพูชา เพื่อไปทำงานในระบบงานของตนเอง ดังนั้นแรงงานข้ามชาติกัมพูชา ส่วนใหญ่จะมุ่งไปในทางด้านธุรกิจก่อสร้างมากกว่า เพราะเชื่อว่าทำงานก่อสร้างรายได้ดี และมีงานตลอดอีกทั้งมีโอกาสนำความรู้ด้านการทำงานกลับพัฒนาบ้านของตนเองได้อีกด้วย

การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติของผู้ประกอบการคนไทย จึงมีความต้องการอยู่เรื่อย ๆ เพราะผู้ประกอบการคนไทย ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า แรงงานกัมพูชา มีความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความเหน็ดเหนื่อย ไม่มีปัญหารบกวนกับทางนายจ้าง ดังนั้นการหาแรงงานข้ามชาติกัมพูชา ถือว่าเป็นเรื่องที่จำเป็นของนายจ้างคนไทยในยุคปัจจุบัน

2 อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา จังหวัดสระแก้ว

ปัจจัยในการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติสัญชาติ กัมพูชา จังหวัดสระแก้ว สามารถอภิปรายได้ดังนี้ ประการแรกที่ผู้ประกอบการต้องการแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานฝั่งไทย คือ การขาดแคลนแรงงานฝั่งไทย ผู้ประกอบการจึงต้องการแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในธุรกิจของตนเอง การเข้ามาทำงานในฝั่งประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา มีส่วนทำให้การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการมีความต่อเนื่อง ซึ่งเดิมที่นายจ้างคนไทย นั้นใช้แรงงานไทยอยู่แต่ต่อมาระยะ 20 ปีที่แล้ว นายจ้างมีความต้องการแรงงานเข้ามาทดแทนแรงงานไทยที่หายไปในระบบ ซึ่งมีเหตุผลส่วนใหญ่ กลับต่างจังหวัด และไปทำงานส่วนตัวของครอบครัว ประการที่สอง เรื่องของค่าจ้างแรงงานข้ามชาติที่ไม่สูงหากเปรียบเทียบกับแรงงานไทย และประการที่สาม เรื่องความขยัน ความอดทน ในงานหนัก แรงงานข้ามชาติกัมพูชา มีความอดทนขยันทำงานเชื่อฟัง



หัวหน้างานเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ ชัสมา พูลสวัสดิ์ (2558) ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจจ้างแรงงานต่างด้าวของผู้ประกอบการเกษตรกรรม ในพื้นที่อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง โดยอธิบายว่า ปัจจัยทางด้านการขาดแคลนแรงงาน ปัจจัยทางด้านค่าจ้างแรงงาน ปัจจัยทางด้านลักษณะงาน เกษตรกรรม ปัจจัยทางด้านการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐบาล อุปนิสัยแรงงานต่างด้าว และนโยบายกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติในการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ระยะเวลาการดำเนินการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชาญชัย บุญแสง (2561) ศึกษาปัจจัยการเลือกใช้แรงงานต่างด้าวในอุตสาหกรรมก่อสร้าง สวัสดิการแรงงานต่างด้าวนั้น กฎหมายได้ให้ความเป็นธรรม และผู้ประกอบการทุกคนก็ปฏิบัติตามด้วยดี แรงงานก็ไม่มีปัญหาด้านการทำงาน ในการเลือกใช้แรงงานสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ประสิทธิภาพในการทำงาน ที่อธิบายถึง สวัสดิการที่แรงงานข้ามชาติ พึ่งได้รับระหว่างทำงาน และกฎหมายข้อบังคับ ที่ให้ต่อแรงงานข้ามชาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกใช้แรงงาน กล่าวคือ ด้านสวัสดิการ แรงงานข้ามชาติไม่ค่อยเรียกร้องอะไรมาก เพียงแต่ให้เป็นไปตามกฎหมายแรงงานก็เพียงพอ หากได้ใช้แรงงานไทย ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นอยู่ ที่พัก ที่อยู่ของลูกและภรรยา ต่าง ๆ ซึ่งดูเหมือนว่าจะมากกว่าแรงงานข้ามชาติอีกด้วย บางครั้งข้อเรียกร้องของแรงงานไทยเอง ก็มีมากจนเกินไป เพราะว่า แรงงานไทยมีทางเลือกที่มากกว่าแรงงานข้ามชาตินั่นเอง

3 อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติมีผลเสียและผลดี และควรพัฒนาแรงงานเหล่านี้ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดีขึ้น

ข้อดีของการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติ สัญชาติกัมพูชา คือ ทำให้ผู้ประกอบการเกษตรกรรมได้มีการทำงานได้อย่างคล่องตัว จุดนี้เป็นจุดสำคัญ เพราะหากไม่มีแรงงานผู้ประกอบการก็อาจไม่มีโอกาสเรื่องช่วงเวลาในการบริหารจัดการ ดังนั้นการที่ได้จ้างแรงงานข้ามชาติ ทำให้มีแรงงานมาใช้ในระบบ จึงต้องมีความจำเป็นต้องนำเข้าแรงงานเพื่อมาทำไร่ทำสวน ข้อดีต่อมาแรงงานข้ามชาติ คือ ลักษณะการทำงานของแรงงานข้ามชาติไม่ค่อยมีปัญหาหรือมีเงื่อนไขอะไรกับนายจ้างมากนัก กล่าวคือ นายจ้างบอกอะไรก็ทำตามคำสั่ง โดยไม่มีข้อโต้แย้ง ส่วนข้อเสียนั้น อาจเป็นเรื่องของการสื่อสาร แต่เมื่ออยู่ไปก็สามารถพูดภาษาไทยได้ ข้อเสียต่อมา การเข้ามาทำงานของแรงงานข้ามชาติบางครั้งต้องอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ สิ่งให้คนไทยไม่ยอมรับ และสิ่งไหนคนไทยยอมรับ อีกอย่างคือ บางครั้งต้องมีการลงทุนเรื่องของการใช้จ่ายในการรับเข้ามาทำงานด้วย ในเรื่องของความเป็นระเบียบวินัย ความรู้ด้านสุขอนามัย เพราะหากปล่อยปะละเลย อาจเกิดโรคติดต่อได้ เป็นต้น การศึกษาวิจัยนี้ ถือว่าสอดคล้องกับงานวิจัย อรรถสิทธิ์ อัตโถปกรณ์ (2550) ศึกษาเปรียบเทียบแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวในอุตสาหกรรมก่อสร้างของไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาข้อดี-ข้อเสียในด้านต่าง ๆ จากการเลือกใช้แรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวในอุตสาหกรรมก่อสร้างของไทย จากการศึกษาพบว่า ข้อดีของแรงงานต่างด้าวด้านลักษณะและอุปนิสัยส่วนตัวคือ มีความแข็งแรง มีความอดทน ไม่มีปัญหาการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ส่วนข้อเสียคือ มีอารมณ์รุนแรง ความซื่อสัตย์สุจริตน้อย ความมีระเบียบวินัยน้อย เป็นต้น ข้อดีของแรงงานต่างด้าวทางด้านทักษะวิชาชีพคือ มีความกระตือรือร้น มีพัฒนาการของทักษะและมีฝีมือ มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม เป็นต้น ส่วนข้อเสียคือ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารน้อย มีความรู้ในเรื่องของวัสดุก่อสร้างน้อย

ด้านการพัฒนาแรงงานเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพ ผู้ประกอบการบางคนจะให้แรงงานเก่าที่มีอยู่ได้มีการสอนงานแรงงานใหม่ ตามหน้าที่ ที่ได้รับ และเมื่อมีความรู้แล้วก็สามารถนำเข้ามา เพิ่มเงินรายได้ให้ ส่วนด้านร้านค้าพาณิชย์ ก็จะทำให้แรงงานได้ดูแลกิจการร้านค้า ตอบคำถามลูกค้าเมื่อลูกค้าเข้ามาติดต่อสั่งซื้อสินค้า การสอนให้รู้จักวัฒนธรรมไทย และให้ฝึกเรียนรู้ภาษาไทย ด้านฝีมืออาจจะไม่ได้ใช้มากนัก ในด้านธุรกิจก่อสร้างจะมีการให้ฝึกทักษะฝีมือ ให้เกิดความชำนาญและมีการให้เงินเพิ่มหากได้มีการผ่านการฝึกฝีมือมาแล้วหรือมี



ประสบการณ์หลายปีในงานก่อสร้าง การพัฒนาที่มุ่งเน้นเรื่องของความถูกต้อง การดำเนินการตามแบบแผนที่ดี ตรงต่อเวลา แก้ปัญหาได้ทันที่ ในด้านธุรกิจเกษตรกรรม การพัฒนาแรงงานในเกษตร ก็จะเป็นเรื่องงานตัด หรือช่วงฤดูกาลเก็บผลผลิต การพัฒนาจะเป็นไปในเรื่องของ เวลาการเก็บ ความรู้ความเข้าใจในการเก็บเกี่ยว และการดูแลใส่ปุ๋ยในไร่ การหว่านเมล็ดพันธุ์พืช การกำจัดวัชพืช ในแปลงเกษตร เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ได้พบองค์ความรู้ใหม่ดังนี้

สิ่งที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้ ทำให้ได้เข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลต่อการนำเข้าแรงงานข้ามชาติ เพื่อเข้ามาทำงานในรูปแบบงานที่ต้องการแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยและทำให้ทราบถึงข้อดีข้อเสียที่นำเข้าแรงงานข้ามชาติ

องค์ความรู้ด้านการจ้างแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย สิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยให้แรงงานเกิดการเคลื่อนย้ายก็คือ เรื่องของ ความต้องการชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี กล่าวคือ แรงงานต้องการมีสภาพชีวิตที่มีมาตรฐาน โดยไม่ขาดแคลนปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต มีรายได้จุนเจือครอบครัวได้เพียงพอ และมีสวัสดิการชีวิตที่ดี เจ็บป่วยมีรักษารักษาโรคได้อย่างทันเวลา ถ้าแรงงานข้ามชาติขาดแคลนสิ่งเหล่านี้ จะทำให้เกิดความต้องการที่จะแสวงหารูปแบบงานที่ทำใหม่หรือเปลี่ยนงานใหม่ เพื่อให้เพียงพอกับครอบครัว ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญของแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานอยู่ในประเทศไทย

องค์ความรู้ด้านการบริหารแรงงานข้ามชาติของนายจ้างหรือผู้ประกอบการ ก็คือ โครงการสำเร็จหรือบรรลุตามเป้าหมาย แต่จะสำเร็จได้แรงงานต้องมีความพร้อม มีความต่อเนื่องในการทำงาน ดังนั้นความต้องการแรงงานให้สามารถทำได้อย่างยาวนานกับนายจ้าง นั่นคือการให้สวัสดิการที่ตรงตามกฎหมาย การให้รายได้ที่เหมาะสมกับแรงงาน โดยต้องมีการจ่ายค่าจ้างงานอย่างยุติธรรม และอาจมีการให้เงินส่วนเกินจากเงินเดือน เช่น การจ้างทำงานล่วงเวลา การให้ความสนใจในชีวิต ความเป็นอยู่ในครอบครัวของพวกเขา และการดูแลให้ความช่วยเหลือภาพรวม ทัวไป เป็นต้น

องค์ความรู้ที่สำคัญ การเลือกใช้แรงงานข้ามชาติ ทำให้เข้าใจข้อดีว่าส่วนใหญ่มักจะช่วยเรื่องการขาดแคลนแรงงานที่จะนำมาใช้ในระบบงานยิ่งถ้าเป็นธุรกิจก่อสร้างด้วยแล้วมูลค่าว่ามีราคาสูง แรงงานจะขาดหรือจะลาหยุดก็จะมีส่วนทำให้งานได้รับความเสียหายขึ้น และทำให้เข้าใจอีกว่า แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาล้วนมีความมุ่งมั่นอดทนต่อการทำงาน ไม่ย่อท้อต่องานหนัก และยังไม่เป็นปัญหาด้านกายภาพในการทำงานอีกด้วย ส่วนข้อเสียที่เห็นชัดเจนอีกอย่าง คือ การมีค่าใช้จ่ายในการจัดหาและการคัดเลือกแรงงานเข้ามาทำงาน ปัญหาในเรื่องของการย้ายสถานที่ทำงาน จำเป็นต้องมีการแจ้งกับหน่วยงานภาครัฐให้รับรู้ เป็นต้น ด้านการแย่งงานของคนไทย เกิดการเปรียบเทียบขึ้น

ด้านของแรงงานข้ามชาติที่ต้องการคือ เรื่องของความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ขาดแคลนปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต และต้องการมีเงินรายได้ที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ และสวัสดิการที่เพียงพอและสามารถทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าอยู่ประเทศกัมพูชา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยในการที่จะมาทำงานในประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติ

ด้านของผู้ประกอบการไทย ซึ่งมีความต้องการที่จะประสบผลสำเร็จในระบบงาน และตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ในระบบ ความต้องการให้งานมีความต่อเนื่องไม่หยุดชะงัก และต้องการแรงงานที่มีความอดทนไม่ย่อท้อต่องานหนัก จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ประกอบการมีความจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ ให้เข้ามาทำงานในระบบงานของตนเอง



สรุป

การศึกษา เรื่อง ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่มุ่งเน้นถึงงานที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมทำ และขาดแคลนแรงงานในรูปแบบงานลักษณะนั้น ๆ เช่น งานที่ใช้แรงงานหนัก งานที่ต้องเสี่ยงอันตราย และงานที่สกปรก จากการศึกษาพบว่าแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานล้วนแล้วแต่ขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีวิต และต้องการมีคุณภาพและรายได้ อีกทั้งสวัสดิการในชีวิตที่ดี โดยพวกเขาเหล่านี้จะเข้าทำงานกับนายจ้างที่เป็นคนไทย นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1) ผลจากการศึกษาวิจัย วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ภาวะการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะงานด้านเกษตรกรรม งานก่อสร้าง งานด้านค้าขายร้านประกอบกิจการพาณิชย์ แรงงานที่เข้ามาส่วนใหญ่ก็จะขาดคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งความรู้ ทักษะ และการศึกษา พวกเขาเหล่านี้ล้วนเข้ามาเพื่อมีเป้าหมายอย่างเดียวคือ หารายได้ไปจนเจือจรรอบครัวที่อยู่ในประเทศกัมพูชา ซึ่งการทำงานนั้นก็จะมีความอดทนและมุ่งมั่นเพื่อให้ครอบครัวได้อยู่ดีมีสุข

ดังนั้นแรงงานกลุ่มนี้หากได้รับงานที่ต้องการและค่าตอบแทนจากนายจ้างที่ดีแล้ว ก็ไม่ต้องการที่จะเปลี่ยนนายจ้างให้ยุ่งยากอีก การทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญที่แรงงานข้ามชาติต้องมีความตั้งใจเพื่อหารายได้ส่งไปให้ทางครอบครัวของตนที่กัมพูชา

2) ผลจากการศึกษาวิจัย วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัจจัยด้านการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ ทางฝ่ายผู้ประกอบการยอมรับว่าแรงงานขาดแคลน และหาแรงงานไทยไม่ได้ อีกทั้งงานต้องการต่อเนื่อง จึงทำให้มีความต้องการแรงงานเพิ่มและจำเป็นต้องมีการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติเพื่อเข้ามาทำงานให้บรรลุตามจุดหมายหรือแผนงานที่วางไว้

ดังนั้น ปัจจัยเรื่องความขาดแคลนแรงงานล้วนมีความสำคัญกับการจ้างแรงงานข้ามชาติเป็นอย่างมากสำหรับนายจ้างคนไทย

3) ผลจากการศึกษาวิจัย วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ด้านของการจ้างแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย แม้ว่าจะได้เข้ามาทำให้งานมีความสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายแล้ว ก็ยังต้องพิจารณาเรื่องของความมั่นคงของประเทศไทยด้วย ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสียในการเลือกใช้แรงงานข้ามชาติ

ดังนั้นผู้ประกอบการ การควบคุมแรงงานข้ามชาติให้ดี เพราะอาจเกิดปัญหากับแรงงานในอนาคตได้ และควรมีวิธีการแก้ปัญหาด้วยการจ้างแรงงานไทยไว้ด้วย เพื่อความมั่นคงของระบบงาน หากมีปัญหาก็สามารถแก้ไขได้ทันทั่วทั้ง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐ นโยบายในการจ้างแรงงานข้ามชาติควรมีการควบคุมและจัดการเพื่อความมั่นคงของประเทศไทย เพราะหากมีแรงงานข้ามชาติมากเกินไป โอกาสที่คนไทยจะได้งานทำก็น้อยและเกิดปัญหากับคนไทยด้วย ควรมีการปรับค่าแรงคนไทยให้สูงขึ้นโดยวัดจากประสบการณ์และความรู้และรับผิดชอบในหน้าที่มากขึ้น เพื่อที่จะเป็นแนวทางทำให้คนไทยเริ่มสนใจงานมากยิ่งขึ้น

ภาคเอกชน การเลือกใช้แรงงานควรมีการวางแผนจำนวนแรงงานไทยและแรงงานข้ามชาติให้ดีหากเกิดปัญหาเกี่ยวกับการกลับประเทศ จะได้ไม่มีความเสียหายกับธุรกิจ และควรมีการวางแผนการรับคนเข้ามาทำงานให้เพียงพอด้วย



ภาคเกษตรกรรม ปัจจุบันแรงงานรุ่นใหม่ได้หายไปจากตลาดแรงงานด้านเกษตรกรรมเป็นอย่างมากเนื่องจากคนไทยรุ่นใหม่มีความเห็นว่างานด้านเกษตรเป็นงานที่เหนื่อยลำบาก จึงไม่ค่อยมีค่านิยมที่จะทำการเกษตรกัน ดังนั้นควรวางแผนการจ้างแรงงานข้ามชาติให้ดี ว่าเป็นรายวันหรืองานเหมาจนเสร็จงานที่ดำเนินการ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในด้านของแรงงานข้ามชาติสัญญาติดกัมพูชาแม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยอาจจะมีปัญหาแรงงานสัญชาตินี้อยู่ ทั้งนี้การศึกษาวิจัยควรมีการมุ่งศึกษาต่อไปดังนี้

1) ควรศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาทางด้านฝีมือแรงงานไทยว่าในอนาคตมีแนวโน้มในการพัฒนาไปในทางใด รัฐมีส่วนส่งเสริมและมุ่งหวังอย่างไรในแรงงานไทย เพื่อให้ประเทศไม่ขาดคนไทยที่มีฝีมือในระบบงาน ไม่ว่าธุรกิจแบบใด เป็นต้น

2) ควรศึกษาเกี่ยวกับรับมือกับการขาดแคลนแรงงานและการเลือกใช้แรงงานใหม่เข้ามาในตลาดแรงงานข้ามชาติอย่างไร และแรงงานที่ไร้ฝีมือมีกระบวนการพัฒนาสู่ระดับความชำนาญการ เป็นไปอย่างไร เป็นต้น

3) ควรศึกษาแนวทางการเลือกใช้แรงงานไทยในปัจจุบันว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร หากมีการเลิกจ้างแรงงานข้ามชาติ และมีผลกระทบอย่างไรบ้าง เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ชนัดดา กิ่งทอง.(2558). การเลือกจ้างแรงงานต่างด้าวในอาเซียน (พม่า ลาว กัมพูชา) ของผู้ประกอบการในจังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสาธารณะ วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- ชมนาด นิตตะโย, โสภณ ธัญญาเวชกิจ และคณะ. (2563). เปิดข้อเท็จจริงแรงงานต่างด้าวในไทย: ตอนที่ 1 แรงงานทักษะต่ำมองภาพการพึ่งพาแรงงานต่างด้าวในไทยผ่านข้อมูลประกันสังคม. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์.
- ชัสมา พูลสวัสดิ์. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจจ้างแรงงานต่างด้าวของผู้ประกอบการเกษตรกรรมในพื้นที่อำเภอนิคมน้ำจืดจังหวัดระยอง. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการธุรกิจ วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประชาคมอาเซียน (2555) สมาชิกอาเซียน. สืบค้น 12 มิ.ย. 2568, จาก <http://www.ru.ac.th>
- ธิตติวิทย์ สัตยธิตติธัย. (2552). การแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานไทยในภาคอุตสาหกรรมก่อสร้างโดยใช้แรงงานต่างด้าว. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชาญชัย บุญแสง. (2561) ปัจจัยการเลือกใช้แรงงานต่างด้าวในอุตสาหกรรมก่อสร้าง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์.
- อรรถสิทธิ์ อัดโถปกรณ์. (2550) การเปรียบเทียบแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวในอุตสาหกรรมก่อสร้างของไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กรุงเทพมหานคร.



รูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม

: การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*

Innovation Model for Anti-Corruption by Civil Society Networks

: Integration of Buddhist Principles for Sustainable Development

นรภัทร เดชพยัตชัย

Noraphatra Dehchopayathchai

สำนักมาตรการเชิงรุกและนวัตกรรม

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

Bureau of Proactive Measures and Innovations,

Office of the National Anti-Corruption Commission

E-mail: noraphatra.dehcho@gmail.com

บทคัดย่อ

การทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญในการต่อต้านการทุจริต แต่รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการต่อต้านการทุจริตของเครือข่ายภาคประชาสังคมยังขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทุจริต 2) เพื่อส่งเสริมการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางสังคมทางสังคมเพื่อการต่อต้านการทุจริตของเครือข่ายภาคประชาสังคม และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ของเครือข่ายภาคประชาสังคม การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยและพัฒนาโดยใช้แนวทางทฤษฎีฐานราก ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญระดับสูงของประเทศด้านการป้องกันการทุจริต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม ATLAS.ti ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการทำงานของเครือข่ายเริ่มจากการทำความเข้าใจปัญหาการทุจริตอย่างลึกซึ้งก่อนพัฒนากลไกการดำเนินงานที่มีการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลัก การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเกิดจากการบูรณาการระหว่างกลไกการดำเนินงานและการสร้างจิตสำนึกแบบองค์รวมบนฐานหลักพุทธธรรม ส่งผลให้เกิดรูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมที่ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ฐานรากหลักพุทธธรรม (อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 สปัปฐม 7) ชั้นความเข้าใจ ชั้นกลไกการดำเนินงาน ชั้นจิตสำนึกและแรงจูงใจ โครงสร้างเครือข่าย และกระบวนการทำงาน 4 ขั้นตอน องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นคือการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกลไกการต่อต้านการทุจริตสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะการใช้ทริโอดตปปะเป็นนวัตกรรมทางจิตใจและการสร้างระบบนิเวศการต่อต้านการทุจริตแบบองค์รวม ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือประเมินความเสี่ยงต่อการทุจริตในระดับพื้นที่ การสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการร้องเรียนและเฝ้าระวัง การฝึกอบรมผู้นำเครือข่ายตามหลักพุทธธรรม และการขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ อย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: รูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริต; เครือข่ายภาคประชาสังคม; การบูรณาการหลักพุทธธรรม; การพัฒนาที่ยั่งยืน

* Received July 21, 2025; Revised August 26, 2025; Accepted August 27, 2025

ABSTRACT

Corruption in Thai society is a significant issue that impacts sustainable development. Civil society plays a vital role in anti-corruption efforts; however, the integration of Buddhist principles into anti-corruption initiatives by civil society networks remains a topic that lacks systematic study. This research aims to 1) study the working processes of civil society networks involved in corruption prevention, 2) promote the development of social innovation for anti-corruption, and 3) present approaches to anti-corruption at the area level. The research is qualitative and development-oriented, employing a grounded theory approach through in-depth interviews with high-level national experts in the prevention of corruption. Data analysis was conducted using ATLAS.ti. The research results found that the network's working process begins with a deep understanding of corruption problems, followed by the development of operational mechanisms that prioritize participation as its core. Social innovation development arises from the integration between operational mechanisms and holistic consciousness creation based on Buddhist principles, resulting in an anti-corruption innovation model by civil society networks consisting of 6 main components: Buddhist principles foundation (Noble Truths 4, Iddhipada 4, Sappurisadhamma 7), understanding layer, operational mechanism layer, consciousness and motivation layer, network structure, and 4-step working process. The new knowledge generated is the integration of Buddhist principles with modern anti-corruption mechanisms suitable for the Thai social context, particularly the application of Hiri-Ottappa as a mental innovation and the creation of a holistic anti-corruption ecosystem. Recommendations for application include developing corruption risk assessment tools at the area level, creating digital platforms for complaints and surveillance, training network leaders according to Buddhist principles, and systematically expanding to other areas.

Keywords: Anti-corruption innovation model; Civil society networks; Integration of Buddhist principles; Sustainable development

บทนำ

การทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยเป็นปัญหาที่สั่งสมมานาน ส่งผลกระทบต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคงของประเทศ (พรเทพ จันทรนิภ, 2558) ลักษณะของการทุจริตมีความซับซ้อนและพัฒนาให้ยากต่อการตรวจสอบมากขึ้น จากการทุจริตทางตรงมาสู่การทุจริตข้ามแดนที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยี (อภิชาติ พานสุวรรณ และ พระมหาบุญรอด มหาวิโร (สืบดวง), 2564) โดยข้อมูลจากสำนักงาน ป.ป.ช. พบว่า ความเสียหายจากการทุจริตในปี 2566 สูงถึง 26,247 ล้านบาท โดยการร้องเรียนของหน่วยงานท้องถิ่นคิดเป็น 44.96% ของการร้องเรียนทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2567)

การต่อต้านการทุจริตเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมาย SDG 16 ที่เน้นการสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2023) โดยกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการสร้างธรรมาภิบาลและเสริมสร้างความโปร่งใสในระบบการบริหารจัดการสาธารณะ (Anheier, Toepler, & List, 2010) การรวมตัว



กันของประชาชนในระดับพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและป้องกันการทุจริตเนื่องจากความใกล้ชิดกับชุมชน (Transparency International, 2023) โดยบริษัทที่เป็นพื้นที่ของไทยนั้น การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการต่อต้านการทุจริตได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพในบริษัทไทย เนื่องจากหลักศีล สมาธิ ปัญญา และเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต (รัตนา ชินบุตรานนท์, ณฐา วัฒนพรพรหม, และ รุ่งรวี วัฒนพรพรหม, 2568)

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และ "ชมรม STRONG-จิตพอเพียงต้านทุจริต" จะสะท้อนการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการป้องกันการทุจริต (ราชกิจจานุเบกษา, 2560; สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2564) แต่รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการต่อต้านการทุจริตของเครือข่ายภาคประชาสังคมยังขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีความกระจัดกระจาย ประกอบกับความซับซ้อนของกระบวนการภาครัฐที่ทำให้ประชาชนขาดความเข้าใจในการตรวจสอบการทุจริต

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบนวัตกรรมต่อต้านการทุจริตโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมที่บูรณาการหลักพุทธธรรม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญและผู้นำเครือข่าย การศึกษานี้คาดว่าจะได้รูปแบบนวัตกรรมที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับการต่อต้านการทุจริตอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของเครือข่ายภาคประชาสังคมและเป็นแนวทางการขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ เพื่อให้สังคมไทยมีคุณธรรม โปร่งใส และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยฐานรากทางพุทธธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทุจริต
2. เพื่อส่งเสริมการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางสังคมทางสังคมเพื่อการต่อต้านการทุจริตของเครือข่ายภาคประชาสังคม
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ของเครือข่ายภาคประชาสังคม

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยและพัฒนา โดยใช้แนวทางทฤษฎีฐานราก เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่มีพื้นฐานจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในบริบทสังคมไทย (Creswell & Poth, 2016)

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับนวัตกรรมต่อต้านการทุจริต การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม และการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม จากฐานข้อมูลวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารนโยบายจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนารอบแนวคิดและสร้างเครื่องมือวิจัย (Hart, 2018)

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 8 คน โดยกำหนดเกณฑ์เป็นผู้เชี่ยวชาญและผู้นำภาคประชาสังคมที่มีประสบการณ์ในการต่อต้านการทุจริตไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือได้รับการคัดเลือกจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต บุคลากร

ของสำนักงาน ป.ป.ช. และผู้แทนภาคประชาสังคม การเลือกกลุ่มตัวอย่างสอดคล้องกับหลักการของแพตตัน (Patton, 2023) ที่เน้นการเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงกับประเด็นวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

พัฒนาแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างประกอบด้วยคำถามหลัก 5 ข้อ ได้แก่ ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาการทุจริต เครื่องมือหรือแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความเสี่ยงต่อการทุจริต องค์ประกอบของรูปแบบและแนวทางการวิเคราะห์ความเสี่ยงต่อการทุจริตของเครือข่ายประชาสังคม กรณีตัวอย่างของกลุ่มเครือข่ายการต่อต้านการทุจริต และข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายประชาสังคมต่อต้านการทุจริต เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน (Brinkmann & Kvale, 2014)

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบรายบุคคล ใช้เวลาครั้งละ 45-60 นาที แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงเริ่มต้นที่เป็นการแนะนำตัวและอธิบายวัตถุประสงค์ ช่วงสัมภาษณ์หลักที่ใช้คำถามหลักและคำถามชักใช้ และช่วงสิ้นสุดที่สรุปประเด็นสำคัญ การเก็บข้อมูลใช้การบันทึกเสียงและการจดบันทึกประกอบ จากนั้นถอดเทปแบบปรับแต่งเพื่อความเข้าใจและการวิเคราะห์ (Saldana, 2025)

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางทฤษฎีฐานรากประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ การเข้ารหัสเปิดซึ่งเป็นการแยกแยะและกำหนดรหัสเบื้องต้นจากข้อมูล การเข้ารหัสแกนซึ่งเป็นการจัดหมวดหมู่และสร้างกลุ่มรหัสที่มีความสัมพันธ์กัน และการเข้ารหัสเลือกสรรซึ่งเป็นการพัฒนาทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดหลักจากการเชื่อมโยงหมวดหมู่ ใช้วิธีการเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่อิ่มตัว (Charmaz, 2014) การวิเคราะห์ใช้โปรแกรม ATLAS.ti Web (Scientific Software Development GmbH, 2025) ในการจัดการและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Friesen, 2019)

ขั้นตอนที่ 6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ 2 วิธี ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าซึ่งใช้หลายแหล่งข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ประกอบ และการศึกษาเอกสาร (Patton, 2023) และการให้สมาชิกตรวจสอบซึ่งเป็นการถอดเทปและปรับแต่งข้อมูลให้เป็นเอกสาร จากนั้นส่งให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านและพิจารณาความถูกต้อง เมื่อผู้ให้ข้อมูลเห็นชอบกับเนื้อหาแล้วจึงลงนามรับรองความถูกต้องของข้อมูล (Creswell & Poth, 2016)

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของรูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตที่บูรณาการหลักพุทธธรรม ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก กระบวนการดำเนินงาน และแนวทางการประยุกต์ใช้ในบริบทต่าง ๆ

ผลการศึกษจะถูกนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ (Morse, 2015) โดยคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ตามมาตรฐานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยและพัฒนา เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมที่บูรณาการหลักพุทธธรรม โดยใช้แนวทางทฤษฎีฐานรากผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 8 ท่าน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม ATLAS.ti ผลการวิเคราะห์ได้ 61 รหัส และ 279 คำพูดสำคัญ จัดเป็น 7 หมวดหมู่หลัก รวมกลุ่มเป็น 3 อิมหลัก พัฒนาเป็น 4 ทฤษฎี



และนำไปสู่การสร้างรูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยใช้ค่าความยึดมั่นในข้อมูลเชิงประจักษ์ (Groundedness - G) ประกอบการนำเสนอ โดยผลการวิจัยสามารถนำเสนอตามรายวัตถุประสงค์ มีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทุจริต

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคมได้รับการอธิบายผ่านอิมที่ 1 ผลกระทบและปรากฏการณ์การทุจริต และอิมที่ 2 กลไกการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานแบบครบวงจรที่เริ่มจากการสร้างความเข้าใจปัญหา ก่อนพัฒนา กลไกการดำเนินงาน

จากอิมที่ 1 ผลกระทบและปรากฏการณ์การทุจริต พบว่าเครือข่ายเริ่มต้นการทำงานจากการทำความเข้าใจปัญหาการทุจริตอย่างลึกซึ้ง โดยให้ความสำคัญกับผลกระทบทางสังคม (G=27) เป็นอันดับแรก และการศึกษากระบวนการทุจริตในพื้นที่ (G=29) เป็นประเด็นหลัก ความเข้าใจนี้นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีการขยายตัวและปรับตัวของผลกระทบการทุจริต ทฤษฎีนี้อธิบายว่าผลกระทบการทุจริตขยายตัวแบบคลื่นกระเพื่อมจากจุดหนึ่งไปยังมิติอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และมีการเสริมแรงกันของการทุจริตที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในทุกมิติ

จากความเข้าใจปัญหา เครือข่ายจึงพัฒนากลไกการดำเนินงานตามอิมที่ 2 กลไกการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยมีการมีส่วนร่วม (G=90) เป็นหัวใจหลักของการทำงาน ตามด้วยการสร้างความตระหนักรู้ (G=83) การสร้างความร่วมมือ (G=81) และการเฝ้าระวัง (G=68) การวิเคราะห์นี้นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรมเครือข่าย ทฤษฎีนี้อธิบายว่าเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมเป็นศูนย์กลาง ระบบสร้างความตระหนักรู้ เครือข่ายความร่วมมือ ระบบเฝ้าระวัง แล็บนวัตกรรม และระบบเรียนรู้

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อส่งเสริมการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางสังคมทางสังคมเพื่อการต่อต้านการทุจริตของเครือข่ายภาคประชาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมได้รับการอธิบายผ่านอิมที่ 2 กลไกการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม และอิมที่ 3 การสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจแบบองค์รวม โดยเฉพาะจากหมวดหมู่นวัตกรรมและการพัฒนา ซึ่งมีความยึดมั่นสูงสุด (G=829) แสดงให้เห็นว่านวัตกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการต่อต้านการทุจริต

การพัฒนานวัตกรรมจากอิมที่ 2 กลไกการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม มีรากฐานจากการมีส่วนร่วม (G=90) ส่งผลให้เกิดวิธีการใหม่ (G=64) และแนวคิดนวัตกรรม (G=59) ที่หลากหลาย เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาเกม "การ์ดเปิดโปง" และการสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับรายงานการทุจริต นวัตกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นคือการสร้างเครื่องมือการประเมินความเสี่ยงต่อการทุจริต (G=12)

การพัฒนานวัตกรรมทั้งหมดนี้นำไปสู่วงจรนวัตกรรมทางสังคม 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การระบุปัญหา การพัฒนาแนวทาง การทดลองใช้ การขยายผล และการปรับปรุง

อิมที่ 3 การสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจแบบองค์รวม เสริมมิติการพัฒนานวัตกรรมด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยการสร้างความตระหนักรู้ (G=83) บนฐานหลักธรรม การกระตุ้นจิตสำนึก (G=30) และการนำหิริโอตตปปะ (G=6) มาประยุกต์ใช้เป็นนวัตกรรมทางจิตใจในการป้องกันการทุจริต การบูรณาการนี้ นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีจิตสำนึกยั่งยืนบนฐานพุทธธรรม ทฤษฎีนี้อธิบายกลไกการสร้างจิตสำนึกในการต่อต้าน



การทุจริต 5 ระดับ ตั้งแต่การปลุกความตระหนักรู้ในตนเอง การเชื่อมโยงกับหลักธรรม การสร้างค่านิยมและความเชื่อ การแปลงเป็นการปฏิบัติ จนถึงการสร้างความยั่งยืนผ่านชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ของเครือข่ายภาคประชาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างแนวทางการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่เกิดจากการผนวกผลการศึกษาจากทั้ง 3 อิม ที่ออกมาเป็น 4 ทฤษฎี การวิจัยใช้ทฤษฎีระบบนิเวศการต่อต้านการทุจริตแบบองค์รวมเป็นทฤษฎีหลักในการนำไปสู่การสร้างและพัฒนาแนวทางการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการวิจัย ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีบูรณาการที่อธิบายการทำงานของระบบต่อต้านการทุจริตในลักษณะครบวงจร ประกอบด้วยโครงสร้าง 3 ชั้น คือ ชั้นพื้นฐานความเข้าใจ ชั้นกลไกการดำเนินงาน และชั้นจิตสำนึกและแรงจูงใจ

การบูรณาการทฤษฎีทั้ง 4 ผ่านทฤษฎีระบบนิเวศการต่อต้านการทุจริตแบบองค์รวม ได้ออกมาเป็นรูปแบบนวัตกรรมต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นผลลัพธ์หลักของการวิจัยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ต่าง ๆ ได้จริง รูปแบบนวัตกรรมนี้เป็นระบบการทำงานแบบบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างการพัฒนาตนเองระดับจุลภาค (Micro) ภายในบุคคลผ่านการสร้างจิตสำนึกบนฐานหลักพุทธธรรม เช่น หิริโอตตปัสสะและการปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์ การพัฒนาระดับมหภาค (Macro) ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผ่านการสร้างความตระหนักรู้ การมีส่วนร่วม การเฝ้าระวังอย่างเป็นระบบ การพัฒนานวัตกรรมทางสังคม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือข้ามภาคส่วน และการสร้างระบบนิเวศเครือข่ายที่เข้มแข็ง การดำเนินการของกลุ่มเครือข่าย และเครื่องมือต่าง ๆ ที่พัฒนาทั้งกลุ่มและตนเอง โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นรากฐาน ระบบนี้บูรณาการการทำความเข้าใจปัญหา กลไกการดำเนินงาน การสร้างจิตสำนึก และเครื่องมือปฏิบัติการเข้าด้วยกัน บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมและการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลัก

รูปแบบนวัตกรรมต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมนี้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 ฐานรากหลักพุทธธรรม เป็นรากฐานการทำงานที่ประกอบด้วยอริยสัจ 4 เพื่อเข้าใจความจริงของการทุจริต อิทธิบาท 4 เพื่อสร้างกำลังใจในการต่อสู้ และสัปปุริสธรรม 7 เพื่อพัฒนาคุณธรรมของสมาชิกเครือข่าย

องค์ประกอบที่ 2 ชั้นความเข้าใจ เป็นการวิเคราะห์ปัญหาการทุจริตอย่างลึกซึ้ง การประเมินความเสี่ยง และการศึกษารูปแบบการทุจริตในพื้นที่

องค์ประกอบที่ 3 ชั้นกลไกการดำเนินงาน เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลัก การสร้างความตระหนักรู้ การพัฒนาความร่วมมือ และการดำเนินงานเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบที่ 4 ชั้นจิตสำนึกและแรงจูงใจ เป็นการสร้างจิตสำนึกบนฐานพุทธธรรม การพัฒนาค่านิยมต่อต้านการทุจริต และการสร้างแรงจูงใจที่ยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 5 โครงสร้างเครือข่าย เป็นระบบประสานงานระหว่างสมาชิก การสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรต่าง ๆ และการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

องค์ประกอบที่ 6 กระบวนการทำงาน 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การระบุปัญหาจากการวิเคราะห์สถานการณ์ การดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยนวัตกรรมต่าง ๆ การเคลื่อนไหวสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง และการติดตามประเมินผลเพื่อการปรับปรุง

รูปแบบนวัตกรรมนี้ยังประกอบด้วยเครื่องมือปฏิบัติการ 5 ประเภท ได้แก่ แบบประเมินความเสี่ยงต่อการทุจริตในระดับพื้นที่ การเก็บรวบรวมข้อมูลและหลักฐาน การจัดทำรายงานการเฝ้าระวังการทุจริต การสื่อสารและรณรงค์สาธารณะ และการติดตามผลการดำเนินงาน

ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการดำเนินการตามรูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมนี้ หากมีการประยุกต์ใช้อย่างจริงจังแล้ว จะส่งผลต่อการลดลงของการทุจริตในระดับท้องถิ่นผ่านกลไกการป้องกันและเฝ้าระวังที่เข้มแข็งมากขึ้น การเพิ่มขึ้นของความโปร่งใสและธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐและภาคเอกชน การเสริมสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งและมีขีดความสามารถในการต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน และการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่องที่สามารถปรับตัวและตอบสนองต่อรูปแบบการทุจริตที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับพื้นที่และสามารถขยายผลไปสู่การสร้างสังคมที่ปลอดจากการทุจริตในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนารูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมที่บูรณาการหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นผลงานวิจัยเชิงนวัตกรรมที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยในอดีตที่ผ่านมาในหลายมิติ ผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงการพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับปรากฏการณ์การทุจริตและการต่อต้านการทุจริตในบริบทสังคมไทย โดยมีความแตกต่างจากงานวิจัยในอดีตที่มุ่งเน้นการต่อต้านการทุจริตในมิติเดียว แต่การวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอรูปแบบการทำงานแบบบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างการพัฒนาตนเองระดับจุลภาค (Micro) และการพัฒนาระดับมหภาค (Macro) เข้าด้วยกันบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กระบวนการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมประกอบด้วยทำความเข้าใจปัญหาการทุจริตอย่างลึกซึ้งก่อนพัฒนากลไกการดำเนินงาน โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับผลกระทบทางสังคมและการศึกษารูปแบบการทุจริตในพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎี การขยายตัวและปรับตัวของผลกระทบการทุจริต และทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรมเครือข่าย ทั้งนี้เป็นเพราะการต่อต้านการทุจริตที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มจากการเข้าใจปัญหาอย่างถูกต้องก่อนจึงจะสามารถออกแบบกลไกการทำงานที่เหมาะสมได้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรมของ Moore (1993) ที่เน้นความสำคัญของการเข้าใจระบบนิเวศก่อนการพัฒนานวัตกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมในการต่อต้านการทุจริตในประเทศกำลังพัฒนา ที่พบว่าทำความเข้าใจปัญหาในพื้นที่เป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จ (Khan, 1998; Setiyono & McLeod, 2010) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rothstein (2011) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการต่อต้านการทุจริตอย่างเป็นระบบ และงานวิจัยของ Persson, Rothstein, & Teorell (2013) ที่เน้นความสำคัญของการสร้างความตระหนักรู้และความร่วมมือเป็นกลไกหลักในการต่อต้านการทุจริต

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อการต่อต้านการทุจริตเกิดจากการบูรณาการระหว่างกลไกการดำเนินงานของเครือข่ายและการสร้างจิตสำนึกแบบองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลักที่ส่งผลให้เกิดวิธีการใหม่และแนวคิดนวัตกรรมที่หลากหลาย รวมถึงการพัฒนาเครื่องมือการประเมินความเสี่ยงต่อการทุจริต การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีจิตสำนึกยั่งยืนบนฐานพุทธธรรมที่มี 5 ระดับ ทั้งนี้เป็นเพราะการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมที่ยั่งยืนต้องอาศัยทั้งเครื่องมือเชิงปฏิบัติและการสร้างจิตสำนึกที่ลึกซึ้งควบคู่กันไป ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีนวัตกรรมทางสังคมของ Mulgan (2006, 2019) ที่เน้นความสำคัญ

ของการมีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nicholls & Murdock (2011) ที่ศึกษาการพัฒนาวัตกรรมการทางสังคมในการแก้ปัญหาสังคมที่พบว่าการบูรณาการระหว่างเครื่องมือปฏิบัติและการสร้างจิตสำนึกเป็นกุญแจสำคัญ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Korten (1990) เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ที่เน้นความสำคัญของการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และงานวิจัยของ Caulier-Grice et al. (2012) ที่ศึกษาวงจรนวัตกรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับวงจรนวัตกรรมทางสังคม 5 ขั้นที่พบในการวิจัยนี้ ในมิติพุทธศาสตร์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538) เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาสังคม และยังพบในแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2546) และพระไพศาล วิสาโลและคณะ (2542) เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกบนฐานอริยสัจ 4 เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การสร้างแนวทางการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ผ่านการพัฒนารูปแบบนวัตกรรมต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคมที่บูรณาการหลักพุทธธรรม ซึ่งประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ฐานรากหลักพุทธธรรม ชั้นความเข้าใจ ชั้นกลไกการดำเนินงาน ชั้นจิตสำนึกและแรงจูงใจ โครงสร้างเครือข่าย และกระบวนการทำงาน 4 ขั้นตอน ซึ่งเป็นระบบการทำงานแบบบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างการพัฒนาตนเองระดับจุลภาคและระดับมหภาค ทั้งนี้เป็นเพราะการต่อต้านการทุจริตที่มีประสิทธิภาพในระดับพื้นที่ต้องเป็นระบบที่ครอบคลุมทั้งมิติการพัฒนาจิตสำนึกระดับบุคคลและมิติการทำงานเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นรากฐานทางจิตใจที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการต่อต้านการทุจริตแบบบูรณาการของ Klitgaard (1988) ที่เน้นความสำคัญของการผสมผสานระหว่างกลไกการทำงานและการสร้างจิตสำนึก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Johnston (2005) ที่ศึกษาการต่อต้านการทุจริตในระดับท้องถิ่นที่พบว่าการบูรณาการระหว่างการพัฒนาตนเองและการทำงานเป็นระบบเป็นกุญแจสำคัญของความสำเร็จ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Uslaner (2008) เกี่ยวกับความสำคัญของการสร้างความไว้วางใจทางสังคมและค่านิยมทางจริยธรรมในการต่อต้านการทุจริต ซึ่งสอดคล้องกับการใช้หลักพุทธธรรมเป็นรากฐานในการวิจัยนี้ และงานวิจัยของ Sandholtz & Koetzle (2000) ที่ศึกษาปัจจัยทางวัฒนธรรมในการต่อต้านการทุจริตที่พบว่าการบูรณาการคุณค่าทางจิตใจที่เหมาะสมกับบริบทสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน ในมิติพุทธศาสตร์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องอย่างมากกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2553) เกี่ยวกับการใช้อริยสัจ 4 และสัปปุริสธรรม 7 เป็นรากฐานในการแก้ปัญหาสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม (พระปลัดคมศักดิ์ สติสมปนโน (รุ่งศิริ), 2564; Queen & King, 1996) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ Harvey (2000) เกี่ยวกับจริยธรรมทางพุทธศาสนาในการต่อต้านการทุจริต และงานวิจัยของ Sivaraksa (2015) เกี่ยวกับการใช้หิริโอตตปปะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม

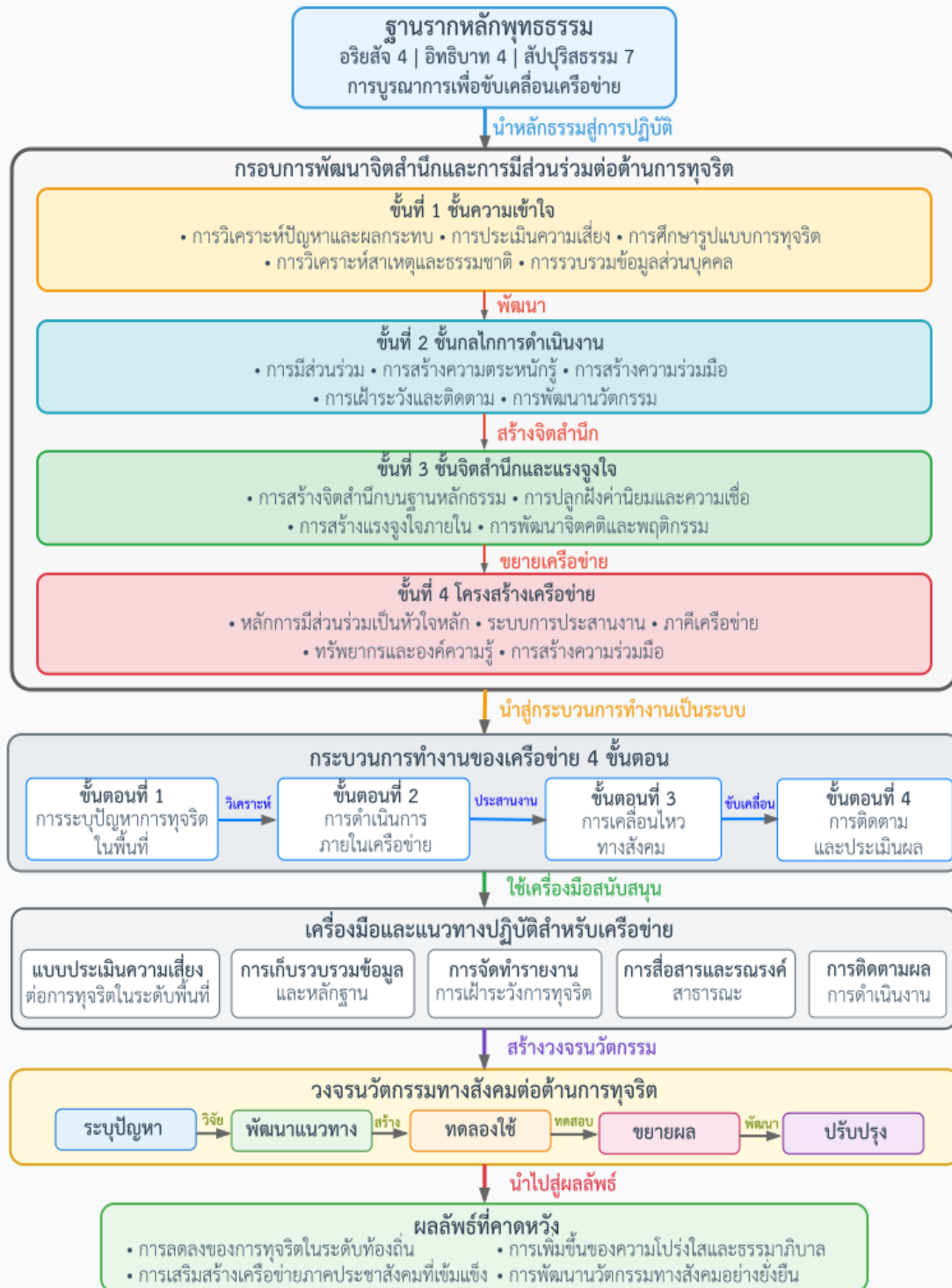
ความแตกต่างที่สำคัญของการวิจัยครั้งนี้ที่แตกต่างจากงานวิจัยในอดีต คือ การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกลไกการต่อต้านการทุจริตสมัยใหม่ ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางความคิดที่ไม่เคยปรากฏในงานวิจัยก่อนหน้านี้ การใช้อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 และสัปปุริสธรรม 7 เป็นฐานรากการทำงาน รวมถึงการนำหิริโอตตปปะมาประยุกต์ใช้เป็นนวัตกรรมทางจิตใจ เป็นการสร้างมิติใหม่ในการศึกษาการต่อต้านการทุจริตที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ในขณะที่งานวิจัยในอดีตส่วนใหญ่มุ่งเน้นการใช้เครื่องมือและกลไกการทำงานตามแนวทางตะวันตกเป็นหลัก การวิจัยครั้งนี้จึงมีส่วนสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและการปฏิบัติในการต่อต้านการทุจริตที่คำนึงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและจิตใจของสังคมไทย ความเป็นเอกลักษณ์นี้สอดคล้อง



กับแนวคิดของประเวศ วะสี (2014) เกี่ยวกับการประยุกต์หลักไตรสิกขาในการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม และแนวคิดของ Sivaraksa (2015) เกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบนวัตกรรมกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม



รูปภาพที่ 1 รูปแบบนวัตกรรมกรรมการต่อต้านการทุจริตโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม



รูปแบบนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการต่อต้านการทุจริตของเครือข่ายภาคประชาสังคมที่นำเสนอในแผนภาพนี้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีลักษณะเป็นระบบนิเวศการทำงานแบบบูรณาการ โดยมีการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบในลำดับขั้นที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ส่วนบนสุดของแผนภาพลงมาถึงผลลัพธ์สุดท้าย โดยคำอธิบายของรูปภาพที่ 1 มีดังนี้

ส่วนที่ 1 ฐานรากหลักพุทธธรรม (ส่วนบนสุดของแผนภาพ)

ส่วนบนสุดของรูปแบบนวัตกรรมคือฐานรากหลักพุทธธรรมซึ่งประกอบด้วยอริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 และสัปปริสธรรม 7 องค์ประกอบนี้ทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนทั้งระบบ โดยมีลูกศรชี้ลงมายังองค์ประกอบด้านล่าง แสดงให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมเป็นต้นกำเนิดของพลังงานและแรงบันดาลใจในการดำเนินงานทุกระดับ การออกแบบให้หลักพุทธธรรมอยู่ในตำแหน่งสูงสุดสะท้อนถึงความสำคัญของการสร้างรากฐานทางปรัชญาและจิตวิญญาณเป็นพื้นฐานสำหรับการต่อต้านการทุจริตอย่างยั่งยืน การบูรณาการอริยสัจ 4 ใช้สำหรับการวิเคราะห์และทำความเข้าใจปัญหาการทุจริต อิทธิบาท 4 เป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายและสัปปริสธรรม 7 สำหรับการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกเครือข่าย ทำให้เกิดการ "นำหลักธรรมสู่การปฏิบัติ" อย่างเป็นรูปธรรม

ส่วนที่ 2 กรอบการพัฒนาจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมต่อต้านการทุจริต (ชั้นที่สอง)

การ "นำหลักธรรมสู่การปฏิบัติ" ดังกล่าวนำไปสู่กรอบการพัฒนาจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมต่อต้านการทุจริต 4 ขั้นตอนที่เรียงตัวจากซ้ายไปขวา ประกอบด้วยขั้นที่ 1 ขั้นความเข้าใจซึ่งเป็นการทำความเข้าใจปัญหาและการสร้างความรู้ ขั้นที่ 2 ขั้นกลไกการดำเนินงานที่เน้นการพัฒนาระบบและกลไกการทำงาน ขั้นที่ 3 ขั้นจิตสำนึกและแรงจูงใจที่มุ่งการสร้างแรงจูงใจภายในและจิตสำนึก และขั้นที่ 4 โครงสร้างเครือข่ายที่เน้นการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ การจัดเรียงแบบขั้นบันไดแสดงให้เห็นถึงลำดับการพัฒนาและความเชื่อมโยงกันของแต่ละขั้นตอน โดยมีลูกศรเชื่อมต่อแสดงการไหลของกระบวนการจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง ซึ่งกรอบการพัฒนานี้จะ "นำสู่กระบวนการทำงานเป็นระบบ" ในขั้นถัดไป

ส่วนที่ 3 กระบวนการทำงานของเครือข่าย 4 ขั้นตอน (ชั้นกลาง)

การ "นำสู่กระบวนการทำงานเป็นระบบ" ปรากฏในส่วนกลางของแผนภาพคือกระบวนการทำงานของเครือข่าย 4 ขั้นตอนที่ประกอบด้วยขั้นตอนที่ 1 การระบุปัญหาการทุจริตในพื้นที่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงาน ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการภายในเครือข่ายที่เน้นการประสานงานและดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนที่ 3 การเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งการขยายผลสู่สังคมวงกว้าง และขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผลที่เน้นการประเมินและปรับปรุงงาน ลูกศรวงกลมที่เชื่อมต่อขั้นตอนสุดท้ายกลับไปยังขั้นตอนแรกแสดงให้เห็นถึงลักษณะวงจรการทำงานที่ต่อเนื่องและมีการป้อนกลับ กระบวนการทำงานเป็นระบบนี้จำเป็นต้อง "ใช้เครื่องมือสนับสนุน" ในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 4 เครื่องมือและแนวทางปฏิบัติสำหรับเครือข่าย (ชั้นที่สี่)

การ "ใช้เครื่องมือสนับสนุน" ปรากฏในชั้นที่สี่ของแผนภาพคือชุดเครื่องมือและแนวทางปฏิบัติเชิงบูรณาการ 5 ประเภทที่เรียงตัวจากซ้ายไปขวา ประกอบด้วยแบบประเมินความเสี่ยงต่อการทุจริตในระดับพื้นที่ การเก็บรวบรวมข้อมูลและหลักฐาน การจัดทำรายงานการเฝ้าระวังการทุจริต การสื่อสารและรณรงค์สาธารณะ และการติดตามผลการดำเนินงาน เครื่องมือเหล่านี้ทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานในทุกชั้นของโมเดล โดยมีการออกแบบให้เชื่อมโยงกับกระบวนการทำงานด้านบน แต่ละเครื่องมือมีความเฉพาะเจาะจงในการตอบสนองต่อความต้องการของกระบวนการต่าง ๆ และการใช้เครื่องมือเหล่านี้จะ "สร้างวงจรนวัตกรรม" ในการพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง



ส่วนที่ 5 วงจรนวัตกรรมทางสังคมต่อการจัดการทุจริต (ขั้นที่ห้า)

การ "สร้างวงจรนวัตกรรม" ปรากฏในส่วนล่างของแผนภาพคือวงจรนวัตกรรมทางสังคมต่อการจัดการทุจริต 5 ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องจากซ้ายไปขวา ประกอบด้วยขั้นตอนระบุปัญหาซึ่งเป็นการวิเคราะห์และระบุปัญหาการทุจริต ขั้นตอนพัฒนาแนวทางที่เน้นการสร้างและออกแบบวิธีการใหม่ ขั้นตอนทดลองใช้ที่มุ่งการนำไปทดสอบในพื้นที่จริง ขั้นตอนขยายผลที่เน้นการเผยแพร่และขยายการใช้งาน และขั้นตอนปรับปรุงที่มุ่งการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง วงจรนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยมีลูกศรเชื่อมต่อแสดงการไหลของกระบวนการและการป้อนกลับ ซึ่งวงจรนวัตกรรมนี้จะ "นำไปสู่ผลลัพธ์" ที่เป็นรูปธรรมและวัดผลได้

ส่วนที่ 6 ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (ส่วนล่างสุด)

การ "นำไปสู่ผลลัพธ์" ปรากฏในส่วนล่างสุดของแผนภาพคือผลลัพธ์ที่คาดหวัง 4 ประการ ประกอบด้วย การลดลงของการทุจริตในระดับท้องถิ่น การเพิ่มขึ้นของความโปร่งใสและธรรมาภิบาล การเสริมสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง และการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมอย่างยั่งยืน การออกแบบแผนภาพในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลที่ไหลจากบนลงล่าง โดยฐานรากหลักพุทธธรรมส่งพลังงานทางจิตวิญญาณลงมายังทุกชั้นของการดำเนินงาน ในขณะที่กระบวนการต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงและเสริมแรงกันแบบพลวัต

จากแผนภาพจะเห็นจุดสำคัญได้อีกจุด คือ การที่ลูกศรและเส้นเชื่อมต่อของแผนภาพแสดงให้เห็นว่าแผนภาพนี้ไม่ใช่กระบวนการเชิงเส้นตรงเสียทีเดียว แต่เป็นระบบที่มีการป้อนกลับและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงอย่างไม่สิ้นสุด จึงทำให้รูปแบบนวัตกรรมนี้มีคุณค่าในการเป็นแนวทางปฏิบัติที่ครบวงจร อีกทั้งยังสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้ในอนาคตเพื่อให้เหมาะกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน โดยเครือข่ายภาคประชาสังคมสามารถนำหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลผ่านการสร้างจิตสำนึกและค่านิยม พัฒนาองค์กรผ่านการสร้างระบบธรรมาภิบาล และพัฒนาสังคมผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ความเป็นนวัตกรรมของรูปแบบนี้อยู่ที่การผสมภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคนิคการจัดการสมัยใหม่ สร้างทางเลือกใหม่ในการต่อต้านการทุจริตที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

โดยสรุปแล้ว การศึกษานี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นการบูรณาการระหว่างทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรมเครือข่ายและทฤษฎีจิตสำนึกยั่งยืนบนฐานพุทธธรรม โดยการมีส่วนร่วมเป็นศูนย์กลางได้ส่งผลให้เกิดกระบวนการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมที่มีจุดเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจปัญหาการทุจริตอย่างลึกซึ้ง ผ่านการศึกษาผลกระทบทางสังคมและรูปแบบการทุจริตในพื้นที่ จากนั้นจึงพัฒนาโครงการดำเนินงานที่มีการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลัก ร่วมกับการสร้างความตระหนักรู้ การสร้างความร่วมมือ และการเฝ้าระวังการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนานวัตกรรมเหล่านี้ไปสู่การสร้างจิตสำนึกห้ำระดับ ตั้งแต่การปลูกความตระหนักรู้ในตนเอง การเชื่อมโยงกับหลักธรรม การสร้างค่านิยมและความเชื่อ การแปลงเป็นปฏิบัติ จนถึงการสร้างควมยั่งยืนผ่านชุมชน

รูปแบบนวัตกรรมที่เป็นผลลัพธ์สุดท้ายของการวิจัยนี้มีความเป็นเอกลักษณ์จากการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกลไกการต่อต้านการทุจริตสมัยใหม่ โดยการใช้อริยสัจ 4, อิทธิบาท 4, และสัปปุริสธรรม 7 เป็นฐานรากการทำงาน รวมถึงการนำทริโอดตปปะมาประยุกต์ใช้เป็นนวัตกรรมทางจิตใจ ซึ่งเป็นการสร้างมิติใหม่ในการศึกษาการต่อต้านการทุจริตที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเกิดขึ้นจากวิธีการใหม่และแนวคิดนวัตกรรมที่หลากหลาย เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาเกมการ์ดเปิดโปง และการสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับรายงานการทุจริต พร้อมทั้งเครื่องมือปฏิบัติการห้าประเภท และ



วงจรวัดกรรมทางสังคมห้าชั้น ผลลัพธ์ที่คาดหวังประกอบด้วย การลดลงของการทุจริตในระดับท้องถิ่น การเพิ่มขึ้นของความโปร่งใสและธรรมาภิบาล การเสริมสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง และการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการต่อต้านการทุจริตในระดับพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษารูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม ด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาสังคมในการต่อต้านการทุจริตยังขาดความต่อเนื่องและระบบการทำงานที่ชัดเจน ขณะเดียวกันการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการดำเนินงานช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจภายในและความยั่งยืนในการปฏิบัติงาน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ (1) สำนักงาน ป.ป.ช. ควรพัฒนารอบนโยบายการส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาสังคมที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเป็นฐานในการสร้างจิตสำนึก (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างกลไกการสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายที่มีความต่อเนื่องและมีระบบการติดตามผลที่ชัดเจน (3) สถาบันการศึกษาควรพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมที่ผสมผสานหลักธรรมกับการปฏิบัติงานด้านการต่อต้านการทุจริต

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยกระบวนการทำงาน 4 ขั้นตอน และมีการบูรณาการระบบนิเวศนวัตกรรมเครือข่ายที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ส่วน ซึ่งสามารถสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในการดำเนินงาน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ (1) สำนักงาน ป.ป.ช. ควรพิจารณารูปแบบนวัตกรรมไปรวมในยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต โดยเน้นการบูรณาการการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมเป็นหัวใจหลัก (2) หน่วยงานระดับจังหวัดควรพัฒนาระบบการทำงานร่วมกันที่มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับลักษณะการทำงานของแต่ละภาคส่วน (3) องค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่ายภาคประชาสังคมควรนำทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรมเครือข่ายไปใช้ในการออกแบบโครงการและกิจกรรมเพื่อสร้างความเชื่อมโยงและความยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะการใช้เกมการ์ดเปิดโปงและระบบประเมินความเสี่ยงแบบให้คะแนน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ (1) สำนักงาน ป.ป.ช. และหน่วยงานภาครัฐควรนำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นไปปรับใช้ในการดำเนินงานตามภารกิจ โดยปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ (2) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับการขยายผลและพัฒนานวัตกรรมในรูปแบบดิจิทัล (3) กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมการนำเครื่องมือการเรียนรู้ไปใช้ในระบบการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกตั้งแต่วัยเด็ก

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของนวัตกรรมการต่อต้านการทุจริตในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการปรับใช้ในจังหวัดที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย



รวมถึงการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำไปใช้และการพัฒนาแนวทางการปรับปรุงให้เหมาะสมกับแต่ละบริบท

2.2 การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของการต่อต้านการทุจริต โดยมุ่งเน้นการพัฒนาแอปพลิเคชันมือถือสำหรับการประเมินความเสี่ยง ระบบปัญญาประดิษฐ์สำหรับการวิเคราะห์ความผิดปกติ และแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่บูรณาการเกมและเทคโนโลยีความจริงเสมือนและเทคโนโลยีความจริงเสริม (Virtual Reality and Augmented Reality Technologies: VR/AR) เพื่อตอบสนองพฤติกรรมการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่

2.3 การศึกษาผลกระทบระยะยาวของการใช้รูปแบบนวัตกรรมต่อต้านการทุจริตต่อการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกและพฤติกรรมของประชาชน รวมถึงผลกระทบต่อการทุจริตในพื้นที่และความยั่งยืนของการดำเนินงานของเครือข่าย เพื่อสร้างฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในระยะยาว

บรรณานุกรม

- ประเวศ วะสี. (2014). *พุทธธรรมกับสังคม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน จำกัด.
- พรเทพ จันทรนิภ. (2558). การพัฒนารูปแบบการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐเพื่อการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในสังคมไทย. *Kasem Bundit Journal*, 16(1), 87–101.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2546). *วาทะธรรมเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปาเจรา.
- พระปลัดคมศักดิ์ สติสมปนโน (รุ่งศิริ). (2564). พุทธศาสนิกชน: มองชีวิตและสังคมด้วยความว่าง (บทวิจารณ์หนังสือ Buddhadasa Bhikkhu: Life and Society Through the Natural Eyes of Voidness, โดย สันติกโร, แปลโดย ชัยยศ จิรพฤกษ์ภิญโญ). *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(1), 359–364.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ประเวศ วะสี และวีระ สมบูรณ์. (2542). *พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21: ปาฐกถาครบรอบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดคิมทอง.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1–90.
- รัตนา ชินบุตรานนท์, ณฐา วัฒนพรพรหม และรุ่งรวี วัฒนพรพรหม. (2568). การบูรณาการศีล สมมติ ปัญญา กับหลัก SDGs เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 14(2), 263–277.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2564). *คู่มือสนับสนุนการขับเคลื่อนเครือข่าย STRONG-องค์กรพอเพียงต้านทุจริต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.



- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2567). *สถานการณ์การทุจริตประเทศไทย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. นนทบุรี: สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.nacc.go.th/categorydetail/2018083118464593/20240321105035>
- อภิชาติ พานสุวรรณ & พระมหาบุญรอด มหาวิโร (สืบทอง). (2564). ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการ. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*, 6(8), 479–492.
- Anheier, H. K., Toepler, S., & List, R. A. (2010). *International encyclopedia of civil society*. Springer.
- Bhikkhu, S. (1996). *Buddhadasa Bhikkhu: Life and society through the natural eyes of voidness*.
- Christopher S. Queen and Sallie B. King. (1996) *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*. State University of New York Press.
- Brinkmann, S., & Kvale, S. (2014). *InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. SAGE Publications.
- Caulier-Grice, J., Davies, A., Patrick, R., & Norman, W. (2012). *Defining social innovation*. The Young Foundation. Social Innovation Overview: A deliverable of the project: “The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe” (TEPSIE). European Commission–7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory*. SAGE Publications.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. SAGE Publications.
- Friese, S. (2019). *Qualitative Data Analysis with ATLAS.ti*. SAGE Publications.
- Hart, C. (2018). *Doing a Literature Review: Releasing the Research Imagination*. SAGE Publications.
- Harvey, P. (2000). *An Introduction to Buddhist Ethics: Foundations, Values and Issues*. Cambridge University Press.
- Johnston, M. (2005). *Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy*. Cambridge University Press.
- Khan, M. H. (1998). *The role of civil society and patron-client networks in the analysis of corruption*. Corruption and integrity improvement initiatives in developing countries. Paris: OECD.
- Klitgaard, R. (1988). *Controlling Corruption*. University of California Press.
- Korten, D. C. (1990). *Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda*. Lynne Rienner Publishers.
- Moore, J. F. (1993). Predators and prey: A new ecology of competition. *Harvard Business Review*, 71(3), 75–86.
- Morse, J. M. (2015). Critical analysis of strategies for determining rigor in qualitative inquiry. *Qualitative health research*, 25(9), 1212–1222.

- Mulgan, G. (2006). *The process of social innovation*. innovations, 1(2), 145–162.
- Mulgan, G. (2019). *Social Innovation: How Societies Find the Power to Change*. Policy Press.
- Nicholls, A., & Murdock, A. (2011). *Social innovation: Blurring boundaries to reconfigure markets*. London: Springer.
- Patton, M. Q. (2023). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. SAGE Publications.
- Persson, A., Rothstein, B., & Teorell, J. (2013). Why Anticorruption Reforms Fail—Systemic Corruption as a Collective Action Problem. *Governance*, 26(3), 449–471. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2012.01604.x>
- Rothstein, B. (2011). *The Quality of Government: Corruption, Social Trust, and Inequality in International Perspective*. University of Chicago Press.
- Saldana, J. (2025). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. SAGE Publications.
- Sandholtz, W., & Koetzle, W. (2000). Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy, and Trade. *International Studies Quarterly*, 44(1), 31–50. JSTOR.
- Scientific Software Development GmbH. (2025). *ATLAS.ti Web (version 9.19.1)*. From <https://atlasti.com>
- Setiyono, B., & McLeod, R. H. (2010). Civil society organisations' contribution to the anti-corruption movement in Indonesia. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, 46(3), 347–370.
- Sivaraksa, S. (2015). *Conflict, Culture, Change: Engaged Buddhism in a Globalizing World*. Wisdom Publications.
- Transparency International. (2023, January 31). *2022 Corruption Perceptions Index: Explore the results*. Retrieved 22, November 2023, From <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2023). *The Sustainable Development Goals report 2023: Special edition*. New York: United Nations. <https://doi.org/10.18356/9789210024914>
- Uslaner, E. M. (2008). *Corruption, Inequality, and the Rule of Law: The Bulging Pocket Makes the Easy Life*. Cambridge University Press.



นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดพิจิตร*

POLICIES AND MECHANISMS FOR DRIVING SELF-MANAGEMENT OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS IN PHICHIT PROVINCE

¹จันทนา กองกันภัย, ²สุกษेम ขุนทอง

¹Juntana Kongkanphai, ²Sukkasem Koonthong

¹ที่ทำการปกครองอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Bang Mun Nak District Office, Phichit Province, Department of Provincial Administration,
Ministry of Interior, Thailand

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹E-mail: junnajuntana@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การจัดการตนเอง 2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การจัดการตนเอง 3) เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตรกับการพัฒนาสู่การจัดการตนเอง โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 25 คน

ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบมีศักยภาพในการจัดการตนเองผ่านนโยบายที่เน้นคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วม และธรรมาภิบาล ใช้ทุนทางปัญญา สังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และการเมืองเป็นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการเรียนรู้และนวัตกรรมภายในองค์กร พร้อมปรับตัวด้วยเทคโนโลยีและระบบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 2) กระบวนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบ เน้นการกำหนด นโยบายและบริหารจัดการตามบริบทพื้นที่อย่างอิสระ โปร่งใส และมีส่วนร่วมจากประชาชน ใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการพัฒนางานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความอิสระทางการคลังและบริหาร บุคลากร พร้อมระบบติดตามประเมินผลที่โปร่งใสและนำไปสู่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการบริหารที่ยั่งยืนและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้จริง 3) การพัฒนานโยบายและกลไกขับเคลื่อนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร มุ่งเน้นความยั่งยืน โปร่งใส และตอบสนองความต้องการประชาชนอย่างแท้จริง โดยใช้กลไกการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรควบคู่กัน การสร้างเครือข่ายกับภาคประชาชนและการนำเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร ทั้งนี้ การจัดการตนเองต้องอาศัยทุนด้านต่าง ๆ และการบริหารอย่างสมดุลเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

คำสำคัญ: กลไกการขับเคลื่อน; การจัดการตนเอง; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบ; ศักยภาพการจัดการตนเอง

ABSTRACT

The objectives of this research were to: 1) study the self-management potential of model local administrative organizations towards self-management; 2) study the self-management processes of model local administrative organizations towards self-management; and 3) develop policies and driving mechanisms of local administrative organizations in Phichit Province towards self-management. A qualitative research methodology was employed, utilizing in-depth interviews with 18 key informants and focus group discussions with 25 experts.

The research findings were as follows: 1) Model local administrative organizations have the potential for self-management through policies that emphasize quality of life, participation, and good governance. They use intellectual, social, economic, natural, cultural, and political capital as a foundation for sustainable development, promote learning and innovation within the organization, and adapt with technology and continuous evaluation systems. 2) The self-management processes of model local administrative organizations focus on policy formulation and management according to local contexts with autonomy, transparency, and public participation. They apply technology and data to develop work effectively, have fiscal and personnel administration independence, and implement transparent monitoring and evaluation systems that lead to continuous improvement, resulting in sustainable administration that truly responds to community needs. 3) The development of policies and driving mechanisms of local administrative organizations in Phichit Province towards self-management focuses on sustainability, transparency, and genuine responsiveness to the people. This involves participatory mechanisms, decentralization, and personnel capacity development together with building networks with the people and applying technology to enhance administrative efficiency. Self-management requires multiple forms of capital and balanced administration to build strong and self-reliant communities.

Keywords: Driving mechanisms; Self-management; Model local administrative organizations; Self-management potential

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580), 2561) ได้กำหนด วิสัยทัศน์ ประเทศไทย ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”หรือเป็นคตินิยมประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล มีเสถียรภาพและยั่งยืน สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ.2566-2570, 2565) กำหนดรูปแบบการจัดทำแผนเพื่อวางกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ได้กำหนดให้ รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการ



จัดทำแผนต่าง ๆ และกรอบงบประมาณรายจ่ายประจำปีให้สอดคล้องและบูรณาการกัน เพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกัน ไปสู่เป้าหมายการพัฒนาประเทศที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ

การปกครองรูปแบบจังหวัดจัดการตนเองในต่างประเทศ ที่มีการปกครองแบบประเทศไทย พบว่า ในทวีปเอเชีย และมีรูปแบบเป็นรัฐเดี่ยว ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภามีองค์พระจักรพรรดิหรือกษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำในการบริหารประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่นจัดระดับชั้นการปกครองท้องถิ่นของญี่ปุ่นออกเป็น 2 ชั้น (Two-Tier System) คือ ระดับบน (Upper Tier) ได้แก่ จังหวัด (Prefecture) และระดับล่าง (Lower Tier) ได้แก่ เทศบาล (Municipal) ทำให้จังหวัดมีพื้นที่ในการดำเนินงานครอบคลุมองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับเทศบาล นอกจากนี้ประเทศเยอรมัน มีการปกครองโดยระบอบสหพันธรัฐ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2312 โดยให้ความสำคัญกับการปกครองท้องถิ่นในระดับจังหวัด ซึ่งมีทั้งหมด 31 จังหวัด มีฝ่ายนิติบัญญัติและบริหารที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงมาจากประชาชน (โกวิท พวงงาม, 2555) ตามบทความที่เขียนโดย ธเนศวร์ เจริญเมือง เรื่อง 190 ปีของการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น : บทเรียนเยอรมนี ในหนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์ (2542) ได้พูดถึงการปกครองท้องถิ่นของเยอรมันได้พัฒนามาจากเมืองไปสู่ท้องถิ่น (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2542) ส่งผลให้เกิดการพัฒนาใน 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น ทำให้แต่ละท้องถิ่นสามารถรักษาและสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเหนียวแน่น ประการที่สอง การให้คนมีอำนาจและความรับผิดชอบคือการพัฒนาคนที่ดีที่สุด การกระจายอำนาจ คือเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคน ประการที่สาม สนับสนุนความเจริญก้าวหน้าของเมืองต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน โดยการให้อิสระกับท้องถิ่นได้จัดการตนเอง ประการที่สี่ หลักการส่งเสริมบทบาทของท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ด้านหนึ่งชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิที่จะบริหารท้องถิ่นของเขาในส่วนของท้องถิ่นนั้นสามารถทำได้ดีที่สุด และอีกด้านหนึ่ง ยังก่อนมีขนาดเล็กลงเท่าใดและสามารถดูแลกิจการของตนได้ดีขึ้นเท่าใด ก็ยังเป็นความจำเป็นที่จะต้องให้ท้องถิ่นนั้นได้เป็นผู้ลงมือทำเองและรับผิดชอบเอง และประการสุดท้าย เยอรมันใช้ระบบการเลือกตั้งหัวหน้าฝ่ายบริหารท้องถิ่นโดยตรงเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น เพราะเชื่อว่าการเลือกตั้งโดยตรงจะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากกว่า ในขณะที่ระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทย มีการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระเบียบบริหารราชการบริหารส่วนกลาง ระเบียบบริหารราชการบริหารส่วนภูมิภาค และระเบียบบริหารราชการบริหารส่วนท้องถิ่น (พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติม ถึงปัจจุบัน (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2553) และ โกวิท พวงงาม กล่าวว่า โครงสร้างหน้าที่รับผิดชอบ จังหวัดท้องถิ่น โดยมีหน้าที่บริหารงานดังต่อไปนี้ 1) เทศบัญญัติทั่วไปของท้องถิ่น 2) ด้านงบประมาณ 3) การวางแผนการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และ 4) ภาษีและการกำหนดอัตราภาษี และงานด้านต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากทางสหพันธรัฐ (โกวิท พวงงาม, 2555) ซึ่งมีความสอดคล้องกับตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 สำหรับระบบการเลือกตั้งหัวหน้าฝ่ายบริหารท้องถิ่นประเทศไทยใช้การเลือกตั้งโดยตรงเช่นเดียวกับเยอรมัน สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น และใช้หลักการพัฒนาจากเมืองไปสู่ท้องถิ่น เช่นเดียวกับเยอรมัน ในการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น โดยจากการศึกษา การจัดการตนเองขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย พบว่า เทศบาลเมืองเขาสามยอก จังหวัดลพบุรี และเทศบาลตำบลบ้านคลอง จังหวัดพิษณุโลก มีการขับเคลื่อนการจัดการตนเองในมิติต่างๆ เช่น ด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ด้านธรรมาภิบาล ด้านการจัดกรขยะ เป็นต้น และได้รับรางวัลรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาสู่การจัดการตนเองขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจังหวัดพิษณุโลกปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ ประกอบด้วย 89 ตำบล และ 889 หมู่บ้าน มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น :

อบจ. 1 แห่ง, เทศบาลเมือง 3 แห่ง, เทศบาลตำบล 25 แห่ง, อบต. 73 แห่ง (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2566) แม้ว่าจะเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กแต่เป็นโอกาสที่ดี ในการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาสู่การจัดการตนเองเนื่องจากมีความพร้อมทั้งด้านทรัพยากร ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และบริบทของพื้นที่ใกล้เคียงกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาศักยภาพและกระบวนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบในประเทศไทย โดยเลือกศึกษาเทศบาลเมืองเขาสامยอ ต.จังหวัดลพบุรี และเทศบาลตำบลบ้านคลอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนการจัดการตนเองอย่างโดดเด่น เพื่อนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายสำหรับการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตรสู่การจัดการตนเอง อันจะช่วยเสริมสร้างการกระจายอำนาจและเพิ่มศักยภาพการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง
3. เพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตรกับการพัฒนาสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการที่มุ่งเน้นการศึกษาทั้งจากเอกสารและการปฏิบัติจริง ประกอบด้วย 1) การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาศักยภาพและกระบวนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกครอบคลุมสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ที่ 1 และ 2 3) การวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อนำข้อมูลจากพื้นที่ต้นแบบมาประยุกต์สู่บริบทของจังหวัดพิจิตร, และ 3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อประเมินความเหมาะสมและยืนยันแนวทางเชิงนโยบายและกลไกขับเคลื่อนตามวัตถุประสงค์ที่ 3 ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ การเลือกใช้ Action Research มีเหตุผลว่า การพัฒนากรอบการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนและการทดลองแนวทางเชิงปฏิบัติจริง จึงต้องอาศัยวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Acting) การสังเกต (Observing) และการสะท้อนผล (Reflecting) เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

2. ผู้วิจัยกำหนดจังหวัดพิจิตรเป็นพื้นที่เป้าหมาย แต่เนื่องจากยังไม่มียุทธศาสตร์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับในฐานะ “ต้นแบบการจัดการตนเอง” จึงเลือกพื้นที่ต้นแบบจากจังหวัดอื่นที่มีความโดดเด่น ได้แก่ เทศบาลเมืองเขาสามยอ จังหวัดลพบุรี และเทศบาลตำบลบ้านคลอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นองค์กรที่มีผลงานการจัดการตนเองได้รับรางวัลและการยอมรับในระดับประเทศ เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาและนำบทเรียนมาประยุกต์กับการพัฒนานโยบายและกลไกในจังหวัดพิจิตร

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากพื้นที่ต้นแบบ 2 แห่ง รวม 18 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4 คน 2) ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7 คน 3) สมาชิกสภาท้องถิ่น 3 คน 4) ประชาชนในพื้นที่ 4 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสะท้อนและยืนยันผลการศึกษาในบริบทของจังหวัดพิจิตร จำนวน 25 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริหารหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 4 คน 2) ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจี่วราย จังหวัดพิจิตร 3 คน 3) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจี่วราย 6 คน 4) ผู้แทนภาคประชาชนตำบลจี่วราย 12 คน

เหตุผลที่เลือกองค์การบริหารส่วนตำบลจี่วราย จังหวัดพิจิตร เป็นกลุ่มเป้าหมายสนทนากลุ่ม เนื่องจากเป็น อบต. ในจังหวัดพิจิตรที่มีศักยภาพและมีบทบาทสำคัญในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น จึงสามารถสะท้อนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายและกลไกการจัดการตนเองในจังหวัดพิจิตร แม้ว่าต้นแบบที่ใช้ศึกษาเชิงลึกจะเป็นเทศบาล แต่การเชื่อมโยงข้อมูลจาก อบต. ในจังหวัดพิจิตรช่วยให้ผลการวิจัยมีความครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นจริง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์ (Interviews Form) ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งผ่านการตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คนเพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสัมภาษณ์ตลอดจนภาษาที่ใช้ พบว่า มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา (Content analysis) ตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยการตรวจสอบสามเส้า (Investigator triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ที่ผู้วิจัยจัดประเด็นการสัมภาษณ์ หลังจากการเก็บข้อมูลแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด ในการนำมาประกอบการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ตามลำดับ และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาความ วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า

1.1 ด้านนโยบาย พบว่า เทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอมะนัง จังหวัดพิจิตรมีการจัดการตนเองที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่าน 5 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ 1) การยกระดับบริการพื้นฐาน 2) เศรษฐกิจพอเพียง 3) สุขภาพที่ดี 4) การศึกษามีคุณภาพ และ 5) การบริหารจัดการที่ทันสมัย โดยเน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน พร้อมกันนี้ ศักยภาพเชิงนโยบายยังแสดงออกผ่านความสามารถในการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานอย่างยั่งยืน ผ่านความร่วมมือของทุกภาคส่วน องค์กรต้องรู้เท่าทันบริบทพื้นที่ ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกมิติ ทั้งนี้ การบริหารที่ยึดหลักธรรมาภิบาลจะช่วยเสริมพลังให้นโยบายท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันเทศบาลเมืองเขาส่งมณี อำเภอมะนัง จังหวัดพิจิตร มีการจัดการตนเองที่มุ่งเน้นพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การส่งเสริม 2) สืบสาน 3) สร้างสรรค์ และ 4) สนองความต้องการ สมรรถภาพ และความสมเหตุสมผล ด้านแรกเน้นการบริหารความเสี่ยงและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ ด้านที่สองเน้นการตอบสนองความต้องการทางสังคมและการเมือง เช่น การส่งเสริมประชาธิปไตยระดับชุมชน การมีส่วนร่วม และโครงการชุมชนไร้ถัง ด้านที่สามคือสมรรถภาพที่ส่งเสริม



การเรียนรู้ตามช่วงวัย การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริการที่มีประสิทธิภาพ ด้านสุดท้ายคือความสมดุล โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น การคัดแยกขยะ การป้องกัน PM 2.5 และการใช้พลังงานสะอาด ทั้งหมดนี้เป็นรากฐานสำคัญที่ผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก้าวสู่การจัดการตนเองเชิงนโยบายอย่างแท้จริง

1.2 ด้านการบริหารจัดการ พบว่า เทศบาลเมืองเขาสามยอต และเทศบาลตำบลบ้านคลองอาศัยทุนหลากหลายเป็นรากฐานสำคัญการบริหารจัดการ โดยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) ทุนทางปัญญา ที่ประกอบด้วยความรู้ ภูมิปัญญา และเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน 2) ทุนทางสังคม ซึ่งเน้นความร่วมมือและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในพื้นที่ 3) ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ แหล่งรายได้และกิจกรรมทางเศรษฐกิจพื้นฐานที่ขับเคลื่อนความมั่นคงทางการเงิน 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นฐานการดำรงชีพและใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ 5) ทุนทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ซึ่งหล่อหลอมอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และ 6) ทุนทางการเมืองและการปกครอง ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม โปร่งใส และประชาธิปไตยในระดับพื้นที่ ทั้งหมดนี้คือหัวใจของการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมจากประชาชนทุกภาคส่วน

1.3 ด้านการพัฒนาตนเอง พบว่า เทศบาลเมืองเขาสามยอต และเทศบาลตำบลบ้านคลองมีศักยภาพในการปรับปรุงเพื่อยกระดับการพัฒนาภายในการจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้าง กระบวนการ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมองค์กร องค์กรที่มีศักยภาพสูงจะสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ มีการพัฒนาเชิงกลยุทธ์ ปรับตัวทันต่อการเปลี่ยนแปลง และสร้างนวัตกรรมเพื่อให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการเรียนรู้ภายใน พัฒนาทักษะบุคลากร และเปิดพื้นที่ให้ร่วมเสนอความคิดเห็นจะช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน เทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยยกระดับการบริหาร การมีระบบประเมินผลอย่างต่อเนื่องและวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง ทำให้องค์กรสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนในระยะยาว

2. สรุปผลการศึกษาระบบการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า

2.1 ด้านนโยบาย พบว่า เทศบาลทั้งสองแห่งมีนโยบายกระบวนการจัดการตนเองเชิงรุก (Offensive) รับ (Defensive) ปรับ (Adapt) แก้ (Solve) โดยมีความโดดเด่นดังนี้ 1) เทศบาลตำบลบ้านคลองมีนโยบายเชิงรุก (Offensive) คือ นโยบายด้านการบริหารจัดการภายในองค์กรโดยมุ่งเน้นในทุกกระบวนการต้องยึดหลักธรรมาภิบาล มีโปร่งใส ในขณะที่การบริหารจัดการภายนอกมุ่งเน้นกระบวนการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารโดยชุมชนเอง มีการนำเทคโนโลยีมาเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม เช่น การวางแผน การประชาสัมพันธ์ และติดตามโครงการ และนโยบายเชิงปรับ (Adapt) คือ นโยบายปรับเปลี่ยนขยะให้กินได้ โดยมีการบริหารจัดการขยะอย่างครบวงจร ทั้งคัดแยก รีไซเคิล และสร้างความร่วมมือชุมชน สร้างเศรษฐกิจชุมชนสะท้อนการพัฒนาการบริหารที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการประชาชนอย่างแท้จริง มีความยั่งยืน และได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชน สร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ เทศบาลเมืองเขาสามยอต มีนโยบายเชิงรับ (Defensive) ที่โดดเด่นด้านการป้องกันสาธารณภัย โดยมีการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครอย่างเข้มแข็ง ส่วนนโยบายเชิงแก้ (Solve) คือ ในการพัฒนาชุมชนมีกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับประชาชนที่โดดเด่น คือ โครงการ “ชุมชนไร้ถัง” ส่งเสริมการคัดแยกขยะและรักษาสีสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในมิติของนโยบายเชิงรุก (Offensive) คือ ยังเน้นความโปร่งใสผ่านเวทีประชาคมและการใช้เทคโนโลยีสื่อสารข้อมูล รวมทั้งส่งเสริม



การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ สะท้อนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองชุมชนอย่างแท้จริง

2.2 ด้านการจัดการตนเอง (Self-Governance/Local Managment) พบว่า เทศบาลทั้งสองแห่งมีกระบวนการจัดการตนเอง คือ 1) มีเวทีประชาคมเพื่อฟังความคิดเห็นประชาชน 2) มีการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของชุมชน 3) มีแผนที่มีความเชื่อมโยงแผนระหว่างท้องถิ่นจนเป็นแผนระดับจังหวัด 4) มีการส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้ระบบ e-Local และ Big Data สารสนเทศในการบริหาร 5) มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากร เช่น การสนับสนุนในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาสู่การปฏิบัติได้จริง 6) มีกลไกมีส่วนร่วม เช่น สภาชุมชนหรือคณะกรรมการประชาชนแผนงบประมาณและการแบ่งหน้าที่ 7) มีระบบควบคุมภายในที่เข้มแข็ง มีการประเมินและปรับปรุงต่อเนื่อง 8) มีความโปร่งใส เทศบาลมีโครงสร้างทางการบริหารที่ชัดเจน เปิดเผย สามารถซักถามข้อสงสัย และสามารถตรวจสอบได้

2.3 ด้านการเงินและการคลัง (Financial Autonomy) พบว่า เทศบาลทั้งสองแห่งสำหรับเรื่องการเงินเป็นหัวใจของการจัดการตนเอง หากขาดงบประมาณหรืออำนาจทางการคลัง การดำเนินงานจะไม่สัมฤทธิ์ผล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีอำนาจในการจัดเก็บรายได้เอง เช่น ภาษีท้องถิ่นและค่าธรรมเนียม พร้อมระบบงบประมาณที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ งบจากส่วนกลางควรมีความยืดหยุ่นเพื่อใช้จ่ายอย่างคล่องตัว ต้องส่งเสริมการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน เช่น พัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการร่วมทุนกับเอกชน ควรเพิ่มสัดส่วนรายได้จากภาษีในพื้นที่ เช่น ภาษีที่ดินหรือภาษีป้าย สร้างโครงการหารายได้ใหม่ เช่น ธุรกิจชุมชนหรือสาธารณูปโภคเชิงพาณิชย์ ใช้งบประมาณแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ตรงกับความต้องการประชาชน และต้องมีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

2.4 ด้านความอิสระในการบริหาร (Autonomy) พบว่า เทศบาลทั้งสองแห่งมีความเป็นอิสระในการบริหารซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการตนเองขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถคิดตัดสินใจ และดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ได้เองอย่างอิสระ ไม่ต้องรอคำสั่งหรือการอนุมัติจากหน่วยงานส่วนกลาง ความอิสระนี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน เช่น การกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการภายใน การบริหารบุคลากร และการจัดการด้านการเงิน การกำหนดยุทธศาสตร์ของพื้นที่ และสามารถขับเคลื่อนแผนงานได้อย่างคล่องตัว แต่ถึงกระนั้นในความอิสระนั้นควบคู่กับความรับผิดชอบและกลไกการตรวจสอบ เพื่อสร้างการบริหารที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเชื่อถือได้จากประชาชน

2.5 ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ประชาชนที่อยู่อาศัยภายในเขตการให้บริการของเทศบาลเมืองเขาส่งขอม และเทศบาลตำบลบ้านคลอง ให้ความใส่ใจต่อการดำเนินการของเทศบาล เนื่องจากเทศบาลมีกระบวนการสื่อสารกับประชาชนผ่านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย และประชาชนก็สามารถเข้าถึงข้อมูลการดำเนินการของเทศบาลได้ง่ายเช่นกัน ซึ่งเป็นการสร้างความตระหนักและแรงจูงใจในความเป็นเจ้าของชุมชนของประชาชน โดยกระบวนการที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง เข้ามามีบทบาทตั้งแต่การร่วมเสนอแนะปัญหาอุปสรรค ร่วมคิด ร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงการติดตามและประเมินผลร่วมกับเทศบาล ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาองค์กรและชุมชน การมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างความเข้าใจร่วม ลดความขัดแย้ง เพิ่มความโปร่งใส และทำให้โครงการตอบสนองต่อความต้องการจริงของประชาชนได้ดีขึ้น รูปแบบของการมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การให้ความคิดเห็น การร่วมตัดสินใจ การลงมือทำร่วมกัน และการตรวจสอบโดยประชาชน จุดเด่นของการจัดการตนเองของเทศบาลทั้งสองแห่งสอดคล้องกับแนวคิด “การบริหารร่วม” หรือ Co-Governance ทั้งภาครัฐและ



ภาคประชาชนรวมพลังกันขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยส่วนราชการเป็นเพียงผู้สนับสนุน ไม่ใช่ผู้ควบคุม

2.6 ด้านการติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) พบว่า เทศบาลทั้งสองแห่ง มีกระบวนการการติดตามและประเมินผลซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการจัดการตนเองที่มีประสิทธิภาพต้องครอบคลุมทั้งนโยบาย การบริหาร การคลัง ความอิสระ การมีส่วนร่วม และระบบการติดตามที่เป็นระบบ โปร่งใส และใช้ผลประเมินอย่างแท้จริง คือ 1) มีเป้าหมายเพื่อตรวจสอบ คือ การตั้งเป้าหมายชัดเจนความคืบหน้าและประสิทธิภาพของโครงการ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ 2) มีการเก็บข้อมูลจริง 3) มีการวิเคราะห์ผล 4) มีการรายงานต่อสาธารณะ ทั้งในรูปแบบเอกสาร เสียงตามสาย ออนไลน์ ผ่านหน้าเว็บไซต์ของเทศบาล 5) มีการประเมินหลากหลายทั้งจากภายในและภายนอก คือ เป็นการถ่วงดุลความถูกต้องในการประเมินหรือการมีอคติหรือความลำเอียงเข้าข้างกันเอง ทั้งในความลำเอียงจากความสนิทสนมกัน ลำเอียงจากความขัดแย้งกัน ลำเอียงเพราะกลัวการลงโทษ และลำเอียงจากความไม่รู้ในบางมิติ 6) มีเวทีสาธารณะ ทั้งในส่วนของการให้ประชาชนร่วมสะท้อนผลการดำเนินงาน เช่น เวทีสรุปบทเรียนหรือเวทีประเมินจากประชาชนที่มีการพบปะกันในสถานที่ใดที่หนึ่ง รวมถึงเวทีที่ไม่ต้องมาพบปะกัน คือ เปิดรับความคิดเห็นโดยใช้เทคโนโลยี แอปพลิเคชันต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ 7) มีการนำไปใช้ในการพัฒนาโครงการในรอบต่อไป ซึ่งกระบวนการนี้ช่วยให้เทศบาลสามารถปรับปรุงการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม ทันท่วงที สถานการณ์ และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสามารถยกระดับผลสำเร็จของโครงการเป็นต้นแบบให้พื้นที่อื่น โดยการเรียนรู้แบบ Local to Local

3. สรุปผลเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตรกับการพัฒนาสู่การจัดการตนเอง พบว่า

3.1 การพัฒนาด้านนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร ต้องมีนโยบาย 4 ส. ดังนี้

1) นโยบายด้านการส่งเสริม (Promote) ประกอบด้วย 1.1) การยกระดับบริการขั้นพื้นฐาน 1.2) การศึกษามีคุณภาพ 1.3) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและ OTOP: สนับสนุนการผลิตสินค้าท้องถิ่น จัดตลาดขายทั้งออนไลน์-ออฟไลน์ 1.4) การตั้งกองทุนพัฒนาท้องถิ่น: เช่น กองทุนตั้งตัวสำหรับผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในพื้นที่ 1.5) การพัฒนาอาชีพใหม่และยกระดับแรงงาน: จัดฝึกอบรมวิชาชีพตามความต้องการตลาด เช่น อาชีพดิจิทัล เกษตรสมัยใหม่ 1.6) การส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน: เช่น กีฬา ดนตรี สร้างพื้นที่สร้างสรรค์ให้เด็กและเยาวชน 1.7) ยึดหลักธรรมาภิบาล

2) นโยบายด้านการสืบสาน (Continue) ประกอบด้วย 2.1) ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น: เช่น ครูช่างพื้นบ้าน, งานฝีมือ, ภาษา 2.2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน: ร่วมกับประชาชนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/เชิงนิเวศ

3) นโยบายด้านการสร้างสรรค์ (Create) ประกอบด้วย 3.1) การบริหารจัดการที่ทันสมัย 3.2) การมีห้องสมุดอัจฉริยะ 3.3) การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดิจิทัล (Smart Local Government): ใช้ระบบออนไลน์ในการให้บริการประชาชน

4) นโยบายด้านการสนองความต้องการ (Meet needs) ประกอบด้วย 4.1) การมีสุขภาพที่ดี 4.2) ดำรงไว้เศรษฐกิจพอเพียง 4.3) การพัฒนาสาธารณสุขท้องถิ่น: ยกระดับศูนย์อนามัย / อสม. ให้มีเครื่องมือและองค์ความรู้ทันสมัย 4.4) การมีระบบสวัสดิการท้องถิ่น: เช่น ดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม 4.5) ชุมชนปลอดภัย: ติดกล้องวงจรปิดในพื้นที่เสี่ยง 4.6) การจัดการขยะครบวงจร: แยกขยะจากต้นทาง สร้างโรงงานคัดแยก/รีไซเคิลชุมชน



ทั้งนี้ โดยภาพรวมมุ่งมั่นพัฒนาก้าวสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง เพื่อประโยชน์สุขของชาวจังหวัดพิจิตร ซึ่งสอดคล้องกับ นโยบายในพื้นที่ เน้นส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การท่องเที่ยว และเกษตรกรรมยั่งยืน ด้านสังคมให้ความสำคัญกับการศึกษา สวัสดิการ และการลดความเหลื่อมล้ำ ด้านสาธารณสุขตลอดรวมถึง ด้านสิ่งแวดล้อมเน้นจัดการขยะ อนุรักษ์ทรัพยากร และส่งเสริมพลังงานสะอาด ด้านโครงสร้างพื้นฐาน เน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่น นโยบายทั้งหมดนี้มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

3.2 การพัฒนาด้านกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร ต้องกลไก 6 ด้าน ดังนี้

กลไกที่ 1 การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1.1) ต้องจัดให้มีเวทีประชาคมเพื่อฟังความคิดเห็นประชาชน 1.2) มีอิสระในการบริหาร

กลไกที่ 2 การวางแผน ประกอบด้วย 2.1) มีการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของชุมชน 2.2) มีแผนที่มีความเชื่อมโยงแผนระหว่างท้องถิ่นจนเป็นแผนระดับจังหวัด

กลไกที่ 3 การบริหารงบประมาณ ประกอบด้วย 3.1) มีการส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้ระบบ e-Local และ Big Data สารสนเทศในการบริหาร 3.2) ด้านการเงินและการคลัง (Financial Autonomy) มีความโปร่งใส เปิดเผยและสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 3.3) ต้องมีระบบควบคุมภายในที่เข้มแข็ง มีการประเมินและปรับปรุงต่อเนื่อง

กลไกที่ 4 การบริหารงานบุคคล ประกอบด้วย 4.1) มีการคัดเลือก สรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงกับภาระงานของท้องถิ่น 4.2) มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาสู่การปฏิบัติได้จริง

กลไกที่ 5 การบูรณาการและการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 5.1) ต้องมีความโปร่งใส มีโครงสร้างทางการบริหารที่ชัดเจน เปิดเผย สามารถซักถามข้อสงสัย และสามารถตรวจสอบได้ 5.2) มีกลไกมีส่วนร่วม เช่น สภาชุมชนหรือคณะกรรมการประชาชนแผนงบประมาณและการแบ่งหน้าที่

กลไกที่ 6 การติดตามและประเมินผล ประกอบด้วย 6.1) มีการตั้งทีมงานในการติดตาม เพื่อติดตามประเมินผลงาน 6.2) มีระบบการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 6.3) มีการกำกับตัวชี้วัดในการประเมินทั้งในระดับบุคคล ระดับหน่วยงานให้มีความเชื่อมโยง และสอดคล้องกับเป้าหมายตัวชี้วัดตามแผนพัฒนาท้องถิ่น

ทั้งนี้ โดยภาพรวมเน้นการวางแผนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายอย่างเต็มที่ รวมถึงการกระจายอำนาจภายในองค์กร มีรูปแบบการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบข้อบังคับเพื่อเสริมอำนาจและความชัดเจนในการบริหารจัดการ สนับสนุนกิจกรรมเยาวชนเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างแท้จริง พร้อมส่งเสริมความมั่นคงและวัฒนธรรม กระบวนการจัดการตนเองเน้นการค้นหาและพัฒนาศักยภาพ ต่อยอดเครือข่ายสังคม และระบบขับเคลื่อนด้วยนโยบายและกลไกภายในพื้นที่ รวมถึงการบูรณาการทรัพยากรและความรู้ เพื่อความเข้มแข็ง ผลลัพธ์ คือชุมชนมีระบบบริหารจัดการที่เข้มแข็ง คุณภาพชีวิตดีขึ้น และรักษาอัตลักษณ์และศักดิ์ศรีของท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาศักยภาพการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า



1.1 ด้านนโยบาย พบว่า เทศบาลตำบลบ้านคลอง มีนโยบายมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนผ่าน 5 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ นโยบายด้านการบริการพื้นฐาน นโยบายด้านเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายด้านสุขภาพ นโยบายด้านการศึกษา นโยบายด้านการบริหารที่ทันสมัย โดยยึดหลักธรรมาภิบาล เน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานอย่างบูรณาการ ในขณะที่เทศบาลเมืองเขาส่งขอม มีนโยบายพื้นฐานการจัดการตนเอง 4 ด้าน (4 ส.) ได้แก่ นโยบายด้านการส่งเสริม นโยบายด้านการสืบสาน นโยบายด้านการสร้างสรรค์ นโยบายด้านสนองความต้องการมุ่งเน้น ความหลากหลายของมิติการพัฒนา เช่น การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี สนับสนุนประชาธิปไตยฐานรากและชุมชนไร้ถัง สอดคล้องกับ สมศักดิ์ พรหมดี (2551) กล่าวว่า หลักการบริหารจัดการตนเองที่สำคัญภายใต้ หลักการเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย และการบริหารจัดการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหารจัดการ การบริหารงานในบุคคล และการเงินการคลังของตนเอง รวมถึงการส่งเสริมให้ประชากรมีส่วนร่วม ตลอดจนถึงความโปร่งใสในการเมืองการปกครองท้องถิ่นภายใต้ระบบประชาธิปไตย

1.2. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า ทั้งสองเทศบาลใช้ ทู 6 ประเภท เป็นฐานในการบริหาร ได้แก่ ทูทางปัญญา – ความรู้ ภูมิปัญญา เครือข่ายการเรียนรู้ ทูทางสังคม – ความร่วมมือ ความไว้วางใจ ทูทางเศรษฐกิจ – แหล่งรายได้ กิจกรรมสร้างรายได้ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ – ใช้อย่างอนุรักษ์ และยั่งยืน ทูทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ – อัตลักษณ์ท้องถิ่น ทูทางการเมืองและการปกครอง – การมีส่วนร่วม โปร่งใส ประชาธิปไตย จุดเน้นอยู่ที่ การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของประชาชน สอดคล้องกับ กอเดช สมันดาโอะ (2565) กล่าวว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาจัดการตนเองในประเด็นของการมีส่วนร่วม ในทางการเมืองและการบริหารในระดับท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ตลอดจนให้ประชาชนเข้าถึงอำนาจทางการเมือง สวัสดิการ และผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่อยู่ในท้องถิ่น เพื่อทำให้เกิดการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง การปกครอง และการบริหารในระดับท้องถิ่น มากขึ้น ชาวบ้านได้เข้ามาเรียนรู้วิธีการทำงาน การแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการ และการจัดการปกครองในระดับท้องถิ่น ด้วยศักยภาพ และความสามารถของคนในท้องถิ่นเอง ฝึกฝนทักษะในการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยจากระดับชุมชนและระดับตำบล อันมีผลโดยตรงต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตยจากระดับฐานรากของสังคม สอดคล้องกับ ธัญญพัทธ์ ฐิริพินิตนันท์ (2565) กล่าวว่า หลักการปกครองตนเองของท้องถิ่นเป็นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนหรือทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการขับเคลื่อน โดยน่านโยบายจากระดับบนและจากส่วนภูมิภาคต่างๆ นำไปปฏิบัติสู่พื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและบริการสาธารณะ เพื่อความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมชุมชน ท้องถิ่นได้รับประโยชน์สูงสุด

1.3. ด้านการพัฒนาตนเอง พบว่า ทั้งสองเทศบาลมีความสามารถในการพัฒนาและปรับปรุง องค์กร อย่างต่อเนื่อง มีปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริม ได้แก่ การพัฒนาบุคลากร โครงสร้างและกระบวนการทำงานที่ยืดหยุ่นการนำเทคโนโลยีและการจัดการความรู้ มาปรับใช้วัฒนธรรมองค์กรแบบเปิด การประเมินผล และเรียนรู้จากประสบการณ์ มุ่งเน้น การเปลี่ยนแปลงเชิงนวัตกรรม และ ตอบสนองประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับ ชูวงศ์ ฉายะบุตร (2539) กล่าวว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองที่ได้รับการกระจายอำนาจมาจากราชการ ส่วนกลาง ทั้งการกระจายอำนาจทางการเมือง การบริหาร การกระจายอำนาจทางการเงินรวมถึงบุคลากร ถ่ายโอนมายังท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความคุ้มค่าทางการบริหาร และส่งผลให้



การทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะได้บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในพื้นที่มากกว่าบุคคลจากภายนอกที่ส่งมาจากส่วนกลาง

2. ผลการศึกษากระบวนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า

2.1 ด้านนโยบาย พบว่า เทศบาลตำบลบ้านคลอง มีนโยบายเชิงรุก (Offensive) ได้แก่ นโยบายการมุ่งเน้นธรรมาภิบาลภายในและการมีส่วนร่วมภายนอกโดยใช้เทคโนโลยี นโยบายเชิงปรับ (Adapt) ได้แก่ นโยบายการบริหารจัดการขยะอย่างสร้างสรรค์ เช่น “ขยะกินได้” เชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน ในขณะเดียวกัน เทศบาลเมืองเขาสามยอต มีนโยบายเชิงแก้ (Solve) ได้แก่ นโยบาย “ชุมชนไร้ถัง” เน้นการคัดแยกขยะอย่างยั่งยืน มีนโยบายเชิงรับ (Defensive) ได้แก่ สร้างเครือข่ายอาสาสมัครรับมือสาธารณภัย มีนโยบายเชิงรุก ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมผ่านเวทีประชาคม ใช้เทคโนโลยีสื่อสารข้อมูลเพื่อความโปร่งใสและการตัดสินใจร่วมของประชาชน สอดคล้องกับ สมศักดิ์ พรหมดี (2551) กล่าวว่า การจัดการตนเองสิ่งสำคัญต้องยึดหลักการเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย และการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอิสระในการบริหารจัดการ การบริหารงานในบุคคล และการเงินการคลังของตนเอง รวมถึงการส่งเสริมให้ประชากรมีส่วนร่วม ตลอดจนถึงความโปร่งใสในการเมืองการปกครองท้องถิ่นภายใต้ระบบประชาธิปไตย

2.2 ด้านการจัดการตนเอง (Self-Governance / Local Management) พบว่า ทั้งสองเทศบาลมีการบริหารแบบมีส่วนร่วม ครอบคลุม 8 ประเด็น ได้แก่ มีการจัดทำเวทีประชาคม มีแผนพัฒนาสะท้อนปัญหาชุมชน มีแผนเชื่อมโยงถึงระดับจังหวัด มีการใช้ e-Local และ Big Data มีการพัฒนาบุคลากรผ่านการอบรม มีกลไกชุมชน เช่น สภาชุมชน มีระบบควบคุมภายในที่เข้มแข็ง มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ สอดคล้องกับ ชวงค์ ฉายะบุตร (2539) กล่าวว่า การกระจายอำนาจปกครองและมอบอำนาจกิจการบางอย่างให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับไปทำเอง จึงเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของราชการบริหารส่วนกลาง ทำให้สามารถจัดทำกิจการใหญ่ ๆ เกี่ยวกับส่วนรวมทั้งประเทศได้มากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ การกระจายอำนาจปกครองยังต้องทำให้กิจการสำเร็จลุล่วงไปโดยรวดเร็ว เพราะเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่นมีอำนาจวินิจฉัยและดำเนินการได้เอง ไม่ต้องเสนอขอคำสั่งจากราชการบริหารส่วนกลาง

2.3 ด้านการเงินและการคลัง (Financial Autonomy) การคลังเป็นหัวใจของการจัดการตนเอง พบว่า ทั้งสองเทศบาล มีอำนาจจัดเก็บรายได้เอง (ภาษี ค่าธรรมเนียม) ใช้งบประมาณแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมรายได้ใหม่ เช่น ธุรกิจชุมชน การท่องเที่ยว การร่วมทุนเอกชน มีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายที่โปร่งใส สอดคล้องกับ วสันต์ เหลืองประภัสร์ (2559) กล่าวว่า ด้านการคลัง การกระจายอำนาจที่มากเกินไปอาจนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพในทางการคลังของประเทศได้ เนื่องจากเมื่อสัดส่วนทางการคลังในภาคสาธารณะส่วนใหญ่อยู่ในระดับท้องถิ่น ก็เป็นการยากที่รัฐบาลกลางจะกำหนดทิศทางและควบคุมระบบการคลังของประเทศโดยรวมได้ และหากการใช้จ่ายของท้องถิ่นต่าง ๆ ปราศจากวินัยในทางการคลัง เช่น การใช้จ่ายอย่างเกินตัว ขณะที่ความสามารถในการจัดเก็บรายได้มีต่ำ ดังที่เคยเกิดขึ้นในประเทศแถบละตินอเมริกา ก็จะทำให้สร้างปัญหาและเกิดภาวะความไร้เสถียรภาพต่อระบบการคลังของประเทศเป็นอย่างมาก

2.4 ด้านความอิสระในการบริหาร (Autonomy) พบว่า ทั้งสองเทศบาลมีอิสระในการคิดตัดสินใจ และดำเนินการภายในท้องถิ่น ดำเนินการครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านบุคลากร ด้านการคลัง มีความคล่องตัวสูงในการขับเคลื่อนแผนงาน มีอิสระควบคู่กับ ความรับผิดชอบ และกลไกตรวจสอบ สอดคล้องกับ นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2557) กล่าวว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ที่มีความเป็นอิสระคล่องตัวในการบริหารจัดการด้านการเงินการคลัง และในด้านบุคลากรมากกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบเดิมที่มีอยู่

2.5 ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ทั้งสองเทศบาล ประชาชนมีบทบาทสูงในการเสนอแนะแผนงาน ตัดสินใจ และติดตามผล เทศบาลมีการสื่อสารและเปิดเผยข้อมูลอย่างเข้าถึงง่าย ในการมีส่วนร่วมทำให้ ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ทำให้ลดความขัดแย้ง เพิ่มความโปร่งใส และตอบสนองความต้องการได้ตรงจุด สอดคล้องกับแนวคิด Co-Governance คือ การบริหารร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชน สอดคล้องกับ ชวงค์ ฉายะบุตร (2539) กล่าวว่า การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองและการบริหารในระดับท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ตลอดจน ส่งผลให้ประชาชนได้รับสิทธิในการเข้าถึงอำนาจทางการเมือง สวัสดิการ ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่อยู่ในท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม ในทางการเมือง การปกครอง และการบริหารในระดับท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการทำงาน การแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการ และการจัดการปกครองในระดับท้องถิ่น ด้วยศักยภาพและความสามารถของคนในท้องถิ่นเอง

2.6 ด้านการติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) พบว่า ทั้งสองเทศบาล มีกระบวนการประเมินที่เป็นระบบ และใช้ผลประเมินจริง ครอบคลุม มีการตั้งเป้าหมายชัดเจน มีการเก็บข้อมูลจริง มีการวิเคราะห์ผล มีการรายงานต่อสาธารณะ เช่น เอกสาร เสียง เว็บบอร์ด มีการประเมินจากหลายฝ่ายภายใน-ภายนอก มีเวทีสะท้อนผล เช่น การประชุม หรือแอปพลิเคชัน นำผลประเมินไปปรับใช้และพัฒนาโครงการต่อไป และส่งเสริมการเรียนรู้แบบ Local to Local เป็นต้นแบบให้พื้นที่อื่น สอดคล้องกับ ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ และศยามล ไกยูรวงศ์ (2558) กล่าวว่า การติดตามประเมินผล คือ หลักการตรวจสอบถ่วงดุล กรอบความคิดพื้นฐานของการปฏิรูปกฎหมายว่าด้วยจังหวัดจัดการตนเอง ประการสุดท้าย คือหลักการตรวจสอบถ่วงดุล การออกแบบกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลจังหวัดจัดการตนเอง เป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งในแง่ของการติดตามการบริหารภารกิจ บริหารสาธารณะให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด คำนึงถึงงบประมาณที่มาจากภาษีประชาชน และประชาชนในท้องถิ่นเกิดความผาสุกอยู่ดีกินดี

3. ผลการศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตรกับการพัฒนาสู่การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการตนเอง พบว่า

3.1 การพัฒนาด้านนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร ต้องมีนโยบาย 4 ส. ดังนี้ 1) นโยบายด้านการส่งเสริม (Promote) ประกอบด้วย 1.1) การยกระดับบริการขั้นพื้นฐาน 1.2) การศึกษามีคุณภาพ 1.3) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและ OTOP 1.4) การตั้งกองทุนพัฒนาท้องถิ่น 1.5) การพัฒนาอาชีพใหม่และยกระดับแรงงาน 1.6) การส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน 1.7) ยึดหลักธรรมาภิบาล 2) นโยบายด้านการสืบสาน (Continue) ประกอบด้วย 2.1) ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2.2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน 3) นโยบายด้านการสร้างสรรค์ (Create) ประกอบด้วย 3.1) การบริหารจัดการที่ทันสมัย 3.2) การมีห้องสมุดอัจฉริยะ 3.3) การเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดิจิทัล (Smart Local Government) 4) นโยบายด้านการสนองความต้องการ (Meet needs) ประกอบด้วย 4.1) การมีสุขภาพที่ดี 4.2) ดำรงไว้เศรษฐกิจพอเพียง 4.3) การพัฒนาสาธารณสุขท้องถิ่น 4.4) การมีระบบสวัสดิการท้องถิ่น 4.5) ชุมชนปลอดภัย 4.6) การจัดการขยะครบวงจร สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2554) กล่าวว่า “หุติยาปานิณสูตร” ซึ่งมีคุณลักษณะ 3 ประการของนักบริหารที่จะช่วยให้นักบริหารทำสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี กล่าวคือ “จักขุมา” คือ ผู้บริหาร ต้องมองการณ์ไกล สามารถคาดการณ์ทิศทางหรืออนาคตในการดำเนินธุรกิจได้แม่นยำ จากการอาศัยกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล และ “วิธูโร” คือ ผู้บริหาร ต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และหรือมีทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน ตลอดจนรวมถึง “นิสสยสัมปันโน” คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ดี และสามารถประสานงานให้แต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทาง



ตามกรอบทิศทางที่องค์กรกำหนด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้บริหาร มีความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือ ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์

3.2 การพัฒนาด้านกลไกการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร
ต้องกลไก 6 ด้าน ดังนี้

กลไกที่ 1 การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1.1) ต้องจัดให้มีเวทีประชาคมเพื่อฟังความคิดเห็นประชาชน 1.2) มีอิสระในการบริหาร

กลไกที่ 2 การวางแผน ประกอบด้วย 2.1) มีการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของชุมชน 2.2) มีแผนที่มีความเชื่อมโยงแผนระหว่างท้องถิ่นจนเป็นแผนระดับจังหวัด

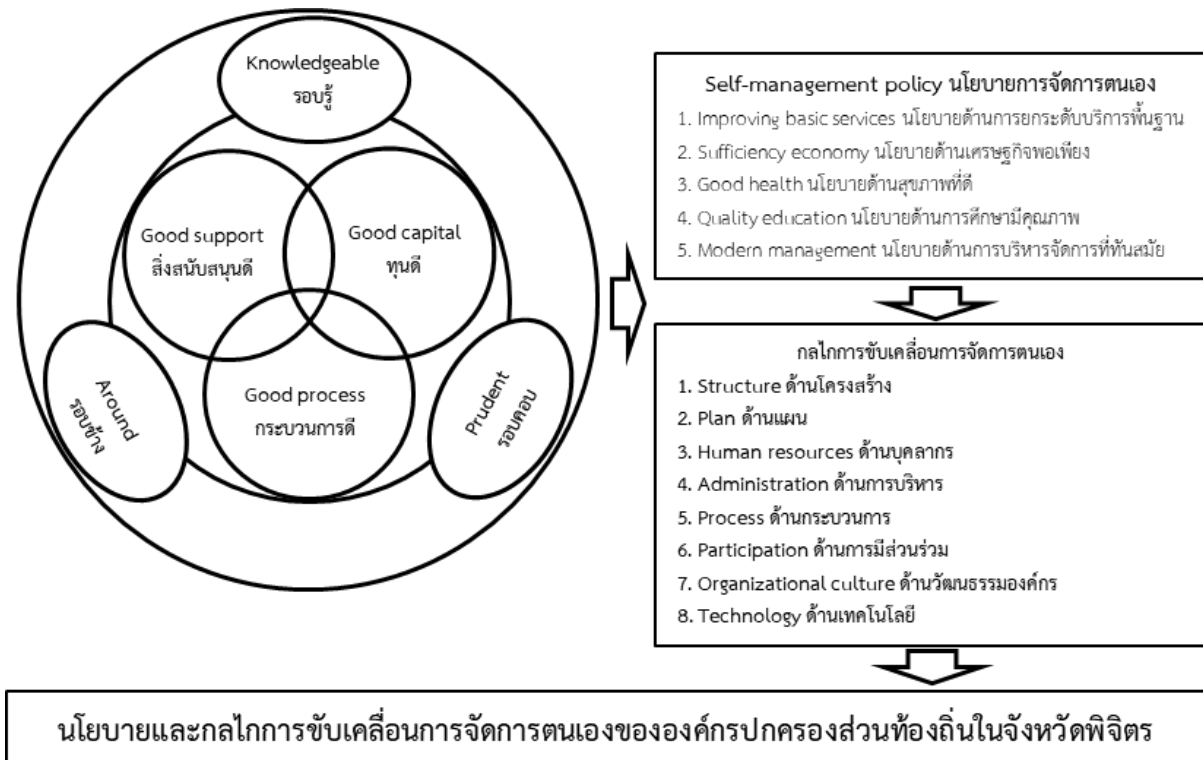
กลไกที่ 3 การบริหารงบประมาณ ประกอบด้วย 3.1) มีการส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้ระบบ e-Local และ Big Data สารสนเทศในการบริหาร 3.2) ด้านการเงินและการคลัง (Financial Autonomy) มีความโปร่งใส เปิดเผยและสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 3.3) ต้องมีระบบควบคุมภายในที่เข้มแข็ง มีการประเมินและปรับปรุงต่อเนื่อง

กลไกที่ 4 การบริหารงานบุคคล ประกอบด้วย 4.1) มีการคัดเลือก สรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงกับภาระงานของท้องถิ่น 4.2) มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาสู่การปฏิบัติได้จริง

กลไกที่ 5 การบูรณาการและการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 5.1) ต้องมีความโปร่งใส มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน เปิดเผย สามารถซักถามข้อสงสัย และสามารถตรวจสอบได้ 5.2) มีกลไกมีส่วนร่วม เช่น สภาชุมชนหรือคณะกรรมการประชาชนแผนงบประมาณและการแบ่งหน้าที่ สอดคล้องกับอิทธิพล โคตะมี (2554) กล่าวว่า แนวคิดการจัดการตนเองเป็นการให้โอกาสองค์กรชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมมากขึ้น โดยมีอาศัยแกนนำชุมชนเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนชุมชนทุกระดับ เชื่อมประสานทุกมิติของพลังชุมชน อันเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิต บนแนวทางการขับเคลื่อนประกอบด้วย 4 ประเด็น ดังนี้ ทรัพยากร เกษตรอินทรีย์ สวัสดิการ และภัยคุกคาม เพื่อนำไปสู่การหนุนเสริมจังหวัดอำนาจเจริญในการประกาศเป็นจังหวัดจัดการตนเองต่อไป

กลไกที่ 6 การติดตามและประเมินผล ประกอบด้วย 6.1) มีการตั้งทีมงานในการติดตามเพื่อติดตามประเมินผลงาน 6.2) มีระบบการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 6.3) มีการกำกับตัวชี้วัดในการประเมินทั้งในระดับบุคคล ระดับหน่วยงานให้มีความเชื่อมโยง และสอดคล้องกับเป้าหมายตัวชี้วัดตามแผนพัฒนาท้องถิ่น

องค์ความรู้ใหม่



แผนภาพที่ 1 นโยบายและกลไกการขับเคลื่อนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร

จากแผนภาพ องค์ความรู้ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์และนำมาสร้างโมเดลนโยบายและกลไกการขับเคลื่อนการจัดการตนเองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 3G = 3Good ประกอบด้วย Good capital ทุนดี Good process กระบวนการดี และ Good support สิ่งสนับสนุนดี ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการตนเอง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1. Good capital ทุนดี หมายถึง การจัดการตนเองนั้นภายในจังหวัดพิจิตรต้องมีการเตรียมความพร้อมในมิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบเบื้องต้น ประกอบด้วย 1.1 Intellectual capital ทุนทางปัญญา 1.2 Social capital ทุนทางสังคม 1.3 Economic capital ทุนทางเศรษฐกิจ 1.4 Natural resource capital ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ 1.5 Cultural capital ทุนทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ 1.6 Political capital ทุนทางการเมืองและการปกครอง 1.7 Budget funds ทุนทางงบประมาณ

2. Good process กระบวนการดี หมายถึง กระบวนการในการบริหารจัดการทุนทางด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เป็นระบบระเบียบและเชื่อมโยงกันให้เรียบร้อยตั้งแต่กระบวนการแรกจนถึงที่สุดด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 2.1 Planning มีการวางแผน 2.2 Management มีการบริหารจัดการ 2.3 Budget Management มีการบริหารงบประมาณ 2.4 Human Resource Management มีการบริหารงานบุคคล 2.5 Integration and Participation มีการบูรณาการและการมีส่วนร่วม 2.6 Monitoring and Evaluation มีการติดตามและการประเมินผล

3. Good support สิ่งสนับสนุนดี หมายถึง สิ่งที่มีความจำเป็นต่อการจัดการตนเองซึ่งจะขาดเสียมิได้เลย คือ นอกจากจะมี Good capital ทุนดี และ Good process กระบวนการดีแล้ว สิ่งที่อยู่



เบื้องหลังสิ่งเหล่านี้ก็ต้องมีประสิทธิภาพที่ดีด้วยเช่นกัน ประกอบด้วย 3.1 Leader มีผู้นำที่ดี 3.2 Quality personnel มีบุคลากรที่มีคุณภาพ 3.3 Supporting laws มีกฎหมายรองรับ 3.4 Information technology มีเทคโนโลยีสารสนเทศ

ส่วนที่ 2 KPA ภาวะผู้นำ (Leadership) โดยในการบริหารจัดการในทุกองค์กรนั้น แม้ว่าจะมี Good capital ทุนดี Good process กระบวนการดี และ Good support สิ่งสนับสนุนดีแล้วนั้น ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะ คือ Knowledgeable รอบรู้ หมายถึง มีความเฉลียวฉลาดทั้งในศาสตร์และศิลป์ มีความรู้คู่คุณธรรม และมีการจงใจด้วยพระเดช และพระคุณ Prudent รอบคอบ หมายถึง มีความกล้าตัดสินใจด้วยความถูกต้อง (อุเบกขา) และพิจารณาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และ Around รอบข้าง หมายถึง มีความอบอุ่นภายในองค์กร (พรหมวิหาร) มีการสร้างวัฒนธรรมแบบร่วมมือกันเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศ และการกระทำเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประชาชนเป็นหลัก

ส่วนที่ 3 ISGQM หมายถึง นโยบายการจัดการตนเอง ประกอบด้วย 1. นโยบายด้านการยกระดับบริการพื้นฐาน (Improving basic services) 2. นโยบายด้านเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) 3. นโยบายด้านสุขภาพที่ดี (Good health) 4. นโยบายด้านการศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality education) 5. นโยบายด้านการบริหารจัดการที่ทันสมัย (Modern management)

ส่วนที่ 4 SPHAPPOT หมายถึง กลไกการขับเคลื่อนการจัดการตนเอง ประกอบด้วย 4.1 Structure ด้านโครงสร้าง 4.2 Plan ด้านแผน 4.3 Human resources ด้านบุคลากร 4.4 Administration ด้านการบริหาร 4.5 Process ด้านกระบวนการ 4.6 Participation ด้านการมีส่วนร่วม 4.7 Organizational culture ด้านวัฒนธรรมองค์กร 4.8 Technology ด้านเทคโนโลยี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การกำหนดนโยบายเชิงบูรณาการ ภาครัฐควรกำหนดนโยบายการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ให้ชัดเจนในมิติ 4 ส. (ส่งเสริม สืบสาน สร้างสรรค์ สนองความต้องการ) โดยบูรณาการเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของท้องถิ่น

2. การกระจายอำนาจและเพิ่มอิสระในการบริหาร ควรเพิ่มความเป็นอิสระของ อปท. ทั้งในด้านนโยบาย การคลัง บุคลากร และการบริหารจัดการ โดยมีกรอบตรวจสอบและความรับผิดชอบที่รัดกุม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความเป็นอิสระและธรรมาภิบาล

3. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและ Co-Governance ภาครัฐควรส่งเสริมการสร้างกลไกการบริหารร่วม (Co-Governance) ระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ อย่างจริงจัง โดยเน้นการเปิดพื้นที่สาธารณะ เวทีประชาคม และระบบสื่อสารที่โปร่งใส เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทตั้งแต่การตัดสินใจจนถึงการประเมินผล

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การพัฒนาบุคลากรและระบบการเรียนรู้ อปท. ควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง (Upskill/Reskill) ทั้งในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การจัดการสาธารณะ และการสร้างนวัตกรรมท้องถิ่น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากร



2. การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลสารสนเทศ ส่งเสริมการประยุกต์ใช้ระบบ e-Local, Big Data และ Smart Local Government ในการบริหารจัดการ ทั้งด้านงบประมาณ การบริการสาธารณะ และการสื่อสารกับประชาชน เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพ

3. การสร้างระบบติดตามและประเมินผลที่เข้มแข็ง ควรจัดทำระบบ Monitoring & Evaluation ที่ครอบคลุมทั้งนโยบาย บุคลากร การเงิน และการมีส่วนร่วม พร้อมใช้ผลการประเมินจริงในการปรับปรุงโครงการ และเผยแพร่ต่อสาธารณะเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาพื้นที่ต้นแบบที่หลากหลายมากขึ้น ควรเปรียบเทียบ อปท. ที่เป็น เทศบาล-อบต.-เมืองขนาดเล็ก-เมืองขนาดใหญ่ ในหลายจังหวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลเปรียบเทียบที่สะท้อนศักยภาพและกระบวนการจัดการตนเองในบริบทที่แตกต่าง

2. การบูรณาการวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ควรเพิ่มการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การใช้แบบสอบถามจากประชาชนในวงกว้าง เพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม เพื่อให้ผลการวิจัยมีความครอบคลุมและน่าเชื่อถือมากขึ้น

3. การศึกษาเชิงลึกด้านการเงินการคลังท้องถิ่น งานวิจัยต่อไปควรเน้นเจาะลึกประเด็น Financial Autonomy โดยศึกษาความเพียงพอของรายได้ท้องถิ่น ระบบภาษีท้องถิ่น และรูปแบบการหารายได้ใหม่ เพื่อพัฒนากลไกการคลังที่เข้มแข็งและยั่งยืนสำหรับ อปท.

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2566). *ข้อมูลจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแยกรายจังหวัด*. สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.dla.go.th/work/abt/index.jsp>
- กอดเดช สมันดาโอ๊ะ. (2565). พัฒนาการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นไทย. *วารสาร มจร เลย์ปริทัศน์*. 3(1), 141.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2555). *การบริหารจัดการตนเองส่วนท้องถิ่น*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. (2539). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: พิณเนศพรินต์ติ้งเซ็นเตอร์.
- ธนสวรรค์ เจริญเมือง. (2542). *การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดจัดการตนเอง*. หนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับที่ 48. โรงพิมพ์ดาววรรณการพิมพ์.
- ธัญญพัทธ์ ฤทธิพนิตนันท์. (2565). การกระจายอำนาจกับการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย. *วารสาร มจร บาลีศึกษายุทธศาสตร์*. 8(1), 85.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2557). *กฎหมายปกครอง*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). (2565, 1 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 2.
- ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ.2566- 2570, (2565,1 พฤศจิกายน) *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 2.
- ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580), (2561,13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 4-5.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม)*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.



- พระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2553, (2553, 7 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 127 ตอนที่ 75 ก. หน้า 2.
- ลัดดาวัลย์ ตันติวิทยาพิทักษ์ และศยามล ไกยูรวงศ์. (2558). *ทำไม...จังหวัดต้องจัดการตนเอง*. นนทบุรี: พิมพ์ลักษณะ.
- วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2559). *การรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจกับการบริหารราชการแผ่นดิน ไทย: การทบทวนแนวคิด ข้อถกเถียงและข้อพิจารณาเพื่อกำรูป*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สมศักดิ์ พรหมเดื่อ. (2551). นวัตกรรมนโยบายในการบริการสาธารณะจังหวัดจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภูมิภาคอีสานตอนกลาง. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*. 9(2), 9-24.
- อิทธิพล โคตะมี. (2554). *กระบวนการสร้างพื้นที่จัดการตนเองของสภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลเสนางคนิคม อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ*. (การค้นคว้าอิสระประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร)). สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร: วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์.



รูปแบบการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย*

A Model for Developing Employee Performance in Public and Private Sector Organizations in Thailand

ตรีมิตร เกษมวิรัตติพงศ์

Treemin Kasemvirattipong

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: moztrimin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในองค์กรต่าง ๆ เพื่อยกระดับความสำเร็จของพนักงาน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย จำนวน 400 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาและแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเลือกเจาะจง จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูง ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล หัวหน้างานระดับกลาง ตัวแทนพนักงานผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคล และใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย ด้านบทบาทในการทำงานพนักงานรู้สึกไว้วางใจในความสามารถของตนเองและพอใจกับบทบาทที่รับผิดชอบ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลพนักงานรู้สึกว่ามีเพื่อนร่วมงานที่พร้อมช่วยเหลือทั้งในเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว ด้านการเงินพนักงานพึงพอใจกับสวัสดิการที่ได้รับ ความก้าวหน้าในการเลื่อนตำแหน่งพนักงานที่ได้รับการไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาในการรับผิดชอบงานสำคัญที่เป็นผู้นำโครงการ 2) อิทธิบาท 4 และคุณภาพชีวิตในการทำงานส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย 3) แนวทางการพัฒนารูปแบบองค์กรควรพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งการส่งเสริมคุณธรรมตามหลักอิทธิบาท 4 และการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงาน เพื่อเพิ่มแรงจูงใจ ความผูกพัน และความสำเร็จอย่างยั่งยืนของพนักงาน

คำสำคัญ: ความสำเร็จของพนักงาน; อิทธิบาท 4; คุณภาพชีวิตในการทำงาน; การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์; องค์กรภาครัฐและเอกชน

ABSTRACT

This study aims to: 1) examine the success of employees in public and private organizations in Thailand; 2) identify the factors influencing their success; and 3) propose a developmental model applicable to various organizations for enhancing employee success. A

* Received August 5, 2025; Revised August 22, 2025; Accepted August 27, 2025

mixed-methods approach was employed. The quantitative phase involved a survey of 400 employees from both public and private organizations, with data analyzed using descriptive statistics and structural equation modeling (SEM). The qualitative phase comprised in-depth interviews with 10 purposively selected key informants, including senior executives, human resource managers, middle-level supervisors, employee representatives, and experts in human resource development. Content analysis was used to interpret the qualitative findings. The results revealed that employee success is determined by several key factors: confidence and satisfaction in their work roles, supportive interpersonal relationships, satisfaction with financial benefits, and career advancement through entrusted leadership responsibilities. Moreover, the Buddhist principle of Iddhipada 4 (the Four Paths of Accomplishment) and the quality of work life were found to significantly influence employee success in both public and private sectors. Based on these findings, a holistic development model is recommended, integrating the cultivation of ethical values through Iddhipada 4 with the promotion of quality work life, thereby fostering motivation, organizational commitment, and sustainable employee success.

Keywords: employee success; Four Paths of Accomplishment (Iddhipada 4); quality of work life; human resource development; public and private sector organizations

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน พนักงานถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดขององค์กร เพราะมีบทบาทในการขับเคลื่อนให้องค์กรบรรลุเป้าหมายและเติบโตได้ หากพนักงานได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังส่งเสริมความก้าวหน้าในอาชีพของตนเอง การพัฒนาตนเองจึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้พนักงานสามารถรับมือกับปัญหาและการแข่งขันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ชลธิชา อินอุ้นโชติ และอินทร์ อินอุ้นโชติ, 2566) การบริหารจัดการที่มีคุณภาพควบคู่กับพนักงานที่มีความรู้และเข้าใจในงาน จะทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายได้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนจึงจำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาขีดความสามารถอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพของงาน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างก็มีผลโดยตรงต่อความสำเร็จขององค์กร การพัฒนาพนักงานทั้งในด้านทักษะ ความรู้ และการทำงานร่วมกัน จะทำให้องค์กรมีความพร้อมในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง และสามารถแข่งขันในตลาดได้ (พลทิพย์ จักกะพาก, 2565)

ความสำเร็จในการทำงาน เกิดจากการรับรู้ถึงการบรรลุเป้าหมาย ทั้งจากปัจจัยภายนอก เช่น การเลื่อนตำแหน่ง การขึ้นเงินเดือน และความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน และจากปัจจัยภายใน เช่น ความพึงพอใจในงาน ความรู้สึกมีส่วนร่วม และอิสระในการตัดสินใจ ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลต่อแรงจูงใจและการพัฒนาตนเองของพนักงาน (อุทัย อันพิมพ์ และภาวิณ ชินะโชติ, 2565) นอกจากนี้ ความมุ่งมั่นในการทำงาน การพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง และการได้รับการยอมรับจากลูกค้าและองค์กร ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความก้าวหน้าในหน้าที่และค่าตอบแทนที่ดีขึ้น ความสำเร็จในการทำงานจึงสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รายได้ และโอกาสเลื่อนตำแหน่ง ซึ่งล้วนส่งผลต่อความสุขในการทำงานและความตั้งใจในการพัฒนาองค์กร (วิภากรณ ธีรมิตร, การุณย์ ประทุม และกมล เสวตสมบุญ, 2565) การพัฒนาความสำเร็จของพนักงานตามหลักพุทธธรรม มุ่งเน้นการพัฒนาคน ทั้งในด้านทักษะการทำงานและจิตใจที่ดีงาม



โดยเน้นความสมดุลระหว่างคุณธรรมและความรู้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ (ความพอใจในงาน) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความตั้งใจ) และวิมังสา (การใคร่ครวญ) เป็นแนวทางในการเสริมสร้างแรงจูงใจและประสิทธิภาพในการทำงาน (พระโฆสิต โฆสิตธมโม, 2565) หลักธรรมจะทำให้พนักงานมีความรักในงาน มุ่งมั่น พัฒนาตนเอง และสามารถวิเคราะห์ปรับปรุงงานได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ทั้งพนักงานและองค์กรเติบโตไปพร้อมกันอย่างมั่นคงและยั่งยืน (พระบุญเสริม อาจดวงดี และจักรี ศรีจารุเมธีญาณ, 2564)

คุณภาพชีวิตในการทำงาน (Quality of Work Life) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของพนักงานในทุกระดับ ครอบคลุมทั้งสภาพแวดล้อมการทำงาน ค่าตอบแทน ความมั่นคง โอกาสในการพัฒนา และความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว เมื่อพนักงานมีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมเกิดความสุข ความพึงพอใจ และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีสภาพแวดล้อมที่ดีและค่าตอบแทนที่เหมาะสมสร้างแรงจูงใจและความผูกพันต่อองค์กร (ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ, 2563) การมีสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัวยังส่งผลให้พนักงานทุ่มเทและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ทำให้องค์กรมีศักยภาพและก้าวสู่ความสำเร็จ ซึ่งความสำเร็จของพนักงานเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เพราะพนักงานคือ “ทรัพยากรหลักขององค์กร” ที่มีความสามารถในการทำงานให้สำเร็จปฏิบัติงานตามหน้าที่ การแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างรักก็ตาม หลายองค์กรยังเผชิญปัญหาด้านประสิทธิภาพ เช่น ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร ความไม่ชัดเจนในบทบาท ภาระงานที่เกินกำลัง และการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ซึ่งทำให้พนักงานขาดทักษะที่จำเป็น ขาดความพึงพอใจ และความผูกพันกับองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานและอัตราการลาออกที่สูง (ธวัชชัย รัชสมบัติ และอรรถพล หม่อม, 2567)

นอกจากนี้ การขาดวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ตลอดจนการสื่อสารเป้าหมายที่ชัดเจน ก็ทำให้พนักงานขาดแรงจูงใจและไม่สามารถขับเคลื่อนองค์กรไปในทิศทางเดียวกันได้ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี องค์กรจำเป็นต้องพัฒนาและปรับตัว โดยเฉพาะการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีผลต่อทั้งคุณภาพและประสิทธิภาพขององค์กร การดูแลคุณภาพชีวิตของพนักงานจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างองค์กรที่ยั่งยืน เพราะพนักงานที่มีสุขภาวะที่ดีทั้งกาย ใจ และสังคม จะมีแรงจูงใจและความผูกพันกับองค์กร แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรม เน้นการสร้างจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณธรรม และความสุขที่แท้จริง โดยพัฒนาความสมดุลในชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ทำให้พนักงานสามารถเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมั่นคงและมีคุณค่า (พระปลัดสถิตย์ โพธิญาณ และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือ, 2564)

ดังนั้น พนักงานถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนองค์กร โดยเฉพาะในยุคที่สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรภาครัฐและเอกชนจึงต้องพัฒนาและปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสำเร็จของพนักงาน ได้แก่ คุณภาพชีวิตในการทำงาน ซึ่งครอบคลุมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน ค่าตอบแทนที่เหมาะสม ความมั่นคง โอกาสในการพัฒนาตนเอง และสมดุลชีวิตกับงาน ขณะเดียวกัน การยึดหลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ สมาธิ และทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันเป็นรากฐานของความสำเร็จทั้งในระดับบุคคลและองค์กร การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จะช่วยให้องค์กรสามารถเข้าใจปัจจัยเชิงลึกที่เกื้อหนุนต่อความสำเร็จของพนักงาน และสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางเชิงนโยบายและกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อพนักงานเองในการพัฒนาศักยภาพ สร้างความพึงพอใจในชีวิตการทำงาน และรักษาสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงานอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสามารถขยายผลไปสู่ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม โดยการที่พนักงานมีความสุขและประสบความสำเร็จในการทำงานจะช่วยลดปัญหาสังคม เช่น ความเครียด ความขัดแย้งในองค์กร และการขาดความผูกพันต่อการทำงาน อีกทั้งยังช่วย



เสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในองค์กรต่าง ๆ เพื่อยกระดับความสำเร็จของพนักงาน

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยส่วนแรกจะศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และส่วนที่สองจะทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ (1) ความสำเร็จของพนักงานในองค์กร (2) อิทธิบาท 4 ตามหลักพระพุทธศาสนา (3) คุณภาพชีวิตในการทำงาน และ (4) ปัจจัยส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยมุ่งเน้นการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยและแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

2) การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่จริง เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร รวมทั้งศึกษารูปแบบ แนวทาง และกระบวนการพัฒนาความสำเร็จของพนักงาน โดยมีขั้นตอนดังนี้ (1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พนักงานที่เป็นทาเลนต์ขององค์กร ของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรในระดับมหาชนและองค์กรที่เป็นสาขาจากต่างประเทศ ซึ่งไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรไม่ทราบจำนวนประชากรของ Cochran (1977) ที่ระดับความเชื่อมั่นประมาณ 95 % กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนทั่วประเทศ โดยใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 400 คน (2) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย (3) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ที่มีบทบาทในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์กร เพื่อเจาะลึกแนวคิด หลักการ และแนวทางการพัฒนา (4) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำข้อเสนอรูปแบบการพัฒนาความสำเร็จของพนักงาน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีคุณสมบัติ คือ เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารงานบุคคลหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่น้อยกว่า 5 ปี มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กร ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูง จำนวน 2 คน ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคล (HR) จำนวน 2 คน หัวหน้างานระดับกลาง จำนวน 2 คน ตัวแทนพนักงาน จำนวน 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคล จำนวน 2 คน



4) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

(1) เครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม ที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยการหาค่า IOC มากกว่า 0.5 และหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ในภาพรวมทั้งฉบับ เท่ากับ 0.88 ได้แก่

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ สถานภาพ ระดับการศึกษา และองค์กร เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check list) จำนวน 6 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 ในการทำงานของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทยโดยใช้ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า Likert Scale จำนวน 20 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย สร้างแบบสอบถามโดยใช้ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า Likert Scale จำนวน 25 ข้อ

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย สร้างแบบสอบถามโดยใช้ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า Likert Scale จำนวน 20 ข้อ

แบบสอบถามที่ใช้จะประเมินคำตอบส่วนที่ 2 ถึง 4 มี 5 ระดับ (rating scale) อ้างอิงใน คือ

มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด	ให้ค่าน้ำหนัก 5 คะแนน
มีระดับความคิดเห็นมาก	ให้ค่าน้ำหนัก 4 คะแนน
มีระดับความคิดเห็นปานกลาง	ให้ค่าน้ำหนัก 3 คะแนน
มีระดับความคิดเห็นน้อย	ให้ค่าน้ำหนัก 2 คะแนน
มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด	ให้ค่าน้ำหนัก 1 คะแนน

การแปลผลค่าคะแนนของตัวแปรเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย แปลผลโดยถือตามเกณฑ์คะแนนเฉลี่ย โดยใช้สูตรอันตรภาคชั้น

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง อยู่ในระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง อยู่ในระดับความคิดเห็นน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง อยู่ในระดับความคิดเห็นปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก

ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง อยู่ในระดับความคิดเห็นมากที่สุด

(2) เครื่องมือเชิงคุณภาพ คือ แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) พัฒนาจากกรอบทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้ทรงคุณวุฒิและทดลองใช้ในกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายก่อนใช้จริง ผู้วิจัยได้ออกแบบโดยแบ่งส่วนของแบบสัมภาษณ์ออกเป็นรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานในการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) ข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยเก็บพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย ใช้ระยะเวลา 2 สัปดาห์ ในการเก็บข้อมูล และได้ข้อมูลกลับคืนมา



ครบทั้ง 400 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 (2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย ใช้ระยะเวลา 2 สัปดาห์ ในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบทางการ (Formal interview) แบบตัวต่อตัว (Face to Face) ก่อนลงสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ที่จะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 คน เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องมือในการบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ จากนั้นผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียง (3) ข้อมูลเอกสาร ศึกษาจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมความสมบูรณ์ของกรอบการวิจัย

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) ข้อมูลเชิงปริมาณ ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ 2 รูปแบบหลัก คือ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) วิเคราะห์ด้วยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ผ่านโปรแกรม AMOS เพื่อใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

(2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้การตีความเชิงอรรถาธิบาย และจัดประเภทประเด็นตามกรอบแนวคิด

7) การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนา (Descriptive Presentation) ประกอบตาราง สถิติ และการอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อค้นพบเชิงทฤษฎีและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชน

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาสามารถนำเสนอผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย สามารถสรุปแต่ละองค์ประกอบได้ดังนี้

(1) องค์ประกอบด้านบทบาทในการทำงาน รายการข้อคำถามที่ว่า รู้สึกไว้วางใจในความสามารถของตนเองและพอใจกับบทบาทที่รับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดขององค์ประกอบนี้ รองลงมารายการข้อคำถามที่ว่า ได้รับการสนับสนุนในการทำงานจากเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา เป็นอันดับสองของข้อคำถามทั้งหมด

(2) องค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รายการข้อคำถามที่ว่า รู้สึกว่ามีเพื่อนร่วมงานที่พร้อมช่วยเหลือทั้งในเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว มีค่าเฉลี่ยสูงสุดขององค์ประกอบนี้ รองลงมารายการข้อคำถามที่ว่า รู้สึกว่าได้รับความเคารพจากเพื่อนร่วมงานรุ่นน้องในองค์กร เป็นอันดับสองของข้อคำถามทั้งหมด

(3) องค์ประกอบด้านการเงิน รายการข้อคำถามที่ว่า พึงพอใจกับสวัสดิการที่ได้รับ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าล่วงเวลา และการเลื่อนขั้นเงินเดือน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดขององค์ประกอบนี้ รองลงมารายการข้อคำถามที่ว่า คิดว่าค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ได้รับมีส่วนช่วยให้ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นอันดับสองของข้อคำถามทั้งหมด

(4) องค์ประกอบด้านความก้าวหน้าในการเลื่อนตำแหน่ง รายการข้อคำถามที่ว่า ได้รับการไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาในการรับผิดชอบงานสำคัญที่เป็นผู้นำโครงการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดขององค์ประกอบนี้ รองลงมา รายการข้อคำถามที่ว่า ได้รับโอกาสในการเข้าร่วมการฝึกอบรมและสัมมนาเพื่อพัฒนาตนเองทั้งในและนอกประเทศ เป็นอันดับสองของข้อคำถามทั้งหมด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัจจัยความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย	M	SD	แปลผล	อันดับ
ด้านบทบาทในการทำงาน				
รู้สึกไว้วางใจในความสามารถของตนเองและพอใจกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย	4.42	0.51	มากที่สุด	1
ได้รับการสนับสนุนในการทำงานจากเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชา	4.41	0.51	มากที่สุด	2
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล				
รู้สึกว่ามีเพื่อนร่วมงานที่พร้อมช่วยเหลือทั้งในเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว	4.42	0.51	มากที่สุด	1
รู้สึกว่าได้รับความเคารพจากเพื่อนร่วมงานรุ่นน้องในองค์กร	4.41	0.52	มากที่สุด	2
ด้านการเงิน				
พึงพอใจกับสวัสดิการที่ได้รับ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าล่วงเวลา และการเลื่อนขึ้นเงินเดือน	4.42	0.51	มากที่สุด	1
คิดว่าค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ได้รับมีส่วนช่วยให้ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น	4.41	0.53	มากที่สุด	2
ด้านความก้าวหน้าในการเลื่อนตำแหน่ง				
ได้รับการไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาในการรับผิดชอบงานสำคัญที่เป็นผู้นำโครงการ	4.44	0.51	มากที่สุด	1
ได้รับโอกาสในการเข้าร่วมการฝึกอบรมและสัมมนาเพื่อพัฒนาตนเองทั้งในและนอกประเทศ	4.44	0.54	มากที่สุด	2

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย พบว่า

(1) อิทธิบาท 4 ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) อิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงเส้น $\text{Gamma} = 0.063$ และมีค่า $t\text{-statistics} = 4.115$ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ 1

(2) คุณภาพชีวิตในการทำงานส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) อิทธิพลเชิงสาเหตุทางตรงเส้น $\text{Gamma} = 0.121$ และมีค่า $t\text{-statistics} = 3.799$ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ 2

3. แนวทางการพัฒนารูปแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ ในองค์กรต่าง ๆ เพื่อยกระดับความสำเร็จของพนักงาน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. หลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

(1) องค์กรมีแนวทางส่งเสริมให้พนักงานรู้สึกพึงพอใจและมีความสุขกับบทบาทและงานที่ได้รับมอบหมาย (ด้านฉันทะ) ดังนี้ 1) สร้างแรงจูงใจผ่านระบบรางวัลและค่าตอบแทน โดยใช้แนวทาง Pay by Performance และการยกย่องผลงาน เช่น โครงการ W Award 2) สื่อสารวิสัยทัศน์และคุณค่างานให้พนักงานเห็นความเชื่อมโยงระหว่างงานกับเป้าหมายระดับองค์กรและสังคม 3) กำหนดโครงสร้างงานและเส้นทางอาชีพชัดเจน พร้อมเครื่องมือพัฒนาตนเอง ส่งเสริม Growth Mindset 4) มอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถ และมีการสอนงานอย่างต่อเนื่อง 5) เปิดพื้นที่ให้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางใหม่



เพื่อให้พนักงานรู้สึกมีคุณค่า 6) ดูแลสุขภาพในทุกระดับ ทั้งร่างกาย จิตใจ และการเงิน ผ่านสวัสดิการและ กิจกรรมต่าง ๆ และ 7) ผู้นำสนับสนุนและให้กำลังใจ ผ่านการสื่อสารที่ชัดเจนและการให้ Feedback ที่สร้าง แรงบันดาลใจ

(2) ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้พนักงานมีความขยันหมั่นเพียรและมุ่งมั่นในการทำงานให้บรรลุ เป้าหมายขององค์กร (ด้านวิริยะ) ได้แก่ 1) ระบบติดตามและประเมินผลที่ชัดเจน เชื่อมโยงกับค่าตอบแทนและ โบนัส กระตุ้นให้พนักงานพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 2) เป้าหมายที่ชัดเจนและท้าทาย ทำให้พนักงานรู้ว่างานมี ความหมายและอยากพิสูจน์ความสามารถ 3) โอกาสในการเติบโตและการได้รับ Feedback ช่วยให้พนักงาน เห็นพัฒนาการของตนเอง 4) แรงจูงใจจากทั้งภายในและภายนอก เช่น ความภาคภูมิใจในงาน ค่าตอบแทน และการยอมรับ 5) สภาพแวดล้อมและทีมที่สนับสนุน บรรยากาศการทำงานที่ดี หัวหน้าที่เป็นแบบอย่าง และ การร่วมมือกันในทีม และ 6) จิตสำนึกและคุณค่าของงาน โดยเฉพาะงานที่มีผลต่อสังคมหรือผู้อื่น ช่วยให้ พนักงานมีแรงผลักดันจากใจตนเอง

(3) การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้พนักงานทำงานด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่น (ด้านจิตตะ) มี ดังนี้ 1) สร้างบรรยากาศเป็นมิตรและเปิดกว้าง โดยการส่งเสริมความไว้วางใจ ความกล้าคิด กล้าพูด และกล้า ตัดสินใจในทีม 2) สร้างแรงกดดันอย่างพอดี โดยการสร้างแรงผลักดันโดยไม่ทำให้รู้สึกอึดอัด พร้อมคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างเจเนอเรชัน 3) มีวัฒนธรรมองค์กรที่ชัดเจน โดยการส่งเสริมการแข่งขันแบบมีอาชีพ กล้าเผชิญหน้าเพื่อพัฒนา และเดินหน้าร่วมนกัน 4) ให้การยอมรับและให้คุณค่า โดยการสนับสนุนผ่านคำชม การรับฟัง และการให้รางวัลเมื่อพนักงานแสดงความตั้งใจ 5) แสดงการสื่อสารที่เปิดเผยและมีส่วนร่วม โดย การทำให้พนักงานรู้สึกมีส่วนร่วมและเข้าใจเป้าหมายขององค์กร 6) สร้างสมดุลระหว่างงานและชีวิต โดยการ ส่งเสริมกิจกรรมผ่อนคลายและบรรยากาศที่ลดความเครียด และ 7) สร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี เช่น พื้นที่ทำงานสะอาด ปลอดภัย เอื้อต่อสมาธิและพลังในการทำงาน

(4) องค์กรมีแนวทางส่งเสริมทักษะการไตร่ตรองและการคิดวิเคราะห์ของพนักงาน (ด้าน วิมังสา) ดังนี้ 1) จัดอบรมและเรียนรู้หลากหลายช่องทาง เช่น หลักสูตร Critical Thinking, Problem Solving, Systemic Thinking รวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่าน E-Learning, Podcast หรือ YouTube 2) ส่งเสริมการตั้งคำถามและคิดเชิงวิพากษ์ โดยเน้นการตั้งคำถามกับกระบวนการทำงานที่มีอยู่ และเปิด โอกาสให้เสนอแนวทางใหม่ ๆ 3) ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ โดยการส่งเสริมให้พนักงานคิดอย่างมี เหตุผล ไม่ยึดตามความรู้สึกหรือประสบการณ์เพียงอย่างเดียว 4) สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และกล้าลองผิด ลองถูก ด้วยการสนับสนุนจากหัวหน้า การให้ Feedback และการมีพื้นที่ปลอดภัยในการทดลอง 5) ฝึกคิด แบบองค์รวมและมอง Total Solution คิดว่างานที่ทำส่งผลกระทบต่อใครบ้าง ทั้งภายในและภายนอก 6) ใช้เครื่องมือวิเคราะห์ เช่น Mind Mapping, Fishbone Diagram เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็น ระบบ และ 7) ส่งเสริมการมีสติในการทำงาน เช่น แนวคิด MIO และกิจกรรมก่อนประชุม เพื่อเพิ่มความนิ่ง และความรอบคอบ

2. คุณภาพชีวิตในการทำงานในการพัฒนาความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนใน ประเทศไทย

(1) สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดีและปลอดภัยมีผลโดยตรงต่อ ประสิทธิภาพการทำงาน ของพนักงาน โดยช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ ความคิดสร้างสรรค์ ความร่วมมือ และความผูกพันกับองค์กร ซึ่ง นำไปสู่การทำงานที่มีคุณภาพและลดอัตราการลาออก องค์กรควรมีวิธีปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานให้ เหมาะสม ดังนี้ 1) ด้านกายภาพ ควรออกแบบสำนักงานแบบ Open Space และใช้กระจกใส เพื่อส่งเสริม ความโปร่งใสและการสื่อสาร ปรับพื้นที่ให้เหมาะสมกับลักษณะงาน เช่น พื้นที่พักผ่อน มุมกาแฟ ห้องนอน



กลางวัน และมีมาตรฐานความปลอดภัย เช่น มาตรการรับมือเหตุฉุกเฉิน และการจัดการพื้นที่ตามหลัก 5ส. 2) ด้านจิตใจและสังคม ควรส่งเสริม Safe Zone ทั้งทางกายและใจ ด้วยบริการนักจิตวิทยาและระบบพี่เลี้ยง และสร้างวัฒนธรรมการทำงานเชิงบวก สนับสนุนความร่วมมือ ความกล้าแสดงความคิดเห็น และความไว้วางใจ ส่วนผู้นาองค์กรทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดบรรยากาศ (set tone) ผ่านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

(2) ค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและสอดคล้องกับภาระงานมีผลสำคัญต่อความพึงพอใจและแรงจูงใจของพนักงาน เพราะทำให้รู้สึกว่าคุณค่าและให้เกียรติในผลงาน หากค่าตอบแทนไม่เหมาะสม จะเกิดแรงจูงใจด้านลบและลดความผูกพันต่อองค์กร องค์กรจึงควรใช้แนวทาง เช่น ระบบ Pay by Performance สรรวจตลาด เปิดเผยข้อมูลให้หัวหน้างานรับรู้ และประเมินผลงานอย่างโปร่งใส เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นธรรมและกระตุ้นการทำงานอย่างยั่งยืน

(3) ความมั่นคงในหน้าที่การงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมุ่งมั่นในการทำงานของพนักงาน เพราะเมื่อพนักงานรู้สึกว่ามั่นคงและได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จะเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและทุ่มเทกับงานมากขึ้น องค์กรจึงมีแนวทางในการสร้างความมั่นคง ทั้งในแง่โอกาส ความก้าวหน้า เช่น การเลื่อนตำแหน่งตามผลงานมากกว่าระยะเวลาทำงาน การวาง Career Path ที่หลากหลาย รวมถึงสวัสดิการที่ช่วยลดความเสี่ยงในชีวิต เช่น กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ประกันสุขภาพ และระบบช่วยเหลือฉุกเฉิน นอกจากนี้ ยังมีการสื่อสารทิศทางองค์กรอย่างโปร่งใส และส่งเสริมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรมและการ Reskill/Upskill เพื่อให้พนักงานรู้สึกว่าองค์กรไม่ทิ้ง และพร้อมเดินหน้าไปด้วยกันในระยะยาว

(4) โอกาสในการพัฒนาทักษะและความสามารถมีความสำคัญต่อความสำเร็จและความพึงพอใจในการทำงานอย่างมาก เพราะช่วยให้พนักงานรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ได้รับการสนับสนุน และมีโอกาสเติบโตในสายอาชีพ ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานและความผูกพันกับองค์กรในระยะยาว องค์กรจึงควรสนับสนุนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เช่น การใช้ระบบ Talent Management และ Job Rotation เพื่อเปิดโอกาสให้พนักงานได้เรียนรู้และท้าทายตัวเองในบทบาทใหม่ ๆ มีแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ เช่น Degreeed ที่พนักงานสามารถเลือกพัฒนาได้ตามความถนัด พร้อมทั้งมีโครงการ Coaching และ Mentoring เพื่อให้คำแนะนำเฉพาะบุคคล รวมถึงการอบรมภายในและภายนอก การเข้าร่วมโปรเจกต์ข้ามสายงาน และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

(5) ความสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงาน ลดความเครียด ป้องกันภาวะหมดไฟ และส่งเสริมสุขภาพกายใจ พนักงานที่มีสมดุลย่อมมีแรงจูงใจและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น องค์กรจึงควรมีแนวทางสนับสนุน เช่น ส่งเสริมแนวคิด Work-Life Integration หรือ Work-Life Management จัดบริการให้คำปรึกษา (EAP) กิจกรรมผ่อนคลายสร้างสรรค์ สนับสนุนการใช้เวลาพักผ่อน และพัฒนาพื้นที่ทำงานให้เอื้อต่อการใช้ชีวิต ทั้งยังส่งเสริมวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญหย่อนและเคารพเวลาส่วนตัวของพนักงาน เพื่อสร้าง ที่ทำงานที่มีความสุขอย่างแท้จริง

3. ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

(1) การที่พนักงานเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจนส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความสำเร็จของงาน เพราะช่วยให้ทำงานตรงเป้า ลดความซ้ำซ้อน และประสานงานกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น องค์กรจึงควรส่งเสริมการทำงานตามบทบาทผ่านหลายแนวทาง เช่น การกำหนด Job Description และ KPI อย่างชัดเจน การใช้ระบบ Check-in กับหัวหน้า การปฐมนิเทศ การสื่อสารความคาดหวังอย่างสม่ำเสมอ และการปลูกฝังมุมมองให้พนักงานเห็นผลลัพธ์ของงานที่ส่งต่อถึงภาพรวมองค์กร ไม่ใช่เพียงทำตามหน้าที่ แต่ต้องทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง



(2) ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพนักงานส่งผลโดยตรงต่อบรรยากาศการทำงานและความสำเร็จขององค์กร เพราะช่วยเสริมพลังบวก ลดความเครียด กระตุ้นการสื่อสารที่เปิดใจ และสร้างความไว้วางใจในทีม ส่งผลให้ทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ และพร้อมรับมือกับปัญหาอย่างมืออาชีพ องค์กรจึงควรส่งเสริมความร่วมมือผ่านการสร้างวัฒนธรรมที่เน้น Respect, Trust, และ Open Communication รวมถึงจัดกิจกรรม ทีมเวิร์ค การใช้เครื่องมือออนไลน์ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ให้พนักงานกล้าคิด กล้าพูด และร่วมมือกันอย่างแท้จริง

(3) ค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ยุติธรรมส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อแรงจูงใจและความผูกพันของพนักงาน แม้อาจไม่ใช่ปัจจัยหลักที่สุด แต่เป็นพื้นฐานที่ทำให้พนักงานรู้สึกค่าองค์กรให้คุณค่าและดูแลอย่างเหมาะสม องค์กรจึงควรมีแนวทางปรับปรุง เช่น การประเมิน Job Value, ใช้ข้อมูล Market Survey, ระบบ Flexible Benefit, พัฒนาโครงสร้างเงินเดือน สวัสดิการสุขภาพ ครอบคลุม และโอกาสเติบโต ตลอดจนเปิดให้หัวหน้างานมีส่วนร่วมดูแลความเป็นธรรมในทีม เพื่อสร้างแรงจูงใจและความมั่นคงในการทำงานระยะยาว

(4) โอกาสในการเลื่อนตำแหน่งและเติบโตในอาชีพส่งผลอย่างชัดเจนต่อความพึงพอใจและความมุ่งมั่นของพนักงาน เพราะทำให้เห็นอนาคตในองค์กร รู้สึกมีคุณค่า และเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง องค์กรจึงควรสนับสนุนผ่านหลายแนวทาง เช่น ระบบ Talent Program, Successor, Career Path ที่ชัดเจน, การ Internal Job Post, การ Career Counseling, Job Rotation, และการอบรมเตรียมความพร้อมก่อนเลื่อนตำแหน่ง โดยเน้นให้พนักงานรู้ว่าต้องพัฒนาอะไร เพื่อไปต่อได้ในสายอาชีพอย่างเป็นระบบและยุติธรรม

(5) การพัฒนาพนักงานให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น องค์กรควรเพิ่มการสนับสนุนในหลากหลายมิติ ทั้งด้านทักษะ โอกาส และวัฒนธรรมการทำงาน โดยสรุปแนวทางสำคัญได้ดังนี้ 1) ส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะใหม่ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี, AI, Digital และ Soft Skills ผ่านแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น Short Course, Workshop และ Online Platform 2) เพิ่มโอกาสในการลองสิ่งใหม่ เช่น ระบบ Job Rotation, Short Assignment และการทำโปรเจกต์ข้ามสายงาน เพื่อพัฒนาทักษะรอบด้านและมุมมองที่กว้างขึ้น 3) จัดระบบ Feedback และ Coaching แบบต่อเนื่อง เช่น Real-time Feedback และ Coaching รายบุคคล เพื่อช่วยสะท้อนจุดแข็ง-จุดพัฒนาได้ตรงจุด 4) พัฒนาแนวคิดผู้นำและวัฒนธรรมองค์กร โดยให้ผู้บริหารมีบทบาทในการดูแลและผลักดันทีมอย่างจริงจัง ไม่ฝากความรับผิดชอบไว้ที่ HR เพียงฝ่ายเดียว 5) ขยายรูปแบบการให้รางวัลและความสำเร็จ เพื่อยอมรับความหลากหลายของศักยภาพ ไม่เน้นเฉพาะกลุ่ม Performance สูงเท่านั้น และ 6) สร้างระบบ Sponsorship โดยมีผู้นำที่พร้อมผลักดันพนักงานสู่โอกาสที่ใหญ่ขึ้น ไม่ใช่แค่ให้คำปรึกษา

อภิปรายผล

จากผลการศึกษสามารถอภิปรายผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย พบว่า ความสำเร็จของพนักงานเกิดจากองค์ประกอบที่หลากหลาย โดยมีปัจจัยสำคัญในแต่ละด้าน ได้แก่ ความเชื่อมั่นในบทบาทหน้าที่ (ด้านบทบาทการทำงาน) การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน (ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล) ความพึงพอใจต่อสวัสดิการ (ด้านการเงิน) และการได้รับมอบหมายงานสำคัญ (ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่ง) ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนว่า ความสำเร็จในการทำงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับด้านใดด้านหนึ่ง แต่เกิดจากความร่วมมือของ ความมั่นใจในตนเอง การสนับสนุนจากทีมงาน ความมั่นคงด้านรายได้ และโอกาสในการเติบโต ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิภาภรณ์ ธีรมิตร และคณะ (2565) ที่ชี้ว่า ความฉลาดทางศีลธรรมและ



ความสามารถในการเผชิญปัญหาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและสร้างความน่าเชื่อถือในบทบาทหน้าที่ รวมถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นยังส่งผลเชิงบวกต่อผลงาน เช่นเดียวกับงานวิจัยของรัชชัย รัชสมบัติ และอรรถพล หมูมี (2567) ซึ่งพบว่า ค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสมมีผลต่อความพึงพอใจและความสำเร็จในยุค New Normal

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จของพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย พบว่า หลักอิทธิบาท 4 และ คุณภาพชีวิตในการทำงาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสำเร็จ โดยความสำเร็จมิได้เกิดจากการปฏิบัติงานเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลจากการหลอมรวมของแรงจูงใจภายในและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน ในด้านแรงขับเคลื่อนใน อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ช่วยปลูกฝังความรักในงาน ความพากเพียร ความตั้งใจ และการคิดใคร่ครวญอย่างรอบคอบ ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะที่ส่งเสริมให้พนักงานทำงานด้วยความรับผิดชอบและมุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกัน คุณภาพชีวิตในการทำงาน อาทิ ความมั่นคงในหน้าที่ บรรยากาศที่ดี สวัสดิการที่เหมาะสม และความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว ส่งผลให้พนักงานรู้สึกมั่นใจ ปลอดภัย และมีแรงจูงใจในการทุ่มเทให้กับองค์กร เมื่อพนักงานได้รับการดูแลและยอมรับในบทบาท ย่อมเกิดความผูกพันและภักดี ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน ผลการศึกษาของ ธรรรินทร์ ใจเอื้อพลสุข และกนกศักดิ์ สุขวัฒนาสินธิ์ (2562) ยืนยันว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในสำนักงานบัญชีคุณภาพช่วยเสริมประสิทธิภาพการบริหารเวลา เพิ่มความรับผิดชอบ และสร้างความเชื่อมั่นต่อองค์กร ขณะที่ ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ (2563) พบว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดีในภาคบริการช่วยเพิ่มแรงจูงใจ ลดการลาออก และเสริมความผูกพันกับองค์กร

3. แนวทางการพัฒนารูปแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในองค์กรต่าง ๆ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จของพนักงาน พบว่า โมเดลที่ได้มีความเป็นระบบ เชื่อมโยงพฤติกรรม แรงจูงใจ และบริบทขององค์กรได้อย่างครอบคลุม โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบแนวคิดหลักในการส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานที่นำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น การกำหนดเป้าหมายงานที่ทำหาย จัดระบบรางวัลตามผลงาน ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ผ่านการอบรม และสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความตั้งใจ ขณะเดียวกัน การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสำเร็จของพนักงาน โดยครอบคลุมการจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย มีสวัสดิการและค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เปิดโอกาสให้พนักงานเติบโต และสร้างสมดุลระหว่างชีวิตกับงาน ซึ่งเสริมสร้างความผูกพันและแรงจูงใจในการทำงาน นอกจากนี้ ความสำเร็จของพนักงานยังขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนจากองค์กรในหลายมิติ ทั้งระบบการให้คำแนะนำ (Feedback) อย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง ผู้นำที่ลงมือผลักดันอย่างจริงจัง ตลอดจนระบบพี่เลี้ยง (Sponsorship) ที่ช่วยส่งเสริมการเติบโตและมองเห็นเส้นทางความก้าวหน้าในองค์กร ซึ่งสะท้อนว่าแนวทางที่นำเสนอจากการศึกษาในครั้งนี้ มิใช่เพียงแนวคิดทั่วไป แต่เป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในองค์กร โดยเน้นการพัฒนาทั้งภายในจิตใจผ่านอิทธิบาท 4 และการสนับสนุนจากภายนอกผ่านคุณภาพชีวิตในการทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธรรรินทร์ ใจเอื้อพลสุข และกนกศักดิ์ สุขวัฒนาสินธิ์ (2562) พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในองค์กรสามารถส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานที่นำไปสู่ความสำเร็จ ส่วนการศึกษาของ จินตนา สุขภาคกิจ (2564) ระบุว่า การจัดสวัสดิการที่เหมาะสม พัฒนาความปลอดภัย และส่งเสริมสมดุลชีวิต ช่วยสร้างแรงจูงใจและความผูกพันกับองค์กร และเกรียงศักดิ์ แสงสว่าง (2566) เสนอโมเดลการพัฒนาพนักงานแบบองค์รวมที่ผสานทั้งคุณธรรมภายในและคุณภาพชีวิตภายนอก



องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาความสำเร็จของพนักงาน โดยบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความตั้งใจ) และ วิมังสา (การไตร่ตรอง) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมแรงจูงใจภายในและพฤติกรรมการทำงานในเชิงบวกของพนักงาน โดยสามารถเชื่อมโยงอย่างสอดคล้องกับปัจจัยคุณภาพชีวิตในการทำงานในหลายมิติ ดังนี้

1. ฉันทะ (ความพอใจ) สะท้อนถึงการมีแรงบันดาลใจและความรักในงานที่ทำ พนักงานที่มีฉันทะจะรู้สึกเห็นคุณค่าในงาน และพร้อมทุ่มเทอย่างเต็มที่ รักษาสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวกับการทำงานได้ดี อีกทั้งยังมองค่าตอบแทนในมุมของความหมายและคุณค่าทางจิตใจมากกว่าผลตอบแทนทางวัตถุเพียงอย่างเดียว

2. วิริยะ (ความเพียร) แสดงถึงความพยายาม ความรับผิดชอบ และการทำงานอย่างมีแบบแผน เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความมั่นคงในอาชีพ ตลอดจนเปิดโอกาสให้พนักงานได้พัฒนาทักษะและศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. จิตตะ (ความตั้งใจ) เน้นถึงการมีสมาธิและความใส่ใจในงาน รวมถึงการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน เสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ลดความตึงเครียด และส่งเสริมสุขภาวะจิตของพนักงาน ตลอดจนส่งเสริมทักษะทางสังคมที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น

4. วิมังสา (การไตร่ตรอง) คือ ความสามารถในการประเมินผลงานของตนเอง เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง พนักงานที่มีวิมังสา มักแสดงความสามารถในการเรียนรู้ เติบโต และได้รับความไว้วางใจจากองค์กรในการมอบหมายภารกิจที่สำคัญมากขึ้น



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย



กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้จากการบูรณาการอิทธิบาท 4 เข้ากับคุณภาพชีวิตในการทำงาน เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมพนักงานให้มีประสิทธิภาพ เป็นสุข และส่งเสริมความสำเร็จทั้งในระดับบุคคลและองค์กร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

(1) ควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 อย่างเป็นระบบในกระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยบูรณาการกับการพัฒนาแรงจูงใจ การออกแบบงาน และการประเมินผล เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานที่นำไปสู่ความสำเร็จ

(2) ควรปรับปรุงคุณภาพชีวิตในการทำงานทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ด้วยการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความร่วมมือ และส่งเสริมความสมดุลชีวิตและงาน พร้อมรับฟังความเห็นของพนักงานอย่างต่อเนื่อง

(3) ควรพัฒนาแนวทางหรือโมเดลที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในองค์กรหลากหลายประเภท โดยคำนึงถึงขนาด วัฒนธรรม และลักษณะงาน เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษาการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการพัฒนาศักยภาพพนักงานในองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างโมเดลการบริหารเชิงธรรมะในยุคใหม่

(2) ควรศึกษาอิทธิพลของคุณภาพชีวิตในการทำงานต่อความผูกพันและผลสัมฤทธิ์ของพนักงานในองค์กรที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น ขนาดเล็ก-ใหญ่ หรือภาครัฐ-เอกชน

(3) ควรพัฒนาโมเดลการบริหารทรัพยากรมนุษย์แบบองค์รวม โดยบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับคุณภาพชีวิตในการทำงาน เพื่อสร้างแนวทางที่ใช้ได้จริงบนพื้นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และคุณค่าทางจริยธรรม

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ แสงสว่าง. (2566). วัฒนธรรมองค์กรและสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร ในองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*. 9(2), 34-42.
- จินตนา สุขภาคกิจ. (2564). คุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงานของข้าราชการสำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 1(4), 1-15.
- ชลธิชา อินอุ้นโชติ และอินทร์ อินอุ้นโชติ. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาตนเองสมัยใหม่กับความสำเร็จในการทำงานของบุคลากร สายสนับสนุน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*. 17(1), 47-58.
- ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ. (2563). คุณภาพชีวิตในการทำงานของแรงงานภาคบริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานในกลุ่มจังหวัดสามเหลี่ยมอันดามัน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*. 14(3), 47-58.



- ธรรรินทร์ ใจเอื้อพลสุข และกนกศักดิ์ สุขวัฒนาสินธิ์. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 ของสำนักงานบัญชีคุณภาพในประเทศไทย. *วารสารมหาจุฬารามราชวิทยาลัย*. 6(10), 5079-5091.
- ธวัชชัย รัชสมบัติ และอรรถพล หมุ่มมี. (2567). คุณภาพชีวิตในการทำงานที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและความสำเร็จของการปฏิบัติงานของพนักงานสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ในช่วงวิถีใหม่หลังสถานการณ์ COVID-19. *วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. 19(69), 67-78.
- พระโฆสิต โฆสิตธมโม. (2565). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ. *วารสารธรรมวัตร*. 3(1), 39-47.
- พระบุญเสริม อาจดวงดี และจักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2564). หลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาศักยภาพการทำงานที่นำไปสู่ความสำเร็จ. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ*. 3(2), 29-37.
- พระปลัดสถิตย์ โพธิญาโณ และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง. (2564). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตการปฏิบัติงานของ บุคลากรเทศบาลในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 13(5), 362-372.
- พฤทธิพงษ์ จักกะพาก. (2565). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของ คณะกรรมการไตรภาคี สังกัดกระทรวงแรงงาน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิภาภรณ์ ชีริมิตร, การุณย์ ประทุม และกมล เสวตสมบูรณ์. (2565). ปัจจัยความฉลาดที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของบุคลากร สำนักงานพาณิชย์จังหวัดในประเทศไทย. *Journal of Modern Learning Development*. 7(2), 120-134.
- อุทัย อันพิมพ์ และภาวิน ชินะโชติ. (2565). แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการทำงานของบุคลากร คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. *วารสารบริหารศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. 11(1), 88-105.
- Cochran, W.G. (1977) *Sampling Techniques*. 3rd Edition. New York: John Wiley & Sons.

**MORAL CITY : แนวทางการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาสู่เมืองคุณธรรม*****MORAL CITY : THE PROCESS OF PROMOTING AND DRIVING
THE DEVELOPMENT OF SPATIAL MORALITY**

ยงจิรายุ อุปเสน

Yongjirayu Upasen

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน)

CENTER FOR MORALITY PROMOTION (CMP) (Public Organisation)

E-mail: Yongjirayu.up@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง Moral City: แนวทางการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาสู่เมืองคุณธรรม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการในการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในระดับเมือง (2) เพื่อพัฒนาศักยภาพกลไกการส่งเสริมคุณธรรมเชิงพื้นที่ และ (3) เพื่อสร้างองค์ความรู้และโมเดลการพัฒนาเมืองคุณธรรม (Moral City Model) ที่สามารถนำไปใช้และขยายผลเชิงปฏิบัติในระดับจังหวัดได้ทั่วประเทศ งานวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงเอกสารเน้นการศึกษาแนวนโยบาย แนวทางสำคัญ และกรณีตัวอย่างจังหวัดคุณธรรมที่ประสบความสำเร็จจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงมหาดไทย กรมการศาสนา ศูนย์คุณธรรม และสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้กลาง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ผ่านการศึกษาระดับเอกสาร วารสาร ตำรา และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างน้อย 5 ราย ได้แก่ ผู้แทนคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ ขณะที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการมุ่งจัดทำและทดสอบชุดความรู้กลางในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร จัดฝึกอบรม “นักส่งเสริมคุณธรรมเชิงพื้นที่” สนับสนุนการจัดทำแผนปฏิบัติการ ติดตามผล และจัดตั้ง “Moral Network Center” เพื่อเป็นกลไกกลางในการขับเคลื่อน

พื้นที่ศึกษาแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย (ผู้แทนคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ กรมการศาสนา ศูนย์คุณธรรม และกระทรวงมหาดไทย) ระดับจังหวัด (ราชบุรีและบุรีรัมย์) และระดับพื้นที่ปฏิบัติการขยายผล (จังหวัดกำแพงเพชร) โดยใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างนโยบายระดับชาติและการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทางสังคมในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบ ชุดความรู้และโมเดล “Moral City” ที่ได้จากงานวิจัยนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับจังหวัดคุณธรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพกลไกทางสังคมและขยายผลการพัฒนาเมืองคุณธรรมให้มีความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: คุณธรรม; เมืองคุณธรรม; กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนา

ABSTRACT

The research titled Moral City : THE PROCESS OF PROMOTING AND DRIVING THE DEVELOPMENT OF SPATIAL MORALITY is a qualitative research that aims (1) To examine the processes and models for promoting and driving moral development at the city level, (2) To strengthen the capacity of mechanisms supporting area-based morality promotion, and (3) To create knowledge and a “Moral City Model” that can be practically applied and expanded across provinces nationwide. A mixed methods research design was employed, consisting of documentary research, qualitative research, and action research.

The documentary research focused on studying policies, strategies, and successful cases of “Moral Provinces” from key agencies such as the Ministry of Interior, the Department of Religious Affairs, the Moral Promotion Center, and the Office of the Ombudsman. Qualitative research applied a phenomenological approach, using literature reviews, academic articles, and in-depth interviews with at least five key informants, including representatives of the National Moral Promotion Committee, related agencies, experts, and academics. The action research emphasized testing and applying the central knowledge set in Kamphaeng Phet Province through training programs for “Participatory Area-Based Morality Promoters,” supporting action plans, monitoring outcomes, and establishing the “Moral Network Center” as a central mechanism for sustainability.

The study covered three levels: national policy level (representatives of the National Moral Promotion Committee, Department of Religious Affairs, Moral Promotion Center, and Ministry of Interior), provincial level (Ratchaburi and Buriram), and key operational areas (Kamphaeng Phet), using purposive sampling for both policymakers and practitioners.

The findings revealed that the successful promotion of moral development requires integration between national policy frameworks and active participation of local social networks. The “Moral City Model” developed from this study serves as a practical guideline for implementing moral development initiatives, enhancing the capacity of social mechanisms, and ensuring sustainable expansion of Moral Cities across Thailand.

Keywords: Morality; Moral City; The Process of Promoting and Driving the Development

บทนำ

การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของประชานั้น มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ ซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาหลายๆ ด้าน จำเป็นที่จะต้องมีคนที่มีคุณภาพเป็นกำลังสำคัญ จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างชัดเจน (ศรุต นาควัชร, 2560) ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ประกาศโดยองค์การสหประชาชาติเมื่อปี พ.ศ. 2558 ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา SDGs ประกอบด้วย 17 เป้าหมายที่ครอบคลุม 5 มิติ คือ มนุษย์และสังคม (People) เศรษฐกิจ (Prosperity) สิ่งแวดล้อม (Planet) ธรรมาภิบาล (Peace) และความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) โดยเฉพาะประเด็นการพัฒนาเมืองปรากฏใน SDG-11 ที่ได้กำหนด เป้าหมาย (goal) ให้มีการ “สร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของ มนุษย์ให้มีความยั่งยืน ปลอดภัย มีภูมิต้านทาน และไร้ความ เหลื่อมล้ำ” จากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีการพัฒนาเมืองใน



หลายรูปแบบ เช่น การพัฒนาเมืองน่าอยู่ การพัฒนาเมืองแห่งความสุข เมืองปลอดภัย Smart City เมืองสะอาด เมืองสีเขียว เมืองแห่งมรดกทางวัฒนธรรม เมืองสร้างสรรค์ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละเมืองนั้น ได้มีการคิดค้นและพัฒนาหลักเกณฑ์ต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนา และมีกลไกรับรองเข้าสู่การประกาศผลยกย่อง ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายอย่างต่อเนื่อง

สำหรับประเทศไทย นับเป็นประเทศแรกของโลก ที่มีการประกาศใช้แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ (2562) โดยมีเป้าหมายการพัฒนาอำเภอและจังหวัดคุณธรรม เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดสำคัญของแผนแม่บทฯ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรมในระดับจังหวัดนั้น ต้องประสบกับความท้าทายสำคัญ 4 ด้านหลัก คือ 1) วิธีคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่มองด้านคุณธรรมเป็นอุปสรรค จำต้องไม่ได้ 2) การคิดและทำอยู่เพียงคนกลุ่มเดียวขาดการมีส่วนร่วม 3) การขาดระบบรองรับต้นแบบที่ดีหรือการทำความดี และ 4) การส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่ขาดการนำใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ที่ดีพอ ซึ่งหากไม่มีการจัดการกับปัญหา 4 ประการนี้ การส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ย่อมไม่เป็นผล

จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นหนึ่งใน 8 จังหวัด ที่เป็นพื้นที่ที่มีกระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ซึ่งปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งกลไกเครือข่ายทางสังคม 6 เครือข่าย ประกอบด้วย เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคการศึกษาเด็กเยาวชนและครอบครัว เครือข่ายภาคประชาสังคมและชุมชน เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายภาคสื่อมวลชนและเครือข่ายภาคองค์กรทางศาสนา โดยทั้ง 6 เครือข่าย อยู่ระหว่างที่จะเตรียมพัฒนาและยกระดับบทบาทของเครือข่ายทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยมองว่า หากเรามีการศึกษารูปแบบกระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในระดับจังหวัดที่มีอยู่เดิม แล้วนำมาออกแบบองค์ความรู้เพื่อเสริมศักยภาพกลไกที่มีอยู่ จะเป็นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ให้มีขีดความสามารถที่เพิ่มขึ้น กลไกเหล่านั้น ก็จะสามารถดำเนินการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่ ในระยะต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ในระดับเมืองในสังคมไทย
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพกลไกส่งเสริมคุณธรรม ภายใต้การส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ในสังคมไทยปัจจุบัน
3. เพื่อสร้างองค์ความรู้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ให้เป็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่การขยายผลและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยใช้ วิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) 1) ศึกษานโยบาย แนวทาง และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่ในประเทศและต่างประเทศ 2) ศึกษาตัวอย่างจังหวัดคุณธรรมที่ประสบความสำเร็จ จากรายงานและหน่วยงาน เช่น กระทรวงมหาดไทย กรมการศาสนา ศูนย์คุณธรรม และสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน และ 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปจัดทำเป็นชุดความรู้กลาง “กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม”



การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) 1) ใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) โดยอาศัยเอกสาร บทความ วารสาร ตำรา และวิทยานิพนธ์ 2) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) อย่างน้อย 5 ราย เช่น ผู้แทนคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ และ 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาชุดความรู้กลาง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) 1) จัดทำและทดสอบชุดความรู้กลางในพื้นที่เป้าหมาย 2) จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “นักส่งเสริมคุณธรรมเชิงพื้นที่” เพื่อเสริมศักยภาพกลไกจังหวัดคุณธรรม 3) สนับสนุนการจัดทำแผนปฏิบัติการของเครือข่าย ติดตามผล และสรุปบทเรียน และ 4) เสริมสร้างเครือข่ายประสานงานและจัดตั้ง “Moral Network Center” เพื่อเป็นกลไกกลางในการขับเคลื่อน

พื้นที่และองค์กรที่ศึกษา

ระดับนโยบาย – ผู้แทนคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ กรมการศาสนา ศูนย์คุณธรรม และกระทรวงมหาดไทย

ระดับจังหวัด (พื้นที่ศึกษา) – จังหวัดราชบุรี และบุรีรัมย์ โดยสัมภาษณ์กลไกอนุกรรมการส่งเสริมคุณธรรมและเครือข่ายสังคมในพื้นที่

พื้นที่ปฏิบัติการขยายผล (Key Area) – จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีการดำเนินงานอย่างน้อย 2 เครือข่าย จาก 6 เครือข่ายหลัก ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม สื่อมวลชน การศึกษา และศาสนา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

1) ผู้กำหนดนโยบาย – อย่างน้อย 5 ราย ได้แก่ ผู้แทนกลไกคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมระดับชาติ หน่วยงานสนับสนุน และนักวิชาการ

2) ผู้ปฏิบัติในพื้นที่ขยายผล – ตัวแทนเครือข่ายทางสังคม 5-10 คน จากจังหวัดกำแพงเพชร เครื่องมือวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเก็บข้อมูลความรู้ ความเข้าใจ ความคาดหวัง ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหา และข้อเสนอแนะ

2) ชุดกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อม จัดทำคู่มือ จัดเวทีพัฒนาแกนนำ จัดทำแผนปฏิบัติการ ติดตามผล และสรุปบทเรียน

การเก็บข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ – ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกตามขั้นตอน ได้แก่ ติดต่อขออนุญาต นัดหมาย และสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์

2) ข้อมูลเชิงปฏิบัติการ – ดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดกำแพงเพชร ผ่านกิจกรรมที่ออกแบบไว้

สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การผสมผสาน การวิจัยเชิงเอกสาร – เชิงคุณภาพ – และเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำไปสู่การสร้าง โมเดลการขับเคลื่อนเมืองคุณธรรม (Moral City Model) ที่สามารถใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ และสามารถขยายผลได้ทั่วประเทศ



ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 รูปแบบกระบวนการในการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ในระดับเมืองในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ระดับเมือง มี 2 รูปแบบหลัก คือ รูปแบบการขับเคลื่อนแบบเต็มพื้นที่เชิงโครงสร้างหน้าที่ และรูปแบบจากการขับเคลื่อนจากเครือข่ายที่หลากหลาย

1. รูปแบบการขับเคลื่อนแบบเต็มพื้นที่เชิงโครงสร้างหน้าที่ รูปแบบการขับเคลื่อนคุณธรรมเชิงพื้นที่ที่ใช้โครงสร้างหน้าที่จากบนลงล่าง (Top-down) โดยอาศัยอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้บริหารท้องถิ่น เป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดในจังหวัดน่าน เช่น จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ได้ประกาศใช้ ธรรมนูญสันติสุขหมู่บ้านครอบคลุมทั้ง 2,546 หมู่บ้านอย่างพร้อมเพรียงกัน ขับเคลื่อนผ่านกลไกระดับตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกิดผลลัพธ์ที่โดดเด่นและเป็นตัวอย่างสำคัญของการใช้เครื่องมือกลางที่ครอบคลุมทั้งจังหวัด มีจุดเด่น คือ 1) ครอบคลุมพื้นที่กว้างและรวดเร็ว เพราะการดำเนินงานสามารถสร้างกระแสในวงกว้างได้ทันที เช่น การประกาศใช้ธรรมนูญหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ทำให้เกิดการตื่นตัวในระดับจังหวัดอย่างเป็นระบบ 2) อำนาจเชิงนโยบายที่ชัดเจน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บริหารท้องถิ่นมีบทบาทในฐานะผู้ถือธง จึงสามารถผลักดันนโยบายและมาตรการให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อนและขั้นตอนการดำเนินงาน และ 3) สร้างภาพลักษณ์และแรงขับเคลื่อนเชิงนโยบาย จังหวัดที่ใช้รูปแบบนี้มักได้รับการยอมรับในระดับประเทศว่าเป็นต้นแบบ “จังหวัดคุณธรรม” ที่สามารถขับเคลื่อนคุณธรรมในวงกว้างได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ยังมีจุดอ่อน คือ 1) การพึ่งพาผู้นำมากเกินไป เมื่อหมดวาระหรือเปลี่ยนผู้บริหาร การดำเนินงานมักสะดุดและขาดความต่อเนื่อง เพราะไม่ได้เกิดจากพลังความสมัครใจของประชาชนอย่างแท้จริง 2) ขาดความเข้าใจในระดับชุมชน ผู้นำชุมชนหรือประชาชนบางส่วนมองว่าคุณธรรมเป็นเรื่องไกลตัวหรือไม่เกี่ยวข้องกับปากท้อง จึงทำให้การขับเคลื่อนหยุดชะงักและไม่สามารถสืบต่อได้อย่างยั่งยืน และ 3) เสี่ยงต่อความเป็นทางการมากเกินไป การใช้คำสั่งและกลไกเชิงโครงสร้าง อาจสร้างผลลัพธ์ได้เร็ว แต่ขาดความยืดหยุ่น ทำให้ไม่สามารถปรับใช้ตามบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายได้ทันที

2. รูปแบบจากการขับเคลื่อนจากเครือข่ายที่หลากหลาย เป็นการพัฒนาที่มาจากการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทางสังคม ที่เป็นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน โดยลักษณะนี้ จะให้ความสำคัญกับเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่มากกว่าอาศัยอำนาจสั่งการ แต่เมื่อวิธีการนี้ทำให้ผู้มีอำนาจยอมรับแล้วก็จะอาจจะผนวกให้เป็นการผสมผสานระหว่างการทำเองบางเรื่อง

การขับเคลื่อนจากรูปธรรมล่างสู่บน ด้วยพลังของเครือข่าย ในเมืองหรือจังหวัด และสามารถประสานภาคส่วนนโยบายจากภายนอก เข้าไปหนุนเสริมได้ เช่น กรณีจังหวัดราชบุรี หรือจังหวัดพิจิตร โดยมีเครื่องมือหลัก คือ การให้แต่ละเครือข่ายทางสังคมในจังหวัดเสนอความดีที่อยากทำ และปัญหาที่อยากแก้ และมีการสร้างพื้นที่กลาง เพื่อการเรียนรู้ การยกย่อง ให้กำลังใจ และรางวัล ลักษณะการขับเคลื่อนด้วยเครือข่าย อาจไม่เต็มพื้นที่ แต่เกิดการครอบคลุมทุกกลุ่มที่หลากหลาย เช่น กรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดร้อยเอ็ด รูปแบบนี้ เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมกันเองในเครือข่ายปฏิบัติ แนวทางนี้ มีความชัดเจนคือ เน้นการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ โดยสมัครใจ พบว่า มีการขับเคลื่อนไปได้ช้า เพราะต้องมีการปรับจนความเข้าใจกันเสมอ อีกทั้งมีการใช้เวลางบประมาณ ที่จะเกิดกิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ มากกว่ารูปแบบแรก แต่อย่างไรก็ดี รูปแบบที่สองนี้ กับพบว่ามีคามยั่งยืนมากกว่า (เอกสารสรุปบทเรียนจังหวัดคุณธรรม โดยศูนย์คุณธรรม ปี 2562)

ในอนาคต มีความเป็นไปได้ว่าสังคมไทยจะพัฒนาไปสู่รูปแบบ “ผสมผสาน” โดยบูรณาการข้อดีของทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกัน ภายใต้กลไกสำคัญ เช่น นายอำเภอหรือนายกเทศมนตรี ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้



ประสานกลาง เปิดพื้นที่ให้แต่ละกลุ่มเป้าหมายได้เลือกแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง ขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงกับนโยบายจากส่วนกลางผ่านฝ่ายปกครองท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับคุณธรรมหลักของจังหวัดที่ได้กำหนดร่วมกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนาศักยภาพพลโลกส่งเสริมคุณธรรม ภายใต้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบองค์ความรู้และการพัฒนาศักยภาพพลโลกเครือข่ายทางสังคม ที่เหมาะสม ด้วย 5 องค์ความรู้หลัก ประกอบด้วย

องค์ความรู้ที่ 1 การพัฒนาบุคคลต้นแบบ นักส่งเสริมคุณธรรมเชิงพื้นที่

องค์ความรู้ที่ 2 การพัฒนากลไกศูนย์ประสานงานเครือข่ายคุณธรรม Moral Network Center ในระดับพื้นที่

องค์ความรู้ที่ 3 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงคุณธรรม (Moral Learning Center)

องค์ความรู้ที่ 4 การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม

องค์ความรู้ที่ 5 การพัฒนาระบบการให้คุณค่าต่อการทำความดี

ซึ่งได้นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพพลโลกเครือข่ายทางสังคม จังหวัดกำแพงเพชร ภายใต้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ในสังคมไทยปัจจุบัน มีผลลัพธ์ที่สำคัญ ดังนี้

1. นักส่งเสริมคุณธรรมเชิงพื้นที่กว่า 120 คน ได้เพิ่มขีดความสามารถในการสื่อสาร รณรงค์ การให้คำปรึกษาเพื่อการพัฒนาองค์กร ชุมชน ของตนเอง เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการพัฒนาคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทตนเอง

2. มีการจัดการความรู้พื้นที่ต้นแบบด้านคุณธรรม 20 กรณี เพื่อนำมาเป็นพื้นที่ต้นแบบ และได้เข้าร่วมพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงคุณธรรม เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเองสู่สังคม

3. มีการจัดทำแผนพัฒนาระบบเครดิตความดีรองรับ ในเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล โดยการประยุกต์ใช้แนวคิด Moral Credit ให้เหมาะสมกับองค์กรสวัสดิการชุมชน เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกองค์กรมีพฤติกรรมที่สะท้อนคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น ตามหลักคุณธรรมเป้าหมาย 5 ประการของชาติ ได้แก่ พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสาและกตัญญู

4. เกิดการจัดตั้งศูนย์ประสานงานเครือข่ายคุณธรรมระดับจังหวัด ที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ทำให้เกิดการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายคุณธรรมในระดับพื้นที่ และได้วางแผนภารกิจ ในการเสริมหนุนกลไกอนุกรรมการส่งเสริมคุณธรรมระดับจังหวัด ซึ่งจะเป็นกลไกภาคประชาสังคม ที่จะทำงานคู่ขนานกับภาครัฐ อย่างเป็นเอกภาพ

5. เกิดการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัด โดยการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา ที่เน้นการรักษาศีล 5 ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก บริษัท เหนียวชากังราว จำกัด ในทุกปีต่อเนื่อง ทำให้กิจกรรมส่งเสริมคนดีในสถานศึกษา เป็นกิจกรรมที่โดดเด่นของจังหวัด

วัตถุประสงค์ที่ 3 การสร้างองค์ความรู้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ให้เป็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่การขยายผลและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การปรับใช้ขยายผล MORAL CITY MODEL ในแต่ละพื้นที่นั้น ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า ควรมีการออกแบบกระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่ ด้วยแนวทาง ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจความจรร่วมกัน ที่เป็ความท้าทายสำคัญ 4 ประการ โดยพิจารณาจากต้นทุนของพื้นที่ตนเอง ทั้งนี้ เราสามารถประเมินสถานการณ์คุณธรรมเชิงพื้นที่ ทิศนคติ ค่านิยม ต้นทุนความดี



โดยอาศัยข้อมูลในพื้นที่จากหน่วยงานต่างๆ และภาคีพัฒนาในพื้นที่ มาสะท้อน เพื่อนำข้อมูลส่วนนี้ มาเป็น ต้นทุนเพื่อการพัฒนา ในอนาคต

2. กระบวนการนำเข้าข้อมูล (INPUT) ซึ่งควรจะมีการนำเข้าปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ประกอบด้วย

2.1 พัฒนาคมน (คนดีของเมือง) มีการค้นหาบุคคลที่มีใจอาสาสมัคร มาเพิ่มศักยภาพขีดความสามารถในการส่งเสริมและขับเคลื่อนคุณธรรมจากเครือข่ายที่ครอบคลุมทั่วพื้นที่

2.2 พัฒนากลไก / เครือข่ายศูนย์ประสานงาน (เครือข่ายดีของเมือง) มีการเชื่อมโยงกลไกเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่นั้นๆ และนำมาสู่การวางระบบกลไก โครงสร้างรองรับการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่มีตัวตนชัดเจน

2.3 พัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงคุณธรรมต้นแบบ (ตัวอย่างแบบดีของเมือง) มีการค้นหา คัดเลือก องค์กร ชุมชน หน่วยงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้การยอมรับและรับรองการเป็นต้นแบบ พร้อมยกระดับขีดความสามารถในการสื่อสารขยายผล

2.4 พัฒนาระบบเครดิตความดี (เครดิตดีของเมือง) มีการออกแบบระบบรองรับการทำ ความดี ทุกรูปแบบ เพื่อเสริมแรงจูงใจในการทำความดีของประชาชนในเมืองนั้นๆ

2.5 เวทีโชว์ แชร์ เชื่อมความดี สื่อสารสู่สังคม (กิจกรรมดีของเมือง) มีการส่งเสริม กิจกรรมที่มีชีวิตชีวา ให้เมืองมีพื้นที่เพื่อให้เครือข่ายได้ร่วมกันทำความดีต่อเนื่อง

หากเราดำเนินการได้ตามแนวทางขยายผลดังกล่าว ก็จะทำให้การพัฒนาคุณภาพในกระบวนการ ส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในทุกเมือง โดยเฉพาะในระดับจังหวัด ที่ดำเนินการสู่การเป็น จังหวัดคุณธรรมอยู่ในปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รูปแบบกระบวนการในการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนา คุณธรรม ในระดับเมืองในสังคมไทย พบว่า ปัญหาสำคัญที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ที่สังคมไทย ประสบกันอยู่ 4 ประการ คือ วิธีคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่มองด้านคุณธรรมเป็นอุปสรรค จำต้องไม่ได้ การคิดและทำอยู่เพียงคน กลุ่มเดียวขาดการมีส่วนร่วม การขาดระบบรองรับต้นแบบที่ดีหรือการทำ ความดี และการส่งเสริมและ ขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่ขาดการนำใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ที่ดีพอ สิ่งเหล่านี้ที่กล่าวมา จะพบว่า หาก ไม่มีการจัดการที่ดีพอ คนที่เกี่ยวข้องก็จะเกิดการท้อ และไม่อยากเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อคนทำความดีถอยไป ก็ จะยิ่งสร้างให้เกิดช่องว่างในการทำผิดและสั่งสมปัญหาที่ยุ่ยากมากขึ้นได้ แต่เมื่อเราจัดการได้ด้วยการนำแนว ทางการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่ มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (สุริยเดว ทรีปาตี, 2565) เครือข่ายทางสังคมจะเข้ามาร่วมโดยสมัครใจ และจะเป็นการประสานกัน ใน แนวราบ ที่ไม่เน้นใช้อำนาจสั่งการ (Creighton, 2005) อย่างไรก็ตาม หากมีการดำเนินการร่วมกัน ทั้งจากภาค นโยบายและเครือข่ายปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดการทำร่วมกัน และการสั่งการจากผู้มีอำนาจจะช่วยสร้างให้เกิดเครือข่าย ที่สนับสนุนกลไกการดำเนินงานได้ทั้งระดับประเทศและระดับพื้นที่ (พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทธิชัย อบอุ่น) และ คณะ, 2563)

ก็จะสามารถจัดการกับความปัญหาสำคัญ 4 ประการนั้นได้ เกิดเป็นปฏิรูปเทศ (ถิ่นที่ดีมี สิ่งแวดล้อมเหมาะสม) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2564) โดยจะต้องคนหาคนดีให้พบการ ชักชวนเครือข่ายดีๆ เข้ามาร่วมมือทำงานแบบมีส่วนร่วม การสร้างสรรค์กิจกรรมดีที่ต่อเนื่อง การพัฒนาตัว แบบหรือการยอมรับในตัวแบบที่เหมาะสม และการสร้างระบบรองรับการทำ ความดีให้คนทำความดีอยาก



ทำต่อเนื่องและคนทั่วไปก็เชื่อมั่นได้ว่าทำความดีแล้วจะได้รับผลการทำความดีในชีวิตปัจจุบันได้โดยไม่รอหลังความตาย แนวทางสำคัญที่เราจะต้อง INPUT เข้าไปในกระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในระดับพื้นที่ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยพอสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ของประเด็นความท้าทายกับแนวทางการจัดการอย่างเป็นระบบ

ประเด็น	ลักษณะปัญหา	แนวทางการจัดการปัญหา
Mind Set วิธีคิดแคบ มองใกล้ ไร้อนาคต	-คุณธรรมเป็นนามธรรม วัดยาก จับต้องไม่ได้ -คนมีคุณธรรม ต้องเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น -คุณธรรม เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองยึดเยียดให้เราทำ -คุณธรรม เป็นอุปสรรคต่อการใช้ชีวิตและการทำมาหากิน	-การสร้างสัมมาทิฐิ ทำให้ความคิดเห็นให้ถูกต้องว่าคุณธรรมนั้น เป็นอาภรณ์ประดับชีวิตให้ดีงาม ควรค่าแก่การน้อมนำมาสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตดีงาม ลดทุกข์ สร้างสุข ในชีวิตนี้ -คนดีสำคัญกว่าทุกสิ่ง ยิ่งมีความดีมาก ยิ่งทำให้คุณภาพชีวิตดีมาก เพราะเป็นทรัพย์ที่มีค่าติดตัว ไม่มีใครจะจับปล้นหรือเอาไปได้ หากไม่มีการปฏิบัติหรือฝึกฝนตนเอง -ส่งเสริมกิจกรรมการทำความดีทุกรูปแบบ โดยสังคมเข้ามาร่วมกันขับเคลื่อน ปฏิบัติให้เป็นวิถี จนความดีนั้นสะท้อนผลให้คนดีๆ อยากทำความดี และคนที่ทำไม่ได้ลดพฤติกรรมที่ไม่ดีนั้น -ยึดมั่นในหลักสาราณียธรรม 6 ประการ เป็นหลักในการอยู่ร่วมกันทางสังคม
Stand Alone ไม่ทำร่วมกันหรือทำเป็นแยกส่วนขาดเอกภาพ	-ชอบทำงานคนเดียว -ต่างคนต่างทำ -เป้าหมายร่วมไม่มี -ขาดการบูรณาการ ในพื้นที่	-การสร้างเครือข่ายทางสังคม แบบมีส่วนร่วม นั้น จะเป็นทางออก ในการแก้ไขปัญหา เพราะเราไม่สามารถทำอะไรได้โดยลำพัง เพราะไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาในปัจจุบันได้ -การส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่นั้น จะช่วยสร้างให้สังคมนั้นๆ มีเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมที่ชัดเจน รวมถึงจะเกิดการบูรณาการในการทำงานให้เกิดเอกภาพ
Lack of Motivation ขาดระบบแรงจูงใจมารองรับการทำงานดี	-ทำความดี ไม่มีอะไรมารองรับ -คนดีไม่มีพื้นที่ยืน -ทำดีต้องจ่าย จึงจะได้รางวัล	-การพัฒนาระบบเครดิตความดี เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาคุณธรรม โดยสะท้อนจากการรับรองพฤติกรรมเชิงบวกนั้น และมีรางวัลเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำความดี หรือสร้างระบบมารองรับการทำงานดีนั้นๆ ให้เป็นที่ยอมรับและให้คนอื่น ๆ ได้เห็นและยินดีที่จะปฏิบัติตาม



ประเด็น	ลักษณะปัญหา	แนวทางการจัดการปัญหา
Lack of Know How ขาดการนำใช้ข้อมูลจริง ข้อเท็จจริง และองค์ความรู้มารองรับการดำเนินการ	-ทำโดยไม่อาศัยข้อมูลจริง ข้อเท็จจริง -ทำโดยไม่อาศัยความรู้ -ขาดการจัดการความรู้ -ขาดการสื่อสารความรู้ไปสู่สังคม	-การส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ต้องอาศัยข้อมูลจริง ข้อเท็จจริง ให้สามารถกำหนดปัญหาที่อยากแก้หรือความดีที่อยากทำที่ตรงกัน และโดยอาศัยองค์ความรู้ที่เป็นแบบอย่างความสำเร็จ มาเป็นหน่วยขยายผล ดังนั้นหากเรามีรายงานสถานการณ์คุณธรรม และต้นทุนความดีรองรับ เราจะสามารถกำหนดเป้าหมายการพัฒนาได้ดี และตรงกับความต้องการ -การส่งเสริมพื้นที่ต้นแบบด้านคุณธรรม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีบทบาทในการขยายผลความรู้ และเครือข่ายต่อเนื่อง

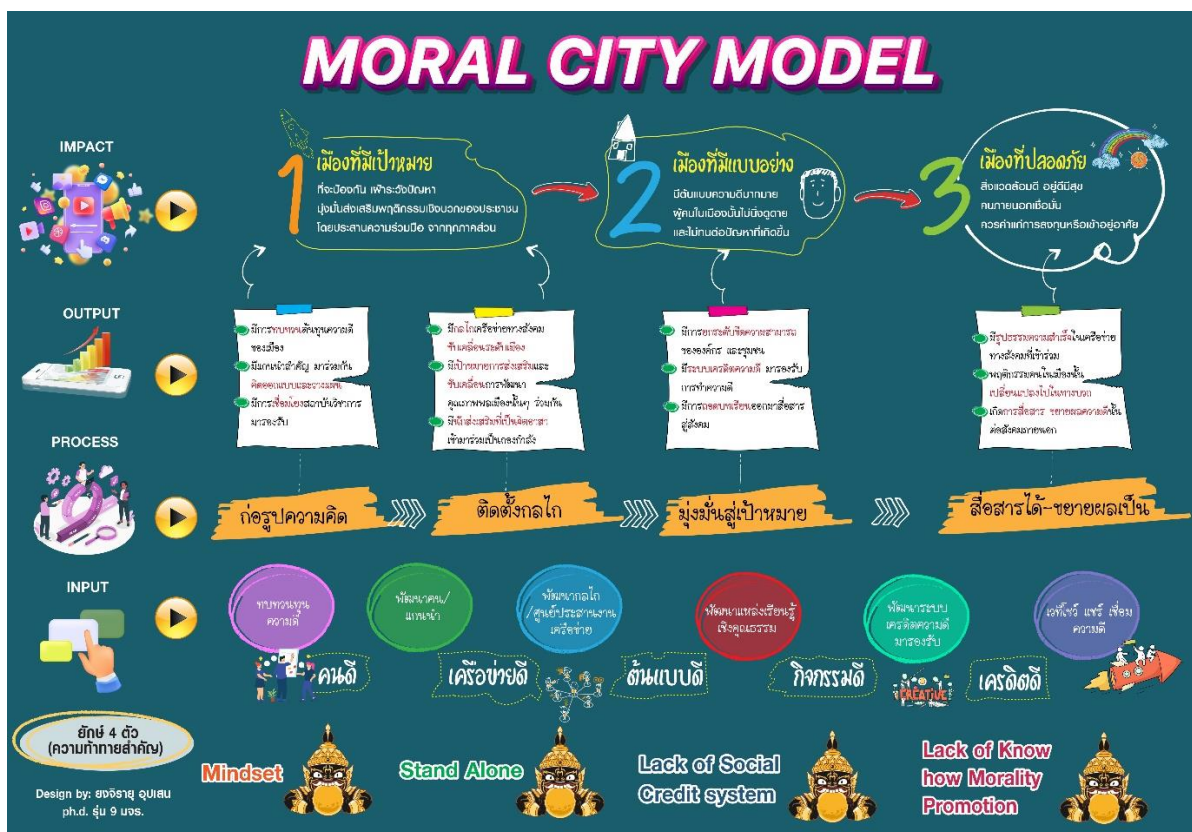
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนาศักยภาพกลไกส่งเสริมคุณธรรม ภายใต้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า หากเรามีการจัดการองค์ความรู้สำคัญของการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมของเมือง ใน 5 ประการ คือ การพัฒนาคน การประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย การยกระดับแหล่งเรียนรู้เชิงคุณธรรม การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมต่อเนื่อง และการพัฒนาระบบรองรับการทำความดี ดังกรณีที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการในจังหวัดกำแพงเพชรนั้น เชื่อว่า เราสามารถที่จะจัดการกับเรื่องปัญหาสำคัญ 4 ประการที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมได้ทุกข้อ ทั้งเรื่องการจัดการกับแนวคิดหรือค่านิยมที่ผิดเพี้ยนด้านคุณธรรม การทำงานเชิงเดี่ยวหรือต่างคนต่างทำ การไม่มีระบบมารองรับการทำความดี และการขับเคลื่อนโดยไม่มีข้อมูลจริงข้อเท็จจริงมารองรับสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรีพันธ์ เสนานุช (2564) ที่สรุปบทเรียนที่ได้รับจากการศึกษาโมเดลต้นแบบการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่ไว้ว่า การจัดการความรู้ต้องทำอย่างเป็นกระบวนการ และขับเคลื่อนให้เกิดความรู้ที่ไหลเวียนในชุมชน และขยายเครือข่ายออกไป การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นวิธีปฏิบัติที่ไม่เพียงแต่เป็นการเพิ่มพูนความรู้ แต่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้คือการพัฒนาภาวะผู้นำในตัวเอง สร้างความรู้สึกร่วมกันคุณค่า ซึ่งตอบสนองความต้องการในระดับที่สูงขึ้นและทำให้คุณธรรมดำรงอยู่ในสังคมนั้นอย่างยั่งยืน และการศึกษาของ ยงจิรายุ อุปเสน และคณะ (2562) ที่ค้นพบว่า หากเมืองใด จะพัฒนาตนเองให้เป็นเมืองที่มีคุณธรรม ควรใช้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วม ไปสู่การปรับใช้ ก็จะได้เกิดผลที่ดีต่อสังคมไทยในอนาคต

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การสร้างองค์ความรู้กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ให้เป็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่การขยายผลและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย พบว่า MORAL CITY หรือเมืองคุณธรรมนั้น เป็นเมืองที่มีกระบวนการและกลไกสนับสนุนให้องค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่นทุกภาคส่วนในพื้นที่ มีการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมความดีในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยกระบวนการที่มีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นไปตามลำดับ มีการออกแบบให้คนดีมีพื้นที่ยืน มีเครือข่ายมาเป็นเจ้าของการพัฒนา มีกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมอย่างมีชีวิตชีวา มีต้นแบบด้านคุณธรรมที่หลากหลาย และมีระบบมารองรับการทำความดีของประชากรในเมืองนั้น ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพมากขึ้น นำไปสู่การสร้างสังคมคุณธรรมตามบริบทของเมืองหรือจังหวัดนั้น ๆ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนา

จังหวัดส่งเสริมคุณธรรม ตามแนวทางของคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ และหลักเกณฑ์ความเป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายคุณธรรมของศูนย์คุณธรรม (ยงจิรายุ อุปเสน, 2568). และแนวคิดของประเวศ วะสี (2567) ที่กล่าวไว้ว่า พลังขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่จุดลงตัวใหม่ด้วยพลังทางสังคม พลังทางปัญญา พลังทางการจัดการ และพลังทางสันติวิธี ที่ทุกคนเป็นอิสระ สร้างสรรค์เต็มที่ ไม่มีใครหรือองค์กรใดมีอำนาจเหนือใคร ทุกคนทุกกลุ่มเข้ามาเชื่อมโยงกันด้วยความสมัครใจและความสุขในการได้เรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทย พลังทางสังคม พลังทางปัญญา พลังทางการจัดการ พลังแห่งสันติวิธี ซึ่งเป็นอิทธิพลหรือพลังแห่งความสำเร็จ บิรูปรประเทศไทยไปสู่การเป็นประเทศที่ร่มเย็นเป็นสุข

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สำหรับ MORAL CITY MODEL เป็นรูปแบบของกระบวนการพัฒนาเมืองคุณธรรม ที่เป็นรูปธรรม ที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ภายใต้แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ เป็นรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทุกภาคส่วน ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า กระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมเชิงพื้นที่หรือเมืองคุณธรรม ต่างจากเมืองยูโทเปีย ในจินตนาการของโทมัส มอร์ (History Time. (ม.ป.ป.)) เพราะเป็นกระบวนการที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ โดยจะต้องมีการดำเนินการ ในลักษณะดังต่อไปนี้



แผนภาพที่ 1 Moral City Model

1. มีการสร้างความเข้าใจความจริงร่วมกัน เนื่องจากปัญหาสำคัญ 4 ประการ คือ ความคิดความเชื่อของคนที่มองคุณธรรมเป็นอุปสรรค จำต้องไม่ได้ การทำงานแบบเชิงเดี่ยว การขาดระบบแรงจูงใจในการทำมาดี และการขับเคลื่อนโดยขาดข้อมูลจริง และองค์ความรู้ เครือข่ายทางสังคมควรเริ่มต้นจากต้นทุน



ความดีในพื้นที่ตนเอง ทั้งนี้ เราสามารถประเมินสถานการณ์คุณธรรม ทักษะ ค่านิยม ต้นทุนความดี โดยอาศัยข้อมูลในพื้นที่จากหน่วยงานต่างๆ และภาคีพัฒนาในพื้นที่ มาสะท้อน เพื่อนำข้อมูลส่วนนี้ มาเป็นต้นทุนเพื่อการพัฒนา ในอนาคต

2. มีกระบวนการนำเข้าข้อมูล (INPUT) ซึ่งควรจะมีการนำเข้าองค์ความรู้ที่เป็นปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ประกอบด้วย

2.1 พัฒนาคณะ (คนดีของเมือง) มีการค้นหาบุคคลที่มีใจอาสาสมัคร มาเพิ่มศักยภาพขีดความสามารถในการส่งเสริมและขับเคลื่อนคุณธรรมจากเครือข่ายที่ครอบคลุมทั่วพื้นที่

2.2 พัฒนากลไก / เครือข่ายศูนย์ประสานงาน (เครือข่ายดีของเมือง) มีการเชื่อมโยงกลไกเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่นั้นๆ และนำมาสู่การวางระบบกลไก โครงสร้างรองรับการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมที่มีตัวตนชัดเจน

2.3 พัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงคุณธรรมต้นแบบ (ตัวอย่างแบบดีของเมือง) มีการค้นหาคัดเลือก องค์กร ชุมชน หน่วยงานในระดับพื้นที่ เพื่อให้การยอมรับและรับรองการเป็นต้นแบบ พร้อมยกระดับขีดความสามารถในการสื่อสารขยายผล

2.4 พัฒนาระบบเครดิตความดี (เครดิตดีของเมือง) มีการออกแบบระบบรองรับการทำ ความดี ทุกรูปแบบ เพื่อเสริมแรงจูงใจในการทำความดีของประชาชนในเมืองนั้นๆ

2.5 เวิร์กช็อป เชื่อมความดี สื่อสารสู่สังคม (กิจกรรมดีของเมือง) มีการส่งเสริมกิจกรรมที่มีชีวิตชีวา ให้เมืองมีพื้นที่เพื่อให้เครือข่ายได้ร่วมกันทำความดีต่อเนื่อง

3. มีกระบวนการส่งเสริมและขับเคลื่อน การพัฒนาคุณธรรมของเมือง ประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ คือ

3.1 ก่อรูปความคิด ชวนคนก่อการดี ผู้นำทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น ได้มาร่วมกันประเมินต้นทุนความดี สถานการณ์คุณธรรม โดยมีหน่วยงานต่างๆ รวมถึงสถาบันทางวิชาการในพื้นที่รองรับ

3.2 ติดตั้งกลไก มีการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ ให้ครอบคลุม ทั้งภาครัฐ เอกชน การศึกษา ศาสนา ชุมชน และสื่อมวลชน และออกแบบโครงสร้างกลไกทำงาน มีการแต่งตั้งคณะทำงาน เครือข่ายรองรับ

3.3 มุ่งมั่นสู่เป้าหมาย มีการกำหนดเป้าหมายความดีของเมือง ปัญหาที่อยากแก้ หรือความดีที่อยากทำร่วมกัน กำหนดแนวทางสำคัญ วิธีการที่จะดำเนินการไปสู่ความสำเร็จ พร้อมวางระบบรองรับการขับเคลื่อนและระบบรองรับการทำ ความดี ที่เหมาะสม

3.4 วัดได้ขยายผลเป็น มีการสรุปบทเรียน ประเมินผลที่เกิดขึ้น พร้อมๆ กับการสื่อสารความดีต่อสังคมภายนอกอย่างต่อเนื่อง

4. มีการวัดผลความสำเร็จร่วมกัน (OUTCOME) โดยควรมีการกำหนดระดับความสำเร็จของการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมไว้ 3 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 2 ระดับความสำเร็จของการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมระดับพื้นที่

หมวดหมู่สำคัญ	แหล่งที่มาของข้อมูล	แนวทาง/วิธีการสำคัญในการส่งเสริม
ความสำเร็จในระยะที่ 1 ของการส่งเสริมฯ “เป็นเมืองที่มีเป้าหมายเฝ้าระวัง ป้องกันปัญหา มุ่งส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกของประชาชน โดยประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน”		
1. มีการทบทวนต้นทุนความดีของเมือง	- แผนที่ความดี / ภูมิทัศน์ความดี ของเมืองนั้นๆ	- จัดทำแผนที่ความดีของเมือง และ ทบทวนภูมิทัศน์ความดีร่วมกันระดับเมือง



หมายเหตุสำคัญ	แหล่งที่มาของข้อมูล	แนวทาง/วิธีการสำคัญในการส่งเสริม
2. มีแกนนำสำคัญ มาร่วมกันออกแบบและวางแผนส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมของคนเมืองนั้น	- บุคคลสำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในพื้นที่ ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ทบทวนและออกแบบการดำเนินงาน	- จัดทำแผนที่คนดีของเมือง และทบทวนแหล่งเรียนรู้เชิงคุณธรรม ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา ในระดับพื้นที่
3. มีการเชื่อมโยงสถาบันวิชาการ ในพื้นที่ขึ้นมารองรับ	- ความร่วมมือทางวิชาการ กับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น	-การจัดทำบันทึกความร่วมมือทางวิชาการ หรือการมีแผนงานโครงการร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อประเมินต้นทุนในจังหวัด การให้คำปรึกษาเครือข่าย และการเข้ามามีบทบาทพัฒนาร่วมกันต่อเนื่อง ไม่น้อยกว่าสามปี
4. เกิดกลไกเครือข่ายทางสังคม เพื่อส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม ในระดับเมือง	- คำสั่งแต่งตั้งกลไกเครือข่าย อย่างน้อย 6 เครือข่าย ของเมือง/จังหวัดนั้นๆ ประกอบด้วย เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคประชาสังคมชุมชนและครอบครัว เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายภาคการศึกษา เครือข่ายภาคสื่อมวลชน และเครือข่ายด้านศาสนา	-การสำรวจ/วิเคราะห์ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ (แผนที่คนดี) -การประชุมแกนนำเครือข่ายทางสังคม -การสนับสนุนการจัดตั้งกลไกเครือข่ายทางสังคม อย่างน้อย 6 เครือข่าย
5. มีเป้าหมาย และแนวทางการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมของคนในเมืองนั้นๆ	- แผนงาน / โครงการความร่วมมือ - เป้าหมายการพัฒนาคุณธรรมระดับเมือง/จังหวัด ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทางสังคม - หลักฐานการประกาศเจตนารมณ์ เพื่อการขับเคลื่อนเมือง/จังหวัดคุณธรรม	-การประชุมแกนนำเครือข่ายทางสังคม เพื่อการประเมินสถานการณ์และต้นทุนคุณธรรมในพื้นที่ -การสนับสนุนเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณธรรมร่วมระดับจังหวัด -สนับสนุนการจัดสมัชชาคุณธรรมระดับจังหวัด
6. มีนักส่งเสริม อาสาสมัครที่เข้าร่วมส่งเสริมและขับเคลื่อนฯ เป็นกองกำลัง	- จำนวนนักส่งเสริมคุณธรรมเชิงพื้นที่ทุกระดับ	- การพัฒนาศักยภาพแกนนำ จัดอาสาเพื่อการส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรม หรือการป้องกันเฝ้าระวังการกระทำผิด ทุกระดับ
ความสำเร็จในระยะที่ 2 ของการส่งเสริมฯ “เป็นเมืองที่มีแบบอย่าง มีต้นแบบความดีมากมาย ผู้คนไม่นิ่งดูดาย และไม่ทนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น”		
7. มีการยกระดับขีดความสามารถขององค์กร /ชุมชน ในการทำหน้าที่พัฒนาคุณธรรมของสมาชิกและผู้ให้บริการ	- ผลการนำมติสมัชชาคุณธรรมระดับจังหวัด ไปสู่การปฏิบัติ - ผลการประเมินระดับการพัฒนา ตามเกณฑ์การประเมินของคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ หรือกลไกอื่นเทียบเคียง	-สนับสนุนความร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดและทีมวิชาการในจังหวัด เพื่อส่งเสริม ขยายผล และติดตาม -ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรสู่มาตรฐานด้านคุณธรรม ของเครือข่ายทางสังคม ที่มีความพร้อมในระดับพื้นที่



หมวดหมู่สำคัญ	แหล่งที่มาของข้อมูล	แนวทาง/วิธีการสำคัญในการส่งเสริม
8. มีการยกย่อง ชื่นชม ต้นแบบ โดยมีการพัฒนาระบบเครดิตความดีมารองรับ	- กิจกรรม หรือจำนวนบุคคล องค์กร ชุมชน ที่ได้เกิดการชื่นชมยกย่อง หรือ ประกาศเกียรติคุณในจังหวัด	-สนับสนุนการค้นหา ยกย่องและเชิดชูเกียรติ บุคคล องค์กร ชุมชน คุณธรรมต้นแบบ ในจังหวัด -สนับสนุนการพัฒนาระบบ MORAL CREDIT ของเมือง
9. มีการถอดบทเรียนต้นแบบด้านคุณธรรม เป็นสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อสารกับสังคม	- จำนวนองค์กร ชุมชนต้นแบบ ที่ได้รับการถอดบทเรียน เพื่อขยายผลความรู้	-สนับสนุนความร่วมมือทางวิชาการ กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อถอดบทเรียนชุมชน องค์กร คุณธรรมระดับต้นแบบ -สนับสนุนการจัดสัมมนา /ตลาดนัดความดีต่างๆ เพื่อโชว์ แชร์ เชื่อมคุณธรรมระดับเมือง/จังหวัด
ความสำเร็จในระยะที่ 3 ของการส่งเสริมฯ “เมืองที่ปลอดภัย สิ่งแวดล้อมดี อยู่ดี มีสุข คนภายนอกเชื่อมั่น ควรค่าแก่การลงทุนหรือพักอาศัย”		
10. เกิดรูปธรรมความสำเร็จ กับเครือข่ายทางสังคมที่เข้าร่วม	- รูปธรรมความสำเร็จของเครือข่ายทางสังคม อย่างน้อย 1 เครือข่าย ในเมือง/จังหวัด ที่มีองค์ประกอบ คือ มีคุณธรรม เป้าหมายที่จะทำให้บรรลุ มีกลไก คณะทำงานขับเคลื่อน มีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม มีนักส่งเสริมคุณธรรมของเครือข่ายและมีองค์ความรู้ของเครือข่ายเพื่อขยายผล	-สนับสนุนความร่วมมือทางวิชาการ กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อถอดบทเรียนเครือข่ายคุณธรรมต้นแบบ
11. มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคนด้านคุณธรรม ในเครือข่ายทางสังคมที่เข้าร่วม	- ผลการประเมินตนเองขององค์กรเครือข่ายที่ร่วมประกาศเจตนารมณ์ ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสมาชิกและประชาชนในพื้นที่	-สนับสนุนความร่วมมือทางวิชาการ กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อประเมินตนเองขององค์กรเครือข่ายทางสังคม ถึงผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสมาชิกและประชาชนในพื้นที่
12. เกิดการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงเพื่อขยายผลหรือยกระดับต่อเนื่อง	- รายงานการประเมินผลและสรุปบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในระดับเมือง/จังหวัดของเครือข่ายทางสังคม	-สนับสนุนความร่วมมือทางวิชาการ กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อประเมินผลและสรุปบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมในระดับจังหวัดของเครือข่ายทางสังคม -สนับสนุนการจัดสัมมนาคุณธรรมระดับจังหวัด

*(พัฒนามาจาก 10 หมายเหตุ จังหวัดคุณธรรม โดย รศ.นพ.สุริยเดว ทรีปาตี และสำนักส่งเสริมและขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคม ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน))

ซึ่งหากเรากำหนดช่วงระยะเวลาของการพัฒนาลักษณะนี้ เราก็จะสามารถ ออกแบบ วางแผนและเพิ่มปัจจัยนำเข้า (INPUT) ที่เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลาได้ ทั้งนี้ แต่ละเมืองสามารถยกระดับการพัฒนาตนเองได้ช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับปัจจัยสาเหตุ ดังที่กล่าวมานั่นเอง



บทสรุป

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมและขับเคลื่อนการพัฒนาสู่เมืองคุณธรรมให้เกิดผลสำเร็จ จำเป็นต้องมุ่งเน้นการจัดการปัญหาในหลายมิติ ทั้งด้านทัศนคติที่เห็นผิดเกี่ยวกับคุณธรรม ด้านวิธีการทำงานที่มุ่งเชิงเดี่ยว ด้านการขาดระบบแรงจูงใจ รวมถึงการไม่ใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ในการพัฒนา กระบวนการดังกล่าวต้องตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ 6 ประการ คือ 1) การตระหนักว่าเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคุณธรรมคือการสร้างความสุขและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ไม่ใช่การเน้นเพียงตัวชี้วัดเชิงปริมาณ 2) การต่อยอดจากต้นทุนความดีที่มีอยู่แล้วในสังคม 3) การทำงานร่วมกันโดยให้เกียรติและยอมรับความแตกต่างหลากหลาย 4) การใช้อำนาจโดยมีคุณธรรมนำ 5) การสื่อสารและถ่ายทอดความดีอย่างต่อเนื่อง และ 6) การถือว่าความสำเร็จเป็นผลร่วมที่ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการสร้างและรักษาไว้

การดำเนินงานเช่นนี้ต้องอาศัยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเข้ามาในกระบวนการพัฒนาสาธารณะ ทั้งการรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การเสนอข้อเสนอนะ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาเมืองคุณธรรมตามลำดับขั้น เริ่มจากเมืองที่มุ่งเน้นการเฝ้าระวังและส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกของประชาชน ไปสู่เมืองที่มีต้นแบบความดี ผู้คนไม่นิ่งดูเฉยต่อปัญหา และพัฒนาเป็นเมืองที่ปลอดภัย สิ่งแวดล้อมดี น่าอยู่อาศัย มีความเชื่อมั่นจากสังคมภายนอก ดังนั้น การพัฒนาเมืองคุณธรรมไม่เพียงแต่จะสร้างความสงบสุขภายในชุมชน แต่ยังเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ที่มุ่งเน้นสิ่งแวดล้อมที่สร้างสรรค์และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเมืองในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การขับเคลื่อนเชิงเครือข่าย – การพัฒนาเมืองคุณธรรม (Moral City) ควรเน้นการสร้างพลังจากเครือข่ายและประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ ไม่ควรผูกติดอยู่กับโครงสร้างอำนาจจากส่วนกลาง แต่ใช้โครงสร้างดังกล่าวเป็นเครื่องมือสนับสนุน เพื่อให้คนในพื้นที่มีความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง และเป็นผู้ร่วมสร้างสิ่งที่อยากเห็นและอยากให้เป็นจริง
2. การพัฒนาคุณธรรมควบคู่กับการสร้างทักษะ – การสร้างเมืองคุณธรรมต้องพัฒนาคนให้มีทั้ง “ความดี” (คุณธรรม) และ “ความเก่ง” (ทักษะการคิดวิเคราะห์และการปฏิบัติ) เพื่อให้เกิดความสมดุลของชีวิตและสังคม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ระดับจังหวัดและเมือง – ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายกเทศมนตรี ควรพัฒนาระบบรองรับการทำความดี เช่น ระบบเครดิตความดี และกองทุนความดีระดับเมือง เพื่อสร้างแรงจูงใจและให้ “คนดีมีที่ยืน ความดีมีพื้นที่ทางสังคม”
2. ระดับชาติ – รัฐบาลและคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ควรขยายผลและสนับสนุน MORAL CITY อย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเมืองคุณธรรมในระดับเทศบาลและนคร เพื่อสร้างความต่อเนื่องเชิงโครงสร้างและลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของผู้บริหารจังหวัด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. บทบาทสถาบันการศึกษา – มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรเป็นหุ้นส่วนหลักในการพัฒนาเมืองคุณธรรม ด้วยการบูรณาการหลักสูตรทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาหลักเกณฑ์ MORAL CITY ที่เหมาะสมกับสังคมไทยและเชื่อมโยงสู่อาเซียน



2. การศึกษาทดลองปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง – ควรมีการทำวิจัยเชิงทดลองในระดับเทศบาลและเมืองย่อย เพื่อศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติจริง และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เห็นแนวทางและปัจจัยความสำเร็จที่สามารถขยายผลสู่ระดับประเทศได้ในระยะยาว

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2562). *การส่งเสริมคุณธรรม พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา สร้างคนดีสู่สังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ. (2554). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ*. (รายงานการศึกษา). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด.
- ประเวศ วะสี. (2567). *บูรณาการฐานแผ่นดินไทย ปลอดภัยจากภัยพิบัติ 3 ความยากจน ฝนแล้ง น้ำท่วม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักข่าวอิศรา
- พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทธิย์ อบอุ่น) และคณะ. (2563). *นวัตกรรมและเครือข่ายทางสังคมจากการดำเนินงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย*. *วารสาร มจร. การพัฒนาสังคม*. 5(3), 1–10.
- ยงจิรายุ อุปเสน. (2568). *คู่มือศูนย์ประสานงานเครือข่ายคุณธรรม = Moral network center*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- ยงจิรายุ อุปเสน. (2562). *การส่งเสริมและขับเคลื่อนจังหวัดคุณธรรม (จังหวัดเชียงราย)*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- ศรุต นาควัชร. (2560). *หลักการพื้นฐานของคุณธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสยาม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 43). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- สุริยเดว ทรีปาตี. (2565). *คุณธรรมที่คุ้นลิ้นได้ = Moral Development with Honey Bee Model*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- สุริพันธ์ เสนานุช. (2564). *Visionary Leadership: กรณีศึกษาโรงพยาบาลสงขลานครินทร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด
- อภาภัทร อธิภาคย์. (2566). *แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองในอนาคตให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน (LSFC Guideline)*. *จดหมายข่าว กองยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง*, 1(2), 3–12.
- Creighton, J. L. (2005). *The public participation handbook: Making better decisions through citizen involvement* (W. Watanasap, T. Burekul, & M. Phongsaksri, Trans.). Khon Kaen: Siriphan Offset Printing. (Original work published 2005)
- History Time. (ม.ป.ป.). *ยูโทเปีย (Utopia): แนวคิดโลกในอุดมคติของ โทมัส มอร์ Thomas More*. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2568, จาก <https://lawson560324687.wordpress.com/%e0%b8%a2%e0%b8%b9%e0%b9%82%e0%b8%97%e0%b9%80%e0%b8%9b%e0%b8%b5%e0%b8%a2-utopia/>



การออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์
สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี*

CREATIVE LEARNING CURRICULA DESIGN AND DEVELOPMENT FOR THE POTENTIAL
DEVELOPING OF INDIVIDUAL AND COMMUNITY IN LOPBURI PROVINCE

วราห์วรรัตน์ ทองเชื้อ

Waraworarat Tongchuen

ศูนย์แนะแนวการศึกษาต่อ

Educational Counseling Center

E-mail: Tukta-mu@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ขององค์กรเรียนรู้ชุมชนในสังคมไทย (2) พัฒนาและออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนในจังหวัดลพบุรี และ (3) ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ครอบคลุมการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง และการวิจัยเอกสาร กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารหลักสูตรและผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรต้นแบบ 8 คน และประชาชนในชุมชนเขาสามยอด จังหวัดลพบุรี

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการสังเคราะห์จากหลักสูตรต้นแบบ 4 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หลักสูตรการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หลักสูตรนักส่งเสริมคุณธรรมในพื้นที่ และหลักสูตรการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน ชี้ให้เห็นแนวทางที่เน้นการบูรณาการพุทธจริยธรรม การพัฒนาภาวะผู้นำ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม วัตถุประสงค์ที่ 2 ได้นำผลการสังเคราะห์มาพัฒนา “หลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรีในชุมชน” โดยหลักสูตรมุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง ทักษะการบริหารจัดการ และการขับเคลื่อนสังคม ผ่านการเรียนรู้แบบ Workshop และ Case Study ตลอดจนการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เพื่อเสริมศักยภาพสตรีให้เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และยั่งยืน วัตถุประสงค์ที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรนำร่องกับกลุ่มเป้าหมาย 29 คน พบว่าผู้เข้าร่วมมีการยกระดับความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ชัดเจน หลักสูตรช่วยเปลี่ยนบทบาทจากผู้เรียนสู่ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับทักษะศตวรรษที่ 21 และแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์ความรู้สำคัญที่ได้คือการออกแบบหลักสูตรเชิงสร้างสรรค์ที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับทักษะร่วมสมัย สามารถเสริมสร้างผู้นำสตรีที่มีคุณธรรมและศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร; การออกแบบหลักสูตร; การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์; การเรียนรู้ผู้ใหญ่

ABSTRACT

This research aimed to (1) study creative learning curricula of community learning organizations in Thai society, (2) develop and design a creative learning curriculum for enhancing the potential of individuals and communities in Lopburi Province, and (3) promote

* Received July 28, 2025; Revised August 30, 2025; Accepted September 2, 2025

creative learning for sustainable development. A mixed-methods approach was employed, encompassing qualitative research, quasi-experimental action research, and documentary research. The participants included eight curriculum administrators and trainees from model curricula, as well as residents of Khao Sam Yod community in Lopburi Province.

The findings for Objective 1 revealed that the synthesis of four model curricula—namely the Achievement Motivation Technique Curriculum (Thammasat University), the Human Resource Development Curriculum (NIDA), the Moral Promotion Facilitator Curriculum (Moral Promotion Center), and the Community Probation Curriculum (Mahachulalongkornrajavidyalaya University) highlighted an integrative framework focusing on Buddhist ethics, leadership development, lifelong learning, and civic participation. Objective 2, the results were applied to design the “Community Women Leadership Capacity-Building Curriculum.” This curriculum emphasized holistic development, including self-development, management skills, and social engagement, while integrating workshops, case studies, and networking activities. The program aimed to empower women leaders with vision, resilience, and the ability to drive sustainable community transformation. Objective 3, the pilot implementation with 29 participants demonstrated clear improvements in knowledge, skills, and attitudes. The curriculum successfully shifted participants from being “learners” to becoming “agents of change,” aligning with 21st-century skills frameworks that stress analytical thinking, communication, teamwork, and lifelong learning. The study contributes to the knowledge of designing creative curricula that integrate Buddhist moral principles with contemporary adult learning and 21st-century competencies. Such integration fosters sustainable development, particularly by cultivating women leaders who possess both ethical integrity and the capacity to drive positive and lasting change in their communities.

Keywords: Curriculum Development, Curriculum Design, Creative Learning, Adult Learning

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ต้องเผชิญกับพลวัตที่ไม่หยุดนิ่งและไร้พรมแดน การจัดการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างศักยภาพมนุษย์ให้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การเรียนรู้ในยุคใหม่นี้ไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงเนื้อหาสาระตามตำรา แต่ต้องมุ่งสู่การเรียนรู้ที่บูรณาการองค์ความรู้ ทักษะชีวิต และคุณธรรมจริยธรรมเข้าด้วยกัน (Trilling & Fadel, 2009) การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative Learning) จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการสร้างคุณค่าใหม่จากบริบทชีวิตจริง (Craft, 2005)

ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ไม่เพียงต้องมุ่งเน้นที่การเสริมสร้างความรู้ และทักษะเท่านั้น หากยังต้องยึดโยงกับอุดมคติและคุณค่าทางจริยธรรมที่มีรากฐานจากหลักพุทธธรรม ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของสังคมไทย การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนคุณธรรม จริยธรรม และความสมดุล จึงสามารถตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)



แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2015) ที่มุ่ง “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” (Leave No One Behind)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างก้าวกระโดดในศตวรรษที่ 21 ทำให้การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ต้องมีลักษณะองค์รวม (Holistic Development) ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย สังคม จิตใจ และปัญญา หรือที่ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ภาวนา 4” ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งล้วนเป็นกระบวนการพัฒนาที่ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) การพัฒนาตามหลักองค์รวมยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566–2570) ที่กำหนดให้ประเทศก้าวสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนด้วยการพัฒนาคนบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้เรียนในยุคใหม่จำเป็นต้องพัฒนาทักษะที่หลากหลาย ทั้งทักษะพื้นฐาน 3R (Reading, Writing, Arithmetic) และทักษะ 4C (Critical Thinking, Communication, Collaboration, Creativity) (Trilling & Fadel, 2009) ซึ่งเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 แนวคิดนี้สอดคล้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ ปรับตัว และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องในทุกช่วงวัย (UNESCO, 2015)

การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์จึงเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดนอกกรอบ ตั้งคำถามใหม่ ทดลอง และสร้างสรรค์คำตอบด้วยจินตนาการ (Craft, 2005) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างคุณค่าใหม่ จึงสามารถพัฒนาศักยภาพผู้เรียนได้ทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรม จริยธรรม อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นการสร้างความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ (UNESCO, 2015) หลักการพัฒนาที่เน้นความเท่าเทียมและการไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังเป็นหัวใจของ SDGs ซึ่งกำหนดทิศทางการพัฒนามุ่งเน้นคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2015) ในบริบทไทย แนวทางดังกล่าวเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน โดยอยู่บนฐานของความรู้และคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาสังคมที่มั่นคง และยั่งยืน

แต่ถึงแม้จะมีหลักสูตรต้นแบบจำนวนมากในประเทศไทย แต่การพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อชุมชนแต่ละแห่งจำเป็นต้องมีการออกแบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ทั้งด้านทรัพยากร วิถีชีวิต และความต้องการที่แท้จริงของประชาชน การเรียนรู้ที่บูรณาการหลักพุทธจริยธรรมเข้ากับทักษะสมัยใหม่จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น การศึกษาในชุมชนเขาสามยอก จังหวัดลพบุรี ที่สามารถนำองค์ความรู้จากการสังเคราะห์หลักสูตรต่าง ๆ มาพัฒนาเป็นหลักสูตรเชิงสร้างสรรค์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้นำสตรีและประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้น การพัฒนาคนไทยในศตวรรษที่ 21 ต้องอาศัยการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่มีรากฐานจากคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับการพัฒนาทักษะสมัยใหม่ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นที่จะพัฒนาหลักสูตรที่สามารถเสริมสร้างศักยภาพบุคคลและชุมชน โดยเฉพาะในจังหวัดลพบุรี เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และยุทธศาสตร์ชาติ โดยใช้หลักพุทธจริยธรรมเป็นแกนกลางในการพัฒนา เพื่อสร้างมนุษย์ที่ “เก่ง ดี และมีคุณภาพ” พร้อมรับมือกับความท้าทายของโลกยุคใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ขององค์การเรียนรู้ชุมชนในสังคมไทย



2. เพื่อพัฒนาและออกแบบและหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี
3. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนในจังหวัดลพบุรีอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาและออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับพัฒนาศักยภาพ บุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี” มีรูปแบบและวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods Research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Designs) มีเป้าหมายในการศึกษาวิจัย คือ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้นำสตรี ในชุมชนจังหวัดลพบุรี โดยมีรายละเอียดขั้นตอนดำเนินการวิจัยทั้งกระบวนการ ดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร

มุ่งเน้นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี โดยมีขั้นตอนคือ ศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลจาก หนังสือ รายงานการวิจัยเป็นการศึกษาข้อมูลด้านหลักการ วิธีการ จุดมุ่งหมาย แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชน

การวิจัยในเชิงลึก

มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ คือ ผู้บริหาร/ผู้พัฒนาหลักสูตรต้นแบบ 4 หลักสูตร ได้แก่ ผู้ออกแบบหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ จำนวนหลักสูตรละ 1 คน และผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้จากหลักสูตรต้นแบบจำนวนหลักสูตรละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 8 คน

สนทนากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสร้างชุดกิจกรรม

ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างข้อสรุปเบื้องต้นที่สะท้อนให้เห็นแนวทางการออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้

นำผลการวิเคราะห์จากการวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นข้อมูลในการสร้างเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ 1) ชุดกิจกรรม 2) แบบประเมินผลก่อนและหลังการอบรม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง

1. กระบวนการพัฒนาชุดกิจกรรม ในการออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับพัฒนาบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี

2. การพัฒนาชุดกิจกรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรีในชุมชน เทศบาลเมืองเขาสามยอด จังหวัดลพบุรี โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาชน ประกอบด้วย 1) ความรู้พื้นฐานเรื่องสิทธิสตรี และบทบาททางสังคม 2) การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ และภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม 3) การใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลง 4) การสร้างเครือข่าย และความร่วมมือในระดับชุมชน

3. วิเคราะห์องค์ความรู้ กระบวนการ และผลลัพธ์ของการออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สร้างเครื่องมือวิจัย ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ ชุดกิจกรรม และแบบประเมินผลการอบรมก่อนและหลัง



2. เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบเจาะจงจากองค์กรต้นแบบ เข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการหาหนังสือจากหลักสูตรและประสานงานเพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่และดำเนินการวิจัย
3. ลงพื้นที่เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกด้วยวิธีการเจาะจง เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึก และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา
4. นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อเป็นฐานในงานวิจัย สังเคราะห์ข้อมูล จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ
5. นำชุดกิจกรรมปฏิบัติการกึ่งลอง ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อนำร่องการใช้หลักสูตรเชิงสร้างสรรค์

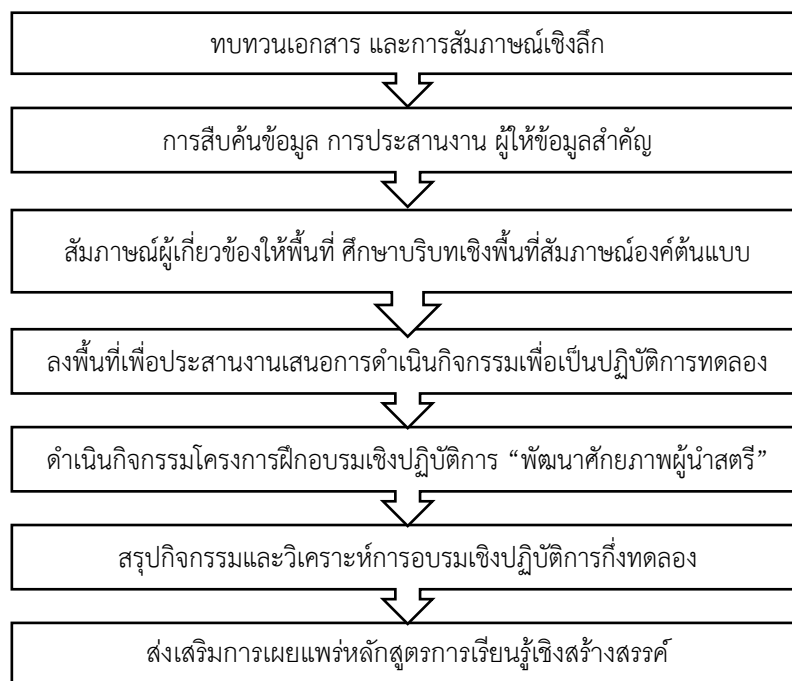
การวิเคราะห์ข้อมูล

1) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตาม เนื้อหา (content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจาก การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และผลิตชุดกิจกรรมสำหรับการวิจัยปฏิบัติการ โดยมุ่งเน้น การวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

2) การวิเคราะห์แบบประเมินผลการอบรม ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบ ประเมินผลทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติการ ด้วยวิธีการทางสถิติ แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ และ สมมติฐานที่ตั้งไว้

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ซึ่ง เป็นการบรรยายอธิบายข้อเท็จจริง การจัดกลุ่มข้อมูล การเชื่อมโยง และการตีความ รวมทั้งนำเสนอ ข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัย แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำชุดกิจกรรม และนำชุดกิจกรรม ไปจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ การนำเสนอผลการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยด้วยรูปแบบสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic)



แผนภาพที่ 1 ลำดับวิธีการดำเนินการวิจัย



ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ขององค์การเรียนรู้ชุมชนในสังคมไทย พบว่า หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนไทย ที่ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย 4 หลักสูตร จากองค์กรชุมชนในสังคมไทย 4 สถาบัน ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่าการศึกษจากหลักสูตรต้นแบบ 4 หลักสูตร จะเน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ที่เน้นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติดังต่อไปนี้

1) หลักสูตรเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ จากสถาบันเสริมศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เน้นการพัฒนาศักยภาพโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมที่เชื่อมโยงกับศักยภาพของบุคคลในบริบทจริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการสร้างแรงจูงใจและพัฒนาตนเอง

2) หลักสูตรการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปสู่องค์กรยุคใหม่ จากคณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) เน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำ การเรียนรู้แบบ Adult Learning และการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการยุคใหม่

3) หลักสูตรนักส่งเสริมคุณธรรมในพื้นที่ จากศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) เป็นต้นแบบด้าน “การเรียนรู้คุณธรรม” โดยเน้นหลักพุทธธรรมและการปฏิบัติในชีวิตจริงเพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี ภาวะผู้นำและคุณธรรม

4) หลักสูตรการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การออกแบบกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม และการสะท้อนตนเองผ่านการเรียนรู้ ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี การมีส่วนร่วม การทำงานภาคประชาสังคมและเครือข่าย

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาและออกแบบและหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนในจังหวัดลพบุรี พบว่า ผลจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้หลักสูตรต้นแบบ 4 หลักสูตร จากสถาบันต้นแบบที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตร “การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนในจังหวัดลพบุรี โดยวิเคราะห์หลักสูตรและบริบทพื้นที่ มาบูรณาการเพื่อออกแบบและพัฒนา “หลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” โดยเน้นการดึงจุดเด่นและบทเรียนจากแต่ละหลักสูตรมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้หลักสูตรใหม่มีความครอบคลุม ทันสมัย และตอบโจทย์ความต้องการของผู้หญิงในฐานะผู้นำในยุคปัจจุบัน

โดยหลักสูตรนี้มีปรัชญาที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรีอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติส่วนบุคคล องค์กร และสังคม เพื่อให้สตรีสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถในการบริหารจัดการและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยคำนึงถึงบทบาทและความหลากหลายของสตรีในบริบทต่างๆ รวมถึงการสร้างเครือข่ายและพลังกลุ่มของผู้นำสตรีเพื่อร่วมกันพัฒนาสังคมโดยมีจุดเด่นของหลักสูตร “พัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” ดังนี้

1) ความครบวงจร: ครอบคลุมทั้งมิติการพัฒนาตนเอง (แรงจูงใจ, คุณธรรม), ทักษะการบริหารจัดการ (HR, กลยุทธ์) และการขับเคลื่อนสังคม (ภาคประชาชน, เครือข่าย)

2) เน้นการปฏิบัติ มีกิจกรรม Workshop, Role Play, Case Study และโครงการกลุ่ม ที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำจริง

3) บูรณาการองค์ความรู้ ดึงจุดแข็งและแนวคิดที่สำคัญจากหลักสูตรต้นแบบทั้งสี่มาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ



4) สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เปิดโอกาสให้ผู้นำสตรีจากหลากหลายภาคส่วนได้มาพบปะ แลกเปลี่ยน และสร้างความร่วมมือ

5) ตอบโจทย์บริบทปัจจุบัน เนื้อหามีความทันสมัย สอดคล้องกับความท้าทายและโอกาสที่ผู้นำ สตรีต้องเผชิญในยุคปัจจุบัน

การออกแบบหลักสูตรนี้ได้คำนึงถึงการสร้างสรรค์หลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของผู้นำสตรี ในปัจจุบันและอนาคต โดยการผสมผสานจุดแข็งจากหลักสูตรที่ประสบความสำเร็จอื่นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุดต่อผู้เรียนและสังคมโดยรวม

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชน ในจังหวัดลพบุรีอย่างยั่งยืน ในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนใน จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริง โดยจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้น “พัฒนา ศักยภาพผู้นำสตรี” กับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คน การอบรมครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และทัศนคติของสตรีในชุมชนให้สามารถแสดงบทบาทผู้นำได้อย่างมั่นใจ มีความสามารถด้านการสื่อสาร การ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และการนำความรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคมได้อย่างแท้จริง การจัดกิจกรรมใช้ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งการระดมความคิดเห็น การทำงานกลุ่ม การจำลองสถานการณ์ และการ สะท้อนบทบาทตนเอง (reflection) ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น บรรยายภาคการเรียนรู้มีชีวิตชีวา และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

จากการประเมินผลหลังการอบรมด้วยแบบสอบถาม พบว่าผู้เข้าร่วมกว่า 90% มีความพึงพอใจใน ระดับ “มาก” และ “มากที่สุด” โดยเฉพาะในด้านความเข้าใจบทบาทสตรีในชุมชน ความมั่นใจในการ แสดงออก การคิดวิเคราะห์ และการนำไปใช้จริง ผลการประเมินสามารถแบ่งออกเป็นสามด้านหลัก ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการนำไปประยุกต์ใช้ ในด้านความรู้ ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิดผู้นำ กระบวนการกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง รวมถึงมีความมั่นใจในการสื่อสารและ การแสดงออกในที่สาธารณะ โดยกว่า 80–90% ของผู้เข้าร่วมให้คะแนนอยู่ในระดับสูง ด้านทัศนคติ ผู้เข้าร่วม ได้รับแรงบันดาลใจและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เชื่อมั่นว่ากระบวนการเรียนรู้สามารถเปลี่ยน มุมมองของตนเองได้จริง อีกทั้งยังมีความกระตือรือร้นและสนุกสนานกับกิจกรรมที่จัดขึ้น และในด้านการนำไป ประยุกต์ใช้ ผู้เข้าร่วมหลายคนสามารถวางแผนกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน และมีแนวโน้มที่จะนำ ความรู้และทักษะที่ได้รับไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและบทบาททางสังคม

การวิเคราะห์เชิงคุณภาพสะท้อนว่า กิจกรรมการอบรมมีความหลากหลายและเน้นการปฏิบัติจริง จึงทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความพึงพอใจสูงสุด ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ บรรยายภาคการเรียนรู้ที่ ปลอดภัยและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น วิทยากรผู้เชี่ยวชาญซึ่งถ่ายทอดเนื้อหาอย่างเข้าใจง่าย และเป็นกันเอง ตลอดจนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง อีกทั้งยังเกิดการสร้างเครือข่ายใหม่กับผู้เข้าร่วมจากชุมชนอื่น ๆ ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจและเป็นประโยชน์ต่อการ ทำงานร่วมกันในอนาคต

ผลกระทบจากการอบรมสามารถอธิบายได้หลายระดับ ระดับแรกคือ “ภายในตนเอง” ผู้เข้าร่วม ตระหนักถึงความหมายของภาวะผู้นำที่แท้จริงว่าไม่ใช่เพียงการสั่งการ แต่คือการเป็นแบบอย่างและมีความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม ทำให้เกิดการสำรวจจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง และสร้างแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ใน การทำงานเพื่อชุมชน ระดับต่อมาคือ “ทักษะและเครื่องมือ” ผู้เข้าร่วมได้ฝึกการตัดสินใจเชิงจริยธรรมผ่าน สถานการณ์จำลอง ฝึกการสื่อสารและการนำเสนอความคิด รวมถึงเรียนรู้เทคนิคการวางแผนและประเมิน กิจกรรมอย่างง่าย ๆ นอกจากนี้ยังมีผลในระดับ “ความสัมพันธ์และเครือข่าย” ที่ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงกับสตรี



จากชุมชนอื่น ๆ และสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสุดท้ายคือระดับ “แรงบันดาลใจในการเปลี่ยนแปลง” ผู้เข้าร่วมหลายคนเกิดคำถามกับตนเองว่า “จะกลับไปทำอะไรให้ชุมชน?” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการลงมือทำ แม้เป็นกิจกรรมเล็ก ๆ แต่สะท้อนถึงพลังของการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่เกิดจากการอบรม

กล่าวโดยสรุป การอบรมหลักสูตรเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรีในจังหวัดลพบุรีสามารถยกระดับความรู้ ทักษะ และการประยุกต์ใช้ของผู้เข้าร่วมได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังสร้างแรงบันดาลใจ ความมั่นใจ และเครือข่ายใหม่ ๆ ที่พร้อมจะขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยนี้ได้สรุปถึงความสำเร็จของการดำเนินการฝึกอบรมหลักสูตรนำร่องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีการเปรียบเทียบกับวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ขององค์การเรียนรู้ชุมชนในสังคมไทย

จากการศึกษาหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ขององค์การเรียนรู้ชุมชน 4 สถาบัน ได้แก่ (1) หลักสูตรเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2) หลักสูตรการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปสู่องค์กรยุคใหม่ จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) (3) หลักสูตรนักส่งเสริมคุณธรรมในพื้นที่ จากศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) และ (4) หลักสูตรการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่าหลักสูตรเหล่านี้ล้วนมีลักษณะร่วมกันคือการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ที่เน้นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของผู้เรียน และการพัฒนาองค์ความรู้เชิงคุณธรรมควบคู่ไปกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

การบูรณาการองค์ความรู้จากทั้ง 4 หลักสูตร ทำให้เกิดการสังเคราะห์ “กรอบการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์” ที่ผสมผสานระหว่างการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การพัฒนาภาวะผู้นำ และการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะจากหลักสูตรนักส่งเสริมคุณธรรมและหลักสูตรผู้ปฏิบัติงานศูนย์คุมประพฤติ ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและการสะท้อนตนเอง การสังเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Craft (2005) ที่อธิบายว่า “การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์” (Creative Learning) หมายถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีนวัตกรรมในการเรียนรู้ ควบคุมกิจกรรมได้ และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้

นอกจากนี้ งานวิจัยของ วิล ธรรมวาจา และสมศิริ สิงห์ลพ (2567) ได้นำเสนอแนวคิด “3-ACTIVE” ซึ่งประกอบด้วย Active Learning, Active Learner และ Active Teacher เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (4Cs) ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 งานวิจัยนี้ช่วยยืนยันว่าการออกแบบหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ต้องคำนึงถึงบทบาทของทั้งผู้เรียนและผู้สอนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก เมื่อเปรียบเทียบกับ Craft (2008) ในงาน *Creativity in Schools: Tensions and Dilemmas* พบว่ามีความสอดคล้องในมิติที่ว่า “ความคิดสร้างสรรค์” ไม่ได้เป็นเพียงคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลที่มีพรสวรรค์เท่านั้น แต่สามารถปลูกฝังและพัฒนาได้ในทุกระดับของการศึกษา ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการตั้งคำถามใหม่ ๆ การมีส่วนร่วม และการสร้างคุณค่าจากบริบทชีวิตจริง สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาศูนย์การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ขององค์การเรียนรู้ชุมชนในไทยก็มีเป้าหมายเดียวกันคือการทำให้นักเรียนเกิดขึ้นจริง มีความหมาย และนำไปใช้ได้จริง



กล่าวโดยสรุป การวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาและสังเคราะห์หลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในชุมชนไทยได้นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่ผสมผสานทั้ง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “ทฤษฎีสากล” เพื่อออกแบบหลักสูตรที่ตอบโจทย์การพัฒนาคนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับทักษะทางวิชาชีพและทักษะชีวิตที่ยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาและออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนในจังหวัดลพบุรี

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากหลักสูตรต้นแบบ 4 หลักสูตร ผู้วิจัยได้ออกแบบ หลักสูตร “การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” โดยมีลักษณะเด่นคือการพัฒนารอบด้าน ทั้งในมิติการพัฒนาตนเอง การบริหารจัดการ และการขับเคลื่อนสังคม หลักสูตรนี้เน้น การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Experiential Learning) ผ่านกิจกรรม Workshop, Role Play, Case Study และการทำโครงการกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงประสบการณ์จริงและการนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ หลักสูตรยังบูรณาการแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา โดยกิจกรรมในหลักสูตรไม่เพียงตอบสนองความรู้เชิงวิชาการ แต่ยังรวมถึงมิติทางจิตใจ เช่น การฝึกสมาธิ การสะท้อนตนเอง และการสร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่อเสริมพลังภายใน (empowerment) และการเปลี่ยนผ่านผู้เข้าร่วมจาก “ผู้เรียน” ไปสู่ “ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง” อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำในศตวรรษที่ 21

ผลการออกแบบหลักสูตรดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภาพรณ ธัญญา (2564) ที่พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมทักษะการออกแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยใช้กระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) สำหรับครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 ซึ่งพบว่าหลักสูตรสามารถเพิ่มทักษะการออกแบบการเรียนรู้และสร้างความพึงพอใจแก่ผู้เข้าร่วมได้ในระดับสูง สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรที่ยึดโยงกับบริบทและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจะช่วยเพิ่มพลังการเรียนรู้และทักษะใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน งานวิจัยของ สุธิมา เทียนงาม และคณะ (2565) ที่พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน โดยบูรณาการการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) และการใช้ชุมชนเป็นฐาน พบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นสามารถเพิ่มสมรรถนะด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติในการทำงานวิจัยชุมชนได้อย่างครบถ้วน การวิจัยนี้สะท้อนแนวคิดเดียวกันกับการออกแบบหลักสูตรผู้นำสตรี ที่ไม่เพียงเน้นการเรียนรู้ในห้องอบรม แต่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริงในชุมชนและมุ่งพัฒนาทั้งสมรรถนะและคุณลักษณะของผู้นำในสังคม

นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตร “การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” ยังสอดคล้องกับกรอบทักษะในศตวรรษที่ 21 ของ Partnership for 21st Century Skills (2019) ที่มุ่งเน้นทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการสร้างนวัตกรรม ซึ่งถือเป็นทักษะสำคัญของพลเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนามนุษย์ตาม Maslow (1970) และ Rogers (1961) ที่มุ่งเสริมศักยภาพภายในและการเติมเต็มตนเอง (self-actualization)

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาและออกแบบหลักสูตร “การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” ในจังหวัดลพบุรี ไม่เพียงเป็นการประยุกต์จุดแข็งของหลักสูตรต้นแบบที่มีอยู่ แต่ยังแสดงให้เห็นถึงแนวทางการสร้างหลักสูตรเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงระหว่าง ทฤษฎีสากล – ภูมิปัญญาชุมชน – บริบทสังคมไทย จนสามารถยกระดับทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้าร่วม และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยั่งยืนเพื่อขับเคลื่อนสังคมในอนาคต



อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับพัฒนาศักยภาพบุคคลและชุมชนในจังหวัดลพบุรีอย่างยั่งยืน

ผลการทดลองใช้หลักสูตร “พัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี” กับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คน พบว่าผู้เข้าร่วมได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติอย่างชัดเจน การจัดอบรมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิดเห็น การทำงานกลุ่ม กิจกรรมจำลองสถานการณ์ และการสะท้อนบทบาทตนเอง ทำให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและบรรยากาศการเรียนรู้มีชีวิตชีวา สอดคล้องกับผลการประเมินที่ผู้เข้าร่วมกว่า 90% แสดงความพึงพอใจในระดับ “มาก” และ “มากที่สุด” โดยเฉพาะด้านความมั่นใจในการสื่อสาร การแสดงออก และการคิดวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์

เมื่อพิจารณาเชิงคุณภาพ พบว่า การเรียนรู้ในหลักสูตรนี้ไม่เพียงมุ่งถ่ายทอดความรู้ แต่ยังสร้างแรงบันดาลใจและพลังภายในแก่ผู้เข้าร่วมให้เห็นคุณค่าในตนเองและบทบาทผู้นำในชุมชน การอบรมก่อให้เกิดผลกระทบหลายระดับ ได้แก่ (1) ระดับภายในตนเอง ผู้เข้าร่วมเข้าใจภาวะผู้นำที่แท้จริงว่าเป็นการเป็นแบบอย่างและรับผิดชอบต่อส่วนรวม (2) ระดับทักษะและเครื่องมือ ผู้เข้าร่วมฝึกการตัดสินใจเชิงจริยธรรมและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (3) ระดับเครือข่ายและความสัมพันธ์ เกิดการเชื่อมโยงกับสตรีจากชุมชนอื่น และสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ (4) ระดับแรงบันดาลใจในการเปลี่ยนแปลงผู้เข้าร่วมตั้งคำถามกับตนเองว่าจะสามารถกลับไปสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกได้ในชุมชน

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ ประทีน แสงไทย และคณะ (2561) ที่เสนอ LPD Model for Women ซึ่งเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Learning) การปฏิบัติ (Practice) และการพัฒนา (Development) โดยอาศัยหลักพุทธธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 ขรവാสนธรรม 4 และไตรสิกขา เพื่อเสริมพลังสตรีในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การสร้างเครือข่ายและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในหลักสูตรผู้นำสตรี จึงเป็นการต่อยอดแนวคิดดังกล่าวให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติจริง นอกจากนี้ งานวิจัยของ ศรีนวล แดงภู และคณะ (2561) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ พบว่าความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนจึงควบคู่ไปกับการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาชุมชนเกิดความมั่นคงและยั่งยืนเมื่อเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ของสหประชาชาติและ UNESCO (2015) ที่เน้นการพัฒนาคนในทุกมิติ ทั้งด้านความเท่าเทียม ความอยู่ดีมีสุข และการมีส่วนร่วมทางสังคม จะเห็นได้ว่าหลักสูตรนี้ตอบสนองต่อเป้าหมายระดับโลกที่มุ่งให้ผู้นำสตรีมีบทบาทในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และสังคม

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ยืนยันว่าหลักสูตรเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้น ไม่เพียงยกระดับความรู้และทักษะของสตรีในจังหวัดลพบุรี แต่ยังสร้างแรงบันดาลใจ เครือข่าย และศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับทั้งแนวคิดทางพุทธธรรม งานวิจัยด้านการมีส่วนร่วม และกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับสากล

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้จากการวิจัยมาดำเนินการสังเคราะห์และออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ของหลักสูตรต้นแบบ นำไปสู่การออกแบบ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคคล และชุมชนในจังหวัดลพบุรี และนำหลักสูตรที่ได้จากออกแบบและพัฒนาฯ ไปทดลองนำร่องใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาหลักสูตรในท้องถิ่น ชุมชน



จังหวัดลพบุรี จากการศึกษาและการนำไปทดลองใช้ดังสูตรดังกล่าว ผู้วิจัยพบองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) บูรณาการ “คุณธรรม จริยธรรม” จากหลักสูตรนักส่งเสริมคุณธรรมในพื้นที่ และ หลักสูตรหลักสูตรการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานศูนย์คุ้มครองประเพณีภาคประชาชนฯ เพื่อเสริมสร้างฐานความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้นำสตรีให้มีรากฐานทางจริยธรรมที่มั่นคง

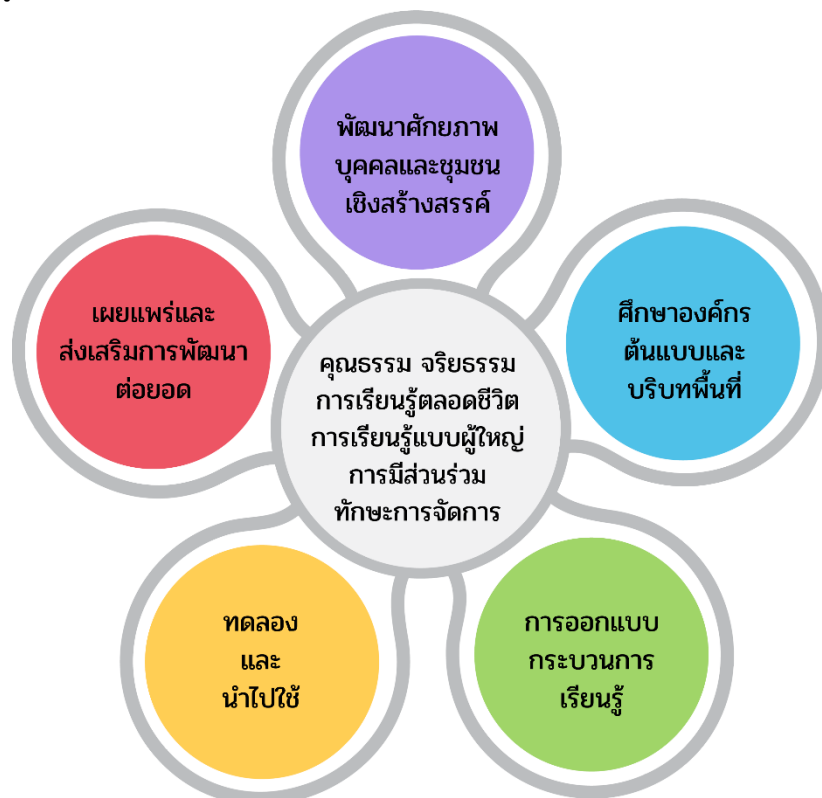
2) นำแนวคิด “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” และ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” จากหลักสูตรเทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพื่อออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองกับบริบทและทรัพยากรในพื้นที่ สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเรียนรู้ร่วมกัน

3) ใช้เครื่องมือพัฒนาทักษะการจัดการเชิงกลยุทธ์ จากหลักสูตรหลักสูตรการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ เพื่อเสริมศักยภาพผู้นำสตรีในการบริหารจัดการ การวางแผน และการขับเคลื่อนโครงการเพื่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่

4) ออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายทั้งเชิงวิชาการและเชิงจิตใจ เช่น การฝึกสมาธิ เวิร์กช็อปโครงการคุณธรรม การใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ และการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

การบูรณาการจุดแข็งของแต่ละหลักสูตรของแต่ละสถาบันดังกล่าว จึงเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการสร้างหลักสูตรระยะสั้นที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนระดับจังหวัด โดยเฉพาะการพัฒนาผู้นำสตรีให้มีศักยภาพทั้งด้านคุณธรรม ภาวะผู้นำ และทักษะการบริหารจัดการ เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

อย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ โดยมีการนำแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาปรับใช้ทำให้เกิดโมเดลองค์ความรู้จากการวิจัยภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ 2 โมเดลการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สู่การเปลี่ยนแปลง
(Creative Learning for Transformative Change Model)



จากโมเดลการศึกษาที่สังเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่าโมเดลการอบรมนี้ได้บูรณาการเข้ากับ ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่ (Andragogy) ได้อย่างลงตัวและมีประสิทธิภาพสูง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทั้งในระดับบุคคลและชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป

บทสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงการออกแบบหลักสูตรที่แข็งแกร่งในเชิงเนื้อหา แต่ยังเป็นภาพสะท้อนของการนำ ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่ มาประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาด ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมให้ผู้นำสตรีจังหวัดลพบุรีไม่เพียงแต่ได้รับความรู้และทักษะ แต่ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในที่ลึกซึ้ง มีคุณธรรม นำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีคุณค่าต่อชุมชนอย่างแท้จริง องค์ความรู้ในการอบรมผู้นำสตรีจังหวัดลพบุรี การบูรณาการสู่การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ยั่งยืน บนฐานการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โมเดลการอบรมนี้นอกจากได้บูรณาการเข้ากับ ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่ (Andragogy) หลักการ การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Taba และแนวคิดการเรียนรู้ที่สำคัญใน ศตวรรษที่ 21 ตลอดจน หลักธรรมทางพุทธศาสนา และการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้อย่างลงตัวและมีประสิทธิภาพสูง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทั้งในระดับบุคคลและชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้การส่งเสริมหลักสูตรนี้มีประสิทธิภาพสูงสุดและสร้างผลกระทบที่ยั่งยืน เห็นควรพิจารณาข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ผลักดันหลักสูตรพัฒนาผู้นำสตรีในระดับชาติและท้องถิ่น บูรณาการทักษะศตวรรษที่ 21 ร่วมกับคุณธรรมและความเป็นพลเมืองเชิงจริยธรรม เพื่อพัฒนาผู้นำสตรีที่ไม่เพียงมีความสามารถเชิงวิชาชีพ แต่ยังมีจิตสำนึกสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคม

2) จัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพสตรีเป็นพื้นที่เรียนรู้ตลอดชีวิต สนับสนุนให้มีศูนย์กลางการเรียนรู้ในระดับชุมชนและภูมิภาค เพื่อเปิดโอกาสให้สตรีทุกวัยเข้าถึงการอบรมและกิจกรรมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลาย

3) พัฒนาหลักสูตรที่ใช้การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และภาคสนาม ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านโครงการ (Project-based Learning) และการลงพื้นที่ (Field-based Learning) เพื่อให้ผู้นำสตรีได้ฝึกแก้ปัญหาจริงในบริบทชุมชน อันนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4) สนับสนุนทุนพัฒนานวัตกรรมผู้นำสตรี จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรเพื่อส่งเสริมโครงการที่ผู้นำสตรีพัฒนาขึ้น โดยเน้นโครงการที่สร้างผลกระทบเชิงบวกในสังคม เช่น การศึกษา สิ่งแวดล้อม ความเท่าเทียมทางเพศ และความยั่งยืนของชุมชน

ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติในระดับองค์กร บุคคล ชุมชน

1) ระดับองค์กร ควรขยายเวลาและเนื้อหาของหลักสูตรให้ครอบคลุมประเด็นที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น การจัดทำโครงการพัฒนาชุมชน การจัดการความขัดแย้ง และการวางแผนการเงินที่ยั่งยืน เพื่อให้ผู้นำสตรีมีทักษะรอบด้านและพร้อมต่อการนำไปใช้จริง

2) ระดับชุมชนควรสร้างกลไกการเรียนรู้ต่อเนื่อง เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนรายเดือน หรือใช้สื่อสังคมออนไลน์ (เช่น Line/Facebook) เป็นแพลตฟอร์มติดตามผลและแบ่งปันความรู้ เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและมีพลังชุมชนที่เข้มแข็ง

3) ระดับบุคคล ควรพัฒนา “คู่มือ/ชุดกิจกรรมฝึกภาวะผู้นำ” ที่นำไปใช้ได้จริง เพื่อให้สตรีสามารถฝึกฝนทักษะด้านการตัดสินใจ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเสริมความมั่นใจในบทบาทผู้นำ

4) การใช้กรณีศึกษาและต้นแบบความสำเร็จควรจัดทำกรณีศึกษาและเผยแพร่เรื่องราวความสำเร็จของผู้นำสตรีที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชน เพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนแก่ผู้เข้าร่วมรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ขยายกลุ่มเป้าหมายการศึกษา ศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรกับกลุ่มอื่น ๆ เช่น เยาวชน กลุ่มชายขอบ หรือผู้สูงอายุ เพื่อทดสอบความเหมาะสมและการปรับใช้ในบริบทที่หลากหลาย

2) วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรค สำรวจและวิเคราะห์เงื่อนไขที่เอื้อต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคต่อการนำหลักสูตรไปปฏิบัติจริง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป

3) วิจัยเชิงประเมินผล (Program Evaluation) ติดตามและประเมินผลในเชิงพฤติกรรมและการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนของผู้เข้าร่วมหลังจบการอบรม รวมถึงพัฒนาโมเดลหลักสูตรใหม่สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ผู้นำเยาวชน นักบริหารภาครัฐ หรืออาสาสมัครชุมชน

บรรณานุกรม

- เจมส์ แอล เครตัน. (ม.ป.ป.). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจชุมชน*. (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สันติวิธี เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า.
- ญาดา กรณการ และคณะ. (2559). การพัฒนาตัวบ่งชี้พฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสตรีในโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทย. *วารสารช่อพะยอม*, 27(1), 187–196.
- นภาพรณ ธีธัญญา. (2564). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมทักษะการออกแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ด้วยกระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(12), 347–359.
- ประทีน แสงไทย, พระราชปริยัติกวี, & พระมหาพรชัย สิริวิโร. (2561). รูปแบบการเสริมสร้างพลังศักยภาพสตรีเพื่อพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(4), 1335–1343.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิพัฒนาข้าราชการ. (2562). *โครงการอบรมหลักสูตร "ท้องถิ่นคุณธรรม : ผู้นำท้องถิ่นยุคใหม่"* รุ่น 7. สืบค้นวันที่ 27 กรกฎาคม 2568, จาก http://www.uttaraditlocal.go.th/system_files/257/b2a875d0e065c485ad8898790b66922b.pdf
- วิไล ธรรมวาจา และ สมศิริ สิงห์หลพ. (2567). 3-ACTIVE: แนวทางการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 12(2), 1–15.
- ศรีนวล แดงภู, เขวฤทธิ โสภักดี และ ขวัญภา วงศ์ไพศาลสิริกุล. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ชุมชนบ้านร่องหมากน้อย ตำบลกลันตา อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 16(1), 255–266.

- สุธิมา เทียนงาม, วิไลลักษณ์ ลังกา, อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล, & ฐาปณีย์ ธรรมเมธา. (2565). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยชุมชนสำหรับผู้นำชุมชน ผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสานสื่อสังคมออนไลน์โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(8), 198–213.
- อติพร เกิดเรือง. (2563). แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในเทศบาลตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ*, 7(3), 198–211.
- Craft, A. (2005). *Creativity in schools: Tensions and dilemmas*. Routledge.
- Craft, A. (2008). *Creativity in schools: From drought to tsunami*. University of Exeter.
- Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy* (Rev. and updated ed.). Cambridge Adult Education.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.). Harper & Row.
- Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 74, 5–12.
- Partnership for 21st Century Learning. (2019). *Framework for 21st century learning*. Washington, DC: Battelle for Kids.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
- Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Jossey-Bass.
- UNESCO. (2015). *Rethinking Education: Towards a global common good?* UNESCO Publishing.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development* (A/RES/70/1). Retrieved June 22, 2067, from <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.



การพัฒนาสังคมคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์*

DEVELOPMENT OF A BUDDHIST MODEL MORAL SOCIETY IN LOM SAK DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE

สรารุณย์ วิจิตรปัญญา, พระครูสิริพัชรโสภิต, และพระปริยัติพัชรภรณ์

Sarawut Vijitpanya, Phrakrusiripatcharasopit and Phra Pariyatipacharaporn

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

Pho Khun Pha Muang Buddhist College, Phetchabun

E-mail: Sarawut.Vij@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม ในอำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ และ 3) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ รูปแบบวิธีวิจัยเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม จำนวน 30 รูป/คน แล้วนำมาเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านอาชีพ คือเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ 2) ด้านประเพณี รักษาประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ 3) ด้านวัฒนธรรม ชุมชนแต่งกายผ้าไหมไทยท้องถิ่นในงานบุญประเพณีต่าง ๆ และ 4) ด้านเศรษฐกิจ ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นต้นแบบ

รูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม จากผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการทำกิจกรรม โดยใช้พลัง “บวร” คือ หลักพุทธธรรม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ หลักอนุรักษ์วัฒนธรรม 2) สร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเชิงพัฒนา ช่วยเหลือพึ่งพากัน 3) กิจกรรมของเครือข่าย มีปลูกต้นไม้ร่วมกันในวันสำคัญ และ 4) มีเป้าหมายวิสัยทัศน์ร่วมกันในการสร้างเครือข่าย โดยมีโครงการคุณธรรมต้นแบบในการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม

การพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักการพัฒนา 2) วิธีการดำเนินการ คือ ปรับทุกข์ ผูกมิตร พิชิตคู่ขัดแย้ง โดยสร้างกิจกรรมเครือข่ายและขายของออนไลน์ในช่วงโควิด-19 การฝึกอานาปานสติ มีสติมากขึ้นเสริมสร้างสุขภาพปอดให้แข็งแรง ลดความเครียด ควบคุมอารมณ์สามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้ดี หลักสังคหวัตถุ 4 คือ การแบ่งปัน วาจาสุภาพ การช่วยเหลือกัน และวางตนเสมอต้นเสมอปลาย และหลักเบญจศีล-เบญจธรรม คือ มีเมตตากรุณา มีสัมมาอาชีพ สำรวมในกาม จริ่งใจต่อกัน ลดละเลิกของมีนเมา โดยมีโครงการคุณธรรมต้นแบบเป็นหลัก

คำสำคัญ: การพัฒนาสังคม; สังคมต้นแบบคุณธรรม; เครือข่ายชุมชนคุณธรรม

ABSTRACT

This research, has the following objectives: 1) to study the community conditions in Lom Sak District, Phetchabun Province, 2) to study the model of creating a moral community network in Lom Sak District, Phetchabun Province, and 3) to study the development of a Buddhist-oriented model for creating an exemplary moral community network in Lom Sak District, Phetchabun Province. The research methodology was qualitative research. The researcher studied, explored, and collected data from related documents, and then conducted field data collection through in-depth interviews with four target groups, totaling 30 persons/individuals, and then wrote descriptively.

The research results found that the community conditions in Lom Sak District, Phetchabun Province, from the data analysis, found that 1) in terms of occupation, there were agriculture, rice farming, gardening, plantation farming, and animal husbandry, 2) in terms of tradition, the tradition of *Heet Sib Song Khlong Sib Si* was preserved, 3) in terms of culture, the community wore local Thai silk in various merit-making festivals, and 4) in terms of economy, the Sufficiency Economy Philosophy was used as a model.

The model of creating a moral community network from the research results found that 1) the model of doing activities by using the power of “Bor worn,” which is Buddhist principles, the Sufficiency Economy Philosophy, and the principles of cultural conservation, 2) creating a moral community network in a developmental way, helping and depending on each other, 3) activities of the network included planting trees together on important days, and 4) there was a shared vision and goal in creating the network, with the moral prototype project as the model for creating the moral community network.

The development of the Buddhist-oriented model for creating an exemplary moral community network, the research results found that 1) the principle of development, 2) the method of operation was to console grievances, build friendships, and resolve conflicts by creating network activities and selling products online during COVID-19, practicing Anapanasati, having more mindfulness, strengthening lung health, reducing stress, controlling emotions, and being able to manage problems well, the principle of Sangahavatthu Four, which is sharing, gentle speech, helping each other, and consistency, and the principle of the Five Precepts–Five Virtues, which are compassion, right livelihood, restraint in sensuality, honesty with each other, and abstaining from intoxicants, with the moral prototype project as the main principle.

Keywords: Social Development; Moral Model Society; Moral Community Network

บทนำ

การพัฒนาของประเทศมุ่งเน้นพัฒนาความเจริญทางวัตถุเป็นสำคัญ ไม่มีแนวทางการพัฒนาที่เป็นตัวของตัวเองเดินตามหลังการพัฒนาแบบตะวันตก เป็นการพัฒนามีลักษณะแบบเรียบง่าย คือ จะมุ่งเน้นความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เป็นส่วนใหญ่ จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองต่าง ๆ จึงเกิดช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชนบทไม่ได้รับการพัฒนาและขยายตัวในด้านใดเลย จะเห็นว่าตาม



แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 แก่นแกนของการพัฒนาอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม และจริยธรรม ควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่ม ทุกวัย ตลอดชีวิต จนมีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง และก้าวสู่สังคมฐานความรู้ (ธีระวุฒิ อรุณเวช, 2544) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพัฒนาในระบบเมืองนั้นจะเป็นการพัฒนาอย่างรวดเร็วมีความหลากหลายทางด้านวัตถุ เพราะมีความพร้อมที่จะรองรับความเจริญที่เข้ามา จึงทำให้มีความเจริญเติบโต มีความก้าวหน้า ในด้านต่าง ๆ และเป็นไปอย่างรวดเร็ว แตกต่างกับชนบทที่มีระบบการพัฒนาในรูปแบบที่ค่อยเป็นค่อยไปมีงบประมาณไม่เพียงพอจึงทำให้เสียเปรียบ และเสียโอกาสในการรับเอาระบบการพัฒนา และความเจริญใหม่ ๆ เข้าสู่ชนบท ส่งผลให้เกิดการย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้แรงงานคนรุ่นหนุ่มสาวที่เป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาชนบทต่อไปกลับต้องไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ เพื่อแลกกับเงินเดือน เพื่อนำมาตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุที่โหมกระพือความอยากไม่มีที่สิ้นสุดจากสื่อทุกประเภท ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ จักรยานยนต์ สร้างบ้านหลังใหญ่ ทีวี ตู้เย็น เครื่องอำนวยความสะดวกสารพัด แม้จะยังไม่สามารถซื้อด้วยเงินสด ก็ต้องครอบครองด้วยการใช้เครดิตสินเชื่อประเภทต่าง ๆ ก็เอา จนเป็นที่มาของการเป็นหนี้เป็นสินล้นพ้นตัวไปทั่วชุมชน ด้วยการพัฒนาที่มุ่งแต่เสพติดวัตถุนิยม จนลืมนึกถึงความสำคัญทางด้านจิตวิญญาณ รวมถึงค่านิยมที่พากันยกย่องแต่ความร่ำรวย คนที่มีฐานะเงินทองมาก ๆ จะกลายเป็นที่ยอมรับและเป็นที่เคารพนับถือ โดยไม่รู้เลยว่าเขาร่ำรวยมาเพราะเหตุใด จึงเป็นที่มาของการแข่งขันกันร่ำรวยเพียงอย่างเดียว ใครมีเกินหน้าเกินตาคนอื่นก็จะเป็นที่อิจฉาริษยาของคนอื่น ทำให้บรรยากาศอันอบอุ่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน มีความจริงใจต่อกัน ขาดหายไปจากชุมชนชนบท แม้ด้านศาสนาที่มีการกำหนดให้รัฐส่งเสริม และสนับสนุนการบูรณาการศาสนาธรรมเข้ามามีส่วนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย ดังปรากฏความรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 67 “รัฐพึงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย” (กลุ่มงานพัฒนากฎหมาย สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2560)

สำหรับประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานภายในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติได้ประมวลความคิดที่มีผู้ศึกษาไว้ และสรุปความหมายว่า เมืองน่าอยู่ และชุมชนน่าอยู่ หมายความว่า ชุมชนที่อยู่อาศัยทั้งในเขตเมือง และชนบทที่มีสภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตที่ดี มีสังคมที่เอื้ออาทร มีชุมชนเข้มแข็งมีความสะดวกสบายปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน มีระบบเศรษฐกิจดี มีมั่นคง มีวัฒนธรรม และจิตวิญญาณเป็นเอกลักษณ์ของเมือง และชุมชนการพัฒนาตามแนวคิดหลักนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่นด้านจริยธรรม ที่มีความผิดต่อสังคมส่วนรวม และในท่ามกลางความขัดสนที่จะแก้ปัญหาในการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก รูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม คือการพัฒนาด้านจิตใจ และวัตถุไปพร้อม ๆ กัน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนา คือ การให้ทุกคนได้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่ทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้ จึงทำให้ทุกคนในสังคมมีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด 4 ประการ คือ พัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต สุดท้ายต้องพัฒนาปัญญา (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.



ปยุตโต), 2537) คือ การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ได้เสียสละทรัพยากรส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามผล โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นการดำเนินการโดยประชาชนองค์กรชุมชนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองของชุมชนให้มากที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2544)

เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ โดยการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่ชุมชน และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระ รูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม และการทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการพัฒนาชุมชนด้วย เมื่อแก้ปัญหาทุกอย่างได้แล้วก็จะทำให้ชุมชนน่าอยู่เจริญก้าวหน้าอย่างสงบสุขยั่งยืน หากได้นำเอาหลักพุทธธรรม เช่น หลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นธงในการพัฒนาชุมชนก็จะทำให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และทำให้ชุมชนมีแต่รอยยิ้ม และมีแต่ความสุขความเจริญอย่างยั่งยืนตลอดไป

จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างชุมชนคุณธรรม ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเพื่อเสนอการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ อันเป็นเหตุทำให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรือง และพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 3 แบบ คือ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลัก กลุ่มเครือข่ายชุมชนคุณธรรม ที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก และ 3) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวนตัวแทน พระสงฆ์ นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป สนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการสร้างสังคมคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจาก

1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง



2) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและเอกชน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น แนวคิดการสร้างชุมชนเข้มแข็ง แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย แนวคิดทฤษฎีและหลักการการดำเนินชีวิต แนวคิดการสร้างสังคมคุณธรรมในพระพุทธศาสนา หลักการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมในพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักธรรมที่เป็นปทัชชหีการต่อการสร้างชุมชน หลักธรรมการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมในพระพุทธศาสนา สภาพปัจจุบันและปัญหาชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และท่าทีและมุมมองของบุคคลและผู้บริหารองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์จากอดีตจนปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ศึกษาการพัฒนาแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นศึกษาการพัฒนาแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ โดยเน้นให้ประชาชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตคนในสังคม และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงานวิจัยในการพัฒนาการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก

ขั้นตอนที่ 2 ร่วมกันวางแผน คัดเลือกชุมชน และมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 ร่วมกันดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก โดยการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

ขั้นตอนที่ 4 ร่วมกันติดตามผลงานในชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก

ขั้นตอนที่ 5 ร่วมกันประเมินผลการพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก และนำข้อมูลเกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมในการสร้างสังคมคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ทั้งในด้านการพัฒนาและร่วมกับชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนสืบไป

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาแบบการสร้างสังคมคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จากที่ผู้วิจัยได้ทำวิจัยตามกระบวนการวิจัยแล้ว อำเภอหล่มสักได้นำหลักการพัฒนาในการสร้างสังคมคุณธรรมต้นแบบบ้านฝางมาใช้เป็นหลักพัฒนาประชาชน และมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนพัฒนาแบบการสร้างเครือข่ายได้ ดังนี้

1. หลักการของการพัฒนา ใช้หลัก 3 ประการ คือ 1) หลักพุทธธรรม 2) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) หลักการสืบสานและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ถือเป็นศูนย์กลาง



ของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นพี่เลี้ยง เพื่อนำไปสู่ชุมชนคุณธรรมที่เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ สามารถแก้ไขปัญหาต่างได้ด้วยชุมชนเอง มีหลักธรรมทางศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวจิตใจให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงามอยู่ร่วมกันอย่างความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข มีคุณธรรม ห่างไกลยาเสพติด

2. วิธีการดำเนินการ ด้วยวิธีการ 3 ประการ คือ 1) ปรับทุกข์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา 2) ผูกมิตร มีส่วนร่วมการแก้ไขปัญหา และ 3) พิชิตคู่ขัดแย้ง แก้ไขปัญหาร่วมกันในสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ก็คือการฝึกอานาปานสติ หรือการฝึกดูลมหายใจ ทำให้มีสติมากขึ้นแล้ว ช่วยเสริมสร้างสุขภาพปอด และการฝึกสมาธิยังช่วยให้การทำงานของสมองดีขึ้น ช่วยลดความกังวล ความเครียด ที่สำคัญจะช่วยให้เราสามารถควบคุมอารมณ์ ส่งผลให้เราสามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้นด้วย สมาชิกชุมชนคุณธรรมประกาศเจตนารมณ์เป็นชุมชนคุณธรรมที่สงบสุข จัดทำแผนพัฒนาชุมชน ดำเนินการตามแผนและติดตามประเมินผล พร้อมทั้งได้เรียนเชิญวิทยากรจากสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอและจังหวัดมาให้ความรู้ นำการสื่อสารเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด ด้วยการตั้งกลุ่มไลน์ในการติดต่อสื่อสารกันในการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ เพื่อให้ง่ายต่อการติดต่อและประชาสัมพันธ์งาน และกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการ 1) เยี่ยมญาติโยมยามเย็น 2) เยี่ยมญาติโยมยามมรณะ 3) บิณฑบาตสังฆาร 4) คุณธรรมชุมชนต้นแบบ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทอดเทียนโสมช่วงเข้าพรรษา มีการประกวดสรงภุญญะ/ประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง แข่งขันจุดโคมไฟ กิจกรรมร่วมปลูกต้นไม้ตามวันสำคัญ เช่น วันที่ 5 ธันวาคม และ 12 สิงหาคม กิจกรรมงานเทศกาลสงกรานต์ ปีใหม่ มีการแจกของใช้ต่าง ๆ กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสมาชิกของเครือข่าย กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนของเครือข่าย

3. หลักเกณฑ์เลือกชุมชน ชุมชนต้องมีความพร้อม จุดเด่น จุดด้อย ศักยภาพของผู้นำ 3 องค์ คือ บ้าน วัด โรงเรียน โดยมีใช้หลัก 4 ก. คือ กรรมการ กฎระเบียบ กองทุน กิจกรรม เลือกบุคคลและชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ เป็นผู้นำหรือเชี่ยวชาญการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม อาชีพต่าง ๆ ให้ความสำคัญและปฏิบัติต่อระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัดและปฏิบัติต่อกฎระเบียบของวัดอย่างเข้มงวดเช่นกัน เคารพกฎหมายของบ้านเมือง และเคารพเสียงส่วนใหญ่ และรับฟังเสียงส่วนน้อยด้วยเช่นกัน

4. หลักพุทธธรรมในการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม

1) หลักสังคหวัตถุ 4

ทาน การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน การเสียสละ การบริจาคปัจจัยสิ่งของสนับสนุนโครงการชุมชนคุณธรรมต้นแบบ เป็นทุนเพื่อนำมาซื้อของไปร่วมบริจาคในกิจกรรมของชุมชนด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ดีงามเพื่อบูชาแด่พระรัตนตรัย และบิดามารดาผู้มีพระคุณทั้งหลาย เช่น โครงการ 1) เยี่ยมญาติโยมยามเย็น 2) เยี่ยมญาติโยมยามมรณะ 3) บิณฑบาตสังฆาร เป็นการให้ขวัญกำลังใจญาติโยมในยามมีทุกข์และลำบากทางกายและใจ ชุมชนรู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกันมากขึ้น

ปิยวาจา วาจาสุภาพ หรือเป็นการพูดจาด้วยหลักการและเหตุผล ประสานงานด้วยวาจาเป็นที่รัก และการให้กำลังใจกัน การแสดงออกถึงความห่วงใยด้วยการไม่โกหกพูดเท็จ พูดจาด้วยความอ่อนน้อม ถ่อมตน พูดแต่สิ่งดีมีประโยชน์สร้างสรรค์ด้วยเหตุด้วยผลทั้งต่อตนเองและผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างรู้จักสามัคคี ถามข่าวคราว พูดให้กำลังใจญาติโยมในยามมีทุกข์ และลำบากทางกายและใจ ชุมชนมีสติกับการพูดมากขึ้น

อัตถจริยา การช่วยเหลืออนุเคราะห์และทำงานสร้างสรรค์สิ่งดีมีประโยชน์ระหว่างกัน มีความประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีการโน้มน้าวชักชวนเยาวชนลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรมของวัดอยู่เป็นประจำเพื่อให้เขาได้ซึมซับสิ่งดี ๆ เพื่อกล่อมเกลายุบนิสัยใจคอให้อยู่ในศีลธรรมความดีงาม เช่น โครงการ 1)



เยี่ยมญาติโยมยามเย็น 2) เยี่ยมญาติโยมยามมรณะ 3) บิณฑบาตสังฆจร 4) คุณธรรมชุมชนต้นแบบ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทอดเทียนโฮมช่วงเช้าพรรษา มีการประกวดสรภัญญะ/ประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง แข่งขันจุดโคมไฟ กิจกรรมร่วมปลูกต้นไม้ตามวันสำคัญ เช่น วันที่ 5 ธันวาคม และ 12 สิงหาคม เยาวชนไม่หมกมุ่นกับสื่อออนไลน์เกิน รู้จักใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากขึ้น

สมานัตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย การแสดงตนผูกสัมพันธ์มิตรไมตรีจิต เป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนในชุมชน ยิ้มแย้มแจ่มใสทักทายทุกครั้งที่พบเจอกัน ให้ความเคารพนับถือ ซึ่งกันและกัน มีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักที่ต่ำที่สูง ตลอดจนการให้ความสำคัญกับทุกคนในชุมชนไม่เลือกที่รักมักที่ชัง คนจนคนรวยก็เสมอเหมือนกันหมด อยู่กันอย่างสมัคปรองดองกันฉันท์พี่น้อง เช่น กิจกรรมงานเทศกาลสงกรานต์ ปีใหม่ มีการแจกของใช้ต่าง ๆ กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม สมาชิกของเครือข่าย กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนของเครือข่าย ชุมชนรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน

2) หลักเบญจศีล-เบญจธรรม

เว้นจากการฆ่าสัตว์ ใช้หลักเมตตากรุณา อบรม สัจจะ เทศนา สนทนา จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ และเสียงตามสายการปลูกจิตสำนึกให้กับชุมชนด้วยการงดทำร้ายสัตว์ใหญ่ในวันพระ และงานบุญประเพณีต่าง ๆ เช่น งานบวช หรืองานแต่ง ชุมชนรู้การให้อภัยไม่มุ่งร้ายทำลายชีวิตสัตว์อื่น ๆ รักษาศีล 5 มากขึ้นช่วยกันรณรงค์ทำการสื่อสารประชาสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ

เว้นจากการลักทรัพย์ ใช้หลักสัมมาอาชีวะ ให้ชุมชนมีอาชีพสุจริต มีกฎระเบียบของชุมชน กฎหมายบ้านเมือง ป้ายประชาสัมพันธ์โทษ มีข้อตกลงในชุมชนในการลงโทษของผู้มีพฤติกรรมลักทรัพย์ ติดตั้งหลอดไฟฟ้าให้สว่างทั้งหมู่บ้าน ชุมชนมีอาชีพสุจริตมากขึ้น ชุมชนช่วยกันรักษากฎระเบียบในชุมชน

เว้นจากการประพฤติดินาการ การสำรวมในกาเม ไม่หมกมุ่นเรื่องเพศ ไม่ผิดผี ผิดเมียคนอื่น ผลเสียของการนอกใจคู่ครองของตน การแต่งเสื้อผ้าไม่ล่อแหลมต่อการยั่วอารมณ์ทางเพศ ออกกฎระเบียบข้อบังคับและบทลงโทษที่ชัดเจน ชุมชนไม่หมกมุ่นเรื่องเพศผิดศีลธรรม

เว้นจากการพูดเท็จ ใช้หลักสัจจะธรรม มีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกันและกัน พูดจริงทำจริง ไม่โกหกหลอกลวง จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์หรือกองทุนสวัสดิการชุมชนต่าง ๆ ในชุมชน ชุมชนมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกันและกัน

เว้นจากการดื่มของมึนเมาสิ่งเสพติด ใช้หลักสติสัมปชัญญะ ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์ และให้หน่วยงานภาครัฐมาให้ความรู้ถึงโทษของสิ่งเสพติด เพื่อลด ละ เลิก มีการงดเว้นเครื่องดื่มสิ่งของมึนเมาในงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและทำบุญ เช่น งานบุญอุทิศ งานบวช รณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนงดเหล้าเข้าพรรษา ชุมชนลด ละ เลิก และเข้าใจถึงโทษของสิ่งเสพติด ชุมชนให้ความร่วมมืองดเว้นเครื่องดื่มสิ่งของมึนเมาเป็นอย่างดี เป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธต่อไป

กล่าวโดยสรุป **วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์** จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีลักษณะของการดำรงชีวิตที่ยึดโยงอยู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการรักษาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม พร้อมทั้งยึดถือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต หลักการพัฒนาในชุมชนจึงตั้งอยู่บนรากฐาน 3 ประการ ได้แก่ หลักพุทธธรรม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาสังคมและปัญหายาเสพติดได้ด้วยพลังของชุมชนเอง



วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรม ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมในพื้นที่มีวิธีการดำเนินงานที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การปรับทุกข์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา การผูกมิตรและร่วมมือกันแก้ไขปัญหา และการพิชิตคู่ขัดแย้งโดยอาศัยความสามัคคีภายในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ชุมชนได้นำแนวทางทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เช่น การฝึกอานาปานสติและการทำสมาธิ ซึ่งช่วยเสริมสร้างสุขภาพกายและใจ รวมถึงสร้างความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้อย่างมีสติ นอกจากนี้ ชุมชนยังได้ประกาศเจตนารมณ์ร่วมเป็นชุมชนคุณธรรม จัดทำแผนพัฒนาชุมชนและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งใช้เทคโนโลยีสื่อสาร เช่น กลุ่มไลน์ เพื่อประสานงานและเผยแพร่กิจกรรมได้อย่างทั่วถึง กิจกรรมเด่นที่เกิดขึ้น ได้แก่ โครงการเยี่ยมญาติโยมในยามทุกข์ การบิณฑบาตสังฆจร การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทอดเทียนโฮม และการประกวดต่าง ๆ ตลอดจนการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ และการจัดงานเทศกาลสำคัญของไทย เช่น ปีใหม่และสงกรานต์ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างเครือข่ายที่มีชีวิตชีวาและเอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมในสังคม

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธ พบว่ามีการกำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกชุมชน โดยให้ความสำคัญกับความพร้อม ศักยภาพ จุดเด่นและจุดด้อยของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งบทบาทของผู้นำในสามองค์หลัก คือ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยชุมชนต้องปฏิบัติตามหลักการ “4 ก.” ได้แก่ กรรมการ กฎระเบียบ กองทุน และกิจกรรม เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน การสร้างเครือข่ายยังอาศัยหลักพุทธธรรมมาชี้นำ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 ที่เน้นการให้ การพูดจาสุภาพ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการนำหลักเบญจศีล-เบญจธรรมมาใช้เป็นแนวทาง เช่น การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การพูดเท็จ การประพฤติดูหมิ่นในกาม และการเสพสิ่งมีนเมา สิ่งเหล่านี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในกฎระเบียบและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การจัดกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การรณรงค์งดเหล้าเข้าพรรษา และการเผยแพร่ความรู้เรื่องศีลธรรมให้แก่เยาวชน ผลที่เกิดขึ้นคือการก่อรูปของชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจและสังคม ดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุข และปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชนสืบไปในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการดำเนินชีวิตที่ยึดโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น โดยชาวบ้านให้ความสำคัญกับการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเข้าวัดทำบุญ พร้อมทั้งใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต หลักการพัฒนาชุมชนจึงตั้งอยู่บนรากฐาน 3 ประการ ได้แก่ หลักพุทธธรรม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในฐานะพี่เลี้ยง ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดด้วยพลังของชุมชนเอง

เมื่อประชาชนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น การเว้นจากการทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ การหมั่นทำความดี และการทำจิตใจให้ผ่องใส ก็ทำให้เกิดการพัฒนาตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคมรอบข้าง ประชาชนมีความเข้าใจเรื่องบาปบุญคุณโทษมากขึ้น รู้จักเข้าวัดทำบุญ สืบสานประเพณีและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ชนรุ่น



หลัง อันเป็นการธำรงรักษาความสงบสุขในสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ (2549) ที่ระบุว่า การพัฒนาคุณภาพคนจำเป็นต้องเสริมสร้างทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีจริยธรรม ซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ ชยัน อดทน และมีภูมิคุ้มกันในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรีและความมั่นคง ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ครอบครัวอบอุ่น และสังคมที่สงบสุข แนวทางนี้ยังชี้ว่าหลักพุทธธรรมสำหรับคฤหัสถ์หรือ “หลักพราวาสธรรม 4” ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาเยาวชนทั้งในด้านคุณวุฒิ คุณภาพ และคุณธรรม

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีความสอดคล้องอย่างชัดเจน งานวิจัยของ Prayukvong (2005) ที่ศึกษาแนวทาง Buddhist economics ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนภาคใต้ แสดงให้เห็นว่าการนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแกนกลางในการประกอบอาชีพทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ขณะที่งานของ Prayukvong (2011) เรื่อง Community's Learning Process According to Sufficiency Economy Philosophy ก็ยืนยันว่าการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้ชุมชนเรียนรู้และจัดการตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยที่หล่มสักที่ใช้ปรัชญาดังกล่าวในการพัฒนา และงานของ Prayukvong (2024) เกี่ยวกับ sufficiency economy and social innovation ก็ชี้ว่าภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ซึ่งตรงกับงานวิจัยที่ชุมชนหล่มสักได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ

กล่าวโดยสรุป การวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการนำหลักพุทธธรรมมาสร้างคุณภาพชีวิตและความสงบสุขของสังคม การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนา และการสนับสนุนจากภาครัฐที่ทำหน้าที่พี่เลี้ยง ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เป็นแนวทางที่สามารถสร้างความเข้มแข็ง ความยั่งยืน และความอยู่ดีที่แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวิธีการดำเนินงานที่สำคัญ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การปรับทุกข์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา การผูกมิตรและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และการพิชิตคู่ขัดแย้ง โดยอาศัยพลังความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ชุมชนได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เช่น การฝึกอานาปานสติและการเจริญสมาธิ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพกายและใจ ลดความเครียด และเพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างมีสติ นอกจากนี้ ชุมชนยังได้ประกาศเจตนารมณ์ร่วมเป็นชุมชนคุณธรรม จัดทำแผนพัฒนาชุมชน และติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังใช้เทคโนโลยี เช่น กลุ่มไลน์ เพื่อประสานงานและเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ครอบคลุมทั้งกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และกิจกรรมสร้างคุณธรรม

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยในพื้นที่อื่น เช่น การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรที่วัดจาปา จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเครือข่ายบ้าน-วัด-โรงเรียน (บวร) เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงการทำงานและก่อให้เกิดกิจกรรมคุณธรรมต่อเนื่อง (พระณัฐฐธนชัย จันทาผล และคณะ, 2563) ตรงกับพื้นที่หล่มสักที่ใช้บทบาทวัดและประชาชนเป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรม

ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยที่ตำบลท่าขนุน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าการสร้างเครือข่ายคุณธรรมต้องอาศัยแกนนำชุมชน หน่วยงานรัฐ และวัด เพื่อร่วมกันกำหนดกฎระเบียบ กองทุน และกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม (พระศิระ จิตตสุโก (พิเชฐสกุล), 2562) สอดคล้องกับหล่มสักที่มีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและติดตามผลโดยเน้นความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน

ขณะเดียวกัน รายงานเชิงนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรม (2563) ยืนยันว่าบทบาทของภาครัฐในฐานะพี่เลี้ยงและการสร้างเวทีปรับทุกข์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการใช้สื่อสารชุมชน ถือเป็นเครื่องมือสำคัญใน



การสร้างเครือข่ายคุณธรรม ตรงกับการที่ชุมชนหล่มสักนำเทคโนโลยี เช่น กลุ่มไลน์ มาใช้ในการสื่อสารและเผยแพร่กิจกรรมคุณธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จยังขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของบุคคลในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2545) ที่กล่าวว่า “ผู้นำคือบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน ไม่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันหรือทำการร่วมกัน เพื่อพากันไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงาม โดยภาวะผู้นำก็คือคุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถ ที่ทำให้เกิดการประสานและการนำพาไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม” ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานของชุมชนในอำเภอหล่มสัก จะเห็นได้ว่าผู้นำท้องถิ่นและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือ สร้างความสามัคคี และนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยในอำเภอหล่มสักสอดคล้องกับงานวิจัยและแนวคิดทางทฤษฎี โดยชี้ให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้องอาศัยพลังความร่วมมือจากประชาชน วัด โรงเรียน และภาครัฐ ตลอดจนภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมและความสามารถในการประสานความร่วมมือ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง และสร้างความสงบสุขในสังคมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลจากการวิจัยตามวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนโดยเน้นความพร้อมศักยภาพ จุดเด่น จุดด้อย และบทบาทของผู้นำในสามองค์กรหลัก คือ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยใช้หลัก “4 ก.” ได้แก่ กรรมการ กฎระเบียบ กองทุน และกิจกรรม เพื่อเป็นกลไกให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานยังยึดหลักพุทธธรรมเป็นสำคัญ ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 ที่มุ่งสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี และความสัมพันธ์อันดีในชุมชน และเบญจศีล-เบญจธรรม เพื่อปลูกฝังการเว้นอบายมุข การรักษาศีลธรรม และการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองจนเกิดเป็นชุมชนคุณธรรมต้นแบบที่มีความเข้มแข็งทั้งทางจิตใจและสังคม

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีความสอดคล้องกันในหลายประการ เช่น งานวิจัยของนิยานันท์ วุฒินมศักดิ์ (2565) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบบ้านใหม่พัฒนา อำเภออุ้มผาง จังหวัดน่าน ชี้ให้เห็นว่าต้นแบบของชุมชนคุณธรรมเกิดจากทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานรัฐ จนก่อให้เกิดกิจกรรมคุณธรรมและความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ-สังคม ซึ่งใกล้เคียงกับผลวิจัยในอำเภอหล่มสักที่ใช้หลัก “4 ก.” เป็นเครื่องมือในการจัดระบบพัฒนา งานวิจัยอีกชิ้นของ พระศิระ จิตตสุโข (2565) ที่ศึกษาเรื่อง พลังบวรสู่ความเข้มแข็งของชุมชนคุณธรรมต้นแบบวัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบต้องใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนกลางควบคู่กับการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โดยมีการกำหนดกฎระเบียบ กองทุน และกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างพฤติกรรมเชิงคุณธรรมของประชาชน ซึ่งสะท้อนกับผลการวิจัยในพื้นที่หล่มสักที่ใช้ทั้งเบญจศีล-เบญจธรรมและสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางสำคัญ

นอกจากนี้ งานวิจัยของพระครูอรุณจริยานุวัตร และคณะ (2565) ที่ว่าด้วยการขับเคลื่อนสังคมอุดมธรรมโดยใช้กลไกบวร ยังระบุว่า การมีส่วนร่วมของบ้าน-วัด-โรงเรียนเป็นพื้นฐานของการสร้างต้นแบบชุมชนคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในอำเภอหล่มสักที่เน้นบทบาทของสามองค์กรหลักดังกล่าว นอกจากนี้ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ วศิน อินทสระ (2546) ที่กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจิตใจประชาชน โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่ออบรมให้ประชาชนปฏิบัติธรรมตั้งแต่ระดับหมู่บ้านและตำบล อันเป็นการสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมที่ตั้งงาม และส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว ดังปรัชญาที่ว่า “จะพัฒนาการต้องเริ่มที่ตน จะพัฒนาคตนต้องเริ่มที่



จิตใจ จะพัฒนาใครเขาต้องเริ่มต้นที่เราก่อน” สิ่งนี้ตรงกับกระบวนงานของชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสักที่ใช้ศีลธรรมและการฝึกจิตใจเป็นรากฐานในการพัฒนา

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยในอำเภอหล่มสักสอดคล้องกับงานวิจัยในพื้นที่อื่น ๆ และสอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎี โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธจำเป็นต้องบูรณาการหลักธรรมทางศาสนาเข้ากับกลไกการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านผู้นำ องค์กร และกติกาชุมชน เมื่อดำเนินการอย่างต่อเนื่องจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและสังคม และนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้วิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการสร้างสังคมและชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ดังนี้

1. **การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาชุมชน** การใช้หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักพรവാธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และเบญจศีล-เบญจธรรม สามารถทำหน้าที่เป็น “กลไกทางวัฒนธรรม” ที่สร้างความสมดุลทั้งทางจิตใจและสังคม ทำให้ประชาชนดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม และเกิดภูมิคุ้มกันทางสังคม ลดปัญหาสังคม เช่น ความขัดแย้ง ยาเสพติด และพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. **การพัฒนาเครือข่ายคุณธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม** การสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมมิใช่เพียงการรวมกลุ่มเชิงโครงสร้าง แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เริ่มจากการปรับตัวและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างมิตรภาพ และการร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้ง กระบวนการดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดพลังสามัคคีและสามารถสร้างเจตนารมณ์ร่วมในการเป็นชุมชนคุณธรรมได้อย่างยั่งยืน

3. **บทบาทของ “สามองค์กรหลัก” (บ้าน-วัด-โรงเรียน)** บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นกลไกหลักในการสร้างและขับเคลื่อนคุณธรรมในชุมชน โดยบ้านมีหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรมในครอบครัว วัดเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณและกิจกรรมทางศาสนา และโรงเรียนเป็นพื้นที่สร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงคุณธรรมสำหรับเยาวชน เมื่อทั้งสามองค์กรทำงานร่วมกัน จะเกิดพลังบูรณาการที่สร้างรูปแบบการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน

4. **กลไก “4 ก.” เป็นเครื่องมือสร้างต้นแบบเชิงระบบ** การจัดตั้งคณะกรรมการ (กรรมการ) การมีกฎระเบียบที่ชัดเจน (กฎระเบียบ) การสร้างกองทุนเพื่อการพัฒนา (กองทุน) และการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง (กิจกรรม) ถือเป็นกลไกที่ทำให้การสร้างต้นแบบชุมชนคุณธรรมมีความชัดเจน วัดผลได้ และต่อยอดได้จริง ทั้งยังทำให้ชุมชนเกิดความเป็นเจ้าของร่วมในการพัฒนา

5. **การใช้เทคโนโลยีสื่อสารเสริมพลังชุมชนคุณธรรม** การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น การใช้กลุ่มไลน์ของชุมชน เป็นตัวอย่างของการนำเครื่องมือสมัยใหม่มาช่วยขับเคลื่อนคุณธรรมในสังคม ทำให้การประสานงาน การเผยแพร่กิจกรรม และการสร้างความตื่นตัวในเครือข่ายชุมชนเกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น

6. **การพัฒนาคุณธรรมเป็นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน** การวิจัยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมในชุมชนไม่ได้ส่งผลเพียงด้านจิตใจหรือศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความสงบสุขของสังคม การใช้คุณธรรมเป็นฐานการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการสร้างรากฐานความยั่งยืนทั้งในมิติครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบเชิงพุทธจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกลไกการพัฒนาชุมชน โดยใช้สามองค์กรหลัก (บ้าน วัด โรงเรียน) และกลไก “4 ก.” เป็นฐานการจัดการ อีกทั้งการนำเทคโนโลยีมาช่วยเสริมทำให้เครือข่ายเข้มแข็งและยั่งยืน การพัฒนาคุณธรรมจึงมิใช่เพียงเรื่องศาสนา แต่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งสังคม



ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ส่งเสริมการบูรณาการหลักพุทธธรรมในระดับครอบครัวและชุมชน ควรสนับสนุนให้ครอบครัวและชุมชนใช้หลักพุทธธรรม เช่น ขรวาสาธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางดำเนินชีวิต เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและลดปัญหาสังคม

1.2 พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง ควรสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในรูปแบบ “ประชาคม” อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรมเกิดจากพลังร่วมของคนในพื้นที่จริง

1.3 ต่อยอดรูปแบบ “4 ก.” ให้เป็นระบบถาวร ผลวิจัยชี้ว่ากรรมการ กุฎระเบียบ กองทุน และกิจกรรม เป็นหัวใจสำคัญ จึงควรนำไปจัดทำเป็นคู่มือหรือแนวทางปฏิบัติที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ผลักดันนโยบาย “พลังบวร” อย่างเป็นระบบ รัฐควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างชุมชนคุณธรรมต้นแบบที่มีความยั่งยืน

2.2 บูรณาการคุณธรรมกับนโยบายเศรษฐกิจและสังคม ควรกำหนดนโยบายที่ใช้คุณธรรมเป็นฐาน เช่น กองทุนชุมชนคุณธรรม หรือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเชิงคุณธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

2.3 พัฒนาโครงสร้างสนับสนุนจากภาครัฐ ควรมีการสนับสนุนด้านงบประมาณ องค์ความรู้ และบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อนำแนวทางคุณธรรมไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนในพื้นที่ที่หลากหลาย ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบชุมชนคุณธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อหาความแตกต่างและองค์ประกอบร่วมที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ

3.2 วิเคราะห์ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว งานวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นวัดผลด้านเศรษฐกิจชุมชน คุณภาพชีวิต และการลดปัญหาสังคม เพื่อยืนยันว่าคุณธรรมสามารถเป็นฐานพัฒนาที่ยั่งยืนได้จริง

3.3 ศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์และเทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างเครือข่ายและขับเคลื่อนกิจกรรมคุณธรรม โดยเฉพาะกับเยาวชน

บรรณานุกรม

กระทรวงวัฒนธรรม. (2563). รายงานผลการดำเนินงาน โครงการพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมตามรอย ศาสตร์พระราชา เพื่อชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน (บวร on Tour) ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ปีงบประมาณ พ.ศ.2564. เชียงราย: กลุ่มกิจการพิเศษ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2549). นโยบายการพัฒนาด้านการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด.

ธีระวุฒิ อรุณเวช. (2544). กระบวนการพัฒนาสังคมสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขในระดับพื้นที่บนฐานพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

นิยานันท์ วุฒิพนมศักดิ์ และคณะ. (2565). การพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบบ้านใหม่พัฒนา อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน. วารสาร มจร. ตรีภูมยปริทรรศน์, 6(2) 96–110.



- พระครูอรุณจริยานุวัตร และคณะ. (2565). บ.ว.ร. นครปฐม : การพัฒนารูปแบบและขับเคลื่อนสังคมอุดมธรรมเพื่อสร้างนิเวศน์วัฒนธรรมภูมิคุ้มกันทางสังคมและต่อต้านการทุจริตด้วยพุทธวิถีจังหวัดนครปฐม. (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย.
- พระณัฏฐ์ชนชัย จันทาผล และคณะ. (2563). การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร วัดจาปา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสาร มจร อุบลประทรรศน์*, 5(1), 183–193.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2544). *การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย..
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). (2537). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด.
- พระศิระ จิตตสุโข. (2565). พลังบวรสู่ความเข้มแข็งของชุมชนคุณธรรมต้นแบบวัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์*, 2(3), 187–198.
- วสิน อินทสระ. (2546). *การเผยแผ่ศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- สภาพนายความ. (2544). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิการพิมพ์ จำกัด.
- กลุ่มงานพัฒนากฎหมาย สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานการพิมพ์ สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
- Prayukvong, W. (2005). A Buddhist economic approach to the development of community enterprises: A case study from Southern Thailand. *Cambridge Journal of Economics*, 29(6), 1171–1185. <https://doi.org/10.1093/cje/bei072>
- Prayukvong, W. (2011). Community's learning process according to sufficiency economy philosophy: A case study of Mai Rieng community, Chawang district, Nakhon Si Thammarat province. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(5), 137–145.
- Prayukvong, W. (2024). The sufficiency economy philosophy as an approach to social innovation: Case studies of local governments in Thailand. *Asia Pacific Business Review*, 30(1), 1–24. <https://doi.org/10.1080/13511610.2023.2250924>



การพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธ
ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์*
DEVELOPING THE LIFE POTENTIAL OF THE BUDDHIST ELDERLY
IN LOMSAK DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE

พระครูประโชติพัชรพงศ์, พระมหาภาควุฒิชัย ภทฺธเมธี และพระครูปริยัติพัชรธรรม

PhraKhruprachotphatcharaphong, Phramahapharkphoom Bhaddamedhi
and Phrakhrupariyatphatcharatham

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

Pho Khun Pha Mueang Buddhist College, Phetchabun

E-mail: moontadeenoppadol@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม รวม 30 รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธ 2) ศึกษาการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธของโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเพชรบูรณ์ และ 3) นำเสนอการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธในพื้นที่วิจัย

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกาย พบความเสื่อมและเจ็บป่วยของร่างกาย 2) ด้านสังคม (ศีล) พบการขาดการรักษาศีล 3) ด้านจิตใจ การมีส่วนร่วมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุและการฟังพระธรรมเทศนา 4) ด้านปัญญา การเข้าวัดเพื่อนำหลักธรรมมาปรับใช้กับเหตุการณ์ในชีวิต และ 5) ด้านเศรษฐกิจ การมีรายได้ไม่เพียงพอและต้องหาอาชีพเสริม

การส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธของโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเพชรบูรณ์: พบว่า การนำหลักภavana 4 มาปรับใช้ในการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพเชิงพุทธ ในด้านกายภavana ใช้การนั่งสมาธิ การออกกำลังกาย การฝึกโยคะ, ในด้านสังคม (ศีล) ได้ใช้กลุ่มบ่าบัต กลุ่มความเอื้ออาทร กลุ่มกัลยาณมิตรปฏิบัติธรรมด้วยกัน, ในด้านจิตใจ ได้ใช้การผ่อนคลายแบบต่าง ๆ การฝึกการหายใจ การใช้ดนตรีช่วยบ่าบัต, ในด้านปัญญา ใช้การสวดมนต์ การแผ่เมตตา การฝึกสมาธิวิปัสสนา

การพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์: พบว่า ได้จัดทำแผนการเรียนรู้เพื่อฝึกทักษะการส่งเสริมศักยภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4 รูปแบบ คือ รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพด้านร่างกาย มีกิจกรรมออกกำลังกาย, รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพด้านสังคม (ศีล) มีกิจกรรมฝึกทักษะพัฒนาคุณภาพชีวิต, รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพด้านจิตใจ มีการนำพาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน, รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพด้านปัญญา มีการฝึกฝนอบรมความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ถูกผิด

คำสำคัญ: การพัฒนา; การดำเนินชีวิต; ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

The research titled Development of Buddhist-Oriented Living Potential of the Elderly in Lom Sak District, Phetchabun Province employed a qualitative research design. Data were collected through documentary review and in-depth interviews with four target groups, totaling 30 monks/individuals, and analyzed descriptively using content analysis. The objectives were: (1) to examine the problems in promoting the Buddhist-oriented potential of the elderly, (2) to study the promotion of such potential in the Elderly School of Phetchabun Province, and (3) to propose approaches for developing the Buddhist-oriented living potential of the elderly in the study area.

The findings revealed that the problems of Buddhist-oriented potential could be categorized into five aspects: (1) physical–deterioration and illness of the body; (2) social (sīla)–lack of observing moral precepts among the elderly; (3) mental–participation in elderly club activities and listening to Dhamma preaching; (4) wisdom–visiting temples to apply Buddhist teachings to real-life situations; and (5) economic–insufficient income and the need to find supplementary occupations.

Promoting the potential of the Buddhist elderly of the elderly school Phetchabun Province: Found that the use of the 4 prayers to promote the development of Buddhist potential. In the field of body Use meditation Exercise, yoga practice, in society (precepts), we use the group Country of generosity Kalyanamitta groups who practice Dharma together, in the mind, we use various relaxation methods, breathing training. The use of music to help with intelligence, using prayer, compassion, meditation training

The development of the lifestyle of the elderly, Lom Sak District Phetchabun Province: Found that the learning plan was made to practice the skills to promote life potential of the elderly, 4 forms, namely the promotion of physical potential. There are exercise activities, the form of promoting social potential (precepts). There are activities to practice life skills, improve the quality of the psychological potential. There is a practice of meditation, the form of promoting intellectual potential. There is training, training, knowledge and ability to analyze correctly.

Keywords; Development; Way of life; Elderly

บทนำ

พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจความจริงของธรรมชาติ และมีความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง หากบุคคลปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมก่อให้เกิดการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของศีลธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จนถึงช่วงบั้นปลายชีวิต ผู้สูงอายุจึงควรประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักธรรมที่เหมาะสมกับวัยของตน หรือที่เรียกว่า “ทางสายกลาง” เพื่อให้ดำรงชีวิตอย่างร่มเย็นและสมดุลง ซึ่งในปัจจุบัน ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ โดยหมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ตามข้อมูลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2553 พบว่ามีผู้สูงอายุประมาณ 8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 11 ของประชากรทั้งหมด (สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มสถิติแรงงาน 2560) การเพิ่ม



จำนวนของผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมาจากความก้าวหน้าด้านการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะความก้าวหน้าทาง การแพทย์ที่สามารถดูแลรักษาผู้คนให้หายจากความเจ็บป่วย และมีอายุยืนยาวขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงวัยได้นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยก่อให้เกิดภาวะพึ่งพิงทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และ สังคม อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยยังคงมีศักยภาพที่จะสร้างคุณูปการต่อชุมชนและประเทศชาติได้ อย่างมีคุณค่า

การปรับปรุงแผนระยะยาวด้านผู้สูงอายุเป็นระยะ ๆ นั้นเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 48 และมาตรา 71 ถึงสิทธิและการคุ้มครองที่รัฐพึงมีต่อ ผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เพียงพอ หรือปราศจากผู้อุปการะเลี้ยงดู ต้องได้รับการช่วยเหลือ การดูแล และการสนับสนุนที่เหมาะสมจากรัฐ อีกทั้งยังระบุให้รัฐต้องดำเนินมาตรการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพ ขณะเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการจัดทำ “ปฏิญญา ผู้สูงอายุไทย” ขึ้น ซึ่งถือเป็นพันธกิจร่วมของสังคมและรัฐที่พึงมีต่อผู้สูงอายุ โดยมีสาระสำคัญ 9 ประการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งความมั่นคงของสังคม และนำไปสู่การจัดทำ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545–2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 ซึ่งถือเป็นกรอบยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาศักยภาพ คุ้มครองสิทธิ และจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561) เป็น แผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เริ่มต้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นแผนระยะยาวโดยให้ ความสำคัญต่อ “วงจรชีวิต” และความสำคัญของทุกคนในสังคมที่มีความเกี่ยวพันกับผู้สูงอายุไม่ว่าทางใดก็ตาม หนึ่ง และจะต้องเข้าสู่ระยะวัยสูงอายุตามวงจรชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการ ให้บริการ และการรองรับกับสถานการณ์ผู้สูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้นในทุกขณะ แม้จะมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่ให้ แนวทางการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศ และมีการออกพระราชบัญญัติผู้สูงอายุที่สะท้อนความสำคัญ ของงานผู้สูงอายุ ในทางปฏิบัติงานผู้สูงอายุยังขับเคลื่อนไปไม่ได้มาก เพราะขาดการบูรณาการของการทำงาน ด้านผู้สูงอายุ ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนที่สำคัญ ประกอบกับพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ไม่มีการกำหนดบทลงโทษหากไม่ มีการปฏิบัติตาม การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง ทำให้นโยบายผู้สูงอายุไม่มีความต่อเนื่อง อีกทั้งนักการเมือง ในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างจริงจัง และ ผู้สูงอายุเองก็ขาดพลังในการต่อรองให้รัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องดำเนินการส่งเสริม และพิทักษ์สิทธิของตน การ กำหนดให้เรื่องผู้สูงอายุเป็น “วาระแห่งชาติ” อาจเป็นมาตรการหนึ่งที่เสริมความก้าวหน้า และความมี ประสิทธิภาพของงานด้านผู้สูงอายุ (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2552)

ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงต้องการผู้ดูแลทางด้านจิตใจอย่างมาก ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะจะต้องปฏิบัติ ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ที่เรียกว่าพุทธธรรม “พุทธธรรมเป็นการแนะแนวต้นแบบเพราะ การแนะแนวพุทธธรรมนี้ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักหลักการดำเนินชีวิตและได้รู้จักการแก้ไขปัญหา ตลอดจนให้รู้จักในเงื่อนไขเหตุปัจจัย” (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), 2537) ผู้ที่ปฏิบัติชอบตามแนวทางพุทธ ธรรมจะเกิดภาวะความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า มีศีลประกอบแต่กุศลกรรม คือ ไม่มีโลภโกรธ หลงปราศจากอวิชชาตัณหา และอุปาทานมาครอบงำ หรือชักจูงไปในที่ผิด และเป็นการกระทำด้วยใจที่เป็น อิสระ ผลที่ตามมาคือทำให้ผู้ปฏิบัติมีสุขภาพกายดี ไม่มีโรคความไม่โรคหรือความแข็งแรงมีสุขภาพดีเป็น ภาวะที่สมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนด้านจิตใจจะเกิดภาวะที่เรียกว่าอัมเมิขันธ์บานปลอดโปร่งโล่งสบายคล่องเบา จะ เป็นประสบการณ์เฉพาะตัวแก่ผู้ปฏิบัติเท่านั้นที่สัมผัสได้ (ระพีพรรณ คำหอม, 2547)

โรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ซึ่ง มีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมาจากแนวคิดในการต้องการพัฒนางาน



การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อตอบสนองนโยบายการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ภายใต้บริบทท้องถิ่นอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยดำเนินการตามรายละเอียด ด้านการสร้างเสริมสุขภาพ และกระบวนการพัฒนา และการจัดการเพื่อการใช้ และพัฒนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะศึกษาการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการค้นหาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในพื้นที่ จากนั้นก็จัดการประชุมร่วม ออกแบบกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ และวางแผนการปฏิบัติกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการสนองตอบต่อความต้องการเพื่อส่งเสริมการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การเตรียมความพร้อม เพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ผ่านรูปแบบการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในระยะยาวโดยชุมชน ที่สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงของสังคม และเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ คือ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว 2) การสัมภาษณ์ (Interview research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสักอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และ 3) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิงชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ ครูผู้สอน/วิทยากร ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อกำหนดการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้

1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราทางวิชาการ รวมถึงเอกสารงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนวารสาร และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเข้าถึงได้ มีการศึกษาทบทวนจากเอกสารหลายประเภท เช่น สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารวิชาการ รวมทั้งข้อมูลจากหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธ ในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ได้สังเคราะห์จากเอกสารประกอบการกำหนดประเด็นคำถามวิจัย ก่อนจะลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งครอบคลุมทั้งประชาชน ผู้บริหารองค์กร และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาการสัมภาษณ์มุ่งเน้นประเด็นสำคัญ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธ การดำเนินชีวิตที่เหมาะสมในวัยสูงอายุ แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง



กับการส่งเสริมศักยภาพ ตลอดจนการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และทัศนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

3) มีส่วนร่วม (Participatory research) โดยการแบ่งกลุ่มและลงพื้นที่สำรวจผู้สูงอายุอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างรูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธของโรงเรียนผู้สูงอายุอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม (Participatory Research) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์และวางแผนเบื้องต้น เริ่มจากการร่วมกันสำรวจ วิเคราะห์ และประเมินข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธในพื้นที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมุ่งจัดลำดับความสำคัญและความต้องการที่แท้จริง จากนั้นจึงกำหนดกรอบและแนวทางแผนงานวิจัยเพื่อใช้เป็นทิศทางหลักของการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกพื้นที่และวางแผนทางปฏิบัติ ทำการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายและรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน พร้อมเปิดเวทีอภิปรายเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน และแนวทางปฏิบัติ รวมทั้งระบุประเภทและแหล่งที่มาของทรัพยากรที่จะใช้สนับสนุนโครงการ

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินงานพัฒนาร่วมกับชุมชน จัดให้มีการลงมือปฏิบัติจริงโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ภายใต้การสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 4 การจัดสรรผลประโยชน์จากการวิจัย ร่วมกันกำหนดแนวทางการแบ่งปันผลลัพธ์ และประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรมวิจัยให้กับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลและปรับปรุงพัฒนา ดำเนินการประเมินผลทั้งด้านกระบวนการ และผลลัพธ์ว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ พร้อมวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขอย่างทันทั่วทั้ง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมทั้งในการพัฒนาและการอนุรักษ์ เพื่อสร้างรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยอาศัยตามหลักทฤษฎี 4 ดังนี้

1) รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้านร่างกาย (กายภาพ) ด้านร่างกาย กายภาพ การพัฒนาอินทรีย์ คือ การฝึกใช้อินทรีย์ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตไม่ใช่อินทรีย์ให้เกิดโทษ ฉะนั้น การดำเนินชีวิตต้องมีกายภาพ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะฝึกให้ร่างกายเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพดีเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาให้ใช้อินทรีย์เป็นนอกจากนั้นการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ในทางอาชีพก็รวมอยู่ในข้อนี้ด้วย ผู้สูงอายุอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นไปตามความเสื่อมสมองเสื่อม และการป้องกัน มีทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมป้องกันการหกล้ม และภาวะสมองและทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยใช้แผนการสอนที่ 4 กิจกรรมป้องกันการหกล้มครั้งที่ 3 เพิ่มความแข็งแรง และการใช้ร่างกายทำงานมากเกินไปปรับประทานอาหารดูแลรักษาสุขภาพร่างกายตนเองอยู่เสมอ ตรวจโรคประจำปีทุกครั้งฟังคำแนะนำของแพทย์หรือบุคคลที่เข้ามาให้ความรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ

2) รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้านสังคม (ศีลภาวนา) รูปแบบการประพฤติปฏิบัติในการรักษาศีล 5 โดยการเว้นจากการฆ่าสัตว์ และการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นเว้นจากการลักทรัพย์ ลักขโมย และเอาสิ่งของผู้อื่นมาครอบครองอย่างไม่ถูกต้อง ห้ามประพฤติไม่เหมาะสมในทางเพศ ไม่ประพฤติผิดในกามผิดลูกเมียผู้อื่น ห้ามโกหก พูดเท็จและ ละเว้นจากการดื่มสุรายาเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เมื่อนำศีล 5 ที่เราเคยรู้จักกันดีอยู่แล้วในฐานะของข้อบัญญัติหรือคำสอนในศาสนาพุทธมาเปรียบเทียบกับข้อกฎหมายที่ยกตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าศีล 5 หรือเบญจศีล ที่เรารู้จักกันดีนั้น มีความครอบคลุมการใช้ชีวิตในหลายมิติ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้ที่นับถือพุทธศาสนา หรือต่างศาสนา หรือแม้กระทั่งไม่นับถือศาสนาใด ๆ การปฏิบัติตามศีล 5 ล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น และหากผู้คนในสังคมยึดหลักนี้ก็จะช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุขร่มเย็นได้ มีการจัดทำแผนการเรียนรู้หลักสูตรเพื่อฝึกทักษะพัฒนาศักยภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสังคม แผนการสอนที่นำมาใช้ แผนการสอนที่ 24 ศึกษาคุณงามสิ่งแวดลอมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุแผนการสอนที่ 20 กฎหมายและสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุแผนการสอนที่ 25 จิตอาสาเพื่อชีวิตและสังคม (กิจกรรมสาธารณะประโยชน์เยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการกิจกรรมทางศาสนา) แผนการสอนที่ 21 เศรษฐกิจพอเพียงจากกิจกรรมช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีน้ำใจ โอบอ้อมอารี มีระเบียบวินัยรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น

3) รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) รูปแบบการเจริญจิตหรือพัฒนาจิต คือฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วย คุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุน มีสมาธิ และสดชื่น เป็นสุข ผ่องใสเป็นต้นผู้สูงอายุส่วนมากจะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่นงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน ประเพณีบุญบั้งไฟ วันแห่เทียนเข้าพรรษา และฟังพระธรรมเทศนา ในวันธรรมสวนะ จึงทำให้มีจิตใจที่ดีมีความเมตตา กรุณา ต่อสรรพสัตว์ ไม่เบียดเบียน ผู้อื่นหรือทำให้ตนเองเดือดร้อน นำไปสู่การพัฒนาการเจริญงอกงาม ด้านกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และ ด้านปัญญา จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจ การฝึกอบรมจิตใจทำให้จิตใจคิดแต่สิ่งดี ๆ เป็นจิตที่มีเมตตา กรุณา มีความอดทนมีความสุข จิตใจก็จะส่งผลดีออกมาทางร่างกาย เช่น ไมโกรธ ไม่เครียด ช่วยทำให้มีสุขภาพดี มีการจัดทำแผนการสอน เพื่อฝึกทักษะพัฒนาศักยภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสังคม แผนการสอนที่นำมาใช้คือ 1) แผนการสอนที่ 13 กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้เข้าใจกรอบแนวคิดเรื่องความสุข 5 มิติ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีทักษะส่งเสริมความสุข 5 มิติ 1. สุขสบาย 2. สุขสนุก 3. สุขสง่า 4. สุขสว่าง 5. สุขสงบ 2) แผนการสอนที่ 25 จิตอาสาเพื่อชีวิตและสังคม (กิจกรรมสาธารณะประโยชน์เยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ) เพื่อให้ผู้สูงอายุมีจิตอาสา และทำกิจกรรมทางสังคม ศาสนาและสาธารณประโยชน์ และได้จัดทำแผนการเรียนรู้หลักสูตรเพื่อฝึกทักษะพัฒนาศักยภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสังคมแผนการสอนที่นำมาใช้ แผนการสอนที่ 13 กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุแผนการสอนที่ 15 กิจกรรมฝึกทักษะทางสังคม ครั้งที่ 1 : การเดินรำ (ตามบริบทของผู้สูงอายุ) แผนการสอนที่ 16 กิจกรรมฝึกทักษะทางสังคม ครั้งที่ 2: การร้องเพลงแผนการสอนที่ 18 กิจกรรมกลุ่ม ครั้งที่ 2 : การแสดงกลุ่มแผนการสอนที่ 19 การนวดแผนไทย/ธรรมชาติบำบัด

4) รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) รูปแบบการเจริญปัญญาหรือพัฒนาปัญญา คือ ฝึกอบรมพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงามจนเกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง โดยรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นรู้เท่าทันเห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ มีชีวิตเป็นอยู่แก้ไขปัญหานอกจากนี้ โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้จัดทำแผนการสอน เพื่อฝึกทักษะพัฒนาศักยภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสังคมแผนการสอนที่นำมาใช้ คือ 1) แผนการสอนที่ 8 กิจกรรมป้องกันสมองเสื่อม Program com เพื่อทำกิจกรรมป้องกันภาวะสมองเสื่อมโดยใช้ Microsoft Power point 2) แผนการสอนที่ 9 กิจกรรมป้องกันสมองเสื่อมครั้งที่ 3 Program com

เพื่อทำกิจกรรมป้องกันภาวะสมองเสื่อมโดยใช้ Microsoft Office Excel จัดทำบัญชีครัวเรือนและนำเสนอเป็นรูปกราฟ 3) แผนการสอนที่ 10 กิจกรรมป้องกันสมองเสื่อมครั้งที่ 4 Line, Calendar เพื่อทำกิจกรรมป้องกันภาวะสมองเสื่อมโดยใช้ Line และ Calendar ผ่านสมาร์ทโฟน 4) แผนการสอนที่ 19 การนวดแผนไทย/ธรรมชาติบำบัดเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสตร์การนวดแผนไทย และธรรมชาติบำบัด สามารถปฏิบัติการนวดแผนไทยเพื่อการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัวได้ 5) แผนการสอนที่ 23 กิจกรรมฝึกอาชีพหรืองานฝีมือ (OTOP ตามบริบทของพื้นที่) เพื่อให้ผู้เรียนฝึกอาชีพตามความสนใจและความถนัด เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพหรือหารายได้เสริม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธยังคงเผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดสำคัญในหลายมิติ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 5 ประการ ได้แก่ 1) มิติด้านร่างกาย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพตามวัย อาทิ อาการปวดหลัง ปวดเอว ความเสื่อมของข้อเข่า และโรคกระดูกเสื่อม ซึ่งล้วนส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ 2) มิติด้านสังคม ลักษณะการอยู่ร่วมกันในชุมชนมีแนวโน้มเป็นปัจเจกมากขึ้น ผู้สูงอายุมักมีความคิดเห็นไม่สอดคล้องกัน เกิดการเอารัดเอาเปรียบ และแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความเห็นแก่ตัว ทำให้บรรยากาศทางสังคมไม่เอื้อต่อการเกื้อกูลกันอย่างแท้จริง 3) มิติด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่แน่ใจว่าโอกาสในการฝึกฝนด้านการดำเนินชีวิต ทั้งการสร้างแรงจูงใจ การพัฒนากำลังใจ และการได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม นอกจากนี้ยังพบความกังวลเกี่ยวกับการถูกทอดทิ้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอารมณ์และคุณภาพชีวิต 4) มิติด้านปัญญา ข้อจำกัดทางการศึกษาในอดีต เช่น การศึกษาจบเพียงชั้นประถมศึกษาตอนต้น หรือออกจากโรงเรียนก่อนเวลาอันควรเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากขาดโอกาสทางการเรียนรู้ ส่งผลให้ไม่คุ้นเคยกับการเข้าวัดฟังธรรม ขาดสติ ความเพียร และความศรัทธาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีความรู้ไม่เพียงพอในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิต อันนำไปสู่ความวิตกกังวลและภาวะซึมเศร้าในบางกรณี 5) มิติด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุประสบปัญหาด้านรายได้ โดยส่วนใหญ่พึ่งพาเบี้ยยังชีพหรือเงินอุดหนุนจากบุตรหลานเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม บุตรหลานเองต้องเผชิญภาวะเศรษฐกิจถดถอยและการว่างงาน อีกทั้งยังจำเป็นต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้ผู้สูงอายุต้องดูแลตนเองมากขึ้นและขาดหลักประกันทางเศรษฐกิจที่มั่นคง

ผลลัพธ์หลังการประยุกต์ใช้หลักธรรม เมื่อผู้สูงอายุได้มีโอกาสนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่าสุขภาพกายและใจมีแนวโน้มพัฒนาขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและพิธีกรรมประเพณี เช่น งานวัด งานบวช หรืองานบุญต่าง ๆ ได้มากขึ้น การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดเครือข่ายทางสังคม เกิดกลุ่มเพื่อนสูงวัยที่ได้พบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างกำลังใจซึ่งกันและกัน

จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหา 5 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย สังคม จิตใจ ปัญญา และเศรษฐกิจ สะท้อนถึงความท้าทายรอบด้านที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ แต่เมื่อมีการนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่าช่วยพัฒนาทั้งสุขภาพกาย จิตใจ และความสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งยังช่วยสร้างช่องทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ผ่านการปรับตัวในยุคดิจิทัล เช่น การขายของออนไลน์ ผลดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของสมศรี รุ่งแสงทอง (2565) ที่เสนอว่า การพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุสามารถทำได้ด้วย หลักภavana 4 ได้แก่ กายภavana คีลภavana จิตตภavana และปัญญาภavana ซึ่งครอบคลุมการดูแลทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา การประยุกต์หลักธรรมนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการปรับตัว เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ



นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของอุบลวรรณ ภวกันันท์ และคณะ (2019) ที่ชื่อว่า “วัด” มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ดำเนินชีวิตอย่างอิสระและมีคุณค่า โดยผ่านกิจกรรมด้านศาสนา สังคม และการศึกษา วัดยังเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วม สร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และได้รับการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและสุขภาพ

นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับงานของสุรางค์ ไคว้ตระกูล ที่พบว่าผู้สูงอายุประสบปัญหาใน 3 ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงทางกาย ทางสังคม และทางจิตวิทยา โดยเสนอแนวทางการแก้ไขผ่านการปฏิบัติธรรมและการนั่งสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับผลการรักษาทางการแพทย์ของ Benson แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่ชี้ว่า การทำสมาธิช่วยให้ผู้ป่วยโรคหัวใจและความดันโลหิตสูงมีอาการดีขึ้น และยังช่วยยืดอายุผู้ป่วยโรคมะเร็งเมื่อใช้ร่วมกับการรักษาด้วยยา (สุรางค์ ไคว้ตระกูล, 2536) ผลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับวิธีการทางวิทยาศาสตร์การแพทย์สามารถช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีขึ้น ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการศึกษา พบว่าผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งมิได้เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมหรือโรงเรียนผู้สูงอายุ เนื่องจากภาระด้านการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือเข้าวัดฟังธรรมได้เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีเวลาว่าง อย่างไรก็ตาม เมื่อได้รับข้อมูลจากเพื่อนบ้านเกี่ยวกับประสบการณ์เชิงบวกในการเข้าร่วมกิจกรรม จึงเกิดแรงบันดาลใจและการชักชวนต่อเนื่องจากคนใกล้ชิด ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเริ่มเข้าร่วมกิจกรรมและเรียนรู้จากเพื่อนสมาชิกในด้านต่าง ๆ อาทิ การประกอบอาชีพเสริม การเข้าวัดฟังธรรม และการมีส่วนร่วมในงานบุญประเพณี ซึ่งล้วนสะท้อนถึงพัฒนาการด้านศักยภาพการดำเนินชีวิตที่ก้าวหน้าอย่างเป็นลำดับ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การน้อมนำหลัก ภาวนา 4 มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ได้แก่ ภาวนา: การปฏิบัติธรรมควบคู่กับการดูแลสุขภาพ เช่น การออกกำลังกายและการปฏิบัติทางกายที่เหมาะสม ช่วยส่งเสริมความแข็งแรงและสมดุลของร่างกาย ศิลปภาวนา: การรักษาศีลสัมพันธ์โดยตรงกับการส่งเสริมสุขภาพ ทั้งด้านร่างกายและสังคม เพราะการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลทำให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่เป็นระเบียบและเกื้อกูลต่อผู้อื่น จิตภาวนา: การฝึกสมาธิและการบำเพ็ญทางจิต เช่น สมาธิบำเพ็ญหรือสัจจกิริยาบำเพ็ญ เป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความสงบทางใจ เพิ่มความมั่นคงทางอารมณ์ และส่งเสริมการมีชีวิตที่ยืนยาวพร้อมคุณภาพ ปัญญาภาวนา: การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการใช้เหตุผล ทำให้ผู้สูงอายุมีความรอบรู้ เข้าใจความเป็นไปของชีวิตและสังคม สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานของเจริญ นุชนิยม (2561) ที่ชี้ว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น จักร 4 และภาวนา 4 ผ่านกิจกรรมฝึกสมาธิ ฟังธรรม และส่งเสริมสุขภาพ สามารถทำให้ผู้สูงอายุพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกาย ศิลป จิต และปัญญา ส่งผลให้สุขภาพแข็งแรงและปรับตัวกับสังคมได้ดีขึ้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับ ประยงค์ จันทรแดง (2561) ที่เน้นการให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ศาสนา และสุขภาพ พบว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถลดความรู้สึกลดเดี่ยว มีความสุขทางใจ และก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน ดังนั้น การน้อมนำหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะ ภาวนา 4 ไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีขึ้น แต่ยังสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้สูงอายุที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและสมดุลมากขึ้น ทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน

และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูใบฎีกาโสภณ กิจจสาร (จันทร์เพ็ญ) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตตำบลบ้านหว้า อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น” ผลของการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุคือ บุคคลที่สูงวัยตามสภาพอายุที่เปลี่ยนไป



จากที่แข็งแรงเป็นอ่อนแรง เป็นต้น สภาพจิตใจที่มีสติปัญญาลดน้อยลงสภาพสังคมถูกสังคมลบบาทหลง ผู้สูงวัยได้ปฏิบัติตนเองเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นทั้งทางครอบครัว ร่างกาย และจิตใจเพื่อเป็นการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ ผู้สูงวัยได้ปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงหรือคำสอนที่เป็นแก่นพุทธธรรม ซึ่งช่วยให้ตนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข กล่าวคือผู้สูงวัยได้ประยุกต์หลักพุทธธรรม ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันดังนี้ 1) หลักไตรลักษณ์ 2) หลักอริยสัจ 4 3) หลักบุญ บาป กรรม 4) หลักพรหมวิหาร 5) หลักเบญจศีล เบญจธรรม 6) หลักอบายมุข 6 และ 7) หลักสังคหวัตถุ 4 (พระครูใบฎีกาโสภณ กิจจสาโร (จันทร์เพ็ญ), “การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงวัย ในเขตตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553).

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ผู้สูงอายุมิพัฒนาการด้านศักยภาพการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยในช่วงแรกผู้สูงอายุหลายคนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ดำเนินชีวิตอย่างประมาท เช่น ไม่ยึดถือศีล 5 เป็นแนวทางเบื้องต้น บางคนยังข้องเกี่ยวกับอบายมุข อันเป็นเหตุแห่งความเสื่อม เช่น การดื่มสุรา การเที่ยวกลางคืน การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย รวมถึงการพนันออนไลน์ ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งทรัพย์สินและชื่อเสียง อีกทั้งยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ไม่ประกอบอาชีพ ทำให้ขาดรายได้เลี้ยงดูครอบครัว

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้สูงอายุเริ่มน้อมนำหลักธรรมมาปรับใช้ จึงทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยเฉพาะการนำ หลักโยนิโสมนสิการ มาเป็นแนวทางคิดอย่างมีเหตุผล รอบคอบ และพิจารณาด้วยปัญญา ทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม ส่วนการนำ หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางมาประยุกต์ใช้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างพอดี ไม่ตึงหรือหย่อนเกินไป รู้จักประหยัดและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนอกจากนี้ การใช้ อิทธิบาท 4 ยังช่วยส่งเสริมความสำเร็จทั้งด้านการงานและการดำเนินชีวิต โดยผู้สูงอายุสามารถพัฒนาได้จากการมีฉันทะ (ความพอใจในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม), วิริยะ (ความเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่) และวิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง) ขณะเดียวกัน การน้อมนำ ฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ ทัมะ ขันติ และจาคะ ก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความซื่อสัตย์ ผิฝตนเอง อดทนต่ออุปสรรค และรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์สังคม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตอาสาและงานสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถยกระดับศักยภาพในการดำเนินชีวิตทั้งด้านกาย จิตใจ และสังคมอย่างสมดุล พร้อมทั้งดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมั่นคงมากขึ้น

ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุมิพัฒนาการด้านศักยภาพการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยในช่วงแรกผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจในการน้อมนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ดำเนินชีวิตอย่างประมาท ไม่ยึดถือศีล 5 เป็นพื้นฐาน และยังข้องเกี่ยวกับอบายมุข เช่น การดื่มสุรา การพนัน หรือการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมทั้งด้านทรัพย์สินและคุณภาพชีวิต ทั้งยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ไม่ประกอบอาชีพ ทำให้ขาดรายได้เลี้ยงดูครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระนิเวศน์ วิสุทโธ (สาลิ) และคณะ (2567) ที่พบว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลนาป่าประสบปัญหาการเข้าถึงสวัสดิการและบริการที่ยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะการจ่ายเบี้ยยังชีพและการให้ความรู้ด้านสุขอนามัยและการออม

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้สูงอายุเริ่มน้อมนำหลักธรรมมาใช้ เช่น หลักโยนิโสมนสิการ ทำให้สามารถคิดอย่างมีเหตุผล รอบคอบ และตัดสินใจได้เหมาะสม ประกอบกับการนำหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางมาใช้ ช่วยให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างพอดี รู้จักประหยัด และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้ การใช้หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ทำให้ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จทั้งด้านการงานและ



การดำเนินชีวิต ขณะเดียวกันหลักฆราวาสธรรม 4 ได้แก่ สัจจะ ทมะ ชันติ และจาคะ มีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะการฝึกความซื่อสัตย์ ความอดทน และการเสียสละเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ระบุว่าผู้สูงอายุนำหลักธรรมต่าง ๆ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา อิทธิบาท และโพชฌงค์ มาใช้จริงในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจอย่างสมดุล (พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒน์ และคณะ, 2562)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสิ่งแวดล้อมทางสังคมในฐานะปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พระพยอม กัลยาโณ (ม.ป.ป.) กล่าวไว้ว่า สิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อจัดปัจจัยให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ หากไม่สามารถบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ จะนำไปสู่ปัญหาหลากหลาย ทั้งด้านครอบครัว การงาน และทรัพย์สิน แต่หากสิ่งแวดล้อมทางสังคมเกื้อหนุน ย่อมทำให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่า มีमानฉันท และสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันได้อย่างมั่นคง

โดยสรุป การน้อมนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เหมาะสม ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถยกระดับศักยภาพการดำเนินชีวิตทั้งด้านกาย จิตใจ และสังคมอย่างสมดุล ตลอดจนดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมั่นคงมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของทั้งสองงานวิจัยและแนวคิดของพระพยอม กัลยาโณ ที่เน้นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความพึ่งพาอาศัยและความปรองดอง

องค์ความรู้วิจัย

การศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เผชิญกับปัญหาหลักใน 5 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย สังคม จิตใจ ปัญญา และเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนเป็นข้อจำกัดที่เกิดจากความเสื่อมถอยตามวัย ทั้งด้านสุขภาพ ความโดดเด่นทางสังคม ความวิตกกังวล การขาดโอกาสเรียนรู้ และภาวะขาดความมั่นคงทางรายได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้สูงอายุน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ก็สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน

กายภาวนา ช่วยส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค ศีลภาวนา ทำให้ผู้สูงอายุประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมและมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับผู้อื่น จิตตภาวนา สร้างความเข้มแข็งทางใจ ลดความเครียดและเพิ่มพลังใจ ส่วนปัญญาภาวนา พัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์ ทำให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้ นอกจากนี้ การนำหลักโยนิโสมนสิการ มัชฌิมาปฏิปทา อิทธิบาท 4 และฆราวาสธรรม 4 มาปรับใช้ ยังช่วยเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล พอดีเพียงพอ และเสียสละเพื่อสังคมโดยรวม

ผลการวิจัยสะท้อนว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมในวัด งานบุญ งานประเพณี รวมถึงกิจกรรมจิตอาสาและการฝึกอบรมอาชีพ มีพัฒนาการทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ สามารถสร้างเครือข่ายเพื่อนใหม่ ลดความโดดเดี่ยว และเพิ่มโอกาสสร้างรายได้จากอาชีพเสริมหรือการใช้ทักษะใหม่ ๆ อีกทั้งยังทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมทางสังคมยังมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ หากสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม จะทำให้เกิดความสมานฉันท์ ความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ตรงกันข้าม หากละเลยการบริหารสิ่งแวดล้อมทางสังคม ก็อาจนำไปสู่ปัญหาหลากหลายด้านที่กระทบต่อการดำรงชีวิต

โดยสรุป งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ว่า การบูรณาการหลักภาวนา 4 เข้ากับหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง และกิจกรรมทางสังคม ศาสนา และสุขภาพ สามารถเป็นแนวทางเชิงบูรณาการในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ



ได้อย่างสมดุล ครอบคลุมทั้งกาย ใจ จิต และปัญญา อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าและความมั่นคงอย่างยั่งยืนในสังคมสูงวัย

ตารางที่ 1 ตารางสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธ

ปัญหาที่พบ	แนวทางพุทธธรรมที่ประยุกต์ใช้	ผลลัพธ์/พัฒนาการที่เกิดขึ้น	ตัวอย่างกิจกรรมจริงของผู้สูงอายุ
ขาดหลักยึด ขาดศีลธรรม	ศีลภาวนา, ฆราวาสธรรม 4	ประพฤติดูอยู่ในกรอบ ศีลธรรม ซื่อสัตย์ อดทน เสียสละ	การฟังธรรมในวัด, การเข้าร่วมกลุ่มสวดมนต์, การทำบุญ ประเพณี
สุขภาพกายเสื่อมโทรม	กายภาวนา, การใช้สมาธิปฏิบัติ	สุขภาพแข็งแรง รู้จักดูแลร่างกาย ใช้ชีวิตอย่างพอดี	การออกกำลังกายในชมรมผู้สูงอายุ, การรื้อฟื้นบ้านเพื่อสุขภาพ, การตรวจสุขภาพประจำปี
ความเครียดวิตกกังวล	จิตตภาวนา, อธิเบต 4	จิตใจเข้มแข็ง ลดความเครียด มีสมาธิและกำลังใจ	การนั่งสมาธิภาวนา, เข้าค่ายปฏิบัติธรรม, กิจกรรมชมรมดนตรี/ร้องเพลงเพื่อผ่อนคลาย
ขาดทักษะคิดวิเคราะห์	ปัญญาภาวนา, โยนิโสมนสิการ	คิดอย่างมีเหตุผล ตัดสินใจรอบคอบ แก้ปัญหาได้	การเรียนรู้ใน “โรงเรียนผู้สูงอายุ”, การเข้ารับการอบรมด้านความรู้ทั่วไปหรือเทคโนโลยี
ความโดดเดี่ยวทางสังคม	การมีส่วนร่วมกิจกรรมฆราวาสธรรม 4	สร้างเครือข่ายเพื่อน ลดความเหงา อยู่ร่วมอย่างสมานฉันท์	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมชมรม, การทำจิตอาสา, การเข้าร่วมงานบุญหรืองานประเพณีชุมชน
ขาดรายได้/เศรษฐกิจไม่มั่นคง	อธิเบต 4	มีแรงบันดาลใจ ชยันเพียร เกิดอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่ม	การฝึกอบรมอาชีพ เช่น การทำขนม/จักสาน, การขายสินค้าในตลาดนัด, การจัดกลุ่มออมทรัพย์
สิ่งแวดล้อมทางสังคมก่อปัญหา	การอยู่ร่วมกันด้วยคุณธรรม สมานฉันท์	สิ่งแวดล้อมเกื้อหนุน ลดความขัดแย้ง เกิดความสามัคคี	การประชุมหมู่บ้าน, การอนุรักษ์ลดอบายมุข, การสร้างพื้นที่สีเขียวและชุมชนปลอดภัย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเชิงพุทธสามารถสะท้อนออกมาได้ทั้งในมิติของกาย ใจ จิต สังคม และเศรษฐกิจ โดยเริ่มจากการมีศีลธรรมเป็นหลักยึด ทำให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีกรอบและคุณธรรมควบคู่กับการดูแลสุขภาพกายผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม ขณะเดียวกันการฝึกจิตตภาวนาและการใช้โยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้สูงอายุมีความคิดอย่างเป็นระบบ รอบคอบ และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ งานบุญ งานประเพณี หรือการทำจิตอาสา ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ลดความโดดเดี่ยวและสร้างความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งการฝึกอบรมอาชีพและกิจกรรมสร้างรายได้ยังช่วยเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สุดท้าย การจัดการสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อหนุนก็ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยรวม

โดยสรุป งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ว่า การบูรณาการหลักภวนา 4 เข้ากับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องและกิจกรรมทางสังคม ศาสนา และสุขภาพ สามารถเป็นแนวทางเชิงบูรณาการในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ



ได้อย่างสมดุล ครอบคลุมทั้งกาย ใจ จิต และปัญญา อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าและความมั่นคงอย่างยั่งยืนในสังคมสูงวัย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเชิงพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยได้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับหลักธรรม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ การทำจิตอาสา และการเข้าร่วมงานบุญ เพื่อสร้างเครือข่าย ลดความโดดเดี่ยว และเสริมคุณค่าทางสังคม
2. การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุควรเน้นการบูรณาการทั้งด้านกาย ใจ จิต และปัญญาอย่างสมดุล โดยมีการจัดกิจกรรมที่ครอบคลุมทั้งการดูแลสุขภาพ การฝึกอบรมอาชีพ และการฝึกอบรมด้านจิตใจควบคู่กัน
3. สิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้สูงอายุ เช่น ครอบครัว ชุมชน และสภาพแวดล้อมทางสังคม ควรได้รับการออกแบบให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ เช่น สถานที่ทำกิจกรรม ห้องสมุด ศูนย์เรียนรู้ และพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำ นโยบายสนับสนุนโรงเรียนผู้สูงอายุและกิจกรรมเชิงพุทธ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ
2. ควรกำหนด นโยบายบูรณาการด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมสร้างรายได้ การดูแลสุขภาพ และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิต
3. ภาครัฐควรสนับสนุน การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร สำหรับกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ทั้งด้านศาสนา สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนในสังคมสูงวัย

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังจังหวัดหรือภูมิภาคอื่น เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและบริบททางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ
2. ควรมีการศึกษารูปแบบกิจกรรมใหม่ ๆ เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การเรียนรู้ออนไลน์ หรือ กิจกรรมสร้างนวัตกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตผู้สูงอายุในยุคดิจิทัล
3. ควรมีการวิจัยเชิงประเมินผลในระยะยาว เพื่อติดตามผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ว่าส่งผลต่อคุณภาพชีวิตทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมอย่างยั่งยืนเพียงใด

บรรณานุกรม

- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). *ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี ประจำปี พ.ศ.2561–2580*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามลดา.
- พระครูใบฎีกาโสภา กิจจสาโร (จันทร์เพ็ญ). (2553). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2537). *พุทธศาสนากับการแนะแนว*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย.



- พระนิเวศน์ วิสุทฺโธ (สาลี) และคณะ. (2567). ประสิทธิผลการให้บริการผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมของ องค์การบริหารส่วนตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 6(1), 79-90.
- พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒน์ และคณะ. (2562). การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนาใน โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารนันทนาการพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(1), 19-26.
- พระพยอม กัลยาโณ. (ม.ป.ป.). *การสร้างคุณค่าให้ชีวิต และหลักปฏิบัติเพื่อเพิ่มคุณค่าชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิวัดสวนแก้ว.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2547). *ปัจจัยที่มีผลต่อความ ต้องการบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในเขตชนบท*. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2552). *รายงานการศึกษา โครงการปรับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สมศรี รุ่งแสงทอง. (2565). แนวทางการพัฒนาสุขภาพแนวพุทธของผู้สูงอายุในหมู่บ้านธนะสิน เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 18(2), 1-15.
- สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มสถิติแรงงาน. (2560). *การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2559*. กรุงเทพมหานคร: สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. (2536). *ปัญหาผู้สูงอายุ*. กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- อุบลวรรณ ภาวานันท์, เพื่อน กิตติโสภณ, วิวัฒน์ หามนตรี, & เดชา กัปโก. (2019). บทบาทของวัดในการ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตแบบอิสระและสามารถที่จะให้คุณค่ากับครอบครัวและสังคม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 12(2), 1223-1235.



กระบวนการสร้างและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร*

The process of creating and using information technology creatively
of students in Bangkok

¹ดวงกมล เจียรวุฒิกุล, ²สุขเกษม ขุนทอง

¹Duangkamon Jiarawuttikul, ²Sukkasem Khoonthong

¹กระทรวงศึกษาธิการ,

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Ministry of Education,

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹E-mail: otep.djmont@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร 2) พัฒนาชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเชิงสร้างสรรค์ และ 3) นำเสนอรูปแบบชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 9 คน ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาศึกษา ตลอดจนจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 20 คนในโรงเรียนวัดสุทธิวารามที่เข้าร่วมโดยสมัครใจ พื้นที่วิจัยประกอบด้วยระดับนโยบายที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2 ระดับการบริหารจัดการที่โรงเรียนวัดสุทธิวารามและโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย และระดับปฏิบัติการที่ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองแห่ง

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีที่ต้องได้รับการชี้แนะและควบคุม เพื่อป้องกันผลกระทบด้านลบ ขณะเดียวกันโรงเรียนได้นำนโยบายด้านเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่าน AI และการแข่งขันเชิงสร้างสรรค์ ทำให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจและมีผลงานออนไลน์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ การพัฒนาชุดกิจกรรมช่วยให้นักเรียนมีทักษะเพิ่มขึ้นทั้งด้านการศึกษา การใช้ในชีวิตประจำวัน และการสร้างเครือข่ายสังคม โดยเน้นการสอดแทรกจริยธรรมในมิติความดี ความงาม และความสุภาพ เพื่อปลูกฝังการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณธรรมและมีวิจารณญาณ

นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้หากมีการดูแลและกลั่นกรองข้อมูลจากครอบครัวและโรงเรียนร่วมกัน การอภิปรายผลสะท้อนว่า การจัดการเรียนรู้ต้องสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนไทยให้มีทั้งทักษะดิจิทัล ความคิดสร้างสรรค์ และคุณธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี; การพัฒนา; กระบวนการสร้าง; สร้างสรรค์

ABSTRACT

This research aimed to 1) study the behavior of using information technology among students in Bangkok, 2) develop a set of creative information technology activities for students in Bangkok, and 3) present a model of creative information technology activity set for students in Bangkok. The research employed a mixed-method approach, including qualitative research and action research. Data were collected from nine key informants, consisting of administrators, teachers, and education experts, as well as through learning activities with 20 upper secondary school students at Wat Suthiwararam School who participated voluntarily. The research areas covered three levels: the policy level at the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2; the management level at Wat Suthiwararam School and Satri Si Suriyothai School; and the operational level with teachers in both schools.

The results revealed that students' behavior in using information technology required guidance and control to prevent negative impacts. At the same time, schools applied technology policies through projects and activities that promoted learning with AI and creative competitions, which motivated students and led to productive online outcomes for learning. The development of activity sets enhanced students' skills in education, daily life, and social networking, with an emphasis on integrating ethics in the dimensions of goodness, beauty, and happiness, in order to instill the use of technology with morality and critical judgment.

Furthermore, it was found that students could adapt to technological changes if families and schools worked together to filter and guide information. The discussion indicated that learning management must be consistent with the Sustainable Development Goals (SDGs) and the development of Thai youth potential in digital skills, creativity, and morality, which will lead to sustainable social development in the future.

Keywords: Information Technology Usage Behavior; Educational Development; Creative Processes; Innovation

บทนำ

ประชาคมโลกซึ่งมีผู้นำประเทศเป็นตัวแทน ได้ทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อกำหนด “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development Goals-SDGs) ซึ่งประเทศสมาชิกของสหประชาชาติต่างได้รับรองวาระการพัฒนายั่งยืน พ.ศ. 2573 เป้าหมาย คือ การพัฒนายั่งยืน เน้นให้ความสำคัญกับการปรับสมดุลทั้ง 3 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบของบูรณาการและในการมีส่วนร่วมโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (สำนักงานสหประชาชาติประเทศไทย, 2566) เน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้ 3 หลักการ คือ ความพอประมาณ ความสมดุล และความรอบคอบ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560 หน้า 5) ภายใต้การพัฒนาด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อวิถีชีวิตคนไทยในการก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล ทำให้คนไทยทุกช่วงวัยมีความสนใจกับการใช้อินเทอร์เน็ตและเครือข่ายออนไลน์อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ซึ่งในแต่ละปีมีผู้คนใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์ สามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมากมายมหาศาล



ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีได้มีพัฒนาอย่างเป็นพลวัต โดยเฉพาะในด้านเครื่องมือด้านเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนเรา ซึ่งหากพิจารณาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เราเรียกว่าปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ดี ปัจจัยที่ห้า ต่อมา ได้แก่ รถยนต์หรือยานพาหนะอื่นๆ และปัจจัยที่หก ได้แก่ เครื่องมือสื่อสารจำพวกโทรศัพท์มือถือ หรือสมาร์ทโฟน

ในประเด็นนี้ ส่งผลต่อปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “สังคมก้มหน้า” หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีพฤติกรรมเสพติดข่าวสารหรือเทคโนโลยี โดยมีก้นก้มหน้าสื่อสารกับหน้าจอโทรศัพท์มือถือกันแทบทั้งสิ้น ซึ่งกลายเป็นศัพท์บัญญัติใหม่ในโลกออนไลน์ ปรากฏการณ์นี้ส่งผลกระทบในหลายด้าน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นไทยที่มีสถิติการใช้โทรศัพท์มือถือสูงเป็นอันดับหนึ่งของเอเชีย แม้ว่าการใช้สมาร์ทโฟนจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ แต่หากใช้ในทางที่ผิดหรือใช้มากเกินไป ย่อมนำมาซึ่งผลเสีย เช่น ผลกระทบทางร่างกาย (สายตา, ระบบกระดูก), การเก็บตัว ไม่สนใจคนรอบข้าง แม้แต่บุคคลในครอบครัว ขาดมนุษย์สัมพันธ์ในการเข้าสังคม และเสี่ยงต่อการเป็นโรคเสพติดสมาร์ทโฟนในที่สุด จากงานวิจัยของ ศักติกร สุวรรณเจริญ และคณะ (2562) พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดนนทบุรีมีพฤติกรรมการใช้สมาร์ทโฟนที่ส่งผลต่อหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ การเรียน ความสัมพันธ์กับเพื่อน และความสัมพันธ์ในครอบครัว การใช้สมาร์ทโฟนอย่างต่อเนื่องและขาดการควบคุมตนเอง อาจทำให้เกิดปัญหาสุขภาพกาย เช่น ปวดตา ปวดคอ ปวดไหล่ รวมถึงปัญหาสุขภาพจิต เช่น ความเครียด การหงุดหงิดง่าย และการขาดสมาธิในการเรียน นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ใช้ละเลยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เกิดการเก็บตัวและลดความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นชัดเจนถึงปรากฏการณ์ “สังคมก้มหน้า” ที่กำลังกลายเป็นปัญหาสังคมร่วมสมัย

องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO, 2023) เผยแพร่รายงาน Global Education Monitor 2023 เมื่อช่วงปลายเดือนกรกฎาคม 2566 ระบุว่ามีการใช้งานโทรศัพท์มือถือ หรือสมาร์ทโฟนที่มากเกินไป ในกลุ่มเด็กนักเรียน และนักศึกษาซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้หนังสือมีประสิทธิภาพลดลง และส่งผลต่อสมาธิและความมั่นคงทางอารมณ์ของเด็กนักเรียน ทั้งยังเป็นการเพิ่มช่องทางการกลั่นแกล้งในโลกออนไลน์ (cyber bullying) ให้มากขึ้นด้วย ดังนั้น ควรมีการจัดการในเชิงนโยบายเกี่ยวกับ การใช้สมาร์ทโฟนในกลุ่มเด็กนักเรียนให้เป็นรูปธรรม รวมถึงเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะในห้องเรียนที่ต้องมุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของเรียนการสอน มิใช่จากเทคโนโลยีที่เข้ามาแทนที่ครูหรืออาจารย์ ทั้งนี้ รัฐบาลแต่ละประเทศยังต้องมุ่งเน้นเฝ้าระวังการเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ๆ อย่างรอบคอบ และเทคโนโลยียังมีส่วนที่ไม่จำเป็นต้องนำมาใช้งาน Audrey Azoulay, (2009) ผู้อำนวยการใหญ่ยูเนสโก กล่าวในประเด็นนี้ว่า แน่นอนว่า การปฏิวัติทางเทคโนโลยี หรือ ทางดิจิทัลจะมีศักยภาพสูง แต่ขณะเดียวกันภาคสังคมในหลายประเทศก็ได้ มีการเตือนถึงอันตรายจากการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมากไป ซึ่งจะมีผลกระทบต่อแนวทางการจัดการศึกษาได้อีกทั้งแม้ว่าเทคโนโลยีจะเปิดกว้างให้กับผู้คนนับพันล้านทั่วโลก ด้วยเหตุผลของการที่มีโทรศัพท์มือถือจะทำให้นักเรียนถูกรบกวนสมาธิในชั้นเรียน

จากการประเมินของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (PISA) นับตั้งแต่ พ.ศ. 2543 (PISA 2000) เป็นต้นมา ผลการประเมินวิทยาศาสตร์ การอ่าน และคณิตศาสตร์ของนักเรียนทั่วโลกลดต่ำลงรวมทั้งในประเทศสมาชิก OECD ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) เป็นต้นมา เมื่อโทรศัพท์มือถือประเภทสมาร์ทโฟนได้เข้ามาครองตลาดทั่วโลก ผลการประเมิน PISA มีแนวโน้มลดต่ำลง เหตุผลที่โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนทำให้การเรียนรู้ตกต่ำลงน่าจะมาจากเหตุผลสองประการ คือ ผลกระทบทางด้านจิตวิทยาของสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ที่ส่งผลต่อจิตใจในการเพิ่มระดับความวิตกกังวลและความเครียด รวมถึงการจจจจอยู่กับสื่อต่าง ๆ จนขาดสมาธิในการเรียนรู้ และอีกประการหนึ่ง คือ



พักผ่อนไม่เพียงพอซึ่งเป็นอันตรายต่อพัฒนาการทางด้านจิตใจของวัยรุ่น เนื่องจากพบว่า เด็กวัยรุ่นปัจจุบันมีเวลานอนน้อยกว่าเวลาในการที่ใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน ซึ่งในประเทศไทย ข้อมูลจากสำนักสถิติแห่งชาติ, (2561) รายงานว่า คนไทยใช้โทรศัพท์มือถือถึง 89.6% โดยเป็นการใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน 69.6% และอุปกรณ์ที่ใช้ในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตมากที่สุด ได้แก่ โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนที่นิยมใช้เพื่อเข้าอินเทอร์เน็ตสูงสุดถึง 94.7%

จากเหตุผลดังกล่าว เมื่อประมวลผลเสียจากการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม จะส่งผลร้ายแรงต่อสุขภาพของผู้ใช้งานในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน พฤติกรรมการใช้งานสมาร์ทโฟนที่เข้าข่ายการเสพติดเทคโนโลยีส่งผลกระทบโดยตรงต่อกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน การสร้างวินัยเพื่อการพัฒนาตนเอง และคุณภาพการศึกษาโดยรวมของประเทศ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความรัก ความอบอุ่น และสายใยทางสังคม อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังมี ช่องว่างทางองค์ความรู้ (research gap) ที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะการสร้างแนวทางและกระบวนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ในกลุ่มเด็กและเยาวชนเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่การเข้าถึงเทคโนโลยีมีความหนาแน่นสูง แต่ยังขาดงานวิจัยเชิงลึกที่มุ่งสะท้อนทั้งด้านพฤติกรรม ความเสี่ยง และรูปแบบการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ ดังนั้น การศึกษาวิจัยในประเด็นนี้จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนานโยบายทางการศึกษาและการพัฒนาสังคมไทย มากกว่าจะเป็นเพียงความสนใจส่วนบุคคลของผู้วิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสร้างสรรค์ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร พัฒนากิจกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเชิงสร้างสรรค์ และนำเสนอรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 คน ประกอบด้วยผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา และครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ซึ่งล้วนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและนโยบายด้านการจัดการเรียนรู้ ข้อมูลจากกลุ่มนี้มีความสำคัญต่อการออกแบบกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นรูปธรรม

ขณะเดียวกันผู้วิจัยยังดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริงให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 20 คนในโรงเรียนวัดสุทธิวราราม ซึ่งเป็นการคัดเลือกแบบสมัครใจ นักเรียนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่สนใจเข้าร่วมและพร้อมที่จะให้ข้อมูลที่สะท้อนประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์



พื้นที่การวิจัยครอบคลุมหลายระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและกำกับดูแลการจัดการศึกษา ระดับการบริหารจัดการในโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดสุทธิวรา รามและโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ซึ่งมีหน้าที่น่านโยบายไปสู่การปฏิบัติ ตลอดจนระดับครูผู้สอนที่รับผิดชอบในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับนโยบายและบริบทของนักเรียนในห้องเรียน โดยทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน รวมทั้งแบบสังเกตพฤติกรรมเพื่อประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรม เครื่องมือเหล่านี้ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อรับรองความถูกต้อง ครอบคลุม และความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลยังดำเนินการผ่านหลายขั้นตอน ทั้งการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การประสานงานกับหน่วยงานต้นสังกัด การเก็บข้อมูลภาคสนาม และการจัดกิจกรรมทดลอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และสามารถนำมาวิเคราะห์อย่างมีระบบ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งและให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันความถูกต้องอีกครั้ง เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือสูงที่สุด ผลจากการวิเคราะห์นี้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมการจัดการจัดการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ที่มีความเหมาะสมต่อบริบทของโรงเรียนในกรุงเทพมหานครและสามารถนำไปใช้ขยายผลในสถานศึกษาอื่น ๆ ได้ต่อไป

ผลการศึกษา

1. ผลศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร

ในประเด็นดังกล่าวข้างต้น ยังต้องพิจารณาถึง “กระบวนการคัดกรองข้อมูล” การเข้าถึงของเด็กนักเรียน จะต้องได้รับการชี้แนะ และหรือได้รับการควบคุมให้อยู่ในกรอบของการเรียนรู้ที่จะไม่ส่งผลเสียกระทบด้านลบต่อการรับรู้ข้อมูล ในภาคส่วนของการกำหนดนโยบายมาสู่การปฏิบัติก็มุ่งเน้นในเรื่องนี้ด้วย อาจเป็นเพราะระบบการใช้งานทางด้านเทคโนโลยีแบบไม่มีขีดจำกัด จึงต้องมีการกำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้เด็กนักเรียนได้สร้างสรรค์ผลงาน (นวัตกรรม) ทางการเรียนรู้ มีการต่อยอดบนโลกออนไลน์ โดยเมื่อเด็กแสดงความชอบหรือความสนใจ ทางสถานศึกษา (โรงเรียน) มีความพร้อมที่จะส่งเสริมและสนับสนุนนำไปต่อยอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนการสอน ดังนั้น สถานศึกษา (โรงเรียน) ได้มีการนำนโยบายดังกล่าวมาปรับใช้โดยการเขียนเป็นโครงการหรือกิจกรรมด้วยระบบ AI เพื่อให้เด็กเข้าร่วม และให้เด็กเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันมีการจัดการแข่งขันในทุกภาคเรียน พร้อมทั้งมีการส่งผลงานเข้าประกวดชิงรางวัล อันเป็นกระบวนการสร้างแรงจูงใจ ส่งผลต่อการเรียนการสอนในระดับที่สูงขึ้นอาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันทุกโรงเรียนมีการมุ่งเน้นให้ครูผู้สอนในรายวิชา ได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในรายวิชา มีการมอบหมายงานเพื่อให้เด็กผลิตผลงานและหรือกิจกรรมผ่านระบบแพลตฟอร์ม ทำให้เด็กเข้าถึงข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในภาคส่วนที่เป็นหน่วยงานกำหนดนโยบายมาโรงเรียน และโรงเรียนมีการกำหนดเป็นนโยบายเริ่มจากครูผู้สอนในรายวิชา ดังนั้น การจัดระบบการเรียนการสอนต้องมีความสอดคล้องกับนวัตกรรม (เทคโนโลยี) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต สิ่งสำคัญ คือ ระบบการเรียนการสอนต้องเน้นให้เด็กต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญ คือ ต้องไม่เอาเทคโนโลยีมากระทำ



ความผิดกฎหมายเมื่อโรงเรียนได้รับนโยบายก็จะตอบสนองโดยการให้ครูและผู้นำนามาจัดทำแผนการเรียนการสอนสู่เด็กในห้องเรียนต่อไป และจะเห็นได้ว่าหลังจาก สถานการณ์ โควิด-19 นั้นในแต่ละโรงเรียนได้มีการใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่และทำให้เทคโนโลยีได้ก้าวเข้าสู่โรงเรียนเพื่อการเรียนการสอนอย่างเต็มรูปแบบมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนทางออนไลน์มาโดยตลอด

2. ผลการศึกษาการพัฒนาชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสร้างสรรค์ ผลสรุปในภาพรวม พบว่า

2.1) ด้านการศึกษา กล่าวคือ วิทยากรได้นำเสนอแอปพลิเคชันที่สามารถที่จะนำไปผลิตสื่อซึ่งมีความสอดคล้องกับระบบการเรียนการสอน ในสถานศึกษาและหรือในชั้นเรียนตามรายวิชาที่จะต้องค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือและเอกสาร เป็นการช่วยให้ผู้บรรยายและเด็กนักเรียน เกิดความสนใจในที่จะเรียนรู้ กล่าวคือ การออกจากหนังสือเรียนมาสู่แท็บเล็ต เปิดโลกกว้างทางด้านความคิด มีการใช้งานอินเทอร์เน็ตเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวได้ เทคโนโลยีมีส่วนสำคัญในการช่วยให้ครูผู้สอนทำงานได้ง่ายขึ้นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสิ่งสำคัญ คือ เด็กนักเรียนสามารถเลือก “เสพ” อย่างมีวิจารณญาณ

2.2) ด้านการใช้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ วิทยากรได้นำเสนอในเรื่องของการการสร้างและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ แนะนำให้รู้จัก แอปพลิเคชัน สามารถทำอะไรได้บ้าง วิธีการสมัครแอปพลิเคชัน วิธีการเล่นที่ถูกต้อง วิธีการสร้าง Account (Step by Step) และเครื่องมือการสร้างคอนเทนต์ (Content) ตลอดรวมถึงวิธีการสร้างคอนเทนต์ ซึ่งถือว่ามีความเกี่ยวข้องสู่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในประเด็นของข้อเท็จจริงและข้อมูลอันเป็นเท็จ เป็นกระบวนการสื่อให้เด็กนักเรียนได้ตระหนักรู้ ด้วยกระบวนการคิดวิเคราะห์ โดยไม่ตกเป็นกลไกของอาชญากรรมไซเบอร์ สูญเสียทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการป้องกันในเบื้องต้น

2.3) ด้านสังคม กล่าวคือ วิทยากรได้นำเสนอเทคโนโลยี “ด้านเศรษฐกิจ” ซึ่งถือว่ามีส่วนช่วยให้เด็กนักเรียนได้เข้าถึงระบบการนำนวัตกรรม AI ประดิษฐ์ สู่การสร้างรายได้ในรูปแบบการเรียนรู้ ในการขับเคลื่อนการทำงานในภาคอุตสาหกรรม อย่างเห็นได้ชัด และในประเด็นด้านการพัฒนาจะเห็นได้ว่าระบบ AI ได้เข้ามาทำงานแทนมนุษย์ในบางส่วน เป็นการแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีนั้นมีความสำคัญต่อสังคมภาพรวมเป็นไปในทิศทางของภาพอนาคตอันใกล้

สิ่งสำคัญของกระบวนการพัฒนาชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสร้างสรรค์ วิทยากรได้สอดแทรก “จริยธรรม” เพื่อให้เด็กนักเรียนที่เข้าอบรมได้นำเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตน ในประเด็น ความดี ความงาม และความสุข โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ความดี ถือเป็นมาตรฐานในการประพฤติธรรมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ส่งผลต่อการทำให้จิตใจเป็นสุข กอปรด้วยความรัก ความดี เป็นกุศล เป็นบุญ และแนวทางนำไปสู่ “คนดี” ที่มีศีลมีธรรม สอดคล้องกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศคือ ยึดมั่นถือมั่นความดีไม่ใช้ความทันสมัยและความได้เปรียบทางเทคโนโลยีละเมิดสิทธิของผู้อื่น ตลอดจนรวมถึงการส่งเสริมให้เกิดความดีในการใช้งานและการพัฒนาเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญและควรจะทำควบคู่กันไปทุกด้านเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2) ความงาม อันจะนำไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของ “ศีล” ซึ่งเป็นอารมณ์อันประเสริฐ อันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกับกลุ่มบุคคลในสังคม เพราะเห็นงามในความ งามในท่ามกลางของความกัลยาณธรรม เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์นำไปสู่การพัฒนาที่เกิดความสมดุล

3) ความสุข อันเป็นความรู้สึกสุขกาย สบายใจ กล่าวคือ “ความสุขขั้นต่ำ” คือ สุขในกามคุณ ประกอบด้วยความสุขในรูปที่รู้ทางตา นำปรารถนา นำใคร นำพอใจ เกิดความกำหนัด ความสุขในเสียงที่รู้ทาง



หูกเล่นทางจมูก รสทางลิ้น โภภะทางกาย และ “ความสุขสูงสุด” คือ ความสุขที่ประณีตสงบจากกาม สงบจากอกุศลธรรม มีความตริ (วิตก) ความตรอง (วิจารณ์) ความอึดใจ (ปิติสุข) เป็นภาวะแห่งจิตอันเป็นสมาธิ วางเฉยด้วยสติสัมปชัญญะจนเป็นอุเบกขา เป็นความสุขในนิมิตที่เป็นรูปฌาน และความสุขในนิโรธสมบัติ

3. ผลการศึกษารูปแบบชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร

เด็กนักเรียนสามารถปรับตัวโดยลำพัง เพื่อการรับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยใช้นวัตกรรมใหม่มาให้เกิดการเรียนรู้ในรูปแบบของ AI ให้เด็กได้แรงบันดาลใจ ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วได้มากขึ้นเพียงใด ผลสรุปในภาพรวม พบว่า การปรับเปลี่ยนหรือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วเด็กและนักเรียนจะสามารถปรับตัวโดยลำพังได้หรือไม่ก็อาจจะปรับตัวได้ในเด็กที่ตระหนักรู้ถึงโทษแต่อย่างไรครูและผู้ปกครองก็มีความจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่รวดเร็ว กล่าวคือเป็นผู้กลั่นกรองการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของเด็กในเบื้องต้น การปลูกฝังแนวความคิดการเรียนรู้ของเด็กนั้นทำได้ตั้งแต่เด็กโดยที่ให้เกิดเริ่มจากการปลูกฝังในครอบครัวและเมื่อเด็กโตขึ้นเข้าสู่โรงเรียนก็เริ่มมีสังคมที่เป็นสังคมของโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดสุทธิวราธรรม มีการแบ่งแยกเด็กเป็นสองระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นกลุ่มนี้อาจจะมีความสนใจในเรื่องของความบันเทิงดนตรีกีฬา เป็นต้น ส่วนระดับมัธยมปลายมีความรู้มากขึ้นสามารถใช้วิจารณญาณในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารได้แต่อย่างไรโรงเรียนก็มุ่งเน้นให้ผู้ปกครองและโรงเรียนร่วมกันดูแลเด็กในวัยนี้อย่างใกล้ชิดเพราะเป็นวัยที่เริ่มเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวอาจจะมีความอยากรู้อยากเห็นมาก และส่วนสำคัญคือพื้นฐานสภาพสังคมของเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกันจึงเป็นเรื่องที่ผู้ปกครองและโรงเรียนควรจะต้องดูแลเด็กควบคู่กันไปทั้งสองฝ่ายโดยครูผู้สอนก็จะปลูกฝังแนวความคิดในประเด็นความดี ความงาม และความสุข ให้กับเด็กเพื่อให้ก้าวเข้าสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพ

อภิปรายผล

1. ศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อันเป็น “กระบวนการคัดกรองข้อมูล” จะต้องได้รับการชี้แนะ และหรือได้รับการควบคุมให้อยู่ในกรอบของการเรียนรู้ที่จะไม่ส่งผลเสียกระทบด้านลบต่อการรับรู้ข้อมูล ในภาคส่วนของการกำหนดนโยบายมาสู่การปฏิบัติก็มุ่งเน้นในเรื่องนี้ด้วย อาจเป็นเพราะระบบการใช้งานทางด้านเทคโนโลยีแบบไม่มีขีดจำกัด จึงต้องมีการกำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้เด็กนักเรียนได้สร้างสรรค์ผลงาน (นวัตกรรม) สอดคล้องกับหลักการสำคัญของ SDGs (มูลนิธิมั่นพัฒนา, 2553) กล่าวว่า ที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติ (UN General Assembly) ณ กรุงนิวยอร์ก ได้มีการรับรอง "เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก 17 ประการ ในประเด็น" เป้าหมายที่ 9 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม

ดังนั้น สถานศึกษา (โรงเรียน) ได้มีการนำนโยบายดังกล่าวมาปรับใช้ โดยการเขียนเป็นโครงการหรือกิจกรรมด้วยระบบ AI อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันทุกโรงเรียนมีการมุ่งเน้นให้ครูผู้สอนในรายวิชา ได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในรายวิชา ทำให้เด็กเข้าถึงข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, (2559) กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพของคนในประเทศทั้งบุคลากรด้านเทคโนโลยี บุคลากรที่ทำงานในภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ รวมถึงคนทั่วไปที่จะต้องชาญฉลาด รู้เท่าทันสื่อ เท่าทันโลก อาจกล่าวได้ว่า การจัดระบบการเรียนการสอนต้องมีความสอดคล้องกับนวัตกรรม (เทคโนโลยี) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต สิ่งสำคัญ คือ ระบบการเรียนการสอนต้องเน้นให้เด็กต้องมีการเรียนรู้



ต่อเนื่อง สิ่งสำคัญ เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างเต็มที่และเทคโนโลยีได้ก้าวเข้าสู่โรงเรียนอย่างเต็มรูปแบบมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนทางออนไลน์อยู่ตลอดเวลา

2. พัฒนาชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสร้างสรรค์ ในฐานะผู้มีส่วนจัดการศึกษาให้นักเรียน และหรือพัฒนาเยาวชนของชาติ มีการกำหนดมาตรฐาน เพื่อการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพและมีความปลอดภัยต่อเด็ก กล่าวโดยสรุปภาพรวม พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดีขึ้น ดังนี้ 1) ด้านการศึกษา มีการสืบค้นข้อมูล และมีการเรียนรู้เพิ่มเติมพร้อมกันนำไปต่อยอดสู่กระบวนการเรียนการสอน 2) ด้านการใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่าเด็กนักเรียนได้นำไปใช้ในเรื่องของการทำธุรกรรมทางการเงินผ่านเทคโนโลยี ซึ่งมีความสะดวกและรวดเร็ว และ 3) ด้านสังคม มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ในประเด็นการใช้โซเชียลมีเดียและแอปพลิเคชันต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ United Nations Thailand, (2559) กล่าวว่า การศึกษาที่เท่าเทียม รับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เด็กทั่วโลกที่ไม่ได้รับการศึกษาลดลงได้เกือบครึ่งหนึ่ง การประสบความสำเร็จครอบคลุมถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งตอกย้ำความเชื่อที่พิสูจน์แล้วว่าการศึกษาเป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนที่มีประสิทธิภาพสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความมุ่งหมายที่จะประสบผลสำเร็จในการเข้าถึงหลักสากลเพื่อการศึกษาที่สูงขึ้นอย่างมีคุณภาพ และอุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนนวัตกรรมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นกุญแจสำคัญในการหาทางแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนให้กับความท้าทายทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เช่น การลงทุนในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม เหล่านี้เป็นวิธีที่สำคัญที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) วิธีการแบบบูรณาการเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความคืบหน้าไปยังเป้าหมายอื่น ๆ

และในประเด็นการได้รับรู้ถึงหลัก “จริยธรรม” อันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตน ในประเด็นความดี ความงาม และความซื่อสัตย์สอดคล้องกับธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, (2549) กล่าวว่า คุณธรรมทางปัญญา เป็นคุณธรรมที่เกิดจากปัญญาของมนุษย์ หรือเหตุผลและความเข้าใจอย่างแท้จริงในหลักแห่งคุณธรรม และคุณธรรมทางสังคมให้เป็นไปเพื่อการใช้ชีวิตในสังคมสงบสุข ตลอดจนถึงคุณธรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำและการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่พึงงามสิ่งที่ถูกต้องตามสังคม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ความเชื่อ และสำนึกอันทั่ว ๆ ไปเป็นคุณธรรมที่รู้จักจุดหมายในตัวเองและจุดหมายปลายทางของคุณธรรมก็คือ ความดี เป็นความดี เพื่อความดีนั่นเอง และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรีย์พร แซ่เอี้ยบ และ พลพจน์ เขาวีวัฒน์, (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านจิตสาธารณะในสังคมไทยด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 กล่าวว่า ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขที่จะส่งผลให้ผู้มีจิตสาธารณะได้รับความสุขที่แท้จริงอย่างเป็นอิสระจิตสาธารณะเป็นการแสดงพฤติกรรมฝ่ายดีที่เป็นคุณธรรมจริยธรรมด้านความเสียสละ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นในสังคมให้พ้นจากความทุกข์ยากเดือดร้อน ผู้มีจิตสาธารณะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าแท้น่าคบหาสมาคมจึงควรค่าแก่การเชิดชูยกย่องและปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นแก่บุคคลทั่วไป เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านกายภาพและภายในจิตใจ ทำให้จิตใจมีคุณธรรมที่สูงขึ้นอันส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติเพื่อสร้างประโยชน์สุขทั้งตนเองและสังคมส่วนรวม

3. นำเสนอรูปแบบชุดกิจกรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบของ AI เพื่อให้เด็กได้แรงบันดาลใจ โดยเน้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ ทำกิจกรรมและฝึกการคิดสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับการคิดอย่างมีเหตุผล ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีที่มีความเป็นพลวัต ซึ่งตรงและสอดคล้องกับ จุฑารัตน์ เกาะหวาย, (2563) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ CPS ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engaging) เป็นขั้นตอนการสร้างความสนใจให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้น ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ขั้นที่ 2 สำรวจตรวจสอบทำความเข้าใจปัญหา (Problem Exploring) สำรวจและทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาให้ครอบคลุมทุกด้าน ขั้นที่ 3 สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา (Solution Creating) เป็นขั้นที่เน้นการฝึกทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ให้นักเรียน ขั้นที่ 4 วางแผนและดำเนินการแก้ปัญหา (Plan Executing) เป็นการจัดการกิจกรรมใน



ขั้นตอนการฝึกคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และขั้นที่ 5 การตรวจสอบ ยอมรับ และขยายองค์ความรู้ (Concept Examining) เป็นการทำกิจกรรมสำรวจ ตรวจสอบคำอธิบายที่นักเรียนสร้างขึ้นกับองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ยอมรับในปัจจุบัน และสอดคล้องกับ ศิวาพร ศรีศักดิ์นันท์, (2558) กล่าวว่า รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธมี 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสื่อสารกับบุคคลภายนอก (ปรโตโมหะ) และ 2) การสื่อสารภายในตนเอง (โยนิโสมนสิการ) เมื่อสื่อมวลชนเป็นผู้ส่งสารการสื่อสารกับบุคคลภายนอกควรยึดถือกัลยาณมิตร พุดเชิงบวก เขียนหรือพิมพ์ในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เช่น การใช้สื่อออนไลน์ของสื่อมวลชนควรผ่านกระบวนการสื่อสารภายในจิตใจ บนหลัก “ไตรสิกขา” (ศีล สมาธิ ปัญญา) และ “อริยสัจ 4” เพื่อเป็นการรู้เท่าทันสื่อ รู้เท่าทันความทุกข์ เมื่อสื่อมวลชนเป็นผู้รับสารควรใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คิดใคร่ครวญอย่างแยบคายพร้อมด้วย กาลามสูตร หลักความเชื่อ 10 ประการ ไม่เชื่อทันทีที่พบเห็นข่าวสารมีการยับยั้งชั่งใจและ เป็นการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง โดยตระหนักรู้ถึงผลกระทบต่อสังคม โดยยึดหลักจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพเป็นสำคัญ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนในกรุงเทพมหานคร” มีหลักการสำคัญ ดังนี้

การพัฒนาด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ ในรูปของการใช้ติดตามข่าวสาร สืบค้นข้อมูล ความบันเทิง เช่น ละคร ภาพยนตร์ เกม และนอกจากนี้ยังขยายไปสู่การสร้างอาชีพและสร้างรายได้จากอินเทอร์เน็ต ด้วยเครื่องมือที่เราเรียกกันว่าโทรศัพท์มือถือ สมาร์ทโฟน หรือแท็บเล็ต หากพิจารณาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เราเรียกว่าปัจจัยสี่ อย่างไรก็ดี ปัจจัยที่ห้า (ยานพาหนะ) และปัจจัยที่ 6 (เครื่องมือสื่อสาร) ในประเด็นดังกล่าวข้างต้น ส่งผลต่อ “สังคมก้มหน้า”

การใช้โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟน กระบวนการสร้างและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ กลุ่มเด็กนักเรียน และเยาวชน ส่งผลโดยตรงต่อการเรียนหนังสือการสอนที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยเฉพาะในห้องเรียนที่ต้องมุ่งเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางของเรียนการสอน และเป็นการเพิ่มช่องทางการใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีสติ ตลอดจนรวมถึงการเพิ่มรายได้ ในโลกออนไลน์ (cyber bullying)

ด้านลบจากการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมากไป ซึ่งจะมีผลกระทบต่อแนวทางการจัดการศึกษาได้อีก กล่าวคือ การเข้าถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้อย่างเท่าเทียมจริงหรือไม่ โดยเฉพาะยังมีกลุ่มเด็กนักเรียนอีกหลายล้านไม่สามารถเข้าไม่ถึงเทคโนโลยี ฉะนั้น การใช้งานเทคโนโลยี หรือสมาร์ทโฟนต่าง ๆ ก็ควรถูกนำไปใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียน หรือช่วยพัฒนาการเรียนการสอนของทั้งครูและนักเรียน กล่าวคือ “ทุกประเทศต้องหันมาสนใจและให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นอันดับแรก พร้อมทั้งสนับสนุนครู อาจารย์ที่เป็นผู้สอน ลดการใช้โลกออนไลน์เข้ามาสอนแทนการได้เข้าห้องเรียนจริง แม้จะมีความสะดวกแต่มันไม่สามารถทดแทนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนอย่างที่เราควรจะเป็นได้” ดังนั้น สิ่งสำคัญ คือ เราควรห้ามนักเรียนใช้โทรศัพท์มือถือในโรงเรียนหรือไม่ เพราะว่าอุปกรณ์ดังกล่าวมีทั้งคุณประโยชน์ ในการใช้และมีโทษอยู่ในตัวถ้าใช้งานอย่างไม่เหมาะสม

อาจกล่าวโดยสรุป เมื่อประมวลผล พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของนักเรียน ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน ทั้งในเชิงพฤติกรรม ทักษะคิด และการเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างสร้างสรรค์ ส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน บนกรอบของ “หลักจริยธรรม” (ความดี ความงาม และความสุภาพ) ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระดับคุณภาพการศึกษาภาพรวมของประเทศ



ข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลเชิงลึกพบว่า เด็กบางกลุ่มสามารถปรับตัวและใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ได้ดี ในขณะที่บางกลุ่มยังขาดแนวทางหรือผู้ชี้แนะอย่างเหมาะสม ทำให้จำเป็นต้องมีการวางแผนทางเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัย มีจริยธรรม และสร้างสรรค์ในหมู่นักเรียน ซึ่งควรมีการขับเคลื่อนใน 2 มิติ ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดตั้งนโยบาย “ห้องเรียนดิจิทัลมีชีวิต” (Living Digital Classroom) โรงเรียนในกรุงเทพฯ ควรได้รับการส่งเสริมให้พื้นที่การเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีอย่างมีชีวิตชีวา ไม่ใช่แค่ห้องคอมพิวเตอร์ที่เปิดเฉพาะคาบ แต่ต้องเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่นักเรียนสามารถสร้างผลงาน แก้ปัญหา สื่อสาร และแสดงตัวตนผ่านเทคโนโลยีได้ตลอดเวลา โดยมีครูเป็น “โค้ชดิจิทัล” ไม่ใช่เพียงผู้สอน

2. นโยบาย “เทคโนโลยีเพื่อความเป็นมนุษย์” กระทรวงศึกษาธิการควรออกแบบนโยบายที่ไม่เน้นแค่ให้เด็กใช้เทคโนโลยีเป็น แต่ให้ใช้เป็น เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม เช่น ส่งเสริมให้โรงเรียนจัด “โครงการเทคโนโลยีเพื่อชุมชน” หรือ “เทคโนโลยีเพื่อเพื่อน” โดยเน้นการสร้าง Empathy ผ่านนวัตกรรม เช่น เด็กออกแบบแอปช่วยเพื่อนที่เรียนช้ากว่า หรือผลิตคลิปให้ความรู้กับชุมชนผู้สูงอายุ

3. จัดตั้ง “เขตการเรียนรู้ดิจิทัล” ระดับเมืองกรุงเทพมหานครควรมีเขตนาร่องที่พัฒนาเป็น “Digital Learning District” ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียนต้นแบบ ศูนย์เทคโนโลยีสำหรับครอบครัว แหล่งเรียนรู้ชุมชนดิจิทัล โดยบูรณาการระหว่างโรงเรียน หน่วยงานท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และภาคธุรกิจ เพื่อผลักดันกรุงเทพฯ เป็นเมืองต้นแบบของ “การพัฒนาทางการศึกษาในยุค AI”

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. สร้าง “โค้ชชุดกิจกรรมดิจิทัล” ในแต่ละโรงเรียน โรงเรียนควรมีครูหรือเยาวชนที่ได้รับการอบรมเฉพาะทางด้านการออกแบบชุดกิจกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ใช้ Canva, Genially, AI tools สร้างกิจกรรมใหม่ ๆ ให้กับเพื่อน ๆ พร้อมทำคู่มือ/วิดีโอสาธิต เพื่อแลกเปลี่ยนข้ามโรงเรียนและข้ามเขตพื้นที่ และควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนได้เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรที่มีความทันสมัยเพื่อให้ครูผู้สอนได้นำมาถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียนในชั้นเรียนโปรแกรมต่างๆที่ทางกระทรวงศึกษาได้นำมาบรรจุในการเรียนการสอนนั้นถือว่ามีความทันสมัยในระดับหนึ่งแต่ก็ควรที่จะพัฒนาครูผู้สอนอยู่ตลอด

2. จัดตั้ง “คลินิกเทคโนโลยีสำหรับครอบครัว” ให้โรงเรียนเปิดพื้นที่การเรียนรู้ทุกวันเสาร์หรือช่วงเย็น ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาที่เน้นให้เด็กได้ศึกษาหาความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาสร้างกิจกรรมให้เด็ก-พ่อแม่เรียนรู้เทคโนโลยีไปด้วยกัน เช่น วิดีโอเทรนนิ่งตัวอย่างปลอดภัยโดยเน้นไปที่การใช้งานของเด็กที่ชำนาญตามลำพังควรมีการกวดขันให้เด็กที่ยังขาดวุฒิภาวะในการคิดและตัดสินใจได้มีผู้ปกครองให้ความควบคุมอยู่, วิธีคุยกับลูกเรื่องออนไลน์ป้องกันเด็กตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมไซเบอร์, หรือฝึกทำคอนเทนต์ร่วมกันในครอบครัวเพื่อเปลี่ยน “หน้าจอ” ให้กลายเป็น “พื้นที่ความสัมพันธ์” ถือเป็นกิจกรรมที่ล้นแล้วแต่มุ่งเน้นให้เด็กเรียนรู้และตระหนักรู้ในสิ่งที่ถูกผิด

3. ออกแบบกิจกรรม “เทคโนโลยีเชิงจริยธรรม” (Tech-Ethics Play) จัดกิจกรรมให้เด็กได้สวมบทบาทในสถานการณ์จำลอง เช่น เพื่อนแชร์ข่าวปลอม, เจอข้อความล่วงละเมิดทางเพศ, หรือ AI ตอบคำถามผิด แล้วให้เด็กได้คิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และอภิปราย เพื่อปลูกฝังความเป็นมนุษย์ในโลกดิจิทัล จะเห็นว่าเด็กเยาวชนมีความห่างไกลกับหลักจริยธรรมไปบ้างผู้เรียนเห็นว่าสังคมไทยเป็นเมืองพุทธ ควรสอดแทรกหลักธรรมให้เด็กได้เรียนรู้และซึมซับเพื่อความตระหนักรู้ผิดชอบชั่วดีเป็นพื้นฐานที่สำคัญแห่งการดำรงชีวิตถ้าเด็กเยาวชนมีสำนึกดีการกระทำผิดในสังคมจะลดน้อย



4. เปิดเวที “นักเรียนคิด นักเรียนทำ” กับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนโลก โรงเรียนควรจัดเวทีให้นักเรียนเสนอปัญหาเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ตัวเองพบเจอ เช่น Cyberbullying, การเปรียบเทียบตัวเองจากโซเชียลมีเดีย แล้วออกแบบทางแก้ร่วมกันผ่านกิจกรรม เช่น ทำแคมเปญ TikTok ด้านความรุนแรงในออนไลน์ ทำ Infographic “ดิจิทัลไม่ติดกับดัก” เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ โดยในกิจกรรมนี้อาจจะต้องอาศัยสถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการจัดการงานเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีพื้นที่ที่จะแสดงออกทางความคิดแสดงความเป็นตัวตนออกมาโดยมุ่งเน้นให้เด็กได้เห็นคุณค่าจากสิ่งที่ได้ทำเพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนคิดของเด็กเป็นการปลูกฝังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เมื่อมีเวทีที่เด็กได้แข่งขันและมีการให้รางวัลเป็นแรงจูงใจในการทำ ความดีและสร้างสรรค์ผลงานออกสู่สังคมต่อไป หากโรงเรียนไม่สร้างเวทีนี้ให้กับเด็กก็จะมีพื้นที่ให้เด็กได้แสดงความสามารถออกมา

5. สร้างเครือข่าย “เพื่อนแท้ดิจิทัล” (Digital Buddy) ให้นักเรียนที่มีทักษะเทคโนโลยีช่วยเพื่อนที่ยังไม่คล่อง โดยโรงเรียนสร้างระบบจับคู่แบบอาสาสมัคร เช่น “นักเรียนพี่เลี้ยงดิจิทัล” ฝึกให้เด็กได้แบ่งปันความรู้ ดูแลกันและกัน เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ร่วมกันไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังให้เด็กและเยาวชนไม่ได้รู้สึกโดดเดี่ยวเมื่อมีปัญหาที่ยังมีเพื่อนทางโลกออนไลน์ที่พร้อมซัพพอร์ตกันเป็นกำลังให้กันเป็นการลดความเครียดให้เด็กเยาวชนและเพื่อป้องกันปัญหาการคิดสั้นในเด็กและเยาวชนที่หาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้มี หายครอบครัวที่ไม่สามารถให้ความรักความอบอุ่นกับเด็กได้ดีด้วยสภาพปัญหาของแต่ละครอบครัวโดยหรือ ด้วยสภาพสังคมปัจจุบัน วิธีการสร้างเครือข่ายออนไลน์ถือเป็นวิธีสร้างกำลังใจให้เด็กได้เป็นอย่างดี และอาจจะ ขยายผลต่อไปสู่สังคมคนวัยทำงานหรือสังคมคนสูงวัยในสังคมที่ลูกหลานขยายครอบครัวด้วยสภาพสังคมที่ เปลี่ยนไปในปัจจุบัน ปัญหาของสูงวัยในปัจจุบันคือบางคนเกิดโรคซึมเศร้าจากการที่ขาดความอบอุ่นจาก ลูกหลาน เพราะฉะนั้นแนวทางนี้จึงสามารถที่จะใช้ได้ในทุกช่วงวัยโดยอาศัยความทันสมัยของเทคโนโลยีเข้ามา มีบทบาท

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ประเด็นด้านการป้องกันและความปลอดภัยในการใช้เทคโนโลยี ควรมีการศึกษาหาแนวทาง ป้องกันการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด โดยเฉพาะการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและการนำข้อมูลส่วนตัวไปใช้ในเชิง ฉกฉวยโอกาส เช่น การหลอกลวงหรือการโจรกรรมข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างมาตรการที่ช่วยให้ผู้ใช้งาน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างปลอดภัยมากขึ้น

2. ประเด็นด้านการสร้างภูมิคุ้มกันและจิตสำนึกในการใช้เทคโนโลยี ควรมีการศึกษาถึงแนว ทางการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องตั้งแต่ระดับพื้นฐาน เพื่อให้ เด็กและเยาวชนตระหนักถึงโทษ ความเสี่ยง และผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด รวมทั้งการบูร ณาการความรู้เหล่านี้ในระบบการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

3. ประเด็นด้านการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อการศึกษา ควรมีการวิจัยถึงผลดีและ ผลเสียของการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในห้องเรียน โดยเน้นการพัฒนาแนวทางที่ทำให้นักเรียนเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ และลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป ตลอดจนการพัฒนามาตรการเฝ้า ระวังผลกระทบด้านจริยธรรม ความปลอดภัย และความเท่าเทียมในการเข้าถึง

4. ประเด็นด้านนโยบายสาธารณะและดิจิทัลเวลบียิง (Digital Well-being) ควรมีการศึกษากรอบ นโยบายสาธารณะเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างสมดุล ไม่เป็นภัยต่อสุขภาพกายและใจ เช่น การกำหนด มาตรฐานเวลาในการใช้สมาร์ทโฟน การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางดิจิทัล (digital safe zone) รวมทั้งการจัดทำ โครงการรณรงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตดิจิทัลของประชาชน



บรรณานุกรม

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร,
- จุฑารัตน์ เกาะหวาย. (2563). *การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้บูรณาการแบบ STEM เรื่อง เลี้ยงสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5*. วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม. 15(3), 254–265.
- มูลนิธิมันพัฒนา. (2553). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้น 3 เมษายน 2568, จาก http://www.tsdf.or.th/th/semi_narevent/10268,
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2549). *นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน,
- ศิวาพร ศรีศักดิ์นันท์. (2558). “รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธทางสื่อออนไลน์ ของสื่อมวลชนไทย”. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรีย์พร แซ่เอี้ยบ, และ พลพจน์ เขาวีวัฒน์. (2561). การเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านจิตสาธารณะในสังคมไทยด้วยหลักสังคหัตถ์ 4. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*. 13(38), 1–14
- สำนักงานสหประชาชาติประเทศไทย. (2556). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)*. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2566, จาก <https://thailand.un.org/th/sdgs>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). “*ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579)*”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ศักดิ์กร สุวรรณเจริญ, สพฤตรา ธรรมาอนิทร์, สวัฒนา เกิดม่วง, องค์กริสา พินิจจันทร์ และ พรเลิศ ชุ่มชัย. (2562). พฤติกรรมและผลกระทบจากการใช้สมาร์โฟนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจังหวัดนนทบุรี. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข*, 29(3), 107–117.
- Audrey Azoulay, (2009). “*Smartphones at School? Only When They Clearly Support Learning*”, สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2567, จาก <https://www.unesco.org/en/articles/smartphones-school-only-when-they-clearly-support-learning>.
- UNESCO, (2023). “*Technology in Education: A Tool on Whose Terms?*”, *Global Education Monitoring Report 2023*. สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2567, จาก <https://gem-report-2023.unesco.org>.
- United Nations Thailand. (2559). *เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2568, จาก <http://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals/>



รูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี*

ACCESS PATTERN FOR SOCIAL SECURITY FOR THE ELDERLY IN SARABURI PROVINCE

¹วัชรกร เคยบรรจง, ²สุขเกษม ขุนทอง, ²สุรศักดิ์ บุญเทียน

¹Watcharakorn Koeibanjong, ²Sukkasem Khoonthong, ²Surasak Boonthian

¹มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น,

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Western University,

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: watcharakorn53077@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุ จังหวัดสระบุรี 2) เพื่อพัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุ จังหวัดสระบุรี และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 24 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของผู้สูงอายุในจังหวัดสระบุรีมีทั้ง **จุดแข็ง** คือ บุคลากรมีความพร้อม มีงบประมาณสนับสนุน และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ แต่ก็มี **จุดอ่อน** เช่น ผู้สูงอายุมีรายได้ไม่มั่นคง มีหนี้นอกระบบ การเดินทางลำบาก สุขภาพไม่แข็งแรง รวมถึงขาดการรวมกลุ่ม การสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพและโอกาสทางศาสนา นอกจากนี้ยังพบ **วิกฤต/สภาพปัญหา** ด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สิ่งอำนวยความสะดวก และการขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทั้งหมดส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจของผู้สูงอายุ

2. การพัฒนาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของผู้สูงอายุ แบ่งตาม 5 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ เน้นการบริหารเงินบำนาญ การจัดการหนี้ และส่งเสริมอาชีพเสริม ด้านสิ่งแวดล้อม เน้นการจัดวางสิ่งของในบ้านให้ปลอดภัย การจัดพื้นที่รอบบ้านและเทคโนโลยีฉุกเฉิน ด้านสุขภาพ เน้นการให้ความรู้การออกกำลังกาย โภชนาการ และการจัดการความเครียด ด้านสังคม เน้นการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเยี่ยมเยียนผู้ป่วย และใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ และ ด้านจิตใจ เน้นการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาและการฟังธรรม เพื่อพัฒนาจิตใจ

3. รูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของผู้สูงอายุ เน้นกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม ผ่านการจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มผู้เกษียณอายุหรือกลุ่มอาปณิก ที่สมัครใจ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ครอบคลุมทั้ง 5 มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ ด้านสังคม และด้านจิตใจ โดยเน้นบทบาทของผู้นำกลุ่ม การส่งเสริมความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ และ



การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร อันจะนำไปสู่ความมั่นคงในชีวิตหลังเกษียณอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การพัฒนา; การเข้าถึงหลักประกันทางสังคม; ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

This research has the following objectives: 1) to study the problems of access to social security for the elderly in Saraburi Province; 2) to develop guidelines for accessing social security for the elderly in Saraburi Province; and 3) to present a model for accessing social security for the elderly in Saraburi Province. It is a qualitative research. 24 key informants were specifically selected. The tools used were structured interviews and content analysis.:

1. The accessibility of social security for the elderly in Saraburi Province has strengths, including prepared personnel, financial support, and volunteers to care for the elderly. However, weaknesses include unstable incomes, informal debt, difficulty in traveling, poor health, and a lack of group formation, career opportunities, and religious opportunities. Furthermore, crises/problems related to the economy, health, facilities, and lack of social interaction have been identified, all of which negatively impact the mental well-being of the elderly.

2. Improving access to social security for the elderly is categorized into five dimensions: Economic: Focusing on pension management, debt management, and promoting supplementary occupations; Environment: Focusing on safe home storage, landscaping, and emergency technology; Health: Focusing on education on exercise, nutrition, and stress management; Social: Focusing on group activities for patient visits and using communication technology to build relationships; Psychic: Focusing on participation in Buddhist activities and listening to sermons for spiritual development.

3. The accessibility model for the elderly emphasizes social networking through the establishment of voluntary clubs or retirement or cremation groups to exchange information and engage in beneficial activities, covering all five dimensions: economic, environmental, health, social, and psychological. This emphasis is placed on the role of group leaders. Fostering relationships through activities that meet needs and using online platforms to connect with information will lead to a secure and happy retirement life.

Keywords: Development; Access to Social Security; Elderly

บทนำ

ปัจจุบันสังคมโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) อย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการแพทย์ที่ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ขณะที่อัตราการเกิดกลับลดลง ส่งผลให้สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ องค์การสหประชาชาติได้กำหนดนิยามว่าประเทศใดที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 10



หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7 จะถือว่าเป็นสังคมผู้สูงอายุ และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 และ 14 ตามลำดับ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเตรียมมาตรการรองรับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอนาคต

ประเทศไทยเองก็กำลังเข้าสู่ภาวะประชากรผู้สูงอายุ (Population Aging) ที่ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) ที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2566) ระบุว่าประเทศไทยกำลังเผชิญสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นจนใกล้เคียงระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ผลกระทบที่ตามมาคือความขาดแคลนแรงงานในระบบเศรษฐกิจ ภาระค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการและการรักษาพยาบาลที่สูงขึ้น รวมถึงความเปราะบางด้านรายได้ของผู้สูงอายุเอง ซึ่งส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาการสนับสนุนทางการเงินจากบุตร ขณะที่แนวโน้มดังกล่าวกลับลดลงอย่างต่อเนื่อง (อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร, 2560)

เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่ จังหวัดสระบุรีมีประชากรทั้งหมด 638,826 คน โดยมีผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 19.69 ของประชากรทั้งจังหวัด (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2566) ซึ่งสะท้อนว่าจังหวัดสระบุรีกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือผู้สูงอายุจำนวนมากไม่น้อยอยู่ในภาวะพึ่งพิง ทั้งกลุ่มติดบ้านและติดเตียงที่ต้องการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพอย่างเร่งด่วน ขณะเดียวกันยังพบว่าผู้สูงอายุจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์และหลักประกันทางสังคมได้อย่างครอบคลุมและเป็นธรรม ปัญหาดังกล่าวไม่เพียงกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและการงบประมาณของภาครัฐในระยะยาว

ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาและพัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรีอย่างเป็นระบบ โดยงานวิจัยนี้เลือกศึกษาเชิงลึกในพื้นที่อำเภอมวกเหล็ก เนื่องจากเป็นอำเภอที่มีความหลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว ตลอดจนมีความหลากหลายทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถสะท้อนปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างรอบด้าน อีกทั้งยังมีศักยภาพที่จะเป็นพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนารูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุที่สามารถขยายผลไปสู่ระดับจังหวัดได้ จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าว งานวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามสำคัญว่า ผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี โดยเฉพาะในอำเภอมวกเหล็ก เข้าถึงหลักประกันทางสังคมได้อย่างไร และควรมีแนวทางหรือรูปแบบใดในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความทั่วถึง ยั่งยืน และเป็นธรรม โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี 2) เพื่อพัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี โดยใช้อำเภอมวกเหล็กเป็นพื้นที่ต้นแบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการศึกษาสภาพปัญหาแนวทาง และการนำเสนอรูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุในจังหวัดสระบุรี ผ่านกรณีศึกษา



เชิงลึกในอำเภอมวกเหล็ก การวิจัยใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพหลายวิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมไม่สมบูรณ์ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เชิง SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) และการใช้แผนที่ความคิด (Mind Map) เพื่อจัดเก็บและเชื่อมโยงข้อมูลที่ซับซ้อน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและข้อเสนอเชิงรูปแบบ

พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยเลือกเฉพาะพื้นที่อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การเลือกพื้นที่มีหลักเกณฑ์สำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยจังหวัด โดยมีสัดส่วนผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 21 ของประชากรทั้งหมด ขณะที่หลายอำเภอ เช่น พระพุทธบาทและวิหารแดงมีเพียงร้อยละ 17-18 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566)
2. โครงสร้างเศรษฐกิจที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งเกษตรกรรม การท่องเที่ยว และอุตสาหกรรม ซึ่งสะท้อนมิติทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุที่ซับซ้อนกว่าพื้นที่อื่น
3. ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่เชื่อมต่อจังหวัดนครราชสีมาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีบทบาทเป็นประตูเศรษฐกิจและการคมนาคมระดับประเทศ
4. ความเป็นไปได้เชิงการวิจัย (Feasibility) ได้แก่ การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและความพร้อมของภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น

เมื่อเปรียบเทียบกับอำเภออื่น แม้อำเภอเมืองสระบุรีมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ แต่ความหนาแน่นของประชากรและการกระจุกตัวของบริการรัฐในเขตเมืองอาจไม่สะท้อนบริบทของพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทได้ครบถ้วน ขณะที่อำเภอมวกเหล็กสามารถสะท้อนทั้งพื้นที่ที่พัฒนาแล้วและพื้นที่ที่ยังต้องพัฒนา จึงมีความเหมาะสมในการทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ต้นแบบ” และสามารถนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับอำเภออื่นในจังหวัดได้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมุ่งเน้นผู้สูงอายุที่เกษียณอายุราชการ (ข้าราชการบำนาญ) และผู้เกี่ยวข้องในประเด็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสุขภาพ ด้านสังคม และด้านจิตใจ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารกลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุราชการ จำนวน 4 คน ได้แก่ ประธานและรองประธานผู้สูงอายุในระดับอำเภอมวกเหล็ก

กลุ่มที่ 2 สมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณอายุราชการ จำนวน 10 คน ซึ่งมีบทบาททางสังคม มีความเกี่ยวข้องกับนโยบายของผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ และเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงหลักประกันทางสังคม

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการระดับพื้นที่ จำนวน 10 คน ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ในประเด็น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และในด้านการกำหนดนโยบายและพัฒนา รูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมไม่สมบูรณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

1. ศึกษาสภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุ ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง และการวิเคราะห์ SWOT

2. พัฒนาแนวทางการเข้าถึง ด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมไม่สมบูรณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย

3. นำเสนอรูปแบบการเข้าถึง ด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการสร้างเครื่องมือเริ่มจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วร่างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คนตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาและภาษา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 รูป/คน ผลการตรวจสอบพบว่าค่า IOC เท่ากับ 1.00 ซึ่งอยู่ในระดับเหมาะสม แสดงว่าแบบสัมภาษณ์มีความสอดคล้องและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริง สุดท้ายผู้วิจัยได้ดำเนินการขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

ผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาสภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี (กรณีอำเภอมวกเหล็ก) พบว่า อำเภอมวกเหล็กมีสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้สูงอายุ 6,984 คน สะท้อนการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์และก่อให้เกิดความต้องการด้านการดูแลที่ซับซ้อนมากขึ้น ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจ ขณะเดียวกัน โครงสร้างบริการพื้นฐานของพื้นที่มีความพร้อมในระดับหนึ่ง ทั้งโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หน่วยบริการปฐมภูมิ ระบบสายด่วนฉุกเฉิน 1669 และช่องทางดิจิทัลทางสุขภาพ ตลอดจนกลไก “ศูนย์รวมสุข-โรงเรียนผู้สูงอายุ” และเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงบริการ “เชิงลึก” โดยเฉพาะบริการเฉพาะทาง การดูแลระยะยาวที่บ้าน และการเบิกใช้สิทธิอย่างทั่วถึงยังมีข้อจำกัดในหลายกลุ่มย่อยของผู้สูงอายุ

ในมิติเศรษฐกิจ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากยังมีรายได้ไม่มั่นคง พึ่งพาเบี้ยยังชีพ และการสนับสนุนจากครอบครัว การเข้าถึงงานที่เหมาะสมกับศักยภาพและแหล่งทุนยังทำได้จำกัด ส่งผลให้ความเสี่ยงหนี้อะบบและความเปราะบางทางการเงินเพิ่มขึ้น แม้พื้นที่จะมีทุนทางเศรษฐกิจจากแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและกิจกรรมอาชีพชุมชนที่สามารถต่อยอดเป็นการจ้างงานผู้สูงวัยแบบยืดหยุ่นและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้ก็ตาม ประเด็นนี้สะท้อน “ช่องว่าง” ระหว่างสวัสดิการพื้นฐานที่มีอยู่กับความมั่นคงทางรายได้ที่เพียงพอต่อค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่เพิ่มสูงขึ้นตามวัย

ด้านสิ่งแวดล้อมและผังเมือง พบว่าทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอมวกเหล็กเป็นจุดแข็งที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทว่าโครงสร้างกายภาพบางส่วนยังไม่เป็นมิตรกับผู้สูงวัยอย่างทั่วถึง เช่น ทางเท้าและทางลาดที่ไม่ปลอดภัย ระบบขนส่งสาธารณะที่เข้าถึงยากในบางพื้นที่ ตลอดจนมลภาวะทางอากาศและเสียงจากกิจการอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่ลำพังและต้องพึ่งพิงการเดินทางเพื่อรับบริการสาธารณะและบริการสุขภาพ

มิติสุขภาพสะท้อนภาพ “สองด้าน” ที่ดำเนินควบคู่กัน ด้านหนึ่ง ระบบบริการสาธารณสุขในพื้นที่มีความหลากหลายและตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงบริการพื้นฐานได้สะดวก อีกด้านหนึ่ง ภาระโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดสมอง) มีแนวโน้มสูง และยังขาดบริการเฉพาะทางและระบบดูแลระยะยาวที่บ้านอย่างครอบคลุมทั้งด้านบุคลากร อุปกรณ์ และงบประมาณ ค่าใช้จ่ายสุขภาพบางรายการยังเป็นภาระต่อครัวเรือน โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องพึ่งบริการเอกชนหรือยานอวกาศ ซึ่งทำให้ “การเข้าถึง” แม้มีช่องทาง แต่ยังไม่เท่าเทียมในทางปฏิบัติ



ในมิติทางสังคม พบเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มข้าราชการบำนาญ อาสาสมัครสาธารณสุข และการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากหน่วยงานการศึกษาจากระบบที่ทำงานอย่างมีพลัง ช่วยเสริมสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจแก่ผู้สูงอายุ ทว่า “ความต่อเนื่อง” ของกิจกรรมยังไม่สม่ำเสมอ การประสานงานข้ามหน่วยงานยังมีจุดติดขัด และผู้สูงอายุบางส่วนยัง “เข้าไม่ถึงข้อมูลสิทธิ” หรือขาดแรงจูงใจและทรัพยากรในการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรม ส่งผลให้เกิดภาวะเก็บตัว โดดเดี่ยว และถูกทอดทิ้งในกลุ่มเปราะบาง ซึ่งสัมพันธ์กับปัญหาด้านสุขภาพจิตที่เริ่มเด่นชัดขึ้น

ด้านจิตใจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนา การทัศนศึกษา และกิจกรรมจิตอาสา ช่วยส่งเสริมความหมายของชีวิตและความผาสุกภายในของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม กลุ่มติดบ้าน-ติดเตียงยังเข้าถึงกิจกรรมน้อย การเยี่ยมเยียนและการดูแลเชิงจิตสังคมยังขาดระบบสนับสนุนและงบประมาณต่อเนื่อง ทำให้ “ความงามทางใจ” ที่เกิดจากการได้ทำกิจกรรมที่มีความหมาย ยังกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มที่เดินทางและออกจากบ้านได้

เมื่อสังเคราะห์ภาพรวมในรอบ SWOT จะเห็นว่า พื้นที่มี “จุดแข็ง” สำคัญ ได้แก่ โครงสร้างบริการสุขภาพพื้นฐาน เครือข่ายสังคมเข้มแข็ง ทุนทางธรรมชาติและการท่องเที่ยว และสวัสดิการพื้นฐานจากรัฐ ขณะเดียวกัน “จุดอ่อน” หลักอยู่ที่ความไม่มั่นคงทางการเงินของครัวเรือนผู้สูงอายุ ความไม่ทั่วถึงของบริการเฉพาะทางและการดูแลระยะยาว สภาพแวดล้อมกายภาพที่ยังไม่เป็นมิตรผู้สูงวัยทั่วถึง และช่องว่างข้อมูลสิทธิ “โอกาส” ที่เห็นได้ชัดคือการต่อยอดการจ้างงานผู้สูงวัยแบบยืดหยุ่น วิสาหกิจชุมชน-ท่องเที่ยวสุขภาพ การพัฒนาเมืองเป็นมิตรผู้สูงอายุ และการใช้เทคโนโลยีสุขภาพดิจิทัล ส่วน “อุปสรรค/วิกฤติ” คือค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายสุขภาพที่สูงขึ้นรวดเร็ว ความต้องการดูแลระยะยาวที่เพิ่มขึ้นเร็วกว่าขีดความสามารถของระบบบริการ และการประสานนโยบายข้ามหน่วยงานที่ยังไม่ไร้รอยต่อ แสดงออกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สังเคราะห์รายมิติ (เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม จิตใจ)

มิติ	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)	โอกาส (O)	อุปสรรค/วิกฤติ (T)
เศรษฐกิจ	มีสวัสดิการพื้นฐาน (เบี้ยยังชีพ/บำนาญ/ประกันสังคม) ฐานกิจกรรมอาชีพชุมชน-ท่องเที่ยว	รายได้ไม่มั่นคง เข้าถึงงาน/แหล่งทุนยาก เสี่ยงหนี้นอกระบบ	จ้างงานยืดหยุ่น-ผู้สูงวัย วิสาหกิจชุมชน/กองทุนออมระยะยาว หนุนโดยสถานประกอบการท้องถิ่น	ค่าครองชีพและค่ารักษาพยาบาลสูง ระบบจ้างงานจำกัด
สิ่งแวดล้อม	ทรัพยากรธรรมชาติ/เกษตรท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมือง/คมนาคมช่วยเข้าถึงบริการ	บางพื้นที่กายภาพไม่เอื้อ มลภาวะอากาศ/เสียง การเดินทางใช้เวลานาน	พัฒนาเมืองเป็นมิตรผู้สูงอายุ พื้นที่สาธารณะออกกำลังกาย/พบปะ	โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ/ขนส่งยังไม่ครอบคลุมความต้องการสูงวัย
สุขภาพ	ระบบบริการหลากหลาย เข้าถึงง่าย มีช่องทางฉุกเฉิน-ดูแลระยะยาว โรงเรียนผู้สูงอายุ/ศูนย์รวมสุข/อสม.	NCDs สูง ขาดบุคลากรเฉพาะทาง/ดูแลระยะยาวที่บ้าน	ป้องกันโรคเชิงรุก เวชศาสตร์ครอบครัว-ดิจิทัลสุขภาพ แพลตฟอร์มติดตามสุขภาพ	ความต้องการดูแลระยะยาวเพิ่มเร็ว บริการเฉพาะทางไม่เพียงพอ



มิติ	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)	โอกาส (O)	อุปสรรค/วิกฤติ (T)
		ค่าใช้จ่ายยาหรือบริการบางส่วน		
สังคม	เครือข่ายชมรม/ข้าราชการ บำนาญ/อาสาสมัครเข้มแข็ง การเรียนรู้ตลอดชีวิต (กศน.)	การรวมกลุ่มไม่ต่อเนื่อง บางส่วน เก็บตัว เข้าถึง ข้อมูลสิทธิน้อย	จิตอาสา แพลตฟอร์มออนไลน์เชื่อมโยง นโยบาย “ไม่ทอดทิ้งผู้สูงอายุ”	ความไม่ต่อเนื่องของกิจกรรม-งบ/อุปกรณ์ จำกัด การประสานงานหลายหน่วยงานยังไม่สิ้นไหล
จิตใจ	กิจกรรมพุทธศาสนา/ทัศนศึกษาเสริมคุณค่า-ความภาคภูมิใจ	กลุ่มเปราะบาง เข้าถึงกิจกรรมยาก ขาดการเยี่ยมเยียนอย่างเป็นระบบ	โครงการเยี่ยมบ้าน/เพื่อนช่วยเพื่อน งบหนุนกิจกรรมกลุ่มติดบ้าน-ติดเตียง	โดดเดี่ยว-เหงา-ซึมเศร้า หากขาดกลไกดูแลเชิงรุก

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ว่า อำเภอมวกเหล็กมีฐานทุนทางสังคมและโครงสร้างบริการที่เพียงพอจะเป็น “ฐานรองรับหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุ” แต่การเข้าถึงที่เป็นธรรมและทั่วถึงในทั้งห้ามิติยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะประเด็นเศรษฐกิจครัวเรือน บริการสุขภาพเฉพาะทางและการดูแลระยะยาว สภาพแวดล้อมกายภาพที่ปลอดภัยและเข้าถึงได้ การสื่อสารสิทธิ และการดูแลด้านจิตใจของผู้พึ่งพิง ผลลัพธ์ดังกล่าวจึงสะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนของการขับเคลื่อนเชิงระบบแบบบูรณาการ ทั้งการเสริมเศรษฐกิจผู้สูงวัย การยกระดับบริการสุขภาพและดูแลระยะยาวที่บ้าน การปรับสภาพแวดล้อมเมืองให้เป็นมิตรผู้สูงอายุ การสื่อสารสิทธิแบบเชิงรุก และการจัดบ-อุปกรณ์ให้ศูนย์กิจกรรมผู้สูงอายุ เพื่อให้หลักประกันทางสังคมเกิดผลจริงกับผู้สูงอายุทุกกลุ่มในพื้นที่อย่างเท่าเทียมและยั่งยืน

ผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ซึ่งมุ่ง “พัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี” สะท้อนว่าการยกระดับการเข้าถึงจำเป็นต้องดำเนินแบบบูรณาการ ครอบคลุมทั้งเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และจิตใจ โดยยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง เชื่อมกำลังของครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพ และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เข้าด้วยกันให้เกิดกลไก “ไร้รอยต่อ” ที่ทั้งเข้าถึงง่าย ใช้งานได้จริง และยั่งยืน

ในมิติเศรษฐกิจ งานวิจัยพัฒนาชุดแนวทางเสริมความมั่นคงทางการเงินที่เน้น “รู้เท่าทัน วางแผน หลีกเลี่ยงความเสี่ยง” เริ่มจากการยกระดับความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับการบริหารเงินบำนาญและรายได้หลังเกษียณ ผ่านหลักสูตรสัดส่วนรายจ่าย-ออมแบบ 50-30-20 การทำบัญชีครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ และการกันเงินสำรองฉุกเฉินอย่างน้อย 3-6 เท่าของค่าใช้จ่ายรายเดือน แนวทางย้าให้หลีกเลี่ยงการลงทุนความเสี่ยงสูงและหนี้นอกระบบ โดยหากจำเป็นต้องกู้ยืมให้เป็น “หนี้เพื่อการลงทุนที่ก่อรายได้” ภายใต้อัตราดอกเบี้ยต่ำและเงื่อนไขที่เป็นธรรม พร้อมสร้าง “กลุ่มบำนาญ/กลุ่มเพื่อนร่วมอาชีพ” เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยตรวจทานการตัดสินใจทางการเงิน และเจรจาเข้าถึงแหล่งทุนถูกกฎหมาย นอกจากนี้ยังพัฒนาเครื่องมือต่อ ยอดรายได้ที่เหมาะสมกับวัย เช่น การจ้างงานยืดหยุ่น วิสาหกิจชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และโครงการธนาคารขยะ/รีไซเคิล สร้างรายได้เล็กน้อยแต่สม่ำเสมอควบคู่การออมในสหกรณ์ออมทรัพย์หรือหุ้นสหกรณ์ที่มั่นคง ทั้งหมดนี้ช่วยลดความเสี่ยงการขาดสภาพคล่องและการพึ่งพาหนี้ นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่รองรับค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพในระยะยาวได้ดีขึ้น



มิติสิ่งแวดล้อมได้ข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่ได้ทันทีในครัวเรือนควบคุมมาตรการระดับชุมชน ภายในบ้านเน้นหลัก 5ส (สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย) จัดวางของเป็นหมวดหมู่ หยิบจับง่าย ลดสิ่งกีดขวาง ติดตั้งราวจับ จุดกันลื่น จัดแสงสว่างเพียงพอโดยเฉพาะทางเดิน-บันได-ห้องน้ำ และพิจารณาอุปกรณ์ช่วยฉุกเฉิน เช่น ออดเตือนหรือระบบแจ้งเหตุ ส่วนรอบบ้านมุ่งพื้นผิวไม่ลื่น ทางเดินเรียบ มีที่นั่งพัก จุดแสงสว่างเหมาะสม ภูมิทัศน์ร่มรื่นแต่ไม่รก ลดความเสี่ยงการสะดุด/หกล้ม และย้ายมาตรฐานห้องน้ำผู้สูงอายุ (พื้นกันลื่น ชักโครกนั่งราบ ราวจับ ทางลาดในจุดต่างระดับ) ระดับชุมชนเสนอให้ อปท. และหน่วยงานท้องถิ่นปรับปรุงทางเท้า จุดข้าม พื้นที่สาธารณะ และระบบขนส่งให้ “เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ” รวมถึงส่งเสริมเทคโนโลยีเพื่อความปลอดภัยและการสื่อสารยามฉุกเฉิน เพื่อให้การอยู่อาศัยและการเดินทางประจำวันปลอดภัยขึ้นอย่างทั่วถึง

ในมิติสุขภาพ แนวทางเน้น “ป้องกันนารักษา-ปฐมภูมิแข็งแรง-ดูแลระยะยาวถึงบ้าน-ดิจิทัลเฮลท์ช่วยได้” ประกอบด้วยการส่งเสริมกิจกรรมทางกายที่เหมาะสมกับวัย (เดิน แกว่งแขน โยคะ ไทเก๊ก กายบริหาร แรงต้านเบา ๆ) สอดรับหลัก 3อ. 2ส. และการให้ความรู้เรื่องโภชนาการ การใช้ยา การเฝ้าระวังอาการตนเอง เสริมด้วยการตรวจคัดกรองสม่ำเสมอ (NCDs กระดูกและข้อ มะเร็งที่จำเป็น) และไปพบแพทย์ตามนัดอย่างเคร่งครัด ระดับระบบบริการ ผลการศึกษาเสนอให้ยกระดับบริการปฐมภูมิและระบบดูแลระยะยาว (LTC) ที่บ้าน โดยเชื่อมบทบาท อสม./นักบริบาล-รพ.สต.-โรงพยาบาล กับข้อมูลสุขภาพดิจิทัลและระบบส่งต่อฉุกเฉิน เพื่อให้ผู้มีภาวะพึ่งพิงเข้าถึงบริการได้จริง ลดค่าใช้จ่ายจากการเดินทางและการรอคอย พร้อมกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะจิต เช่น การนอนหลับมีคุณภาพ การจัดการความเครียดด้วยสมาธิ/หายใจ และการเข้าร่วมชมรมสุขภาพในชุมชน

มิติสังคมพัฒนากลยุทธ์ “โครงข่าย-กิจกรรม-กลไกสนับสนุน” ให้ผู้สูงอายุเข้าถึงทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากสร้างเครือข่ายการสื่อสารผ่านกลุ่ม LINE/แพลตฟอร์มชุมชน เพื่อประกาศข่าว นัดหมาย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดตั้งชมรมหลายระดับ (ตำบล รพ.สต. หมู่บ้าน) และ “กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน” เพื่อเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดบ้าน-ติดเตียง มอบสิ่งของจำเป็น เชื่อมต่อวันนัดคลินิกโรคเรื้อรังกับกิจกรรมให้ความรู้สุขภาพ และบริหารเบื้องต้น เสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและชนบทชุมชน เช่น รดน้ำดำหัว/ทำบุญ เพื่อกระชับสัมพันธ์ระหว่างวัย ด้าน “หลักประกันสังคมชุมชน” ผลวิจัยชี้แนวทางส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มฅาปนกิจ/สวัสดิการชุมชน โดยสื่อสารสิทธิประโยชน์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ สร้างเงินสมทบและกองทุนช่วยเหลือ ทั้งยามอยู่และยามจาก ตลอดจนแผนโครงการธนาคารขยะให้เกิดรายได้เพื่อนำไปออม/ทำประกันชีวิตกลุ่ม เพิ่มกันชนทางการเงินและลดภาระลูกหลานในวาระสุดท้าย

มิติด้านจิตใจตอกย้ำ “การเห็นคุณค่า ไม่ทอดทิ้ง มีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย” โดยออกแบบกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีบทบาทและเป็นที่ยอมรับ เช่น การเป็นอาสาสมัคร อสม./นักบริบาล การถ่ายทอดประสบการณ์เป็นวิทยากร การทำงานจิตอาสาเยี่ยมเพื่อนผู้ป่วย รวมทั้งกิจกรรมทัศนศึกษาพุทธสถาน การสวดมนต์-สมาธิ เพื่อหล่อเลี้ยงความสุขภายใน ควบคุมการสังเกตสัญญาณทุกข์ทางใจอย่างไว พุดคุย รับฟัง และเชื่อมต่อไปยังบริการที่เหมาะสม ครอบครัวยกเว้นเป็นด่านหน้าของการประคับประคองใจ แสดงความเคารพ รับฟัง ลดการทำให้รู้สึกเป็นภาระ และเปิดโอกาสให้พบปะลูกหลาน/เพื่อนอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อนำทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็น “แนวทางเชิงยุทธศาสตร์” งานวิจัยเสนอหลักการ 4 ประการ ได้แก่ (1) การบูรณาการ นโยบาย-บริการ-ชุมชนให้เดินไปด้วยกัน ลดความซ้ำซ้อนและช่องว่างการเข้าถึง (2) การมีส่วนร่วม ให้ผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานร่วมออกแบบ-ตัดสินใจ-ติดตามผล (3) การเสริมพลัง สร้างศักยภาพให้ผู้สูงอายุดูแลตนเองและเป็นผู้ให้ในชุมชนได้ และ (4) ความยั่งยืน พัฒนาเครื่องมือ/กองทุน/กลไกที่ต่อเนื่องได้จริงในระดับท้องถิ่น จากการดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้ คาดว่าจะยกระดับ



“การเข้าถึงหลักประกันทางสังคม” ให้ครอบคลุมเท่าเทียมขึ้น ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น อยู่บ้านและชุมชนได้อย่างปลอดภัย สุขภาพกาย-ใจดีขึ้น มีส่วนร่วมทางสังคมอย่างมีความหมาย และได้รับการดูแลที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยของบันปลายชีวิตอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคม ผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี สามารถสังเคราะห์ได้ว่า งานวิจัยได้พัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยที่ครอบคลุมทั้ง 5 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และจิตใจ โดยใช้แนวคิดบูรณาการและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ ไปจนถึงภาคประชาสังคมและเอกชน

ในด้านเศรษฐกิจ ผลการศึกษาเสนอรูปแบบ “การออม-การกักตุน-การลงทุน” ที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยเน้นการสร้างวัฒนธรรมการออมก่อนใช้ การรวมกลุ่มเพื่อออมเงินหรือกักตุนยามฉุกเฉินอย่างโปร่งใส และการลงทุนในทางเลือกที่มั่นคง เช่น การฝากเงินกับสถาบันที่น่าเชื่อถือ การซื้อทองคำ การลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ ตลอดจนการประกอบธุรกิจขนาดเล็กตามความถนัด ทั้งหมดนี้มุ่งให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันทางรายได้ที่มั่นคง ลดภาระพึ่งพิงครอบครัว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ในด้านสิ่งแวดล้อม งานวิจัยเสนอการจัดการพื้นที่ทั้ง “ภายในบ้าน” และ “รอบบริเวณบ้าน” ให้ปลอดภัยและเป็นระเบียบ โดยอาศัยหลัก 5ส (สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย) ควบคู่กับการปรับสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเคลื่อนไหว เช่น ทางเดินปลอดภัยกีดขวาง แสงสว่างเพียงพอ ราวจับและพื้นกันลื่น พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศร่มรื่นและพื้นที่พักผ่อนที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิต การออกแบบเช่นนี้ช่วยลดความเสี่ยงอุบัติเหตุและเสริมความมั่นใจให้ผู้สูงอายุอยู่อาศัยอย่างปลอดภัย

ในด้านสุขภาพ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเน้นการดูแลแบบองค์รวม ทั้งการดูแลร่างกายในครอบครัว การออกกำลังกายที่เหมาะสม การตรวจสุขภาพเป็นประจำ การให้ความรู้ด้านโภชนาการและการใช้ยาอย่างถูกต้อง ตลอดจนการป้องกันอุบัติเหตุในบ้านและชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายบริการสุขภาพ เช่น อสม. นักบริบาล และสถานพยาบาล เพื่อดูแลทั้งผู้สูงอายุทั่วไปและกลุ่มพึ่งพิง นอกจากนี้ยังมีแนวทางส่งเสริมสุขภาพจิตผ่านกิจกรรมสมาธิ ศิลปบำบัด และการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือทางใจในชุมชน

ในด้านสังคม งานวิจัยชี้ให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเข้าถึงกองทุนการเงิน กองทุนชุมชน และกลุ่มฌาปนกิจ เพื่อสร้างหลักประกันทางสังคมทั้งในยามปกติและยามสูญเสีย การสนับสนุนให้เกิดชมรมผู้สูงอายุและกิจกรรมอาชีพร่วมกัน เช่น กลุ่มทำขนม นวดแผนไทย หรือโฮมสเตย์ เป็นช่องทางเพิ่มรายได้และสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ขณะเดียวกัน การจัดตั้งเครือข่ายทางสังคมและการใช้เทคโนโลยี เช่น กลุ่มไลน์หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงข่าวสารและความช่วยเหลือได้อย่างรวดเร็ว

ในด้านจิตใจ ผลการศึกษาเสนอแนวทางเสริมสร้างสุขภาวะทางใจของผู้สูงอายุด้วยการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ รวมถึงกิจกรรมนันทนาการและงานสำคัญในครอบครัวและชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่า ไม่ถูกทอดทิ้ง และได้รับการดูแลอย่างอบอุ่น อีกทั้งยังเน้นการคัดกรองและเฝ้าระวังสุขภาพจิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันภาวะซึมเศร้าหรือความเครียดที่อาจเกิดขึ้น

สุดท้าย งานวิจัยได้นำเสนอโครงสร้าง “โมเดลพลังบูรณาการ” เพื่อการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงกลไกตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ไปจนถึงครัวเรือน พร้อมระบบข้อมูลกลาง การสื่อสารประชาสัมพันธ์ และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้รูปแบบดังกล่าวนำไปสู่การปฏิบัติจริง สร้างความมั่นคงและคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน



อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยที่มุ่งศึกษาสภาพปัญหาการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของผู้สูงอายุอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ชี้ให้เห็นว่าสังคมในพื้นที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องถึง 6,984 คน ปรากฏการณ์นี้ไม่เพียงสะท้อนถึงโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไป หากยังทำให้ความต้องการด้านการดูแลผู้สูงอายุมีความซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจ แม้ว่าในพื้นที่จะมีโครงสร้างบริการพื้นฐานรองรับ เช่น โรงพยาบาล ศูนย์สุขภาพ หน่วยบริการปฐมภูมิ และเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข แต่เมื่อพิจารณาการเข้าถึงในเชิงลึก โดยเฉพาะบริการเฉพาะทาง การดูแลระยะยาวที่บ้าน และการใช้สิทธิอย่างทั่วถึง ยังพบข้อจำกัดที่ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงบริการที่ควรได้รับอย่างเท่าเทียม

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับรายงานของ ERIA ที่ระบุว่าประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดในไม่กี่ทศวรรษข้างหน้า ขณะที่ครอบครัวยังคงเป็นกลไกหลักในการดูแล แต่ก็เริ่มมีข้อจำกัดมากขึ้นเมื่อประชากรผู้สูงอายุเติบโตเร็วเกินกว่าที่ระบบครอบครัวและชุมชนจะรองรับได้ (Wongboonsin, Aungsuroch, & Hatsukano, 2020) โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่ผู้สูงอายุในพื้นที่ยังคงพึ่งพาเบี้ยยังชีพและการโอนจากครอบครัวเป็นหลัก รายได้ไม่มั่นคง และมีความเสี่ยงต่อภาระหนี้สิน ซึ่งสอดคล้องกับรายงาน Situation of the Thai Older Persons 2022 ที่ชี้ว่าผู้สูงอายุไทยจำนวนมากยังขาดความมั่นคงทางการเงิน แม้จะได้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐานแต่ก็ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ (Department of Older Persons, 2023)

ในขณะเดียวกัน ภาระโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น เบาหวานและความดันโลหิตสูง ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ การเข้าถึงบริการสุขภาพเฉพาะทางและระบบดูแลระยะยาวที่บ้านยังไม่ครอบคลุม บุคลากรและงบประมาณมีจำกัด ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพบางส่วนกลายเป็นภาระของครัวเรือน โดยเฉพาะเมื่อจำเป็นต้องใช้บริการเอกชนหรือยานอกบัญชี ประเด็นนี้สอดคล้องกับรายงานของ World Bank ที่ชี้ให้เห็นว่าระบบดูแลผู้สูงอายุของไทยยังคงพึ่งพาครอบครัวและอาสาสมัครเป็นหลัก ขณะที่บริการดูแลระยะยาวเชิงสถาบันมีค่าใช้จ่ายสูงและยังไม่ครอบคลุมในระบบหลักประกันสุขภาพ (Glinskaya, Walker, & Wanniarachchi, 2021)

ในด้านสังคม แม้ว่าพื้นที่จะมีเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มบ้านญาติ และอาสาสมัครที่ช่วยสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจแก่ผู้สูงอายุ แต่กิจกรรมเหล่านี้ยังขาดความต่อเนื่องและยังมิได้มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งที่ไม่เข้าถึงข้อมูลสิทธิ ขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และประสบปัญหาความโดดเดี่ยวหรือสุขภาพจิตเปราะบาง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานระดับชาติล่าสุดที่พบว่าผู้สูงอายุจำนวนมากยังต้องการกลไกทางสังคมเพื่อลดภาวะการถูกทอดทิ้งและการเก็บตัว (Department of Older Persons, 2023) ยิ่งไปกว่านั้น สภาพแวดล้อมทางกายภาพในบางพื้นที่ยังไม่เอื้อต่อการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น ทางเท้าที่ไม่ปลอดภัย ระบบขนส่งที่เข้าถึงยาก และปัญหามลภาวะจากอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ล้วนกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรง

เมื่อสังเคราะห์ภาพรวม ผลการวิจัยในอำเภอมวกเหล็กสะท้อนประเด็นสำคัญที่รายงานระดับชาติและนานาชาติได้ชี้ไว้ตรงกัน ได้แก่ ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ความไม่ทั่วถึงของบริการสุขภาพและการดูแลระยะยาว สภาพแวดล้อมที่ยังไม่ปลอดภัย และช่องว่างด้านการเข้าถึงสิทธิและข้อมูล ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการบูรณาการกลไกด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างระบบหลักประกันทางสังคมที่มีความเท่าเทียม ทั่วถึง และยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต



อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยที่มุ่งพัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมของผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี สะท้อนถึงความจำเป็นที่ต้องอาศัยการบูรณาการหลายภาคส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพ และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อสร้างกลไกที่เชื่อมโยงอย่างไร้รอยต่อและมีผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาแนวทางดังกล่าวมิได้มุ่งเพียงเพิ่มช่องทางหรือจำนวนบริการ แต่ต้องเป็นการยกระดับ “คุณภาพการเข้าถึง” ให้สะดวก ปลอดภัย เท่าเทียม และยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงเผชิญความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางกายภาพก็ยังไม่เอื้อต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงวัยในบางพื้นที่ ความท้าทายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างที่ต้องได้รับการแก้ไขเชิงโครงสร้าง ซึ่งผลวิจัยได้พัฒนาแนวทางปฏิบัติที่ตอบโจทย์ทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน เช่น การยกระดับความรู้ทางการเงิน การสร้างสหกรณ์ออมทรัพย์และกลุ่มบำนาญ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัย ตลอดจนการเสริมสร้างเครือข่ายสังคมและการดูแลจิตใจของผู้สูงอายุ แนวทางเหล่านี้สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยของ นิสิต บุญอะริ้ว และกองทิพย์ ปินะกาโน (2567) ซึ่งได้พัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพโดยใช้กลไกชุมชนและการประสานงานระหว่างหน่วยบริการสุขภาพ พบว่าการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในท้องถิ่นสามารถช่วยลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ รายงานของ World Bank (Caring for Thailand's Aging Population) ยังชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาระบบดูแลระยะยาวที่บ้าน (LTC) ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเฝ้าระวังสุขภาพและลดค่าใช้จ่ายแฝงจากการเดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอจากผลการวิจัยที่เน้นการเสริมพลังเครือข่าย อสม. นักบริบาล และครอบครัว ในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงโดยเชื่อมโยงกับระบบบริการปฐมภูมิและโรงพยาบาล ผลการวิจัยและหลักฐานเชิงประจักษ์จากรายงานดังกล่าวต่างยืนยันว่าการสร้างแนวทางที่บูรณาการทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และจิตใจ เป็นรากฐานสำคัญในการทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างมั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

โดยองค์รวม ผลครั้งนี้ชี้ว่าการพัฒนาแนวทางการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุไม่อาจพิจารณาแยกขาดจากมิติอื่น ๆ ได้ แต่ต้องมองแบบองค์รวมที่ผู้สูงอายุสามารถ “พึ่งพาตนเองได้มากที่สุด มีเครือข่ายคอยสนับสนุน และได้รับหลักประกันที่เหมาะสมกับสถานะชีวิต” ผลวิจัยจึงไม่เพียงสอดคล้องกับข้อค้นพบเชิงนโยบายระดับชาติและนานาชาติ แต่ยังสนับสนุนให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปปรับใช้จริงในระดับพื้นที่ ซึ่งถือเป็นรากฐานของการสร้างสังคมผู้สูงอายุที่มั่นคงและยั่งยืนในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยที่มุ่งนำเสนอรูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี ได้สะท้อนภาพการพัฒนาแบบเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และจิตใจ โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง พร้อมเชื่อมโยงกลไกตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน เพื่อสร้าง “โมเดลพลังบูรณาการ” ที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับรายงาน Thailand Social Protection Diagnostic Review (ILO, UNICEF, IOM & UN Women, 2022) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบหลักประกันทางสังคมของไทยยังคงกระจุกกระจายและขาดความเป็นเอกภาพ จึงจำเป็นต้องพัฒนาให้มีความครอบคลุม บูรณาการ และมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานมากขึ้น เพื่อลดช่องว่างของบริการและสร้างหลักประกันทางรายได้ที่ยั่งยืนแก่ผู้สูงอายุ นอกจากนี้ รายงานยังเน้นถึงความสำคัญของการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจควบคู่กับการ



ลงทุนด้านบริการสุขภาพและการดูแลระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอในงานวิจัยที่เสนอแนวทาง “การออม-การกักเก็บ-การลงทุน” ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ตลอดจนการพัฒนาสภาพแวดล้อมและบริการสุขภาพในชุมชนให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และในงานของ Wongboonsin, Aungsuroch และ Hatsukano (2020) ได้ยืนยันว่าครอบครัวยังคงเป็นกลไกหลักในการดูแลผู้สูงอายุ แต่ด้วยโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ครอบครัวเพียงลำพังไม่สามารถรองรับภาระนี้ได้อย่างยั่งยืน การพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวที่ใช้ทั้งบุคลากรมืออาชีพและเครือข่ายชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยที่นำเสนอให้เกิดความร่วมมือระหว่าง อสม. นักบริบาล หน่วยบริการสุขภาพ และเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อสร้างกลไกการดูแลที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่รายงาน Situation of the Thai Older Persons 2022 (Department of Older Persons, 2023) เน้นว่าความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทยยังเผชิญข้อท้าทาย ทั้งในแง่ความเพียงพอของรายได้และความยั่งยืนของระบบบำนาญและสวัสดิการ ซึ่งกำลังเผชิญแรงกดดันจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุและการหดตัวของประชากรวัยแรงงาน รายงานยังเสนอให้เสริมสร้างทักษะอาชีพใหม่และสนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุ เพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว แนวทางนี้สอดคล้องโดยตรงกับผลวิจัยที่เสนอการพัฒนาอาชีพร่วมในชุมชนและการสร้างกองทุนการเงิน-กองทุนชุมชนเพื่อเป็นหลักประกันในยามวิกฤติ

เมื่อสังเคราะห์ภาพรวม ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสอดคล้องกับแนวนโยบายและข้อค้นพบระดับประเทศและนานาชาติที่เน้นการบูรณาการและการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างระบบหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุที่มีความครอบคลุม เท่าเทียม และยั่งยืน การนำ “โมเดลพลังบูรณาการ” ที่เน้นผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางไปใช้ในทางปฏิบัติ ย่อมสามารถเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม และจิตใจ ตลอดจนเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุในจังหวัดสระบุรี และสามารถต่อยอดเป็นกรณีตัวอย่างให้พื้นที่อื่นของประเทศได้

องค์ความรู้การวิจัย

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหา

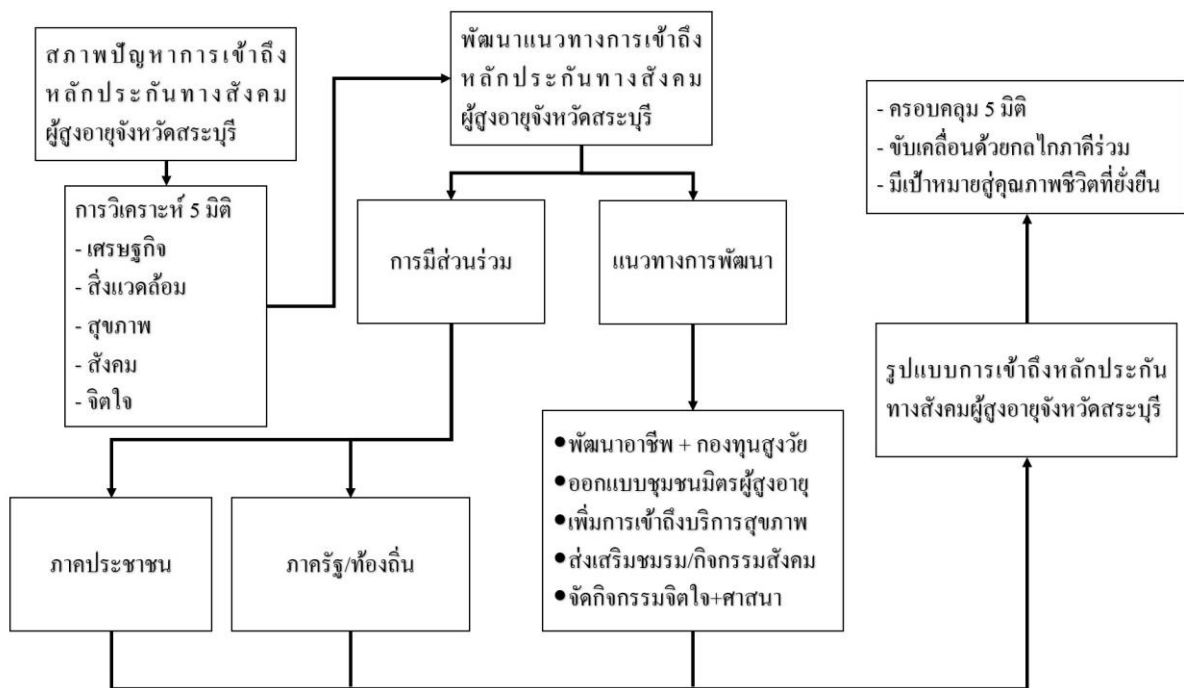
ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยมีผู้สูงอายุ 6,984 คน คิดเป็นสัดส่วนที่เพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความต้องการด้านการดูแลที่ซับซ้อนใน 5 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และจิตใจ แม้พื้นที่จะมีโครงสร้างบริการพื้นฐาน เช่น โรงพยาบาล หน่วยบริการปฐมภูมิ และเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญ ทั้งด้านรายได้ที่ไม่มั่นคง การเข้าถึงบริการสุขภาพเฉพาะทาง การดูแลระยะยาวที่บ้าน และความไม่ต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง “ช่องว่าง” ของระบบหลักประกันทางสังคมที่ยังไม่ครอบคลุมและทั่วถึง

2. การพัฒนาแนวทางการเข้าถึง

ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 งานวิจัยได้ออกแบบแนวทางการพัฒนา โดยใช้ การบูรณาการและการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วนเป็นกลไกสำคัญ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ ไปจนถึงภาคเอกชนและประชาสังคม แนวทางที่พัฒนาขึ้นครอบคลุมการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การจัดสภาพแวดล้อมให้ปลอดภัยและเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การยกระดับบริการสุขภาพเชิงป้องกันและการดูแลระยะยาว การสร้างเครือข่ายกิจกรรมทางสังคม รวมถึงการดูแลสุขภาพจิตและคุณค่าภายในใจของผู้สูงอายุ แนวทางเหล่านี้สะท้อน “การขับเคลื่อนเชิงระบบ” ที่ตอบสนองปัญหาที่พบจากการวิเคราะห์ในขั้นแรก และสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่อย่างแท้จริง

3. การสร้างรูปแบบการเข้าถึง

ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 งานวิจัยได้สังเคราะห์เป็น “รูปแบบการเข้าถึงหลักประกันทางสังคม ผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี” หรือ “โมเดลพลังบูรณาการ” ซึ่งมีลักษณะครอบคลุม 5 มิติ ขับเคลื่อนโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และตั้งเป้าหมายไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ภายใต้กลไกการดำเนินงานที่ประกอบด้วย การพัฒนาอาชีพและกองทุนผู้สูงอายุ การออกแบบชุมชนมิตรผู้สูงอายุ การเพิ่มการเข้าถึงบริการสุขภาพ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม และการจัดกิจกรรมด้านจิตใจ-ศาสนา ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับ แผนภาพที่แสดงเส้นทางจากการวิเคราะห์ปัญหาไปสู่การมีส่วนร่วมและแนวทางการพัฒนา จนกระทั่งนำไปสู่รูปแบบการเข้าถึงที่สมบูรณ์



แผนภาพที่ 1 การเข้าถึงหลักประกันทางสังคมผู้สูงอายุจังหวัดสระบุรี

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลักดันนโยบายบูรณาการด้านผู้สูงอายุแบบครอบคลุม 5 มิติ รัฐควรกำหนดยุทธศาสตร์การดูแลผู้สูงอายุที่ครอบคลุมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และจิตใจ โดยบูรณาการงบประมาณจากหลายหน่วยงานเข้าสู่กลไกเดียว เพื่อให้เกิดการจัดการที่ต่อเนื่องและลดความซ้ำซ้อน
2. สร้างระบบประกันรายได้ผู้สูงอายุที่มั่นคงและยั่งยืน จากปัญหารายได้ไม่มั่นคงและการพึ่งพาเบี้ยยังชีพ ควรยกระดับสวัสดิการเป็นระบบรายได้พื้นฐานถ้วนหน้า (Universal Pension) หรือเพิ่มสัดส่วนเบี้ยยังชีพตามค่าครองชีพ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจระยะยาว
3. กำหนดนโยบายเมืองและชุมชนเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age-Friendly Cities/Communities) โดยเน้นการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมให้ปลอดภัย เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับมาตรฐานสากลของ WHO เพื่รองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุในอนาคต



ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จัดตั้งศูนย์บูรณาการผู้สูงอายุระดับอำเภอ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานด้านอาชีพ สุขภาพ สังคม และจิตใจ โดยใช้ระบบข้อมูลกลาง (database) เชื่อมโยงกับหน่วยงานท้องถิ่นและเครือข่ายจิตอาสา เพื่อดูแลผู้สูงอายุแบบไร้รอยต่อ
2. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมผู้สูงอายุและครอบครัว เน้นการบริหารจัดการรายได้ การป้องกันโรค NCDs การใช้เทคโนโลยีเพื่อสุขภาพ และการสร้างเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อเพิ่มพลังในการดูแลตนเองและลดภาระการพึ่งพาครอบครัว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ศึกษาความเป็นไปได้ของระบบบ้านญาติถาวร เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจ-สังคม หากนำมาปรับใช้จริงในระดับชาติและท้องถิ่น
2. วิจัยเชิงทดลอง (Action Research) ด้านโมเดลการดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการ โดยนำรูปแบบ “โมเดลพลังบูรณาการ” ที่สังเคราะห์จากงานวิจัยนี้ไปทดลองใช้ในพื้นที่นำร่อง แล้วประเมินผลความสำเร็จและข้อจำกัด
3. ศึกษาความแตกต่างเชิงพื้นที่ในการเข้าถึงหลักประกันทางสังคม เปรียบเทียบจังหวัด/อำเภอที่มีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างกัน เพื่อพัฒนาแนวทางเฉพาะพื้นที่ (Place-based Policy) ที่ตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2566). *ข้อมูลประชากร*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย
- อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร. (2560). ผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2568, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *รายงานประชากรผู้สูงอายุ พ.ศ. 2565*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- นิสิต บุญอะริณ และ กองทิพย์ ปินะกาโน. (2567). การพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพที่มีคุณภาพ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ*, 17(3), 73–86.
- Department of Older Persons. (2023). *Situation of the Thai older persons 2022*. Bangkok: Amarin Corporations Public Company Limited.
- Glinskaya, E., Walker, T., & Wanniarachchi, T. (2021). *Caring for Thailand's aging population*. Washington, DC: World Bank.
- Wongboonsin, P., Aungsuroch, Y., & Hatsukano, N. (2020). The ageing society and human resources to care for older people in Thailand. In Y. Tsujita & O. Komazawa (Eds.), *Human resources for the health and long-term care of older persons in Asia* (pp. 104–135). Jakarta: ERIA.
- International Labour Organization (ILO), UNICEF, International Organization for Migration (IOM), & UN Women. (2022). *Thailand Social Protection Diagnostic Review*. Bangkok: ILO



การพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรมบนฐานหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน”
สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิจิตร*

Cultural Heritage Area Development Based on the Book
“Old Photos Narrate the Legends of Taphan Hin”
Towards Cultural Tourism in Phichit Province

¹ณภัทร ณ ลำปาง, สุขเกษม ขุนทอง

¹Naphat Na Lampang, Sukkasem Khoonthong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹E-mail: np.napat999@gmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร 2) เพื่อพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรม อำเภอตะพานหิน สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิจิตร และ 3) เพื่อเสริมสร้างรูปแบบการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรม บนฐานหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างร่วมกับ วิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า

1) คนจีนและไทยพวน กลุ่มแรกๆ เข้ามาพื้นที่อำเภอตะพานหิน มีการรักษาไว้ซึ่งวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม พร้อมทั้งส่งมอบมรดกวิถีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยวิธีการทำให้เห็นและแสดงให้ดู สภาพปัญหาปัจจุบัน คือ คนรุ่นใหม่ขาดการตื่นตัว และยังไม่ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ ที่สำคัญคือ ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของภาครัฐ ตลอดจนถึงขาดเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชน

2) มีการพัฒนา “คน” รุ่นใหม่ให้รับรู้ถึงประวัติศาสตร์เรื่องราวของบรรพชน พร้อมกับพัฒนา “กิจกรรม” ตามความเชื่อให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนถึงการรักษาวิถีวัฒนธรรมในรูปแบบ “พิพิธภัณฑ์ชุมชน” สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างสร้างสรรค์

3) กิจกรรมเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวจะปรากฏออกมาในรูปของร้านอาหารแบบดั้งเดิม ถนนคนเดิน และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงในรูปของ “ประเพณีกำฟ้า” และผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอพื้นบ้าน

คำสำคัญ : ภาพเก่าเล่าขาน; พัฒนา; วิถีวัฒนธรรม; ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ABSTRACT

The objectives of this study were: 1) to investigate the current issues of cultural tourism areas in Taphan Hin District, Phichit Province; 2) to develop cultural lifestyle areas in Taphan Hin District for cultural tourism in Phichit Province; and 3) to enhance cultural tourism

* Received July 16, 2025; Revised September 5, 2025; Accepted September 5, 2025



models based on the book “Old Photos and Tales of Taphan Hin Legends” toward cultural tourism in Phichit Province. Qualitative Research. The study employed purposive sampling to select 15 key informants. The research instrument was a structured interview form, and data were analyzed using content analysis. The results revealed that:

1) The early groups of Chinese and Thai Phuan settlers who migrated into Taphan Hin District preserved their traditional cultural way of life and passed down their cultural heritage from generation to generation through demonstration and practice. At present, however, the major challenge lies in the lack of enthusiasm among the younger generation, who have not yet recognized the importance of promoting local-based tourism. More critically, there is an absence of consistent government support, as well as a lack of participatory community networks.

2) The community has developed a new generation of individuals to recognize and appreciate their ancestral history, while adapting traditional belief-based activities to align with social changes. Moreover, the cultural lifestyle is creatively preserved through a "community museum" as a foundation for cultural tourism.

3) Additional activities supporting cultural tourism are manifested in the form of traditional restaurants, walking streets, and the presence of Thai Phuan ethnic groups in nearby areas. These include cultural expressions such as the Kam Fa tradition and local woven textile products.

Keywords: Old Photos and Tales; Development; Cultural Lifestyle; Cultural Tourism

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันสำหรับประเทศไทยจึงได้มุ่งพัฒนามาบนพื้นฐานแนวคิด ในประเด็น “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปทบทวนวิถีทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต มีความสอดคล้องกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวมากขึ้น และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวรอง เพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวภายในประเทศ และก่อให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565 หน้า 37) อันนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยกระบวนการวางแผนอย่างเหมาะสม โดยตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม และเทศกาล ตลอดจนถึงมรดกวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ท่ามกลางการตอบโต้ภัยด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากเป็นมรดกวิถีวัฒนธรรมของประเทศ ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และได้มีส่งมอบมรดกจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง (Nzama, A.T, Magi, L. M., & Ngcobo, N.R. 2005: P 22)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565) กล่าวถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชน ท้องถิ่นนำเอาวิถีวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งมีอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางปัญญา (ความรู้) สร้างประสบการณ์ ให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีกลุ่มสินค้าที่ระลึกประจำถิ่น เป็นการกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอย ส่งผลต่อการกระจายรายได้ไปสู่ฐานราก และหรือ

ผู้ประกอบการรายย่อย ตลอดจนถึงส่งเสริมการวิจัย การพัฒนา และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้หลากหลาย เพื่อกระตุ้นและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จังหวัดพิจิตรเป็นเมืองรอง ซึ่งมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต (กลุ่มชาติพันธุ์) ซึ่งสะท้อนได้จากหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” อันเป็นที่มาของการต่อยอดเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์สู่ พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเสาปันจัน (สมบัติ อิศรากำลัง เป็นผู้ก่อตั้ง และเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ) ได้สื่อถึงอายทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงออกถึงวิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน เพื่อมิให้เยาวชนรุ่นอนาคตลืมรากเหง้าของบรรพชนตนเอง ดังปรากฏรูปภาพ จำนวน 269 ภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกภาพที่สามารถนำมาต่อยอดสำหรับการท่องเที่ยว จำนวน 22 ภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีนที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อเจ้าพ่อ (ท้าวปูนกง) และเจ้าแม่ (ทับทิม) ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวไทยเชื้อสายจีน ครั้นเมื่อถึงเทศกาล จะมีรูปขบวนแห่เจ้าพ่อและเจ้าแม่ทับทิม จัดขึ้นประมาณเดือนพฤศจิกายนของทุกปี และจัดงานเฉลิมฉลอง 7 วัน 7 คืน เพื่อเป็นสิริมงคลร่มเย็นเป็นสุข

จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยมองว่า การต่อยอดอดีตโดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ถือเป็นจุดสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยว และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเจ้าของวิถีวัฒนธรรม กล่าวคือ เป็นกระบวนการพัฒนาที่ทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาไว้ซึ่งวิถีวัฒนธรรมและสร้างความรักความสามัคคี อันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา (2551) ที่กล่าวว่าการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว จำเป็นต้องส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนในฐานะเจ้าของวัฒนธรรมสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเองในกระบวนการตัดสินใจ การย้อนรอยอดีตวิถีวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยว จังหวัดพิจิตร โดยนำเอาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่มาต่อยอด จึงเป็นการนำเสนอประสบการณ์ที่ทำให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงกลิ่นอายดั้งเดิมของวิถีวัฒนธรรม ทั้งยังส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ และการตระหนักถึงคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ คุณค่าทางวัฒนธรรมที่สำคัญยังสะท้อนให้เห็นถึงความภาคภูมิใจและความผูกพันของชุมชนต่อรากเหง้าและภูมิปัญญาท้องถิ่น การต่อยอดเรื่องเล่าและภาพถ่ายเก่าในหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” ไม่เพียงเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ แต่ยังทำหน้าที่เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่แปรเปลี่ยนเป็นประสบการณ์การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็ทำให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าและความหมายของประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิม นำไปสู่การธำรงรักษาความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญไม่เพียงในมิติของการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ แต่ยังเน้นย้ำถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมในฐานะทุนทางสังคม ที่สามารถหล่อหลอมอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน เสริมสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสมดุลและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม อำเภอตะพานหิน
2. เพื่อพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรม อำเภอตะพานหิน สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. เพื่อเสริมสร้างรูปแบบการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรม บนฐานหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิจิตร

วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่การวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดเขตเทศบาลตะพานหิน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่มีการเขียนเรื่องเล่าผ่านหนังสือภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้เขียนหนังสือฯ ดังกล่าวเป็นรุ่นที่สองของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นผู้นำสำคัญในการพัฒนาพื้นที่เชิงวัฒนธรรมและสิ่งสำคัญ คือ ต้องการสืบสานวิถีวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้รังสรรค์ไว้ ให้คงอยู่คู่อำเภอตะพานหิน อย่างยั่งยืน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบออกเป็น 2 กลุ่ม ที่มีความยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 1 คน (สมบัติ อิศรากำพต) โดยใช้เกณฑ์ เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าขานจัน ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมในกิจกรรม จากนั้นใช้เทคนิคก้อนหิมะ (Snowball Sampling) เก็บข้อมูลจนกว่าจะได้กลุ่มตัวอย่างที่เพียงพอหรือข้อมูลอิ่มตัว

กลุ่มที่ 2 ภาคประชาชน จำนวน 15 คน เลือกแบบเจาะจง (กลุ่มไทยพวนบ้านป่าแดง และสถานที่สำคัญ “พุทธสถาน และร้านอาหาร”) โดยใช้เกณฑ์เป็นผู้มีส่วนได้เสียกับพื้นที่วิถีวัฒนธรรมของตนเองและเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมไม่สมบูรณ์ โดยผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้างตามที่เห็นสมควร เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย และสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกัน และกลุ่มเป้าหมายจะรู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกต

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์ และตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล และผู้วิจัยใช้เทคนิคการคืนข้อมูลกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

5. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา (Content analysis) กล่าวคือ การจำแนกชนิดหมวดหมู่ หาค่าความเกี่ยวโยง หาค่าคำอธิบาย และสร้างข้อสรุป ในแต่ละประเด็นของข้อคำถาม

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญ พุทธสถานที่สำคัญ และสภาพปัญหาด้านการท่องเที่ยวตะพานหิน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาพื้นที่อำเภอตะพานหิน จากหลักฐาน หมิงอิงจงสี่ลู่ (เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1444) ได้กล่าวถึงการอพยพของชนเผ่าจิวมายังดินแดนเอเชียอาคเนย์ โดยระบุชัด ไว้ว่า ในศตวรรษที่ 19 มีกลุ่มพ่อค้าโจรสลัดหลายกลุ่ม ออกอาละวาดจนทางราชสำนักหมิงต้องส่งกองทหารมาปราบปราม ทำให้กลุ่มโจรดังกล่าวหนีออกจากประเทศจีน กลายเป็นผู้อพยพชาวจีนโพ้นทะเลกลุ่มแรกที่เข้ามาวางรากฐานให้คนแต่จิว และอพยพตามมาในสมัยอาณาจักรชว และในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 19 ได้เกิดกระแสคลื่นการอพยพใหญ่ครั้งแรกในเขตชาวแต่จิว อันเนื่องมาจากการค้าระหว่างประเทศ จึงมีคนแต่จิวเป็นจำนวนมากพากันอพยพมายังเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะกรุงสยาม (อดุลย์ รัตนมันเกษม, 2558)



จากหลักฐานหนังสือภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน (ทศพล เตียวประเสริฐกุล, 2556) คาดเดาว่าคนจีนกลุ่มแรกๆ นั้นคงจะเข้ามาหลังจากเมืองตะพานหินเริ่มขยายตัวมีถนนหนทาง มีสถานีรถไฟ และเป็นศูนย์กลางการขนส่งทางน้ำในย่านนี้แล้ว เมื่อประมาณ พ.ศ. 2480 โดยจีนแต้จิ๋ว (Chao-chou) เป็นชาวจีนที่อยู่ในท้องถิ่นในเขตเมืองซัวเถา (Shantou) ในมณฑลกว่างตุงภาคตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเรียกว่าเซา หรือเขตจังหวัดแต้จิ๋ว เป็นพื้นที่การเกษตรและการค้า เป็นกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาในพื้นที่ตะพานหิน นอกนั้นก็เป็นคนจีนไหหลำ (Hainanese) อยู่ที่เกาะไหหลำ (Hainan) ในเขตตอนใต้มณฑลกว่างตุง เป็นชาวจีนที่ทำน้ำตาลมะพร้าว มีความชำนาญในการต่อเรือ และงานช่างฝีมือที่มีความประณีต และจีนแคะ (Hakka) เป็นชาวฮั่นที่อพยพหนีสงครามบุกรุกของพวกมองโกล อาศัยอยู่ในเขตทุรกันดาร แห้งแล้ง อยู่ตามเทือกเขาเร่รอน มีอาชีพรับจ้างนอกถิ่น ตามลำดับ

1.2 บุคคลสำคัญ” ซึ่งมีคุณประการต่อการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ ตระกูลบุรพรัตน์ และนายเชื้อ เศรษฐะทัตต์ อดีตนายเทศมนตรี ร่วมกับนางอุดมศรี เศรษฐะทัตต์ นายสังวาลย์ แดงทองดี นายเปื่องกับ และนางตุ่ม รอดอ่อง (ทศพล เตียวประเสริฐกุล, 2556) บุคคลดังกล่าวถือว่าเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอำเภอตะพานหิน กล่าวคือ ได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์ สร้างสะพาน (ฝั่งตะวันออก สู่ฝั่งตะวันตก) ข้ามแม่น้ำน่าน ทำให้การคมนาคมมีความสะดวก ในประเด็นนี้ เมื่อสร้างสะพานเสร็จ ในปี พ.ศ. 2515 ได้มีการเชิญจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นมาเป็นประธานในพิธีเปิดเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 และตั้งชื่อสะพานนี้ว่า สะพานรัฐราษฎร์รังสรรค์ (ตะพานหินสามัคคี) เป็นการพัฒนาที่ก้าวหน้าและยั่งยืน

1.3 พุทธสถานที่สำคัญ พื้นที่อำเภอตะพานหินผ่านหนังสือ ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน ได้กล่าวถึงพุทธสถานที่สำคัญ จำนวน 4 แห่ง ซึ่งได้แก่ วัดตะพานหิน (หลวงพ่อบุญพิชัย) วัดเทวประสาธ (พระพุทธรูปมงคล) ศาลเจ้าพ่อตะพานหิน (ปู่ท้าวกง) และศาลเจ้าแม่ (ทับทิม)

1.4 สภาพปัญหาด้านการท่องเที่ยวตะพานหิน ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิค SWOT (Strengths Weaknesses Opportunities Threats) เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาด้านการท่องเที่ยว

จุดแข็ง ภาพรวมพบว่า มีเส้นทางการคมนาคมสะดวก สามารถเดินทางมาได้ทั้งรถยนต์ และทางรถไฟ มีพุทธสถาน (วัดและศาลเจ้า) ที่สำคัญๆ หลายแห่งอันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และด้านความเชื่อในวิถีวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อ (ท้าวขุนกง) และศาลเจ้าแม่ (เจ้าแม่ทับทิม) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมพื้นที่ (การจัดงานเฉลิมฉลอง) ส่งผลต่อกิจกรรมที่สำคัญต่อการจัดงานประจำปี

ในประเด็นอาหารแบบดั้งเดิมซึ่งถือว่าเป็นตำนานคู่กับชุมชนคู่กับเมืองตะพานหิน ได้แก่ ร้านกาแฟโกยี่ ท่งหลี ร้านบะหมี่ลิ้นชัก และร้านบะหมี่ชาละวัน นายเชียม อันมีลักษณะโดดเด่น ด้านรสชาติ/ราคา ถ้าเอ่ยถึง 3 ร้านนี้คนตะพานหินรู้จักกันทั่วหน้า

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน บ้านป่าแดง ถือเป็นจุดแข็งเรื่องของการใช้วิถีวัฒนธรรมประเพณีกำฟ้า (30-31 มกราคม 2568) และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมในเรื่องของการทอผ้า ในประเด็นนี้ หน่วยงานราชการได้เข้ามาจัดให้เป็นการท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ซึ่งผ้าทอของบ้านป่าแดงจะทำลวดลายแบบดั้งเดิม

จุดอ่อน ภาพรวมพบว่า คนรุ่นใหม่ในภาพรวมขาดการตื่นตัว และยังไม่ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ สิ่งสำคัญคือขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของภาครัฐ (ขาดการมีส่วนร่วม) ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่เล็งเห็นถึงความสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ในพื้นที่อำเภอตะพานหินนั้น ขาดเครือข่ายการมีส่วนร่วม



สร้างโอกาสและหรือการต่อยอด ภาพรวมพบว่า บริเวณด้านหน้าบ้านเก่าเสาปิ่นจัน มีถนนศิลปะ (Street Art) อยู่ข้างสะพานรัฐราษฎร์รังสรรค์ และนำเสนอโครงการไปอีกว่าเราจะทำ “เสาปิ่นจันจำลอง” ขึ้นตรงบริเวณใกล้ๆ กับเสาปิ่นจันเดิมให้เป็นจุดขายในเรื่องของการถ่ายรูป (จุดเช็คอิน CHECH IN / PHO PRATHAP CHANG) ทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักย่านเก่าเสาปิ่นจัน เพราะสิ่งที่เหล่านี้ คือ ภาพเก่าเล่าขาน ตระพานหิน อันเป็นประวัติศาสตร์ การก้าวสู่ความเจริญทางเศรษฐกิจของพื้นที่อำเภอตะพานหิน

วิกฤติและหรือสภาพปัญหา ภาพรวมพบว่า ขาดงบประมาณสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และนโยบายของทางภาครัฐ ยังขาดความชัดเจน ตลอดจนรวมถึง ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องทั้งใน และนอก

2. การพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรม สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยแยกออกเป็น 3 กระบวนการ ซึ่งได้แก่ 1) กระบวนการพัฒนาคน 2) กระบวนการพัฒนาพื้นที่ และ 3) หน่วยงาน ที่จะเข้ามาสนับสนุน (ความร่วมมือ) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การสร้างคน กล่าวคือ คนรุ่นปัจจุบันมีการเปิดโอกาสให้คนรุ่นอนาคต ได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาพื้นที่ พร้อมกับการสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง กล่าวคือ ให้คำแนะนำหรือชี้แนะต่างๆ หรือช่วยอำนวยความสะดวก พร้อมกับการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ให้เกิดความรักในถิ่นกำเนิด สอดแทรกคุณธรรมในเรื่องของความรัก ความสามัคคี สุดท้ายอย่างไรคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอดีต รักในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่บรรพชนได้รังสรรค์เอาไว้ให้คงอยู่ต่อไป

2.2 การพัฒนาพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาพรวมพบว่า การสร้างถนนคนเดินให้เป็นถนนสายวัฒนธรรม พร้อมทั้งจัดกิจกรรม ๒ เส้นบริเวณข้างสะพาน (รัฐราษฎร์รังสรรค์) ส่งผลต่อเด็กและเยาวชนได้ออกมาแสดงสามารถ กรณีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน บ้านป่าแดง มีภูมิปัญญาด้านทอผ้าพื้นบ้าน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน และในประเด็นสุดท้ายพัฒนาสัญลักษณ์ ซึ่งได้แก่การสร้างเสาปิ่นจันจำลอง ขึ้นตรงบริเวณใกล้ๆ กับเสาปิ่นจันเดิม ทำเป็นหลักหินเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตะพานหินตรงนี้ คือ My Stone พร้อมทั้งทำเป็น Sculpture ของกรรมกรแบกข้าว (จับกัง) ขึ้น-ลงจากเรือ ให้เห็นว่าตรงนี้ครั้งหนึ่ง คือ จุดเริ่มต้นของความเจริญทางเศรษฐกิจ จะทำให้เป็นจุดขายในเรื่องของ “การถ่ายรูป”

2.3 “หน่วยงาน” ที่จะเข้ามาสนับสนุน (ความร่วมมือ) การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า มีการสนับสนุนจากภาคเอกชนร่วมกับคนในชุมชน ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้น “กองสวัสดิการเทศบาลเมืองตะพานหิน” เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิจิตร ตลอดจนรวมถึงเครือข่ายประชาสัมพันธ์ช่อง 9 อสมท. จังหวัดพิจิตรโลก

3. เสริมสร้างรูปแบบการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรม กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน กลุ่มไทยพวน และอาหาร พื้นที่อำเภอตะพานหิน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 คนไทยเชื้อสายจีน มีความเชื่อและศรัทธาต่อเจ้าพ่อทั้งสามองค์ (เจ้าพ่อปู่ท้าว เจ้าพ่อไฉ่ซ่งเอี๊ยะ และเจ้าพ่อกำเทียนไต้เต้) ดังนั้น ในประเด็นการประชาสัมพันธ์ ต้องโชว์ให้เห็นถึง การจัดงานฉลองใหญ่โตเป็นประจำทุกปี โดยการอัญเชิญเจ้าพ่อทั้ง 3 องค์ และรวมถึงองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวจีนไหหลำ มาร่วมแห่แห่นรอบเมือง เพื่อความเป็นสิริมงคล (ประมาณเดือนพฤศจิกายนของทุกปี) ทำให้เกิดประเพณีการแห่มังกรทอง สิงโต และเอ็งกอ อันเป็นเสน่ห์ แห่งการท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวได้มาชื่นชม ทำให้เกิดความสนุกสนาน และสร้างชื่อเสียงให้ชาวตะพานหินเป็นอย่างมาก ทำให้วิถีวัฒนธรรมจีนได้ซึมซับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวตะพานหินจวบจนปัจจุบัน

3.2 ไทยพวนบ้านป่าแดง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นมรดกวิถีวัฒนธรรมในรูปของการประชาสัมพันธ์ โชว์ให้เห็นถึงประเพณี “กำฟ้า” (อัตลักษณ์) ตลอดจนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้แก่ ผ้าทอพื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ



ในประเด็นนี้ การจัดงานประเพณีกำฟ้า ภายในงานมีการแสดงผ้าทอพื้นบ้าน ในรูปแบบของการแต่งกาย โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการตลาดให้กับคนรุ่นใหม่ วัตถุประสงค์รอง คือ เสริมรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจฐานรากชุมชน ซึ่งการรวมตัวกันส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่

3.3 อาหารแบบดั้งเดิม ซึ่งอีกปัจจัยหนึ่งอันนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านอาหารพื้นถิ่น อันเกิดจากวิถีภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งถือว่ามิกลั่นอายของความอร่อย ได้แก่ ร้านกาแฟโกยี่ ท่งหลี (หนังสือภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน) และยังมีร้านอาหารแบบดั้งเดิมที่มีได้กล่าวไว้ในหนังสือภาพเก่าเล่าขานจำนวน 2 ร้าน ได้แก่ ร้านบะหมี่ลั่นซึก และร้านบะหมี่ชาละวัน นายเชียม ถือว่ามีความอร่อย และโดดเด่นในความเหมือนและความต่างอันเป็นที่กล่าวขาน ในรูปของ

เสนอนโยบาย ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวตะพานหิน ผู้วิจัยมองว่า พื้นที่อำเภอตะพานหินมีกลุ่มชาติพันธุ์วัฒนธรรม อยู่ 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน และ 2) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน ควรมีการส่งเสริมกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามาสัมผัสกับคนรุ่นอดีต ในประเด็นนี้คนรุ่นอดีตต้องเป็นเพียงผู้สนับสนุน และแนะนำ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายทั้งแนวราบและแนวดิ่ง ส่วนในประเด็นด้านยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ต้องให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ทั้งในและนอกพื้นที่ ต้องแสดงให้กลุ่มนักท่องเที่ยวได้เห็นถึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะ โดยเฉพาะวิถีวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของโบราณสถาน ตลอดจนถึงวิถีวัฒนธรรมชาวไทยพวน OTOP นวัตกรรม และประเพณีกำฟ้า อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเต็มไปด้วยภาพเก่าเล่าขาน (ภาพอดีต) ตลอดจนถึงอาหารพื้นถิ่นที่น่าลิ้มลอง

อภิปรายผล

1. สภาพปัญหาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม ในประเด็นนี้ บุคคลสำคัญ พุทธสถานที่สำคัญ และสภาพปัญหาด้านการท่องเที่ยวตะพานหิน โดยมีรายละเอียด

1.1 บุคคลสำคัญ ซึ่งมีคุณูปการต่อการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งได้แก่ ขุนห้วยเกตุเกษม (เพน เพ็ญศรี) ร่วมกับคหบดีชาวตะพานหิน เช่น กำนันทรงธรรม บุรพรัตน์, กำนันแพ แดงทองดี, คุณลุงเซย คุณป้าโล่ ผลนิเดช ฯลฯ ที่ช่วยกันบริจาคที่ดินตามเส้นทางที่ถนนจะต้องตัดผ่าน ถนนสายตะพานหิน-เพชรบูรณ์ และมีตระกูลบุรพรัตน์ และนายเชื้อ เศรษฐะทัตต์ นางอุดมศรี เศรษฐะทัตต์ นายสังวาลย์ แดงทองดี นายเปื้องกับ และนางตุ้ม รอดอ่อง ได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์ สร้างสะพานรัฐราษฎร์รังสรรค์ (ฝั่งตะวันออก สู่ฝั่งตะวันตก) สอดคล้องกับ และยุคนี้ มุกดาวิจิตร (2548) กล่าวว่า การแก้ปัญหาต่างๆ ในเบื้องต้นด้วยความเสียสละ มีการดำเนินการด้วยระบบความสัมพันธ์ ด้วยระบบคิดที่สร้างสรรค์ กับการให้ความสำคัญเชิงพื้นที่ อันเป็นพลังที่จะสามารถนำไปแก้ปัญหาต่างๆ เฉพาะหน้าให้ลุล่วงไปได้ด้วยชุมชนในประเด็นนี้สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2547) กล่าวว่า กระบวนการแก้ปัญหาที่ต้องเริ่มจากชาวชุมชนก่อนหรือที่เรียกว่า “การระเบิด” จากภายใน ก่อนโดยชุมชนร่วมกันคิด (วิธคิด) ร่วมกันวางแผน (วิธการ) และร่วมกันพัฒนา (วิธทำ) หรืออาจกล่าวในภาษารวมว่า “การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน”

1.2 สภาพปัญหาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม ในประเด็น จุดแข็ง มีเส้นทางการคมนาคมมีความสะดวก มีพุทธสถาน (วัดและศาลเจ้า) ที่สำคัญๆ หลายแห่งอันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้แก่ วัดตะพานหินจะมีพระพุทธรูปหลวงพ่อกษิย์ วัดเทวประสารทจะมีพระพุทธรูปเศวตฉัตร หรือหลวงพ่อดตะพานหิน (ปางไพบรพินาศ) และด้านความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน จะมีศาลเจ้าแม่กวนอิมหยกคู่ เป็นปางประทานพร (พรอันเป็นมงคล) และศาลเจ้าพ่อ (ท้าวปูนง) และศาลเจ้าแม่ทับทิม ส่งผลโดยตรงต่อการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในพื้นที่ สอดคล้องกับ วาสิกา แสนคา (2545) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทย World Tourism Organization คือ กระบวนการเคลื่อนไหวของบุคคลที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้น



ด้านการคมนาคม มีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีกลิ่นอายของความเชื่อ พร้อมกับเมื่อมาถึงได้ชื่นชมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ ตลอดจนถึงได้รู้ ได้เข้าใจถึงขนบธรรมเนียมความเชื่อที่ทางศาสนา และสอดคล้องกับสุดชีวิต นั่นทวัน ณ ออยุธยา (2554) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอัน ได้แก่ 1) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ 2) สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างตลอดรวมถึงซากผังเมืองในอดีต 3) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ 4) ความน่าสนใจทางดนตรี 5) การแสดงละคร ภาพยนตร์มหกรรมต่าง ๆ 6) ภาษาและวรรณกรรม 7) ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และ 8) วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ฯลฯ

2. พัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรม สู่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในประเด็น การพัฒนาคน การพัฒนาพื้นที่ และหน่วยงานให้การสนับสนุน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การพัฒนาคน ในรูปของการปลูกฝังทัศนคติด้านประวัติศาสตร์ (รากเหง้า) ให้กับเด็กและเยาวชนรุ่น และความรัก ความสามัคคี รวมถึงสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด ให้หวงคืนกลับมาพัฒนาท้องถิ่นบ้านเกิด สอดคล้องกับ จานง อติวัฒน์สิทธิ์ และทัศนีย์ ทองสว่าง (2549) กล่าวว่า การกำหนดบทบาทความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการแสดงออกของบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดความเป็นปึกแผ่น เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้าง หล่อหลอม (Moulding) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกระบวนการถ่ายทอดหรืออบรมให้รู้ถึงบรรทัดฐานทางสังคม (สถานภาพกำหนดบทบาท และบทบาทกำหนดหน้าที่)

2.2 การพัฒนาพื้นที่ ในเรื่องของการมีส่วนร่วม ที่อำเภอตะพานหินที่จะต้องทำให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และต้องทำให้คนเข้ามาในพื้นที่ในรูปแบบของ สื่อ วัสดุสารสนเทศ ลงเว็บไซต์ Application หรือ Platform พร้อมกับการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาถนนคนเดิน ให้เป็นถนนสายวัฒนธรรม ด้วยการเสริมสินค้า OTOP สุดท้ายคือ เพื่อเปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่า ของการพัฒนาพื้นที่ สอดคล้องกับ พระกานต์นิธิ คนธิโก (2566) กล่าวว่า การนำเอาจุดแข็งของพื้นที่มาต่อยอดปัจจุบัน ต้องสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมกระบวนการสืบสาน รักษา และต่อยอดในวิถีวัฒนธรรมผ่านการพัฒนาอย่างเป็นระบบ สิ่งสำคัญคือ ต้องรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของพื้นที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ที่ได้กำหนดเป้าหมายหลักประเด็นหนึ่งคือ การส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มเชื่อมโยงเศรษฐกิจระดับชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มภายใต้ทุนวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยใช้ให้เห็นถึงระบบคิดที่อยู่ในรูปคุณค่าของกระบวนการแปรเป็นสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญา ให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งร่วมกันสืบสานมรดกวิถีวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็ง (คงอยู่) และยังสอดคล้องกับ กาญจนา สุวัฒนศิริกุล (2564) กล่าวว่า การให้ความสำคัญที่กล่าวมาส่งผลให้มีการกำหนดนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศเป็นหลัก โดยแรงผลักดันจากทั้งภาครัฐ และเอกชนเพื่อผลประโยชน์ตรงกัน คือ รายได้จากธุรกิจกิจการท่องเที่ยวที่แม้จะเติบโตขึ้นทุกปีแต่เป็นการเติบโตบนฐานความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรมต่อคนในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาต้องถูกทบทวน เกิดการปรับตัวจัดสมดุลใหม่ เห็นได้จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้มีการปรับตัว เรื้อนนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศ เช่น จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (Thailand Development Research Institute : TDRI) และทำให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) จัดทำนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) แห่งชาติขึ้น



2.3 หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน (ความร่วมมือ) ในเบื้องต้น ด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว 4 ชุมชน กล่าวคือ มีการนำสื่อส่วนกลางมาถ่ายทำแล้วก็ได้ออกทีวี ทางอำเภอบางมูลนากได้ทำหนังสือการท่องเที่ยว 4 ภาค และกองสวัสดิการ เทศบาลเมืองตะพานหิน ได้มีการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และใน กรณี : กลุ่มชาติพันธุ์บ้านป่าแดง จะมีเทศบาลตำบลหนองพะยอมให้การสนับสนุนจัดงานประเพณีกำฟ้า และมีสำนักประชาสัมพันธ์ของจังหวัดพิจิตร สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิจิตร เทศบาลเมืองตะพานหิน เครือข่ายอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ และก็จะมีการช่วยเหลือ ช่อง 9 อสมท. จังหวัดพิษณุโลก สอดคล้องกับ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565) กล่าวว่า กำหนดประเด็นการพัฒนาประเทศในภาพกว้างที่ต้องครอบคลุมทุกมิติ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐทุกระดับ สามารถเชื่อมโยงภารกิจและจัดทำแผนปฏิบัติราชการและค่าของงบประมาณให้อยู่ภายใต้กรอบการสนับสนุนเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ดังนั้น จุดเน้นของแต่ละยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาฯ จึงมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแต่ละด้านเป็นหลัก เพื่อมุ่งหมายให้ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น จากการขับเคลื่อนการพัฒนาของแต่ละมิตินำไปสู่การบูรณาการผลรวมที่สนับสนุนการดำเนินงานซึ่งกันและกัน และส่งผลให้ประเทศบรรลุเป้าหมายในภาพใหญ่ที่กำหนดขึ้นภายใต้แผนพัฒนาฯ ตามลำดับกลยุทธ์การพัฒนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. กระบวนการเสริมสร้างรูปแบบการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรม ด้วยอาหารถิ่นแบบดั้งเดิมที่อยู่คู่อำเภอตะพานหิน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน และแนวทางการนำเสนอ (ประชาสัมพันธ์) จังหวัดพิจิตร

3.1 อาหารถิ่นแบบดั้งเดิมที่อยู่คู่อำเภอตะพานหิน ได้แก่ อาหารประเภทเครื่องต้ม และอาหารประเภทบะหมี่ จนเป็นที่กล่าวขาน มีอยู่จำนวน 3 ร้าน ดังนี้ (1) ร้านกาแปโกยี ท่งหลี่ มีเอกลักษณ์เฉพาะ เต็มไปด้วยกลิ่นอายที่น่าลิ้มลอง (2) ร้านบะหมี่ลิ้นชัก ด้วยสูตรแบบดั้งเดิม และมีรูปแบบที่หลากหลายเมนู และ (3) ร้านบะหมี่ชาละวัน นายเชียม เป็นสูตรการทำเส้นบะหมี่ (แต่จั่ว) สอดคล้องกับ พระกานต์นิธิคนธิโก (2566) กล่าวว่า ร้านอาหารแบบดั้งเดิมที่อยู่คู่เมืองตะพานหินได้นำเสนอเกี่ยวกับบทบาทของอาหารต่อแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ในประเด็นความต้องการของผู้บริโภคและหรือนักท่องเที่ยว มาเป็นปัจจัยพื้นฐาน 2 ด้าน ได้แก่ แรงจูงใจทางวัฒนธรรม และแรงจูงใจจากสถานภาพและชื่อเสียง กล่าวคือ แรงจูงใจทางวัฒนธรรม อันเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบพื้นฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ที่กับการได้สัมผัสอาหารและหรือเครื่องต้มแบบดั้งเดิม ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยกลิ่นอายที่น่าชวนลิ้มลอง และสอดคล้องกับ เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉ่ำ (2561) กล่าวว่า อาหารริมบาทวิถี (Street Food) ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอาหารพื้นถิ่น เมื่อนักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงรสชาติของความอร่อย จะทำอยากรกลับมาเที่ยวอีกครั้ง

3.2 กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติเสี่ยงฟ้าร้อง มาอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับวิถีผลิต (ปลูกข้าว) ซึ่งเป็นอาชีพหลัก อันเป็นที่มาของประเพณีกำฟ้า และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งได้แก่ผ้าทอ ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ด้วยระบบการทอผ้ามัดหมี่ มีลวดลายงดงาม ในประเด็นการจัดประเพณีกำฟ้า (มกราคม) ชาวบ้านก็จะนำผ้าของตนเองเข้าร่วมในประเพณีดังกล่าว ด้วยการเดินแบบแฟชั่น (สวมใส่ผ้าทอพื้นบ้าน) ถือได้ว่าเป็นการนำมาเป็นแนวทางการเสริมสร้าง และหรือสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ ยุคลวัชร ภัคดิจักรวิฐ์ และคณะ (2559) กล่าวว่า แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบบูรณาการจากทุนภูมิปัญญา และทุนวัฒนธรรม ด้วยการนำเอาองค์ความรู้ด้านผ้าทอพื้นบ้าน และทุนวัฒนธรรมซึ่งมีความโดดเด่น ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า นำมาเป็นจุดดึงดูด และยังเสริมสร้างกิจกรรมทางการท่องเที่ยวด้วยการให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อสร้างความประทับใจในการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2554)



กล่าวว่า การนำกระบวนการทัศน์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) สู่ทางเลือกใหม่ ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้พัฒนาศักยภาพของตน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่นักท่องเที่ยวต้องการเยี่ยมชม และสอดคล้องกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร (มปป.) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ด้วยกระบวนการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดรายได้ตลอดรวมถึงส่งเสริมการตลาดด้านการท่องเที่ยว โดยอาศัยกลไกการทำงานแบบบูรณาการ บนแนวทาง D-HOPE (Decentralize Hand-on Program Exhibition) ในรูปแบบของการจัดนิทรรศการแบบกระจายที่นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับเสน่ห์ของชุมชน ทั้งด้านอาหาร และวิถีชีวิต ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และเป็นการหนุนเสริมขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่วัฒนธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ สนับสนุนให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3.3 แนวทางการนำเสนอ (ประชาสัมพันธ์) วิถีวัฒนธรรมพื้นที่อำเภอตะพานหิน ต้องขอให้เห็นถึง ประวัติศาสตร์ความเป็นมาวิถีวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของโบราณสถานตลอดรวมถึงวิถีวัฒนธรรมชาวไทยพวน OTOP นวัตวิถี และประเพณีกำฟ้า อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ สอดคล้องกับ อิสรา สงวนเนต (2559) กล่าวว่า การนำเสนอภาพลักษณ์ของพื้นที่ ต้องสื่อให้เห็นถึงกลิ่นอายของวันวาน (ภาพอดีต) เมื่อได้มาเยือนถึงถิ่น ความรู้สึกภาพที่เห็นเหมือนกับการได้ย้อนเวลากลับไปใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมของบรรพชน ซึ่งเต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางวิถีวัฒนธรรม เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ ตลาดสด อาหารพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์ รอให้นักท่องเที่ยวได้แวะชื่นชมถึงวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ให้เห็นถึง พืชพันธุ์ชุมชนบ้านเก่าเสาบันจัน อันเป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน รูปภาพผ่านถนนศิลปะ (Street Art) และกิจกรรมถนนคนเดิน ตลอดรวมถึงปฏิทินการท่องเที่ยวในพื้นที่ สอดคล้องกับเทศบาลตำบลวังกรด (2562) กล่าวว่า การนำเสนอผ่าน ภาพถ่ายของพื้นที่ประกอบกิจกรรมที่เกิดขึ้น ประกอบปฏิทินวัฒนธรรม และอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน และวัดสำคัญที่มีความเด่นทางประวัติศาสตร์ จะช่วยให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวซึ่งตรงกับช่วงที่ชุมชนกำลังประกอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่

องค์ความรู้

ผู้วิจัยขอสรุปในประเด็น นำเสนอแนวทาง “การพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรมบนฐานหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บนฐานหลัก 5 F โดยมีรายละเอียด ดังนี้

F 1 (Faith) ศรัทธา มีความเชื่อมั่นในชื่อเสียงและประวัติความเป็นมาของความเก่าแก่ (ดั้งเดิม) ที่ชุมชนมี ได้แก่ วัดตะพานหิน (หลวงพ่อบุญรอด) และวัดเทวประสาธ (พระพุทธรูปทองคำ หรือหลวงพ่อบุญรอด) ปางประธานพร และในเรื่องของความเชื่อและศรัทธาของคนไทยเชื้อสายจีน (แต้จิ๋ว/ไหหลำ) ในพื้นที่ ที่มีความเคารพและศรัทธาต่อศาลเจ้าพ่อตะพานหิน จะมีเจ้าพ่อปู่ท้าวทอง ซึ่งแปลว่า เทพเจ้าที่คุ้มครอง เจ้าพ่อไฉ่ซ่งเอี๊ยะ ซึ่งแปลว่า เทพแห่งโชคลาภ และเจ้าพ่อกำเทียนใต้ ซึ่งเป็นเทพชั้นสูง เป็นผู้คุ้มครองประตูลัทธิขงจื๊อ (นำเทียนมิ่งแป๊ะกง) ศาลเจ้าแม่ทับทิม มีองค์แม่ทับทิม และศาลเจ้าแม่กวนอิมหยกคู่ เป็นปางประธานพร (พรอันเป็นมงคล)

F 2 (Food) อาหาร เรื่องของรสชาติและกลิ่นอายของความอร่อยอันมีชื่อเสียงของคนตะพานหิน คือ ร้านกาแฟโกยี่ ร้านบะหมี่ลั่นซึก และร้านบะหมี่ชาละวัน นายเชิยม และในประเด็นนี้ยังมีอาหารในรูปของวิถีวัฒนธรรมไทยพวน คือ พาก้าวแลง ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้าน (น้ำพริกปลาย่างและไก่ต่ง) ในประเพณีกำฟ้า



F 3 (Festival) เทศกาล ตรงและสอดคล้องกับเทศกาลแห่งเจ้าพ่อเจ้าแม่ มีขบวนแห่ (รถยนต์) องค์เจ้าพ่อปู่ท้าวทอง เจ้าพ่อไฉ่ซิงเอี้ยะ เจ้าพ่อกำเหียนใต้ใต้ และเจ้าแม่ทับทิม และสอดคล้องกับประเพณีปีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนบ้านป่าแดง ในงานประเพณีกำฟ้า

F 4 (Fashion) แฟชั่น การแต่งกายของชุมชนบ้านป่าแดงไทยพวน ในประเด็นผ้าทอพื้นเมือง (การทอด้วยกี่กระตุก) อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีการโชว์ในรูปแบบของการสวมใส่ และโชว์ถึงการตัดเย็บที่สอดคล้องกับวิถีพื้นบ้านแบบดั้งเดิม (สวนงาม) ในงานประเพณีกำฟ้า

F 5 (Fighting) มวย เป็นการเล่นของจีนแต่จ้าว การแสดงโชว์เอ็งกอ (ศิลปะการแสดงที่อ้างอิงจากเรื่องราวในวรรณกรรม ซ้องกั๋ง ตำนาน 108 นักสู้ผู้ยิ่งใหญ่แห่งเขาเหลียงซาน ซึ่งกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เข้ามาตามเส้นทางการอพยพของชาวจีนโพ้นทะเล) ชมการแสดงโชว์การเล่นคณะสิงโต โชว์การเล่นคณะมังกร และงานจ้าว (จ้าวกระบอกและจ้าวคน) ของคนไทยเชื้อสายจีน (ไหหลำ) และสอดคล้องกับประเพณีปีใหม่ไทยพวนบ้านป่าแดง ในงานประเพณีกำฟ้า เป็นการเล่นพื้นบ้านแบบดั้งเดิม

กล่าวโดยสรุป เจ้าของวัฒนธรรมต้องโชว์ให้เห็นถึงรากเหง้าของบรรพชน และความเชื่อ/ความศรัทธาต่อศาลเจ้าพ่อตะพานหิน ซึ่งเปรียบเสมือนหลักเมืองของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ตลอดจนถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของวิถีวัฒนธรรมคนไทย และเมื่ออิมกับวิถีวัฒนธรรมตะพานหิน นักท่องเที่ยวจะได้แวะชิมอาหารพื้นถิ่นอันเกิดจากภูมิปัญญาในรูปแบบของเส้นทางอาหารอร่อย ซึ่งอยู่บริเวณใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามเมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเยือนตะพานหินในช่วงของเทศกาลและหรืองานประเพณีประจำปี จะได้ชื่นชมถึงการแสดงแฟชั่นในงานประเพณีกำฟ้า อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน ตลอดจนถึงการแสดงวิถีวัฒนธรรมกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน โชว์เอ็งกอ แห่งสิงโต มังกร และจ้าว ซึ่งเต็มไปด้วย กลิ่นอายของวิถีวัฒนธรรมที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาทำให้รู้และเข้าใจถึงสภาพปัญหาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม ได้ทิศทางการพัฒนาพื้นที่วิถีวัฒนธรรม สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และได้รูปแบบการเสริมสร้างรูปแบบการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรม บนฐานหนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน” สู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในระดับพื้นที่และเกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ ส่งผลต่อข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษา “พื้นที่วิถีวัฒนธรรมกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน” พื้นที่วิถีวัฒนธรรมไทยพวนบ้านป่าแดง ในมิติประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถนำสู่นโยบายในระดับพื้นที่เพื่อยกระดับให้เป็น วัฒนธรรมประจำปี ประเด็น การส่งเสริม/เผยแพร่ ออกมาในรูปแบบของชุดความรู้ เพื่อนำสู่บทเรียนเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นนโยบายทางการศึกษา ให้กับโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดพิจิตร สู่การเรียนรู้ในหลักสูตร ท้องถิ่นศึกษา

2. ภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมควรมีการจัดส่งเสริมและสนับสนุน พื้นที่วิถีวัฒนธรรมเด่น ในรูปของการสืบค้นและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. กลุ่มสมาคมฯ ในพื้นที่อำเภอตะพานหิน ควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่รักในวิถีวัฒนธรรมถิ่น เป็นการส่งเสริม รักษา และสืบทอดมรดกวิถีวัฒนธรรมที่รุ่นบรรพชนได้ร่วมกันรังสรรค์ขึ้นให้อยู่คู่เมืองตะพานหิน

2. กลุ่มสมาคมฯ ควรมีขับเคลื่อนการประชาสัมพันธ์ ที่เกิดบนวิถีวัฒนธรรมซึ่งมีการจัดประเพณีตามวงรอบปีปฏิทิน ในรูปแบบของเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มีความสอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบันอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. จังหวัดพิจิตรมีลักษณะโดดเด่นในเชิงของพื้นที่จากการที่แม่น้ำน่านไหลผ่านชุมชนสำคัญหลายแห่ง เช่น ชุมชนทอผ้า วังกรด ตะพานหิน และบางมูลนาก ซึ่งเป็นชุมชนที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยสามารถนำบริบทนี้ไปศึกษาศักยภาพในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำแบบวิถีชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากประสบการณ์ท้องถิ่น และการเชื่อมโยงกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ของลำน้ำสายวัฒนธรรม

2. ผู้วิจัยมีความคิดที่สามารถใช้แนวทางเชิงสหวิทยาการในการศึกษาบทบาทของวัดและศาลเจ้าที่มีอยู่ในจังหวัดพิจิตร เช่น วัดหลวง วัดท่าพ่อ วัดโพธิ์ประทับช้าง ศาลเจ้าพ่อขุนดำวังง ฯลฯ เพื่อนำมาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเชื่อ ความศรัทธา และพิธีกรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible cultural heritage) เช่น เรื่องเล่าทางศาสนา ความเชื่อพื้นบ้าน และบทบาทของพุทธสถานต่อชุมชน เป็นต้น

3. จังหวัดพิจิตรมีเอกลักษณ์อาหารพื้นถิ่น เช่น กาแฟโบราณ บะหมี่สูตรดั้งเดิม ขนมท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเชิงลึกในประเด็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น วิธีการผลิต และบทบาทของอาหารในวัฒนธรรมชุมชน แนวทางการวิจัยสามารถพัฒนาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอาหารที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และกระตุ้นการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านประสบการณ์การกินแบบดั้งเดิมได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- กาญจนา สุคันธสิริกุล. (2564). *การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ*. (รายงานการวิจัย). สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และทัศนีย์ ทองสว่าง. (2549). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทศพล เตียวประเสริฐกุล. (บรรณาธิการ). (2556). *หนังสือ “ภาพเก่าเล่าขานตำนานตะพานหิน”*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- เทศบาลตำบลวังกรด. (2562). *ย่านเก่าวังกรด 2 วัน 1 คืน ต้มตำวัฒนธรรมในอดีต ลิ้มรสอาหารในชีวิตจริง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิจิตร : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร.
- เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉะ. (2561). *การท่องเที่ยวเชิงอาหาร: ศักยภาพและความได้เปรียบของประเทศไทย*. *วารสารวิชาการ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 24(1), 103–116.
- ประเวศ วะสี. (2547). *การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- พระกานต์นิธิ คนธิโก. (เกตุกาญจน์พงศ์). (2566). *แนวทางการจัดการท่องเที่ยว “เส้นทางอาหารอร่อย” ในเขตเทศบาลเมืองตะพานหิน จังหวัดพิจิตร*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). *“วัฒนธรรมชุมชน” วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์ นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: ฟาเดียวกัน.
- ยุคลวัชร ภัคดีจักริรุฒ์ และคณะ. (2559) *ไทยพวนกับกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*. 4(1), 18–32.



- วาฬิกา แสนคา. (2545). “การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”, (การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา. (2551). *การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2554). *โครงการต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism Model)*. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร. (มปพ.). *ชุมชนท่องเที่ยว OTOP : นวัตกรรม D-HOPE บ้านป่าแดง*. (มปท.).
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- อดุลย์ รัตนมันเกษม. (2558). *ชีวิตเหนือการเวลา*. พิจิตร: องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย.
- อดุลย์ รัตนมันเกษม. (2558). *วัฒนธรรมแต่จีว*. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว.
- Nzama, A. T., Magi, L. M., & Ngcobo, N. R. (2005). *Workbook-I tourism workbook for educators: 2004 curriculum statement* [Unpublished tourism workshop educational materials]. Centre for Recreation & Tourism, University of Zululand, and Tourism KwaZulu-Natal.



รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง*

Participatory Process Model for Developing Temples into Meditation Tourism
Destinations for Temples and the People of Lampang Province

พระครูสุตชยาภรณ์

Phrakhru Sutachayaphon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Singchai2559@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจสภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ 2) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิ และ 3) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง โดยใช้การวิจัยเชิงผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวจำนวน 165 คน โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอผลทั้งในรูปแบบตารางและการบรรยาย และการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว จำนวน 30 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง รวมถึงผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 12 คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ คฤหัสถ์ และผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา โดยใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกต และการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

1) สภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปางอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยด้านสภาพแวดล้อมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =4.20) ด้านการให้บริการมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =4.18) ด้านการใช้สื่อและสัญลักษณ์มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =4.30) และด้านแหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =4.30)

2) กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปางพบว่าการส่งเสริมสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว มีรูปแบบที่เหมาะสมแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม ร่วมกันปรับปรุงสถานที่ใช้รองรับความต้องการแก่นักท่องเที่ยว ได้วางแผนการดำเนินงาน: จัดอาคารสถานที่พร้อมสะอาดปลอดภัยรับรองผู้ปฏิบัติธรรม

3) รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิ มีพระวิปัสสนาจารย์ แนะนำประชาชนและนิสิต ทำหลักสูตรการฝึกสมาธิ มีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิ จัดทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ร่วมกับประชาชนแบบมีส่วนร่วมต่อไป

คำสำคัญ: พัฒนา; วัด; ท่องเที่ยว; ปฏิบัติธรรม

ABSTRACT

This research aimed to: 1) explore the conditions of meditation-based tourism development, 2) study the participatory process in developing temples as meditation tourism destinations, and 3) analyze and propose a participatory model for the development of temples as meditation tourism destinations by temples and communities in Lampang Province. The study employed a mixed methods approach. The quantitative study was conducted with 165 tourists using questionnaires as a research tool. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation, and the findings were presented in both tables and descriptive form. The qualitative study was carried out with 30 key informants, including monks, local people, and tourists, who were selected purposively, and 12 participants in a focus group discussion consisting of monks, laypersons, and Buddhist scholars. The research instruments included semi-structured interviews, observation, and group discussion. Data were analyzed using descriptive content analysis.

The findings revealed that

1) The conditions of meditation-based tourism development in Lampang Province were at a high to very high level. The environmental dimension of temples was rated at a high level ($\bar{X}=4.20$), service dimension at a high level ($\bar{X}=4.18$), media and symbols dimension at the highest level ($\bar{X}=4.30$), and learning resources dimension at the highest level ($\bar{X}=4.30$).

2) Regarding the participatory development process, it was found that the temples promoted motivation among tourists, improved facilities to meet the needs of visitors, designed appropriate models for meditation practice, and planned operations focusing on cleanliness and safety in accommodating practitioners.

3) The participatory model derived from this study comprised five main aspects: 1) establishing learning centers and developing meditation training curricula with meditation masters leading academic guidance, 2) developing temples into meditation training centers with environments conducive to practice, 3) producing media for diverse public relations and information dissemination, 4) providing facilities and amenities for tourists, and 5) coordinating cooperation with communities and meditation center networks to achieve sustainable development.

Keywords: Development; Temple; Tourism; Meditation

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของโลก โดยองค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวในฐานะพลังที่สร้างความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและสังคมโลก และได้เปิดตัวโครงการระดับโลก Tourism Opens Minds ระหว่างการเฉลิมฉลองวันท่องเที่ยวโลก (World Tourism Day) ณ กรุงริยาด ประเทศซาอุดีอาระเบีย เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเปิดรับมุมมองใหม่ ๆ ในการเลือกจุดหมายปลายทาง และส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ยังไม่ได้



รับการเชิดชูมากนัก (UNWTO, 2023) ทั้งนี้เพื่อลดความแออัดของการท่องเที่ยวที่มากเกินไป และเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประเทศ รวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในบริบทของประเทศไทย การท่องเที่ยวได้รับการยอมรับว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพสูงในการสร้างรายได้ การจ้างงาน และการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา ถือเป็น Soft Power หรือ “อำนาจละมุน” ที่สำคัญ เพราะสามารถเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนสถาน ทำให้เกิดการพักผ่อนทั้งทางกายและใจ อีกทั้งยังช่วยยกระดับภาพลักษณ์ของประเทศ (มานิช พรหมปัญญา และคณะ, 2556)

จังหวัดลำปางเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยจากข้อมูลสถิติการท่องเที่ยวระหว่างเดือนมกราคมถึงตุลาคม พ.ศ. 2566 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศรวมกว่า 1.3 ล้านคน (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว, 2566) นอกจากนี้ ลำปางยังมีวัดและสำนักปฏิบัติธรรมจำนวนมากถึง 32 สำนักที่ได้รับการรับรองจากมหาเถรสมาคม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566) ทำให้จังหวัดมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิ (Meditation Tourism) ที่โดดเด่นในระดับประเทศและนานาชาติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจังหวัดลำปางจะมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย แต่การจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงสมาธิยังไม่เป็นระบบและขาดการบูรณาการระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ศักยภาพดังกล่าวยังไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านการประชาสัมพันธ์ การพัฒนากิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการจัดการที่ยั่งยืน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาวัดในจังหวัดลำปางให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ โดยใช้กระบวนการบูรณาการแบบมีส่วนร่วมของวัดและประชาชน ทั้งนี้คาดว่าผลการวิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจสภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การศึกษานี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยผสมผสานการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและหลากหลาย โดยกำหนดกระบวนการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 6 ระยะสำคัญ ดังนี้



ในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานและกำหนดในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ

ระยะที่ 2 ได้มีการสำรวจสภาพการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปาง โดยใช้ทั้งการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามปลายปิด เพื่อสะท้อนภาพรวมของสถานการณ์จริง

ระยะที่ 3 มุ่งเน้นการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของวัดและประชาชนในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ โดยอาศัยเครื่องมือหลักคือการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและแบบสอบถามปลายปิด

ระยะที่ 4 ได้ศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวอย่างละเอียด เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

ระยะที่ 5 ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อระดมความคิดเห็นและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบที่ได้จากการศึกษา

ระยะที่ 6 ซึ่งเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากทุกกระบวนการ วิเคราะห์และประมวลผล เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ และกำหนดเป็นรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดลำปาง

ที่มาของข้อมูลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากทั้งเอกสารและประชากรที่เกี่ยวข้องกับวัดในจังหวัดลำปาง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมาธิในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธาณูสสติ อานาปานสติ และสติปัฏฐาน รวมทั้งเอกสารทางวิชาการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา หลักการบริหารจัดการทั่วไป และหลักการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังได้ศึกษาประวัติของวัด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ตลอดจนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดต่าง ๆ ในจังหวัดลำปาง เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

2. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 4 กลุ่มหลัก ได้แก่

1) แหล่งสังเกต ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพของวัด การใช้สัญลักษณ์และการสื่อสารในการนำเสนอวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นแรงจูงใจเชิงรูปธรรม ตลอดจนการสนับสนุนการปฏิบัติธรรมของวัดในพื้นที่วิจัย

2) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย รวมจำนวน 30 รูป/คน ได้มาโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากวัด 8 แห่งในจังหวัดลำปาง ได้แก่ วัดบรรพตสถิต ตำบลพระบาท อำเภอเมือง (4 รูป/คน), วัดพระเจดีย์ขาวหลังตำบลตันธงชัย อำเภอเมือง (4 รูป/คน), วัดถ้ำพระสวาย ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ (4 รูป/คน), วัดพระแก้วดอนเต้า ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง (4 รูป/คน), วัดศรีชุม ตำบลพระบาท อำเภอเมือง (4 รูป/คน), วัดพุทธเมตตาบุญญานุภาพ ตำบลแม่ปะ อำเภอเถิน (4 รูป/คน), วัดเกาะวาลูกาลาม ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง (4 รูป/คน), วัดถ้ำผางาม ตำบลพระบาทห้วยตวง อำเภอแม่พริก (2 รูป/คน)

3) ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ได้แก่ พระสงฆ์และคฤหัสถ์ในจังหวัดลำปาง ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาทางพระพุทธศาสนา จำนวน 12 รูป/คน ประกอบด้วย เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง แห่งที่ 4, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปาง แห่งที่ 14, เจ้าอาวาสวัดถ้ำพระสวาย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลำปางแห่งที่ 30, นักจัด



รายการธรรมวัดบรรพตสถิต, พระวิปัสสนาจารย์ อาจารย์บรรยายพิเศษประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, อาจารย์บรรยายพิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, เจ้าอาวาสวัดถ้ำผางาม, เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, อาจารย์บรรยายประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, อาจารย์บรรยายพิเศษ ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และประธานชุมชนวัดศรีชุม กรรมการวัด

4) กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2567 จำนวน 165 คน ได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) (ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, 2552) จากประชากรทั้งหมด 290 คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือวิจัยเชิงเอกสาร

เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมาธิในพระพุทธศาสนา ทั้งแนวพุทธานุสสติ อานาปานสติ และสติปัฏฐาน รวมทั้งงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา หลักการบริหารจัดการทั่วไป หลักการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม ตลอดจนประวัติของวัด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดลำปาง

เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ

ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ การสร้างเครื่องมืออาศัยการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ ก่อนจะพัฒนาแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ แล้วนำไปตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นปรับปรุงแก้ไขจนสมบูรณ์

ลักษณะของเครื่องมือแบ่งได้ดังนี้

1) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การใช้สัญลักษณ์และการสื่อสาร การสร้างแรงจูงใจ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในวัด

2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ กระบวนการมีส่วนร่วมของวัดและประชาชน และแนวทางการพัฒนารูปแบบ โดยคำถามมีความยืดหยุ่นตามบริบท แต่ยังคงครอบคลุมตามวัตถุประสงค์

3) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม เพื่อนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา จำนวน 12 รูป/คน เพื่อแสดงความคิดเห็นและสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วม

เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ

ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และทดลองใช้กับกลุ่มนอกตัวอย่าง 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยสูตร Cronbach's Alpha ได้ค่าเท่ากับ 0.92 แล้วจึงนำไปใช้จริง แบบสอบถามแบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ 2) การรับรู้สภาพการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ 4 ด้าน ได้แก่ สภาพแวดล้อม การบริการ การใช้สื่อและสัญลักษณ์ และแหล่งเรียนรู้ 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของวัดและประชาชน 4 ด้าน ได้แก่ การสร้างแรงจูงใจ การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การวางแผน และการอำนวยความสะดวก และ 4) ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล



การวัดผลใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ และกำหนดเกณฑ์การตีความค่าเฉลี่ย 5 ระดับ ตั้งแต่น้อยที่สุดถึงมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 5 วิธี ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร จากหนังสือ งานวิชาการ วารสาร งานวิจัย และสื่อออนไลน์ เพื่อจัดหมวดหมู่ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การพัฒนาวัด การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และการปฏิบัติสมาธิ 2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยบันทึกสภาพแวดล้อม กิจกรรม และวิธีการสื่อสารของวัดที่เป็นพื้นที่ศึกษา 3) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ชาวบ้าน และนักท่องเที่ยว รวม 30 รูป/คน 4) การใช้แบบสอบถาม แจกให้นักท่องเที่ยวที่มาในช่วงเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม 2567 จำนวน 165 คน ได้จากการคำนวณตามตารางของ Krejcie และ Morgan และ 5) การสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยนำผลจากทุกแหล่งข้อมูลเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิระดมความคิดเห็น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปประเด็นทฤษฎีและแนวคิด, ข้อมูลการสังเกต วิเคราะห์เชิงประจักษ์และบรรยายสภาพการณ์, ข้อมูลการสัมภาษณ์ จำแนกและจัดหมวดหมู่คำตอบ แล้ววิเคราะห์และตีความตามวัตถุประสงค์, ข้อมูลจากแบบสอบถาม ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของผู้เข้าร่วมมาสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาสภาพการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ในจังหวัดลำปาง จากผลการตอบแบบสอบถาม พบว่า

1. ด้านด้านสภาพแวดล้อม ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ ว่า วัดเป็นแหล่งพักผ่อนและให้ความเพลิดเพลินใจได้ดี มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20$; S.D.=0.71) รองลงมาคือ ภายในวัดมีการจัดศาสนวัตถุภายในอย่างเป็นระบบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.14$; S.D.=0.78) ภายในวัดมีความสวยงามของจิตรกรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.65$; S.D.=0.79)

2. ด้านการให้บริการ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ ว่า วัดได้จัดมุนั่งพักผ่อน ที่มีบรรยากาศร่มรื่น มีจุดบริการน้ำดื่ม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.18$; S.D.=0.79) รองลงมา วัดได้จัดห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด เพียงพอแก่คนทุกเพศทุกวัย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.10$; S.D.=0.70) ส่วน เจ้าหน้าที่ของวัดมีการจำหน่ายของที่ระลึก และวัตถุมงคลมีในราคาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$; S.D.=0.95)

3. ด้านการใช้สื่อและสัญลักษณ์ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ ว่า วัดมีการจัดทำป้ายชื่อและรายละเอียดแจ้งถึงสถานที่ภายในวัดที่ชัดเจน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.30$; S.D.=0.79) รองลงมาคือ วัดมีป้ายบอกสถานที่ ชี้ทางเข้า-ออก เข้าใจง่าย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.13$; S.D.=0.77) ส่วน วัดมีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนเข้าปฏิบัติธรรมโดยใช้ระบบการสื่อสารที่มีอยู่ในปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$; S.D.=0.86)

4. ด้านแหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์: ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ ว่า วัดมีพระวิทยากรแนะนำการปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.30$; S.D.=0.79) รองลงมา คือบุคคลากร/ประชาสัมพันธ์ของวัด ให้ความรู้ที่ดีในการเข้ามาปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.07$; S.D.=0.71)

ส่วนผู้ที่รับรู้ ว่า วัดมีการจัดให้มีการแสดงรูปและภาพถ่ายกิจกรรมการปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.70$; $S.D.=0.79$)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง จากผลการให้สัมภาษณ์ พบว่า

1. ด้านการส่งเสริมในการสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า วัดและวิทยากรควรร่วมกันกำหนดรูปแบบที่จะใช้อบรมผู้ปฏิบัติธรรม โดยกำหนดระดับของการปฏิบัติให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เข้าปฏิบัติธรรม รองลงมา เห็นว่า วัดและวิทยากรควรร่วมกันกำหนดกิจกรรมอื่นๆ เข้ามาประกอบการสอนการปฏิบัติธรรม เช่น การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้มีการถามตอบ นำเอาสื่ออุปกรณ์วีดิทัศน์เข้ามาใช้ เพื่อให้ได้รับความรู้ ได้สันทนการให้เกิดความผ่อนคลายจากการปฏิบัติธรรม วัดและประชาชนในท้องถิ่นควรร่วมกันจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้ร่มรื่น มีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวที่เข้าปฏิบัติธรรม และวัดควรเชิญประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมของการปฏิบัติธรรม รวมถึงการกำหนดเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการปฏิบัติธรรม มีส่วนร่วมในอำนวยความสะดวกเรื่องอาหาร และน้ำดื่ม รวมทั้งห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด และให้มีจำนวนเพียงพอแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักผ่อน มีส่วนร่วมในจัดทำสื่อแจ้งการคมนาคมบอกเส้นทางในการเดินทางไปวัด และมีส่วนร่วมในการจัดการให้มีระเบียบข้อพึงปฏิบัติ ข้อห้ามต่างๆ ที่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมจะต้องปฏิบัติตาม ตามลำดับ

2. ด้านการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า วัดและคณะกรรมการของวัดควรร่วมกันปรับปรุงสถานที่ให้มีความพร้อมเพื่อการใช้งานตลอดเวลา จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งโครงการที่เป็นแบบระยะสั้น และแบบระยะยาว เพื่อให้สามารถรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม รองลงมา เห็นว่า วัดและประชาชนในท้องถิ่นที่มีความรู้ในการทำสื่อ ควรร่วมกันทำสื่อออนไลน์ เสียงตามสาย รายการวิทยุกระจายเสียง หรือรายการวิทยุโทรทัศน์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานในสถานปฏิบัติธรรมให้สาธุชนได้ทราบ วัดและพระวิปัสสนาจารย์ควรจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มอายุและประสบการณ์ของผู้ที่จะเข้ามาปฏิบัติธรรมหรือฝึกจิตภาวนา และวัดควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมที่มีเนื้อหาสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ร่วมกันสร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการฝึกสมาธิ เลือกสรรหลักพุทธธรรมที่อยู่ในระดับที่บุคคลทั่วไปจะพึงปฏิบัติได้ และมีส่วนร่วมในการจัดที่พักอาศัยที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมมีความเป็นธรรมชาติ มีบรรยากาศร่มรื่น ให้แก่นักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะเข้ามาปฏิบัติธรรมหลายวัน ตามลำดับ

3. ด้านการวางแผนการดำเนินงานเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า วัดและกรรมการวัดควรร่วมกันจัดการอาคารสถานที่ให้มีความพร้อมในการรับรองผู้ปฏิบัติธรรม ควรจัดที่พักเหมาะสมกับสถานการณ์ รองลงมา เห็นว่า วัดและประชาชนในท้องถิ่นควรร่วมกันดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์ การประสานงานกับชุมชนต่างๆ ที่รู้จัก ให้คำปรึกษาแนะนำและตอบปัญหาชุมชน นักท่องเที่ยวผู้ประกอบการ และประชาชนที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสร้างภาพลักษณ์อันดีต่อการท่องเที่ยวเชิงสมาธิที่วัดกำลังดำเนินการ วัดและคณะกรรมการของวัดควรร่วมกันวางแผนดำเนินการจัดที่พัก เครื่องอุปโภคใช้สอยที่จำเป็น อาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ และยารักษาโรคสำหรับผู้ป่วยฉุกเฉินให้พร้อมที่จะบริการนักท่องเที่ยว และมีการสื่อสารความพร้อมเหล่านี้ให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปได้รับรู้ ควรร่วมกันสนับสนุนให้มีร้านอาหารของท้องถิ่นร้านอาหารที่จัดแบบบุฟเฟต์ และร้านอาหารจานด่วน เพื่อเตรียมการจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ควรร่วมกันกำหนดแนวทางการอบรมและแนะนำนักท่องเที่ยวที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเพื่อให้มีความพร้อมในการฝึกปฏิบัติสมาธิจิตภาวนา และวัดควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำป้ายหรือแผนผังเส้นทางระบุสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญๆ ภายในวัด คัดเลือกวิทยากรที่มีความ



ประพตติ จัดตารางเวลาปฏิบัติธรรมไว้อย่างชัดเจน กำหนดจำนวนผู้ปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมกับสถานที่พัก และสะดวกต่อการให้บริการ ประสานความร่วมมือสับเปลี่ยนวิทยากรกับ สำนักปฏิบัติธรรมอื่นๆ ภายใน จังหวัด และมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมทางวัตถุ ศาสนสถานให้สวยงาม เพื่อให้ผู้มาท่องเที่ยวเกิด ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตามลำดับ

4. ด้านการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า วัดและประชาชน ในท้องถิ่นควรร่วมกันจัดการที่พักที่สะอาด ปลอดภัยไว้บริการนักท่องเที่ยว โดยแบ่งสัดส่วนที่พักอาศัย ห้อง ปฏิบัติธรรม อย่างชัดเจน รองลงมา เห็นว่า วัดและประชาชนในท้องถิ่นควรร่วมกันจัดพิธีกรรมทางศาสนา และ เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมกับนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยว วัดและ คณะวิสสุตนาจารย์ควรร่วมกันจัดทำเอกสารแนะนำระเบียบวิธีการเข้าปฏิบัติธรรมที่เข้าใจได้ง่าย จัดเตรียมไว้ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการปฏิบัติธรรม และวัดควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำป้ายข้อมูลแหล่ง ท่องเที่ยวและสถานที่ฝึกปฏิบัติธรรม ติดตั้งไว้ในเส้นทางสัญจรให้ชัดเจน และประสานงานกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นและรถรับจ้างในพื้นที่ เพื่อขอความร่วมมือในการจัดส่งนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ที่ 3 ศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิของ วัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง โดยอาศัยผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็น ร่วมกันว่าการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิควรมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ

ประการแรก คือ การจัดทำแหล่งเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตรการฝึกสมาธิแก่นักท่องเที่ยว โดยวัด ควรจัดทำแผนกิจกรรมการปฏิบัติธรรมที่มีความเหมาะสมและชัดเจน ถ่ายทอดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ หลักธรรมคำสอนอย่างเป็นระบบ ตลอดจนพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติธรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการ เรียนรู้ด้านสมาธิ นอกจากนี้ควรจัดให้มีมุมหนังสือธรรมะหรือห้องสมุดภายในวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา เรียนรู้หลักธรรมและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่กับการจัดแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ของพื้นที่

ประการที่สอง คือ การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยว โดยควรปรับปรุง สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความสวยงาม พร้อมจัดพื้นที่สำหรับ การจอดรถอย่างเพียงพอ รวมทั้งดูแลอาคารสถานที่ให้พร้อมรองรับการปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ควรจัด สภาพแวดล้อมให้ร่มรื่นและปลอดภัย และกำหนดระเบียบข้อพึงปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยว สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเหมาะสม

ประการที่สาม คือ การจัดทำสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งควรจัดทำ ป้ายบอกสถานที่และเส้นทางเข้าออกให้ชัดเจน พร้อมทั้งสื่อประชาสัมพันธ์การเดินทางที่สะดวกหลายเส้นทาง วัดควรใช้ช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ เช่น สื่อออนไลน์ เสียงตามสาย วิทยุ หรือโทรทัศน์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร รวมถึงจัดทำเอกสารและแผ่นพับที่ให้ข้อมูลถูกต้องเกี่ยวกับกิจกรรมการฝึกสมาธิ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน

ประการที่สี่ คือ การจัดทำสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว โดยควรมีการจัดกิจกรรมทาง ศาสนาในวันสำคัญ จัดสถานที่วัดให้มีความสงบและปลอดภัย พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น การ จัดจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มที่สะอาดและมีราคาย่อมเยา การจัดพื้นที่พักผ่อนที่ร่มรื่นพร้อมจุดบริการน้ำ ดื่ม และการจัดให้มีห้องน้ำที่สะอาดเพียงพอ นอกจากนี้ยังควรจัดภาชนะรองรับขยะในจุดต่าง ๆ อย่างทั่วถึง รวมทั้งจัดทำเอกสารแนะนำระเบียบวิธีการเข้าปฏิบัติธรรมเพื่อมอบแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ



ประการที่ห้า คือ การประสานความร่วมมือกับชุมชนและเครือข่ายที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยควรพัฒนาระบบความร่วมมือในการให้บริการและสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ร่วมกับการตัดสินใจพัฒนาโครงการในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่วัด อีกทั้งควรกำหนดแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งการปรับปรุงพื้นที่ การอำนวยความสะดวก และการรักษาความปลอดภัย นอกจากนี้ยังต้องกำหนดแนวทางการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการฝึกสมาธิให้ชัดเจน เรียบง่าย และน่าเชื่อถือ รวมถึงพิจารณาโครงการที่อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อการพัฒนาวัด เพื่อให้สามารถปรับปรุงแก้ไขและดำเนินการได้อย่างเหมาะสม

จากองค์ประกอบทั้งหมดนี้สะท้อนว่า การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิจำเป็นต้องดำเนินการอย่างบูรณาการ ทั้งในด้านการเรียนรู้ การจัดการสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปาง

สภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปาง สามารถอธิบายได้ในหลายมิติ โดยผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าในด้าน **สภาพแวดล้อม** ผู้ตอบแบบสอบถามมีการรับรู้วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมได้จัดสถานที่ให้เป็นแหล่งพักผ่อนและสร้างความเพลิดเพลินใจได้ดี โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดผลดังกล่าวอาจมาจากการที่ผู้บริหารวัดให้ความสำคัญต่อการบริการและการอำนวยความสะดวกด้านสถานที่แก่นักท่องเที่ยว เพราะถือเป็นแรงจูงใจสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้คนเข้าร่วมกิจกรรมของวัด อีกทั้งยังเป็นวิธีประชาสัมพันธ์ให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในอนาคต ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนชนก จุฬาสิกข์ (2562) ที่พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนามีองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และการสนับสนุน ซึ่งทั้งหมดถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาและประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ในด้าน การให้บริการ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าวัดได้จัดมุนั่งพักผ่อนที่มีบรรยากาศร่มรื่น พร้อมทั้งมีจุดบริการน้ำดื่มอย่างเหมาะสม โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าวัดตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการพักผ่อนและการปฏิบัติธรรม ซึ่งช่วยสร้างความพึงพอใจและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทนา จันทร์เรือง และคณะ (2565) ที่ระบุว่าองค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวกถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว โดยมีค่าเฉลี่ยการให้ความสำคัญอยู่ในระดับมาก รองลงมาจากด้านการคมนาคมและสิ่งดึงดูดใจ

สำหรับด้าน การใช้สื่อและสัญลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่าวัดได้จัดทำป้ายชื่อและรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ภายในวัดไว้อย่างชัดเจน โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารวัดมองว่าการสื่อสารด้วยป้ายบอกทางและรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมภายในวัดเป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการเข้าถึงสถานที่ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สราญพร สุริยชัย และสุวารี นามวงศ์ (2563) ที่ชี้ว่านักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการเข้าถึงที่สะดวก มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน และเส้นทางที่ไม่ก่อให้เกิดอันตราย

ในด้านสุดท้าย คือ แหล่งเรียนรู้ที่มีสารประโยชน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้วัดในจังหวัดลำปางมีพระวิทยากรคอยให้คำแนะนำในการปฏิบัติธรรม โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลดังกล่าว คือ บทบาทของเจ้าอาวาสหรือพระวิปัสสนาจารย์ ซึ่งเป็นบุคลากรหลักในการถ่ายทอดหลักธรรมและกำหนดทิศทางการจัดกิจกรรมภายในสำนักปฏิบัติธรรม หากพระวิทยากรมีความรู้ความเข้าใจ



ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ย่อมทำให้การดำเนินงานของสำนักเป็นไปอย่างราบรื่นและยั่งยืน ผลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศรีสังคม ชยานุวัตร (ธนะวงศ์) (2561) ที่ระบุว่าบทบาทของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมและพระวิปัสสนาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาสำนัก การสร้างพระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ และการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

โดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดในจังหวัดลำปางสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อม การให้บริการ การสื่อสารที่ชัดเจน และการมีพระวิทยากรที่มีคุณภาพ ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นองค์ประกอบที่สอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้า และเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิที่ยั่งยืนต่อไป

2. จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

ด้านการส่งเสริมในการสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า วัดและพระวิทยากรควรร่วมกันกำหนดรูปแบบการอบรมผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความเหมาะสมต่อกลุ่มผู้เข้าปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการแบ่งระดับการฝึกตามอายุและประสบการณ์ เนื่องจากผู้เข้าร่วมแต่ละคนมีพื้นฐานแตกต่างกัน การฝึกแบบรวมกลุ่มทั้งหมดอาจไม่ตอบสนองความต้องการของทุกคน แต่หากจัดรูปแบบการฝึกที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของกลุ่ม จะทำให้การปฏิบัติธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกาวิเชียร ชันติโก และศุภกานต์ วิชานาฏ (2564) ที่ชี้ให้เห็นถึงอุปสรรคของการสอนวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะความแตกต่างของช่วงวัยและพื้นฐานศรัทธาของผู้ปฏิบัติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความยากง่ายในการจัดกิจกรรมและการปรับตัวของผู้เรียน

ด้านการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่าวัดและคณะกรรมการควรมีการจัดการสถานที่และสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้พร้อมต่อการใช้งานอยู่เสมอ อีกทั้งควรจัดโครงการปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อรองรับความต้องการที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยว การดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ โดยพระสงฆ์มีหน้าที่จัดโปรแกรมการปฏิบัติธรรม ส่วนคฤหัสถ์ช่วยพัฒนาสภาพแวดล้อมในวัดให้เหมาะสมต่อการพักผ่อนและปฏิบัติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บดินทร์ เตเบจโฆ (2564) ที่กล่าวถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การตรวจสอบ ไปจนถึงการปรับปรุงพัฒนาโครงการ

ด้านการวางแผนการดำเนินงาน ผลการสัมภาษณ์สะท้อนว่าผู้ให้ข้อมูลเห็นพ้องกันว่าวัดและคณะกรรมการควรให้ความสำคัญกับการจัดการอาคารสถานที่ให้พร้อมต่อการรองรับผู้ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการจัดที่พักที่เหมาะสมและสะอาด การวางแผนดังกล่าวถือเป็นการปรับสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับความพึงพอใจของผู้มาเยือน เมื่อสถานที่มีความสะอาดและบรรยากาศร่มรื่น ย่อมทำให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมรู้สึกผ่อนคลายและเกิดความพร้อมในการฝึกสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนวรรณ ตันติพานิชกุล และคณะ (2564) ที่ชี้ว่าการจัดการผู้มาเยือนอย่างมีระบบจะช่วยสร้างประสบการณ์ที่ดีและก่อให้เกิดความพึงพอใจ ส่งผลต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว

ด้านการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าวัดและชุมชนควรร่วมกันจัดที่พักที่สะอาด ปลอดภัย และแบ่งสัดส่วนพื้นที่สำหรับการพักอาศัยและการปฏิบัติธรรมอย่างเหมาะสม ความพร้อมในด้านนี้จะช่วยสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว เพราะเมื่อหมดความกังวลเกี่ยวกับสถานที่พักและสถานที่ปฏิบัติธรรมแล้ว ผู้เข้าร่วมจะมีสมาธิและจิตใจที่สงบมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประวิทย์ เสงปราชณี (2562) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดเจติยภูมิและวัดหนองแขวงพระอาราม



หลวง พบว่าวัดที่มีสภาพแวดล้อมสงบ ร่มรื่น สะอาด และมีบุคลากรที่มีคุณธรรมและความรู้ ย่อมเหมาะสมต่อการเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง

โดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิในจังหวัดลำปาง จึงมิใช่เพียงการพัฒนาสถานที่ทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ต้องบูรณาการทั้ง มิติของการจัดการสิ่งแวดล้อม การบริการที่เป็นระบบ การสื่อสารที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถผลักดันให้วัดก้าวไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิที่ยั่งยืนและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาได้อย่างแท้จริง

3. รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง พบว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านการตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล

ในด้าน การตัดสินใจพัฒนาวัด ผลการวิจัยสะท้อนว่า วัดและประชาชนควรร่วมกันพิจารณาโครงการพัฒนาทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชุมชน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและปฏิบัติธรรมร่วมกับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างศักยภาพของวัด แต่ยังนำไปสู่การแบ่งปันประโยชน์แก่ทุกฝ่าย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระภูณีย์ ถาวร และคณะ (2565) ที่พบว่า พระสงฆ์และประชาชนต่างเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในทุกด้านในการพัฒนาวัด ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถาน บุคลากร สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

สำหรับ การวางแผนการพัฒนา พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นตรงกันว่าควรจัดทำแผนร่วมกันเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก และสร้างความปลอดภัยภายในวัด การกำหนดแผนที่มีคุณภาพเช่นนี้จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวและส่งเสริมให้วัดเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ พระครูนิพนธ์พัฒน์วงศ์ และคณะ (2565) ที่เสนอว่าการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพต้องเกิดจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายและการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล

ในด้าน การดำเนินงาน พบว่า วัดและประชาชนควรร่วมมือกันในการดูแลสาธารณประโยชน์และสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้และจัดการทรัพยากรของวัดอย่างโปร่งใส เช่น การใช้จ่ายจากตู้บริจาคหรือการบริหารกองทุนศาสนา ลักษณะการมีส่วนร่วมเช่นนี้จะช่วยสร้างศรัทธาและความไว้วางใจในชุมชน สอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ สมบัติ (2562) ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมต้องครอบคลุมการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ ขณะเดียวกันยังสนับสนุนผลการศึกษาของ ศุภาพิชญ์ (2563) ที่ยืนยันว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงจะทำให้การบริหารจัดการเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

สุดท้าย ในด้าน การประเมินและติดตามผล พบว่า ทั้งวัดและประชาชนเห็นพ้องว่าควรร่วมกันกำกับดูแลและประเมินความคุ้มค่าของแผนงานจากงบประมาณที่ใช้พัฒนา เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การติดตามและประเมินผลในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดความโปร่งใส และทำให้โครงการพัฒนาวัดมีความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พรเทพ (2562) ที่ชี้ว่าการติดตามตรวจสอบโดยประชาชนมีความสำคัญต่อความโปร่งใสและความรับผิดชอบ ตลอดจนงานของ กัตติญญ และพิมพ์ลิขิต (2558) ที่เสนอว่าการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมตรวจสอบจะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและการยอมรับต่อโครงการพัฒนาในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิในจังหวัดลำปาง จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอน ทั้งการตัดสินใจ วางแผน ดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล เพื่อ

สร้างการพัฒนาที่มีคุณภาพ โปร่งใส และยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน สร้างคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม ตลอดจนสร้างความสมดุลระหว่างวัด ประชาชน และนักท่องเที่ยว

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาวิจัยข้อมูลเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และข้อมูลแบบสอบถาม และผลการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังที่กล่าวมาโดยลำดับ ผู้วิจัยสามารถกำหนดเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ในรูปของโมเดล (Model) ดังนี้



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

ประกอบด้วยหลักการ 5 ด้าน คือ 1) จัดทำแหล่งเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตร 2) การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิ 3) จัดทำสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร 4) จัดทำสิ่งอำนวยความสะดวก และ 5) การประสานความร่วมมือกับเครือข่าย

ประการแรก การจัดทำแหล่งเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การร่วมกันของวัดและชุมชนในการสร้างหลักสูตรการฝึกสมาธิที่เหมาะสมกับผู้เข้าปฏิบัติธรรม โดยครอบคลุมการจัดทำแผนกิจกรรม การถ่ายทอดความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและการฝึกกรรมฐาน การจัดทำคู่มือและมุมหนังสือธรรมะภายในวัด ตลอดจนการกำหนดรูปแบบการอบรมที่แบ่งตามระดับประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ รวมทั้งการจัดกลุ่มผู้ฝึกสมาธิ และการจัดทำตารางเวลาในการฝึกปฏิบัติที่ชัดเจน การดำเนินการในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เข้าปฏิบัติได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมกับจริตและความพร้อมของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านสมาธิที่มีระบบและมีมาตรฐาน

ประการที่สอง การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิ เป็นการยกระดับสภาพแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานของวัด เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงสมาธิ โดยวัดและชุมชนร่วมกันปรับปรุงภูมิทัศน์ทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และสิ่งแวดล้อมให้งดงาม รวมถึงจัดสถานที่จอดรถให้เพียงพอ จัดพื้นที่ฝึกสมาธิ



ที่ร่มรื่นและปลอดภัย กำหนดระเบียบข้อพึงปฏิบัติที่ชัดเจน และแบ่งสัดส่วนพื้นที่พักอาศัยกับห้องปฏิบัติธรรมอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการปรับปรุงกิจกรรมและอาคารสถานที่ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการจริง

ประการที่สาม การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เป็นการใช้อยู่และเครื่องมือหลากหลายในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ โดยมีการจัดทำป้ายบอกทาง ป้ายกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และปฏิทินกิจกรรมตลอดปี ตลอดจนการใช้สื่อออนไลน์ วิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ เพื่อเชิญชวนและสร้างการรับรู้ต่อสาธารณชน นอกจากนี้ ยังมีการติดป้ายพุทธสุภาษิตตามจุดต่าง ๆ ภายในวัด การจัดทำเอกสารและแผ่นพับเกี่ยวกับการฝึกสมาธิ และการจัดทำแผนพัฒนาการสื่อสารร่วมกัน เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมาธิ

ประการที่สี่ การจัดทำสิ่งอำนวยความสะดวก มุ่งเน้นการปรับปรุงและจัดบริการพื้นฐานเพื่อสนับสนุนประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว โดยครอบคลุมการจัดสภาพแวดล้อมที่สะดวกและปลอดภัย การสร้างมุมนั่งพักผ่อนที่ร่มรื่น การจัดจุดบริการน้ำดื่มและห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ การติดตั้งภาชนะรองรับขยะที่เหมาะสม การจัดทำของที่ระลึกเชิงธรรมะ เช่น หนังสือคู่มือการฝึกสมาธิ หนังสือสวดมนต์ฉบับย่อ หรือหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อมอบแก่ผู้มาเยือน และการจัดบริการยานพาหนะรับส่งในพื้นที่วัดและชุมชนรอบข้าง

ประการสุดท้าย การประสานความร่วมมือกับเครือข่าย ถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเชิงบูรณาการ โดยวัด ชุมชน และสำนักปฏิบัติธรรมเครือข่ายร่วมกันสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ การตัดสินใจพัฒนาโครงการด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชุมชน การกำหนดแผนพัฒนาวัดและปรับปรุงระเบียบที่เกี่ยวข้อง การวางยุทธศาสตร์ด้านการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการติดตามและอนุรักษ์ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไป การดำเนินการในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน แต่ยังสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกันของประชาชนในท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือในทุกระดับ ทั้งการจัดทำหลักสูตรและกิจกรรมการฝึกสมาธิ การจัดการสภาพแวดล้อม การสื่อสารประชาสัมพันธ์ การอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ แนวทางทั้งห้านี้จึงเป็นองค์ประกอบหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของวัดและประชาชนในจังหวัดลำปาง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมี นโยบายของจังหวัดลำปางหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการสนับสนุนการพัฒนาวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิ โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและมีทิศทางชัดเจน

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้เพื่อช่วยเหลือวัดและชุมชนในการจัดกิจกรรมฝึกสมาธิและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัด

3. ควรกำหนด แนวทางร่วมระหว่างวัดและชุมชน ในการวางมาตรฐานการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม การดูแลสิ่งแวดล้อม และการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานสอดคล้องกันและสร้างความน่าเชื่อถือแก่นักท่องเที่ยว



ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. วัดควรร่วมกับชุมชน จัดทำหลักสูตรและตารางกิจกรรมการปฏิบัติธรรม ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ปฏิบัติที่มีความหลากหลาย ทั้งผู้เริ่มต้นและผู้ที่มีประสบการณ์ เพื่อให้การฝึกสมาธิเป็นระบบและได้ผลจริง

2. ควรปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำ น้ำดื่ม พื้นที่พักผ่อน และสถานที่ฝึกสมาธิให้สะอาด ร่มรื่น และปลอดภัย รวมทั้งกำหนดระเบียบข้อปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม

3. ควรพัฒนา สื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบหลากหลาย เช่น แผ่นพับ ป้ายแนะนำ สื่อออนไลน์ และปฏิทินกิจกรรม เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการพัฒนาวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสมาธิในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดลำปาง เพื่อนำมาเปรียบเทียบและสังเคราะห์เป็นแนวทางพัฒนารูปแบบที่ครอบคลุมมากขึ้น

2. ควรศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ ชุมชนรอบวัด ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นประโยชน์และข้อจำกัดที่แท้จริงของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสมาธิ

3. ควรทำวิจัยเชิงประเมินผลในระยะยาว เพื่อดูว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และมีความยั่งยืนเพียงใด รวมทั้งหาแนวทางปรับปรุงเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนไป

บรรณานุกรม

- กตัญญู แก้วหานาม และ พิมพิลชิต แก้วหานาม. (2558). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 4(2), 82–98.
- จันทนา จันทรเรือง และคณะ. (2565). แรงจูงใจในการเยี่ยมชมวัดสำคัญในจังหวัดลำปางและองค์ประกอบของการท่องเที่ยววัดที่มีผลต่อพฤติกรรมการเยี่ยมชมวัดในจังหวัดลำปางของนักท่องเที่ยวชาวไทย. *วารสารการจัดการและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(1), 123–132.
- ดวงฤทธิ เบญจางิกุล ชัยรุ่งเรือง. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนของกรุงเทพมหานคร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(3), 76–91.
- ธนวรรณ ตันติพานิชกุล และคณะ. (2564). กลยุทธ์การจัดการนักท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยนอร์ทอีสเทิร์น*, 11(2), 255–269.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2552). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ. กรุงเทพมหานคร: บิสมิเนสอาร์แอนด์ดี
- บดีรินทร์ เตเบจโม. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบางอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต หลักสูตรบริหารการพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ประวิทย์ เสงปราชานี. (2562). *การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดในจังหวัดขอนแก่น* (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรเทพ นามกร. (2562). *องค์ประกอบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดจันทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระครูนิพัฒน์พัฒนวงศ์ และคณะ. (2565). กลยุทธ์การพัฒนาการบริหารจัดการวัดในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(7), 2839–2852.



- พระใบฎีกาวิเชียร ชันดีโก และ ศุภกานต์ วิชานาญ. (2564). การศึกษารูปแบบการจัดการการปฏิบัติธรรม ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดเขากฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. *วารสารบาลีศึกษา มจร. พุทธโฆษาปริตร*. 7(2), 45-55.
- พระภูวนัย ถาวร, และคณะ. (2565). การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารมหาจุฬานาครทรรค์*, 9(8), 431-445.
- พระศรีสังคม ชยานุวัตร (ธนาวงศ์). (2561). *การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา: รูปแบบและเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยววัดในสังคมไทย*. (พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนชนก จุฬาสิกข์. (2562). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในวัดต่างๆ ในเขตธนบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการ*. 21(2), 203-210.
- มานิช พรหมปัญญา และคณะ. (2566). แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 8(2), 36-74
- ศุภาพิชญ์ แซ่หยุน. (2563). *การบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของเทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว. (2566). *สถิตินักท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง ปี 2566*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมบัติ นามบุรี. (2562). ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(1), 183-197.
- สรายุพร สุริวิชัย และ สุวารี นามวงศ์. (2563). การพัฒนาจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 14(1), 145-164.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). *พันธกิจและการดำเนินงานของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). *ทะเบียนสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ตามมติมหาเถรสมาคม ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2566*. สืบค้น 4 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/20/iid/58873>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2567). *ทะเบียนวัดไทย*. สืบค้น 4 มิถุนายน 2568, จาก <https://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx>
- United Nations World Tourism Organization. (2023). *Tourism opens minds initiative launched on World Tourism Day*. Madrid: UNWTO.



การเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี*
STRENGTHENING THE POTENTIAL OF PROBATIONERS IN TRIPARTITE SYSTEM
IN LOPBURI PROVINCE

^{1,2} สุภาพ อู๋ยพรหม

^{1,2} Suphap Upaiprom

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²บริษัท เอ็น เอ็ม บี มินิแบไทย จำกัด สาขาลพบุรี

²NMB Minebea Thai Ltd. (Lopburi branch)

Corresponding Author's E-mail: saithong.soi@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการปฏิบัติงานคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี 2) เสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี และ 3) เสริมสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานฝังตัว (Embedded Mixed Methods Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Designs) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จำนวน 36 ราย อาสาสมัครผู้เข้าร่วมการวิจัยปฏิบัติการกึ่งทดลองจำนวน 32 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview Guild line) ชุดกิจกรรมอบรม แบบประเมินผลก่อนและหลังการอบรม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติ Paired sample t-test เก็บรวบรวมข้อมูล มกราคม ถึง มีนาคม 2568

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานคุมประพฤติในลพบุรีต้องการการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติ โดยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนมีบทบาทร่วมกันในด้านการให้ความรู้ เพิ่มทักษะ และเสริมพลังชีวิต 2) การเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี ใช้กระบวนการปฏิบัติผ่านชุดกิจกรรมที่ออกแบบเน้นการพัฒนา “ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ” ผ่านกิจกรรมกลุ่ม การสะท้อนตน และสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อเปิด “โอกาสใหม่” และ3) การเสริมสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี พบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายไตรภาคีสะท้อนการประสานพลังระหว่างหน่วยงานรัฐ เอกชน และชุมชน การเชื่อมโยง 3 ภาคส่วน เครือข่ายระบบไตรภาคีจะมีปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงาน 6 มิติ ได้แก่ การแบ่งปัน (Sharing) การเรียนรู้จากสิ่งที่ดี (Yogoten) ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การมีส่วนร่วม (Participation) และไตรภาคี (Tripartite) ทำให้เกิดโมเดลเชิงกระบวนการ “Sykept Model”

คำสำคัญ: เครือข่าย; การเสริมสร้าง; ศักยภาพ; ผู้ถูกคุมประพฤติ; ไตรภาคี



ABSTRACT

This research aimed to 1) study the context of the tripartite probation operation in Lopburi Province, 2) strengthen the capacity of probationers in the tripartite system in Lopburi Province, and 3) strengthen the network of tripartite probation operations in the province. The study employed an embedded mixed-methods design. Involving 36 key informants for in-depth interviews and involving 32 participants from the public, private, and civil sectors. The research instruments consisted of interview guidelines, activity-based training programs, pre- and post-assessment forms, and data were analyzed through content analysis and statistical methods.

The research results showed that 1) probation operations in Lopburi require capacity enhancement for probationers, with the public, private, and community sectors jointly contributing to knowledge sharing, skill development, and life empowerment; 2) Strengthening the capacity enhancement of probationers in the tripartite system was conducted through activity modules designed to build “mental immunity,” utilizing group activities, self-reflection, and motivation-building to provide “new opportunities”; and 3) the development of the tripartite probation network reflected the synergy among government, private, and community sectors. The interconnectedness of the three sectors resulted in a tripartite network supported by six key factors: Sharing, Yogoten (learning from best practices), Knowledge, Education, Participation, and Tripartite collaboration culminating in a procedural model called the “Sykept Model.”

Keywords: Network; Strengthening; Potential; Probationer; Tripartite

บทนำ

ตามที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและงานยุติธรรมทางอาญา ครั้งที่ 6-8 กำหนดเป้าหมายหลัก (Ultimate goal) ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับไปอยู่ร่วมกับสังคมโดยใช้วิธีการแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชนอันมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้กระทำผิด ครอบครัว และสังคมและได้ประกาศมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติสำหรับมาตรการไม่ควบคุมตัว (The United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures) เมื่อพ.ศ.2533 (ค.ศ. 1990) เรียกกันทั่วไปว่า “กฎแห่งกรุงโตเกียว” (United Nations publication, 2007) หลักการ และหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับขั้นก่อนฟ้อง ได้แก่ 1) หัวข้อว่าด้วยหลักทั่วไป (General Principles) ที่กำหนดเป้าหมายให้ประเทศสมาชิกลดการใช้โทษจำคุก และส่งเสริมการใช้มาตรการไม่ควบคุมตัวในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขผู้กระทำผิดและให้ผู้กระทำผิดเกิดความสำนึกกับผิดชอบต่อสังคมทั้งนี้ให้คำนึงถึงความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้กระทำผิด สิทธิของผู้เสียหาย ความปลอดภัยของประชาชน และการป้องกันอาชญากรรม นอกจากนี้การนำมาตรการไม่ควบคุมตัวมาใช้ต้องมีกฎหมายรองรับและต้องพิจารณาถึงสภาพความรุนแรงของความผิด บุคลิกภาพ และภูมิหลังของผู้กระทำผิดรวมทั้งสิทธิของผู้เสียหายซึ่งศาลหรือผู้มีอำนาจต้องใช้ดุลพินิจตามหลักนิติธรรม และ 2) หัวข้อว่าด้วยขั้นก่อนการพิจารณาคดี (Pre-trial Stage) คือ ตำรวจ อัยการ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ควรมีอำนาจปล่อยตัว หากเห็นว่าการควบคุมหรือ



การดำเนินการกับผู้กระทำผิดต่อไปไม่มีความจำเป็นต้องควบคุมตัวไว้ เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสังคมและผู้เสียหายหรือเพื่อส่งเสริมการเคารพกฎหมาย

สำหรับประเทศไทยการคุมประพฤติเริ่มดำเนินการโดยภาครัฐเมื่อ พ.ศ. 2522 ปัจจุบันกรมคุมประพฤติเป็นหน่วยงานหนึ่งด้านกระบวนการยุติธรรมมีสำนักงานคุมประพฤติต่างๆ ตั้งอยู่ทั่วทุกจังหวัด ซึ่งในแต่ละสำนักงานก็จะมีการแบ่งงานตามภาระหน้าที่ออกเป็นงานต่างๆ ซึ่งในการปฏิบัติงานด้านนี้มีการเกี่ยวข้องกับกรมคุมประพฤติทั้งในขั้นก่อนการพิจารณาคดี ขั้นการพิจารณาคดี และชั้นหลังพิพากษาคดีของศาล โดยมีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการคุมประพฤติผู้กระทำความผิดทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ โดยการสืบเสาะประวัติเพื่อประกอบการพิจารณาคดี การสอดส่อง ติดตาม แก้ไขพฤติกรรมและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา เสพติด การจัดให้มีการทำงานบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ การดำเนินการเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การให้การสงเคราะห์ และสนับสนุนให้ชุมชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน อาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่จำเป็นต่อการปรับปรุงนิสัยความประพฤติเพื่อ “คืนคน ดี สู่สังคม” (กรมคุมประพฤติ, 2564)

ปัญหาที่พบหลังจากการปล่อยตัวผู้ถูกคุมประพฤติกลับเข้าสู่สังคมของสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี ผู้ถูกปล่อยตัวจากการคุมประพฤติ ตลอดจนผู้อยู่ระหว่างคุมประพฤติ เมื่อไปสมัครเข้าทำงาน สถานประกอบการจะทำการตรวจสอบประวัติจากเลขบัตรประจำตัวประชาชน 13 หลัก เมื่อพบประวัติการถูกคุมประพฤติก็จะไม่รับเข้าทำงาน และ จะมีกรณี ที่เข้าทำงานแล้วสถานประกอบการตลอดจนเพื่อนร่วมงานไม่ยอมรับสืบเนื่องจากยังมีทัศนคติที่เป็นมายาคติสำหรับผู้ถูกคุมประพฤติ

สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแล แก้ไข ฟื้นฟู ช่วยเหลือ สงเคราะห์อาชีพ แก่ผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดีมีอาชีพกลับไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้โดยใช้มาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยวิธีการ “ไม่ควบคุมตัว” โดยการกำหนดเงื่อนไขการคุมความประพฤติเพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติ

จากหนังสือที่ ลบ 0025/3109 ระบุว่าปัจจุบันมีผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี 3,237 และกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 โดยคดีส่วนใหญ่เป็นคดียาเสพติด ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ที่อยู่ในความดูแล สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี มีการนำการบูรณาการภาคีเครือข่ายในการแก้ไขฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในระบบคุมประพฤติ DRIP MODEL ด้วยโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 6 โปรแกรม และมีการพัฒนาทักษะทางอาชีพและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ซึ่งในด้านอาชีพพบว่าผู้ถูกคุมความประพฤติบางรายยังขาดโอกาสด้านอาชีพ และสถานประกอบการบางแห่งไม่พร้อมที่จะรับเข้าทำงาน เนื่องจากมีประวัติการกระทำผิดส่งผลให้ผู้ถูกคุมความประพฤติเหล่านี้ ไม่มีงานทำและไม่มีรายได้ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ

จังหวัดลพบุรีมีจำนวนสถานประกอบการที่ยังคงดำเนินกิจการอยู่ในปี 2567 จำนวน 24,882 แห่ง โดยอำเภอเมืองลพบุรีมีจำนวนมากที่สุด 8,739 แห่ง (ร้อยละ 35.10) แต่ขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะและฝีมือ ซึ่งมีผู้ที่ถูกคุมประพฤติทำงานในสถานประกอบการต่างๆ ในสถานประกอบการภาคเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรีในปัจจุบันจำนวน 155 คน (สำนักงานแรงงานจังหวัดลพบุรี, 2567) ซึ่งทำงานทั้งในสถานประกอบการที่ประกอบธุรกิจทางการค้า ธุรกิจทางการบริการ และอุตสาหกรรมการผลิต

สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี ได้ส่งหนังสือที่ ลบ 0025/3109 เรื่อง การบูรณาการจ้างงานผู้ถูกคุมประพฤติ ขอความร่วมมือจากบริษัท เอ็น เอ็ม มินิแบไทย จำกัด และบริษัทผู้ส่งมอบในเครือข่าย ในการพิจารณาอนุเคราะห์รับผู้ถูกคุมประพฤติเข้าทำงาน เพราะเห็นว่าเป็นหน่วยงานที่มีความเข้าใจผู้ถูกคุมประพฤติ



และพร้อมที่จะให้โอกาสผู้ถูกคุมประพฤติดูแลแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรม มีรายได้ มีอาชีพที่มั่นคง ไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ อันเป็นการคืนคนดีสู่สังคมอย่างแท้จริง

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นจึงมีความจำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้ประกอบการภาคเอกชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำระบบไตรภาคีมาใช้ในการวิจัยคือภาครัฐได้แก่กรมคุมประพฤติและกรมราชทัณฑ์ ภาคประชาชนได้แก่ผู้ถูกคุมประพฤติ ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และภาคเอกชนได้แก่สถานประกอบการและนายจ้างในอำเภอเมืองจังหวัดลพบุรี มาร่วมกันเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติในจังหวัดลพบุรี ซึ่งระบบไตรภาคีเป็นขับเคลื่อนด้วยการทำงานแบบบูรณาการกับทุกภาคส่วน ช่วยให้ความเข้าใจที่ถูกต้องและปรับทัศนคติต่อผู้กระทำผิดผู้พ้นโทษไปในทางที่ดีขึ้น เพื่อที่จะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยผู้กระทำผิด ผู้พ้นโทษให้สามารถปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าชุมชน ท้องถิ่นหรือสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมให้การยอมรับหรือสนับสนุนให้พวกเขาได้มีพื้นที่ยืนหยัดในสังคม ก็จะเป็นการลบล้างปมในจิตใจของผู้กระทำผิด ผู้พ้นโทษที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมอันเป็นการสร้างพลังให้ผู้กระทำผิด ผู้พ้นโทษมีกำลังใจที่อยากจะประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี ซึ่งเริ่มจากจุดที่ระเบิดจากภายใน เลือกคนที่เต็มใจ และเครือข่ายที่มีความพร้อม มาร่วมเป็นพลังในการขับเคลื่อน รูปแบบการทำงานของผู้ที่เคยรับโทษและคุมประพฤติในภาคเอกชน และเครือข่ายคุมประพฤติ การสร้างคนใหม่ให้กลับสู่สังคมในตลอดจนการคืนกำลังแรงงานเข้าสู่ตลาดแรงงาน จังหวัดลพบุรี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการปฏิบัติงานคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี
2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานฝังตัว (Embedded Mixed Methods Research) โดยทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Designs) โดยมีรายละเอียดขั้นตอนดำเนินการวิจัยทั้งกระบวนการ ดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การวิจัยเชิงเอกสาร มุ่งเน้นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคี โดยมีขั้นตอนคือ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ รายงานการวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลด้าน หลักการ วิธีการ จุดมุ่งหมาย แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี

2. การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ซึ่งได้รับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว จึงนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม 2568 ดังนี้

2.1 ลงพื้นที่วิจัยสนาม สำนักงานคุมประพฤติ จังหวัดลพบุรี และบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเจาะจง และมีคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) จำนวน 36 ราย ประกอบด้วย



ภาครัฐ จำนวน 5 ราย ได้แก่ ผู้บริหารในสังกัด กรมคุมประพฤติ ทั้งระดับกรมและระดับจังหวัด 2 คน พนักงานคุมประพฤติ ระดับปฏิบัติการ 3

ภาคเอกชน จำนวน 5 ราย ได้แก่ ผู้บริหารสภาอุตสาหกรรมจังหวัดลพบุรี 1 คน ประธานที่ปรึกษาภาคประชาชนสภาอุตสาหกรรม จังหวัดลพบุรี และดำรงตำแหน่งรองประธานสภาอุตสาหกรรมภาคกลาง 1 คน ผู้บริหารสถานประกอบการเอกชนที่มีผู้ถูกคุมประพฤติทำงานอยู่ในสถานประกอบการ 3 คน เพื่อนร่วมงานผู้ถูกคุมประพฤติ จำนวน 4 คน

ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้ถูกคุมประพฤติที่ทำงานในสถานประกอบการ (ทำงานมาไม่น้อยกว่า 4 เดือน) จำนวน 6 คน ครอบครัวผู้ถูกคุมประพฤติ จำนวน 5 คน อาสาสมัครคุมประพฤติ 4 ราย ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 3 คน

2.2 ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้วนำมาวิเคราะห์ เพื่อสร้างข้อสรุปเบื้องต้นที่สะท้อนให้เห็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติ

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลและนำข้อค้นพบมาสร้างชุดกิจกรรม คือ หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง

เป็นกระบวนการพัฒนาชุดกิจกรรม ได้แก่ “หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง” เพื่อทดลองใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี ซึ่งได้ผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 32 ราย ประกอบด้วย ภาครัฐจำนวน 7 ราย ภาคเอกชนจำนวน 16 ราย ภาคประชาชนจำนวน 9 ราย “หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง” เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 12 ชั่วโมง ซึ่งมีสาระสำคัญของเนื้อหาเป็นการให้ความรู้ การเน้นทักษะ และการสร้างพลังกลุ่ม ด้วยแนวคิดเชิงบวก ด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ด้วยการทำกิจกรรม 6 กิจกรรม ตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อชุดกิจกรรม และวัตถุประสงค์การเรียนรู้

ลำดับ	ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์การเรียนรู้
1	นับเลข 1-50	Sharing เรียนรู้การแบ่งปัน ให้โอกาสที่เปิดกว้าง และเริ่มต้นในยามที่ชีวิตเผชิญหน้ากับวิกฤติ
2	เก้าอี้ดนตรีประยุกต์	Education เรียนรู้เพื่อหาทางออกที่ดีกว่า ไม่นำมุมมองความคิด อคติ มาตัดสินใจผู้คนหรือเหตุการณ์
3	สายธารชีวิต	Knowledge สร้างพื้นที่ปลอดภัยเพื่อเข้าใจซึ่งกันและกัน เปลี่ยนแปลงชีวิตเพื่อสิ่งที่ดีงาม
4	ตาข่ายไฟฟ้า	Participation สร้างความร่วมมือ สร้างความเชื่อมั่นเพื่อเกิดการไว้วางใจ
5	ทักษะฝีมือและพลังในการทำงาน	Yokoten สร้างเสริมพลังใจในการทำงาน เรียนรู้ทักษะฝีมือ และพลังในการทำงานในสถานประกอบการเอกชน
6	เสริมพลังขับเคลื่อนภาคเอกชน	สร้างเครือข่ายนายจ้าง เปิดใจการเสริมพลังขับเคลื่อนการยอมรับผู้ถูกคุมประพฤตินำไปสู่แรงงานที่มีคุณภาพ



- อบรมปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 32 ราย ด้วยหลักสูตร “หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็จริง” ณ ร้านอาหารครัวใจดี ต.นิคมสร้างตนเอง อ.เมือง จ.ลพบุรี ระหว่างวันที่ 17-18 มกราคม 2568 จำนวน 2 วัน (12 ชั่วโมง)

- ติดตามประเมินผลการอบรม โดยทำแบบประเมินหลังการอบรมทันที (ประเมินก่อนนำความรู้จากการอบรมไปใช้) และติดตามประเมินความรู้และการนำไปใช้ประเมินภายหลังรับการอบรมแล้วหนึ่งเดือน (ประเมินหลังการอบรม) โดยใช้คำถามแบบประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เป็นเครื่องมือการประเมิน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการกึ่งทดลอง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การทำกิจกรรม สังเกตการอบรมเชิงปฏิบัติการ และวิเคราะห์แบบประเมินผลก่อนและหลังการอบรมด้วยวิธีการทางสถิติ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา และบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปรข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยนำข้อค้นพบส่วนหนึ่งมาประยุกต์ใช้ผลิตชุดกิจกรรมสำหรับการวิจัยปฏิบัติการ ได้แก่หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็จริง ซึ่งประกอบด้วย 6 กิจกรรม เพื่อสร้างโอกาสการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายชุมประพตจังหวัดลพบุรี

2. การวิเคราะห์แบบประเมินผลการอบรม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินผลทั้งก่อนและหลังการอบรม ด้วยวิธีการทางสถิติ กล่าวคือผู้วิจัยทำการวิเคราะห์สถิติตัวแปรเดียว(univariate analysis) การวิเคราะห์ในระดับนี้เป็นการวิเคราะห์เพื่อแสดงการกระจายของข้อมูลและอธิบายคุณลักษณะของผู้ตอบแบบประเมินโดยใช้สถิติพรรณนาได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์สถิติสองตัวแปร (bivariate analysis) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการอบรมด้วยสถิติ paired samples t- test แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ และสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนเฉลี่ยความรู้และการนำไปใช้หลังการอบรมมากกว่าก่อนการอบรม

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบหลังจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาริบทและการวิเคราะห์ SWOT ของงานชุมประพตจังหวัดลพบุรี จะเห็นว่ามิตั้งปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ถูกคุมประพต ได้แก่ มีบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านคุมประพต เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ด้านกฎหมาย และทักษะด้านจิตวิทยาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองท้องถิ่นและภาคประชาชนในกิจกรรมฟื้นฟูผู้กระทำผิด โครงสร้างการดำเนินงานชัดเจน มีแนวทางและระเบียบการทำงานตามพระราชบัญญัติคุมประพต การใช้ระบบสารสนเทศในการติดตามผล ระบบฐานข้อมูลกลางช่วยในการติดตามและวิเคราะห์ข้อมูลผู้ถูกคุมประพต และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความยั่งยืนในการฟื้นฟูพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ขาด



งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมต่อเนื่อง โดยเฉพาะโครงการฟื้นฟูหรืออบรมผู้ถูกคุมประพฤติ บุคลากรไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ถูกคุมประพฤติ ทำให้ติดตามความคืบหน้าได้ไม่ทั่วถึง การประสานงานระหว่างภาคีบางพื้นที่ยังไม่แน่นแฟ้น ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการฟื้นฟู ขาดระบบประเมินผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจน ไม่สามารถวัดผลการฟื้นฟูได้ในเชิงพฤติกรรมระยะยาว

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ในการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี ชุดกิจกรรมที่สามารถนำมาเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติ เป็นหลักสูตรระยะสั้น 1 หลักสูตร คือ หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง อบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติ และเพื่อนร่วมงาน โดยใช้แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติในระบบไตรภาคี ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้และการนำไปใช้ก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง พบว่า ผู้เข้าร่วมการอบรมหลักสูตร หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง จำนวน 32 ราย เป็นแบบประเมินที่มีความสมบูรณ์ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ทั้งหมด ประกอบด้วย พนักงานคุมประพฤติร้อยละ 23.3 (7 ราย) อาสาสมัครคุมประพฤติร้อยละ 6.7 (2 ราย) ผู้บริหารบริษัทเอกชนร้อยละ 16.7 (5 ราย) พนักงานบริษัทเอกชนร้อยละ 36.7 (11 ราย) ลูกจ้างทั่วไปร้อยละ 23.0 (7 ราย) ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ระบุว่าตนเองเกี่ยวข้องกับการคุมประพฤติร้อยละ 87.5 (28 ราย) มีเพียงร้อยละ 12.5 (4 ราย) ที่ระบุว่าตนเองไม่เกี่ยวข้องกับการคุมประพฤติ ผู้ตอบแบบประเมินเป็นเพศชายร้อยละ 37.5 (12 ราย) เพศหญิงร้อยละ 62.5 (20 ราย) ผู้ตอบแบบประเมินทั้งหมดมีอายุเฉลี่ย 39.5 ปี โดยพบว่าอายุต่ำสุด 20 ปี และสูงสุด 62 ปี

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้และการนำไปใช้ก่อนและหลังการอบรม หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง ด้วยสถิติ t-test ผลการวิเคราะห์ พบว่า ผู้เข้าร่วมการอบรมมีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้และการนำไปใช้ก่อนและหลังการอบรมเท่ากับ 126.34 และ 131.03 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยสถิติ Paired sample t-test พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้และการนำไปใช้ก่อนและหลังการอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10 โดยค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้และการนำไปใช้หลังการอบรมมากกว่าก่อนการอบรม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังตารางที่ ตารางที่ 1

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้และการนำไปใช้ก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง

กิจกรรม	คะแนนเฉลี่ย	S.D.	จำนวน	t
Pre-test	126.34	13.27	32	-1.699
Post-test	131.03	9.67	32	

df = 31 Level of signification = 0.10

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า องค์การความร่วมมืองานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรีในระบบไตรภาคี ซึ่งประกอบด้วย กรมคุมประพฤติ สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคอุตสาหกรรม วัด และชุมชน ซึ่งความร่วมมือของทุกองค์กร มีการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายไตรภาคี ในจังหวัดลพบุรีสะท้อนถึง “การผสมพลัง” ระหว่างกรมคุมประพฤติ สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลพบุรี องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคอุตสาหกรรม วัดและชุมชน และพบว่าเครือข่ายไตรภาคีจะมีปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงาน 6 มิติ ได้แก่ 1) การแบ่งปัน เป็นการแบ่งปันทั้ง ข้อมูล ข่าวสาร ทรัพยากร และโอกาส ระหว่างหน่วยงาน เช่น การแบ่งปันงบประมาณ สถานที่ บุคลากร และองค์ความรู้ การแบ่งปันช่วยลดข้อจำกัดของแต่ละองค์กร และเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานร่วมกัน 2) การเรียนรู้จากสิ่งที่ดี เครือข่ายสามารถ ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ ความสำเร็จ และข้อผิดพลาด ของแต่ละฝ่าย เป็นการยกระดับ



มาตรฐานการทำงาน โดยอาศัยตัวอย่างหรือแนวทางที่พิสูจน์แล้วว่าได้ผล 3) ความรู้ การที่แต่ละภาคส่วนมีความรู้เฉพาะด้าน มาสนับสนุน เช่น ภาคอุตสาหกรรมมีความรู้ด้านอาชีพ กรมคุมประพฤติมีความรู้ด้านกฎหมายและการฟื้นฟู เมื่อผสานความรู้เข้าด้วยกัน จะก่อให้เกิดความครบถ้วนและรอบด้านในการพัฒนาผู้ถูกคุมประพฤติ 4) การศึกษา เป็นการจัดให้มี โอกาสทางการศึกษาและการฝึกอบรม สำหรับผู้ถูกคุมประพฤติ เช่น การเรียนสายอาชีพ การอบรมทักษะชีวิต การสร้างเจตคติที่ดี การศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสร้างโอกาสใหม่ในชีวิต 5) การมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐ เอกชน วัด หรือชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) การมีส่วนร่วมยังสร้างความไว้วางใจและความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะทุกฝ่ายต่างมีบทบาทและคุณค่า และ 6) การทำงานแบบไตรภาคี เป็นการทำงานแบบ บูรณาการ ที่เชื่อมโยง 3 ภาคส่วนหลัก ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน การทำงานในลักษณะนี้ช่วยให้เกิดพลังรวม (Collective Impact) เพราะทุกฝ่ายใช้ศักยภาพที่ตนถนัดเสริมซึ่งกันและกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า จังหวัดลพบุรีมีบริบทที่ส่งผลต่อการดำเนินงานคุมประพฤติในหลายมิติ ทั้งด้านโครงสร้างประชากร ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ระบบค่านิยมทางศาสนา เศรษฐกิจ สภาพภูมิอากาศ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติงานของกรมคุมประพฤติ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และภาคเอกชนในกระบวนการฟื้นฟูผู้กระทำผิด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทของจังหวัดลพบุรีที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และระบบเศรษฐกิจระดับกลาง ตลอดจนระบบค่านิยมในระดับครัวเรือนเดียวกันชี้ให้เห็นถึงความเปราะบางในการรองรับผู้กระทำผิดให้คืนสู่สังคมอย่างราบรื่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีทัศนคติทางลบต่อผู้ถูกคุมประพฤติซึ่งเห็นได้จากการวิเคราะห์ SWOT ซึ่งสอดคล้องกับ Wolff & Baglivio ที่กล่าวว่าบริบททางสังคมและความสัมพันธ์ในชุมชนมีอิทธิพลอย่างมากต่อโอกาสการฟื้นฟูพฤติกรรมผู้กระทำผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมต่ำหรือขาดเครือข่ายสนับสนุน ความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำจะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Wolff, K. T., & Baglivio, 2022)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การออกแบบและดำเนินกิจกรรมอบรมเชิงพัฒนาชุดกิจกรรมอบรม “หลักสูตรโอกาสใหม่กับชีวิตใหม่ที่เป็นจริง” มีลักษณะโดดเด่นทั้งในเชิงแนวคิดและการปฏิบัติ โดยผสมผสานกิจกรรมที่ส่งเสริม จิตใจ ทักษะอาชีพ และพลังภายในของผู้ถูกคุมประพฤติ พร้อมใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีทั้งสามภาคส่วน (ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน) ในการออกแบบและดำเนินการอบรม การเสริมสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ” และการตระหนักรู้ตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในหลักสูตรได้เน้นกิจกรรมที่พัฒนาทักษะภายใน เช่น การสะท้อนตนเอง การพูดคุยแบบกลุ่มย่อย และกิจกรรมสายธารชีวิต ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักรู้ความรู้สึก ความคิด และเป้าหมายชีวิตใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับพระอริการณฐวร คุณวโร ได้ศึกษา เรื่องการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พื้นฐานไว้ 6 ประการ คือ 1) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ 2) สิทธิการศึกษา 3) สิทธิการทำงาน 4) สิทธิเสรีภาพ 5) สิทธิในทรัพย์สิน 6) สิทธิในสัญญาประชาคม เหล่านี้เป็นสิทธิที่จำเป็นและสำคัญเช่นเดียวกันปัจจัยของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา (พระอริการณฐวร คุณวโร (ถาวรศักดิ์), 2565) และยังสอดคล้องกับWong และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลของแนวทางการฟื้นฟูต่อความเป็นอยู่ทางจิตใจและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำผิด พบว่าโปรแกรมการฟื้นฟูที่ส่งเสริมการรับฟังอย่างลึกซึ้งและการสร้างพื้นที่ปลอดภัยจะช่วยให้ผู้กระทำผิดเกิด “การเปลี่ยนแปลงภายใน” และลดโอกาสกระทำผิดซ้ำได้มากขึ้น (Wong, Y. C., Mak, W. W. S., & Ma, K. S., 2021)



ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การพัฒนาผู้ถูกคุมประพฤติผ่านระบบเครือข่ายไตรภาคี เน้นการพัฒนา “คน” ทั้งตัวตน ความคิด และศักยภาพในการดำรงชีวิต ด้านจิตใจและพฤติกรรม ชุมชนได้มีส่วนร่วมในระดับการตัดสินใจ เข้ามามีบทบาทในการประเมินพฤติกรรมผู้ถูกคุมประพฤติอาสาสมัครคุมประพฤติเป็นคนในพื้นที่ ทำให้เกิดความเข้าใจท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งซึ่งมีเวทีสาธารณะรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ชุมชนได้ประโยชน์ทางสังคม ผู้กระทำผิดที่กลับตัว กลายเป็นกำลังแรงงานที่มีคุณภาพ ไม่เป็นภาระทางสังคมลดอัตราอาชญากรรมในพื้นที่ เกิดความมั่นคงในครอบครัวและความปลอดภัยในหมู่บ้าน ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของระบบเมื่อชุมชนเห็นผลจริงจากความร่วมมือ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการวิจัยของ Saithong et al., 2025 เรื่อง Faith and justice in action: Understanding the Buddhist temple’s function in civic probation in Central Thailand ที่พบว่า วัดและชุมชนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ยังรากลึกอยู่ในสังคมไทย เป็นทุนที่มีอยู่เดิมที่สามารถนำมาเป็นทุนในการขับเคลื่อนระบบการฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมของผู้ถูกคุมประพฤติ และลดอคติของชุมชนที่มีต่อผู้ถูกคุมประพฤติสอดคล้องกับงานวิจัยของธนกร แก้วประเสริฐ ที่ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการดำเนินงานเครือข่ายการคุมประพฤติในเขตภาคกลางของประเทศไทย พบว่า การมีแผนยุทธศาสตร์ร่วมและการมีช่องทางสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของเครือข่าย (ธนกร แก้วประเสริฐ, 2565) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมปอง หงส์ทอง ศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การจัดกิจกรรมร่วมระหว่างผู้ถูกคุมประพฤติและชุมชน ช่วยลดอคติและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งเอื้อให้เกิดการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมในระดับชุมชน (สมปอง หงส์ทอง, 2566)

องค์ความรู้ใหม่



แผนภาพที่ 1 SYKEPT Model

จากการวิเคราะห์เครือข่ายไตรภาคี พบว่าคณะทำงานการปฏิบัติงานคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี มีองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายไตรภาคีสำเร็จ ได้แก่ รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายการ



ปฏิบัติงานคุมประพฤติในระบบไตรภาคี ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า “Sykept Model” เป็นแบบจำลองของแนวคิดและกระบวนการที่เชื่อมโยงเข้าหากันเพื่อให้การปฏิบัติงานคุมประพฤติในระบบไตรภาคีเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและส่งเสริมการคืนคนดีสู่สังคม Sykept Model เป็นแนวคิดที่ออกแบบมาเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานคุมประพฤติ โดยอาศัยองค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ การแบ่งปัน (Sharing), การเรียนรู้จากสิ่งที่ดีของผู้อื่น (Yogoten), ความรู้ (Knowledge), การศึกษา (Education), การมีส่วนร่วม (Participation) และ ทีมงานแบบไตรภาคี (Tripartite) ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ และคำว่า “Sykept” แปลว่า การดูแลรักษา

กล่าวโดยสรุป การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ได้ขับเคลื่อนความร่วมมือในรูปแบบ ระบบไตรภาคี อันประกอบด้วย ภาครัฐ (สำนักงานคุมประพฤติ จังหวัดลพบุรี) ภาคธุรกิจเอกชน (นายจ้างและสถานประกอบการ) และผู้นำท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ถูกคุมประพฤติในจังหวัดลพบุรี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้กระทำผิดลหุโทษด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือความประมาท โดยศาลได้กำหนดให้เข้าสู่กระบวนการคุมประพฤติที่มุ่งเน้นการแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมในชุมชน ภายใต้หลักมนุษยธรรมและการคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผลการดำเนินงานได้พัฒนา Model เชิงกระบวนการ และ ชุดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติในมิติการปรับตัว การประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมในสังคมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งไม่เพียงมีคุณค่าเชิงวิชาการในฐานะองค์ความรู้ใหม่ แต่ยังมีคุณค่าด้านเชิงนโยบาย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงอุตสาหกรรม รวมถึงผู้ประกอบการภาคอุตสาหกรรมและภาคเอกชน สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดหรือปรับปรุงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงไม่เพียงแต่ตอกย้ำความสำคัญของการคุมประพฤติในฐานะมาตรการทางเลือกที่เป็นสากลและยอมรับทั่วโลก แต่ยังแสดงให้เห็นถึงพลังของการบูรณาการความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ที่ช่วยเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดสามารถฟื้นฟูตนเองและกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพผู้ถูกคุมประพฤติระบบไตรภาคีในจังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ควรมีการกำหนดนโยบายระดับจังหวัดหรือระดับประเทศเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายระบบไตรภาคีอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานระดับพื้นที่ และการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ร่วมระหว่างหน่วยงานในระบบยุติธรรมและภาคีที่เกี่ยวข้อง
- 2) กระทรวงยุติธรรมควรจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่องสำหรับการพัฒนาเครือข่าย เช่น การจัดอบรม การศึกษาดูงาน การสนับสนุนเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเสริมศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานและภาคีเครือข่าย
- 3) ควรมีการออกระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติ (guidelines) สำหรับการดำเนินงานร่วมกันในระบบไตรภาคี เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ มีบทบาทและหน้าที่ชัดเจน ลดความซ้ำซ้อน และเกิดความต่อเนื่องของการดำเนินงาน



ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

- 1) ควรมีการจัดประชุมเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ เช่น รายไตรมาส เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ประเมินผล และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับปฏิบัติการ
- 2) ส่งเสริมให้มีการสร้าง “ข้อตกลงความร่วมมือ” (MOU) ระหว่างสำนักงานคุมประพฤติและภาคี ในชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และองค์กรศาสนา เพื่อสร้างกรอบความร่วมมือที่ ชัดเจน
- 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ถูกคุมประพฤติ เช่น การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ใน ชุมชน การพัฒนาโครงการฟื้นฟูร่วมกับครอบครัวและชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและลดอคติ
- 4) พัฒนาศักยภาพของบุคลากรในเครือข่าย เช่น การอบรมทักษะด้านการสื่อสาร การทำงานเป็น ทีม และความเข้าใจในบทบาทของภาคีแต่ละภาคส่วน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบและพัฒนา เป็นต้นแบบเครือข่ายที่สามารถประยุกต์ใช้ในบริบทที่หลากหลาย
- 2) ควรศึกษาความคิดเห็นของภาคีเครือข่าย เช่น องค์กรท้องถิ่น สถานศึกษา หรือผู้นำชุมชน เพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านเกี่ยวกับข้อจำกัดและโอกาสในการพัฒนาเครือข่าย
- 3) ควรมีการวิจัยแบบติดตามผล (longitudinal study) เพื่อตรวจสอบความยั่งยืนของเครือข่ายใน ระยะยาว และวัดผลสัมฤทธิ์ที่แท้จริงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ถูกคุมประพฤติ

บรรณานุกรม

- กรมคุมประพฤติ.(2564). *คู่มือการปฏิบัติงานคุมความประพฤติผู้ถูกคุมความประพฤติที่เป็นผู้ใหญ่ตาม พระราชบัญญัติ*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.
- ธนกร แก้วประเสริฐ. (2565). การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานเครือข่ายการคุมประพฤติในเขตภาคกลางของ ประเทศไทย. (รายงานผลการวิจัย). *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 18(1), 45-61.
- พระอธิการธรรมฐวร คุณวโร (ถาวรศักดิ์). (2565). *การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในพระพุทธ ศาสนา*. (รายงาน ผลการวิจัย). Roi Kaensarn Academi. 7 (2), 134-143.
- สมปอง หงส์ทอง. (2566). แนวทางการสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนชนบทภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. (รายงานผลการวิจัย). *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 40(2), 112-130.
- สำนักงานแรงงานจังหวัดลพบุรี. (2567). *รายงานสถานการณ์และดัชนีชี้วัดภาวะแรงงานจังหวัดลพบุรี ไตรมาส 1 ปี 2567*. ลพบุรี: สำนักงานแรงงานจังหวัดลพบุรี
- Soiboon Saithong, Phamaha Suthep Peupuad, Nattapon Meekaew, Parinya Nikorunkul, Chamyun Lunghuang. (2025). Faith and justice in action: Understanding the Buddhist temple's function in civic probation in Central Thailand. *International Journal of Law, Crime and Justice*. 82, 100768. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2025.100768>.
- United Nations publication. (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment*. New York: United Nations.



- Wolff, K. T., & Baglivio, M. T. (2022). The role of community disadvantage in youth reoffending: A multilevel examination. (Research report). *Youth Violence and Juvenile Justice*, 20 (2), 113-133.
- Wong, Y. C., Mak, W. W. S., & Ma, K. S. (2021). Effects of restorative practices on psychological well-being and behavior change among offenders. (Research report). *Journal of Offender Rehabilitation*, 60 (3). 137-156.



กลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์กรณีศึกษา : ชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร*

CREATIVE SPATIAL MANAGEMENT MECHANISMS

CASE STUDY: BUENG SI FAI COMMUNITY PHICHIT PROVINCE

พระปลัดทัศนพล เขมจาโร และ สุขเกษม ขุนทอง

Phrapalad Thassanapol Khemajaro, And Sukkasem Khuntong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: tassanapol.khem@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร 2) เพื่อพัฒนากลไกการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบกลไกการจัดการเชิงพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด คณะกรรมการชุมชน กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเศรษฐกิจบริเวณรอบบึงสีไฟ รวมจำนวน 37 คน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ อาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาคเอกชน โดยมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่บึงสีไฟอย่างหลากหลายซึ่งได้แก่ การประมง การเกษตร การท่องเที่ยว และกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชน ในประเด็นการจัดระเบียบพื้นที่ พบว่า มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ขัดแย้งกัน และการขาดกลไกการแก้ปัญหาที่ชัดเจน

2. กลไกการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ เน้นการสร้างร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน มีการจัดตั้งคณะทำงานหรือศูนย์กลางประสานงานร่วมของชุมชน สนับสนุนการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตัดสินใจ รวมทั้งพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มมีเสียงในการกำหนดทิศทางของพื้นที่

3. รูปแบบกลไกการจัดการเชิงพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชนบึงสีไฟ เน้นการบูรณาการ 3 มิติหลัก ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจฐานราก และการท่องเที่ยว เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เข้ามาการจัดการพื้นที่ ด้วยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมใหม่ บนหลักคุณธรรม 5 ประการ (ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความพอเพียง และสาธารณะ) ส่งผลให้เกิดรูปแบบกลไกที่สามารถใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลไกการจัดการเชิงพื้นที่; การจัดการแบบสร้างสรรค์ชุมชนบึงสีไฟ; การมีส่วนร่วม; การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ



ABSTRACT

This research aims to: 1) study the spatial management of the Bueng Si Fai community in Phichit Province; 2) develop a spatial management mechanism for the Bueng Si Fai community in Phichit Province; and 3) propose a model for a creative spatial management mechanism for the Bueng Si Fai community in Phichit Province. This qualitative research methodology utilized in-depth interviews with 15 key informants, including the Provincial Administrative Organization, community committees, and economic stakeholders in the Bueng Si Fai area. Content analysis was also used. The findings reveal:

1. The spatial management of the Bueng Si Fai community relies on multisectoral participation, including government agencies, local administrative organizations, the public sector, and the private sector. The community utilizes natural resources in the Bueng Si Fai area for diverse uses, including fisheries, agriculture, tourism, and community cultural activities. Regarding spatial organization, conflicting land uses and a lack of clear resolution mechanisms were identified.

2. The spatial management mechanism of the Bueng Si Fai community emphasizes collaboration among various sectors, with clearly defined roles and responsibilities. A working group or community coordination center is established, supporting the use of empirical data and local wisdom in decision-making. This includes developing participatory processes that allow all groups to have a say in determining the direction of the area.

3. The Bueng Si Fai community's creative spatial management mechanism model emphasizes the integration of three key dimensions: natural resources, the grassroots economy, and tourism. It emphasizes the participation of all sectors in the management of the area by combining local wisdom with innovation based on the five principles of morality (honesty, responsibility, unity, sufficiency, and public). This results in a model mechanism that can be used to drive sustainable community development.

Keywords: spatial management mechanism; Bueng Si Fai community creative management; participation; natural resource management

บทนำ

การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ (2560-2570) โดยอาศัยหลักแนวคิด 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสืบสาน รักษา ต่อยอดผ่านการพัฒนาประเทศอย่างมีเหตุผล ความพอประมาณ ภูมิคุ้มกัน บนฐานของความรู้ คุณธรรม และความเพียร 2) สร้างความสามารถในการ “ล้มแล้ว ลุกไว” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับแรก การพร้อมรับ หรือ ระดับ “อยู่รอด” ในการแก้ไขข้อจำกัดหรือจุดอ่อนที่มีอยู่ ระดับที่สอง การปรับตัว หรือ ระดับ “พอเพียง” ในการปรับเปลี่ยนปัจจัยที่จำเป็นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ระดับสุดท้าย เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติมโตอย่างยั่งยืน หรือ ระดับ “ยั่งยืน” ในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในมิติต่างๆ 3) เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” และ 4) การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ



เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2566) และยังสอดคล้องกับแนวนโยบายการพัฒนาของสหประชาชาติที่ประเทศไทยรับมาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนา (Sustainable development goals : SDGs) ในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจฐานรากและการท่องเที่ยว โดยเริ่มต้นการพัฒนาจาก “คน” ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (ภาณุวัฒน์ รักติวงศ์, 2561)

“จังหวัดพิจิตร” เป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ 4,531 ตารางกิโลเมตร มีแม่น้ำน่านและแม่น้ำยมไหลผ่าน ด้านการปกครองแบ่งออกเป็น 12 อำเภอ 89 ตำบล 888 หมู่บ้าน และมีบึงน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ ซึ่งได้แก่ “บึงสีไฟ” ซึ่งมีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ 5,390 ไร่ จัดเป็นบึงขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศ มีพื้นที่ติดต่อกับ 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลท่าหลวง ตำบลเมืองเก่า ตำบลโรงช้าง และตำบลคลองคเชนทร์ อันเป็นแหล่งเศรษฐกิจของชุมชน ในประเด็นนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร ได้จัดทำแผนพัฒนาจังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566 – 2570 ให้มีความสอดคล้องเชื่อมโยงเป็นแผนเดียวกัน (One Plan) มีการประสานแผนในระดับพื้นที่ ตั้งแต่แผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชนแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนพัฒนาอำเภอ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร, 2566) โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีการระดมความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งประเด็นการท่องเที่ยวชุมชน ตลาดสีเขียว และการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งยังไม่ได้รับการดำเนินชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13, กล่าวว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่อย่างยั่งยืน สร้างความตระหนักรู้ให้เกิดในสังคม ดำเนินชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล ส่งเสริมความตระหนัก จิตสำนึก ทศนคติแก่ทุกภาคส่วนให้คำนึงถึงความสามารถของการดำเนินการตามแนวเศรษฐกิจหมุนเวียน และตระหนักรู้ในคุณค่า ตลอดจนรวมถึง การรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

ดังนั้น กลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์ ชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร จึงมิได้เป็นเพียงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาที่สะท้อนการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในหลายมิติ อาทิ SDG 6 น้ำสะอาดและการสุขาภิบาล SDG 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ SDG 15 การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาจังหวัดที่เน้นการบูรณาการแบบ One Plan โดยมีการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นหัวใจสำคัญ ในเชิงนโยบายควรยกระดับบึงสีไฟให้เป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำต้นแบบ” ที่ผสมผสานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลาดสีเขียว และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการจัดการ พร้อมทั้งต่อยอด กลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์ ให้เป็นต้นแบบการพัฒนาที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อพัฒนากลไกการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบกลไกการจัดการเชิงพื้นที่ที่สร้างสรรค์ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้



1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกมีพื้นที่ชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นบึงน้ำขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศ และมีเนื้อที่ 5,390 ไร่ ติดต่อ 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลท่าหลวง ตำบลเมืองเก่า ตำบลโรงช้าง และตำบลคลองคเชนทร์

2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมจำนวน 37 คน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร (อบจ.) จำนวน 3 คน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์เป็นผู้มีส่วนได้เสียในเรื่องของการนโยบายเชิงพื้นที่ ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัย

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน (ในระดับตำบล) 5 ตำบล คือ 1) ตำบลในเมือง 2) ตำบลท่าหลวง 3) ตำบลเมืองเก่า 4) ตำบลโรงช้าง และ 5) ตำบลคลองคเชนทร์ จำนวน 25 คน (ตำบลละ 5 คน) เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ เป็นคณะกรรมการชุมชนที่มีความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ และมีความเสียสละ ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัย

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ ผู้มีส่วนได้เสียกับเศรษฐกิจฐานรากบริเวณพื้นที่บึงสีไฟ จำนวน 9 คน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์เป็นผู้ประกอบการร้านค้ารายย่อย 5 คน และผู้ประกอบการร้านค้ารายใหญ่ ที่เปิดให้บริการในลักษณะมีที่พัก จำนวน 4 คน ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน (ตอนที่ 1 ปักจ้ยส่วนบุคคล ตอนที่ 2 ข้อคำถามซึ่งมีความสอดคล้องกับประเด็นวัตถุประสงค์) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ไม่สมบูรณ์ โดยผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้างตามที่เห็นสมควร เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย และสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกัน และกลุ่มเป้าหมายจะรู้ตัวว่า กำลังถูกสังเกตและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งผลการตรวจสอบ (ค่า IOC) มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผู้วิจัยนำเครื่องมือไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า มีความเหมาะสมและสามารถใช้ได้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดและพื้นฐานในการวิเคราะห์ และ ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมุ่งเน้นประเด็นเกี่ยวกับการทำกิจกรรม การท่องเที่ยวชุมชน ตลาดสีเขียว (กลุ่มอาชีพ) และการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ

5. การตรวจสอบข้อมูล ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) กล่าวคือ การจำแนกชนิดหมวดหมู่ และการตีความข้อมูลที่ได้มา และการสร้างข้อสรุป ในแต่ละประเด็นตรงตามวัตถุประสงค์

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด 5,390.60 ไร่ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู มีน้ำขังตลอดทั้งปี เป็นบึงซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติจากการเปลี่ยนทิศทางไหลของแม่น้ำน่าน เมื่อกระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางไหลในช่วงน้ำหลากเกิดตะกอนปิด ลำน้ำเดิมเป็นคันดินกั้น (natural levee) และทะเลสาบรูปแอก (Oxbow lake) หลังจากมีการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ปิดกั้นแม่น้ำน่าน ประกอบกับมีการทำคันดินและถนนล้อมรอบน้ำฝนและน้ำในแม่น้ำไม่ไหลเข้าบึงสีไฟ ส่งผลให้บึงสีไฟเป็นระบบนิเวศน้ำจืดแบบกึ่งปิด



ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดพิจิตร (พ.ศ. 2566 - 2570) มีการจัดทำแผนที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการบูรณาการในการทำงานร่วมกันของ ทุกภาคส่วน เพื่อให้ได้มาซึ่งกรอบและแนวทางการพัฒนา เชื่อมโยงสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของแผนในทุกระดับ ตั้งแต่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดพิจิตร (พ.ศ. 2561-2565) มีวิสัยทัศน์ (Vision) คือ เกษตรก้าวหน้า สมดุลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควบคู่คุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมสู่มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลแนวทางการพัฒนา กล่าวคือ พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ ให้มีความอุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ เกิดคุณค่าสูงสุดต่อการพัฒนาจังหวัดอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการขยะและของเสียที่เกิดจากพฤติกรรมมนุษย์และกิจกรรมทางสังคม และสนับสนุน ส่งเสริมการบริหารจัดการการใช้พื้นที่เชิงบูรณาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวจากฐานการเกษตร และฐานชุมชนที่เข้มแข็งแนวทางการพัฒนา กล่าวคือ ยกระดับศักยภาพการผลิต สร้างแบรนด์สินค้า การเกษตรสู่สากลด้วยเทคโนโลยี นวัตกรรม และการเกษตรมาตรฐานปลอดภัย สนับสนุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอาชีพของประชาชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาอาชีพทั้งในและนอกภาคการเกษตร และสนับสนุนการท่องเที่ยว สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการผลิตภาคการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ ประเด็นสุดท้าย คือ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวเชิงรุก

ซึ่งมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพิจิตร (พ.ศ. 2566 - 2570) กล่าวคือ เป้าหมายการพัฒนาจังหวัด “เมืองเกษตรดี สิ่งแวดล้อมดี สังคมและคุณภาพชีวิตดี พัฒนาการท่องเที่ยวและบริการให้มีมาตรฐาน” บนพันธกิจ (Mission) เสริมสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจของจังหวัดให้เติบโตอย่างมั่นคงจากฐานของชุมชนการพึ่งตนเองในจังหวัดและการเชื่อมโยงกับระดับภาค และการพัฒนาประเทศ และพัฒนาระบบการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรให้มีคุณภาพ และมาตรฐานความปลอดภัยในระดับการส่งออกและการรองรับความมั่นคงทางอาหาร เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรภาคการเกษตร และเกษตรกรให้มีศักยภาพการแข่งขันและพึ่งตนเองได้ ตลอดจนรวมถึง บริหารจัดการน้ำ ดิน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลกับการใช้ประโยชน์ในการพัฒนา

จุดยืนการพัฒนายุทธศาสตร์จังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566-2570 ได้กำหนดขึ้นมาจากการวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เป็นปัจจัยนำเข้าเชิงนโยบายความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และสถานการณ์ของภารกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และควรจะเป็นในอนาคตจนได้ความต้องการทางยุทธศาสตร์อันเป็นหัวใจหลักสำคัญของจังหวัดพิจิตร ประกอบด้วย 4 จุดยืนทางยุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

SP1 การอนุรักษ์ พื้นฟูการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลให้อื้อต่อการพัฒนาพื้นที่เพื่อการเกษตรที่มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนรวมถึงการบริหารจัดการให้เหลือน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้งได้มากขึ้น และปัญหาอีกด้านหนึ่งที่รุนแรงมากขึ้นและสมควรได้รับการดูแล คือ การปล่อยสารเคมีจากภาคเกษตร อุตสาหกรรมและชุมชนลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

SP4 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และอัตลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากมีประเพณีและวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อ ได้แก่ งานประเพณีแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทาน งานประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบกับมีวัดที่มีชื่อเสียงเป็นจำนวนมาก จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะนารายได้



เข้าจังหวัดผ่านการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม และให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยววิถีใหม่

กลไกการบริหารจัดการ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมความร่วมมือกับภาคเอกชน ในการสนับสนุนการท่องเที่ยวและการพัฒนาธุรกิจในพื้นที่ ตลอดจนถึงการสร้างเครือข่าย และการติดตามผลเพื่อพิจารณาความสำเร็จของการดำเนินงาน อาจกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านภูมิทัศน์บริเวณรอบบึงสีไฟ เน้นการปรับปรุงพื้นที่และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่

การวิเคราะห์ SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) สำหรับการจัดการเชิงพื้นที่อย่างสร้างสรรค์ของชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร

ควรพิจารณาทั้งศักยภาพของพื้นที่ ทรัพยากรชุมชน โอกาสจากนโยบายภาครัฐ และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths) พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ชุมชนมีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นสามารถนำมาใช้ในการพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ได้ และมีการรวมกลุ่มในการจัดกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ เช่น กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จุดอ่อน (Weaknesses) พบว่า ขาดความต่อเนื่องและเป็นเอกภาพ มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ขาดกลไกกลางในการบูรณาการ ขาดองค์ความรู้หรือทักษะในการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างสร้างสรรค์ และเยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หรือพัฒนาท้องถิ่น สิ่งสำคัญ คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมบางประการยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ เช่น น้ำเน่าเสีย วัชพืช น้ำ รุกป่าพื้นที่บึง

โอกาส (Opportunities) พบว่า นโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น BCG Economy, Creative Economy เป้าหมาย นักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ แบบท้องถิ่น (Local Experience) เพิ่มโอกาสในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และนำมาบูรณาการกับแนวทางส่งเสริมคุณธรรม 5 ประการในชุมชน ได้แก่ พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา และกตัญญู ตลอดจนถึงการสนับสนุนจากภาคการศึกษาและเครือข่ายวิชาการที่สามารถร่วมพัฒนาองค์ความรู้กับชุมชนได้

อุปสรรค / ภัยคุกคาม (Threats) พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในบึงสีไฟ ขาดงบประมาณและทรัพยากรต่อเนื่อง โดยเฉพาะถ้าไม่มีแผนการจัดการที่ชัดเจน และเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่ ตลอดจนถึงการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงาน ทำให้ขาดกำลังคนที่มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่

TOWS Matrix: วิเคราะห์เชิงกลยุทธ์

SO Strategy (Strengths + Opportunities) การนำเอาจุดแข็งเพื่อสร้างโอกาส พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ในรูปแบบของเครือข่ายการศึกษาและภาคีสนับสนุนสร้างนวัตกรรมพื้นที่ พร้อมทั้งต่อยอดคุณธรรม 5 ประการในกิจกรรมของชุมชนจัดกิจกรรม “จิตอาสารักษ์บึงสีไฟ” และ “ตลาดพอเพียงริมบึง” ที่ส่งเสริมวินัยและจิตสาธารณะ

WO Strategy (Weaknesses + Opportunities) เป็นกระบวนการนำโอกาสเพื่อแก้จุดอ่อนเสริมศักยภาพผู้นำชุมชนและเยาวชนในการจัดการเชิงพื้นที่สร้างสรรค์ เช่น จัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการพัฒนาทักษะการออกแบบกิจกรรม การตลาด การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จัดตั้ง ‘ศูนย์เรียนรู้บึงสีไฟ’ ทำหน้าที่



เป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญา ทรัพยากร และกิจกรรมเชิงพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างกลไกการมีส่วนร่วมแบบมีระบบ

ST Strategy (Strengths + Threats) นำจุดแข็งเพื่อลดผลกระทบจากภัยคุกคาม วางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนเช่น ระบบเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ การจัดการวัชพืชน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดโซนพื้นที่ใช้ประโยชน์จากบึงอย่างสมดุล เช่น โซนท่องเที่ยว โซนอนุรักษ์ โซนประมง โซนเกษตรน้ำ เผยแพร่ภาพลักษณ์บึงสีไฟสู่ภายนอก เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและพันธมิตรพัฒนา

WT Strategy (Weaknesses + Threats) ลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงภัยคุกคาม จัดทำแผนยุทธศาสตร์ชุมชนแบบบูรณาการ ร่วมกำหนดเป้าหมายเชิงพื้นที่ พร้อมแนวทางจัดสรรทรัพยากรและบทบาทของแต่ละภาคส่วน พัฒนาระบบข้อมูลกลางของบึงสีไฟ เพื่อใช้ในการติดตามประเมินผล เช่น ฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อม กิจกรรมท่องเที่ยว รายได้ชุมชน พร้อมกับสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่กลับมาร่วมพัฒนาท้องถิ่น เช่น โครงการทุนพัฒนานวัตกรรมชุมชน และเวทีพัฒนาอันเป็นจุดเริ่มต้น (Start-up) ท้องถิ่น

2. พัฒนากลไกการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ

โดยใช้แนวทางมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนรอบบึงสีไฟสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีผลการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

2.1 สภาพปัญหาและบริบทพื้นที่ ประสบปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ คุณภาพน้ำลดลง การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบระยะยาว การบริหารจัดการพื้นที่ยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น และชุมชน ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพและไม่ต่อเนื่อง

2.2 กลไกการจัดการเชิงพื้นที่ที่พัฒนามีการจัดตั้ง “คณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุมชนบึงสีไฟ” เป็นกลไกกลาง ที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ กลไกนี้ทำหน้าที่วางแผน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ติดตามผล และประสานกับหน่วยงานภายนอก ชุมชนสามารถจัดทำ แผนพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ โดยอิงจากแผนพัฒนาจังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566 - 2570

2.3 กระบวนการส่งเสริมให้ของชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญ เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหผ่านเวทีประชาคมและการจัดทำข้อตกลงชุมชน การใช้ คุณธรรม 5 ประการ ได้แก่ พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา และกตัญญู ช่วยส่งเสริมจิตสำนึกและความร่วมมือในชุมชน

2.4 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น นำเข้าสู่ระบบแผนพัฒนาของจังหวัด เกิดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรที่เข้มแข็ง และมีการขยายผลแนวทางไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

2.5 ปัจจัยสู่ความสำเร็จ การเปิดพื้นที่ทางสังคมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งสนับสนุนอย่างเป็นระบบจากองค์กรท้องถิ่น ตลอดจนรวมถึงการนำทุนทางสังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่กระบวนการจัดการตนเอง

2.6 ข้อเสนอแนะสำคัญ ระดับพื้นที่ควรขยายผลกลไกชุมชนไปยังชุมชนรอบบึงสีไฟอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงการจัดการทั้งระบบนิเวศ ระดับนโยบาย: ควรผลักดันให้บึงสีไฟเป็นพื้นที่ต้นแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ภายใต้ยุทธศาสตร์จังหวัด และระดับเชิงระบบ สนับสนุนกองทุนพัฒนากลไกชุมชนให้มีความต่อเนื่อง และสร้างระบบติดตามประเมินผลร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชน

3. นำเสนอรูปแบบกลไกการจัดการเชิงพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชนบึงสีไฟ

เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้



3.1 แนวคิดสำคัญของกลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์ โดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community-Centered Management) มีการบูรณาการภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และประชาชนร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ใช้ทุนชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมกับเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่ เน้นความยั่งยืนและคุณธรรม ผ่านการส่งเสริมคุณธรรม 5 ประการ (พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา กตัญญู)

3.2 องค์ประกอบของกลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์ บนโครงสร้างกลไก จัดตั้ง “คณะกรรมการจัดการเชิงพื้นที่” ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และภาคประชาสังคม มีคณะทำงานย่อย ด้านทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจฐานราก และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.3 กระบวนการทำงาน มีการประเมินทุนและปัญหาในพื้นที่ ใช้เครื่องมือชุมชน เช่น แผนที่ทรัพยากร เวทีพูดคุย มีการวางแผนร่วม จัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่โดยชุมชน มีเป้าหมายชัดเจน **และการดำเนินงานและติดตามผล** ชุมชนมีบทบาทหลัก ท้องถิ่นสนับสนุนในด้านงบประมาณและเทคนิค

3.4 การสื่อสารสาธารณะและสร้างเครือข่าย พร้อมทั้งจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4. ผลลัพธ์ของการนำรูปแบบกลไกไปทดลองใช้

ชุมชนเกิดความตื่นตัวและรวมพลัง ในการดูแลบึงสีไฟอย่างมีทิศทางร่วม เกิดแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ที่จัดทำโดยชุมชนและเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาจังหวัด ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนแน่นแฟ้นขึ้น โดยเฉพาะระหว่างชุมชนกับ **องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)** เกิดกิจกรรมสร้างสรรค์ ในประเด็นของการท่องเที่ยวชุมชน ตลาดสีเขียว การฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 การท่องเที่ยวชุมชน บนฐานต้นทุนทางวัฒนธรรม (วิถีชีวิต) และทรัพยากรธรรมชาติ ท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและกระจายรายได้ สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และเชิงนิเวศ

4.2 ตลาดสีเขียว มีการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ ผลิตภัณฑ์ชุมชน และของที่ระลึกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สร้างรายได้เสริมแก่เกษตรกรและผู้ประกอบการท้องถิ่น ต่อยอดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและยั่งยืน การฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ อนุรักษ์และฟื้นคืนระบบนิเวศของบึง หนอง และทะเลสาบ เป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และถิ่นอาศัยของพืช-สัตว์ ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเชื่อมโยงทั้งสามมิติ การท่องเที่ยวชุมชน

4.3 มีการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นเส้นทางและกิจกรรมเรียนรู้ ตลาดสีเขียว เชื่อมโยงเศรษฐกิจฐานรากกับนักท่องเที่ยว การฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ ทำให้ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ เกื้อหนุนต่อการท่องเที่ยวและการผลิตสินค้าอย่างยั่งยืน

สรุปภาพรวม “การท่องเที่ยวชุมชน ตลาดสีเขียว การฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ” เป็นกลไกการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ ที่เสริมกันใน 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจฐานราก (สร้างรายได้และการตลาด) สิ่งแวดล้อม (อนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ) สังคมและวัฒนธรรม (เสริมพลังชุมชนและรักษาอัตลักษณ์)

5. จุดเด่นของรูปแบบกลไก

เป็นกลไกที่ยืดหยุ่นและปรับใช้ได้ตามบริบท เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัดและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ส่งเสริม การเรียนรู้ร่วมและการเติบโตจากภายในชุมชน มากกว่าการพึ่งพาภายนอก

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา แนวคิดและทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลไกการจัดการเชิงพื้นที่แบบสร้างสรรค์ กรณีศึกษา : ชุมชนบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร ก่อให้เกิดกลไกการจัดการเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ดังนี้



1. การจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพิจิตร (พ.ศ. 2566 - 2570) เป้าหมายการพัฒนาจังหวัด “เมืองเกษตรดี สิ่งแวดล้อมดี สังคมและคุณภาพชีวิตดี พัฒนาการท่องเที่ยวและบริการให้มีมาตรฐาน” บนพื้นฐาน “พันธกิจ” (Mission) เสริมสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจ โดยชุมชนพึ่งตนเอง เชื่อมโยงกับระดับภาค และการพัฒนาประเทศ สอดคล้องกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2566) กล่าวว่า การพัฒนา 3 ระดับ กล่าวคือ ระดับแรก การพร้อมรับ หรือ ระดับ “อยู่รอด” ในการแก้ไขข้อจำกัดหรือจุดอ่อนที่มีอยู่ ระดับที่สอง การปรับตัว หรือ ระดับ “พอเพียง” เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ระดับสุดท้าย เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติมโตอย่างยั่งยืน หรือ ระดับ “ยั่งยืน” ในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ด้วยการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” มุ่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนทุกกลุ่ม ตลอดจนรวมถึงการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

ในประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาจังหวัด ประกอบด้วย 4 จุดยืนทางยุทธศาสตร์ SP1 การอนุรักษ์ พื้นฟูการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล SP4 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ที่เป็นอัตลักษณ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นในประเด็นความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว (Safety) แหล่งท่องเที่ยวสะอาด (Clean) นักท่องเที่ยวไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ (Fair) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ท่องเที่ยวยั่งยืน (Sustainability) สอดคล้องกับ เมืองสร้างสรรค์ กล่าวว่า การพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและแข่งขันได้การปรับโครงสร้างภาคบริการ ซึ่งมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ ในประเด็น ของการดำเนินกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนนโยบาย เพื่อให้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์สำเร็จเป็นรูปธรรม ซึ่ง ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ การพัฒนาผู้ประกอบการสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneur) การพัฒนาองค์ความรู้สร้างสรรค์ (Creative Knowledge) และการพัฒนาเมือง สร้างสรรค์ (Creative City) และโดยเป็นการกำหนดกรอบแผนงานและกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล (พีรตร แก้วลาย และคณะ, 2556)

กลไกการบริหารจัดการภายใต้การ การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ภายใต้การสร้างเครือข่ายและการติดตามผล ผลลัพธ์ที่คาดหวัง กล่าวคือ การรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ ในพื้นที่รอบบึงสีไฟ โดยคำนึงถึงทั้งความงามและการอนุรักษ์ ผ่านกิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างชุมชนที่มีความยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อาภากร กล่าวว่า การปฏิบัติตามหน้าที่ต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องของบุคคล องค์กร ต้องว่าอยู่บนบรรทัดฐาน สถานภาพ และบทบาท ซึ่งเป็นไปตาม “หลักธรรม” ทางพุทธศาสนา กล่าวคือ กระบวนการการสร้างความสัมพันธ์เชิงระบบของระบบที่มีต่อกัน อันส่งผลต่อเครือข่ายอันเป็นระบบที่ผูกพันซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งที่เป็นระบบ เช่นเดียวกับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะต้องอาศัยความยืดหยุ่น และการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ลงตัวมากที่สุด (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2548)

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านภูมิทัศน์ เน้นการปรับปรุงพื้นที่และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) สำหรับการจัดการเชิงพื้นที่อย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ ฐกร กาญจน์จิระเดช และคณะ กล่าวว่า การพัฒนา



เชิงพื้นที่ (Area base Approach) คือ กระบวนการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในสาเหตุของปัญหา พร้อมทั้งร่วมหาแนวทางแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ เน้นการพัฒนาที่มาจากความต้องการของชุมชน ยึดหลัก “ระเบิดจากข้างใน” การทำตามลำดับขั้น พร้อมทั้งกำหนดเป็นนโยบาย ระเบียบกฎหมาย การกำกับดูแล การสนับสนุน งบประมาณ โครงสร้างพื้นฐานให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหามีการจัดการความรู้และพัฒนาคน มีหมวดหมู่การเก็บฐานข้อมูล มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พร้อมทั้งจัดทำเป็นระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (DSSI) ให้เหมาะสมกับศักยภาพและโอกาสของพื้นที่ เพื่อประโยชน์สุขของชุมชนในพื้นที่ได้อย่างสมดุล (ฐกร กาญจน์จิรเดช, มยุรี รัตนเสริมพงศ์ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2561)

2. พัฒนากลไกการจัดการเชิงพื้นที่ของชุมชนบึงสีไฟ มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุมชนบึงสีไฟ” เป็นกลไกกลาง ที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ กลไกนี้ทำหน้าที่วางแผน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ติดตามผล และประสานกับหน่วยงานภายนอก บนแนวคิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และทั้งจัดทำและเสนอโครงการพัฒนาต่างๆ เกิดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการจัดการ สอดคล้องกับกับ เสรี พงษ์พิศ กล่าวไว้ว่า “เครือข่าย” คือ การรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชนระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน โดยมีหลักยึดตามขอบเขตพื้นที่ ประเด็นเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นเหมาะสมกับท้องถิ่นที่จะช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม คมนาคม แบบการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้นทำให้การไปมาหาสู่ดูงาน การร่วมกันทำข้ามเขตแดนของชุมชน อำเภอ จังหวัด และภาค เป็นไปได้ง่าย (เสรี พงษ์พิศ, 2548)

3. นำเสนอรูปแบบกลไกการจัดการเชิงพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชนบึงสีไฟ โดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community-Centered Management) พร้อมทั้งบูรณาการภาคส่วน: รัฐ ท้องถิ่น เอกชน และประชาชน ร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ใช้ทุนชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมกับเทคโนโลยีและความรู้สมัยใหม่ เน้นความยั่งยืนและคุณธรรม ผ่านการส่งเสริมคุณธรรม 5 ประการ (พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา กตัญญู) สอดคล้องกับ รัฐจวน อินทรกำแหง กล่าวว่า แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนในสังคมโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม กล่าวคือ ในระดับสถาบันการศึกษา ควรวางรากฐานของการพัฒนา “คน” ด้านจิตใจในวิชาชีพด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และสถาบันศาสนา ต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมบนหลักคำสอนทางพุทธศาสนา เน้นประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ สุดท้ายคือสถาบันครอบครัว ความอบอุ่น บ่มเพาะ พร้อมกับการปูพื้นฐาน ให้ลูกมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข (รัฐจวน อินทรกำแหง, 2560) สร้างสรรค์และจุดเด่นของรูปแบบกลไก เป็นกลไกที่ยืดหยุ่นและปรับใช้ได้ตามบริบท เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัดและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ส่งเสริม การเรียนรู้ร่วมและการเติบโตจากภายในชุมชน มากกว่าการพึ่งพาภายนอก สอดคล้องกับ ยุทธนา กาเต็ม และคณะ (2568) ที่กล่าวว่า การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (area-based approach) เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยข้อมูลครัวเรือนยากจนที่ถูกต้องและแม่นยำ โดยแนวทางการขับเคลื่อนต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ตั้งแต่การสำรวจและยืนยันข้อมูลครัวเรือนนำไปสู่การออกแบบยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่ การบูรณาการการทำงานร่วมกันของรัฐ เอกชน ชุมชน และเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อสะท้อนความต้องการของประชาชน และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการแก้ปัญหาที่ตอบโจทย์พื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้การวิจัย



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

1. การออกแบบกลไกแบบมีส่วนร่วม (Participatory Mechanism Design) สร้างโครงสร้างกลไกหลายระดับ เช่น คณะกรรมการระดับพื้นที่ คณะทำงานเฉพาะกิจศูนย์เรียนรู้ และเครือข่ายภายนอก ให้บทบาทแก่ทุกภาคส่วน ทั้งชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ภาครัฐ ภาคประชาสังคม เยาวชน และภาคธุรกิจ การจัดเวทีประชาคม เป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และตัดสินใจร่วมกัน

2. การใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นฐานพัฒนา ใช้ บึงสีไฟ เป็น “จุดศูนย์กลาง” ของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว พัฒนา กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น ตลาดเสาร์ริมบึง ล่องเรือชมธรรมชาติ, การสื่อสารเล่าเรื่องชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ ส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานบุญ วิถีชาบบึง และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การจัดการความรู้และข้อมูลชุมชน สร้างศูนย์ข้อมูลชุมชน ศูนย์เรียนรู้บึงสีไฟ เป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านทรัพยากร ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และกิจกรรมมีการ บันทึก สื่อสาร และถ่ายทอด ความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ป้ายเรียนรู้ สื่อดิจิทัล และเวทีเยาวชนส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างรุ่น “ปู่-พ่อ-ลูก” สร้างความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและแนวคิด

4. ความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นของกลไก กลไกของชุมชนไม่ได้เกิดจาก “โครงการชั่วคราว” แต่เป็นการพัฒนาจากรากของชุมชนเองมีความยืดหยุ่นสูง ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ เช่น การรับมือภัยแล้ง การปรับกิจกรรมในช่วงโควิดการบริหารจัดการไม่ขึ้นอยู่กับผู้นำคนใดคนหนึ่ง แต่ กระจายบทบาทและเสริมพลังแก่คนรุ่นใหม่

5. คุณธรรมและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ใช้ หลักคุณธรรม 5 ประการ (พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา กตัญญู) ในการขับเคลื่อนกิจกรรมชาวบ้านรู้สึก “ภูมิใจในบ้านเกิด” และพร้อมร่วมมือกันโดยไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตนเกิดผู้นำชุมชนและเยาวชนต้นแบบที่ “ทำจริง ทำด้วยใจ” และกลายเป็นแรงบันดาลใจให้พื้นที่อื่น

สรุปองค์ความรู้หลักจากบึงสีไฟ

พื้นที่เข้มแข็ง ต้องประกอบด้วย กลไกดี คนมีส่วนร่วม และใช้ทุนพื้นที่อย่างสร้างสรรค์



ความยั่งยืน ต้องเกิดจากภายใน ไม่ใช่แค่โครงการภายนอก
การจัดการเชิงพื้นที่ คือการออกแบบ “อนาคตของคนในพื้นที่” โดยคนในพื้นที่เอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดตั้ง “สภาการจัดการบึงสีไฟเชิงพื้นที่” เป็นเวทีบูรณาการระหว่างภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน และนักวิชาการ เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนโครงสร้างประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชนรอบบึงสีไฟ ภาศัภาครัฐ อาทึ กรมทรัพยากรน้ำ, การท่องเที่ยว และกลุ่มเยาวชน มีอำนาจเสนอแผนงานและกลั่นกรองโครงการที่ใช้พื้นที่รอบบึงสีไฟ สนับสนุนด้วยกฎหมายท้องถิ่น หรือระเบียบของจังหวัด
2. พัฒนา “แผนพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่สร้างสรรค์รอบบึงสีไฟ” แผนบูรณาการ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นฟูระบบนิเวศบึงสีไฟ ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์แนวอนุรักษ์ ด้านที่ 2 เศรษฐกิจฐานราก พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น OTOP/ GI และระบบตลาดสีเขียว และด้านที่ 3 การท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชูจุดเด่น “บึงสีไฟ เมืองธรรมชาติแห่งคุณธรรม”
3. ใช้ “พื้นที่เป็นฐาน-ชุมชนเป็นเจ้าของ” (Place-based +Community-led Approach) โดยให้ชุมชนเป็นผู้นำกระบวนการวางแผน กำหนดกิจกรรม และติดตามประเมินผล ตลอดจนถึงการส่งเสริมเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งผ่านการอบรม การมีส่วนร่วมของเยาวชน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. บูรณาการแผนพัฒนาเข้ากับแผนพัฒนาจังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566–2570 ผลักดันให้แผนชุมชนถูกรับรองและเชื่อมโยงกับงบประมาณระดับจังหวัด และจัดให้มีกลไกการติดตาม และประเมินผลร่วมกันระหว่างชุมชนกับจังหวัด

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. การถ่ายทอดและสื่อสารผลวิจัยสู่ชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจัดเวทีสาธารณะ เพื่อสื่อสารผลวิจัยแก่ชุมชน ผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และเยาวชน พร้อมทั้งสรุปผลวิจัยให้เข้าใจง่าย เช่น จัดทำแผนภาพ อินโฟกราฟิก คลิปวิดีโอ หรือเอกสารสรุปเพื่อใช้ในการประชุม/อบรม ตลอดจนถึงการสร้างทีม “ตัวกลางความรู้” (Knowledge Brokers) ในชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่น เพื่อสื่อสารผลวิจัยและประสานงานกับหน่วยงานอื่น
2. การบูรณาการผลวิจัยเข้าสู่แผนพัฒนาและกลไกในระดับพื้นที่ กล่าวคือ ผลักดันให้นำผลวิจัยเข้าแผนพัฒนาท้องถิ่น เช่น แผนองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล แผนพัฒนาจังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566–2570 และจัดตั้งกลไก “คณะทำงานจัดการพื้นที่บึงสีไฟอย่างสร้างสรรค์” โดยใช้ข้อเสนอจากงานวิจัยเป็นกรอบดำเนินงาน พร้อมทั้งจัดทำ “แผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะ” (Area-Based Plan) สำหรับบึงสีไฟ โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง และใช้ผลวิจัยเป็นข้อมูลหลัก
3. การสร้างรูปธรรมของกลไกเชิงพื้นที่ กล่าวคือ มีการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้หรือศูนย์ปฏิบัติการพื้นที่สร้างสรรค์บึงสีไฟ” เพื่อทดลองใช้ผลวิจัย เช่น เรื่องการอนุรักษ์ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือเกษตรเชิงนิเวศ และใช้ผลวิจัยในการ กำหนดพื้นที่นาร่อง สำหรับกิจกรรม เช่น พื้นที่ปลูกพืชพื้นถิ่น แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ หรือจุดท่องเที่ยววิถีชุมชน
4. การพัฒนาศักยภาพและกระบวนการมีส่วนร่วม กล่าวคือ มีการจัดอบรมพร้อมทั้งประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มศักยภาพผู้นำชุมชนและเยาวชน ให้สามารถใช้ข้อมูลจากผลวิจัยในการวางแผนและตัดสินใจ



สนับสนุนให้เกิด กระบวนการวางแผนร่วม (Participatory Planning) โดยใช้ผลวิจัยเป็นพื้นฐานในการพูดคุยวางแผน และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

5. การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์จากผลวิจัย ด้วยกระบวนการพัฒนา ระบบติดตามผลแบบมีส่วนร่วม ให้ชุมชนมีบทบาทร่วมประเมินความคืบหน้า เช่น ผ่านแบบประเมิน เวทีรายงานความก้าวหน้า หรือกิจกรรมชุมชน พร้อมทั้งใช้ข้อมูลจากผลวิจัยเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ในภายหลัง เพื่อตรวจสอบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายหรือไม่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายขอบเขตการศึกษาเปรียบเทียบกับหลายพื้นที่ที่ศึกษาก่อนเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น พื้นที่ชุ่มน้ำหรือแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเรียนรู้รูปแบบการจัดการเชิงพื้นที่ที่หลากหลาย และศึกษาระดับเครือข่ายจากระดับชุมชนเดี่ยว สู่ระดับ “เครือข่ายชุมชนรอบบึงสีไฟ” หรือ “เครือข่ายลุ่มน้ำยมตอนล่าง” เพื่อเข้าใจพลวัตเชิงพื้นที่ในระดับภูมิภาคย่อย

2. เจาะลึกกลไกการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาลชุมชน ศึกษากระบวนการตัดสินใจ ในการจัดการพื้นที่ของชุมชน เช่น รูปแบบเวที ประเพณีผู้นำ บทบาทของเยาวชนและกลุ่มเปราะบาง และวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ในบริบทของการพัฒนาเชิงพื้นที่

3. พัฒนานวัตกรรมทางสังคม/เครื่องมือในการจัดการพื้นที่ ทดลองออกแบบและประเมินผลเครื่องมือสนับสนุนชุมชน เช่น แผนที่ความรู้ (knowledge mapping), แอปพลิเคชันท่องเที่ยวชุมชน, หรือระบบฐานข้อมูลท้องถิ่น และศึกษาการใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) และการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนการมีส่วนร่วม

4. ศึกษาผลกระทบของกลไกต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประเมินผลลัพธ์ของกลไกจัดการพื้นที่ที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม: ระบบนิเวศบึงสีไฟ ความหลากหลายทางชีวภาพ และเศรษฐกิจ รายได้จากกิจกรรมชุมชน เช่น ท่องเที่ยว เกษตร ตลอดจนถึงสังคม/วัฒนธรรม ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

5 พัฒนาแนวทางการขับเคลื่อนเชิงนโยบายจากฐานชุมชน ศึกษา โมเดลความร่วมมือแบบรัฐ-ชุมชน (Co-Governance Model) วิเคราะห์แนวทางการเชื่อมโยงงานวิจัยกับแผนระดับจังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด และ ยุทธศาสตร์ประเทศ เช่น โมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (BCG) หรือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และทดลอง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)” ที่ชุมชนเป็นเจ้าของกระบวนการวิจัยร่วมกับนักวิชาการ

6 แนวทางทางวิธีวิจัยเพิ่มเติม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยผสม (Mixed Methods) เช่น การวิเคราะห์เชิงปริมาณจากแบบสอบถามประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และทดลองใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม (Social Network Analysis) หรือการทำโมเดลจำลองการจัดการพื้นที่ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนและนำไปใช้ได้จริงในเชิงนโยบาย

บรรณานุกรม

ฐกร กาญจน์จิระเดช, มยุรี รัตนเสริมพงศ์ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2561). รูปแบบการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(2), 537–552.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2548). *เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.



- พิรตร แก้วลาย และ ทิพย์สุตา จันทร์แจ่มหล้า. (2556). *เมืองสร้างสรรค์: แนวทางการพัฒนาเมืองจากสินทรัพย์สร้างสรรค์ท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- ภาณุวัฒน์ รักดีวงศ์. (2561). *หลักพัฒนาศึกษา : จตุรภาคของการศึกษาเพื่อการพัฒนา*. พิษณุโลก: ภาควิชาบริหารและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ยุทธนา กาเต็ม, ชูลฟีกอร์ มาโซ, สุพัตรา รุ่งรัตน์, เกสรี ลัดดีเลีย, กมลวรรณ ชนะกุล และนุรีดา มะแซ. (2568). การพัฒนายุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาครัวเรือนยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำใน 2 อำเภอต้นแบบ (อำเภอรามัน/อำเภอบันนังสตา) จังหวัดยะลา. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 25(1), 227–255.
- รัญจวน อินทรกำแหง. (2560). *ภาพชีวิตจากนวนิยาย*. กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง : วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.



แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา
ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา:
กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยา*

Guidelines for the Development of Democracy Based on Buddhist Principles
in Secondary Schools under the Office of the Secondary Education Service Area,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Province: A Case Study of Secondary Schools
in Phra Nakhon Si Ayutthaya

พลวัฒน์ ชุ่มสุข และ ลลดาภัทร หมั่นกลาง

Pholwat ChoomSook, Laladaphat Manklang

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: polwat2503@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีที่ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา 4 แห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม รวมถึงนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตย

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นนักเรียนหญิง อายุเฉลี่ย 15.52 ปี กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และอาศัยอยู่กับบิดามารดา โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งด้านการรับรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ อยู่ในระดับมาก องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย 3 ด้านหลัก คือ ด้านศีล เน้นการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง ผ่านกิจกรรมเช่น การเลือกตั้งสภานักเรียนและงานจิตอาสา ด้านสมาธิ มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสมาธิ การสะท้อนคิด และการศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญ ด้านปัญญา ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้. แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ตรง ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การเลือกตั้งสภานักเรียน การแสดงความคิดเห็น และการทำโครงการจิตอาสา (ศีล) พัฒนาจิตใจและสติปัญญาผ่านการฝึกสมาธิ การสะท้อนคิด และการศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญ (สมาธิ) ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจ เช่น แพลตฟอร์มประชาธิปไตยดิจิทัล และการใช้เทคโนโลยีในการจำลองสถานการณ์ (ปัญญา)

คำสำคัญ: พัฒนาประชาธิปไตย; หลักพุทธธรรม; โรงเรียนมัธยมศึกษา



ABSTRACT

The research on “Guidelines for Democratic Development Based on Buddhist Principles in Secondary Schools in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province” is a mixed-method study conducted in 4 secondary schools. The objectives were to study factors and key components in democratic development according to Buddhist principles and to propose guidelines for developing a democratic way of life.

The research found that the majority of respondents were female students with an average age of 15.52 years, studying in grade 11 and living with their parents. Factors related to democratic development in terms of perception, understanding, and attitude were at high levels. The key components of democratic development based on Buddhist principles consist of three main aspects. Moral Conduct: Emphasizes respect for different opinions through activities such as student council elections and volunteer projects. Mental Development: Focuses on mental development through meditation practice, reflection, and studying biographies of important figures. Wisdom: Promotes rational and analytical thinking using innovation and technology to create learning experiences. The approach to democratic development based on Buddhist principles focus on creating direct experiences through various activities such as student council elections, opinion expression, and volunteer projects (Moral Conduct); developing mind and intellect through meditation, reflection, and studying biographies of important figures (Mental Development); and using innovation and technology to create engaging learning experiences, such as digital democracy platforms and simulation technology (Wisdom).

Keywords: Democratic Development; Buddhist Principles; Secondary Schools

บทนำ

การพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ยังคงเผชิญหน้ากับความท้าทายเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีความพยายามในการวางรากฐานผ่านบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองมากกว่า 9 ทศวรรษ แต่ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่แบ่งขั้วอย่างรุนแรง (Political Polarization) และความไร้เสถียรภาพที่เกิดจากการรัฐประหารเป็นระยะ ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการลงหลักปักฐานของระบอบประชาธิปไตย (สมบัติ จันทรวงศ์, 2562) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่ลึกซึ้งกว่ามิติเชิงสถาบัน แต่หยั่งรากอยู่ในวัฒนธรรมทางการเมืองและคุณลักษณะของพลเมือง ซึ่งเป็นโจทย์สำคัญที่การศึกษาด้านประชาธิปไตยแบบดั้งเดิมยังไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเต็มศักยภาพ

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในหลายฉบับจะบัญญัติให้รัฐมีพันธกิจในการเสริมสร้างการศึกษาด้านประชาธิปไตย แต่แนวทางที่ผ่านมามักมุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เชิงสถาบัน (Institutional Knowledge) เช่น โครงสร้างการปกครอง กระบวนการเลือกตั้ง และสิทธิหน้าที่ตามกฎหมาย มากกว่าการบ่มเพาะคุณลักษณะภายในที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย (ภัทรพล พรหมนิม, 2564) ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือ แม้ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะเพิ่มสูงขึ้น แต่กลับไม่ได้นำไปสู่การลดลงของความขัดแย้งหรือการสร้างฉันทามติร่วมกันในสังคม ตรงกันข้าม กลับกลายเป็นปัจจัยที่ทวี



ความรุนแรงของความขัดแย้ง (Ake-anong Longsomboon, 2020) ข้อเท็จจริงนี้ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยที่ผ่านมา นั่นคือการขาดการพัฒนา “สมรรถนะเชิงอารมณ์และสังคม” (Social-Emotional Competence) ของพลเมือง ซึ่งเป็นทักษะในการรับฟังอย่างลึกซึ้ง การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และการมีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้ที่มีความคิดต่าง

เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว การทบทวนแนวทางการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยโดยหันกลับมาให้ความสำคัญกับมิติทางคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นทางออกที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทย การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาประชาธิปไตยในสถานศึกษาจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับรากฐานทางวัฒนธรรมและมีศักยภาพสูงในการบ่มเพาะพลเมืองที่สมบูรณ์ทั้งความรู้และคุณธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้ตระหนักถึงความสำคัญนี้และกำหนดหลักการพัฒนาผู้เรียน 3 ประการ ได้แก่ คารวธรรม (การเคารพซึ่งกันและกัน) ปัญญาธรรม (การใช้เหตุผลและสติปัญญา) และ สามัคคีธรรม (การร่วมมือเพื่อส่วนรวม) (ศรีรัฐ โกวงศ์, 2565) ยิ่งไปกว่านั้น การนำหลัก พรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา (ความปรารถนาดี) กรุณา (ความสงสารคิดจะช่วยเหลือ) มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) และ อุเบกขา (การวางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา) มาประยุกต์ใช้ จะสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และลดอคติทางการเมือง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2561)

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตยจะมีศักยภาพสูง แต่ยังคงมีช่องว่างทางความรู้ที่สำคัญซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการขาดงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่สำรวจอย่างลึกซึ้งถึงองค์ประกอบและแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาไทย งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองต่อช่องว่างดังกล่าว โดยมุ่งศึกษาปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทย เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาพลเมืองให้มีวุฒิภาวะทางประชาธิปไตยและสามารถธำรงรักษาสังคมประชาธิปไตยให้มีความสมดุลและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ที่ประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างครอบคลุม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้



1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดำเนินการเพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมของนักเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 4 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งสิ้น 7,105 คน

กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1967) ที่ระดับความเชื่อมั่น 91% (ความคลาดเคลื่อน 0.09) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 122 คน อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนจากการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็น 132 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วนที่ไม่เท่ากัน (Disproportionate Stratified Random Sampling) โดยกำหนดโควตาจากแต่ละโรงเรียน แล้วใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อคัดเลือกนักเรียนเข้าร่วมการวิจัย

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล (แบบเลือกตอบ)

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม (มาตรวัดประเมินค่า 5 ระดับ)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ (คำถามปลายเปิด)

1.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เครื่องมือผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน เพื่อหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.71 จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.9841 ซึ่งแสดงว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือในระดับสูงมาก

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยเชิงลึกจากมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้บริหารโรงเรียน (ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ) ครู และผู้ปกครองนักเรียน ที่มีประสบการณ์และความเข้าใจในบริบทของโรงเรียน รวมทั้งสิ้น 12 ราย

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ที่มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ซึ่งออกแบบมาเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้ทรงคุณวุฒิเช่นเดียวกัน

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อประสานงานและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเทป จัดหมวดหมู่ ตีความ และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเพื่อนำเสนอในรูปแบบความเรียงประกอบการอภิปรายผลต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 132 คน ส่วนใหญ่ เป็นนักเรียนหญิง (ร้อยละ 55.73) มีอายุเฉลี่ย 15.52 ปี ส่วนใหญ่ศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ร้อยละ 37.12) อาศัยอยู่กับบิดามารดามากที่สุด (ร้อยละ 51.52) และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 2-5 คน มากที่สุด (ร้อยละ 72.72)

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า ด้านการรับรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.78) โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการรณรงค์ให้นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ซึ่งช่วยให้นักเรียนรับรู้ถึงความสำคัญของกติกาและระเบียบในระบอบประชาธิปไตย (ค่าเฉลี่ย 3.96) ด้านความเข้าใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.91) ปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการฝึกให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเคารพในความแตกต่าง (ค่าเฉลี่ย 4.17) ด้านทัศนคติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.94) ปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ เช่น การตั้งกฎระเบียบของห้องเรียน การวางแผนกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย 4.02) ซึ่งช่วยปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตย

3. องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า การพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนประกอบด้วย 3 ด้านหลักอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านศีล (พฤติกรรม) มีค่าเฉลี่ย 3.99 โดยประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือ การแสดงความเคารพต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง (ค่าเฉลี่ย 4.05) ด้านสมาธิ (การฝึกจิตใจ) มีค่าเฉลี่ย 3.86 โดยประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือ การฝึกสมาธิช่วยให้นักเรียนตระหนักรู้และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองและผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 3.92) ด้านปัญญา (การเสริมสร้างปัญญา) มีค่าเฉลี่ย 3.99 โดยประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือ การฝึกให้นักเรียนมีความคิดวิเคราะห์ วิจารณ์อย่างมีเหตุผล (ค่าเฉลี่ย 4.01) สำหรับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม มีค่าเฉลี่ย 3.87 โดยประเด็นที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกถึงเสรีภาพทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ภายใต้กรอบของศีลธรรม (ค่าเฉลี่ย 3.99)

4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม

แนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม โดยแบ่งเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านศีล (พฤติกรรม) ด้านสมาธิ (การฝึกจิตใจ) และด้านปัญญา (การเสริมสร้างปัญญา) พบว่า ในด้านศีล มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ตรงผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การจัดการเลือกตั้งสภานักเรียน การจัดเวทีแสดงความคิดเห็น และการทำโครงการจิตอาสา กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย เช่น การมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น และการรับผิดชอบต่อสังคม ด้านสมาธิ มุ่งพัฒนาจิตใจและสติปัญญา ผ่านกิจกรรมเช่น การฝึกสมาธิในชีวิตประจำวัน การสะท้อนคิด และการศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย กิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในคุณค่าของประชาธิปไตยและการใช้สติในการตัดสินใจ ส่วนด้านปัญญา เน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจ เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มประชาธิปไตยดิจิทัล การใช้เทคโนโลยีในการจำลองสถานการณ์ และการจัดโครงการที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน

5. แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา



แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ควรเน้นการใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและปรับปรุงกระบวนการประชาธิปไตยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลการวิจัยพบว่าสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยในปัจจุบัน โดยเป็นเวทีสำหรับการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด จำเป็นต้องส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็น

นอกจากนี้ การวิจัยยังเสนอแนวคิดและนวัตกรรมสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคต ได้แก่ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเชิงดิจิทัล การกระจายอำนาจผ่านเทคโนโลยี การสร้างเครือข่ายประชาธิปไตยข้ามพรมแดน การส่งเสริมประชาธิปไตยเชิงสร้างสรรค์ผ่านเทคโนโลยี VR และ AR และการพัฒนาระบบนิเวศประชาธิปไตยแบบบูรณาการ ผลการวิจัยยังเน้นย้ำความสำคัญของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลที่ทั่วถึง การให้การศึกษาด้านดิจิทัลแก่ประชาชน และการสร้างระบบสนับสนุนที่เหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลเป็นไปอย่างเท่าเทียมและครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคม

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับปัจจัย องค์ประกอบ และแนวทางในการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษาผ่านมิติของหลักพุทธธรรม ซึ่งสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตยในภาพรวมอยู่ในระดับมากในทุกด้าน ทั้งด้านการรับรู้ ($\bar{X}$ = 3.78) ความเข้าใจ ($\bar{X}$ = 3.91) ทศนคติ ($\bar{X}$ = 3.94) และด้านประชาธิปไตยในโรงเรียน ($\bar{X}$ = 3.98) ประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือปัจจัยที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ได้แก่ การฝึกให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและเคารพความแตกต่าง (ด้านความเข้าใจ, $\bar{X}$ = 4.17) และ การที่ครูและนักเรียนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังกันอย่างมีเหตุผล (ด้านประชาธิปไตยในโรงเรียน, $\bar{X}$ = 4.16)

ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมีได้มองประชาธิปไตยเป็นเพียงเรื่องของโครงสร้างหรือการเลือกตั้ง แต่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับ กระบวนการสื่อสารอย่างสันติ (Peaceful Communication) และการสร้างวัฒนธรรมแห่งการรับฟัง (Culture of Listening) ในพื้นที่โรงเรียน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของวิถีประชาธิปไตย การที่นักเรียนให้คุณค่ากับการแสดงออกอย่างมีเหตุผลและการเคารพความเห็นต่าง แสดงให้เห็นถึงวุฒิภาวะและความพร้อมในการเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วีรวรรณ วงศ์ปิ่น (2563) ที่พบว่าการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้อภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน นอกจากนี้ การที่ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ($\bar{X}$ = 4.02) และการมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ ($\bar{X}$ = 3.98) ได้รับคะแนนสูง ยังเป็นการยืนยันแนวคิด การเรียนรู้โดยการลงมือทำ (Learning by Doing) ว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการปลูกฝังประชาธิปไตย นักเรียนจะเข้าใจและเห็นคุณค่าของประชาธิปไตยได้ดีที่สุดเมื่อพวกเขาได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนั้นด้วยตนเอง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562)



2. องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

ผลการวิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พบว่าทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก และมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ

2.1 ด้านศีล (พฤติกรรม) ประเด็นที่ได้คะแนนสูงสุดคือ “การแสดงความคิดเห็นต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง” ($\bar{X} = 4.05$) ซึ่งให้นิพจน์ว่านักเรียนสามารถเชื่อมโยงหลักศีลธรรมพื้นฐานไปสู่การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณค่าพื้นฐานของประชาธิปไตย

2.2 ด้านสมาธิ (การฝึกจิตใจ) ประเด็นสูงสุดคือ “การฝึกสมาธิช่วยให้นักเรียนตระหนักรู้และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองและผู้อื่น” ($\bar{X} = 3.92$) แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสมาธิในการพัฒนา ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) และความเข้าใจผู้อื่น (Empathy) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการลดความขัดแย้งและอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย

2.3 ด้านปัญญา (การเสริมสร้างปัญญา) ประเด็นสูงสุดคือ “การฝึกให้นักเรียนมีความคิดวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล” ($\bar{X} = 4.01$) ตอกย้ำความสำคัญของการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking Skills) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเป็นพลเมืองที่เท่าทันข้อมูลข่าวสารและสามารถตัดสินใจได้อย่างมีวิจารณญาณ

ข้อค้นพบนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับคุณค่าประชาธิปไตยได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความหมายอย่างยิ่ง งานวิจัยนี้ได้ขยายความเข้าใจว่า ศีล ไม่ใช่แค่ข้อห้าม แต่คือการเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น สมาธิ ไม่ใช่แค่การทำให้สงบ แต่คือเครื่องมือสร้างความเข้าใจและลดอคติ และปัญญา ไม่ใช่แค่ความรู้ทางโลก แต่คือความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและรอบด้าน (โยนิโสมนสิการ) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Active Citizen) ที่พึงประสงค์อย่างแท้จริง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2561) ที่เน้นย้ำว่าการศึกษาที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธต้องพัฒนาทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาไปพร้อมกัน เพื่อสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ซึ่งสามารถยังประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้

3. แนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

ผลการวิจัยซึ่งได้แนวทางที่หลากหลายและทันสมัย โดยมีจุดร่วมที่สำคัญคือ การสร้างประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และการบูรณาการ (Integration) ทั้งในและนอกห้องเรียน ประเด็นที่โดดเด่นจากข้อเสนอแนะต่าง ๆ ได้แก่

3.1 การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีการเสนอให้สร้างแอปพลิเคชันหรือเกมจำลองกระบวนการประชาธิปไตย การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และที่สำคัญคือ การสอนทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เพื่อรับมือกับข่าวปลอม

3.2 การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ เช่น การจัดตั้ง “สภานักเรียนธรรมาภิบาล” ที่ใช้หลักอภิธานธรรม 7 โครงการ “จิตอาสาพัฒนาชุมชน” ที่ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 และการจัดกิจกรรมโต้วาทีในประเด็นทางสังคม

3.3 การสร้างวัฒนธรรมองค์กร การสร้าง “ห้องเรียนประชาธิปไตย” และ “เวทีประชาคม” เพื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น และการที่ผู้บริหารและครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ในการปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย

แนวทางที่นำเสนอสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า การพัฒนาประชาธิปไตยต้องเป็นกระบวนการที่ฝังลึกอยู่ในทุกมิติของชีวิตในโรงเรียน ไม่ใช่เป็นเพียงรายวิชาหนึ่ง การเน้นย้ำเรื่อง “พลเมืองดิจิทัล” (Digital Citizenship) และการรู้เท่าทันสื่อเป็นประเด็นที่ทันต่อสถานการณ์โลกปัจจุบันอย่างยิ่ง ซึ่ง

สอดคล้องกับ กรอบสมรรถนะผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่กำหนดให้ “การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง” เป็นหนึ่งในสมรรถนะหลักที่ต้องพัฒนา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) การเสนอให้ใช้หลักพุทธธรรมที่เฉพาะเจาะจง เช่น อปริหานิยธรรม 7 กับการบริหารสถานักเรียน หรือสังคหวัตถุ 4 กับโครงการจิตอาสา นับเป็นนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่แข็งแกร่ง ทำให้ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่นักเรียนสามารถเข้าถึงและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนมากกว่าการนำเข้าแนวคิดจากตะวันตกเพียงอย่างเดียว

โดยสรุป การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่ยืนยันความสำคัญของปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมและการสื่อสารอย่างสันติในการส่งเสริมประชาธิปไตย แต่ยังได้นำเสนอ “โมเดล” การบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับคุณค่าประชาธิปไตยได้อย่างเป็นระบบและมีศักยภาพในการนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้สำคัญที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติในการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยในบริบทของสังคมไทยต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา: กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยา” สามารถสรุปองค์ความรู้ที่สำคัญได้ 3 ประการหลัก ดังนี้

1. ประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ “วัฒนธรรมแห่งการมีส่วนร่วม” ไม่ใช่แค่ “โครงสร้างการปกครอง”

องค์ความรู้ที่โดดเด่นที่สุดคือ ในมุมมองของนักเรียน ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่รูปแบบหรือพิธีกรรม แต่อยู่ที่กระบวนการสื่อสารอย่างสันติและการเปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยมีหัวใจสำคัญคือ

1.1 การเคารพความแตกต่างทางความคิด นักเรียนให้คุณค่าสูงสุดกับการได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล การรับฟังผู้อื่น และการเคารพในความแตกต่าง

1.2 การมีส่วนร่วมตัดสินใจ นักเรียนเห็นว่าการได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบของห้องเรียนหรือโรงเรียน และการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ เป็นการปลูกฝังประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

1.3 บทบาทของครู ครูไม่ใช่แค่ผู้สอน แต่เป็น ผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitator) และแบบอย่างในการสร้างบทสนทนาที่รับฟังซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุผล

ดังนั้น องค์ความรู้ชี้ว่า การสร้างประชาธิปไตยที่ยั่งยืนในโรงเรียน ต้องเริ่มต้นจากการสร้าง “วัฒนธรรมประชาธิปไตย” ที่นักเรียนสามารถสัมผัสได้ในชีวิตประจำวัน ผ่านการปฏิสัมพันธ์ที่เคารพซึ่งกันและกัน

2. หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) คือ “โมเดลบูรณาการ” สำหรับสร้างพลเมืองประชาธิปไตย

งานวิจัยได้นำเสนอโมเดลการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยที่มีรากฐานจากหลักพุทธธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมและวัดผลได้ โดยถอดรหัสหลักไตรสิกขาให้เชื่อมโยงกับคุณลักษณะของพลเมืองดังนี้

2.1 ศีล (มิตินด้านพฤติกรรม): ไม่ใช่แค่ข้อห้าม แต่คือ การเคารพกติกาและสิทธิของผู้อื่น เป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเฉพาะการเคารพเสรีภาพในการแสดงออก และการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา



2.2 สมาธิ (มิติด้านจิตใจ): ไม่ใช่แค่ความสงบ แต่คือ เครื่องมือสร้างความเข้าใจ (Empathy) และความอดทนอดกลั้น การฝึกสมาธิช่วยให้นักเรียนตระหนักรู้ในความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถรับฟังความเห็นต่างได้อย่างอดทนและไม่ใช้อารมณ์ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตย

2.3 ปัญญา (มิติด้านการคิดวิเคราะห์): คือ การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) หรือโยนิโสมนสิการ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ตั้งคำถาม และตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและข้อมูลที่รอบด้าน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งและไม่ตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอม

องค์ความรู้ที่นำเสนอโมเดลการสร้างพลเมืองที่สมบูรณ์ครบ 3 มิติ คือ มีพฤติกรรมที่เคารพกติกา มีจิตใจที่เข้าใจผู้อื่น และมีปัญญาที่คิดวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผล

3. แนวทางการพัฒนาต้องเน้น “การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง” และ “ทันต่อยุคสมัย”

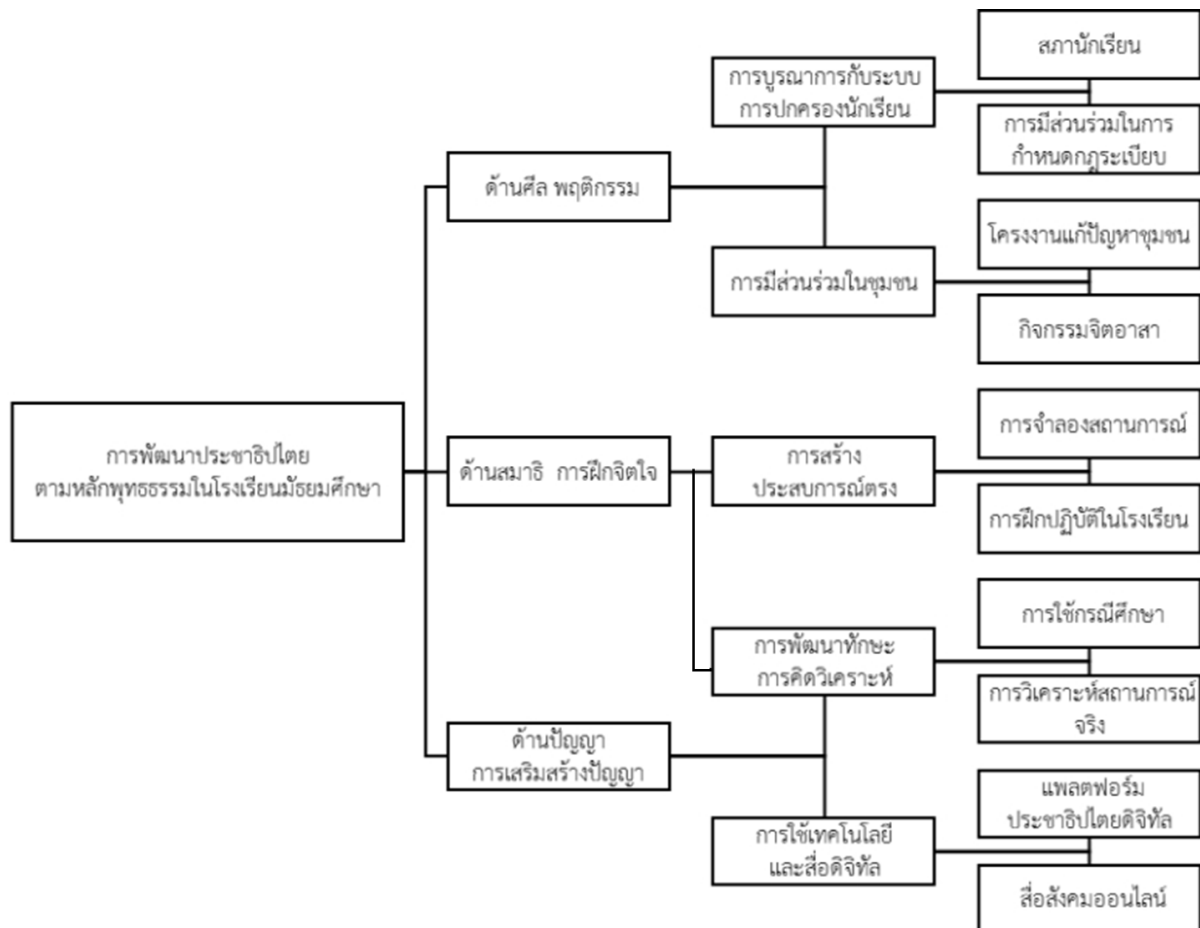
องค์ความรู้จากข้อเสนอแนะของผู้บริหารและครูได้ตกผลึกเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน โดยเน้นการเปลี่ยนจากการสอนทฤษฎีไปสู่การสร้างประสบการณ์ตรงที่หลากหลายและทันสมัย ได้แก่

3.1 การสร้างห้องเรียนและโรงเรียนให้เป็น “พื้นที่จำลองประชาธิปไตย” ผ่านกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้ง “สภานักเรียนธรรมาภิบาล” (ใช้หลักอภิธานิธรรม 7) การทำโครงการจิตอาสา (ใช้หลักสังคหวัตถุ 4) และการจัดเวทีโต้วาทีในประเด็นทางสังคม

3.2 การบูรณาการกับโลกดิจิทัล ส่งเสริมการเป็น พลเมืองดิจิทัล (Digital Citizen) โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ เช่น สร้างแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อการมีส่วนร่วม, ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการรณรงค์อย่างสร้างสรรค์ และที่สำคัญที่สุดคือการสอน ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เพื่อรับมือกับข้อมูลข่าวสารในยุคปัจจุบัน

3.3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาประชาธิปไตยไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียนเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรภายนอก เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

โดยสรุป องค์ความรู้จากการวิจัยนี้ได้นำเสนอ โมเดลการพัฒนาประชาธิปไตยที่บูรณาการและมีรากฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งเปลี่ยนจากการสอนที่เน้นความรู้ (Knowledge-based) ไปสู่ การบ่มเพาะคุณลักษณะผ่านประสบการณ์ (Experience-based) โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพลเมืองให้สมบูรณ์ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยและมีศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูและผู้บริหารที่เน้น “การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การปฏิบัติในห้องเรียนประชาธิปไตย”

1.2 ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็น “พื้นที่นวัตกรรมประชาธิปไตย

1.3 ควรแปลงหลักธรรมที่ดูเป็นนามธรรมให้เป็นกิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ควรมีการนำโมเดลและแนวทางที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปทดลองปฏิบัติจริงในสถานศึกษา แล้วติดตามประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อศึกษาประสิทธิผลของแนวทาง ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยแห่งความสำเร็จในการนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยให้ได้องค์ความรู้ที่ลึกซึ้งและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

2.2 การวิจัยเปรียบเทียบ (Comparative Research) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น โรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, โรงเรียนเอกชน, หรือโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล เพื่อวิเคราะห์ว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมีผลต่อการประยุกต์ใช้แนวทางอย่างไร



2.3 การวิจัยระยะยาว (Longitudinal Research) ควรมีการศึกษาวิจัยติดตามผลนักเรียนที่ผ่านกระบวนการส่งเสริมประชาธิปไตยตามแนวทางนี้ในระยะยาว เพื่อประเมินว่าทัศนคติและพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ได้รับการปลูกฝังในโรงเรียนมีความคงทน และส่งผลต่อบทบาทการเป็นพลเมืองในสังคมของพวกเขาเมื่อเติบโตขึ้นหรือไม่

2.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล ควรมีการพัฒนาเครื่องมือหรือแบบประเมิน “วัฒนธรรมประชาธิปไตยในสถานศึกษา” ที่มีคุณภาพ มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ เพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้วัดและประเมินการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. นครปฐม: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- ภัทรพล พรหมนิม. (2564). การศึกษาความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา. *วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*, 11(1), 1-15.
- วีรวรรณ วงศ์ปิ่น. (2563). การพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบซิปปาและบรรยากาศในชั้นเรียน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*, 17(2), 269-278.
- ศรียัฐ โกวงศ์. (2565). การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 7(2), 110-123.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2562). *ความคิดทางการเมืองไทย*. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *แนวทางการดำเนินงานสถานักเรียน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *รายงานการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาผู้เรียนสู่การเป็นพลเมืองประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- Ake-anong Longsomboon. (2020). The Paradox of Political Participation and Deepening Conflict in Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, 51(3), 345-367.



การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3*

The Student Care and Support System Management of Ban Thoet Thai School under
the Chiang Rai Primary Educational Service Area Office 3

นภัสสร คำลือ, พิสิษฐ์ ยอดวันดี

Napassorn Kamlue, Pisit Yodwande

มหาวิทยาลัยเนชั่น

Nation University

E-mail: 6691510002@nation.ac.th

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 2) เป็นแนวทางในการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 95 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า

1) การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการส่งเสริมนักเรียน ด้านการส่งต่อนักเรียน ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการคัดกรองนักเรียน ตามลำดับ

2) แนวทางการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 พบว่า 1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มี 12 วิธีดำเนินการ 2) ด้านการคัดกรองนักเรียน มี 10 วิธีดำเนินการ 3) ด้านการส่งเสริมนักเรียนมี 10 วิธีดำเนินการ 4) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา มี 12 วิธีดำเนินการ และ 5) ด้านการส่งต่อนักเรียน มี 10 วิธีดำเนินการ

คำสำคัญ: การบริหาร; ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ABSTRACT

This independent study aimed to examine the problems in the student care and support system at Ban Thoet Thai School under the Chiang Rai Primary Educational Service Area Office 3. By improving the system, making it more systematic and efficient. The population

* Received August 3, 2025; Revised August 29, 2025; Accepted September 17, 2025



consisted 95 school administrators, teachers and contract teachers at Ban Thoet Thai School in the academic year 2024. The statistics used in this study included frequency, mean, percentage, standard deviation, and content analysis.

The results found that

1) The overall management of the student care and support system was rated at a high level. When considering each aspect, all were performed at a high level, ranked from highest to lowest mean score as follows: Student Promotion, Student Referral Problem Prevention and Intervention Individual, Understanding Student.

2) The proposed management guidelines for the student care and support system at Ban Thoet Thai School as follows: 12 operational methods in the area of individual student understanding, 10 operational methods in student screening, 10 operational methods in student promotion, 12 operational methods in problem prevention and intervention and 10 operational methods in student referral.

Keywords: Administration; Student Care and Support System

บทนำ

พระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า “การศึกษา” คือรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะยาวทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การรักษาความมั่นคงของรัฐ การเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ การพัฒนาและยกระดับศักยภาพของประชาชน การสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม การขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ควบคู่กับสิ่งแวดล้อม และการปรับปรุงระบบราชการให้มีประสิทธิภาพ โดยในส่วนที่ทรงเน้นย้ำเป็นพิเศษ คือ การพัฒนาและยกระดับศักยภาพของประชาชน ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบการศึกษา พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้คนไทยพัฒนาไปสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ โดยควรมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) มีแนวคิดและเจตคติที่เหมาะสมต่อประเทศชาติ 2) มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงและยึดมั่นในคุณธรรม 3) มีอาชีพและรายได้เลี้ยงตนเองได้ 4) เป็นพลเมืองดีของสังคม ด้วยเหตุนี้ สถานศึกษาทั้งหลายจึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เติบโตอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านองค์ความรู้ ทักษะการดำรงชีวิต และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผ่านการเรียนการสอนที่ครอบคลุมทั้งวิชาการและอาชีพ ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับผู้เรียน เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ในเรื่องนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้ความสำคัญกับนโยบายด้านคุณภาพของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ชีวิต มีสุขภาพกายใจที่เหมาะสมกับช่วงวัย มีจิตใจเข้มแข็ง อดทน สามารถพึ่งพาตนเอง และอยู่รอดในโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความท้าทาย ทั้งยังสามารถรับมือกับภัยต่าง ๆ รวมถึงยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560: 1)

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 ยังระบุไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 12 ปี ตั้งแต่อ่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (กระทรวงศึกษาธิการเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560: 14) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 มาตรา 6 กล่าวว่า “การจัดการศึกษาจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมคนไทยให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรม มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข”



(2553: 3) ซึ่งในส่วนของแนวนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งได้ดำเนินการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของนักเรียนผ่านกิจกรรมที่เน้นการป้องกัน การแก้ไขปัญหา และการคุ้มครองสิทธิของเด็กอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางและวิธีการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือวิธีการช่วยเหลือนักเรียนที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และขั้นตอนที่ชัดเจนโดยมีผู้ดำเนินงาน คือ บุคลากรต่างๆ เช่น ครู ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยใช้เครื่องมือที่มีการรับรอง และมีหลักฐานเชิงประจักษ์ กระบวนการและขั้นตอนของระบบนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ด้าน คือ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มุ่งให้ครูเข้าใจพื้นฐานชีวิต ประสบการณ์ และความต้องการของนักเรียนแต่ละคนอย่างลึกซึ้ง เพื่อกำหนดแผนการดูแลช่วยเหลือได้ตรงจุด 2) การคัดกรองนักเรียน เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดกลุ่มนักเรียนตามลักษณะปัญหา และวางแผนให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสมและรวดเร็ว 3) การส่งเสริมพัฒนานักเรียน มุ่งส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนทุกกลุ่มทั้งนักเรียนทั่วไป กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มที่มีปัญหา เพื่อพัฒนาอย่างรอบด้านและลดโอกาสในการหลุดจากระบบ 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา เป็นการดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด เน้นการดูแลเชิงรุก โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่มีความเสี่ยงหรือมีปัญหา เพื่อป้องกันปัญหาลุกลามและแก้ไขอย่างเหมาะสม 5) การส่งต่อกรณีที่ต้องการความช่วยเหลือเฉพาะทาง สำหรับผู้ที่มีปัญหาซับซ้อนหรือเกินขอบเขตของสถานศึกษา ครูควรจัดการส่งต่อไปยังหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้รับการดูแลที่ถูกต้องและทันเวลา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2559: 14–16) ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน นั้นเป็นกระบวนการบริหารจัดการด้านการศึกษาของโรงเรียน เพราะเหตุนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จึงกำหนดให้โรงเรียนที่กำกับจัดตั้งระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และให้ความสำคัญเพื่อให้งานนี้มีประสิทธิผล โดยนักเรียนทุกคนจะต้องได้รับการดูแล คุ้มครอง และการสนับสนุนอย่างรอบด้านผ่านกระบวนการที่เหมาะสมกับบริบท เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาไปสู่การเป็นบุคคลที่มีความสุข มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดี และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัยในโลกปัจจุบัน พร้อมกันนี้ ยังมุ่งเน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ สพฐ. ได้กำหนดยุทธศาสตร์ มาตรการ และแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมอบหมายให้ ศูนย์ความปลอดภัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ศป.สพฐ.) เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว ภายใต้หลักการเคารพสิทธิของนักเรียน และให้ความสำคัญต่อโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาอย่างเหมาะสมควบคู่ไปกับการส่งเสริมสมรรถนะของบุคลากรในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560: หน้า 9) ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกลไกสำคัญที่มีบทบาทในการสร้างความมั่นคงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นช่วงวัยที่เด็กยังต้องการการส่งเสริมและพัฒนาในหลากหลายด้าน ได้แก่ พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ด้วยเหตุนี้ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจนเพื่อให้สถานศึกษาแต่ละแห่งนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ได้ขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พร้อมทั้ง



ส่งเสริมให้ผู้บริหารออกเยี่ยมบ้านนักเรียนไม่น้อยกว่า 14 ครั้ง/เรียน ตามแนวทางของระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียน เพื่อให้สามารถดูแล ส่งเสริม ปกป้อง และแก้ไขปัญหาได้อย่างทั่วถึงและตรงจุด เป้าหมายของการดำเนินงานดังกล่าว คือ การพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และสามารถรับมือกับวิกฤตต่าง ๆ ได้อย่างปลอดภัย นอกจากนี้ โรงเรียนในสังกัดยังได้สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อร่วมกันจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การดำเนินงานของสำนักงานฯ ยังสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ชาติด้านที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง “การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม” ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียม และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้เต็มที่ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3, 2566: หน้า 159–160)

จากบริบทและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะถูกกำหนดให้เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน แต่การดำเนินงานในโรงเรียนบ้านเทอดไทยยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ตลอดจนการมีส่วนร่วมจากชุมชน และเครือข่ายภายนอก ขณะเดียวกัน งานวิจัยที่ผ่านมามุ่งศึกษาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในบริบททั่วไปของสถานศึกษา แต่ยังมีช่องว่างในเชิงองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาระบบดังกล่าวในโรงเรียนพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยตรง ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ และสร้างแนวทางการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของโรงเรียนบ้านเทอดไทย จากการวิเคราะห์ปัญหาของโรงเรียนบ้านเทอดไทยในปีการศึกษา 2566 พบว่า นักเรียนมีปัญหาในการมาโรงเรียน เช่น ขาดเรียน มาเรียนสาย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาดระเบียบวินัย แต่งกายไม่เรียบร้อย และมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติด นอกจากนี้ ยังพบว่าครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน รวมทั้งขาดข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนที่จำเป็น ส่งผลให้การคัดกรองนักเรียนไม่เป็นไปอย่างถูกต้อง และไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างทันที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพของนักเรียนโดยตรง กล่าวคือ นักเรียนยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนอย่างทั่วถึง และไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนในชุมชนได้อย่างเต็มที่ (โรงเรียนบ้านเทอดไทย, รายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา, 2566: หน้า 9) ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่โรงเรียนบ้านเทอดไทยใช้ในการระบุดูแลนักเรียนที่มีความเสี่ยง วางแผนการดูแล ติดตาม และให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่ายังมีข้อจำกัดและความท้าทายในการบริหารจัดการระบบดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากร งบประมาณ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการข้อมูลจากหลายฝ่าย ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กระบวนการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ศึกษากับครูที่รับผิดชอบการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ครูในโรงเรียนได้เรียนรู้การป้องกันและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนที่เกิดขึ้นในโรงเรียนร่วมกันอย่างเป็นระบบครบวงจรตามกระบวนการศึกษา

จากเหตุผลดังกล่าว แม้ว่าระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะได้รับการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในสถานศึกษา แต่ยังคงปรากฏข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจของครูผู้รับผิดชอบ การจัดเก็บและบูรณาการข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน การคัดกรองและติดตามผล รวมทั้งการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองและชุมชน ปัญหาเหล่านี้ทำให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนยังไม่บรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในโรงเรียนบ้านเทอดไทยซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดน มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ห่างไกลและมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์



ส่งผลให้ปัญหาของนักเรียนมีความซับซ้อนและแตกต่างจากโรงเรียนในพื้นที่ทั่วไป งานวิจัยที่ผ่านมามักศึกษาในบริบทของโรงเรียนเมืองหรือโรงเรียนที่มีทรัพยากรพร้อมเพรียง แต่ยังไม่ครอบคลุมการพัฒนาแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในพื้นที่ห่างไกลและหลากหลายเช่นนี้ จึงทำให้เกิดช่องว่างขององค์ความรู้ที่ควรได้รับการเติมเต็ม การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญและความจำเป็น เพื่อพัฒนากระบวนการดำเนินงานแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนได้อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทจริง ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน โรงเรียน ชุมชน และการพัฒนาการศึกษาของประเทศในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3
2. เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารงานแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 มีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้บริหารและครูของโรงเรียนบ้านเทอดไทย ปีการศึกษา 2567 ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ครูผู้สอน จำนวน 90 คน รวมทั้งหมด 95 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงจากผู้ปฏิบัติงานจริง ซึ่งสะท้อนสภาพปัญหาได้ครอบคลุมทั้งระดับนโยบาย (ผู้บริหาร) และระดับปฏิบัติ (ครูผู้สอน)

การจัดสร้างเครื่องมือที่เหมาะสม

เครื่องมือรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีเนื้อหาและรูปแบบ ดังนี้

1. แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามการบริหารแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 มี 5 ด้าน 1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) ด้านการคัดกรองนักเรียน 3) ด้านการส่งเสริมนักเรียน 4) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน 5) ด้านการส่งต่อนักเรียน โดยลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดของลิเคิร์ต (Likert)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะการบริหารงานแบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย เป็นแบบสอบถามปลายเปิด

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ศึกษา

ขั้นที่ 1 ศึกษาตำรา บทความ เอกสารที่เกี่ยวข้อง หลักการ แนวคิดทฤษฎีและขอบข่ายที่ใช้ในการศึกษา โดยขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุมการค้นคว้าอิสระ IS เพื่อพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องและเหมาะสมกับตัวแปรและขอบข่ายที่กำหนด



ขั้นที่ 2 สร้างข้อคำถามให้สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) ด้านการคัดกรองนักเรียน 3) ด้านการส่งเสริมนักเรียน 4) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา 5) ด้านการส่งต่อนักเรียน

ขั้นที่ 3 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ของแบบสอบถาม โดยนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน พิจารณา ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ความสอดคล้องของเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องโดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและให้ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ตรวจสอบอีกครั้งเพื่อความสมบูรณ์ของเครื่องมือศึกษา ทั้งนี้สรุปได้ว่าค่าความตรงเชิงเนื้อหา มีค่า IOC 1.00 ทุกรายการ

ขั้นที่ 4 การทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มบุคลากรโรงเรียนบ้านห้วยผึ้ง ซึ่งมีบริบทใกล้เคียงกัน จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบความเข้าใจและความชัดเจนของข้อคำถาม

ขั้นที่ 5 นำเครื่องมือที่ได้รับกลับมาหาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาโดยใช้วิธีของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α - coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.74 แสดงว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือในระดับที่ยอมรับได้

ขั้นที่ 6 การจัดทำแบบสมบูรณ์ ปรับแก้ไขแบบสอบถามตามผลการตรวจสอบความตรงและความเชื่อมั่น แล้วจัดพิมพ์แบบสมบูรณ์เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. เริ่มจากการขอหนังสืออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเนชั่น เพื่อนำส่งถึงผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเทอดไทย เพื่อขออนุญาตดำเนินการเก็บข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง พร้อมตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับคืนทุกฉบับ ก่อนทำการคัดแยกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม อาทิ เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ข้อมูลที่ได้ถูกบันทึกลงในคอมพิวเตอร์เพื่อเตรียมการวิเคราะห์ต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยข้อมูลเชิงปริมาณมาจากแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ซึ่งวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean: μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: σ) ผลการวิเคราะห์นำเสนอทั้งในภาพรวมและรายด้าน พร้อมตีความตามเกณฑ์การประเมินของ บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว (2553) ที่แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

- 4.55 – 5.00 หมายถึง ระดับปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากที่สุด
- 3.55 – 4.54 หมายถึง ระดับปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก
- 2.55 – 3.54 หมายถึง ระดับปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง
- 1.55 – 2.54 หมายถึง ระดับปฏิบัติงานอยู่ในระดับน้อย
- 1.00 – 1.54 หมายถึง ระดับปฏิบัติงานอยู่ในระดับน้อยที่สุด



3. ข้อมูลเชิงคุณภาพมาจากแบบสอบถามปลายเปิด ซึ่งผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสกัดประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ผลการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพถูกนำมาสังเคราะห์เพื่อสรุป อภิปราย และเสนอแนวทางการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ มีกระบวนการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การใช้ผลวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้ข้อมูลค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานชี้ให้เห็นระดับการดำเนินงานในแต่ละด้าน และข้อมูลข้อเสนอแนะจากแบบสอบถามปลายเปิดทำให้ทราบปัญหาและข้อจำกัดเชิงลึก

2. การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทาง นำผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาในแต่ละด้าน (รู้จักนักเรียน-คัดกรอง-ส่งเสริม-ป้องกันและแก้ไข-ส่งต่อ) มาสังเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางการปรับปรุง และเชื่อมโยงข้อมูลเชิงปริมาณ (ระดับคะแนน) กับข้อมูลเชิงคุณภาพ (ข้อเสนอแนะ) เพื่อหาประเด็นที่ต้องพัฒนา

การอภิปรายผลและสรุปข้อเสนอแนะ โดยอภิปรายผลโดยอ้างอิงทฤษฎีและแนวคิดการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และเสนอแนวทางการพัฒนา เช่น การปรับขั้นตอนคัดกรอง การสร้างเครือข่ายการส่งต่อ หรือการเสริมกิจกรรมป้องกันปัญหาเชิงรุกต่อไป

ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษา เรื่อง การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย ได้ข้อสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่าการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการส่งเสริมนักเรียน ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการส่งต่อนักเรียน ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านการคัดกรองนักเรียน ตามลำดับ โดยสภาพปัญหาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 มีดังนี้ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ข้อมูลยังไม่เป็นระบบ ครูเข้าถึงไม่เท่ากัน การคัดกรองนักเรียน ยังไม่มีเครื่องมือสุขภาพจิตที่ได้มาตรฐาน ขาดการติดตามอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมนักเรียน กิจกรรมยังไม่ครอบคลุมความสนใจจริงของเด็ก ขาดการสำรวจอย่างต่อเนื่อง การป้องกันและแก้ไขปัญหาระบบเฝ้าระวังสุขภาพจิตยังไม่เข้มแข็ง ผู้ปกครองและครูบางส่วนมีส่วนร่วมน้อย และการส่งต่อนักเรียน ขาดการติดตามหลังส่งต่อ ครูใหม่ยังไม่เข้าใจระบบ

2. การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย จากผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการคัดกรองนักเรียน ด้านการส่งเสริมนักเรียน ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านการส่งต่อนักเรียน ซึ่งผู้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สรุปความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย วิเคราะห์ความเห็นและข้อเสนอแนะสรุปผลได้ ดังนี้



1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลคือพื้นฐานสำคัญของการดูแลและพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม โรงเรียนควรพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลนักเรียนรายบุคคลให้เป็นระบบ มีความต่อเนื่อง และสามารถอัปเดตได้ทุกปีการศึกษา เช่น การจัดทำแฟ้มประวัตินักเรียนที่ครอบคลุมข้อมูลด้านความสามารถ ความสนใจ จุดแข็ง จุดอ่อน รวมถึงปัจจัยทางสังคมและจิตใจ โดยอาจใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบออนไลน์ประกอบการเก็บข้อมูล ซึ่งช่วยให้ครูเห็นนักเรียนในมิติต่างๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การใช้เทคโนโลยีและระบบสารสนเทศจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนควรส่งเสริมการใช้ระบบแฟ้มสะสมผลงานออนไลน์ ระบบติดตามพฤติกรรม หรือแอปพลิเคชันด้านแนะแนว ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงตัวตนผ่านสื่อดิจิทัล เช่น การเขียนบล็อก ถ่ายวิดีโอ หรือสะท้อนความคิดผ่านโซเชียลมีเดียเชิงบวก เพื่อให้นักเรียนรู้สึกเป็นเจ้าของข้อมูลและสะท้อนความเป็นตัวเองได้อย่างสร้างสรรค์ ในด้านการทำงานร่วมกันภายในโรงเรียน ควรสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างครูผ่านการประชุมวงสนทนาเป็นประจำ ส่งเสริมให้ครูทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลของนักเรียนในระดับที่เหมาะสม โดยต้องเคารพสิทธิส่วนบุคคลควบคู่กันไป นอกจากนี้ ควรเพิ่มจำนวนและบทบาทของครูที่ปรึกษา โดยเฉพาะในระดับชั้นที่มีนักเรียนจำนวนมาก เพื่อให้เข้าถึงนักเรียนได้อย่างทั่วถึง และควรมีเวลาให้ครูได้ทำกิจกรรมหรือพูดคุยกับนักเรียนอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ที่สำคัญ การรู้จักนักเรียนไม่ควรจำกัดเพียงข้อมูลด้านวิชาการ แต่ต้องครอบคลุมถึงสุขภาพจิต สภาพแวดล้อมทางบ้าน ความฝัน ความกังวล และอุปสรรคส่วนตัวของนักเรียน เพราะนักเรียนแต่ละคนล้วนมีบริบทเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน การให้ความสำคัญกับความหลากหลายเหล่านี้จะทำให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างเหมาะสมและตรงจุดมากยิ่งขึ้น ท้ายที่สุด แนวคิดที่ว่า “ทุกคนมีเอกลักษณ์ของตนเอง” ควรถูกปลูกฝังในวัฒนธรรมโรงเรียน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างยืดหยุ่น เป็นธรรม และมีความเข้าใจ ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่นักเรียนรู้สึกได้รับการมองเห็น เข้าใจ และได้รับการสนับสนุนอย่างแท้จริง

2) ด้านการคัดกรองนักเรียน การคัดกรองนักเรียนเป็นกลไกสำคัญในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างแท้จริง หลายโรงเรียนประสบความสำเร็จในการคัดกรองด้านเศรษฐกิจและพฤติกรรม โดยเฉพาะการจัดระบบเยี่ยมบ้านที่เข้มแข็ง ทำให้ครูเข้าใจบริบทของนักเรียนที่ยากจนหรือมีข้อจำกัดด้านครอบครัว และสามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างตรงจุด อีกทั้งยังมีการติดตามพฤติกรรมทั่วไปของนักเรียน เช่น การมาเรียน หรือพฤติกรรมในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การประเมินด้านอารมณ์และสุขภาพจิตยังเป็นข้อจำกัดสำคัญ เนื่องจากขาดเครื่องมือที่ได้มาตรฐานและระบบการคัดกรองที่ชัดเจน ส่งผลให้ปัญหาเชิงลึกอย่างภาวะซึมเศร้าหรือความเครียดไม่สามารถตรวจพบได้ทันเวลา และมักแสดงออกเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นแล้ว การคัดกรองหลายครั้งยังพึ่งพาการสังเกตจากครูเพียงไม่กี่คน ขาดการประสานและวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายฝ่าย เช่น ครูประจำชั้น ครูแนะแนว และผู้ปกครองอย่างเป็นระบบ อีกหนึ่งจุดอ่อนของระบบปัจจุบันคือการละเลยกลุ่มนักเรียนที่มีศักยภาพสูงหรือมีความสามารถพิเศษ เนื่องจากจุดสนใจส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่นักเรียนกลุ่มเสี่ยง ทำให้นักเรียนที่มีแววไม่ได้รับการพัฒนาที่เหมาะสม นอกจากนี้ แม้บางโรงเรียนเริ่มเปิดโอกาสให้นักเรียนประเมินตนเอง แต่ยังขาดแนวทางและเครื่องมือที่ทำให้นักเรียนรู้สึกว่ามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อตอบโจทย์การรู้จักนักเรียนอย่างรอบด้าน โรงเรียนควรพัฒนาเครื่องมือคัดกรองที่ได้มาตรฐาน และเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น แบบประเมินสุขภาพจิต แบบวัดพฤติกรรม หรือแบบทดสอบดิจิทัลที่น่าสนใจ เช่น เกมประเมินบุคลิกภาพ รวมทั้งพัฒนาระบบฐานข้อมูลนักเรียนแบบบูรณาการ (Student Data Center) ที่สามารถรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งผลการเรียน การเยี่ยมบ้าน พฤติกรรม อารมณ์ และความคิดเห็นของนักเรียนเอง เพื่อให้ครูสามารถนำข้อมูลไปวางแผนดูแลหรือจัดการเรียนรู้เฉพาะรายบุคคลได้อย่างแม่นยำ ที่สำคัญ ระบบคัดกรองควรมองนักเรียนในเชิงบวก ไม่ใช่เพียงเพื่อตรวจหาปัญหา แต่ต้องสามารถ



ค้นหาศักยภาพ จุดแข็ง และความสามารถพิเศษของนักเรียนได้ด้วย โรงเรียนควรมีระบบคัดกรองเพื่อออกแบบการส่งเสริมกลุ่มเด็กที่มีความสามารถเฉพาะทาง ควบคู่กับการฝึกอบรมครูให้สามารถอ่านผล วิเคราะห์ข้อมูล และใช้ผลการคัดกรองอย่างมีประสิทธิภาพในการดูแลนักเรียน นอกจากนี้ การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือโรงพยาบาลท้องถิ่น ก็เป็นอีกแนวทางสำคัญที่ช่วยเติมเต็มการดูแลในประเด็นที่โรงเรียนไม่เชี่ยวชาญ ท้ายที่สุด นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านการเรียนรู้ ความต้องการ และอารมณ์ พร้อมกับการมีพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงออก แสดงความคิดเห็น และขอความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น เพราะการคัดกรองที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มจากการเข้าใจเด็กทั้ง “หัวใจ” และ “ศักยภาพ” อย่างแท้จริง

3) ด้านการส่งเสริมนักเรียน กิจกรรมในโรงเรียนถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางสำคัญในการรู้จักนักเรียนอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะด้านความสามารถ ความสนใจ และตัวตนเฉพาะบุคคล โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งด้านวิชาการ กีฬา ศิลปะ และทักษะชีวิต ซึ่งช่วยให้นักเรียนได้แสดงความสามารถ ในหลายมิติ อีกทั้งยังสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมอบรมภายนอกหรือแข่งขันในเวทีต่าง ๆ ซึ่งเป็นโอกาสดีในการเรียนรู้นอกห้องเรียน อย่างไรก็ตาม แม้กิจกรรมจะมีจำนวนมาก แต่ยังไม่ครอบคลุมความต้องการของนักเรียนทุกกลุ่ม บางกิจกรรมยังจัดซ้ำในรูปแบบเดิม ขาดความยืดหยุ่นหรือความใหม่ในการตอบโจทย์เด็กยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจเฉพาะทาง เช่น ด้านสื่อดิจิทัล เทคโนโลยี AI หรือทักษะอาชีพใหม่ ๆ ซึ่งยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างแท้จริง ปัญหาอีกประการคือ ขาดการสำรวจความสนใจของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง หลายกิจกรรมยังถูกกำหนดจากมุมมองของครูหรือผู้จัด โดยไม่มีการสอบถามนักเรียนว่า “อยากพัฒนาอะไร” หรือ “รู้สึกว่าตนเองถนัดทางใด” ส่งผลให้บางกิจกรรมไม่สามารถสร้างแรงบันดาลใจหรือดึงศักยภาพของนักเรียนออกมาได้เต็มที่ นอกจากนี้ ยังไม่มีระบบประเมินผลที่ชัดเจนและต่อเนื่องเพียงพอ จึงยากต่อการวิเคราะห์ว่ากิจกรรมใดส่งผลต่อพัฒนาการของนักเรียน และไม่สามารถนำข้อมูลมาใช้วางแผนรายบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและนโยบายยังส่งผลต่อความหลากหลายของกิจกรรม โดยบางกิจกรรมได้รับการสนับสนุนมากกว่ากิจกรรมอื่น กลุ่มนักเรียนบางกลุ่ม เช่น นักเรียนด้อยโอกาส หรือผู้มีความสนใจในสาขาเฉพาะทาง จึงยังขาดโอกาสในการแสดงออกและพัฒนาเต็มศักยภาพ เพื่อเสริมสร้างการรู้จักนักเรียนในระดับรายบุคคลผ่านกิจกรรม โรงเรียนควรมีการสำรวจความสนใจของนักเรียนอย่างเป็นระบบ เช่น การใช้แบบสอบถามหรือจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมตามความสนใจจริง ควรออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ชีวิตจริงและโลกยุคใหม่ เช่น ทักษะการเงินส่วนบุคคล การเป็นคอนเทนต์ครีเอเตอร์ Podcast, Esports, AI หรือทักษะผู้ประกอบการรุ่นใหม่ โดยสามารถเชิญวิทยากรรุ่นใหม่ที่เป็นต้นแบบมาเป็นแรงบันดาลใจให้กับนักเรียน นอกจากนี้ การแบ่งกลุ่มกิจกรรมให้เหมาะสมกับลักษณะนักเรียน เช่น กลุ่มทั่วไป กลุ่มมีความสามารถพิเศษ และกลุ่มเสี่ยง จะช่วยให้การส่งเสริมเป็นไปอย่างตรงจุด การจัดกิจกรรมแบบ “Mentor-Mentee” โดยใช้ศิษย์เก่าหรือรุ่นพี่ที่ประสบความสำเร็จมาแนะแนว ก็จะช่วยเพิ่มความหมายและแรงบันดาลใจให้มากขึ้น ที่สำคัญ ต้องมีการประเมินผลกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อติดตามการพัฒนาและนำข้อมูลไปใช้วางแผนรายบุคคลในภาคเรียนถัดไป พร้อมทั้งส่งเสริมให้ครูใช้กระบวนการ “ชื่นชม” เพื่อค้นหาตัวตนของนักเรียนผ่านการเสริมแรงบวก (Positive Reinforcement) ซึ่งจะช่วยดึงศักยภาพเฉพาะตัวของนักเรียนออกมาได้อย่างเหมาะสม กิจกรรมจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือในการสร้างความสนุก แต่เป็นเวทีสำคัญที่ช่วยเปิดเผยศักยภาพเชิงลึกของนักเรียน ทำให้โรงเรียนสามารถเข้าใจ ดูแล และพัฒนาเด็กได้อย่างแท้จริง

4) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญา โรงเรียนส่วนใหญ่มีมาตรการและระบบดูแลนักเรียนกลุ่มเสี่ยงในระดับหนึ่ง โดยมีการจัดอบรมด้านสุขภาพจิต และให้คำปรึกษาผ่านครูแนะแนว รวมถึงมีการพูดคุย



แบบไม่เป็นทางการกับนักเรียนที่มีปัญหา บางโรงเรียนยังจัดพื้นที่ให้คำปรึกษา เช่น Mental Health Corner เพื่อรองรับนักเรียนที่ต้องการความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม ระบบเหล่านี้ยังขาดความเข้มแข็งในระดับ “ระบบ” ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม การใช้กฎระเบียบในโรงเรียนยังไม่สม่ำเสมอและมักขึ้นอยู่กับครูแต่ละคน ไม่มีแนวทางปฏิบัติกลางสำหรับการติดตามหรือส่งต่อปัญหา ทำให้บางครูมองว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน และไม่ร่วมมือในการบังคับใช้กฎ ขณะที่ปัญหาของนักเรียนยุคใหม่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ภาวะเครียด ซึมเศร้า การเปรียบเทียบตัวเองกับโซเชียลมีเดีย หรือปัญหาครอบครัว การเฝ้าระวังเชิงลึกจึงจำเป็นต้องมีช่องทางที่หลากหลายและเหมาะสม เช่น การปรึกษาแบบไม่เปิดเผยชื่อ หรือระบบออนไลน์ อีกทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองและชุมชนอย่างจริงจัง ผู้ปกครองบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือในการดูแลบุตรหลาน โรงเรียนจึงควรเพิ่มการประชุมผู้ปกครองที่มีเป้าหมายชัดเจน และสร้างเครือข่ายร่วมกันในการดูแลนักเรียนอย่างครบวงจร เพื่อยกระดับการป้องกันและแก้ไขปัญหาย่างเป็นระบบ ควรวางระบบดูแลนักเรียนรายกรณี (Case Management) โดยมีฐานข้อมูลกลางของนักเรียนกลุ่มเสี่ยงที่อัปเดตอย่างสม่ำเสมอ พร้อมติดตามพฤติกรรม เช่น การขาดเรียน ลา หรือมาสาย ผ่านระบบ Dashboard หรือแพลตฟอร์มที่ครูทุกคนเข้าถึงได้ และจัดประชุมรายกรณีระหว่างครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว และผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้กฎระเบียบ “ใช้งานได้จริง” และ “เป็นธรรม” นอกจากนี้ ควรจัดทำแนวปฏิบัติกลางในการบังคับใช้กฎเพื่อความชัดเจนและยุติธรรม สร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างครูทุกคนว่า ทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียนอย่างเท่าเทียมกัน พร้อมสื่อสารกฎกับนักเรียนด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและสร้างบทเรียนเชิงบวก การยกระดับสุขภาพจิตและความปลอดภัยของนักเรียนเป็นสิ่งจำเป็น เช่น การจัด Mental Health Corner หรือพื้นที่ผ่อนคลายที่ไม่เป็นทางการ ใช้เทคโนโลยี เช่น LINE Official Account หรือแบบฟอร์มออนไลน์ เพื่อเปิดช่องทางสื่อสารแบบไม่เปิดเผยตัวตน รวมถึงพัฒนาระบบ Buddy System หรือระบบเพื่อนช่วยเพื่อนในห้องเรียน เพื่อสร้างวัฒนธรรม “ช่วยกันดูแล” และปลูกฝังแนวคิดที่ว่า “ครูทุกคนมีหน้าที่ดูแลนักเรียน ไม่ใช่แค่ครูแนะแนว” นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง เช่น กิจกรรมสามฝ่าย (ครู-นักเรียน-ผู้ปกครอง) และสนับสนุนการฝึกอบรมครูด้านทักษะการดูแลสุขภาพจิตและการสื่อสารกับวัยรุ่น เพื่อให้ครูมีความพร้อมในการรับมือปัญหาได้อย่างเหมาะสม ในกรณีปัญหาที่ซับซ้อน โรงเรียนควรประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา หรือกรมสุขภาพจิต รวมถึงหน่วยแนะแนวอาชีพ เพื่อสร้างเครือข่ายการดูแลและช่วยเหลืออย่างครบวงจร และใช้เวทีชุมชนหรือสถานักเรียนเป็นพื้นที่หารือปัญหาเชิงรุก เช่น ความรุนแรงหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน เพื่อให้การดูแลนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

5) ด้านการส่งต่อนักเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่มีระบบส่งต่อนักเรียนอยู่ในระดับหนึ่ง โดยมีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น โรงพยาบาล หน่วยงานสุขภาพจิต หรือหน่วยงานแนะแนวต่าง ๆ ทำให้นักเรียนที่มีปัญหาด่วนได้รับความช่วยเหลืออย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ระบบส่งต่อนี้ยังไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่องในภาพรวม ข้อจำกัดที่สำคัญ คือ ขาดระบบติดตามผลหลังการส่งต่อ ทำให้โรงเรียนไม่สามารถรู้ได้ว่านักเรียนได้รับการช่วยเหลือหรือไม่ ครูบางคน โดยเฉพาะครูใหม่ ยังไม่เข้าใจระบบหรือขั้นตอนการส่งต่ออย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความล่าช้า หรือไม่กล้าดำเนินการส่งต่อ นอกจากนี้ ระบบส่งต่อมักถูกนำมาใช้เฉพาะกรณีที่มีความรุนแรงสูง ขณะที่นักเรียนที่มีปัญหาระดับกลางกลับไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ นักเรียนบางคนมีความรู้สึกว่าการถูกส่งต่อเหมือนเป็นการ “ผลักออกจากระบบ” มากกว่าการได้รับความช่วยเหลืออย่างแท้จริง ซึ่งสะท้อนถึงการสื่อสารและความเข้าใจในระบบส่งต่อที่ยังต้องปรับปรุง เพื่อพัฒนาระบบส่งต่อนักเรียนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ควรวางระบบส่งต่อให้เป็น “ความร่วมมือเชิงบวก” ที่ทุกฝ่ายเข้าใจและเห็นคุณค่า โดยสื่อสารกับนักเรียนและผู้ปกครองอย่างอ่อนโยน ชัดเจน และปลูกฝังให้เห็นว่า การส่งต่อคือการหาความช่วยเหลือที่เหมาะสม ไม่ใช่การตัดปัญหา โรงเรียนควรจัดทำคู่มือหรือแนวทางส่งต่อที่ชัดเจน ระบุว่า



ควรส่งต่อเมื่อใด ส่งต่อที่ไหน และใครเป็นผู้รับผิดชอบ พร้อมแจกแจงรายชื่อหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาล สถานพินิจ ศูนย์เด็กหรือองค์กรเอกชน เพื่อให้ครูเข้าใจและดำเนินการได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว นอกจากนี้ การอบรมครู โดยเฉพาะครูใหม่ ให้เข้าใจระบบและขั้นตอนการส่งต่อถือเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อป้องกันความล่าช้าและสร้างความมั่นใจในการส่งต่อนักเรียน การติดตามผลหลังการส่งต่อก็เป็นกุญแจสำคัญ ควรใช้เครื่องมือ เช่น แบบฟอร์มออนไลน์ การรายงานสั้น ๆ จากหน่วยงานที่รับเรื่อง หรือการเยี่ยมบ้าน เพื่อติดตามพฤติกรรม อารมณ์ และการกลับเข้าสู่ระบบการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายภายนอกที่เข้มแข็งและเป็นระบบ ก็ช่วยสนับสนุนงานส่งต่ออย่างมาก ควรจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับโรงพยาบาล หน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานแนะแนวอาชีพ หรือหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ รวมถึงสร้างช่องทางสื่อสารที่ครูเข้าถึงง่าย เช่น กลุ่มไลน์เฉพาะกิจ หรือแพลตฟอร์มกลางของโรงเรียน สุดท้ายโรงเรียนควรตั้งทีมเฉพาะกิจภายในที่ประกอบด้วยครูแนะแนว นักจิตวิทยา (ถ้ามี) ตัวแทนครูประจำชั้น และผู้บริหาร เพื่อร่วมกันประชุมเป็นระยะในการวิเคราะห์และจัดการรายกรณีนักเรียน ทีมดังกล่าวจะทำหน้าที่พิจารณาว่านักเรียนรายใดควรได้รับการส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดูแลช่วยเหลือมีความเป็นระบบและตอบสนองความต้องการของนักเรียนได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3 ผู้ศึกษาได้นำไปสู่การอภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

1. การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการวางแผนการดำเนินการและปฏิบัติการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างดี และมีการร่วมกันทำงานกับหลาย ๆ ฝ่ายอย่างเข้มแข็ง โดยเป็นไป ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ระบุว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำสูงสุดในสถานศึกษา มีบทบาทสำคัญในการจัดการและให้ความสำคัญกับการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ และตรงกับผลการศึกษาของรัชพล เทียงดี (2563) ที่ชี้ว่า การบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับสูง ผู้บริหารสถานศึกษาควรวางแผนพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการคัดกรองนักเรียนอย่างเหมาะสม รวมถึงการจัดระบบติดตามดูแลนักเรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบการเยี่ยมบ้านเป็นประจำ การให้คำปรึกษาในระดับรายบุคคล และการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการนักเรียนที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะบุคคลอย่างสม่ำเสมอและสอดคล้องกับผล การศึกษารายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน และยังสอดคล้องกับวิจัยของธัญลักษณ์ เอี่ยมเจริญ และ พัทธรา เดชโฮม (2561) ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนโดยรวมทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก โดยผลการศึกษาการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษามัธยมศึกษา บ้านเทอดไทย พบว่า สามารถเรียงด้านของการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1) ด้านการส่งเสริมนักเรียน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษานำ การพัฒนาศักยภาพของนักเรียน โดยจัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ การส่งเสริมแข่งขันประกวดรายการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมทักษะสำคัญอย่างต่อเนื่อง เหมาะสมและเพื่อให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความสามารถพิเศษในด้าน ต่าง ๆ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้พัฒนาศักยภาพได้เต็มตามต้องการ สถานศึกษามีกิจกรรมแนะแนวการศึกษาและ



อาชีพที่ตอบโจทย์ความสนใจและความต้องการของนักเรียน โดยเชื่อมโยงกับบริบทของสังคมและตลาดแรงงานในอนาคต นอกจากนี้ ครูยังมีบทบาทในการให้คำปรึกษา ให้กำลังใจให้นักเรียนอย่างเหมาะสมตามช่วงวัยและสถานการณ์ สถานศึกษายังมีระบบการติดตามผลการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ สุธิดา พงษ์สวัสดิ์ และสายสุตา เตียเจริญ (2562) โดย พบว่าการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนชะอำคุณหญิงเนื่องบุรี ในด้านการส่งเสริมนักเรียนอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ยังตรงกับผลการศึกษาของ ชนกมณัฐ แสงสี และ ทินกฤตพัชร รุ่งเมือง (2564) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนางานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลายบุรีรัมย์และพระนครศรีอยุธยา โดยพบว่า สภาพปัจจุบันในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน โดยในด้านการส่งเสริมนักเรียนอยู่ในระดับมาก และพบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียนควรดำเนินการภายใต้แผนการที่ร่วมกันกำหนด โดยมีการวางแผนทางที่ชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน รวมทั้งสามารถปรับใช้ได้เหมาะสมสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

2) ด้านการส่งต่อนักเรียน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เนื่องจากสถานศึกษาการดำเนินการส่งต่อนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีการดำเนินการส่งต่อนักเรียนไปยังหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นขั้นตอน และอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ มีการส่งเสริมให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการส่งต่อ ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม สถานศึกษายังมีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุน อาทิ โรงพยาบาลแม่ฟ้าหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทยเทอดไทย เพื่อให้สามารถให้ความช่วยเหลือนักเรียนได้ครอบคลุมและตรงจุด นอกจากนี้ยังมีการติดตามผลหลังการส่งต่ออย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลการช่วยเหลือ ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของสาธิตี สังสอน (2566) ที่ได้ศึกษา การบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเชียงราย โดยพบว่าในด้านการส่งต่อนักเรียน อยู่ในระดับมาก และยังตรงกับผลการศึกษาของขวัญเนตร มุลทองจาด และนุชนรา รัตนศิริประภา (2564) พบว่าระดับการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนวัดอุดมรังสี ในด้านการส่งต่อนักเรียนอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

3) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกและการป้องกันปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน โดยมีการดำเนินกิจกรรมเชิงป้องกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดอบรม รณรงค์ หรือกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเสี่ยง สถานศึกษามีระบบการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งครู ผู้ปกครอง และนักเรียน นอกจากนี้ยังมีการให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคลกับนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เพื่อให้การช่วยเหลือตอบโจทยความต้องการเฉพาะราย มีกำหนดแนวทางการจัดการกรณีปัญหาทางพฤติกรรมไว้อย่างเป็นระบบชัดเจน มีการบันทึกข้อมูลและติดตามผลการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ พัฒนาแนวทางในการดูแลนักเรียนให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ นูรมาน พิทักษ์สุขสันต์ (2564) พบว่า ระดับการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอสายบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 3 ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ การศึกษาของ วิไล รัตนทิพย์ และชัยยุทธ ศิริสุทธิ์ (2562) ที่ศึกษา กลยุทธ์การบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม พบว่า ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมาก โดยหนึ่งในกลยุทธ์คือ สนับสนุนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ปัญหานักเรียน ซึ่งทางสถานศึกษาก็ใช้แนวทางปฏิบัติเช่นนี้เช่นกัน



4. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เนื่องจาก ครูที่ปรึกษาได้ทำการรู้จักนักเรียน จากการสังเกต พูดคุย จากการเยี่ยมบ้านนักเรียน และยังมีการติดตามพฤติกรรม การเรียน และการใช้ชีวิตของนักเรียนประจำชั้น โดยมีการใช้แบบบันทึกพฤติกรรมรายบุคคลเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล โดยมีการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการจัดการข้อมูล สามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้ดำเนินการต่อไปได้ นอกจากนี้ ครูยังมีการสื่อสารกับผู้ปกครอง เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และเป็นแนวทางในการสนับสนุนที่สอดคล้องระหว่างบ้านและสถานศึกษา ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ สริน อมรสันต์สุขศรี และคณะ (2562) ผลการวิจัยชี้ว่าการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 10 ในด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล อยู่ในระดับมาก

5. ด้านการคัดกรองนักเรียน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เนื่องจากสถานศึกษามีระบบการคัดกรองนักเรียนที่มีความเสี่ยงที่ดี มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการจัดการข้อมูลการคัดกรองอย่างเป็นระบบ และมีการการจัดเก็บข้อมูลอย่างปลอดภัย เคารพในสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียน เพื่อให้สามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวในการติดตามความก้าวหน้าและปรับแผนการช่วยเหลือได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการช่วยเหลือนักเรียนอย่างชัดเจน และยังมีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมและผ่านการยอมรับ เพื่อให้สามารถประเมินพฤติกรรม อารมณ์ และพัฒนาการของนักเรียนได้อย่างครอบคลุมและสม่ำเสมอ มีกระบวนการคัดกรองมีการดำเนินการโดยความสำคัญกับความแม่นยำของข้อมูล ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ สริน อมรสันต์สุขศรีและคณะ (2562) พบว่าการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 10 ในด้านการคัดกรองนักเรียน อยู่ในระดับมาก และนอกจากนี้ยังตรงกับผลการศึกษา สุมิตร เพลุลอย (2566) ที่พบว่าดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุงในด้านการคัดกรองนักเรียนอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ใหม่

C1: Connection – รู้จักรายบุคคล (ความเข้าใจ) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ครูหรือผู้เกี่ยวข้องต้องทำความรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ทั้งด้านพื้นฐานส่วนตัว ครอบครัว พฤติกรรม และความต้องการ โดยเน้นการสร้าง ความไว้วางใจและความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เห็นถึงศักยภาพและปัญหาของนักเรียนอย่างแท้จริง

C2: Assessment – คัดกรอง (ข้อมูลครบทุกด้าน) เมื่อมีข้อมูลเบื้องต้นแล้ว จะเข้าสู่กระบวนการคัดกรองนักเรียน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลรอบด้าน เช่น ด้านการเรียน ด้านพฤติกรรม ด้านสุขภาพจิต และด้านสังคม เพื่อแยกกลุ่มนักเรียนตามความต้องการในการดูแล เช่น กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มที่มีปัญหา

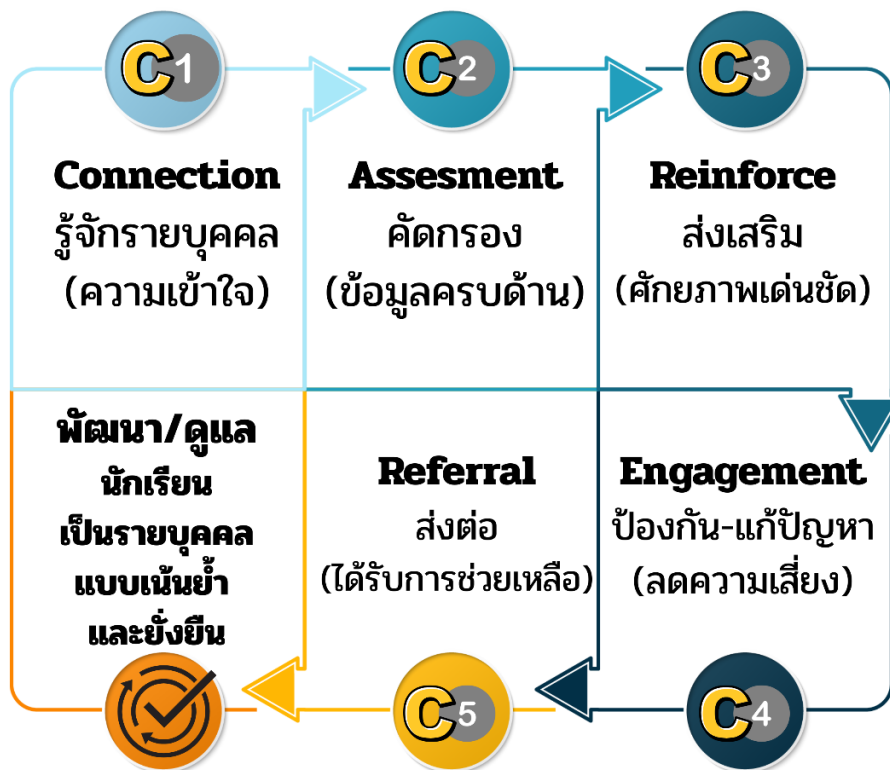
C3: Reinforce – ส่งเสริม (ศักยภาพเด่นชัด) สำหรับนักเรียนที่มีจุดแข็งหรือศักยภาพเฉพาะด้าน โรงเรียนจะดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น การให้โอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการแข่งขัน หรือการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่

C4: Engagement – ป้องกันและแก้ไขปัญหา (ลดความเสี่ยง) สำหรับนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือมีปัญหา จะมีการจัดกิจกรรมหรือมาตรการป้องกันและแก้ไขอย่างเหมาะสม เช่น การปรับพฤติกรรม การให้คำปรึกษา การทำกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิต เพื่อช่วยให้นักเรียนลดพฤติกรรมเสี่ยงและกลับเข้าสู่ภาวะปกติ



C4: Engagement – ป้องกันและแก้ไขปัญหา (ลดความเสี่ยง) สำหรับนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือมีปัญหา จะมีการจัดกิจกรรมหรือมาตรการป้องกันและแก้ไขอย่างเหมาะสม เช่น การปรับพฤติกรรม การให้คำปรึกษา การทำกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิต เพื่อช่วยให้นักเรียนลดพฤติกรรมเสี่ยงและกลับเข้าสู่ภาวะปกติ

ผลลัพธ์ การพัฒนา/ดูแลนักเรียนอย่างยั่งยืน เมื่อระบบทั้ง 5 ขั้นตอนทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องจะนำไปสู่การพัฒนาหรือการดูแลนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างเน้นย้ำและยั่งยืน ครอบคลุมทั้งการส่งเสริมศักยภาพและการป้องกันปัญหา โดยโครงสร้างนี้แสดงให้เห็นว่า **C1-C5** เป็นกระบวนการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและหมุนเวียน ไม่ใช่ขั้นตอนที่แยกออกจากกัน แต่เกี่ยวพันกันเพื่อเป้าหมายสุดท้ายคือ “การพัฒนา/ดูแลนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน”



แผนภาพที่ 1 โมเดล 5CARE – ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบองค์รวม
(5CARE Model: Holistic Student Support System)

กล่าวโดยสรุป โรงเรียนบ้านเทอดไทยได้ดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบและครอบคลุม โดยเริ่มจากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองเพื่อค้นหาศักยภาพและปัญหา การส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการป้องกันและแก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการร่วมกับครู ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำหรับกรณีที่เกินขอบเขตการดูแล โรงเรียนได้จัดให้มีระบบส่งต่อที่ชัดเจน และมีการติดตามผลต่อเนื่อง การดำเนินงานทั้งหมดอาศัยการจัดเก็บและใช้ข้อมูลนักเรียนอย่างมีระบบ ควบคู่กับบทบาทสำคัญของครูแนะแนวและครูที่ปรึกษาในการดูแลอย่างใกล้ชิด ส่งผลให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน และสามารถเป็นแนวทางที่โรงเรียนขนาดเล็กนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีคุณค่าและยั่งยืน



ข้อเสนอแนะ

เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนบ้านเทอดไทย พบว่าค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการคัดกรองนักเรียน ดังนั้นเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาจึงนำมาเป็นข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและปฏิบัติ

1. พัฒนาระบบการคัดกรองนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ จัดทำระบบคัดกรองที่มีมาตรฐาน ใช้เครื่องมือหลากหลายและทันสมัย เช่น แบบประเมินด้านพฤติกรรมและสุขภาวะจิตใจ ควบคู่กับการจัดทำฐานข้อมูลนักเรียนที่สามารถอัปเดตได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูและผู้เกี่ยวข้องเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้จริง
2. เสริมสร้างสมรรถนะครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จัดอบรมและพัฒนาศักยภาพครูในการสังเกตพฤติกรรม การใช้แบบประเมิน และการตีความผลคัดกรองได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ รวมทั้งสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบองค์รวม
3. สร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและเครือข่ายชุมชน โดยเปิดช่องทางการรายงานและการแลกเปลี่ยนข้อมูล จัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อสังเกตพฤติกรรมและร่วมมือในการแก้ไขปัญหาหรือป้องกันปัญหาของนักเรียน
4. จัดตั้งคณะทำงานเฉพาะด้านการคัดกรอง แต่งตั้งคณะทำงานที่รับผิดชอบด้านการคัดกรองโดยตรง ประกอบด้วยครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา และฝ่ายกิจการนักเรียน พร้อมกำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน และติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อให้ระบบคัดกรองมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องและตรวจสอบได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น ด้านบุคลากรงบประมาณ ทรัพยากร และการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน
2. ศึกษาและเปรียบเทียบแนวทางการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนระหว่างโรงเรียนในเขตพื้นที่เดียวกัน หรือระหว่างเขตพื้นที่ที่มีบริบทต่างกัน เพื่อแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices)
3. ศึกษาผลกระทบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อพฤติกรรมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อประเมินความคุ้มค่าและความสำเร็จของการดำเนินงาน
4. พัฒนารูปแบบหรือแนวทางใหม่ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เหมาะสมกับบริบทพิเศษ เช่น โรงเรียนพื้นที่ชายแดน พื้นที่ห่างไกล หรือโรงเรียนขนาดเล็ก
5. ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนและผู้ปกครองต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อสะท้อนมุมมองของผู้รับบริการและนำไปปรับปรุงการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง

บรรณานุกรม

- กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2560). *แผนยุทธศาสตร์กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2562-2565*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *คู่มือครูระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้วิกฤตสังคม เส้นทางสู่ครูมืออาชีพ*. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.



- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. (2553, 22 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 127 ตอนที่ 45 ก. หน้า 1-3.
- ขวัญเนตร มุลทองจาด และนุชนรา รัตนศิริประภา. (2564). การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนวัดอุดมรังสี. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 12(2), 35-49.
- ชนกมณัฐ แสงสี และ ทินกฤตพัชร รุ่งเมือง. (2564). แนวทางการพัฒนางานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรีและพระนครศรีอยุธยา. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 6(3), 12-23.
- ธัญลักษณ์ เอี่ยมเจริญ และพัชรา เดชโฮม. (2564). การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน วัดจันทร์ประดิษฐาราม สำนักงานเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 15(2), 129-137.
- นุรมาน พัทธสุขสันต์. (2564). *การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอ สายบุรีสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 3*. (การค้นคว้าอิสระ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- รัชพล เทียงดี. (2563). *การศึกษาการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 18*. (ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- โรงเรียนบ้านเทอดไทย. (2566). *รายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา ปีการศึกษา 2566*. เชียงราย: โรงเรียนบ้านเทอดไทย.
- วิไล รัตนทิพย์ และ ชัยยุทธ ศิริสุทธ. (2562). กลยุทธ์การบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 62.(4), 716-719.
- สริน อมรสันต์สุขศรี, สำเริง อ่อนสัมพันธ์ และสายสุดา เตียเจริญ. (2019). ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารกับการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 10. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 10(2), 593-599.
- สาธิตี สั้งสอน. (2566). *การบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เชียงราย*. (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยพะเยา
- สุธิดา พงษ์สวัสดิ์ และ สายสุดา เตียเจริญ. (2562). การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนชะอำ คุณหญิงเนื่องบุรี. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 10(2), 304-314.
- สุมิตร เพลลอย, นุชนรา รัตนศิริประภา และ ชัตติยา ด้วงสำราญ. (2566). การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนราษฎร์บำรุง. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*, 7(2), 503-512.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *การพัฒนาความเข้มแข็งระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนหลักสูตรผู้บริหาร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวิชาการมาตรฐานการศึกษา.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เชียงราย เขต 3. (2566). การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เชียงราย เขต 3 ปีการศึกษา 2566. สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2567, จาก <https://www.cr3.go.th/promote2023/>



รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมาน
และการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร*
PUBLIC PARTICIPATION MODEL IN THE PREVENTION AND SUPPRESSION OF TORTURE
AND ENFORCED DISAPPEARANCE OF VICTIMS, BANG MUN NAK DISTRICT,
PHICHIT PROVINCE

ถนอม จินาวา

Thanom Jinawa

ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

Provincial Police Region 6 Training Center, Royal Thai Police

E-mail: jinawa2511@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย โดยใช้หลักสารานุกรม 6 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างเหมาะสม จำนวน 20 ท่าน และการจัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 รูปหรือท่าน

ผลการวิจัย พบว่า 1) ระบบกฎหมายและโครงสร้างทางสถาบันที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถรองรับการป้องกันและแก้ไขปัญหา คือการขาดนิยามทางกฎหมายที่ชัดเจนของการบังคับให้สูญหายในกฎหมายภายใน ตลอดจนการไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดบทลงโทษที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความร้ายแรงของการกระทำ 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความตระหนักรู้ในสิทธิของตนเอง ไม่เข้าใจบทบาทของตนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมรณรงค์สาธารณะ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้ใช้เสียงของตนเองเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ 3) รูปแบบการมีส่วนร่วม “หลักสารานุกรม 6 ช่วยเปลี่ยนผู้เสียหายจากบทบาทผู้ถูกกระทำมาเป็นผู้ร่วมเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีต้องสร้างโครงสร้างที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมทั้งทางกฎหมาย นโยบาย ทัศนคติสังคม และความเมตตาในเชิงปฏิบัติ คือพื้นฐานสำคัญของการป้องกันการละเมิดสิทธิในระยะยาวการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก็เป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะบางทีความคิดเห็นของเราก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือดีที่สุดเสมอไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน; การทรมาน; การบังคับสูญหาย, การป้องกันและปราบปราม; ผู้เสียหาย



ABSTRACT

This research aimed to 1) study the problems in enforcing the Prevention and Suppression of Torture and Enforced Disappearance Act B.E. 2565, Bang Mun Nak District, Phichit Province; 2) study public participation in the prevention and suppression of torture and enforced disappearance of victims, Bang Mun Nak District, Phichit Province; and 3) present a model for participation in the prevention and suppression of torture and enforced disappearance of victims using the 6 Saraniyadham principles, Bang Mun Nak District, Phichit Province. The research method was qualitative research, using in-depth interviews with key informants who were appropriately selected according to specified criteria, totaling 20 people, and group discussions with 7 experts.

The research results found that 1) The prevailing legal system and institutional framework remain insufficient to effectively prevent and address the problem of enforced disappearance. This inadequacy is primarily attributable to the absence of a precise legal definition of enforced disappearance under domestic law, coupled with the lack of statutory provisions prescribing penalties that are both appropriate and proportionate to the gravity of such violations. 2) With regard to public participation in the prevention and suppression of torture and enforced disappearance, it is evident that the general public continues to exhibit a limited awareness of their fundamental rights and an incomplete understanding of their roles within the justice process. Opportunities for meaningful engagement—through social activities, knowledge-sharing platforms, and public advocacy campaigns that empower victims to articulate their voices and influence systemic transformation—remain considerably underdeveloped. 3) A participatory model grounded in the principle of the Six Saraniyadhammas offers the potential to reframe victims from being passive subjects of violation into active agents of social transformation with dignity. Achieving this, however, necessitates the establishment of enabling structures across legal, policy, and socio-cultural dimensions, underpinned by a practical ethos of compassion. Such a foundation is indispensable for the sustainable prevention of human rights violations. Moreover, the cultivation of an inclusive culture of dialogue and receptivity to divergent viewpoints is equally vital, as individual perspectives may not invariably be accurate or optimal.

Keyword: Public Participation; Torture; Enforced Disappearance; Prevention and Suppression; Victims

บทนำ

การบังคับให้บุคคลสูญหายได้เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2484 โดยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) เป็นผู้นำเผด็จการของประเทศเยอรมนี ได้มีคำสั่งพิเศษ “Nacht-und-Nebel-Erlass” หรือ Nacht und Nebel โดยกฎหมายฉบับนี้มีเป้าหมายในการจับกุมบุคคลที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของเยอรมันที่อาศัยในพื้นที่ที่ถูกปกครองโดยนาซี และทำให้พวกเขาหายไปอย่างไร้ร่องรอย โดยจะไม่มีการให้ข้อมูลใด ๆ แก่ญาติถึงชะตากรรมของบุคคลซึ่งถูกจับกุมไป ต่อมาการบังคับให้บุคคลสูญหายได้เกิดขึ้นอีกครั้งภายใต้การปกครองใน



ลักษณะเผด็จการทหารในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาในช่วงปลายปี พ.ศ.2503 โดยเริ่มต้นจากประเทศบราซิล จากนั้นในช่วงปี พ.ศ.2513 ถึงปี พ.ศ.2523 ตอนต้น การบังคับให้บุคคลสูญหายได้กลายเป็นลักษณะหนึ่งของปรากฏการณ์ที่พบได้บ่อยในหลายภูมิภาคทั่วโลก ไม่เพียงแต่จำกัดอยู่ในภูมิภาคลาตินอเมริกาเท่านั้น หากแต่ยังมีรายงานว่าอิรัก ศรีลังกา และอดีตยูโกสลาเวียเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนกรณีการบังคับให้บุคคลสูญหายเกิดขึ้นในระดับสูงที่สุด การศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้เผยให้เห็นว่า การบังคับให้บุคคลสูญหายถือเป็นหนึ่งในอาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุดซึ่งคุกคามต่อหลักการพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษยชาติ การกระทำดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการละเมิดสิทธิในชีวิตของบุคคลเท่านั้น หากยังส่งผลต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนในวงกว้าง ทั้งในด้านสิทธิในความมั่นคงปลอดภัย และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (Nowak, M., 2012)

เรื่องของสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยภายหลังสนธิสัญญาเบาริง หรือเหตุการณ์ ร.ศ.103 การปฏิวัติเมื่อ พ.ศ.2475 หลักสิทธิความเสมอภาคและความเป็นอิสระเสรีภาพ การต่อสู้ในยุคเผด็จการทหารนับหลังจากรัฐประหาร พ.ศ.2490 จนสู่ยุกระบบปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ปี พ.ศ.2501 (จรัญ โฆษณานันท์, 2559) การกระทำโดยทรมานเป็นการกระทำที่ถือว่าเป็นหนึ่งในความผิดสากลเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงเป็นการกระทำที่โหดร้ายทารุณเป็นการกระทำที่ย่ำยีต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สหประชาชาติ (United Nation) ได้ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนได้มีการรับรองอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: CAT) วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2527 อนุสัญญานับนี้ได้มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2530 ปัจจุบันได้มีการลงนามไปแล้ว 80 ประเทศ และมีประเทศที่เป็นภาคีของอนุสัญญานับนี้ทั้งสิ้น 154 ประเทศ (อัครา ฉายากุล และคณะ, 2558)

ประเทศไทยมีการบังคับสูญหายปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2495 คือ กรณีของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดสกลนครรายหนึ่ง และเป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งหายตัวไปเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2495 ข้อมูลจากสำนวนการสอบสวนของสำนักงานตำรวจแห่งชาติขณะนั้น ระบุว่าบุคคลดังกล่าวถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับตัวไปไว้ที่บ้านหลังหนึ่งและทรมานจนเสียชีวิต (มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ, 2558) การร่างกฎหมายได้รับการหยิบยกมาพิจารณาอีกครั้งในช่วงปลายปี 2564 ประธานสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 17 ส.ค. 2564 เสนอร่าง พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย ซึ่งร่างโดยกระทรวงยุติธรรมและผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี (ครม.) ตั้งแต่วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2565 ให้สภาพิจารณาเป็นเรื่องเร่งด่วน หลังจากร่างกฎหมายผ่านความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ซึ่งมีการแก้ไขบางมาตราก่อนประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2565 (พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย, 2556)

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 หรือที่รู้จักกันในชื่อ “พ.ร.บ. ทรมานและอุ้มหาย” ได้รับการประกาศใช้เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2565 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2566 กฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นร้ายแรง การบังคับใช้กฎหมายนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากประเทศไทยมีกรณีการกระทำให้บุคคลสูญหายที่ยังไม่ได้รับความกระจ่างชัดถึง 76 กรณี ซึ่งถูกบันทึกโดยคณะกรรมการแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการกระทำให้บุคคลสูญหาย โดยบังคับหรือไม่สมัครใจ การประกาศใช้กฎหมายนี้จึงเป็นก้าวสำคัญในการปฏิบัติตามคำมั่นของประเทศไทยในการจัดการกระทำทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายให้หมดสิ้น และเป็นการให้ความยุติธรรมกับผู้เสียหายจากการกระทำดังกล่าว (สหประชาชาติประเทศไทย, 2565) อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายฉบับนี้จะมี



ผลบังคับใช้แล้ว แต่ยังพบปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้ เช่น การตีความคำนิยามของการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายที่ยังไม่ชัดเจน การขาดระบบการบันทึกภาพและเสียงระหว่างการจับกุมและควบคุมตัวที่มีประสิทธิภาพ และการขาดความเป็นอิสระในการสอบสวนและการคุ้มครองพยาน นอกจากนี้ ยังพบว่าวัฒนธรรมการลอยนวลพ้นผิดของเจ้าหน้าที่รัฐยังคงมีอยู่ ทำให้การดำเนินคดีและการเยียวยาผู้เสียหายยังไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้กฎหมายฉบับนี้สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการกำหนดคำนิยามที่ชัดเจนของการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย การพัฒนาระบบการบันทึกภาพและเสียงระหว่างการจับกุมและควบคุมตัว และการสร้างความเป็นอิสระในการสอบสวนและการคุ้มครองพยาน เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับความยุติธรรมและการเยียวยาอย่างแท้จริง (อนันต์ เพียรวัฒนกุลชัย, 2565)

ปัญหาสำคัญที่งานวิจัยนี้สะท้อนคือ ความไม่ชัดเจนของถ้อยคำและขอบเขตการตีความกฎหมายตามมาตรา 5 และมาตรา 22 ของ พ.ร.บ. 2565 ซึ่งอาจกระทบต่อประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการป้องกันการทรมานหรือการกระทำให้บุคคลสูญหาย เนื่องจากเจ้าหน้าที่และผู้บังคับใช้กฎหมายขาดแนวทางที่แน่นอนและชัดเจนในการปฏิบัติ (ชัยญณ์ท์ แก้วท่าไม้, 2567) กล่าวได้ว่า การบังคับให้บุคคลสูญหายจัดว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหลายประการ เช่น (1) สิทธิในความปลอดภัยของร่างกายและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ (2) สิทธิที่จะไม่ถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้า (3) สิทธิในการถูกควบคุมอย่างมีมนุษยธรรม (4) สิทธิในการมีผู้แทนทางกฎหมาย (5) สิทธิในการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม และ (6) สิทธิในชีวิต ซึ่งรวมไปถึงสิทธิในชีวิตของครอบครัวเมื่อผู้โดนบังคับให้สูญหายถูกฆาตกรรม (Booth, M.; Hall, C. K., 2008) การกระทำโดยทรมานนั้นถือเป็นการกระทำที่ถือว่าเป็นหนึ่งในความผิดสากล เป็นการกระทำที่มีลักษณะเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง เป็นการกระทำที่โหดร้ายทารุณ อีกทั้งเป็นการกระทำที่เป็นการย่ำยีต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างร้ายแรง ซึ่งสิทธิในเนื้อตัวร่างกายนั้นเป็นสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายได้มีการบังคับใช้เป็นกฎหมายในปัจจุบันแล้ว (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2559) ซึ่งเชื่อมโยงกับการบังคับให้บุคคลสูญหายและการทรมานเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นร้ายแรงที่ขัดต่อกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) และอนุสัญญาต่อต้านการทรมาน (CAT) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคี การละเมิดดังกล่าวกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ปัญหาความไม่ชัดเจนของถ้อยคำในมาตรา 5 และมาตรา 22 จึงเสี่ยงต่อการบังคับใช้ที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล. นอกจากนี้ยังเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่รัฐหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบได้โดยอ้างเหตุผลวิสัย. ดังนั้น การปรับปรุงกฎหมายและแนวทางตีความให้ชัดเจนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย โดยใช้หลักสารานิยธรรม 6 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร



วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 รูปหรือท่าน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม รวมจำนวน 20 ท่าน ประกอบด้วย

1) เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ (ตำรวจและเจ้าหน้าที่ปกครอง) อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จำนวน 5 ท่าน

2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอาญา เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย จำนวน 3 ท่าน

3) นักสิทธิมนุษยชน ผู้มีความเกี่ยวข้องทางครอบครัว หรือญาติของผู้เสียหาย จำนวน 2 ท่าน

4) ญาติของผู้ที่เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จำนวน 5 ท่าน

5) ตัวแทนผู้นำชุมชนในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร หรือผู้มีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหาย จำนวน 5 ท่าน

2. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย

1) ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอาญา จำนวน 2 ท่าน

2) นักวิชาการที่ศึกษาการบังคับสูญหาย จำนวน 2 ท่าน

3) นักกฎหมายสิทธิมนุษยชน จำนวน 2 ท่าน

4) ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาจำนวน 1 รูป รวมจำนวน 7 รูปหรือท่าน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีรายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1) ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เลือกใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่จะนำไปใช้สัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนี้

(1.1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

(1.2) กำหนดโจทย์ หรือคำถามการวิจัย (Research Question) คือ คำถามที่ต้องการคำตอบจากการวิจัย หรือเป็นสิ่งที่ต้องตอบโจทย์ของวัตถุประสงค์ พร้อมกับศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

(1.3) ขอคำแนะนำที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

(1.4) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์ การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหายของอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร”

2) ลักษณะของแบบสัมภาษณ์ การสร้างแบบสัมภาษณ์ (Interviews Form) ตามกรอบวัตถุประสงค์ที่กำหนด แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 กลุ่มที่ 1 ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย

ตอนที่ 2 กลุ่มที่ 2 สมาชิกครอบครัวหรือญาติของผู้ที่เสียหายที่คาดว่าจะเป็นการบังคับสูญหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

ตอนที่ 3 กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชนหรือผู้มีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

3) การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ สามารถหาความตรงตามเนื้อหา รายข้อ (item content validity index, I-CVI) และความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Content Validity For Scale, S-CVI) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

(3.1) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาฯ วิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่ออกแบบไว้

(3.2) หาความหาความตรงตามเนื้อหา รายข้อ และความตรงเชิงเนื้อหา โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอประธานกรรมการที่ปรึกษาฯ วิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขให้เหมาะสม จำนวน 5 รูป/ท่าน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ การศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ ฉบับภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้สูญหายของผู้เสียหาย ตามหลักสารานุกรมธรรม 6

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) หรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ คำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อให้ได้ตัวแปรที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้สูญหายของผู้เสียหาย

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

(3.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สถิติ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการรวบรวมผลจากแบบสอบถามในชั้นแรกเมื่อเริ่มทำการวิจัย โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการวิจัยในการกำหนดประเด็นและตัวแปรที่จะศึกษา และจากการวิเคราะห์ข้อมูลของแบบสอบถาม เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์รวมทั้งนำมาใช้ในการวิเคราะห์ด้วย

(3.2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Interview) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ หรือมีข้อมูลในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาดีที่สุดหรือมีความเกี่ยวข้องมากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเก็บให้เป็นระบบจัดหมวดหมู่ ความหมายของข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปรวบรวมความหมาย ผู้วิจัยเลือกใช้ “การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)” (Denzin, Norman K., and Yvonne S. Lincoln, 2000) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ผู้วิจัยเก็บข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎีผลการวิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาพิจารณาแม้ข้อมูลจะมาจากแหล่งที่แตกต่างกันทั้งเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อที่จะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบโดยใช้ความหลากหลายของแหล่งข้อมูลทั้งในเชิงเวลาระยะทางสถานที่และบุคคล

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านนักวิจัย (Investigator Triangulation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบโดยใช้ผู้วิจัยที่ต่างกัน เพื่อได้ข้อมูลที่แตกต่างกัน

3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบโดยใช้หลายมุมมองในการแปลความหมายหากผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกัน



4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการเลือกใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน

ผู้วิจัยสามารถทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าได้ 4 วิธี ดังนี้

1) การตรวจสอบความถูกต้องโดยเปรียบเทียบจากแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง ได้แก่ ด้านองค์กรภาครัฐ เช่น สถานีตำรวจ ภาครีรอข่าย ด้านนักวิชาการ หน่วยงานด้านกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เป็นต้น

2) การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ วิธี ได้แก่ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้มีส่วนได้เสียกับการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหาย และการสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญ

3) การตรวจสอบความถูกต้องจากแนวคิดทฤษฎี โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัยจากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ นำผลที่ได้มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย การตรวจสอบความถูกต้องจากประธานที่ปรึกษาคุณูปการ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบและให้คำแนะนำทั้งในเรื่องของแนวคิด ทฤษฎี และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

4) การเปรียบเทียบจากความคิดเห็นของนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่าน ได้แก่ ความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจะไม่ใช้สถิติช่วยในการวิเคราะห์ แต่จะใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยวิธีการหลักที่ใช้มี 2 วิธี คือ

1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) จากกรอบความคิดหรือทฤษฎีที่เพื่อการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลได้ลึกซึ้งและสร้างข้อสรุปที่หนักแน่น

2) การตีความ (Interpretation) ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จัดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ปัญหาด้านโครงสร้างทางกฎหมายและการไม่ให้สัตยาบันในอนุสัญญาสำคัญ ทำให้การต่อสู้กับการทรมานและการบังคับสูญหายในหลายประเทศยังไม่มีควมคืบหน้าอย่างเป็นรูปธรรม และเปิดช่องให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน อีกทั้งปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่หลักในการบังคับใช้กฎหมายไม่ชัดเจน คือ กฎหมายได้ให้อำนาจหน้าที่รัฐเป็นผู้มีอำนาจโดยตรง และปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายเกิดจากความล้มเหลวของระบบตรวจสอบความไม่เป็นอิสระของกระบวนการสอบสวน และการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในระหว่างการควบคุมตัว ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการลอบล้นพินิจและการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ 1) ปัญหาที่เกิดจากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยการดำเนินการตามกฎหมายที่ไม่เคร่งครัด การสืบสวนสอบสวนที่ไม่มีประสิทธิภาพ ความพร้อมในการดำเนินการและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ และการทำงานที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้ 2) ปัญหาที่เกิดจากภาคประชาชน ประกอบด้วย ความหวาดกลัวผลกระทบจากการให้ข้อมูลและมักถูกข่มขู่เพื่อยุติการร้องขอความเป็นธรรมและการขาดการตระหนักถึงความสำคัญของการ



การสูญหายของบุคคลที่คิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว 3) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม “สิทธิของประชาชนในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล สิทธิในการได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ สิทธิในการมีทนายความ และการได้รับการพิจารณาคดีอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม ซึ่งถือเป็นหลักพื้นฐานของรัฐธรรมาภิบาลและสิทธิมนุษยชนสากล

อุปสรรคในการดำเนินกระบวนการตามหน้าที่ในคดีการบังคับสูญหาย 1) เจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวข้องกับคดีโดยตรง ผู้ถูกกล่าวหา มักเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงส่งผลให้กระบวนการสอบสวนมีความล่าช้า หรือขาดความเป็นกลางเกิดภาวะองค์กรสอบสวนตัวเอง ซึ่งลดความน่าเชื่อถือของกระบวนการ 2) ไม่มีหลักฐานเพียงพอ หรือถูกปิดกั้นการบังคับสูญหายมักไม่มีร่องรอยทางกายภาพหรือพยานที่ชัดเจนหลักฐานสำคัญ เช่น กล้องวงจรปิด บันทึกการควบคุมตัว มัก หายไปหรือไม่เปิดเผยการควบคุมตัวแบบลับ นอกระบบทำให้ยากต่อการพิสูจน์ว่าเกิดเหตุใดขึ้น 3) ความกลัวของพยานและครอบครัวผู้เสียหาย พยานไม่กล้าให้ข้อมูลเนื่องจากกลัวถูกคุกคามครอบครัวผู้เสียหายมักถูกเพิกเฉยจากหน่วยงานรัฐ หรือถูกกดดันให้ยุติการร้องเรียน 4) ขาดความชัดเจนในบทบาทหน่วยงานหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ตำรวจ อัยการ กรม. และ กรมสอบสวนคดีพิเศษ อาจมีความซ้ำซ้อนในหน้าที่ขาดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ บางกรณีไม่มีหน่วยงานได้รับลูกอย่างจริงจังเกิดภาวะ ลูกบอลร้อน แนวทางในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายสามารถกระทำได้โดยการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติตามหลักสากลของการจับกุมปราบปราม และปรับปรุงขั้นตอนในการดำเนินการโดยการลดขั้นตอนบางขั้นที่ไม่จำเป็นเพื่อสร้างความสะดวกให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง ผนวกกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน และจัดอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกภาคส่วนเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนให้ความรู้แก่ประชาชนทุกกลุ่มเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพ.ร.บ.ดังกล่าวเพื่อลดปัญหาการทรมานและการบังคับสูญหายในสังคมไทย

สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำบุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ภาครัฐ ดังนี้

1) ปัญหาโครงสร้างและกฎหมาย ปัญหาเชิงโครงสร้างและกฎหมาย เป็นความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติบางมาตราของกฎหมายยังมีความไม่ชัดเจนในการตีความ เช่น การกำหนดความหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่อาจทำให้เกิดข้อโต้แย้งในทางปฏิบัติ การบังคับใช้กฎหมายไม่เคร่งครัด อีกทั้งการกำหนดถ้อยคำสำนวนใน พ.ร.บ. ยังไม่ครอบคลุมพฤติการณ์บางอย่างของผู้ต้องหา

2) ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย ยังประสบปัญหาอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านความรับผิดชอบและเป็นธรรมของกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ การลอยนวลพ้นผิดของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดมักไม่ต้องรับโทษ เนื่องจากระบบตรวจสอบภายในขาดประสิทธิภาพมีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวพันกันภายในองค์กรของรัฐ การปกป้องกันภายในหน่วยงานขาดกลไกอิสระในการสอบสวนกระบวนการสอบสวนมักดำเนินโดยหน่วยงานเดียวกันกับที่ผู้ถูกกล่าวหาสังกัดอยู่ทำให้ขาดความเป็นกลางและโปร่งใสลดโอกาสในการนำตัวผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริง

3) ปัญหาด้านสถาบันและวัฒนธรรมองค์กร วัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนความรุนแรงหน่วยงานด้านความมั่นคง เช่น ตำรวจหรือทหารยังมีแนวโน้มใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือหลักในการสอบสวนผู้ต้องหาปราบปรามความเห็นต่าง หรือการข่มขู่ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องปกติในระบบและไม่ได้ถูกตั้งคำถาม หรือควบคุมอย่างเพียงพอความกลัวและอำนาจนิยมบรรยากาศของความกลัวต่อเจ้าหน้าที่รัฐทำให้ประชาชนไม่กล้าร้องเรียนหรือเปิดเผยการละเมิดที่ตนประสบมีความกังวลว่าจะถูกตอบโต้ หรือคุกคาม หากออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมส่งผลให้กลไกร้องทุกข์และตรวจสอบถูกทำให้ไร้ประสิทธิภาพ



4) ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนยังคงมีความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้มีรายได้น้อย ชนกลุ่มน้อย หรือผู้ไร้สัญชาติ ที่มีถูกกันออกจากระบบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม หนึ่งในอุปสรรคสำคัญในการปกป้องสิทธิมนุษยชน ประชาชนไม่รู้สิทธิของตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มที่อยู่ชายขอบของสังคม เช่น ชนกลุ่มน้อย ผู้ลี้ภัย ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลกลุ่มเหล่านี้มักขาดข้อมูลความรู้ และทรัพยากรในการปกป้องสิทธิของตนเองส่งผลให้ไม่สามารถร้องเรียนหรือดำเนินคดีได้ ระบบยุติธรรมล่าช้า ซับซ้อนกระบวนการยุติธรรมในหลายประเทศยังมีปัญหาความล่าช้าในการดำเนินคดีขั้นตอนที่ยุ่งยากเข้าใจยาก

5) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การรับรู้และความเข้าใจของประชาชนยังอยู่ในระดับต่ำ ประชาชนจำนวนมากยังไม่รู้ว่าการทรมานและการบังคับสูญหายเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงและผิดกฎหมายระหว่างประเทศขาดการรณรงค์หรือการให้ความรู้ในระดับชุมชนเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและกลไกการร้องเรียน ความกลัวและความไม่ไว้วางใจในรัฐประชาชนมักลังเลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเพราะกลัวผลกระทบ เช่น การถูกคุกคาม หรือการถูกติดตามจากเจ้าหน้าที่รัฐกรณีผู้เสียหายไม่กล้าร้องเรียน เป็นต้น

สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำบุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ภาคประชาชน ดังนี้

1) ผู้เสียหายไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิของประชาชนในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล สิทธิในการได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ สิทธิในการมีทนายความ และการได้รับการพิจารณาตัวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม อีกทั้งเปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถแจ้งเบาะแสและการร้องเรียนได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

2) การขดเขยเยียวยาที่ไม่สอดคล้อง การปฏิบัติงานของภาครัฐทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีดังกล่าวอย่างถูกต้องตามกฎหมายและหลักมนุษยชน ให้เกียรติความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน และสร้างภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

3) การมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมาน สนับสนุนการอบรมเจ้าหน้าที่ในสังกัดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำบุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 เน้นย้ำให้มีการปฏิบัติงานตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล รวมถึงการสร้างระบบการรายงานและตรวจสอบภายในอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิทั้งโดยเจตนาและโดยประมาท

2. ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับบุคคลสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ดังนี้

2.1 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก การดำเนินการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ “ในกรณี queประชาชนถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การทรมาน การกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือการถูกบังคับให้สูญหาย ยังคงมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติอย่างชัดเจน ญาติของผู้สูญหายให้ข้อมูลว่า ในทางหลักการ ครอบครัวของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรได้รับสิทธิในการเยียวยา ทั้งในรูปแบบของค่าชดเชย การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ รวมถึงการได้รับความเป็นธรรมผ่านกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ครอบครัวของผู้ที่ถูกบังคับให้สูญหายกลับแทบไม่ได้รับการเยียวยาหรือสิทธิประโยชน์ใด ๆ จากรัฐ ทั้งนี้ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของครอบครัวผู้สูญหายยังเผชิญกับข้อจำกัดในเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ต้องสงสัยมีสถานะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความล่าช้า ขาดประสิทธิภาพ หรือมีลักษณะของการไม่เปิดเผยข้อเท็จจริง

การมีส่วนร่วมในการผลักดันนโยบายและกฎหมาย การมีส่วนร่วมโดยการรณรงค์ ได้แก่ 1) “การรณรงค์ของครอบครัวผู้เสียหายต่อการบัญญัติกฎหมาย กรณีเหล่านี้อาจกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิด



กฎหมายเฉพาะ หรือที่บางครั้งเรียกว่ากฎหมายที่ตั้งชื่อตามเหยื่อ การแจ้งเหตุหรือร้องเรียนต่อหน่วยงานที่มีอำนาจ เช่น สถานีตำรวจ พนักงานอัยการ หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อให้เริ่มต้นการสืบสวนหรือตรวจสอบการติดตามข้อมูลและพยานหลักฐาน โดยญาติผู้เสียหายและองค์กรภาคประชาสังคม ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อสนับสนุนการสืบสวน เช่น การค้นหาพยานบุคคล การตรวจสอบกล้องวงจรปิด หรือการเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การสื่อสารกับสาธารณะ ผ่านสื่อมวลชนและการจัดกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ เช่น การยื่นหนังสือหรือการจัดเวทีสาธารณะ เพื่อสร้างแรงกดดันทางสังคมให้เกิดการเร่งรัดการดำเนินการของรัฐ

สรุปได้ว่า คดีการบังคับสูญหายมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากอาชญากรรมทั่วไปหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความซับซ้อนของรูปแบบการกระทำ ซึ่งก่อให้เกิดอุปสรรคสำคัญในการสืบพยานหลักฐาน และการตรวจสอบชะตากรรมของผู้สูญหาย หลักฐานสำคัญที่จะสามารถชี้ชัดถึงชะตากรรมของผู้สูญหายได้ คือ ศพหรือชิ้นส่วนของร่างกายมักถูกกระทำการเพื่ออำพรางการทำลายหรือการเคลื่อนย้าย เพื่อให้ยากต่อการตรวจพบ อันเป็นการขัดขวางกระบวนการยุติธรรมอย่างมีนัยสำคัญ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในคดีการบังคับสูญหายมักเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น การดำเนินการสอบสวนที่เร่งรีบเกินไป การขาดมาตรการคุ้มครองพยานที่เพียงพอในระหว่างกระบวนการพิจารณาคดี การที่ครอบครัวของผู้สูญหายไม่สามารถเข้าเป็นผู้เสียหายในคดีได้โดยตรง ตลอดจนการขาดความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรืออำนาจในการผลักดันให้มีการสืบสวนสอบสวนหรือรวบรวมพยานหลักฐานด้วยข้อจำกัดข้างต้น ทำให้การแสวงหาความจริงเพื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกลายเป็นสิ่งที่แทบเป็นไปไม่ได้สำหรับครอบครัวของผู้สูญหาย และในหลายกรณี แม้จะมีการชดเชยด้วยเงิน ก็ไม่อาจถือเป็นหลักประกันว่าจะสามารถป้องกันการเกิดเหตุการณ์การบังคับสูญหายขึ้นอีกในอนาคตได้อย่างแท้จริง

3. ผลการวิเคราะห์ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย โดยใช้หลักสารานุกรมธรรม 6 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

3.1 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก 1. เมตตากายกรรม (การแสดงออกด้วยกายอย่างเป็นมิตร) รูปแบบการมีส่วนร่วม “ผู้เสียหายร่วมกิจกรรมทางสังคมหรือเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและเยียวยาร่วมกัน การร่วมรณรงค์โดยใช้สัญลักษณ์ เช่น เดินขบวนอย่างสงบ หรือแสดงออกเชิงสันติ เช่น ให้ผู้เสียหายมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การประชุมระดับชุมชน นโยบายสร้างพื้นที่ปลอดภัย (Safe space) ที่ให้เกียรติผู้เสียหาย 2) เมตตาวจิกรรม (การใช้วาจาอย่างสุภาพ มีเมตตา) รูปแบบการมีส่วนร่วม “เจ้าหน้าที่ควรพูดจาด้วยความอ่อนโยน ไม่ตอกย้ำความทุกข์ ส่งเสริมการรับฟังผู้เสียหายโดยไม่ตัดสิน การสื่อสารกับประชาชนอย่างสุภาพ ไม่ข่มขู่ ไม่ใช้คำหยาบหรือดูหมิ่น การพูดจาดีต่อกันอยู่บนพื้นฐานของความเมตตาในด้านการสื่อสาร 3) เมตตาโมหกรรม (มีเจตนาดีต่อกันทางใจ) รูปแบบการมีส่วนร่วม “ภาครัฐและสังคมควรยอมรับผู้เสียหาย ไม่ตีตรา หรือมองเป็น “ปัญหา” สร้างวัฒนธรรมที่เห็นผู้เสียหายเป็น “ผู้กล้า” มากกว่า “เหยื่อ” มีเจตนาดี ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่อคติต่อผู้เสียหาย ผู้ต้องสงสัย หรือผู้มีความเห็นต่าง การนึกคิด หรือปรารถนาดีต่อกัน รู้จักการให้อภัยและเสียสละ เมื่อทำผิดก็ควรให้อภัย หรือในการทำงานร่วมกัน 4) สาธารณโภคี (แบ่งปันสิ่งของ ความรู้ หรือทรัพยากร) รูปแบบการมีส่วนร่วม “ผู้เสียหายแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ หรือข้อมูลเพื่อพัฒนานโยบายและกฎหมาย การช่วยเหลือหรือร่วมเป็นพี่เลี้ยงให้ผู้เสียหายรายใหม่ เช่น เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายเข้าถึงความช่วยเหลือโดยไม่มีเงื่อนไขยุ่งยาก 5) สีสสามัญญตา (ความสม่ำเสมอในการรักษาศีล หลักจริยธรรมร่วมกัน) รูปแบบการมีส่วนร่วม “การเป็นแบบอย่างของการเคารพสิทธิมนุษยชน แม้ในฐานะผู้เสียหาย ร่วมผลักดันให้เจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้มีอำนาจเคารพหลักจริยธรรม เช่น เจ้าหน้าที่ที่ต้องยึดมั่นในหลักกฎหมาย ไม่เลือกปฏิบัติ ผู้เสียหายควรได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้มีอำนาจ 6) ทิฏฐิสามัญญตา (มีความคิดเห็นร่วมกันในหลักธรรม ความดีงาม) รูปแบบการมีส่วนร่วม “การรวมกลุ่มผู้เสียหายเพื่อเรียกร้องความ



ยุติธรรมอย่างมีหลักการ ส่งเสริมค่านิยมต่อต้านการทุจริตและการอุ้มหายในสังคม เช่น ร่วมกันสร้างความเข้าใจว่า การป้องกันการทุจริตการสูญหาย เป็นภารกิจร่วมของรัฐประชาชน ผู้เสียหาย ส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาชน องค์กรสิทธิ ชุมชน ในการติดตามกรณีต่าง ๆ ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดหลักสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและการกระทำที่บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จากผลการศึกษาสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและการบังคับสูญหายของผู้เสียหายจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกปัญหาออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาเชิงโครงสร้างและกฎหมาย 2) ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายในปัจจุบัน 3) ปัญหาด้านสถาบันและวัฒนธรรมองค์กรภายในหน่วยงานของรัฐที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย 4) ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน 5) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน จากข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า 1) ปัญหาที่เกิดจากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยการดำเนินการตามกฎหมายที่ไม่เคร่งครัด การสืบสวนสอบสวนที่ไม่มีประสิทธิภาพ ความพร้อมในการดำเนินการและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ และการทำงานที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้ และ 2) ปัญหาที่เกิดจากภาคประชาชน ประกอบด้วย ความหวาดกลัวผลกระทบจากการให้ข้อมูลและมักถูกข่มขู่เพื่อให้ยุติการร้องขอความเป็นธรรมและการขาดการตระหนักถึงความสำคัญของการสูญหายของบุคคลที่คิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว ประเด็นงานวิจัย สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและการกระทำที่บุคคลสูญหาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิตวิพรรณ ตันติชัยนุสรณ์ และสัณญพงค์ ลิ้มประเสริฐ (2565) กล่าวว่า ในปัจจุบันกฎหมายของประเทศไทยในเรื่องของการป้องกันการบังคับให้สูญหายนั้น มีปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวนี้ยังไม่สามารถใช้บังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะฐานความผิดของการบังคับบุคคลให้สูญหายส่วนมากผู้กระทำความผิดจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งก่อให้เกิดการใช้อำนาจจนเกินเลยหรือใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกทั้งเมื่อผู้กระทำความผิดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเสียเองทำให้ผู้กระทำความผิดไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย และกระทำความผิดตามอำเภอใจ เพราะเชื่อว่าตนไม่ต้องรับผิดทางกฎหมาย หรือมีโอกาสดูถูกโทษน้อยมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัณฑิตา กมลนิตธรรม และสุขสมัย สุทธิบัติ (2559) ในประเด็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อรองรับอนุสัญญาต่อต้านการทุจริตและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี ได้กล่าวว่า อนุสัญญา มีโครงสร้างของเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงหลักการและพันธกรณีข้อผูกพันของรัฐภาคี ทั้งภาคสารและวิธีบัญญัติวัตถุประสงค์ มุ่งเน้นในการป้องกัน และลงโทษต่อการกระทำทุจริต ซึ่งกระทำโดย เจ้าพนักงานรัฐ หรือบุคคลอื่นที่กระทำในนามของเจ้าพนักงานหรือการยุยง หรือโดยความยินยอม หรือรู้เห็นเป็นใจของ เจ้าพนักงานรัฐ หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่แทน และยังครอบคลุมถึงการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี รัฐภาคีบัญญัติต้องบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องเพื่อให้อนุสัญญามีผลบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม ประเทศไทย ปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการทุจริตมากกว่า 20 ฉบับ และยัง พบว่า บทบัญญัติยังไม่สอดคล้องกับอนุสัญญา ดังนั้น หากจะต้องแก้ไขกฎหมายแต่ละฉบับให้สอดคล้องก็จะต้องบัญญัติหลักการเช่นเดียวกันในกฎหมายทุกฉบับ การตราขึ้นเป็นกรณีพิเศษจะมีความ



เหมาะสมและไม่ซ้ำซ้อนเกินความจำเป็น พระราชบัญญัติที่จะตราขึ้นนั้น ควรมีแนวทาง ดังนี้ ในภาคสารบัญญัติ บัญญัติมาตรการ เช่น กำหนดบทนิยาม การทรมาน และบทนิยามอื่น ๆ การไม่อาจอ้างเหตุเกี่ยวกับพฤติการณ์พิเศษใดเพื่อการทรมาน การกำหนดความผิดการทรมาน การพยายาม การสนับสนุน หรือการรู้เห็นเป็นใจ หรือการมีส่วนร่วมการทรมาน การกำหนด บทลงโทษ เช่น กระทำทรมานต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 3 ปี ถึง 20 ปี และปรับเป็นเงินตั้งแต่ห้าหมื่นถึงหนึ่งแสนบาท การกำหนดอายุความ 20 ปี

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จากผลการศึกษาสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย ครอบครัวมีการพยายามผลักดันและรณรงค์ให้มี กฎหมายที่ให้การบังคับบุคคลสูญหายเป็นความผิดทางอาญาโดยตลอด เนื่องจากต้องการให้กระบวนการยุติธรรมในเรื่องการบังคับสูญหายปราศจากช่องโหว่ซึ่งตนเองและครอบครัวก็เคยได้มีส่วนร่วมในการสะท้อนความต้องการเพื่อให้ร่างกฎหมายดังกล่าวมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์และแนวคิดของครอบครัวของผู้สูญหายมากที่สุดร่างพระราชบัญญัติที่ได้มีส่วนร่วมฉบับนั้นก็ผ่านการพิจารณา ซึ่งสมาชิกครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบดีใจมากที่มีพระราชบัญญัติฉบับแรก (พ.ร.บ.) ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปณิธาน พิมลวิชยาภิจ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลกระทบในเชิงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเมื่อไม่มีกฎหมายบังคับใช้โดยเฉพาะกับปัญหาการบังคับสูญหาย” ผลการศึกษา พบว่า ผลกระทบในเชิงบทบัญญัติทางกฎหมายเมื่อไม่มีบทกฎหมายสำหรับบังคับใช้กับปัญหาการบังคับสูญหายเป็นการเฉพาะ คือ การบังคับสูญหายไม่เป็นการกระทำผิดทางอาญา และไม่มีกำหนดมาตรการสำหรับการพิจารณาคดีที่มีลักษณะเป็นการบังคับสูญหาย เมื่อใช้บทบัญญัติและกระบวนการทางกฎหมายที่มีในปัจจุบันก็พบว่า ไม่สามารถนำมาปรับใช้กับการบังคับสูญหายซึ่งมีความซับซ้อนแตกต่างจากคดีอื่นได้ทั้งหมด นำไปสู่ผลกระทบในเชิงกระบวนการยุติธรรม คือ การที่ครอบครัวไม่มีสถานะเป็นผู้เสียหาย การที่ศาลมิได้ใช้อำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐาน และการช่วยเหลือเยียวยาที่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ทำให้การบังคับสูญหายยังคงมีอยู่เรื่อยไป จึงควรมีการบังคับใช้กฎหมายสำหรับการบังคับสูญหายเป็นการเฉพาะโดยเร็วเพื่อให้เกิดมาตรการและกระบวนการในการแก้ไขปัญหาการบังคับสูญหายอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลยศ พันธุมาศโกมล และสุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กฎหมายต้นแบบว่าการคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์” ผลการวิจัยพบว่า ศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนไทยมีการละเมิดมาโดยตลอด เช่น การค้ามนุษย์ หรือการบังคับใช้แรงงาน เป็นปัญหาที่ไม่สามารถจะลงโทษผู้กระทำผิดได้ เนื่องจากไม่มีกฎหมายกำหนดความผิดฐานละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ไว้ ดังนั้นการวิจัยนี้จึงได้จัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์เป็นกฎหมายใหม่ระดับพระราชบัญญัติ โดยมีโครงสร้างของกฎหมายประกอบด้วยคำนิยาม องค์ประกอบความผิดฐานละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ องค์ประกอบความผิดฐานละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน การคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ และบทกำหนดโทษ จะทำให้มีฐานความผิดที่จะลงโทษผู้ละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ได้และทำให้ผู้ถูกละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ผู้วิจัยเสนอให้มีการนำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการคุ้มครองศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์จากการวิจัยไปตราเป็นกฎหมายตามกระบวนการทางนิติบัญญัติ

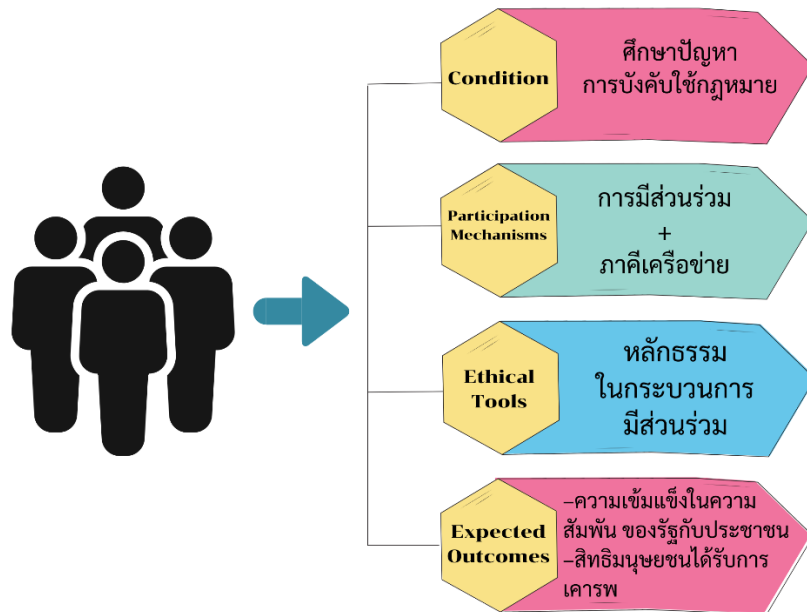
3. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับให้บุคคลสูญหายของผู้เสียหาย โดยใช้หลักสารานุกรม 6 อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร จากผลการศึกษาสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้



การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร พบว่า การช่วยรณรงค์ ป้องกันปราบปรามอาชญากรรมการประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ การแสดงออกด้วยความมีไมตรีต่อกันโดยการเดินพบกันก็ทักทายกัน มีความเคารพซึ่งกันและกันมีความหวังดี เป็นหลักธรรมที่ใช้บริหารในงานบริหารบุคคลกล่าวคือ ผู้บังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงานและประชาชนทั่วไป โดยใช้หลักเมตตาทายกรรมได้แก่ ให้ความรู้ ให้ข้อเสนอแนะให้ข้อคิดแนวทางปฏิบัติงาน รับฟังข้อคิดเห็นและเคารพสิทธิส่วนบุคคลความตระหนักถึงการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและมีความสามัคคี มี หนึ่งใจเดียวกัน เชื่อเสมอว่าการให้ใจจะได้ทั้งใจและงานได้โดยแท้ เหมือนน้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่าการมีความเมตตา มีความเข้าอกเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น ใจเขาใจเรา ช่วยเหลือกันด้วยความเต็มใจปรารถนาดีทุกเมื่อช่วยเหลือกันโดยจิตใจที่ดีไม่คิดร้าย มีความสามัคคีกัน สมานฉันท์ปรองดอง มีน้ำใจและไม่คิดร้ายต่อกันประชาชนมีส่วนร่วมในการรับฟังติดตามข่าวสาร เกี่ยวกับการใช้โทรศัพท์มาช่วยในการปราบปรามการกระทำความผิด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุวรรณธรรมาภิมณฑ์ (สมชาย เจริญผา) และคณะ (2565) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรม 6 กับการส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การนำหลักสาราณียธรรม 6 ไปใช้ในการบริหารองค์กรไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยส่วนบุคคล และการนำหลักสาราณียธรรม 6 ไปใช้ในการบริหารองค์กรมีความสัมพันธ์กับการส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอมืองจังหวัดสุพรรณบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.874 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านหลักทฤษฎีสามัญญตา มีค่าความสัมพันธ์สูงสุด ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อการส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า หลักเมตตาทายกรรม (การแสดงไมตรีจิตที่ดีต่อกัน) หลักเมตตาจาริกรรม (การพูดต่อกันด้วยเมตตาช่วยแจ้งสิ่งที่ประโยชน์) หลักเมตตาโมกรรม (การตั้งจิตปรารถนาดีและคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน) หลักสาราณโมคิ (การแบ่งปันลาภผลและการประสานประโยชน์ที่ได้มาต่อกัน) หลักศีลสามัญญตา (การประพฤติปฏิบัติอยู่ในสุจริตรักษาระเบียบและข้อบังคับ ที่วางไว้) หลักทฤษฎีสามัญญตา (ความเคารพรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน) เป็นหลักปฏิบัติในการส่งเสริมความสมานฉันท์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ขณะเดียวกันงานวิจัยของ กษิตศิ รอดน้อย (2567) ได้วิจัยเรื่อง “ความทันสมัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของประชาชนในการเลือกตั้งผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 400คน โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายเปิดและปลายปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่, ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานสถิติที่ใช้วิเคราะห์คือการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปความทันสมัยทางการเมืองที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของประชาชน ทิศนคติความเชื่อ ค่านิยมทางการเมืองเป็นไปในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของประชาชน สถาบันครอบครัวและกลุ่มเพื่อนอยู่ในระดับมาก 3. ประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ลดความขัดแย้งในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร” ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย โดยใช้ CPEE MODEL ภายใต้ (CPEE STRATEGY) ดังนี้



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากภาพสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้ องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายของผู้เสียหาย อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร” โดยใช้ CPEE MODEL เป็นปัจจัยสำคัญมีคำอธิบายดังนี้

1) ศึกษาปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย (Condition) คือ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ พ.ร.บ. การป้องกันและปราบปรามการทรมานและการบังคับสูญหายดังกล่าวในกลุ่มประชาชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย ไม่มีการอบรม หรือให้ความรู้เชิงลึกอย่างทั่วถึงถึงบทบัญญัติของกฎหมาย รวมถึงแนวทางในการร้องเรียนและติดตามคดี และระบบการรายงานหรือแจ้งเบาะแสกรณีทรมานหรือสูญหายยังไม่มี ความชัดเจน หรือเข้าถึงยาก

2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปราม (Participation Mechanisms) คือ ประชาชนยังไม่มี ความตระหนักรู้ในสิทธิของตนเอง และไม่เข้าใจบทบาทของตนในการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับ “รับรู้ข้อมูล” (passive) มากกว่าการลงมือร่วมทำ (active participation) กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิง เด็ก ผู้สูงอายุ หรือผู้ด้อยโอกาส มีโอกาสน้อยในการเข้าถึงข้อมูลหรือการมีส่วนร่วม และขาดช่องทางหรือพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความเห็นหรือแจ้งเหตุ

3) รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้หลักสาราณียธรรม 6 (Ethical Tools) คือ ทำคู่มือการดำเนินงาน โดยยึดหลักสาราณียธรรม สร้าง “กลยุธมมิตรทางสิทธิ” ที่ช่วยฟื้นฟูความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน

(1) เมตตากายกรรม สร้างกิจกรรมร่วมกัน เช่น เวทีชาวบ้าน เสวนาอบรม ให้ประชาชนเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ



(2) เมตตาวจีกรรม ใช้คำพูดสุภาพ เอื้อเพื่อ สื่อสารที่ไม่ก่อความหวาดกลัว เช่น โครงการพูดคุยกับชุมชน

(3) เมตตามโนกรรม ส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกในเจ้าหน้าที่และประชาชนต่อผู้ที่ออกมาเปิดเผยข้อมูลหรือร้องเรียน

(4) สาธารณโมคิ แบ่งปันทรัพยากร เช่น งบประมาณ หรือเทคโนโลยีสื่อสาร

(5) ศีลสามัญญตา มีแนวปฏิบัติร่วมกัน เช่น ธรรมนูญชุมชนเรื่องสิทธิมนุษยชน

(6) ทิฐิสามัญญตา การสร้างความเห็นร่วมว่า “การไม่ทรมานและไม่ให้บุคคลสูญหาย” คือ ค่านิยมร่วมของชุมชน

4) Expected Outcomes คือ ภาครัฐ ภาคประชาชนมีส่วนร่วม เกิดความร่วมมือภาครัฐภาคประชาชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) รัฐควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้ประชาชนมีบทบาทตรวจสอบและเฝ้าระวังการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท 2) ควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการป้องกันการทรมานและการบังคับให้สูญหายในหลักสูตรการศึกษาของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ ทหาร และฝ่ายปกครอง พร้อมเน้นย้ำจริยธรรมและเมตตาธรรมในการปฏิบัติงาน 3) จัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังชุมชนหรือเครือข่ายประชาชนเพื่อสิทธิมนุษยชนระดับตำบลหรืออำเภอโดยมีกลไกการสื่อสารกับหน่วยงานรัฐ และเปิดช่องทางร้องเรียนอย่างปลอดภัย

2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 1) พัฒนารูปแบบโมเดลการมีส่วนร่วมด้วยหลักเมตตาธรรม เช่น วงสนทนาอย่างปลอดภัย (Safe Space Dialogue) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือประชาชนกล้าสื่อสาร 2) อบรมผู้นำชุมชน อาสาสมัครให้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสาร ป้องกัน และแก้ไขปัญหาในพื้นที่นำหลักสภาราษฎร 6 มาใช้จริงในการประชุม เวทีสาธารณะ 3) เผยแพร่กรณีศึกษาการมีส่วนร่วมที่ประสบผลสำเร็จในชุมชนอื่น ๆ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่มีระดับการมีส่วนร่วมสูงกับพื้นที่ที่มีการมีส่วนร่วมน้อยเพื่อค้นหาปัจจัยเอื้อต่อการมีส่วนร่วมและแนวทางการพัฒนา 2) การวิจัยการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบประสบการณ์และมุมมองที่มีต่อปัญหาการบังคับสูญหาย ซึ่งการศึกษาดังกล่าวอาจไม่ใช่วิธีการศึกษาในเชิงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

บรรณานุกรม

- กมลยศ พันธุมาศโกมล และสุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2565). กฎหมายต้นแบบว่าการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นความมนุษย์. วารสารสหวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 6(1), 93.
- จรัญ โฆษณานันท์. (2559). สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน: ปรัชญากฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม.
- ชัยญณัท แก้วท่าไม้. (2567). ปัญหากฎหมายตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม การทรมานและการกระทำบุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ศึกษากรณีมาตรา 5 และมาตรา 22. (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.



- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2559). *พื้นที่สันติวิธีบนทางสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ของเรา.
- ปณิธาน พิมลวิชัยกิจ. (2562). ผลกระทบในเชิงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเมื่อไม่มีกฎหมายบังคับใช้ โดยเฉพาะกับปัญหาการบังคับสูญหาย. *วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. 30(3), 128.
- ปรัชญา กมลนิติธรรม และสุขสมัย สุทธิบัติ. (2559). มาตรการทางกฎหมายเพื่อรองรับอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือที่ย่ำแย่คดีศรี. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*. 6(2), 150-175.
- ปติวรรณ ตันติชัยนุสรณ์ และสัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ. (2565). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับบุคคลให้สูญหาย. *วารสารนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*. 6(2), 207-224.
- พระครูสุวรรณธรรมาภิรมย์ (สมชาย เจริญผา) และคณะ. (2565). การประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*. 9(3), 222.
- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมาน. และการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565. (2565, 25 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนที่ 66 ก. หน้า 43-45.
- มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ. (2558). *การบังคับให้บุคคลสูญหาย ในประเทศไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ.
- สหประชาชาติประเทศไทย. (2565). *ข่าวประชาสัมพันธ์ สำนักงานเพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติในดที่ประเทศไทยประกาศใช้ พรบ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย*. สืบค้น 21 มิถุนายน 2567, จาก <https://thailand.un.org/th/205302>.
- อนันต์ เพียรวิวัฒนะกุลชัย. (2568). ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบังคับชำระพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ.2565. *วารสารวิชาการศรีปทุมชลบุรี*. 21(1), 252-265.
- อัจฉรา ฉายากุล และคณะ. (2558). *การอนุวัติกฎหมายไทยตามอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือย่ำแย่คดีศรี และเพื่อเตรียมรองรับการเข้าเป็นภาคีพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาต่อต้านการทรมานฯ รวมทั้งอนุสัญญาต่อต้านการทรมานฯ รวมทั้งอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองมิให้บุคคลถูกบังคับให้สูญหาย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคลาสสิกสแกน.
- Booth, M., Hall, C.K. (2008). *Crimes against humanity. In Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observer's Notes*. Article by article, 2nd ed., edited by Triffterer, O., C.H. Beck-Hart Nomos.
- Denzin, Norman K., and Yvonne S. Lincoln. (2000). *Handbook of Qualitative Research*. California: Sage Publications.
- Nowak, M. (2012). *Torture and enforced disappearance*. In *International Protection of Human Rights: A Textbook*, Krause, C. Krause and M. Schein in. (eds.). (Turku: Institute for Human Rights, Abo Akademie University).



มาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ จากภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)*

Legal Remedies for Individuals Suffering from Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD)

¹ประภาภรณ์ โรจน์ศิริรัตน์

¹Prapaporn Rojsiriruch

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Srinakharinwirot University.

¹E-mail: prapapornr@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของกฎหมายแพ่งไทยในการเยียวยาความเสียหายทางจิตใจ โดยเฉพาะกรณีภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ซึ่งยังไม่ปรากฏบทบัญญัติที่รองรับอย่างชัดเจนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แม้มาตรา 446 จะเปิดช่องให้เรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่ค่าเสียหายที่มีตัวตนเงินก็ตาม งานวิจัยวิเคราะห์แนวคำพิพากษาและทฤษฎีทางกฎหมายของต่างประเทศ อาทิ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร เพื่อเปรียบเทียบและประเมินแนวทางการรองรับความเสียหายทางจิตใจในระบบกฎหมายต่างประเทศที่สอดคล้องกับความรู้ทางจิตเวชศาสตร์ ผลการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายของไทย เช่น การเพิ่มเติมถ้อยคำในมาตรา 446 ให้ครอบคลุมความเสียหายทางจิตใจโดยไม่ต้องมีบาดแผลทางกาย การขยายระยะเวลาสงวนสิทธิในมาตรา 444 จาก 2 ปีเป็นอย่างน้อย 3 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการวินิจฉัยอาการ ภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) และการเพิ่มบทบัญญัติในมาตรา 438 เพื่อให้ศาลมีดุลพินิจในการประเมินค่าสินไหมทดแทนจากความเสียหายทางใจอย่างยืดหยุ่น นอกจากนี้ยังเสนอให้ส่งเสริมกลไกทางเลือกในการเยียวยา เช่น การขอโทษเชิงเยียวยาและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อให้การเยียวยาผู้เสียหายทางใจมีความหลากหลายและเป็นธรรมยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ละเมิด, การเยียวยาทางแพ่ง, ภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD), ค่าสินไหมทดแทน

ABSTRACT

This research investigates the problems and limitations of Thai civil law in compensating for psychological damages, particularly in cases involving Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD). Although Section 446 of the Civil and Commercial Code allows for compensation for non-pecuniary damages, there is still no clear provision that explicitly recognizes psychological harm. The study analyzes key foreign legal precedents and theories, particularly from the United States, Australia, and the United Kingdom, to compare and assess approaches that acknowledge psychological injuries in line with psychiatric science.

* Received July 25, 2025; Revised September 19, 2025; Accepted September 24, 2025



The findings lead to recommendations for legal reform in Thailand, such as amending Section 446 to explicitly include psychological damage that may occur without physical injury; extending the period under Section 444 from two years to at least three years to align with the time needed to diagnose PTSD; and revising Section 438 to allow courts greater discretion in evaluating compensation for emotional harm. Additionally, the study proposes the promotion of alternative remedies, such as restorative apologies and restorative justice processes, to ensure that psychological harm is addressed through more diverse and just mechanisms.

Keywords: Tort, Civil Remedies, Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD), Compensation

บทนำ

PTSD (Post-Traumatic Stress Disorder) หรือภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง เป็นภัยเงียบที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของประชากรทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย โดยข้อมูลจากกรมสุขภาพจิตระบุว่าคนไทยอายุ 18 ปีขึ้นไปป่วยเป็น PTSD ร้อยละ 0.9 หรือประมาณ 470,000 คน (วนัทยา มลล, 2566) PTSD เกิดจากการเผชิญเหตุการณ์รุนแรงเช่น การล่อลวงละเมิดทางเพศ การทำร้ายร่างกาย หรือภัยพิบัติ ทำให้ผู้ป่วยมีอาการผื่นร้าย หวนคิดถึงเหตุการณ์ซ้ำ หลีกเลียงสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง และมีภาวะวิตกกังวลหรือซึมเศร้า ซึ่งส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตในระยะยาว แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยจะกำหนดแนวทางการเยียวยาผู้เสียหายไว้ แต่ในทางปฏิบัติยังไม่ครอบคลุมผู้ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง การกำหนดค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายทางจิตใจจึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นความเสียหายที่มีลักษณะนามธรรม ยากต่อการคำนวณและฟื้นฟู ทำให้ศาลมักลังเลในการกำหนดค่าเสียหายและมักจำกัดการชดเชยเฉพาะความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงและวัดได้เท่านั้น

โดยในบริบทของประเทศไทยมาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาผู้เสียหายที่ได้รับ PTSD จากการละเมิดยังมีข้อจำกัดโดยเฉพาะในด้านการชดเชยความเสียหายทางแพ่งแม้ว่ากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยจะมีบทบัญญัติว่าด้วยการชดเชยค่าเสียหายจากการละเมิดซึ่งครอบคลุมถึงค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินและค่าเสียหายที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น ค่าทดแทนความทุกข์ทรมานทางจิตใจ อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การประเมินค่าเสียหายทางจิตใจที่ขาดแนวทางที่ชัดเจน กระบวนการพิจารณาคดีที่ใช้เวลานาน และภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหายที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรม นอกจากนี้ตามมาตรา 446 ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เขาเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัยก็ดีในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดีผู้ต้องเสียหายจะเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความที่เสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินด้วยอีกก็ได้ สิทธิเรียกร้องอันนี้ไม่โอนกันได้และไม่ตกสืบทอดไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้โดยสัญญาหรือได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้วและวรรคสองบัญญัติว่า “อนึ่ง หญิงที่ต้องเสียหายเพราะผู้ใดทำผิดอาญาเป็นทาสีกรรมแก่ตนก็ย่อมมีสิทธิเรียกร้องทำนองเดียวกันนี้” (ทวีป ศรีนวม, 2568)

เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ หลายประเทศมีมาตรการทางกฎหมายที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพในการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจาก PTSD ตัวอย่างเช่นในสหรัฐอเมริกากฎหมายอเมริกาเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งด้วยหลักกฎหมายละเมิด และสามารถยื่นฟ้องร้องค่าเสียหายเชิงลงโทษ (Punitive Damages) ต่อผู้กระทำผิดได้ในสหราชอาณาจักรมีกองทุนชดเชยเหยื่ออาชญากรรม (Criminal Injuries Compensation Scheme) ที่ช่วยสนับสนุนผู้ได้รับผลกระทบโดยไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการพิจารณาคดีทางแพ่ง ในขณะที่ประเทศเยอรมนีมีมาตรการคุ้มครองสิทธิของเหยื่อที่ได้รับ



ผลกระทบทางจิตใจโดยกำหนดให้มีการชดเชยค่าเสียหายทางจิตใจเป็นมาตรฐานตามกฎหมาย (Schneider & Börner, 2021) ดังนั้น การศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในการเยียวยาความเสียหายจาก PTSD จะช่วยให้สามารถประเมินแนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย และสามารถเสนอแนวทางในการปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้สามารถเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงระบบกฎหมายไทยให้สามารถคุ้มครองและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจาก PTSD ได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายของไทยในการเยียวยาความเสียหายทางแพ่งแก่ผู้เสียหายผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)
2. เพื่อเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศในการเยียวยาความเสียหายผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)
3. เพื่อเสนอแนวทางปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทยในการเยียวยาผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่เน้นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องได้แก่ กฎหมาย ข้อบังคับ คำพิพากษา รายงานวิจัย หนังสือ ตำรา และบทความทางวิชาการ เกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร/แหล่งข้อมูล ด้านเนื้อหา เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับมาตรการทางกฎหมายแพ่งในการเยียวยาความเสียหายทางจิตใจ, ภาวะ PTSD, ความรับผิดชอบทางละเมิด, และการเปรียบเทียบกฎหมายในประเทศดังกล่าวในส่วนด้านขอบเขตประเทศมุ่งเน้นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายไทย, สหรัฐอเมริกา, สหราชอาณาจักร, เยอรมนี และออสเตรเลีย ซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่มีอิทธิพลและมีพัฒนาการที่น่าสนใจในเรื่องนี้ การวิจัยเชิงเอกสารเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาเชิงเปรียบเทียบด้านกฎหมายเนื่องจากสามารถใช้วิเคราะห์หลักกฎหมาย หลักการทางทฤษฎี และแนวทางปฏิบัติที่ใช้ในแต่ละประเทศเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2567 ไปจนถึง พฤษภาคม 2568 และสำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบบันทึกข้อมูลที่ออกแบบขึ้นเพื่อรวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) โดยเครื่องมือดังกล่าวครอบคลุมเนื้อหาต่อไปนี้

- 1) แนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งศึกษาหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ในประเทศไทย
- 2) มาตรการทางกฎหมายในต่างประเทศโดยดำเนินการวิเคราะห์และเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมนี
- 3) วรรณกรรมทางวิชาการ โดยศึกษางานวิจัย บทความทางวิชาการและรายงานที่เกี่ยวข้องกับมาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)

โดยข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมจะถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ดังนี้



1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อความจากกฎหมาย ข้อบังคับ คำพิพากษา และวรรณกรรมทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาผู้ได้รับ ภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)

2) การสังเคราะห์ข้อเสนอแนะ โดยจากการวิเคราะห์เนื้อหาและการเปรียบเทียบจะมีการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปรับปรุงกฎหมายของไทยให้สามารถเยียวยาผู้ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผลการวิจัย

1. มาตรการทางกฎหมายของไทยในการเยียวยาความเสียหายทางแพ่งแก่ผู้เสียหายผู้ที่ได้รับ ภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)

การเยียวยาความเสียหายทางจิตใจยังคงอยู่ภายใต้กรอบที่ค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะในกรณีของ ภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของผู้เสียหาย โดยตรงเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ดังกล่าว แต่กลับไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในการ เรียกค่าสินไหมทดแทนได้ เนื่องจากข้อจำกัดตามกฎหมาย ภาระการพิสูจน์ของผู้เสียหาย และวิธีการในการ เยียวยา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446 เป็นบทบัญญัติหลักที่ศาลไทยใช้ในการพิจารณา การชดเชยค่าเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น ความเจ็บปวดทางใจ ความตกใจ หรือความเสื่อมเสียทางอนามัยและ เสรีภาพ อย่างไรก็ตาม ศาลไทยมักตีความคำว่า “อนามัย” ในมาตราดังกล่าวอย่างเคร่งครัดว่าหมายถึงสภาพ ทางกาย ทำให้ในหลายกรณีที่ผู้เสียหายประสบภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) แต่ไม่มีบาดแผลทาง กายกลับไม่ได้รับการเยียวยา

นอกจากนี้ แม้จะมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4404/2564 ซึ่งเปิดทางให้ผู้เสียหายสามารถเรียกค่า สินไหมทดแทนจากความตกใจกลัวได้โดยไม่ต้องปรากฏบาดแผลทางกาย แต่คำพิพากษานี้ยังไม่สามารถสร้าง บรรทัดฐานที่ชัดเจนในการพิจารณาคดีได้ เพราะยังไม่มีหลักเกณฑ์กลางที่ใช้ในการประเมินการชดเชยความเสียหายทางจิตใจในแต่ละกรณี ในระดับข้อเสนอเชิงกฎหมาย มีนักวิจัยเสนอแนวทางปรับปรุงกฎหมาย เช่น งานของกนกพร ศิริรักษ์ (2566) ที่เสนอให้เพิ่มมาตรา 446/1 เพื่อรองรับการเรียกร้องของ “ผู้เสียหายโดย อ้อม” ซึ่งอาจเป็นคู่สมรส บุตร หรือญาติใกล้ชิดที่ได้รับความทุกข์ทรมานทางใจจากเหตุการณ์โดยตรง หากมี คุณสมบัติ เช่น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีสุขภาพจิตดีมาก่อน และอยู่ในเหตุการณ์ หรือรับรู้เหตุการณ์โดยทันที การบัญญัติเช่นนี้จะช่วยลดภาระการพิสูจน์ และขยายหลักแห่งความยุติธรรมให้สอดคล้องกับสภาพความเสียหายจริงการยอมรับความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวช และการจัดทำแนวทางกลางในการประเมินค่า สินไหมทดแทน เช่น การแบ่งระดับของ PTSD ตามแบบจำลองของศาลอังกฤษ ก็เป็นอีกหนึ่งมาตรการที่ สามารถนำมาปรับใช้กับระบบกฎหมายไทยเพื่อสร้างความเป็นธรรมที่เท่าเทียมยิ่งขึ้น

ท้ายที่สุด หากจะให้การเยียวยาความเสียหายทางแพ่งแก่ผู้เผชิญภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จำเป็นต้องส่งเสริมกลไกการเยียวยานอกศาลควบคู่กันไป เช่น การไกล่เกลี่ย การขอโทษอย่างจริงใจ หรือกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่เน้นการฟื้นฟู ความสัมพันธ์และความรู้สึกของผู้เสียหาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเยียวยาที่มีได้จำกัดเพียงแต่ในศาล แต่ ขยายไปถึงการฟื้นฟูศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างรอบด้าน



2. มาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศในการเยียวยาความเสียหายผู้ที่ได้รับภาวะเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง (PTSD)

ในระบบกฎหมายของหลายประเทศ ได้มีการพัฒนามาตรการทางกฎหมายเพื่อรองรับการเรียกร้องค่าเสียหายจากผลกระทบทางจิตใจ โดยเฉพาะในกรณีผู้ได้รับผลกระทบจาก PTSD ซึ่งแม้จะมองไม่เห็นบาดแผลทางร่างกาย แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นต่อจิตใจและส่งผลกระทบยาวนานต่อคุณภาพชีวิตของผู้เสียหาย การเยียวยาความเสียหายประเภทนี้จึงได้รับความสนใจมากขึ้นในระดับนานาชาติ ทั้งในแง่ของกฎหมายลายลักษณ์อักษร แนวคำพิพากษา ตลอดจนมาตรการเชิงสังคมและจิตวิทยา

ในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายรับรองสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายจากผลกระทบทางจิตใจด้วยฐานของกฎหมายละเมิดนั้นแยกเป็นสองกรณีได้แก่ Intentional Infliction of Emotional Distress (IIED) และ Negligent Infliction of Emotional Distress (NIED) โดย IIED ใช้ในกรณีที่จำเลยกระทำโดยจงใจและรุนแรงมาก เช่น คดี *Jordan v. McKenna* ที่ศาลสูงรัฐมิสซิสซิปปีตัดสินให้โจทก์ได้รับค่าเสียหายจากความเสียหายทางจิตใจอันเกิดจากการล่วงละเมิดทางเพศ พร้อมค่าเสียหายเชิงลงโทษ การฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายของผู้ที่ได้รับผลกระทบจาก PTSD (JUSTIA., 2025) ความเสียหายทางจิตใจที่อยู่ภายใต้ฐานความผิดเรื่อง Emotional Distress หรือ Mental Anguish ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในคดีความละเมิดหลากหลายประเภท เช่น คดีความรุนแรงทางเพศ คดีทุเรชปฏิบัติ หรือคดีที่เหยื่อมิใช่ผู้ได้รับความเสียหายทางร่างกายโดยตรง แต่เป็นผู้ที่ “เห็นเหตุการณ์” แล้วเกิดอาการทางจิตใจภายหลัง

หนึ่งในแนวทางสำคัญที่ใช้ในการพิสูจน์ความเสียหายทางจิตใจจากภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) คือการอาศัยพยานผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชซึ่งไม่เพียงแต่ต้องวินิจฉัยโรคเท่านั้น แต่ยังต้องอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับอาการของผู้เสียหายให้ศาลเข้าใจอย่างชัดเจน นอกจากนี้ การบันทึกอาการรายวัน (Journaling) ของผู้เสียหายก็ถือเป็นพยานหลักฐานสำคัญที่ช่วยยืนยันผลกระทบต่อชีวิตประจำวันและสภาวะจิตใจ เช่น ความหวาดกลัวซ้ำซาก การนอนไม่หลับ การหลีกเลี่ยงสถานที่หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ รวมถึงการสูญเสียความสามารถในการทำงานหรือเข้าสังคม กฎหมายของแต่ละรัฐในสหรัฐอเมริกายังมีความแตกต่างกันในเรื่องของระดับพยานหลักฐานที่ยอมรับได้ บางรัฐอนุญาตให้ผู้เชี่ยวชาญแสดง “Ultimate Opinion” ว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบจาก PTSD จริงและเชื่อมโยงกับเหตุการณ์โดยตรง ในขณะที่บางรัฐให้อำนาจการวินิจฉัยสุดท้ายไว้แก่ผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุนขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในแต่ละกรณี

คำพิพากษาในคดี *Campbell v. Animal Quarantine Station* ของศาลสูงรัฐฮาวาย นับเป็นพัฒนาการสำคัญของกฎหมายแพ่งในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายทางจิตใจ (Emotional Distress Damages) จากการสูญเสียสัตว์เลี้ยง ซึ่งแม้ในทางกฎหมายจะถือว่าเป็น “ทรัพย์สิน” แต่ในทางความรู้สึกของเจ้าของ สัตว์เลี้ยงกลับมีสถานะเหมือนสมาชิกในครอบครัว และการสูญเสียดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบทางจิตใจ ในคดีนี้ ครอบครัว Campbell ได้รับความเสียหายทางใจอย่างรุนแรงจากการที่ “Princess” สุนัขซึ่งครอบครัว Campbell เลี้ยงดูมาเป็นเวลา 9 ปีเสียชีวิตในความดูแลของสถานกักกันสัตว์ของรัฐฮาวาย (Animal Quarantine Station) อันเนื่องจากการขนส่งที่ขาดความระมัดระวังในอุณหภูมิสูงโดยไม่มีการระบายอากาศที่เหมาะสม ศาลชั้นต้นตัดสินให้หน่วยงานของรัฐรับผิดชอบจากความประมาทเลินเล่อ และชดเชยค่าเสียหายทางจิตใจจำนวน 1,000 ดอลลาร์สหรัฐ แก่ครอบครัวผู้เสียหาย แม้ว่าโจทก์จะไม่ได้พบเห็นเหตุการณ์โดยตรง หรือไม่มีหลักฐานทางการแพทย์ยืนยันความเสียหายทางจิตใจ ศาลสูงของรัฐฮาวายวางแนวคำวินิจฉัยโดยอิงหลักการที่วางไว้ก่อนหน้านี้ในคดี *Rodrigues v. State* และ *Leong v. Takasaki* ซึ่งรับรองว่าความเสียหายทางจิตใจสามารถเรียกร้องได้แม้ไม่มีอาการทางกายปรากฏ และไม่จำเป็นต้องเป็นพยานหรือผู้ที่ประสบกับเหตุการณ์โดยตรง ศาลใช้มาตรฐาน “วิญญูชน” (Reasonable



Person Standard) ในการตัดสิน โดยพิจารณาว่าหากวิญญูชนต้องประสบเหตุการณ์เช่นเดียวกันกับโจทก์ จะสามารถรับมือกับความทุกข์นั้นได้หรือไม่ หากไม่สามารถรับมือได้ ย่อมถือเป็นความเสียหายต่อจิตใจอย่างรุนแรง (Serious Emotional Distress) ที่มีสิทธิได้รับการเยียวยา ศาลยังวินิจฉัยอีกว่า การพิสูจน์ความเสียหายต่อจิตใจไม่จำเป็นต้องมีพยานผู้เชี่ยวชาญเสมอไป แต่สามารถใช้คำให้การของผู้เสียหายเองเป็นหลักฐานได้ หากศาลหรือคณะลูกขุนเห็นว่าความเจ็บปวดนั้นมีความรุนแรงและเกิดขึ้นต่อโจทก์ผู้เสียหายจริง นอกจากนี้ การที่ศาลตัดสินให้ค่าเสียหายในจำนวนเล็กน้อย ยังสะท้อนว่าศาลได้ใช้ดุลพินิจอย่างระมัดระวัง และจำกัดความรับผิดชอบได้อย่างเหมาะสม (JUSTIA, 2025)

นอกจากนี้ คดี Campbell ยังเน้นย้ำว่าการก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นโดยประมาทเลินเล่อ โดยเฉพาะในกรณีที่ทรัพย์สินนั้นมีคุณค่าทางจิตใจกับเจ้าของ อาจก่อให้เกิดความเสียหายทางจิตใจที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งแตกต่างจากแนวทางดั้งเดิมของกฎหมายแพ่งในหลายเขตอำนาจที่จำกัดการชดเชยเฉพาะต่อทรัพย์สินที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

ระบบกฎหมายแพ่งเยอรมนี (BGB) ได้ยอมรับการเยียวยาความเสียหายทางจิตใจในลักษณะ Schockschaden หรือ “ความเสียหายจากภาวะช็อก” ซึ่งเป็นผลกระทบจากเหตุการณ์เฉียบพลันที่สร้างความบอบช้ำทางจิตใจอย่างรุนแรง เช่น การเห็นบุคคลอันเป็นที่รักเสียชีวิตอย่างฉับพลัน บทบัญญัติหลักที่เกี่ยวข้องคือ มาตรา 823 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน (BGB) ซึ่งรับรองสิทธิในการฟ้องเรียกค่าสินไหมจากความเสียหายทางกายหรือจิตใจที่สามารถวินิจฉัยได้ทางการแพทย์

คำพิพากษาศาลสูงเยอรมนี (BGH) เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2019 (VI ZR 299/17) ได้นำหลัก Schockschaden ไปใช้กับกรณีความผิดพลาดทางการแพทย์โดยศาลตัดสินว่า ผู้ที่ได้รับผลกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรงจากการดูแลรักษาที่ผิดพลาดของบุคคลใกล้ชิด เช่น บิดา มารดา หรือ คู่สมรส มีสิทธิได้รับการชดเชย แม้ตนเองจะไม่ได้รับบาดเจ็บทางร่างกายก็ตาม หากอาการที่เกิดขึ้น เช่น ผู้ที่ได้รับผลกระทบจาก PTSD มีความรุนแรงถึงระดับ “pathologisch fassbar” หรือสามารถตรวจสอบได้โดยผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช ก็เพียงพอต่อการรับรองสิทธิเรียกค่าสินไหมตามกฎหมาย (BGH, 2020)

ประเทศออสเตรเลียยอมรับให้ผู้เสียหายเรียกร้องค่าเสียหายจากภาวะทางจิตใจ เช่น ภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) หรือ Emotional Distress ได้แม้ไม่มีบาดแผลทางกาย หากสามารถพิสูจน์ว่าเกิดจากการละเมิดและอยู่ในขอบเขตของโรคทางจิตเวชที่ได้รับการยอมรับ กฎหมายของรัฐนิวเซาท์เวลส์ เช่น Civil Liability Act 2002 (NSW) มาตรา 31 กำหนดว่าผู้เสียหายต้องแสดงหลักฐานทางการแพทย์ว่าอาการนั้นรุนแรงและมีความสัมพันธ์กับเหตุละเมิด (Civil Liability Act 2002 (NSW), s 31) คดี Tame v NSW; Annetts v Australian Stations Pty Ltd [2002] HCA 35 ยืนยันว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบทางจิตใจสามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้ หากความเสียหายอยู่ในวิสัยที่จำเลยควรคาดการณ์ได้และมีหน้าที่ระมัดระวัง (Duty of Care) ต่อผู้เสียหาย (Dietrich, J., 2003).

นอกจากการเยียวยาผ่านกระบวนการศาลแล้ว หลายประเทศยังให้ความสำคัญกับการเยียวยาทางเลือก (Alternative Remedies) เช่น การใช้กฎหมายขอโทษ (Apology Law) ที่กำหนดให้คำขอโทษที่แสดงออกอย่างจริงใจไม่ถือเป็นการยอมรับผิดตามกฎหมาย เช่นในประเทศแคนาดาและออสเตรเลียหรือการนำ กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ในกรณีที่ผู้กระทำและผู้เสียหายต้องการเยียวยาความสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจร่วมกันโดยไม่เน้นเรื่องการลงโทษแต่มุ่งเน้นการฟื้นฟูและการอำนวยความสะดวกยุติธรรมผ่านกระบวนการเยียวยาทางจิตใจ (Carroll, 2013)



ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมาย

ประเด็นเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	สหรัฐอเมริกา	สหราชอาณาจักร	เยอรมนี	ออสเตรเลีย
หลักกฎหมายสำคัญ	ป.พ.พ. มาตรา 446 (ค่าเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัย)	กฎหมายละเมิด (Tort Law): IIED (จงใจ) & NIED (ประมาท)	Common Law: หลักการคาดการณ์ได้ (Foreseeability) และความใกล้ชิด (Proximity)	ประมวลกฎหมายแพ่ง (BGB) มาตรา 823, หลัก Schockschaden (ความเสียหายจากภาวะช็อก)	Civil Liability Act 2002 (NSW) และหลัก Common Law
การยอมรับความเสียหายทางจิตใจ	ยังไม่ชัดเจน มักตีความ "อนามัย" ว่าเป็นความเสียหายทางกาย แม้มี ฎ. 4404/2564 แต่ยังไม่เป็นบรรทัดฐาน	ยอมรับชัดเจน ว่าเป็นความเสียหายที่ฟ้องร้องได้โดยตรง แม้ไม่มีบาดแผลทางกาย	ยอมรับ โดยแยกผู้เสียหายโดยตรงและโดยอ้อม มีเกณฑ์การพิสูจน์ที่ชัดเจน	ยอมรับความเสียหายจากภาวะช็อก (Schockschaden) หากอาการรุนแรงและวินิจฉัยทางการแพทย์ได้	ยอมรับ หากพิสูจน์ได้ว่าอาการรุนแรงและเป็นโรคทางจิตเวชที่ได้รับการยอมรับ
ผู้เสียหายโดยอ้อม (เช่น ญาติ)	โดยหลักยังไม่สามารถเรียกร้องได้ มีเพียงข้อเสนอให้เพิ่ม ม.446/1	ฟ้องได้ในบางกรณี (NIED) หากมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและอยู่ในเหตุการณ์หรือรับรู้ทันที (Dillon v. Legg)	ฟ้องได้ แต่ต้องเข้าหลักเกณฑ์ที่เข้มงวด เรื่องความใกล้ชิด (Proximity)	ฟ้องได้ หากได้รับผลกระทบทางจิตจากรุนแรงจากการที่บุคคลใกล้ชิดบาดเจ็บหรือเสียชีวิต	ฟ้องได้ หากจำเลยควรคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดความเสียหายทางจิตใจ (Tame v NSW)
ภาระการพิสูจน์	พิสูจน์ยากหากไม่มีบาดแผลทางกาย ต้องอาศัยดุลพินิจศาลสูง	ใช้ความเห็นผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวช, บันทึกอาการรายวัน (Journaling), คำให้การพยานบุคคล	ต้องพิสูจน์ว่าเป็นอาการทางจิตเวชที่ยอมรับได้ และมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์	ต้องพิสูจน์ว่าอาการมีความรุนแรงถึงระดับที่ตรวจสอบได้ทางการแพทย์ (pathologisch fassbar)	ต้องมีหลักฐานทางการแพทย์ยืนยันว่าอาการรุนแรงและเข้าเกณฑ์ตามกฎหมาย
แนวทางการประเมินค่าเสียหาย	ไม่มีหลักเกณฑ์กลางที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลในแต่ละคดี	พิจารณาจากผลกระทบต่อการใช้ชีวิต การสูญเสียรายได้ และค่ารักษาพยาบาล	มีแนวทาง Judicial College Guidelines เพื่อประเมินค่าสินไหมทดแทนตามระดับความรุนแรงของ PTSD	พิจารณาตามความรุนแรงของอาการและผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณี	ประเมินจากความรุนแรงของอาการและผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้เสียหาย



ประเด็นเปรียบเทียบ	ประเทศไทย	สหรัฐอเมริกา	สหราชอาณาจักร	เยอรมนี	ออสเตรเลีย
การเยียวยา นอกศาล	มีข้อเสนอให้ ส่งเสริมการไกล่ เกลี่ย และ กระบวนการ ยุติธรรมเชิง สมานฉันท์	มีการไกล่ เกลี่ย แต่ กระบวนการ ศาลเป็นหลัก	มีการไกล่เกลี่ยและ กระบวนการ ยุติธรรมเชิง สมานฉันท์	มีการไกล่เกลี่ย	ส่งเสริมการใช้ กฎหมายขอโทษ (Apology Law) และยุติธรรมเชิง สมานฉันท์

3. ปัญหาของมาตรการทางกฎหมายของไทยในการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะ PTSD และข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายในประเทศไทย

3.1 ปัญหาของมาตรการทางกฎหมายของไทยในการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะ PTSD

1) กฎหมายไทยโดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 และ 446 ยังไม่มีการแยกประเภทของ "ความเสียหายทางจิตใจ" ออกจากความเสียหายทางกายอย่างชัดเจน การเยียวยาจึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลเป็นหลักและผู้เสียหายที่ไม่มีบาดแผลทางกายมักถูกมองว่าไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายได้อย่างสมเหตุสมผล

2) เกณฑ์การพิสูจน์ความเสียหายในคดีที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายทางจิตใจ มักอิงอยู่บนหลักการ "ความคาดหมายได้" (Foreseeability) และ "ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล" (Causation) ซึ่งในทางจิตวิทยานั้น ความเสียหายทางใจหลายประเภทอาจไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักฐานที่เป็นรูปธรรมตามที่กฎหมายไทยกำหนด ส่งผลให้ผู้เสียหาย โดยเฉพาะในกรณีของผู้เสียหายโดยอ้อม เช่น คู่สมรส บุตร หรือผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์และได้รับผลกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรง แต่ไม่มีบาดแผลทางกาย ต้องแบกรับภาระการพิสูจน์ที่เกินสมควร และยากต่อการเข้าถึงสิทธิในการเยียวยา

3) กฎหมายไทยยังขาดกลไกการเยียวยาทางเลือก เช่น การขอโทษอย่างเป็นทางการ หรือการเยียวยาเชิงสมานฉันท์ (Restorative Healing) ที่ช่วยฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้เสียหายโดยไม่ต้องผ่านการพิสูจน์ในศาลอย่างเข้มงวด การเยียวยาจึงเป็นการเยียวยาด้วยตัวเงินเป็นหลัก แต่ยังไม่มียกลไกการเยียวยาในมิติความสัมพันธ์ ความรู้สึกผิดชอบ หรือการคืนศักดิ์ศรีแก่ผู้เสียหาย

3.2 แนวทางจากต่างประเทศ

ในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ความเสียหายจากอาการบาดเจ็บทางจิตใจถือเป็นความเสียหายทางละเมิดที่สามารถฟ้องร้องได้ โดยแบ่งเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ การกระทำโดยจงใจ (Intentional Infliction of Emotional Distress (IIED)) ซึ่งฟ้องได้เมื่อมีการกระทำละเมิดโดยจงใจและรุนแรง เช่น คดี State Rubbish Collectors Ass'n v. Siliznoff (1952) ที่ศาลยอมรับคำฟ้องของผู้ถูกข่มขู่จนเกิดอาการทางจิต แม้ไม่มีบาดแผลทางกาย และการกระทำโดยประมาทเลินเล่อ (Negligent Infliction of Emotional Distress (NIED)) เช่น คดี Dillon v. Legg (1968) ที่แม่เห็นลูกถูกรถชนและเกิดความทุกข์ทางใจ ศาลอนุญาตให้ฟ้องได้แม้แม่ได้รับบาดเจ็บเองโดยตรง โดยให้ความสำคัญกับความใกล้ชิดของความสัมพันธ์และการรับรู้เหตุการณ์โดยตรง ปัจจุบันในกฎหมายอเมริกันยังยอมรับการฟ้องร้องในกรณีผู้ได้รับผลกระทบจาก PTSD หรือ ความเสียหายทางจิตใจที่ไม่มีบาดแผลทางกาย (JUSTIA, 2025) เช่น คดี Jordan v. McKenna (1990) และ Tea v. Ramsey County (2022) ที่ศาลรับฟังคำฟ้องของผู้เสียหายโดยอิงจากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ ศาลมักพิจารณาจากหลักฐานสำคัญ ได้แก่ ใบรับรองแพทย์



บันทึกการส่วนตัว (Journaling) คำให้การจากคนใกล้ชิด และพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง เช่น การนอนไม่หลับ หรือการหลีกเลี่ยงสังคม

ในสหราชอาณาจักร ศาลกำหนดหลักเกณฑ์การพิสูจน์สำหรับผู้เสียหายโดยตรงและผู้เสียหายทางอ้อมอย่างชัดเจน โดยเน้นหลัก Foreseeability และ proximity และศาลให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของจิตใจระหว่างเหตุการณ์กับผู้เสียหาย และได้จัดทำ Judicial College Guidelines เพื่อประเมินระดับความรุนแรงของผู้ที่ได้รับผลกระทบจาก PTSD เป็นแนวทางในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน

ในเยอรมนี คดี BGH NJW 2015, 1451 วางหลักการรองรับความเสียหายจาก Shock Damages หรือ Schockschaden ซึ่งเกิดจากเหตุการณ์เฉียบพลัน เช่น การสูญเสียคนใกล้ชิด โดยผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องมีบาดแผลทางกาย แต่ต้องพิสูจน์ว่าความเจ็บปวดทางใจนั้นเป็นผลโดยตรงและมีระดับความรุนแรงตามหลักการแพทย์

ในออสเตรเลีย กฎหมายของแต่ละรัฐ เช่นในรัฐนิวเซาท์เวลส์ (Civil Liability Act 2002 มาตรา 31) กำหนดว่าผู้เสียหายจากความบอบช้ำทางจิตใจต้องพิสูจน์อาการที่รุนแรงและมีลักษณะตรงตามเกณฑ์ทางการแพทย์ โดยในคดี Tame v NSW; Annetts v Australian Stations Pty Ltd ศาลสูงสุดแห่งออสเตรเลียรับฟังคำฟ้องของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) แม้ไม่มีบาดแผลทางกาย

นอกจากการเยียวยาผ่านกระบวนการศาลแล้ว หลายประเทศยังส่งเสริมการเยียวยาทางเลือก เช่น กฎหมายขอโทษ (Apology Law) ที่กำหนดให้คำขอโทษไม่ถือเป็นกรณียอมรับผิดทางกฎหมาย เช่นในแคนาดา ออสเตรเลีย และสกอตแลนด์ ซึ่งมี Apologies (Scotland) Act 2016 ที่ระบุชัดว่า “คำขอโทษไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานในคดีแพ่ง” เพื่อเปิดทางให้เกิดการแสดงความรู้สึกผิดโดยไม่ต้องกลัวถูกดำเนินคดีในมุมของสิทธิมนุษยชน องค์การสหประชาชาติได้วางหลักการใน Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation ที่สนับสนุนให้รัฐจัดให้มีการเยียวยาทางเลือก เช่น การฟื้นฟูทางจิตใจ (Rehabilitation) การยอมรับอย่างเป็นทางการ (Acknowledgement) และการรับรองการไม่ให้เกิดซ้ำอีก (Guarantees of Non-Repetition)

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า มาตรการทางกฎหมายแพ่งของไทยในการเยียวยาความเสียหายทางจิตใจจากภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ยังมีข้อจำกัดสำคัญ แม้มาตรา 446 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เปิดช่องให้เรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่มีใช้ตัวเงินได้ แต่การตีความคำว่า “อนามัย” มักจำกัดอยู่ที่สภาพทางกาย ส่งผลให้กรณีของผู้เสียหายมีเพียงความเสียหายทางจิตใจโดยไม่มีบาดแผลทางกายไม่ได้รับการเยียวยาอย่างเต็มที่

แม้จะมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4404/2564 ซึ่งยอมรับค่าสินไหมจากความตกใจกลัวโดยไม่มีบาดแผลทางกาย แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์กลาง (Judicial Guidelines) ทำให้การใช้ดุลพินิจของศาลขาดความสม่ำเสมอ อีกทั้งกฎหมายไทยยังไม่รองรับสิทธิของผู้เสียหายโดยอ้อม (Secondary Victims) แตกต่างจากหลายประเทศที่ยอมรับหลัก “Nervous Shock” สำหรับบุคคลใกล้ชิดที่ได้รับผลกระทบทางจิตใจรุนแรง การพิสูจน์ในคดีลักษณะนี้ยังพึ่งพาหลักฐานเชิงกายภาพเป็นหลัก ทำให้ผู้เสียหายที่มีเพียงพยานหลักฐานทางจิตเวชประสบอุปสรรค นอกจากนี้ อายุความสองปีตามมาตรา 444 ไม่สอดคล้องกับลักษณะของ PTSD ที่มักมีการแสดงอาการล่าช้าข้อค้นพบเหล่านี้สะท้อนว่ากฎหมายแพ่งไทยยังให้ความสำคัญกับความเสียหายเชิง



กายภาพมากกว่าความเสียหายทางจิตใจ และจำเป็นต้องปรับปรุงทั้งบทบัญญัติและแนววินิจฉัยให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและองค์ความรู้ทางจิตเวชสมัยใหม่

อภิปรายผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศพบว่า ระบบคอมมอนลอว์ เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และออสเตรเลีย ได้พัฒนากฎหมายการเยียวยาความเสียหายทางจิตใจจากภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) อย่างเป็นระบบมากกว่ากฎหมายแพ่งของไทย โดยกำหนดหลักเกณฑ์เฉพาะสำหรับค่าเสียหายทางจิตใจ ยอมรับสิทธิของผู้เสียหายโดยอ้อม (Secondary Victims) และใช้พยานหลักฐานทางจิตเวชศาสตร์เป็นองค์ประกอบสำคัญ

ในสหรัฐอเมริกา กฎหมายละเมิดแยกความรับผิดชอบเป็น Intentional และ Negligent Infliction of Emotional Distress ศาลให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงระหว่างเหตุละเมิดกับอาการ PTSD ผ่านพยานผู้เชี่ยวชาญและบันทึกอาการคดี Dillon v. Legg และ Jordan v. McKenna แสดงให้เห็นการรับรองความเสียหายทางจิตใจแม้ไม่มีบาดแผลทางกาย ขณะที่สหราชอาณาจักรใช้หลัก “Nervous Shock” และ Judicial College Guidelines เพื่อประเมินระดับ PTSD และกำหนดค่าสินไหม ส่วนเยอรมนียอมรับหลัก “Schockschaden” ตามมาตรา 823 BGB เพื่อเยียวยาความเสียหายทางใจที่ตรวจสอบได้ทางการแพทย์แม้ปราศจากบาดแผล เช่น คดี BGH VI ZR 299/17

ออสเตรเลีย โดยเฉพาะ Civil Liability Act 2002 (NSW) มาตรา 31 ยอมรับการฟ้องเรียกค่าเสียหาย PTSD แม้ไม่มีบาดแผล หากอยู่ในวิสัยที่จำเลยควรคาดหมาย คดี Tame v. NSW; Annetts v. Australian Stations Pty Ltd เป็นแนวคำพิพากษาสำคัญ นอกจากนี้ หลายประเทศยังใช้กลไกเยียวยาทางเลือก เช่น Apology Law และ Restorative Justice เพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจควบคู่กับกระบวนการศาล เมื่อเทียบกับไทย พบความแตกต่างระหว่างระบบ Civil Law ที่เน้นความเสียหายเชิงกายภาพกับ Common Law ที่ยึดหยุ่นตามคำพิพากษาและองค์ความรู้จิตเวชศาสตร์ ข้อค้นพบนี้สะท้อนถึงความจำเป็นที่กฎหมายแพ่งไทยควรปรับใช้แนวทางการยอมรับความเสียหายทางจิตใจและสิทธิผู้เสียหายโดยอ้อมตามมาตรฐานสากล

อภิปรายผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ระบบกฎหมายแพ่งของไทยจำเป็นต้องปรับปรุงมาตรการเยียวยาความเสียหายทางจิตใจจากภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ในสามด้านหลัก ได้แก่

1) การแก้ไขบทบัญญัติกฎหมาย ควรปรับมาตรา 446 ให้ครอบคลุมความเสียหายทางจิตใจที่เกิดขึ้นแม้ไม่มีบาดแผลทางกาย และรองรับสิทธิของผู้เสียหายโดยอ้อม พร้อมทั้งขยายอายุความมาตรา 444 เป็นอย่างน้อยสามปี และปรับมาตรา 438 เพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจประเมินค่าสินไหมทางจิตใจโดยไม่ผูกติดกับหลักฐานทางกายภาพเพียงอย่างเดียว

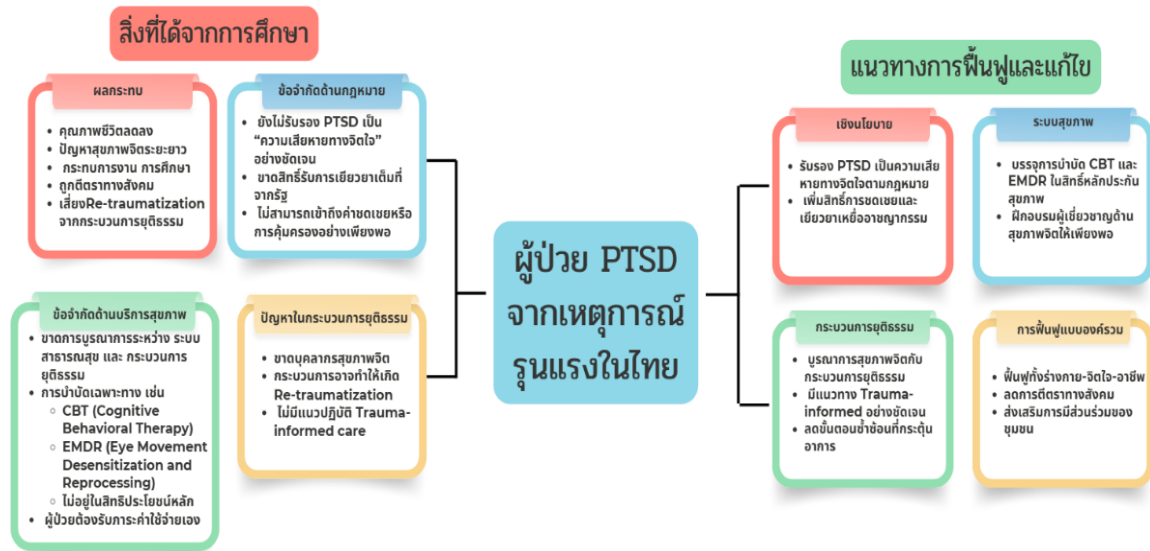
2) การสร้างแนวทางกลางสำหรับศาล จัดทำ Judicial Guidelines สำหรับการพิสูจน์และประเมินค่าเสียหาย โดยอาศัยองค์ความรู้ทางจิตเวช เช่น ใบรับรองแพทย์ รายงานผู้เชี่ยวชาญ หรือบันทึกอาการ เพื่อสร้างมาตรฐานที่ชัดเจนและลดความไม่แน่นอนในการใช้ดุลพินิจ

3) การส่งเสริมกลไกเยียวยาทางเลือก พัฒนากฎหมายว่าด้วยการขอโทษ (Apology Law) และบูรณาการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เพื่อสร้างพื้นที่เยียวยาทางจิตใจและฟื้นฟูความสัมพันธ์ควบคู่กับการชดเชยที่คำนวณเป็นตัวเงิน

ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าการปรับปรุงกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่ต้องใช้แนวทางบูรณาการระหว่างบทบัญญัติ แนวปฏิบัติของศาล และกลไกทางเลือก เพื่อให้การเยียวยาผู้เสียหายจาก PTSD สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและตอบสนองความเสียหายทางจิตใจอย่างแท้จริง



องค์ความรู้จากการวิจัย



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ปัจจุบันกฎหมายไทยโดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยังไม่มีบทบัญญัติที่ระบุชัดเจนว่าความเสียหายทางจิตใจที่ไม่มีบาดแผลทางกาย (Pure Psychiatric Harm) เป็นความเสียหายที่สามารถเรียกร้องได้โดยไม่ต้องพิสูจน์อาการทางร่างกายร่วมด้วยแม้มาตรา 446 จะเปิดช่องให้ผู้เสียหายเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน “เพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน” เช่น ความเจ็บปวด เสียชื่อเสียง หรือความทุกข์ทรมาน แต่แนวคำพิพากษาไทยในอดีตยังตีความอย่างจำกัด และยังไม่แน่นอนว่าภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) หรือ trauma ทางใจที่ไม่ปรากฏบาดแผลจะสามารถเรียกค่าสินไหมได้หรือไม่เพื่อให้การเยียวยาความเสียหายทางจิตใจจากภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) ในประเทศไทยมีความเป็นธรรมและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ผู้เขียนขอเสนอแนวทางดังนี้

1) ปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 446 โดยควรระบุให้ชัดว่า ความเสียหายทางจิตใจที่ไม่มีอาการทางกายก็สามารถเรียกค่าสินไหมได้ เช่น เพิ่มข้อความว่า “รวมถึงความเสียหายทางจิตใจที่ร้ายแรงซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยปราศจากอาการบาดเจ็บทางกาย” เพื่อรองรับกรณีภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) หรือภาวะซึมเศร้าจากเหตุละเมิดที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหายอย่างรุนแรง และควรมีการรับรองสิทธิของ “ผู้เสียหายโดยอ้อม”

2) ควรเพิ่มวรรคท้ายในมาตรา 438 ที่กำหนดให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจประเมินค่าสินไหมทดแทนจากความเสียหายทางจิตใจ โดยไม่ผูกติดกับหลักฐานทางกายภาพ แต่พิจารณาจากพฤติการณ์แห่งคดีและความร้ายแรงของเหตุละเมิด ความสัมพันธ์กับผู้ถูกกระทำละเมิด และความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานทางจิตเวช

3) ควรมีแนวปฏิบัติศาล (Judicial Guidelines) ที่ระบุพยานหลักฐานที่สามารถใช้ยืนยันอาการทางใจ เช่น ใบรับรองแพทย์ รายงานจิตแพทย์ การบันทึกอาการ (Journaling) หรือคำให้การจากญาติผู้ดูแลมีส่งเสริมการใช้กลไกทางเลือก เช่น การขอโทษ การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และกระบวนการสมานฉันท์ เพื่อให้



ผู้เสียหายมีช่องทางที่หลากหลาย ไม่จำกัดเฉพาะการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งเท่านั้นตรากฎหมายหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการขอโทษเชิงเยียวยา (Apology Law) เช่นเดียวกับกฎหมายในประเทศแคนาดาและออสเตรเลีย ที่บัญญัติว่า “คำขอโทษอย่างจริงใจ” ไม่ถือเป็นการยอมรับผิดทางกฎหมาย เพื่อเปิดทางให้ผู้กระทำสามารถขอโทษได้โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการถูกฟ้องร้อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) เพื่อศึกษาความเหมาะสมในการตรา "กฎหมายขอโทษ" (Apology Law) ในประเทศไทยควรมีการวิจัยเชิงนโยบายและกฎหมายเปรียบเทียบโดยศึกษาด้านแบบจากแคนาดา ออสเตรเลีย และสกอตแลนด์ เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการนำมาปรับใช้กับบริบทของไทยโดยเฉพาะในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายทางจิตใจ

2) ควรแก้ไขพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 เพื่อให้ผู้ป่วย ภาวะเครียดหลังเหตุการณ์รุนแรง (PTSD) มีสิทธิรับเงินทดแทนการขาดรายได้และผลักดันนโยบายส่งเสริมการจ้างงานฟื้นฟู (Rehabilitation Employment Schemes) โดยรัฐร่วมมือกับภาคเอกชน

บรรณานุกรม

- กนกพร ศิริรักษ์. (2566). *คำสันนิษฐานใหม่ทดแทนสำหรับความเสียหายทางจิตใจในกรณีเป็นผู้เสียหายโดยอ้อม*. (การค้นคว้าอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน). คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีป ศรีน่วม. (2568). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์*. นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต: เนติบัณฑิตไทย
- วันทยา มลคล. (2566). *เหตุการณ์สะเทือนใจเสี่ยงต่อโรค PTSD (โรคเครียดจากเหตุการณ์รุนแรง)*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/gj2ti>
- BGH [Bundesgerichtshof]. (2020). Anwendung der Grundsätze zum Schockschaden auf fehlerhafte ärztliche Behandlung (Urt. v. 21. Mai 2019 – VI ZR 299/17, OLG Köln). *Medizinrecht*. 38, 35–37.
- Dietrich, J. (2003). Nervous shock : Tame v New South Wales and Annetts v Australian Stations Pty Ltd. *TortsLaw Journal*. 11(1), 11-19.
- JUSTIA. (2025). *Campbell v. ANIMAL QUARANTINE STATION, ETC*. Retrieved. June 1, 2025, from <https://law.justia.com/cases/hawaii/supreme-court/1981/6630-2.html>
- JUSTIA. (2025). *Dillon v. Legg*. Retrieved. June 1, 2025, from <https://law.justia.com/cases/california/supreme-court/2d/68/728.html>
- JUSTIA. (2025). *Jordan v. McKenna* 1990. Retrieved. June 1, 2025, from <https://law.justia.com/cases/mississippi/supreme-court/1990/07-ca-59116-1.html>
- New South Wales. (2002). *Civil Liability Act 2002 (NSW) s 31*. Retrieved. June 2, 2025, from <https://www.legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-2002-022>
- Schneider, H., & Börner, M. (2021). *Opferschutz und Entschädigung im Strafverfahren: Eine rechtsvergleichende Betrachtung*. In *Kriminalpolitische Schriftenreihe* (Vol. 32). Retrieved June 17, 2025, from <https://doi.org/10.1007/978-3-658-33657-3>
- United Kingdom. (2006). *Compensation Act 2006*. Research. June 17, 2025, From <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/29/section/2>



หอเจ้าปู่ตา : การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ของพระสงฆ์และชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์*

Chao Poo Ta Spirit Shrine: Development of A Process for Participation in Forest
Conservation by Monks and Communities in Lom Kao District, Phetchabun Province

พระปลัดเมธี เขมปณโณ (สอนวันดี), สมเจตน์ มีตาบุญ และนรณ กุลผาย

PhrapaladMathee Khemapano(Sornwandee), Somjet Metaboon and Narun Kulpay

วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง เพชรบูรณ์

Pho Khun Pha Mueang Buddhist College, Phetchabun

E-mail: mathee.sor@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง หอเจ้าปู่ตา: การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหอเจ้าปู่ตาของชุมชน 2) วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการใช้หอเจ้าปู่ตาเป็นกลไกทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์ป่า และ 3) พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์ป่าผ่านความเชื่อและพิธีกรรมหอเจ้าปู่ตา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม ได้แก่ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผ่านการสนทนากลุ่มกับพระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ และนักวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมหอเจ้าปู่ตาเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและกลไกทางสังคม โดยเชื่อว่าปู่ตาเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านและปัดเป่าภัยพิบัติ พิธีกรรมเช่น การเลี้ยงผีปู่ตาและพิธีสะเดาะเคราะห์ ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความสามัคคี และสะท้อนหลักกรรมในพระพุทธศาสนา “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ในด้านการอนุรักษ์ป่า หอเจ้าปู่ตาทำให้พื้นที่รอบ ๆ ถูกยกให้เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ห้ามบุกรุก ขณะเดียวกันพระสงฆ์มีบทบาทนำกิจกรรมบวชป่า ปลูกป่า และใช้ป่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรม พร้อมเชื่อมโยงพลัง “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน-รัฐ) สร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ที่เข้มแข็ง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าผ่านหอเจ้าปู่ตาสรุปได้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา การร่วมวางแผน การสร้างกิจกรรม การปฏิบัติการ และการติดตามประเมินผล ส่งผลให้เกิดการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ความเข้มแข็งของชุมชน และการปลูกฝังคุณค่าด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยสรุป หอเจ้าปู่ตาจึงเป็นกลไกสำคัญที่ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา และพัฒนาเป็นกลยุทธ์อนุรักษ์ป่าที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: พิธีกรรม; หอเจ้าปู่ตา; การอนุรักษ์

ABSTRACT

The research titled “Chao Poo Ta Spirit Shrine: Development of A Process for Participation in Forest Conservation by Monks and Communities In Lom Kao District Phetchabun Province” aimed to: 1) study the beliefs and rituals related to Haw Chao Poo Ta of the community, 2) analyze the roles of monks and communities in using Haw Chao Poo Ta as a social mechanism for forest conservation, and 3) develop participatory processes between monks and communities in forest conservation through the beliefs and rituals of Haw Chao Poo Ta. The study employed a mixed-method approach: documentary research, qualitative research through in-depth interviews, and action research through focus group discussions with monastic leaders, community leaders, government officials, and academics.

The results revealed that the beliefs and rituals of Haw Chao Poo Ta are traditional beliefs of the Isan people, serving as the spiritual center and social mechanism. Villagers believe that Poo Ta protects the village and wards off misfortunes. Rituals such as spirit offerings and exorcism ceremonies help create psychological security, unity, and reflect the Buddhist principle of karma: “good deeds bring good results, evil deeds bring evil results.” In terms of forest conservation, Haw Chao Poo Ta sanctifies the surrounding areas as sacred zones where encroachment is prohibited. At the same time, monks play roles in leading forest ordination, tree planting, and using forests as places for Dhamma practice, as well as linking the “BOWORN” power (home–temple–school–state) to create strong conservation networks. The participatory process of forest conservation through Haw Chao Poo Ta can be summarized into five steps: studying and analyzing problems, joint planning, creating activities, implementation, and monitoring and evaluation. These led to increasing green areas, strengthening the community, and cultivating cultural and environmental values. In conclusion, Haw Chao Poo Ta is an important mechanism that integrates local beliefs with Buddhism and can be developed into an effective and sustainable strategy for forest conservation.

Keywords: Ritual; Chao Poo Ta Spirit Shrine; Conservation

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความค่าต่อสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เพราะถือได้ว่าทุกชีวิตล้วนเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่า ซึ่งเป็นทั้งแหล่งกำเนิดและแหล่งพัฒนาการเรียนรู้ของสิ่งต่าง ๆ จนก่อให้เกิดวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม อีกทั้งมนุษย์และสัตว์ยังอาศัยป่าเพื่อการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ ดังนั้นป่าจึงผูกพันกับสิ่งมีชีวิตมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในพระพุทธศาสนา ป่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตวิญญาณอย่างยิ่ง เนื่องจากการแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เริ่มต้นขึ้นท่ามกลางป่า โดยพระองค์ทรงอาศัยความสงบของป่าเพื่อบำเพ็ญเพียรจนบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ การแสดงธรรมครั้งแรกก็เกิดขึ้น ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อีกทั้งวัดวาอารามในยุคแรกก็ล้วนตั้งอยู่ในป่า การกำหนดเขตเพื่อกิจสงฆ์ก็อิงพื้นที่ชายป่าเป็นสำคัญ ถือเป็นวัตรที่



ช่วยฝึกฝนพัฒนาจิตใจตามหลักธุดังค์ตร หากไม่มีการดำเนินตามพระธรรมวินัย ป่าไม้ย่อมถูกทำลายจนส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและมนุษย์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2537) ดังนั้นป่าไม้จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต เพราะให้ทั้งออกซิเจน ความชุ่มชื้น ความร่มเย็น และความสงบ อีกทั้งยังเป็นสถานที่เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ดังปรากฏในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้ชาวพุทธรู้จักคุณค่าของป่าและยินดีในที่สุดเพื่อพัฒนาจิตใจ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2535)

เมื่อหันมามองในมิติชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสาน “หอยปูด้า” หรือศาลปูด้า ถือกำเนิดขึ้นพร้อมการตั้งหมู่บ้าน โดยนิยมสร้างไว้ในบริเวณป่าที่ร่มรื่น มีการกำหนดข้อห้ามไม่ให้บุกรุกหรือรบกวนพื้นที่และเชื่อกันว่าปูด้าเป็นผีผู้ปกปักรักษาหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงประกอบพิธีบูชาปูด้าเป็นประจำ เพื่อขอความคุ้มครองทั้งด้านความปลอดภัย การทำมาหากิน และสุขภาพ (ประมวล พิมพ์เสน, 2540) ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ป่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ก่อให้เกิดความเคารพและการรักษาสมดุลธรรมชาติของชุมชน

แม้พระพุทธศาสนาจะสอนให้ใช้เหตุผล แต่ก็ยอมรับศรัทธาในสิ่งที่สมควรเชื่อเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสู่ความดีงาม เช่นเดียวกับความเชื่อในหอยปูด้าที่แม้ไม่อาจพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ แต่ก็มิมีบทบาทในการสร้างความสามัคคี ความกตัญญู และการยึดถือศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (แสง จันทร์งาม, 2544) ดังนั้นความเชื่อเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่หล่อหลอมวัฒนธรรมชุมชน หากยังเป็นแรงจูงใจสำคัญในการรักษาป่าและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่คู่กับสังคม

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของ “หอยปูด้า” ในฐานะกลไกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าโดยความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และชุมชนในอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมุ่งศึกษา 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหอยปูด้า (2) บทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการใช้หอยปูด้าเป็นกลไกเพื่อการอนุรักษ์ป่า และ (3) การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าผ่านความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าว ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจปัจจัยความสำเร็จและกลยุทธ์ที่ทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยและพัฒนาต่อยอดในอนาคตได้อย่างมีคุณค่า

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหอยปูด้าของชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการใช้หอยปูด้าเป็นกลไกทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์ป่า
3. เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์ป่าผ่านความเชื่อและพิธีกรรมหอยปูด้า

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 3 แบบ คือ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และ 3) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิงชุมชน ได้แก่ 1)



พระสงฆ์อาเภอล่มเกล้า 2) เจ้าหน้าที่รักษาป่า 3)เจ้าหน้าที่อาเภอล่มเกล้า 4) ผู้นำชุมชน 5) ผู้ทรงคุณวุฒิประจำหมู่บ้าน 6) นักวิชาการป่าไม้ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อกำหนดการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเป็นลักษณะของเครือข่ายและมีขั้นตอนดังนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

1) เอกสารทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ คำสอน และบทความทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่า รวมทั้งเอกสารที่สะท้อนแนวคิดทางธรรมะในการใช้ชีวิตอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2) เอกสารทางวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่น เกี่ยวกับหอยป่าและพิธีกรรมบูชาผีป่า

3) งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความวารสาร และเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าและวัฒนธรรมชุมชน

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล หอยป่า : การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชน อาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีเนื้อหาสำคัญ ท่าทีและมุมมองของบุคคลและผู้บริหารองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่หอยป่า: การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของ พระสงฆ์และชุมชน อาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่หอยป่า : การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของ พระสงฆ์และชุมชน อาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของชาวบ้านเกี่ยวกับหอยป่า: การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของ พระสงฆ์และชุมชน อาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้ประชาชนได้เรียนรู้ของสภาพในชุมชน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตในสังคม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและการวางแผนเพื่อการทำงานวิจัย การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผน คัดเลือกชุมชน เพื่อมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันและกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การร่วมสร้างกระบวนการ ในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอาเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการสนับสนุนให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมเข้าทำกิจการต่าง ๆ เพื่อรับรู้ปัญหาและสามารถร่วมกันแก้ปัญหาได้



ขั้นตอนที่ 4 การเข้าร่วมการปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนที่ 5 การติดตามและประเมินผลการงานวิจัย และนำข้อมูลผลิตผลไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านเกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งในด้านการพัฒนาและร่วมกับอนุรักษ์ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

สรุปผลการวิจัย

1. ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับห่อเจ้าปู่ตา ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องห่อเจ้าปู่ตาเป็นคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษของชาวอีสาน โดยมีลักษณะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับ “ผีปู่ตา” ผู้คุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าปู่ตาจะช่วยปัดเป่าภัยพิบัติ คุ้มครองให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล การประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ตาถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่คนทั้งหมู่บ้านร่วมกันปฏิบัติเป็นประจำ โดยมักจัดขึ้นในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ดก่อนการทำไร่ทำนา

พิธีกรรมดังกล่าวมีการจัดเตรียมอาหาร เครื่องเซ่นไหว้ ดอกไม้ ธูปเทียน และการขอพรจากปู่ตา ทั้งเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของหมู่บ้านและเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงการสืบทอดวัฒนธรรม หากยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคี ความสัมพันธ์ของชุมชน และการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อีกทั้งยังสอดคล้องกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งเป็นแรงจูงใจทางศีลธรรมให้ชาวบ้านดำรงตนอยู่ในกรอบคุณธรรมของสังคม

2. บทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์ป่า ห่อเจ้าปู่ตามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความเชื่อกับการอนุรักษ์ป่า โดยพื้นที่รอบห่อเจ้าปู่ตาถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ห้ามบุกรุกหรือตัดไม้ส่งผลให้ป่ารอบ ๆ ห่อได้รับการคุ้มครองโดยธรรมชาติ ในมิตินี้ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทั้งการจัดพิธีบวชป่า การปลูกป่า และการใช้พื้นที่ป่าเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

พระสงฆ์ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานของรัฐ หรือ “พลังบวร” ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสงฆ์และชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดทางนิเวศวิทยาและหลักพุทธธรรมที่ถือว่าป่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมณธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดขึ้นจากศรัทธาและความเชื่อร่วมกัน ทำให้เกิดพลังสังคมในการปกป้องรักษาป่า และก่อให้เกิดเครือข่ายการอนุรักษ์ที่เข้มแข็งและยั่งยืน

3. การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จากผลการวิจัย การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ป่าผ่านห่อเจ้าปู่ตาสามารถสรุปเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา สำรวจความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า และสะท้อนปัญหาที่เผชิญอยู่จริงในปัจจุบัน

การร่วมวางแผน คัดเลือกพื้นที่เป้าหมายและวางแผนแนวทางร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การสร้างกิจกรรมและกระบวนการ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมบูชาปู่ตาควบคู่กับการปลูกป่า การอบรมเชิงพุทธวิถี และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

การปฏิบัติการร่วมกัน ลงมือทำกิจกรรมจริง เช่น ฟื้นฟูป่า การจัดทำป่าชุมชน การบวชป่า และการสร้างพื้นที่เรียนรู้

การติดตามและประเมินผล เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสะท้อนความคิดเห็น และนำผลการประเมินไปปรับปรุงเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงสร้างการอนุรักษ์ป่าที่เป็นรูปธรรม แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน และวางรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และสังคม งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า “หอเจ้าปู่ตา” เป็นกลไกสำคัญที่ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นเข้ากับพระพุทธศาสนา และนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าผ่านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน กระบวนการที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่สร้างผลเชิงรูปธรรมต่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่ยังสร้างพลังทางสังคมที่ช่วยปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรม ความสามัคคี และความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ งานวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อทางวัฒนธรรมและพุทธวิธีสามารถพัฒนาเป็นกลยุทธ์การอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหอเจ้าปู่ตาของชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยสามารถนำเสนอได้ดังนี้

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหอเจ้าปู่ตา เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน โดยมีลักษณะเป็นความเชื่อใน “ผีปู่ตา” ผู้ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านและชุมชนให้ร่มเย็นเป็นสุข ชาวบ้านเชื่อว่าการบูชาปู่ตาจะช่วยปัดเป่าภัยพิบัติ ทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ และฝนตกต้องตามฤดูกาล พิธีกรรมนี้ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความสามัคคีและความผูกพันทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมของทุกครัวเรือนในชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยยังพบความแตกต่างในทำที่ต่อพิธีกรรมของชาวบ้านบางกลุ่ม โดยบางคนยึดหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนว่า “อย่าเชื่อเพียงเพราะเป็นประเพณีหรือคำบอกเล่า แต่ควรเชื่อเมื่อได้เห็นและพิสูจน์ด้วยตนเอง” ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ในระยะแรกไม่เชื่อในพิธีกรรมบูชาปู่ตา แต่เมื่อได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชน เช่น การจัดเตรียมอาหารคาวหวาน การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยกระທากบกล้วยที่บรรจุเครื่องเซ่นต่าง ๆ เพื่อส่งเคราะห์ร้ายออกไป ชาวบ้านพบว่าพิธีกรรมดังกล่าวมีคุณค่าเชิงสังคมและจิตใจ เพราะช่วยให้ครอบครัวรู้สึกมั่นคงและมีความสุขมากขึ้น เมื่อเกิดประสบการณ์ตรงจึงเปลี่ยนทัศนคติจากความไม่เชื่อไปสู่การยอมรับและปฏิบัติตาม อีกทั้งยังถ่ายทอดความเชื่อนี้แก่ลูกหลานในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงเรื่องมโนาย แต่เป็นการสืบสานขนบธรรมเนียมที่หล่อหลอมความเป็นชุมชน

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานของพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (2536) ที่อธิบายว่า คติความเชื่อเรื่องเจ้าภูมิ เจ้าไพร เจ้าเขา ผีนางงาไม้ และผีปู่ตา เป็นระบบความเชื่อที่คนอีสานถือปฏิบัติมาแต่โบราณ โดยเมื่อมีการตั้งหมู่บ้านใหม่ มักเลือกชัยภูมิที่มีป่าไม้ร่มรื่นและสร้างหอปู่ตาขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นเทวาคารักษ์คุ้มครองหมู่บ้านและปศุสัตว์ให้อยู่เย็นเป็นสุข แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อในผีปู่ตาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเหนือธรรมชาติ แต่ทำหน้าที่เชิงสังคมวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาในการปกป้องรักษาทั้งชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับงานศึกษาของพระธีรพงศ์ ธีรปัญญา และคณะ (2564) ที่เสนอว่า การรักษาป่าชุมชนในอีสานอาศัยความเชื่อแบบ “ผี-พราหมณ์-พุทธ” โดยการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ป่าผ่านพิธีกรรมบวงสรวง เป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านเคารพและไม่บุกรุกป่า ส่งผลให้ป่าชุมชนได้รับการคุ้มครองอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยที่ว่า พิธีกรรมการบูชาหอเจ้าปู่ตาไม่เพียงเป็นมิติความเชื่อ แต่ยังเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของชุมชนและรักษาความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ



กล่าวโดยสรุป การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหอเจ้าปู่ตาเป็นทั้งเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ช่วยสืบสานความศรัทธาในบรรพบุรุษ และเป็นกลไกทางสังคมที่สร้างความสามัคคีและความมั่นคงทางจิตใจแก่ชุมชน อีกทั้งยังเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่สืบไป

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 บทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการอนุรักษ์ป่าผ่านหอเจ้าปู่ตา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าหอเจ้าปู่ตาเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชน โดยพื้นที่รอบหอเจ้าปู่ตาถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามตัดไม้หรือบุกรุก ซึ่งช่วยให้ผืนป่าได้รับการคุ้มครองโดยไม่ต้องพึ่งพากฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ใช้พลังทางวัฒนธรรมและศรัทธาเป็นกลไกคุ้มครองสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยดำเนินกิจกรรมทางสังคมร่วมกับชุมชน เช่น การจัดพิธีบวชป่า การปลูกป่า และการใช้พื้นที่ป่าเป็นสถานที่บำเพ็ญสมณธรรม ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้าน พร้อมทั้งขยายเครือข่าย “พลังบวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน-รัฐ) เพื่อเชื่อมโยงให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการปกป้องรักษาป่า เกิดเป็นพลังสังคมที่เสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ที่ยั่งยืน

การวิจัยยังพบว่าปัญหาการทำลายธรรมชาติจากการตัดไม้ทำลายป่า การแผ้วถางพื้นที่เพื่อการเกษตร และการขยายตัวของชุมชนส่งผลให้เกิดภาวะแห้งแล้ง น้ำท่วม และความแปรปรวนของภูมิอากาศ ประชาชนจำนวนไม่น้อยในระยะแรกกลับไม่ใส่ใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อได้รับการส่งเสริมจากพระสงฆ์และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น หลักศีลและวินัย รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านการอบรม ทำให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกใหม่ เห็นถึงผลกระทบของการทำลายธรรมชาติ และเริ่มหันมาอนุรักษ์ป่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรพร สิริกาญจน์ (2535) ที่ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิตหรือสิ่งแวดล้อม แต่กลับมีบทบาทสำคัญในการทะนุบำรุงสิ่งแวดล้อมให้เจริญงอกงาม อีกทั้งยังตรงกับงานของ ณัฐนันท์ จิรภิกขุ (2565) ที่เสนอว่าพระสงฆ์ในสังคมไทยมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการบวชป่า การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และการจัดทำป่าชุมชน ซึ่งช่วยสร้างจิตสำนึกและขยายพื้นที่สีเขียวให้คงอยู่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ พระมหาวิระชัย นามแก้ว (2555) ที่ยืนยันว่าการนำหลักธรรมสิ่งแวดล้อมในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของชาวบ้านต่อการดูแลทรัพยากรธรรมชาติได้จริง

ดังนั้น บทบาทของหอเจ้าปู่ตา พระสงฆ์ และชุมชนในการอนุรักษ์ป่าจึงมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางความเชื่อ แต่ยังเป็นกระบวนการบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ช่วยสร้างพลังสังคมเพื่อความยั่งยืนทั้งด้านธรรมชาติและคุณค่าทางวัฒนธรรม (ภัทรพร สิริกาญจน์, 2535)

อภิปรายผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ป่าผ่านหอเจ้าปู่ตาได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ความเชื่อทางวัฒนธรรม” กับ “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” โดยสามารถจัดกระบวนการออกเป็น 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2) การร่วมวางแผน 3) การสร้างกิจกรรมและกระบวนการ 4) การปฏิบัติการณ์ร่วมกัน และ 5) การติดตามและประเมินผล กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่สร้างผลลัพธ์เชิงรูปธรรมด้านการอนุรักษ์ป่า แต่ยังเป็นพลังทางสังคมที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน รวมถึงการปลูกฝังคุณค่าด้านวัฒนธรรมและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพจริงของชุมชนในอำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการบุกรุกป่าและการตัดไม้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วมในฤดูฝน และผลผลิตทางการเกษตร



ลดลง ซึ่งทำให้ชาวบ้านขาดรายได้ อย่างไรก็ตาม การน้อมนำหลักธรรมและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เข้ามาเชื่อมโยงกับพิธีกรรม เช่น พิธีบวชต้นไม้ ทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ และพิธีปลูกต้นไม้ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณ โน้มน้าวชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วม และร่วมกันสร้างกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน

ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ (2534) ที่ชี้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ เนื่องจากป่าเป็นสถานที่สำคัญในการบำเพ็ญสมณธรรม และเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวพุทธ งานวิจัยดังกล่าวยังเสนอว่าการแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อป่าไม้และต้นไม้ ถือเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อพระพุทธรูปองค์เอง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ สหัทธยา วิเศษ และคณะ (2567) ที่พบว่า การพัฒนากิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติสามารถประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีการบูรณาการพลังจากทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้ง พระสงฆ์ โรงเรียน องค์กรท้องถิ่น และภาคประชาชน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า “หอเจ้าปู่ตา” ไม่เพียงเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของชุมชน แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่นกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ กระบวนการนี้จึงเป็นแนวทางที่สะท้อนให้เห็นว่า “ความเชื่อทางวัฒนธรรม” และ “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” สามารถพัฒนาเป็นกลยุทธ์การอนุรักษ์ป่าที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนได้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง หอเจ้าปู่ตา : การพัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์ และชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สำคัญใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1. มิติความเชื่อและพิธีกรรม

เชิงวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ที่ชุมชนใช้สืบสานอัตลักษณ์และความผูกพันกับบรรพบุรุษ โดยการบูชาไม่ใช่เพียงศรัทธาเชิงศาสนา แต่เป็น “ภาษาสังคม” ที่ทุกคนเข้าใจร่วมกันว่าเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงคนในชุมชนให้ทำกิจกรรมร่วมกัน

เชิงจิตวิทยาสังคม พิธีกรรม เช่น การสะเดาะเคราะห์ ไม่เพียงเป็นการแก้เคล็ด แต่ยังทำให้ครอบครัวรู้สึกว่ามี “พื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ” ลดความกังวลและเสริมพลังใจในการดำเนินชีวิต

เชิงการเรียนรู้ ชุมชนบางส่วนที่ไม่เชื่อ (ตามกาลามสูตร) เมื่อได้เข้ามามีส่วนร่วมจริง พบว่าพิธีกรรมมีคุณค่าเชิงสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าที่คาดไว้ สะท้อนถึงการเรียนรู้แบบ “ปฏิบัติและประจักษ์” (Experiential Learning)

หอเจ้าปู่ตาถูกตระหนักรู้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจและกลไกทางสังคมของชุมชนอีสาน ความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ตา” สะท้อนให้เห็นการผสมผสานระหว่างศรัทธาต่อบรรพบุรุษกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมบูชา เช่น การเลี้ยงผีปู่ตาและการสะเดาะเคราะห์ ไม่เพียงสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความสามัคคี หากยังทำหน้าที่เป็นระบบคุณค่าที่ควบคุมพฤติกรรมทางสังคม สอดคล้องกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนาที่ชี้ให้เห็นผลของการกระทำ องค์ความรู้ส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อพื้นบ้านสามารถพัฒนาเป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อใช้สร้างเสถียรภาพและความร่วมมือในสังคมได้



2. มิติการอนุรักษ์ป่าโดยพระสงฆ์และชุมชน

พระสงฆ์ในฐานะผู้นำจิตวิญญาณและสิ่งแวดล้อม จากเดิมที่พระสงฆ์มีบทบาทหลักทางศาสนา งานวิจัยนี้ชี้ว่าพระสงฆ์สามารถ “ขยายบทบาท” ไปสู่การอนุรักษ์ป่า โดยใช้สถานะความศรัทธาเป็นตัวขับเคลื่อน เช่น พิธีบวชป่า หรือการใช้ป่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรม

พลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน-รัฐ) งานวิจัยนี้สะท้อนว่า การอนุรักษ์ป่าจะยั่งยืนได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน พระสงฆ์เป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงครอบครัว (บ้าน) การศึกษา (โรงเรียน) และนโยบาย/ทรัพยากร (รัฐ) มารวมพลังกับชุมชน

ผลเชิงสิ่งแวดล้อม พื้นที่รอบหอน้ำเจ้าปู่ตาถูกยกให้เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิด “เขตอนุรักษ์โดยธรรมชาติ” ที่ชาวบ้านช่วยกันปกป้องโดยไม่ต้องใช้กฎหมายบังคับ

หอน้ำเจ้าปู่ตาทำหน้าที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามบุกรุกหรือทำลาย ส่งผลให้ป่ารอบศาลเจ้าปู่ตาได้รับการคุ้มครองโดยธรรมชาติ บทบาทของพระสงฆ์มีความโดดเด่นในฐานะผู้นำจิตวิญญาณ ผู้เชื่อมโยงบ้าน วัด โรงเรียน และภาครัฐเข้าด้วยกัน ผ่านกิจกรรมบวชป่า การปลูกป่า และการใช้ป่าเป็นพื้นที่บำเพ็ญสมณธรรม ทำให้เกิดการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน และพัฒนาเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ที่มีพลังและยั่งยืน องค์ความรู้ในมิตินี้ชี้ให้เห็นว่าการผนวกศาสนากับวัฒนธรรมสามารถเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3. มิติการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม

5 ขั้นตอนที่เกิดขึ้น (ศึกษา-วางแผน-สร้างกิจกรรม-ปฏิบัติการ-ประเมินผล) ทำให้เห็นว่า งานอนุรักษ์ป่าไม่ได้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว แต่เป็น “วงจรพัฒนา” ที่ต่อเนื่องและเรียนรู้ได้ตลอดเวลา (Learning Cycle)

ผลที่ได้ : นอกจากจะได้พื้นที่ป่าที่เพิ่มขึ้น ยังได้ “ชุมชนที่มีพลัง” เพราะคนทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่เด็ก วัยทำงาน ผู้สูงอายุ ไปจนถึงหน่วยงานภายนอก

การปลูกฝังคุณค่า : ชุมชนไม่ได้เพียงรักษาป่า แต่ยังได้เรียนรู้ว่าป่าคือรากฐานชีวิต เช่น ป่าให้สมุนไพร ป่าเป็นที่พักใจ และป่าเป็นแหล่งวัฒนธรรม

การวิจัยได้สร้างกระบวนการอนุรักษ์ป่าที่มีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา การร่วมวางแผน การสร้างกิจกรรม การปฏิบัติการ และการติดตามประเมินผล กระบวนการดังกล่าวสร้างผลลัพธ์เชิงรูปธรรม ได้แก่ การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชน และการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ความรู้ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องเริ่มจากกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะพระสงฆ์และประชาชน เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการดูแลทรัพยากร

การอธิบายเชิงคุณค่า (ใน 4 มิติ)

เศรษฐกิจ การอนุรักษ์ป่าผ่านพิธีกรรมและโครงการทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม-ศาสนา นำรายได้เสริมเข้าชุมชน

สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างพระ-โยม และคนในชุมชนแน่นแฟ้นขึ้น เกิดความสามัคคีและการเรียนรู้ร่วมกัน

สิ่งแวดล้อม การปลูกป่า บวชป่า และฟื้นฟูพื้นที่สีเขียว สร้างระบบนิเวศที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วัฒนธรรม หอน้ำเจ้าปู่ตาเป็นศูนย์รวมพิธีกรรมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการสืบทอดประเพณี และการเรียนรู้ข้ามรุ่น



กล่าวโดยสรุป จากความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชุมชนตำบลหล่มเก่า ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษ การศึกษาวิจัยเรื่อง หอเจ้าปูตา : การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า หอเจ้าปูตาไม่เพียงเป็นศูนย์รวมจิตใจและคติความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนอีสาน หากยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่หล่อหลอมให้ชาวบ้านดำรงอยู่ร่วมกันด้วยความศรัทธา ความกตัญญู และความสามัคคี พิธีกรรมบูชาปูตาที่สืบทอดต่อเนื่อง เช่น การเลี้ยงผีปูตาและการสะเดาะเคราะห์ ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความสัมพันธ์ภายในชุมชน อีกทั้งยังสะท้อนแนวคิดทางพุทธศาสนาที่เน้นผลแห่งการกระทำ ทำให้พิธีกรรมกลายเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมและสร้างกรอบคุณธรรมแก่สังคม

ในด้านการอนุรักษ์ป่า งานวิจัยชี้ว่าพื้นที่รอบหอเจ้าปูตาถูกยกเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามบุกรุกหรือตัดไม้ ส่งผลให้ป่าชุมชนได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นธรรมชาติ ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ได้ขยายบทบาทจากผู้นำทางศาสนาไปสู่การเป็นผู้นำจิตวิญญาณด้านสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินกิจกรรม เช่น การบวชป่า การปลูกป่า และการใช้ป่าเป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และภาครัฐ เพื่อสร้างพลังสังคมในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้น สามารถสรุปได้เป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา การร่วมวางแผน การสร้างกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล ซึ่งไม่เพียงสร้างผลลัพธ์เชิงรูปธรรมด้านการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและการฟื้นฟูระบบนิเวศ แต่ยังสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน เสริมสร้างคุณค่าด้านวัฒนธรรม ความสามัคคี และจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

โดยภาพรวม งานวิจัยนี้สะท้อนว่า “หอเจ้าปูตา” เป็นกลไกสำคัญที่ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าอย่างมีส่วนร่วม เกิดเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สอดคล้องกับทั้งมิติศาสนา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสังคมอย่างสมดุล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. บูรณาการความเชื่อท้องถิ่นกับนโยบายการอนุรักษ์ป่า

หน่วยงานภาครัฐควรนำความเชื่อเรื่องหอเจ้าปูตาและพิธีกรรมดั้งเดิมมาผนวกเข้ากับแผนงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นกลไกเชิงวัฒนธรรมที่เสริมสร้างความตระหนักรู้และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน

2. สนับสนุนบทบาทพระสงฆ์ในฐานะผู้นำจิตวิญญาณด้านสิ่งแวดล้อม

ภาครัฐและองค์กรศาสนาควรจัดโครงการอบรมและสนับสนุนพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ป่าควบคู่กับการเผยแผ่หลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สร้างเครือข่าย “พลังบวร” ระดับชุมชน

ควรส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการดูแลรักษาป่า โดยจัดตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานร่วมที่มีบทบาทในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

4. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนควบคู่การอนุรักษ์ป่า



ภาครัฐควรสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้หอเจ้าปู่ตาเป็นศูนย์กลางกิจกรรม เช่น การจัดงานบุญประเพณี การบวชป่าเชิงท่องเที่ยว และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อสร้างรายได้และแรงจูงใจในการอนุรักษ์ป่า

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการเปรียบเทียบหอเจ้าปู่ตาในพื้นที่ต่าง ๆ
ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมหอเจ้าปู่ตาในจังหวัดอื่น ๆ ของภาคอีสาน เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แตกต่าง และสร้างองค์ความรู้เชิงเปรียบเทียบในมิติวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
2. การวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
ควรเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การเพิ่มขึ้นของพื้นที่สีเขียว รายได้จากการท่องเที่ยว และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อยืนยันผลการวิจัยเชิงคุณภาพและสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น
3. ศึกษาบทบาทคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเชื่อและการอนุรักษ์
ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบทอดพิธีกรรมหอเจ้าปู่ตา และการใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ในการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ป่า
4. พัฒนารอบแนวคิดเชิงบูรณาการระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
งานวิจัยในอนาคตควรเน้นการสร้าง framework หรือ model ที่ชัดเจนในการบูรณาการความเชื่อท้องถิ่น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อนำไปใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อื่น

บรรณานุกรม

- ประมวล พิมเสน. (2540). *ของดีอีสาน*. ขอนแก่น: สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). (2535). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า. *นิตยสารเสขิยธรรม*. 9(2), 18.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2537) *คนไทยกับป่า*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- แสง จันทร์งาม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คจำกัด.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2535). *หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน*
สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน. (รายงานการวิจัย). สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ณัฐนันท์ จิรภิณมิตร. (2565). บทบาทพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 11(1), 248–252.
- พระมหาวิรัช นามแก้ว. (2555). *วัดกับการจัดการสิ่งแวดล้อม: วัดป่ายาง ม.4 ต.ท่าจั่ว อ.เมืองฯ จ. นครศรีธรรมราช*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2536). *วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธีรพงศ์ ธีรปัญญา, จรัส ลีกา, พระมหาประทีป อภิวิมลโน และพระมหาจิณกมล อภิตโน. (2564). การรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 8(4), 108–118.



ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. (2534). พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัททยา วิเศษ, ชูชาติ สุทธะ และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์. (2567). การอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีฟังธรรมขอนแก่น จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 13(1), 85–101.

UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO.



**การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
ปลอดคอร์รัปชัน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์***
DEVELOPMENT AND PROMOTION OF THE ETHICS OF LOCAL GOVERNMENT
ORGANIZATION PERSONNEL FREE FROM CORRUPTION
LOM SAK DISTRICT, PHETCHABUN PROVINCE

ชัยวัฒน์ ปัญจิจิต, พัทธวัฒน์ มโนรัตน์

Chaiwat Panjit, Pittawat Manorat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: cdt2509@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน และ 3) เพื่อศึกษาการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอด คอร์รัปชัน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราวิชาการ งานวิจัย และเอกสารหน่วยงาน การวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการผ่านการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นและกำหนดแนวทางจัดการทุนมนุษย์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ นายก อบต. 10 คน ปลัด อบต. 10 คน ผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น 5 คน และนักวิชาการด้านศาสนา/รัฐประศาสนศาสตร์ 5 รูป/คน เครื่องมือได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โครงสร้างการสนทนากลุ่ม และ “ชุดปฏิบัติการไตรสิกขา” (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ขั้นตอนเก็บข้อมูล 5 ระยะ ตั้งแต่เตรียมการ สัมภาษณ์ภาคสนาม สนทนากลุ่ม สังเคราะห์องค์ความรู้ จนถึงเวทีวิชาการและปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การอุปนัย และการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า หลักไตรสิกขาเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาจริยธรรม: “ศีล” สร้างมาตรฐานพฤติกรรมและความโปร่งใส “สมาธิ” เสริมวินัยอารมณ์และการตัดสินใจที่รอบคอบ และ “ปัญญา” หล่อเลี้ยงวิจาร์ณญาณต่อต้านผลประโยชน์ทับซ้อน องค์ประกอบเอื้อต่อจริยธรรมประกอบด้วย 4 ด้านหลัก (ทักษะ ใครงการ วินัย ผู้นำแบบอย่าง) และ 5 ด้านเสริม (ระบบโปร่งใส สวัสดิการ/แรงจูงใจ วัฒนธรรมองค์กร การบังคับใช้กฎหมาย และการมีส่วนร่วมของสังคม-ชุมชน) รูปแบบการพัฒนาที่ได้ยึด 4 หลักการ: การสนับสนุนจากผู้บริหาร การวางแผนเป็นระบบ การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจัง และการส่งเสริมการศึกษาต่อ เน้นปลูกฝังค่านิยมสุจริต เปิดเผยข้อมูล สร้างช่องทางร้องเรียนปลอดภัย และบูรณาการหลักธรรมมาภิบาลกับไตรสิกขา สรุปว่า การพัฒนาจริยธรรมเชิงบูรณาการดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันและลดคอร์รัปชันของอปท. อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรม; ไตรสิกขา; องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น; การต่อต้านการทุจริต

ABSTRACT

The objectives of this research are: 1) to study Buddhist principles for developing and promoting the ethics of personnel in local administrative organizations free of corruption; 2) to study the components that affect the development and promotion of the ethics of personnel in local administrative organizations free of corruption; and 3) to study the development and promotion of the ethics of personnel in local administrative organizations free of corruption. The research employed a mixed-methods approach comprising documentary research from the Tipitaka, Commentaries, academic textbooks, research studies, and agency documents; qualitative research through in-depth interviews with relevant stakeholders; and action research via focus groups to solicit opinions and formulate human capital management guidelines. The informant groups included 10 Subdistrict Administrative Organization (SAO) mayors, 10 SAO chief administrators (palad), 5 local-government experts, and 5 scholars in religion/public administration (monastics/lay scholars). The instruments consisted of an interview schedule, a focus-group protocol, and the “Threefold Training Operational Set” (*Sīla–Samādhi–Paññā*). Data collection proceeded in five phases, from team preparation, field survey, focus groups, and knowledge synthesis to academic and practical forums. Data were analyzed by content analysis, analytic induction, and analytical description.

The findings indicate that the Threefold Training forms the essential foundation for ethical development: “*sīla*” establishes behavioral standards and transparency; “*samādhi*” reinforces emotional discipline and prudent decision-making; and “*paññā*” nurtures discernment against conflicts of interest. The enabling components of ethics comprise four core areas (skills, programs, discipline, and exemplary leadership) and five supplementary areas (transparent systems, welfare/incentives, organizational culture, law enforcement, and social-community participation). The resulting development model adheres to four principles: managerial support, systematic planning, sustained and earnest implementation, and the promotion of further education. It emphasizes instilling values of integrity, disclosure of information, creating safe complaint channels, and integrating principles of good governance with the Threefold Training. In conclusion, such integrated ethical development constitutes a key mechanism for sustainably preventing and reducing corruption in local administrative organizations.

Keywords: promotion of ethics; Threefold Training; local administrative organizations; anti-corruption

บทนำ

การบริหารงานภาครัฐของไทยในอดีตได้หล่อหลอมค่านิยมบางประการที่กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ค่านิยมเหล่านี้สะท้อนผ่านพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐที่มักใช้อำนาจในทางมิชอบ ยึดถือระบบพวกพ้อง แสวงหาสถานะและอำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน ชื่นชอบการประจบสอพลอ การแสวงหาความสะดวกสบายส่วนตัว ตลอดจนการยึดถือตนเองเป็นใหญ่และพึงพาระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม



ผลลัพธ์ที่ตามมาคือการปฏิบัติหน้าที่ที่บกพร่อง เจ้าหน้าที่บางส่วนหลีกเลี่ยงการทำงาน ใช้อำนาจกดขี่ประชาชน ทำงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง รวมทั้งการให้บริการสาธารณะที่ไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานศึกษาหลายชิ้นเกี่ยวกับการจัดการภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นฤมล ไทรตระกูล (2564) ศึกษาประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง พบว่าประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับสูง แต่ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานจริงคือ “ส่วนงานสังกัด” มากกว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ หรือวุฒิการศึกษา นั้นหมายความว่าระบบการจัดองค์กรและการบริหารภายในยังมีอิทธิพลสูงต่อผลการทำงาน มากกว่าความแตกต่างด้านตัวบุคคลของเจ้าหน้าที่ ขณะที่สมศักดิ์ สายศรี และวิจิตรา ศรีสอน (2564) เน้นให้เห็นปัญหาที่ฝังรากอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมาก คือการขาดความโปร่งใส การทุจริตคอร์รัปชัน และการละเลยต่อหลักธรรมาภิบาล ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมตรวจสอบได้อย่างแท้จริง และทำให้การกระจายอำนาจไม่สัมฤทธิ์ผลดังที่ตั้งเป้าไว้

ในบริบทสากล OECD (2018) ได้สะท้อนภาพรวมของประเทศไทยว่า แม้จะมีกรอบกฎหมายและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการทุจริต แต่กลับมีปัญหาการซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ระหว่างหน่วยงานสำคัญ เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) จนทำให้การดำเนินนโยบายด้านความซื่อสัตย์ไม่บรรลุผลเต็มที่ อีกทั้งยังสะท้อนว่าประชาชนจำนวนไม่น้อยยังขาดความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของระบบราชการไทย ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับบทบาทและวิธีการทำงานให้ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์และบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การปรับตัวไม่ใช่เพียงการปรับรูปแบบการทำงานเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างฐานความคิดเชิงกลยุทธ์ การจัดการความขัดแย้ง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากร และการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมภายในองค์กร โดยเฉพาะการพัฒนาในเชิงระบบ เช่น การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในหลักคุณธรรม ซึ่งงานวิจัยของวศินี ทะเดช (2563) ได้เสนอแนวทางการบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานีว่า ควรส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กำหนดความเชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างผลงานกับผลตอบแทน และลดการแทรกแซงทางการเมืองเพื่อสร้างความเป็นกลางในระบบราชการ

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นได้ว่าการบริหารงานท้องถิ่นจำเป็นต้องขับเคลื่อนไปสู่การจัดการที่โปร่งใสและเน้นผลสัมฤทธิ์ โดยผสานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง ลดปัญหาการทุจริตและการแสวงหาผลประโยชน์ และสร้างรากฐานของการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน

สภาพปัญหาทางจริยธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและค่านิยมที่สืบทอดมาจากการบริหารงานภาครัฐแบบดั้งเดิม ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างน้อย 7 ประการ อาทิ การใช้อำนาจในทางมิชอบ ระบบพวกพ้อง ความต้องการเป็นเจ้าคนนายคน และการยึดติดกับระบบอุปถัมภ์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การหลีกเลี่ยงการปฏิบัติงาน การใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงประชาชน และการทำงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ตลอดจนการให้บริการประชาชนอย่างไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ (Chaiyanant Panyasiri, 2020; Narathip Sriram et al., 2019) ในเชิงการจัดการ ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขด้วยแนวทางที่วางอยู่บนหลักจริยธรรมและคุณธรรม โดยผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพิจารณาอย่างรอบคอบว่า การ



ตัดสินใจใด ๆ จำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักการที่ชัดเจนและถ่องแท้ เนื่องจากปัญหาจริยธรรมมีลักษณะซับซ้อนและละเอียดอ่อน หากผู้บริหารเข้าใจในหลักการจริยธรรมอย่างถ่องแท้แล้ว จะสามารถหยิบยกมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมได้ (สรรพสิทธิ์ ชมภูษ, 2560)

การแก้ปัญหาจริยธรรมควรเริ่มจากการแก้ไขที่ต้นเหตุ โดยลดแรงขับเคลื่อนทางวัตถุและปรับสมดุลทางจิตใจให้เกิดความพอเพียง แนวทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพคือการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ร่วมกับการศึกษาและฝึกฝนด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง ซึ่งจะช่วยสร้างความสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนลดโอกาสในการใช้อำนาจโดยมิชอบ (วศินี ทะเดช, 2561; OECD, 2017) การตรวจสอบภายในที่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเครือข่ายพวกพ้อง จึงควรเปิดโอกาสให้ภาคประชาชน ภาคการศึกษา องค์กรเอกชน และสื่อมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างแรงกดดันทางสังคมและยกระดับมาตรฐานคุณธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สูงขึ้น (Malinvis Sakdiyakorn & Sopat Voravivatana, 2019) ในด้านการพัฒนาบุคลากร จำเป็นต้องประเมินศักยภาพของเจ้าหน้าที่ให้เข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างแท้จริง พร้อมส่งเสริมการเรียนรู้และการปรับตัวให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาบุคลากรอาจทำได้หลายวิธี เช่น การปฐมนิเทศ การฝึกอบรม การสร้างทีม (team building) การมอบหมายงานเชิงกลยุทธ์ ตลอดจนการจัดทำแผนพัฒนาสายอาชีพ (career development) ทั้งนี้ องค์กรที่ดีควรสร้างพันธมิตรใจระหว่างบุคลากรกับองค์กร เพื่อให้เกิดความผูกพันและความพร้อมในการทำงานเพื่อผลสำเร็จร่วมกัน (Chaiyanant Panyasiri, 2020; Denhardt & Denhardt, 2007)

ดังนั้น การสร้างระบบการพัฒนาบุคลากรที่ยึดโยงกับหลักคุณธรรมจริยธรรมและการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบ จึงเป็นแนวทางที่ช่วยฟื้นฟูความเชื่อมั่นและนำไปสู่ประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะอย่างแท้จริง ในกรณีขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการทุจริตและเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตภายในหน่วยงานของรัฐ อีกทั้งยังให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร เนื่องจากบุคลากรถือเป็นตัวแปรสำคัญ หากบุคลากรขาดความซื่อสัตย์สุจริต ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ หรือละเลยความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของงาน ตลอดจนสร้างภาพลักษณ์เชิงลบในสายตาของประชาชน

จากปัญหาที่กล่าวมาแล้วนี้จึงเป็นผลทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาในเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” เพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาดังกล่าว องค์กรจึงเห็นควรดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่บุคลากร โดยเน้นให้สามารถนำความรู้ความสามารถมาใช้ในการทำงานด้วยความสุจริต โปร่งใส และยึดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางปรับใช้ในชีวิตประจำวัน อันจะช่วยให้บุคลากรใช้สติปัญญาและพลังความสามารถได้อย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดความสุขในการทำงาน และประสบความสำเร็จในชีวิตราชการอย่างแท้จริง บุคลากรที่ปฏิบัติงานด้วยคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่จะส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีและความยั่งยืนให้กับองค์กร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์



2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

3. เพื่อศึกษาการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary study) โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ตำราวิชาการ งานวิจัย บทความ วารสาร เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้บริหาร นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตามประเด็นการวิจัย

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้เพื่อระดมความคิดเห็นของเครือข่ายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางการจัดการทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมจริยธรรม

พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่วิจัยอยู่ในเขต อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ

กลุ่มที่ 1 พื้นที่การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ปลอดคอร์รัปชัน

กลุ่มที่ 2 พื้นที่พัฒนาการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ปลอดคอร์รัปชัน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเครือข่ายการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ปลอดคอร์รัปชัน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบไปด้วย 1) ผู้บริหารระดับสูง ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอหล่มสัก จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจในองค์กร 2) ผู้บริหารระดับปฏิบัติการ ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอ จำนวน 10 คน ซึ่งมีบทบาทในการบริหารงานประจำและการนำแผนนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริง 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน ที่มีความรู้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับโครงสร้างและการจัดการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 4) นักวิชาการด้านศาสนา และรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 5 รูป/คน ที่สามารถให้ข้อเสนอแนะในเชิงคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมทางพุทธศาสนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการลงพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยจะมีโครงร่างการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพการณ์และศักยภาพของบุคลากร และพัฒนาการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ทรงคุณวุฒิ



3. ชุดปฏิบัติการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื้อหาประกอบด้วย 1) ด้านศีล ประพฤติดี 2) ด้านสมาธิ มีใจมั่นคง 3) ด้านปัญญา มีองค์ความรู้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 5 ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การประชุมทีมวิจัยเพื่อกำหนดแนวทาง วางแผน เตรียมเครื่องมือ และสร้างความเข้าใจร่วมกัน

ระยะที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลเบื้องต้น

ระยะที่ 3 การระดมความคิดเห็นผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อมูลจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ระยะที่ 4 การสังเคราะห์และจัดทำองค์ความรู้ เป็นการสรุปองค์ความรู้และการจัดเวทีประชาคมถ่ายทอดและตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชนและเครือข่าย

ระยะที่ 5 การจัดประชุมวิชาการและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำเสนอผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) โดยแยกประเด็นและตีความตามแนวคิดและทฤษฎี และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และภาคสนาม ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยเรียบเรียงข้อมูลเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป และการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อนำเสนอความคิดเห็นร่วมและความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

การนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอในรูปแบบ การบรรยายเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมีการอ้างอิงคำพูดจากผู้ให้ข้อมูลและแสดงภาพประกอบเหตุการณ์จริง เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ยังสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงคุณภาพให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการทุนมนุษย์และการพัฒนาจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นองค์กรที่ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. **หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์** พบว่า หลักพุทธธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจริยธรรมของบุคลากร คือ **ไตรสิกขา** ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งทำหน้าที่เกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ

ศีล หมายถึง การพัฒนาขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องทั้งทางกาย วาจา และการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วยการมีวาจาที่สุจริต การประกอบอาชีพที่สุจริต และการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อันก่อให้เกิดประโยชน์ในระดับเบื้องต้นทั้งต่อผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม

สมาธิ หมายถึง การพัฒนาระดับกลางที่มุ่งเน้นการฝึกฝนจิตใจให้มีความตั้งมั่นและมั่นคง โดยอาศัยการเพียรที่ถูกต้อง (สัมมาวายามะ) การมีสติที่ถูกต้อง (สัมมาสติ) และการมีสมาธิที่ถูกต้อง (สัมมาสมาธิ) อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเสริมสร้างความสงบภายในและการควบคุมจิตใจให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง



การพัฒนาสมาธิจึงให้ประโยชน์ในระยะปานกลาง คือ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถมีสมดุลทางอารมณ์ มีความละเอียดรอบคอบในการคิด การตัดสินใจ และการกระทำ อันส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญญา หมายถึง การพัฒนาระดับสูงที่มุ่งเน้นการใช้ความคิดและการพิจารณาอย่างถูกต้อง โดยอาศัยความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) และความดีริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) อันเป็นพื้นฐานของการรู้เท่าทันความจริงตามหลักเหตุและผล การพัฒนาปัญญาทำให้บุคคลสามารถแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด เข้าใจความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย และมีวิจยญาณในการตัดสินใจที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเอง

องค์กร และสังคมและในสถานการณ์ด้านจริยธรรมปัจจุบันของบุคลากรใน 10 องค์กรดังกล่าว พบว่า ผู้บริหารระดับ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมในระดับที่ดี สามารถอธิบายหลักธรรมสำคัญได้อย่างถูกต้อง และนำหลักการเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานจริง อีกทั้งยังยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตและมีเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สะท้อนการเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง

ในขณะที่ เจ้าหน้าที่ระดับปลัด อบต. โดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมในระดับพื้นฐาน โดยเน้นการประยุกต์ใช้ ศีล 5 และ พรหมวิหาร 4 ในการทำงาน รวมทั้งนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในองค์กร ซึ่งแม้จะเป็นการประยุกต์ใช้ในระดับปฏิบัติ แต่ก็มีส่วนช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือและความปรองดองในหน่วยงาน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง การขาดงบประมาณและเวลาเพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมส่งเสริมหลักธรรม ตลอดจนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ที่ทำให้คนรุ่นใหม่บางส่วนไม่เห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงาน

ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อป้องกันการคอร์รัปชันสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 มิติหลัก คือ

1. แนวทางเชิงปฏิบัติ มุ่งเน้นการปลูกฝังและประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันของบุคลากร เช่น การส่งเสริมการถือปฏิบัติศีล 5 เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตและการทำงาน การใช้พรหมวิหาร 4 ในการให้บริการประชาชนด้วยความเมตตาและกรุณา การนำหลักขันติหรือความอดทนมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และการใช้มัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางในการหาทางออกที่เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ

2. แนวทางเชิงโครงสร้าง มุ่งเน้นการวางระบบและกิจกรรมภายในองค์กร โดยการจัดอบรมหลักพุทธธรรมแก่บุคลากรอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการหลักธรรมเข้าไปในกิจกรรมและกระบวนการทำงานของ อบต. การส่งเสริมให้ผู้นำองค์กรทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดี และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบและเฝ้าระวังการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. แนวทางการพัฒนา มุ่งเสริมสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติตามหลักธรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม การสัมนนา และค่ายปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง การเผยแพร่หลักพุทธธรรมในชุมชนผ่านสื่อต่าง ๆ และการสร้างสภาพแวดล้อมในองค์กรที่สนับสนุนการยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่เพียงช่วยสร้างบุคลากรที่มีคุณธรรมและความซื่อสัตย์ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันและลดปัญหาการคอร์รัปชันได้อย่างยั่งยืน



2. องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การเสริมสร้างจริยธรรมมิได้เกิดขึ้นโดยลำพังของปัจเจกบุคคล แต่ต้องอาศัยทั้งการพัฒนาทักษะ การจัดโครงการ การเสริมสร้างวินัย ตลอดจนบทบาทของผู้บริหารที่เป็นแบบอย่าง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงานของบุคลากร การมีทักษะที่หลากหลายถือเป็นรากฐานสำคัญในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส บุคลากรจำเป็นต้องพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ทักษะการวิเคราะห์งานและการวางแผน การลงมือปฏิบัติและประเมินผล ทักษะการแก้ปัญหาและการหาทางออกที่เหมาะสม ทักษะการทำงานเป็นทีม (Teamwork) ทักษะการแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงทักษะการจัดการงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทักษะเหล่านี้จะช่วยให้บุคลากรมีความพร้อมต่อการเผชิญสถานการณ์ที่ซับซ้อน และลดโอกาสในการกระทำที่ไม่โปร่งใส

2. โครงการพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากร การจัดโครงการพัฒนาบุคลากรถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างทั้งความรู้และทักษะ เช่น โครงการพัฒนาศักยภาพและการพัฒนาตนเอง โครงการพัฒนาการทำงานเป็นทีม โครงการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โครงการพัฒนาบุคลิกภาพ และโครงการพัฒนาการสื่อสารและการประสานงาน โครงการเหล่านี้มีส่วนช่วยให้บุคลากรสามารถปรับตัวเข้ากับบริบทใหม่ ๆ และสร้างมาตรฐานทางจริยธรรมในการปฏิบัติงาน

3. การเพิ่มวินัยในการปฏิบัติงาน วินัยเป็นพื้นฐานสำคัญในการเสริมสร้างจริยธรรม บุคลากรต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความประหยัดและการรู้จักออม การมีความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต และการพึ่งตนเอง คุณลักษณะเหล่านี้เป็นเกราะคุ้มกันทางจริยธรรมที่ช่วยให้บุคลากรสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างตรงไปตรงมา และยึดถือหลักการทำงานที่โปร่งใส

4. ผู้บริหารที่เป็นผู้นำและแบบอย่างที่ดี บทบาทของผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีจริยธรรม ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม มีความสามารถจนเป็นที่ยอมรับของบุคลากร และทำหน้าที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพัฒนาตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหารจะเป็นแรงผลักดันสำคัญให้บุคลากรมีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่นำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชัน

องค์ประกอบเสริมที่สำคัญต่อการพัฒนาจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน นอกเหนือจากองค์ประกอบหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรแล้ว ยังมีองค์ประกอบเสริมที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและโปร่งใส องค์ประกอบเสริมดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านระบบและกระบวนการ การสร้างระบบที่โปร่งใสและตรวจสอบได้เป็นรากฐานสำคัญในการป้องกันคอร์รัปชัน โดยประกอบด้วยระบบตรวจสอบภายในที่เข้มแข็งและเป็นอิสระ การจัดการอบรมและให้ความรู้ด้านจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานและการจัดซื้อจัดจ้างที่โปร่งใส รวมทั้งการลดขั้นตอนการติดต่อราชการเพื่อเปิดโอกาสการทุจริตและเพิ่มความคล่องตัวในการให้บริการประชาชน

2. ด้านสวัสดิการและแรงจูงใจ สวัสดิการและสิทธิประโยชน์ที่เหมาะสมช่วยลดแรงกดดันและแรงจูงใจที่อาจนำไปสู่การทุจริต การที่บุคลากรได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน รวมถึงการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติ เป็นกลไกสำคัญในการสร้างขวัญกำลังใจและความภาคภูมิใจต่อองค์กร

3. ด้านวัฒนธรรมองค์กร การปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตให้เป็นรากฐานของการทำงานถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจริยธรรม วัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมความโปร่งใส การเปิดเผยข้อมูล และการ



สร้างจิตสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการมีผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานที่ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดี จะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและความรับผิดชอบร่วมกัน

4. ด้านการบังคับใช้กฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นปัจจัยที่ช่วยยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม กฎหมายและบทลงโทษที่ชัดเจนและรุนแรงพอสมควรทำหน้าที่เป็นมาตรการป้องปราม ขณะเดียวกันการมีช่องทางร้องเรียนที่สะดวกและปลอดภัยก็ช่วยสร้างความมั่นใจแก่บุคลากรและประชาชนว่า การทุจริตสามารถถูกเปิดเผยและตรวจสอบได้

5. ด้านสังคมและชุมชน สังคมและชุมชนเป็นกลไกกำกับภายนอกที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบและเฝ้าระวัง ช่วยสร้างแรงกดดันทางสังคมเพื่อลดการทุจริต การปลูกฝังจริยธรรมตั้งแต่ระดับโรงเรียนเพื่อสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรม การส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา รวมถึงการสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ ล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยลดแรงจูงใจในการทุจริตและสร้างความเข้มแข็งทางจริยธรรมในระยะยาว

3. การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีรูปแบบการพัฒนา 4 หลักการสำคัญ ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินงาน ดังนี้

1. การสนับสนุนจากผู้บริหาร ผู้บริหารเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนองค์กร โดยส่งเสริมให้บุคลากรได้มีโอกาสศึกษา ฝึกฝน และเข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง พร้อมทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

2. การวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ บุคลากรต้องสามารถจัดลำดับความสำคัญของงาน วิเคราะห์ผลกระทบและความจำเป็นในการดำเนินการ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ สร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน และทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในรูปแบบการทำงานเป็นทีม

3. การกระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสม่ำเสมอช่วยเพิ่มพูนความชำนาญ ขณะที่ความมุ่งมั่นและความอดทนเป็นแรงผลักดันสำคัญในการบรรลุภารกิจ การฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคลากร

4. การส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาจริยธรรมและสมรรถนะในการทำงาน โดยเฉพาะการศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับภารกิจขององค์กร บุคลากรจึงควรได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารในการศึกษาต่ออย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความสามารถอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาเสริมสร้างจริยธรรม

การพัฒนาจริยธรรมของบุคลากรต้องดำเนินการในหลายมิติ ดังนี้

ด้านการปลูกฝังค่านิยม การปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง การจัดระบบตรวจสอบภายในที่โปร่งใส การสร้างจิตสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ ยุติธรรม และความรับผิดชอบ

ด้านการให้ความรู้และการพัฒนา จัดอบรมบุคลากรด้านจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ เสริมแรงจูงใจด้วยการยกย่อง ชมเชย และมอบรางวัลแก่ผู้ประพฤติดี นำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงาน พร้อมทั้งพัฒนาจิตใจและความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ผ่านการฝึกสติและการควบคุมอารมณ์

ด้านการปฏิบัติงาน บุคลากรต้องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส และตรวจสอบได้ ให้บริการประชาชนด้วยความสุภาพและเท่าเทียม ปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบตามระเบียบข้อบังคับ และดูแลรักษาทรัพย์สินราชการด้วยความรับผิดชอบ



ด้านการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและเฝ้าระวัง โดยจัดให้มีช่องทางร้องเรียนที่สะดวกและปลอดภัย เปิดเผยข้อมูลงบประมาณเพื่อให้ตรวจสอบได้ และลดขั้นตอนการติดต่อราชการเพื่อลดโอกาสในการทุจริต

แนวทางการพัฒนาระบบและสังคม

ด้านระบบการเมืองการปกครอง การพัฒนาระบบการเมืองการปกครองให้มีความเป็นประชาธิปไตย การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด การกำหนดบทลงโทษที่เหมาะสม และการสร้างกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพ

ด้านสังคมและวัฒนธรรม การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงามในสังคมไทย การสร้างจิตสำนึกด้านจริยธรรมให้แก่เยาวชนตั้งแต่ในโรงเรียน และการส่งเสริมให้ประชาชนนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่นคงและเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ กระจายรายได้อย่างเสมอภาค และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน จำเป็นต้องใช้แนวทางบูรณาการที่ผสมผสานทั้ง 4 หลักการหลัก ได้แก่ การสนับสนุนจากผู้บริหาร การวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ การกระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และการส่งเสริมการศึกษา ร่วมกับการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งด้านบุคคล องค์กร ระบบการเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส และมีจริยธรรมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

จากผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยศีลทำหน้าที่กำหนดแนวทางพื้นฐานของความประพฤติที่ถูกต้อง สมาธิช่วยให้บุคลากรมีจิตใจมั่นคงและสามารถควบคุมตนเองได้ ส่วนปัญญาทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึก แยกแยะถูกผิด และตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความสอดคล้องกับแนวคิดทางวิชาการที่ผ่านมาหลายงาน สอดคล้องกับงานของ พระราชรัตนสุธี และณัฏยาณี บุญทองคำ (2565) ที่เห็นว่า พุทธจริยธรรมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาล โดยชี้ว่าผู้บริหารท้องถิ่นต้องประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาปฏิบัติเพื่อลดปัญหาการทุจริตและเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อองค์กรและสังคม ในการศึกษาของทวนธง ครุฑจ้อน (2564) ได้สังเคราะห์ว่า จริยธรรมของผู้บริหารท้องถิ่นประกอบด้วยสามหมวด คือ ความประพฤติ ความรู้และสติปัญญา และคุณธรรม ขณะที่หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารควรยึดถือประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 สุจริตธรรม 3 และอภิปไตย 3 ซึ่งตรงกับผลการศึกษาในพื้นที่หล่มสักที่พบว่า เจ้าหน้าที่ระดับปลัด อบต. มีการประยุกต์ใช้ศีล 5 และพรหมวิหาร 4 ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างความปรองดองในหน่วยงาน แสดงให้เห็นถึงการนำหลักพุทธธรรมมาสู่การปฏิบัติจริง แม้อาจอยู่ในระดับพื้นฐานก็ตาม

อย่างไรก็ดี ปัญหาที่พบ เช่น การขาดแคลนบุคลากรผู้มีความรู้ด้านพุทธธรรมเชิงลึก การขาดงบประมาณและเวลาในการจัดกิจกรรม ตลอดจนทัศนคติของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ให้ความสำคัญต่อหลักธรรมลดลง สอดคล้องกับข้อค้นพบในวรรณกรรมที่ระบุว่า การพัฒนาจริยธรรมในองค์กรจะต้องอาศัยทั้งมิติบุคคลและมิติองค์กร หากเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งจะไม่สามารถสร้างความยั่งยืนได้ การศึกษานี้จึงมีประโยชน์ทั้งเชิงทฤษฎี



และเชิงปฏิบัติ เชิงทฤษฎีคือการยืนยันว่าพุทธจริยธรรม โดยเฉพาะไตรสิกขาและพรหมวิหาร 4 เป็นกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายและเสริมสร้างคุณธรรมในการบริหารท้องถิ่นได้จริง ส่วนเชิงปฏิบัติ คือการเสนอแนวทางพัฒนาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การปลูกฝังศีลธรรมในชีวิตประจำวัน การจัดอบรมและกิจกรรมภายในองค์กร ตลอดจนการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการยึดมั่นในคุณธรรม สุดท้าย ในเชิงนโยบาย งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมสามารถใช้เป็นเครื่องมือป้องกันคอร์รัปชันอย่างยั่งยืน หากได้รับการบูรณาการทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชันในอำเภอหล่มสัก พบว่า การเสริมสร้างจริยธรรมมิได้เกิดขึ้นเพียงจากปัจเจกบุคคล แต่ต้องอาศัยทั้งการพัฒนาทักษะ การจัดโครงการ การเสริมสร้างวินัย และบทบาทของผู้บริหารที่ทำหน้าที่เป็นแบบอย่าง ตลอดจนองค์ประกอบเสริมในด้านระบบและกระบวนการ วัฒนธรรมองค์กร กฎหมาย สังคมและชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สะท้อนถึงความสัมพันธ์และสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา การศึกษาของ เดชชาติ ตริทรัพย์ (2561) ที่ศึกษาแนวทางการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคใต้ พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูง เนื่องจากได้รับการส่งเสริมผ่านกิจกรรมและโครงการตามแผนพัฒนาสามปี เช่น การอบรม การสร้างระบบตรวจสอบ และการกำหนดมาตรฐานที่ชัดเจน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคลากรเกิดจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมและสามารถปฏิบัติงานอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับองค์ประกอบด้านการพัฒนาโครงการบุคลากรและการจัดระบบภายในองค์กรที่พบในพื้นที่หล่มสัก ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ งามอาจ เขียวงามดี และคณะ (2567) ที่วิเคราะห์การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร ก็ยืนยันว่าผู้นำที่ดีควรมีคุณธรรมและสามารถใช้หลักพุทธธรรม เช่น สปัจริยธรรม 7 มาขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความโปร่งใสและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยบทบาทผู้นำในฐานะแบบอย่างที่ดีถือเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรท้องถิ่น ต้องอาศัยทั้งปัจจัยเชิงบุคคลและเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทักษะ โครงการพัฒนา วินัยองค์กร บทบาทผู้นำ ระบบตรวจสอบ กฎหมาย วัฒนธรรมองค์กร และแรงสนับสนุนจากสังคม โดยทั้งหมดนี้มุ่งไปสู่การสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่โปร่งใส ปลอดคอร์รัปชัน และยั่งยืน

ผลการศึกษาครั้งนี้มีประโยชน์ในหลายมิติ ทั้งในเชิงทฤษฎี เชิงปฏิบัติ และเชิงนโยบาย โดยในเชิงทฤษฎี งานวิจัยได้ช่วยขยายความเข้าใจว่า “จริยธรรม” ไม่ได้เป็นเพียงค่านิยมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นผลลัพธ์จากโครงสร้างองค์กรและสังคมที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาและหลักธรรมาภิบาลที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์และสังคมไปพร้อมกัน ในเชิงปฏิบัติ ผลการศึกษานำไปใช้กำหนดแนวทางการทำงานที่เป็นรูปธรรมสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้างระบบตรวจสอบภายในที่โปร่งใส หรือการใช้บทบาทผู้นำที่มีคุณธรรมเป็นแบบอย่างในการสร้างแรงบันดาลใจแก่บุคลากร ขณะเดียวกัน ในเชิงนโยบาย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่หน่วยงานท้องถิ่นและภาครัฐควรนำข้อค้นพบไปใช้ในการออกแบบยุทธศาสตร์การป้องกันคอร์รัปชันอย่างยั่งยืน การสร้างระบบแรงจูงใจที่เหมาะสม และการส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและพัฒนาการทำงานขององค์กรอย่างใกล้ชิด โดยสรุปแล้ว งานวิจัยนี้ไม่เพียงยืนยันความสำคัญของการพัฒนาจริยธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังนำเสนอแนวทางที่ชัดเจนและเป็นไปได้จริงในการลดปัญหาคอร์รัปชัน และสร้างความเข้มแข็งทางคุณธรรมให้แก่บุคลากรและองค์กรอย่างยั่งยืน



อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาส่งเสริมจริยธรรมของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นปลอดคอร์รัปชัน อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ (1) การสนับสนุนจากผู้บริหาร (2) การวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ (3) การกระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และ (4) การส่งเสริมการศึกษา ตลอดจนแนวทางเสริมในด้านการปลูกฝังค่านิยม การให้ความรู้ การปฏิบัติงานที่โปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาจริยธรรมมิได้เกิดขึ้นจากบุคคลเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยระบบ องค์กร และชุมชนเป็นเครือข่ายสนับสนุน

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของเดชาชาติ ตรีทรัพย์ (2561) ที่ศึกษาการส่งเสริมหลักคุณธรรมจริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นภาคใต้ พบว่าการบูรณาการหลักคุณธรรมเข้ากับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรท้องถิ่นช่วยสร้างพฤติกรรมที่โปร่งใส และทำให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเอง องค์กร และสังคม งานวิจัยนี้จึงมีความสอดคล้องกัน โดยต่างชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนจากผู้บริหารและการกำหนดแนวทางที่เป็นระบบ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมจริยธรรมในองค์กร นอกจากนี้การศึกษาของทวนธง ครุฑจั่น (2561) ยังเสนอว่า จริยธรรมของผู้บริหารท้องถิ่นควรตั้งอยู่บนหลักพุทธธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 สุจริตธรรม 3 และอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างธรรมาภิบาลและความไว้วางใจในสังคม ผลการศึกษานี้จึงสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยยืนยันว่าผู้บริหารที่มีคุณธรรมและทำหน้าที่เป็นแบบอย่างจะเป็นแรงผลักดันให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

ประโยชน์และแนวทางจากการศึกษา 1) ในเชิงทฤษฎี งานวิจัยนี้ได้ช่วยขยายกรอบความเข้าใจว่าจริยธรรมมิใช่เพียงคุณค่าของบุคคล แต่เป็นผลลัพธ์จากการสนับสนุนของระบบองค์กรและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธปรัชญาและหลักธรรมาภิบาล 2) ในเชิงปฏิบัติ ผลการศึกษานำไปใช้เป็นแนวทางกำหนดมาตรการส่งเสริมจริยธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดอบรมพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้างระบบตรวจสอบภายในที่โปร่งใส และการใช้ผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดี 3) ในเชิงนโยบาย งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานท้องถิ่นและภาครัฐควรนำผลการศึกษาไปใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์ป้องกันคอร์รัปชัน การสร้างระบบแรงจูงใจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตรวจสอบ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืน โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงยืนยันความสำคัญของการพัฒนาจริยธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยังนำเสนอแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนซึ่งสามารถนำไปสู่การลดการคอร์รัปชัน และสร้างความเข้มแข็งทางคุณธรรมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. องค์ความรู้ด้านหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาจริยธรรม

การนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นรากฐานในการพัฒนาจริยธรรม สะท้อนว่าการสร้างความซื่อสัตย์สุจริตในองค์กรไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบ แต่ต้องเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรมในระดับบุคคล ศีลเป็นพื้นฐานในการควบคุมพฤติกรรม สมาธิช่วยพัฒนาจิตใจให้มั่นคง และปัญญาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจอย่างถูกต้อง ส่งผลให้บุคลากรมีความรับผิดชอบต่องานและปฏิบัติงานด้วยคุณธรรมอย่างแท้จริง

2. องค์ความรู้ด้านองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพบุคลากร

การสร้างบุคลากรที่มีจริยธรรมต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

- 1) การเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงานให้รอบด้าน
- 2) การจัดโครงการพัฒนาที่หลากหลาย



3) การปลูกฝังวินัยและความรับผิดชอบ

4) ผู้บริหารทำหน้าที่เป็นผู้นำและแบบอย่าง

นอกจากนี้ยังต้องอาศัยองค์ประกอบเสริม เช่น ระบบตรวจสอบที่โปร่งใส สวัสดิการและแรงจูงใจที่เหมาะสม การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดถือความซื่อสัตย์ การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง และการมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเงื่อนไขที่ช่วยสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความซื่อสัตย์สุจริตและการลดคอร์รัปชันอย่างเป็นระบบ

3. องค์ความรู้ด้านแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างจริยธรรม

การพัฒนาจริยธรรมต้องอาศัยแนวทางแบบบูรณาการทั้ง 4 หลักการ คือ การสนับสนุนจากผู้บริหาร การวางแผนงานอย่างเป็นระบบ การกระทำอย่างต่อเนื่อง และการส่งเสริมการศึกษา ควบคู่กับการดำเนินการในหลายมิติ ได้แก่

ด้านค่านิยมและวัฒนธรรม การปลูกฝังความซื่อสัตย์ โปร่งใส และความรับผิดชอบให้เป็นค่านิยมร่วม

ด้านความรู้และการพัฒนา การจัดอบรม การสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ (EQ)

ด้านการปฏิบัติงาน การให้บริการประชาชนด้วยความสุภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้

ด้านการมีส่วนร่วมและตรวจสอบ การเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบอย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ

ด้านระบบและสังคม การสร้างกลไกทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย เศรษฐกิจที่เป็นธรรม และการปลูกฝังค่านิยมในเยาวชน

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาจริยธรรมของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่ต้องบูรณาการทั้ง หลักธรรมทางพุทธศาสนา, องค์ประกอบการพัฒนาบุคลากร, และแนวทางการดำเนินงานในหลายมิติ เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีคุณธรรมอย่างยั่งยืน โดยผลลัพธ์สุดท้ายคือการป้องกันคอร์รัปชันและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสังคมโดยรวม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. **การกำหนดนโยบายระดับชาติ** รัฐบาลและหน่วยงานกลางควรกำหนดการพัฒนาจริยธรรมและการป้องกันการทุจริตให้เป็นวาระแห่งชาติ พร้อมจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2. **การบูรณาการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบูรณาการหลักพุทธธรรมและหลักธรรมมาภิบาลเข้ากับแผนยุทธศาสตร์และการบริหารงานบุคลากร เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใสและลดช่องว่างในการทุจริต

3. **การปรับปรุงกฎหมายและส่งเสริมการมีส่วนร่วม** ควรปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคการศึกษา และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและถ่วงดุลอย่างจริงจัง



ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการ

1. การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม เช่น การอบรม สัมมนา หรือค่ายคุณธรรมเป็นประจำทุกปี เพื่อปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตให้หยั่งรากลึกในบุคลากร

2. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนา ชุมชนท้องถิ่น และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อขยายผลการเสริมสร้างจริยธรรมสู่สังคมวงกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน

3. การพัฒนาศักยภาพและการประเมินผล ควรมีโครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม พร้อมกับการจัดระบบประเมินผลด้านจริยธรรมควบคู่กับการปฏิบัติงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจและความรับผิดชอบที่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาผลเชิงพฤติกรรม ควรมีการศึกษาลักษณะของการพัฒนาจริยธรรมต่อพฤติกรรมการทำงานของบุคลากร เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

2. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพื้นที่ ควรศึกษารูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบและสังเคราะห์เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับแต่ละบริบท

3. การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทประชาชน ควรศึกษาบทบาทของประชาชนและชุมชนในการตรวจสอบและเฝ้าระวังการทุจริต เพื่อพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต

บรรณานุกรม

- เดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). แนวทางการส่งเสริมหลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคใต้. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศ*, 5(2), 317-341.
- ทวนธง ครุฑจ้อน. (2561). จริยธรรมและหลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 17(3), 105-116.
- นฤมล ไทรตระกูล. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดระยอง. (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระราชรัตนสุธี และ ญัญยาณี บุญทองคำ. (2565). พุทธจริยธรรมของผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(2), 249-257.
- วศินี ทะเดช. (2563). แนวทางการบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 14(3), 93-102.
- สมศักดิ์ สายศรี และ วิจิตรา ศรีสอน. (2564). สภาพปัญหาในการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7(8), 359-372.
- สรพสิทธิ์ ชมภูษ และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2562). การทุจริตในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น: เงื่อนไขและการป้องกัน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(10), 423-440.
- องอาจ เขียวงามดี, บุญร่วม คำเมืองแสน และ กฤตสุขิน พลเสน. (2567). การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 29(2), 91-101.



- Denhardt, J. V., & Denhardt, R. B. (2007). *The new public service: Serving, not steering*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017). *Towards coherent and effective integrity policies*. Paris: OECD Publishing.
- Panyasiri, C. (2020). Modern Public Management in Thailand: A Comparative Analysis of Competing Perspectives. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. 7(2), 211–247
- Sakdiyakorn, M. & Voravivatana, S. (2019). New public management from a human resource perspective: The case of Thailand. *Thai Journal of Public Administration*, 17(2), 125-140.
- Sriram, N., Misomnai, C., Metasuttirat, J. & Rajphaetyakhom, C. (2019). A Comparative Analysis of New Public Management New Public Service and New Public Governance. *Asian Political Science Review*. 3(2), 32–39.